

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK DÖNEMİ'NDE ÇOCUK, KADIN VE AİLE ALGISI

Doktora tezi

Gül Çakır

İzmir-2019

TC.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK DÖNEMİ'NDE ÇOCUK, KADIN VE AİLE ALGISI

Doktora tezi

Gül Çakır

Tez Danışmanı

Doktor Öğretim Üyesi Mehmet Emin Elmacı

İzmir-2019

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ
TEZ ONAYI

Gül Çakır isimli adayın hazırladığı **Atatürk Dönemi’nde Çocuk, Kadın ve Aile Algısı** başlıklı **DOKTORA** tezi ile ilgili **Tez Savunma Sınavı**, Dokuz Eylül Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddesi uyarınca / / 2019 tarihinde ve saat’de yapılmıştır. Yönetmelik gereğince adaya tezi ile ilgili sorular yöneltilmiş, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda, adayın tezi hakkında aşağıdaki karar verilmiştir.

- KABUL edilmesine Oy Birliği
 RED edilmesine Salt Çoğunlukla

Tez Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı		
Üye		
Üye		
Üye		
Üye		

Yemin Metni

Doktora tezi olarak sunduğum **Atatürk Dönemi'nde Çocuk, Kadın ve Aile Algısı** adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakça da gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

6/3/2019

Gül ÇAKIR

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı :Gül ÇAKIR

Üniversite :Dokuz Eylül Üniversitesi

Enstitü :Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Anabilim Dalı : Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi

Bilim Dalı : Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi

Tezin Niteliği :Doktora Tezi

Sayfa Sayısı :XI+417

Mezuniyet Tarihi : .../.../2019

Tez Danışman(lar)ı :Doktor Öğretim Üyesi M. Emin Elmacı

ATATÜRK DÖNEMİ'NDE ÇOCUK, KADIN VE AİLE ALGISI

Anadolu'da 1919 ile 1922 yılları arasında gerçekleşen Milli Mücadele'nin Türkler tarafından kazanılmasının ardından Türkiye Cumhuriyeti Devleti kuruldu. Askeri mücadelenin kazanılmasının akabinde başlayan Türk Devrimi ile beraber devlet ve toplum hayatında büyük değişimler yaşandı. Toplum yapısında gerçekleşen değişimler aile kurumu ve aileyi oluşturan her bireyi yakından etkiledi. Türkiye'de yeni rejimle beraber Osmanlıya nazaran aile içi ilişkilerde en çok kadın ve çocuğun rolleri ve onlara yönelik algıda değişimler yaşandı. Kadınların aile içinde olan etkinliği ve söz hakkı arttı. Diğer taraftan hem aile hem de toplum açısından çocukların önemli bir birey olduğu anlaşılmaya başlandı. Bu nedenle ülkede kadın ve çocukların yaşadıkları sıkıntılar farklı yönleri ile ele alınarak çözüm yolları arandı.

Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde başlayan Türk Devrimi'nin hedeflerinden bir tanesi toplumsal eşitliği sağlamaktı. Bu süreçte çıkarılan kanunlarla Türk kadınlarına tanınan ekonomik, siyasal ve sosyal haklarla kadın-erkek eşitsizliğinin önüne geçildi. Türk kadınlarına tanınan eğitim, seçme seçilme, çalışma gibi haklarla kadının özgürleşmesi ve sosyalizasyonu yolunda önemli gelişmeler yaşandı. Kadına yönelik olumsuz bakış açısı yeni rejim tarafından değiştirilmeye çalışıldı. Diğer taraftan ülkede çocuk hayatını ilgilendiren önemli gelişmeler yaşandı. Kamuoyuna çocukların vatanın bekçisi, geleceğin teminatı olduğu anlatılırken diğer taraftan da bu yönde algı çalışması yapıldı. Sağlık, eğitim, nüfus, ekonomi ve sosyal politikalarında çocuk ve kadın hayatını iyileştirici ve geliştirici unsurlar yer aldı.

Özel ve siyasal kurumlar sokak çocukları, dilenci çocuklar, kimsesiz çocuklar meselelerine çözümler arayarak bu yönde kamuoyu oluşturuldular.

Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1938'e kadarki süreçte Türk aile yapısında ve aile bireylerine yönelik algıda yaşanan değişimlere ışık tutmaktadır. Bununla birlikte söz konusu çalışmamda Türk Devrimi ile başlayan modernleşme sürecinin özellikle kadın ve çocuklar üzerindeki etkilerini anlatılırken dönemin toplum hayatında yaşanan ilerlemeler gösterilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Aile, Kadın, Çocuk, Cumhuriyet, Modernleşme

ABSTRACT

Name and Surname :Gül ÇAKIR
University :Dokuz Eylül University
Institution :Principles of Atatürk and Revolution History Institute
Field : Principles of Atatürk and Revolution History
Branch : Principles of Atatürk and Revolution History
Degree Awarded :PhD
Page Number :XI+417
Degree Date : .../.../2019
Supervisor(s) :Dr. Öğretim Üyesi M.Emin Elmacı

PERCEPTION OF CHILD, WOMAN AND THE FAMILY DURING ATATÜRK PERIOD

The Republic of Turkey was founded after the victory of Turkish people pursuing a National Movement that took place between 1922 and 1919 in Anatolia. The Turkish Revolution which began right after the military struggle, amounted to deep transformations both in the state and society. The transformations in the society closely affected each individual, and the family institution. With the new regime, when compared to the Ottoman era, women's and children's roles in the family relationship and the perception towards them are amounted to meaningful alterations. The reach of women and their right to free speech in the family both flourished. On the other hand it is widely understood that the children are important individuals

deserved investigation as building blocks of the family and society. For this reason, the problems of women and children in the country were discussed with all aspects and proper solutions were sought during this era.

One of the primary aims of the Turkish Revolution under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk was to provide social equality. In this process inherent inequality of women and men is challenged by enacting laws that granted economic, political and social rights to Turkish women. Important developments were achieved towards women's emancipation and socialization through introducing the rights in many domains such as education, voting, attending elections and recognition of workforce. The negative attitude towards woman was tried to be altered by the new regime. Similarly, there have been significant developments concerning childhood life in the country. While the public was educated towards the fact that children were the guardians of the country and the assurance of its future, perception studies on the side were well put in place. Improving and developing elements to the children's and women's life were all introduced throughout health, education, population, economy and social policies. Private and political institutions have created public awareness and sought decent solutions to essential children related problems such as street children, beggar children, and orphans.

This study is an attempt to shed light on the alterations to the perception of the Turkish family structure and family members during the period from the establishment of the Republic of Turkey until 1938. Moreover, as we discuss the impact of the modernization process that started with the Turkish Revolution especially on women and children, we also tried to demonstrate the progress regarding community life

Keywords: Family, Woman, Child, Republic, Modernization

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖNSÖZ	IX
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ.....	1
1-AİLE KAVRAMI.....	21
1.1.Ailenin Tanımı.....	21
1.2.Ailenin Önemi.....	27
1.3.Aile Bireyleri.....	29
1.3.1.Kadın ve Aile.....	29
1.3.2.Erkek ve Aile.....	32
1.3.3.Çocuk ve Aile.....	34
2. ATATÜRK DÖNEMİ'NDE AİLE FERTLERİNE YÖNELİK ALGI.....	36
2.1.Atatürk Dönemi'nde İdeal Çocuk.....	39
2.1.1.Cumhuriyetin Çocuk İdealinde Biyolojik Nitelikler.....	39
2.1.2.Cumhuriyetin Çocuk İdealinde Terbiyevi ve Ahlaki Nitelikler.....	46
2.1.3.Cumhuriyetin Çocuk İdealinde Toplumsal ve Ekonomik Nitelikler, Roller.....	66
2.1.4.Atatürk Dönemi'nde Çocuk Algısında Çocuk Günleri Ve Milli Kutlamaların Yeri Ve Önemi.....	70
2.2. Atatürk Dönemi'nde İdeal Anne ve Baba.....	87
2.2.1.İdeal Anne ve Babanın Profili.....	87
2.2.2.Çocuğun Fiziksel Gelişiminde İdeal Anne ve Baba.....	94
2.2.3.Çocuğun Eğitiminde İdeal Anne ve Baba.....	98
2.3.Atatürk Döneminde Toplumda Oluşturulmak İstenen Aile, Çocuk Algısı-Basın Ve Yayın Hayatının Etkisi.....	103
3.ATATÜRK DÖNEMİ NÜFUS POLİTİKALARI VE AİLE İLİŞKİSİ.....	119
3.1.Cumhuriyetin Aile Algısında Nüfus Politikalarının Siyasal, Sosyal, Ekonomik Boyutu.....	119
3.2.Yeni Nüfus Düzeninde Kadın ve Çocuğun Rollerini.....	132

4.ATATÜRK DÖNEMİ SAĞLIK POLİTİKALARI VE SAĞLIK-AİLE İLİŞKİSİ.....	143
4.1.Aileleri Toplum Sağlığı Konusunda Bilinçlendirme Çalışmaları ve Gerekçeleri.....	143
4.2.Çocuk Ölümleri ve Çocuk Ölümlerini Engellemeye Yönelik Faaliyetler.....	160
5-ATATÜRK DÖNEMİ'NDE TÜRKİYE'DE ÇOCUK HAKLARI VE AİLE HUKUKUNA GENEL BAKIŞ.....	180
5.1.Cumhuriyet Öncesi'nde Türklerde Çocuk Hakları ve Aile Hukuku.....	180
5.2.Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de Çocuk Hakları ve Aile Hukuku.....	188
5.3.Çocuk Hakları'nın Evrensel Gelişimi ve Cumhuriyet Türkiye'sinin Bakış Açısı.....	202
6-ATATÜRK DÖNEMİ'NDE ÇOCUKLARI KORUMAYA YÖNELİK MEYDANA GETİRİLMİŞ KURUM VE KURULUŞLAR.....	208
6.1.Himaye-İ Etfal Cemiyeti.....	208
6.1.1.Ana Kucakları.....	215
6.1.2.Anneler Birliği.....	218
6.1.3.Süt Damlası.....	219
6.1.4.Çocuk Yuvaları.....	221
6.1.5.Kalender Öksüzler Yurdu.....	221
6.1.6.Çocuk Sarayı.....	223
6.1.7. Doğumevleri.....	224
6.1.8.Gündüz Bakım Evleri-Kreşler.....	225
6.1.9.Çocuk Bahçeleri.....	227
6.2. Türkiye Hilal-İ Ahmer Cemiyeti.....	230
6.3. Türk Maarif Cemiyeti.....	233
7.ÇOCUKLARA VE KADINLARA İLİŞKİN TOPLUMSAL SORUNLAR VE AİLE HAYATINA ETKİLERİ.....	236
7.1.Çocuk Düşürme- Kürtaj.....	240
7.2.Sütannelik.....	254
7.3.Çocuk Hırsızlığı.....	256

7.4. Dilenci Çocuklar ve Çocuk Ticareti.....	257
7.5.Çocuk İşçiler.....	264
7.6.Sokak Çocukları.....	269
8.ATATÜRK DÖNEMİ'NDE KADININ SOSYAL, SİYASAL, KÜLTÜREL, EKONOMİK HAYATINDAKİ DEĞİŞİMLER VE MODERNLEŞME SÜRECİNDE KADIN ALGISI.....	273
8.1.Kadının Siyasal Hayata Katılımı ve Yasal Hak Kazanımları-Feminizm.....	285
8.2. Kadın ve Eğitim.....	313
8.3.Çalışma Hayatında Kadın.....	320
8.4.Kadının Görsel Değişimi, Moda, Güzellik, Eğlence.....	334
SONUÇ	352
KAYNAKÇA	361
EKLER	381

ÖNSÖZ

Anadolu’da 23 Nisan 1920 yılında TBMM’nin açılması ile beraber Türk Toplumunu için yepyeni bir süreç başlamıştır. Türkiye’de özellikle 1920’den 1938 yılına gelinceye dek siyasal, sosyal, ekonomik anlamda büyük değişimlerin yaşandığı bu süreç Cumhuriyet tarihçilerinin ilgi merkezini oluşturmaktadır. Ancak bu süreç tarihçiler tarafından incelenirken sosyal konuların ele alınması daha çok ikinci üçüncü planda yer almıştır. Günümüzde ise sosyal tarih yazıcılığı popüler olmaya aday görünmektedir. 1920’den 1938’e kadar geçen süreçte yaşananların aydınlığa ulaşması ve günümüze ışık tutması için dönemin siyasal, ekonomik yönleri ile beraber sosyal açıdan tarafsız bir bakış açısı ile de ele alınması gereklidir. “Atatürk Dönemi’nde Çocuk, Kadın ve Aile Algısı” adlı çalışmam ile Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan 1938’e kadar geçen zaman dilimi sosyal tarih yazıcılığı esasına dayalı olarak ele alınmıştır.

Bu çalışmanın amacı Türk Devrimi ile başlayan köklü değişimlerin, toplumun en küçük birimi olan aile kurumuna ve aile bireylerine nasıl etki ettiğini ortaya koymaktır. Bununla birlikte kadın, çocuk ve aile ile ilgili eskiye dair yaklaşımların Cumhuriyet rejimi ile beraber nasıl bir değişim geçirdiği ve toplumsal kanıların ilerleme üzerinde yarattığı tesir çalışmamda farklı yönleriyle anlatılmıştır. Günümüz tarihçileri, Cumhuriyet Dönemi’nde Türk kadınlarının hayatında yaşanan değişimleri daha çok hukuksal alandaki hak kazanımları veya feminist hareketler açısından ele alarak daha çok bu konularda yoğunlaşmışlardır. Ancak kadın hayatını ilgilendiren moda, güzellik, eğlence, çalışma hayatı, giyim, annelik gibi diğer konular üzerinde pek fazla durulmamıştır. Bu çalışmada Türkiye’de kadınların geçirdiği değişimler bu yönleriyle de ele alınmış, bu değişimlerin toplumsal algıyı nasıl etkilediği açıklanmıştır. Bunun dışında çocuk hayatı ile ilgili araştırmalar daha çok çocuk himayesi veya eğitimi üzerinde yapılmıştır. Bu çalışma çocuk hayatını ilgilendiren birçok konuya açıklık getirmiştir. Çocuk terbiyesi, sağlığı, himayesi, çocuğa dair toplumsal algı değişimi gibi konulara açıklık getirmeye çalıştım.

Tezi hazırlarken döneme ait Osmanlıca ve Latin Harfleri ile yazılmış olan gazetelerden, arşiv belgelerinden, konu ile ilgili yazılmış olan kitap, makale ve tezlerden yararlandım. Günümüzde kütüphanelerin yazma eserleri dijital

kaynaklardan hizmete sunması araştırmacılara oldukça kolaylık sağlamaktadır. Osmanlıca makale ve kitaplara özellikle İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, İsam, Hakkı Tarık Us Koleksiyonu, Milli Kütüphane gibi yerlerden ulaştım. Osmanlıca kitap ve makaleleri günümüz Türkçesine çevirmek uzun zaman aldıysa da tezin orijinal kılmada oldukça faydalı oldu.

Araştırma konumu belirlemede ve sonraki süreçte gösterdiği yardımlardan dolayı tez danışmanım ve hocam Doktor ğretim yesi M. Emin Elmacı'ya, tez izleme komitemde yer alan ve yapıcı yönlendirmelerde bulunan aynı zamanda hocam olan Doktor ğretim yesi Ahmet Mehmetefendioğlu'na, anlayışı, olumlu enerjisi ile çalışmamda katkıda bulunan Doç. Dr. Melih Tınal'a teşekkürü bir borç biliyorum. Aynı zamanda doktora sürecimde manevi desteğini gösteren eşim Ozan akır'a, aileme ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Gl ÇAKIR
İzmir, 2019

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
A.g.e	Adı Geçen Eser
A.g.m	Adı Geçen Makale
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	Bakınız
BMM	Büyük Millet Meclisi
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
C.	Cilt
Çev	Çeviren
D.	Devre
Dr.	Doktor
Çşt.	Çeşitli
der.	Derleyen
Haz.	Hazırlayan
İ.	İçtima
Md.	Madde
Nu.	Numara
S.	Sayı
s.	Sayfa
SBF	Siyasal Bilgiler Fakültesi
s.s.	Sayfadan sayfaya
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMM ZC	Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TDK	Türk Dil Kurumu
v.b	Ve benzeri
Vol.	Volume
Yay.	Yayın

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde aile hayatı, kadın ve çocuğun aldığı yeni şekil aslında ülkenin geçirdiği büyük siyasi, ekonomik değişimin yarattığı vaziyetin bir izdüşümüydü.

“Balkan Harpleri ve Birinci Dünya Harbi gibi çok ağır savaş şartlarına maruz kalan Osmanlı Devleti cephelere her gün yeni insanlar sürmeye mecbur olmuş ve bu insanların şehit düşmesi sonucu arkalarında bıraktıkları çocuklar kimsesiz olarak ortada kalmışlardır. Bununla beraber kimsesiz çocukların bakımı meselesi sadece Balkan Harpleri ve Birinci Dünya Harbi'nin ortaya çıkardığı bir mesele değildir. Osmanlı Devleti'nde öteden beri bir “kimsesiz çocuklar” problemi vardır. Bu problem bir süre halkın kendi çabalarıyla çözülmeye çalışılmış fakat büyüdüğü- bilhassa son dönemlerde- artık devlet de işe el koymak durumuna girmiştir”¹. Osmanlı hükümdarı II. Abdülhamit bu konuda duyarlılık göstermiş ve çocuklara yönelik çeşitli sosyal kurumların kurulmasını sağlamıştır. Çocuklar için yaptırdığı Hamidiye Etfal Hastahanesi bu sosyal kurumlardan bir tanesidir.

Hamidiye Etfal Hastanesi, Osmanlı'daki fakir çocuklara sağlık hizmeti sunmak amacı ile dönemin şartlarına uygun bir biçimde kurulmuş çocuk hastanesi idi. *“Hamidiye Etfal Hastanesi, dönemin koşullarına göre son derece modern bir tıbbi kurum olmuş, bu konuda Avrupalı doktorların bile dikkatini çekmiştir”².*

II. Abdülhamit Dönemi'nde 1895 yılında bir hayır kurumu olarak kurulan diğer bir kurum da Darülaceze'dir³. Kurum, muhtaç yetişkinler ve kimsesiz çocuklara hizmet vermek amacıyla meydana getirilmişti. Darülaceze müessesesini oluşturan yapılara daha sonra ek olarak çocuklara hizmet vermek amacıyla süt çocukları için ırzahane yapılmıştır⁴. *“Tarihsel süreç içerisinde Darülaceze bünyesinde sunulan hizmetler, temelde muhtaçların korunması ve bakımına yönelik olarak icra edilen faaliyetler olmuştur. Koruma ve bakım hizmetlerinin temel amacı sokaklarda kalan bakacak kimsesi olmayan hasta, sakat, kadın ve erkekler ile kimsesiz çocukların kurumda barındırılarak beslenme, temizlik ve giyim gibi temel*

¹ Cüneyd Okay, **Belgelerle Himaye-i Etfal Cemiyeti (1917-1923)**, Şûle Yay., İstanbul 1999, s.11.

² Nadir Özbek, “II. Abdülhamid ve Kimsesiz Çocuklar, Darülhayr-ı Âli”, **Tarih ve Toplum**, S.182, Şubat 1999, s.11-20.

³ Darülaceze için bkz. <http://www.darulaceze.gov.tr/Kurumsal/Darulaceze>

⁴ Servet Güngör, “Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Bir Hayır Örgütü: İstanbul Darülaceze Müessesesi”, **Türk İdare Dergisi**, Haziran/Eylül 2009, Yıl:81, S.463-464, s.160.

gereksinimlerinin kurum tarafından sağlanmasıdır”⁵. Bu müessesede süt çocukları himaye edildiği gibi dört yaşından büyük çocuklar da hayatlarını sürdürmekteydiler. Kurumun himayesinde olan çeşitli yaşlardaki çocuklar burada aynı zamanda sağlık, eğitim imkânlarından da faydalanmaktaydılar. Kurum da ayrıca onların hayata özgür bir birey olarak katılımını sağlayacak mesleki eğitimler de verilmekteydi ⁶.

II. Abdülhamit Devri'nin çocuklara yönelik oluşturulan diğer koruyucu ve eğitici kurum ise Darülhayr-ı Âlî'dir. *“1903 yılında Abdülhamit'in tahta çıkış yıldönümünde açılışı yapılan Darülhayr-ı Âlî, aslında büyük çapta teşkil edilmesi düşünülen bir Darüleytam'ın (yetimler evi) maddi sebeplerle gerçekleştirilememesi sonucunda daha küçük çapta bir kurumla yetinilmemesiyle ortaya çıkmıştır”⁷. Kurum 1909 yılında ise son bulmuştur.*

“Meşrutiyet döneminin 1913'e kadar en kuvvetli, 1918'e kadar da tek siyasal gücü olan İttihat ve Terakki'nin Birinci Dünya Savaşı'nda şehit olan kişilerin çocukları için kurduğu Darüleytam'lar ise dönem boyunca binlerce yetime hizmet vermiştir. Kamuoyunda büyük ilgi gören Darüleytamlar hakkında gerek basında ve gerekse Meclis-i Mebusan'da zaman zaman tartışmalar olmuş ve bu kurumlar çeşitli aşamalardan geçerek Cumhuriyet döneminde de varlıklarını sürdürmüşlerdir”⁸.

Görülen o ki Osmanlı Devleti'nin de özellikle son dönemlerinde görmemezlikten gelinemeyecek bir boyutta çözüm bekleyen bir “çocuk meselesi” vardı. Bu mesele kimsesiz, bakıma muhtaç Müslüman ve gayri Müslim çocukların korunması meselesi idi. Devletin sahip olduğu sınırlı ekonomik kaynak ve çekişmeli siyasal ortama rağmen bu mesele eldeki imkanlar dahilinde ve devlet eliyle çözümlenmeye çalışıldı. Ancak ülkede yaşayan tüm kimsesiz ve bakıma muhtaç çocukların korunması, sağlık ve eğitim imkânlarının tedarik edilmesi mümkün olmadı. Aynı zamanda bu mesele, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarından itibaren çözüme kavuşturulması beklenen bir sorun olarak miras alındı.

Çocuk Davası konusunda duyarlı davranışları ve icraatları ile tanınan Kâzım Karabekir, konuyu kendi kalemiyle şu şekilde anlatmıştır: *“yoksul ve bakımsız*

⁵ A.g.e., s.166.

⁶ Darülaceze ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Nuran Yıldırım, **İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi**, Darülaceze Vakfı Yay., İstanbul 1996.

⁷ Cüneyd Okay, **Belgelerle Himaye-i Etfal Cemiyeti (1917-1923)**, Şûle Yay., İstanbul 1999, s.12.

⁸ A.g.e.,s.12.

çocukları devlet himayesine alarak memleketin diğer çocukları gibi muvaffakiyetli hayat mücadelesinde kudretli kılacak maddi ve fikri bir talim ve terbiye ile teçhiz etmek benim öteden beri güttüğüm bir davadır. Ben buna “Çocuk Davamız” diyorum”⁹. Kâzım Karabekir, Türk çocuklarının güç yaşam koşulları içerisinde bulunduğunu Birinci Dünya Savaşı’ndan önce görmüş, kimsesiz çocukları savaş ve mütareke döneminde himaye ederek, oluşturduğu Ana Mektebi, Sanayi Gürbüzler Mektebi, Askeri İlk Mektep gibi kurumlarda onlara askeri ve mesleki eğitim imkânları vererek memlekete faydalı birer unsur haline getirme çabası içerisinde olmuştur¹⁰. 1920 yılında Erzurum çocuklar ordusu teşkilatı ve Sarıkamış’ta Çocuklar Kasabası’nı kuran Karabekir, çocukları memleket için faydalı bir unsur haline getirmiştir. Karabekir, ülkede Atatürk Dönemi boyunca gerek meclis içinde siyasi kimliği gerekse şahsi girişimleri ile çocuk davası için önemli çalışmalar yapmıştır¹¹.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren ideal bir aile kurumunun geliştirilmesi, çocukların korunması ve eğitilmesi amacıyla oldukça faydalı icraatlar yapmaya çalışmıştır. Ülke, yeniden inşa sürecinde Osmanlı’dan devraldığı aile yapısına da yeni bir şekil verme kaygısı taşımaktaydı. Nihayetinde Türkiye, yeni rejimine uygun aile algısı oluşturma düşüncesindeydi. Bu nedenle kadın, çocuk ve aile konusu ele alınmalıydı. Öncelikle Osmanlıdan devralınan sorunların çözüme kavuşturulması gerekiyordu. Osmanlıda kadın ve çocuğun toplumdaki yeri ve öneminde bir takım düşüşler yaşanmıştır. Cumhuriyet Türkiye’si devraldığı çocuk, kadın ve aileye yönelik algının iyileştirilmesi ve toplum düzeninde geliştirilmesini amaçlamıştır. Aslında bu amacı gerçekleştirmeye yönelik atılan adımlarla Türklerin eskiden beri sahip olduğu yüksek aile değerleri yeniden canlandırılacaktı. Gösterilen çabalarla beraber Cumhuriyet rejimine göre şekillenmiş çağdaş bir toplumun temeli zamanla atılmaya başlandı.

Yeni Türkiye’nin modern bir toplum yaratma düşüncesi Türk Devrimi’nin kaidelerinden biri olarak sayılmaktaydı. Birbirleriyle uyum içinde yaşayan sarsılmaz çağdaş bir milletin varoluşu, çağdaş bireylerin yetiştirilmesi ile mümkün kılınabilirdi. Aile, kadın ve çocuğun yeniden ele alınışı da bu yüzdendir. Cumhuriyet döneminde çağdaş uygarlık araçlarına sahip olmada kadın ve çocuğun etkin bir role sahip olduğu

⁹ Kâzım Karabekir, **Çocuk Davamız**, Yay. Haz. Ziver Öktem, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2015, s.11.

¹⁰ Kâzım Karabekir, a.g.e., s.14-21.

¹¹ Kâzım Karabekir, a.g.e., çşt. syf.

düşüncesine kanaat getirildi. Kadın ve özellikle de çocuk yani ileride büyük adam olması beklenen kişi, gelecek yaşamı topluma en mükemmel şekilde hazırlama olasılığına sahip birer umut ışıkları gibi göründüler. Çocuğa destekleyici yaklaşımlarda bulunan Yeni Türkiye, onları yararlı araçlarla donatarak, eğiterek, özgürleştirerek, geliştirerek, ulusal bir kimlik kazandırarak toplumsal gelişmeyi hızlandırmak istemiştir. Bunu yapabilmek için siyasi ve toplumsal mercilerin bir kısmı çocuğun adeta bir barınağı olarak kabul edilen aile kurumuna yönelmiştir. Ebeveynlerin çocuk yetiştirmede ve eşlerin birbirleri ile olan ilişkilerinde daha eğitimi ve sağlıklı yolların uygulanması sağlanmaya çalışılmış ve bu yönde eğitim ve sağlık politikaları geliştirilmiştir. Birbirleriyle iletişim halinde olan sağlıklı, kültürlü, adil, modern yurttaşlardan oluşan bir aile görüntüsü yaratmak hedeflenmiştir.

Türkiye, kuruluşunun ilk yıllarından itibaren özellikle kadın ve çocukları korumaya, onlara sosyal, eğitsel ve ekonomik imkânlar sağlamağa yönelik yeni yaklaşımlarda bulundu. Yapılan girişimler, sosyal devlet anlayışı içerisinde geliştiği gibi toplumun içinden de bu amaca yönelik sivil toplum kuruluşları oluştu. Cumhuriyet, çocuklarını bir birey olarak benimsemiş onları istikbali olarak görmüştür. Anne ve Çocuk en büyük iki ictimâ-i anâsır olarak anlaşılmıştır¹².

Anadolu, I.Dünya Savaşı'nın ardından Türk Bağımsızlık Savaşı'na sahne olmuştur. Türk Bağımsızlık Savaşı çetin bir mücadelenin sonunda kazanılmıştır. Ancak savaş sonunda toplumun genel manzarası çokta iyi görünmüyordu. Savaşların toplumlarda büyük yıkımlar meydana getirdiği bilinen bir gerçektir. Anadolu halkı da savaşın yarattığı yıkımdan nasibini aldı. Can kayıpları, göçler, dağılan aileler, kimsesiz kalan çocuklar, yanmış yıkılmış köyler ve kentler... Anadolu halkının bundan sonra güçlü bir toplum olarak bir mücadele vermesi ve savaş sonrasında ortaya çıkan toplumsal meseleleri çözmesi gerekmektedir.

Dönemin en önemli meselelerinden bir tanesi “Çocuk Meselesi”dir. Bu meselenin özünde toplumda verilmesi gereken değer ve imkânların sunulmadığı çocukların layık olduğu muameleye ve imkânlara sahip olması için harcanan çaba yatmaktadır. Çocukların uzun süreden beri yaşadığı aslında tüm topluma mal olan ciddi problemlerin halledilmesi gerekmektedir. Annesiz, babasız kalan çocukların

¹² **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.114

korunması, sevgi, şefkatle büyütülmesi, çocukların eğitilmesi, beslenmesi, çocuk işçiliğine son verilmesi ve sağlıklı birer birey haline getirilmesi gerekiyordu. İşte bütün bu yaraların kapanması için ailenin, kadının, çocuğun devlet tarafından yasal açıdan desteklenmesi gerekmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren “çocuk meselesini” gündemde tutarak meseleye toplumsal bir çözüm arayan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin, kendi yayını olan Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası’ndaki bir yazısında şu ifadelere rastlamak çok ilgi çekicidir:

“İşin iç yüzü; memleketimizde medeni seviyenin geriliği, iktisadi refahın azlığı yüzünden bir çocuk faciasının mevcut olduğudur. Çocuk, bir cemiyet için şikâyet ve bir aile için ıstırap membaı olmadıkça sevimidir. Çocuk, keder veren ıstırap hissettiren bir amil olduğu zaman cemiyetin göstereceği en büyük şuur hamlesi en kısa bir müddet içinde bunun önüne geçmektir.

Bugünkü medeni dünya, ana kucakları, kreşler, çocuk bahçeleri ve sayısız çocuk ve yardım müesseseleriyle bu dertle mücadele ediyor. Biz de onu yapmak mecburiyetindeyiz.”¹³.

Cumhuriyet döneminde gerek basın yayın yoluyla gerek şahsi teşebbüslerle çocuk ve aile ile ilgili yaşanan problemlere çözüm yolları aranıldı. 1921 yılında Ankara’da Himaye-i Etfâl Cemiyeti’nin kurulması ile aileye ve ülkenin çocuk meselesine yönelik sıkıntıların giderilmesi için büyük bir adım atıldı. Milli kutlama günlerinin Çocuk Bayramı olarak anılması, çocuk haftalarının düzenlenmesi ülkede çocuklara sahip çıkma ve onları yüceltme adına yapılmış girişimlerdi. Bunlardan başka çocuğa ve aileye yönelik sosyal ve ekonomik açıdan yardımcı bulunan kuruluş Hilal-i Ahmer Cemiyeti’dir. Cemiyetin yardımıyla Türk ailesi kendini toparlamak için bir takım imkânlarla sahip olabilmıştır. Yine çocuğa dair en önemli meselelerden bir tanesi olan çocuk ölümleri ile ilgili bir bilinç yaratmak ve ölümlerin önüne geçmek için bir takım sağlık ve eğitim faaliyetleri düzenlendi. Türkiye’nin aydın sınıfı Cumhuriyet döneminde gerek şehitlerin yetimleri, gerek bakıma muhtaç ve hasta çocukların himayesi için yayın yoluyla veya şahsi girişimleri ile çalıştılar, çabaladılar. TBMM üyeleri ve Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk,

¹³ “Çocuk ve Şikayetler”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası’nın 23 Nisan 1931 Fevkalade Nüshası, s.20.

Türk toplumunu hak ettiği noktaya getirmek ve diğer Batılı, çağdaş devletlerin sahip oldukları medeniyet araçlarına ulaştırmak adına politika geliştirdiler. Bu politikalar devrim ilkeleri ve Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre şekillenmiş, kadın, çocuk ve aile konularını da kapsayarak Türkiye’yi her yönden bayındır hale getirmek için üretilmiştir. Yeni rejimle beraber ülkede, o güne değin Türk erkeğinin, kadınının ve çocuğunun birçok açıdan mahrum kaldığı konularda ihtiyaçlarını giderici siyaset takip edilmeye çalışıldı. Mutlu, sağlıklı, eğitilmiş bireylerden oluşan bir aile kurumu meydana getirmek hedeflenmiştir. Sağlıklı bir ailenin, toplumun teşekkülünde önemli bir role sahip olduğunun farkında olan cumhuriyet yönetimi, kadına ve çocuğa yönelik imkânlar sağlayarak o güne değin aileye dair süregelen birçok yasal eksiklikleri gidermek istemiştir.

1923 yılından itibaren Türkiye’de toplumun yeniden düzenlenişinde aileye, özellikle kadın ve çocuğa yönelik toplumsal bir algı yaratılmak istenmiştir. Algı çalışmalarının hedefi toplumda yardıma muhtaç ve kimsesiz çocuklara karşı yardım duyguları yaratmak, bu amaca yönelik sosyal kurumlar oluşturmak ve bu konuda halkın maddi ve manevi yardımını temin etmektir. Kadınlara yönelik algı çalışmalarında da asıl gaye Türk kadınının kıymetini kavratmak, onları hukuksal haklar açısından donatmak, sosyal, siyasal ve ekonomik hayatta erkeklerle eşit hale getirmek, sağlıklı ve eğitilmiş, meslekli ve Avrupa kadını ile eşit statüde birer birey haline getirmektir. Kadın ve çocuk, ülkenin gelişiminde önemli bir role sahip iki temel unsur olarak görülmüştür. Çocukların ve kadınların ülkenin gelişmişlik düzeyini arttırmadaki rolünü en iyi anlayan ve Türkiye’de aile algısına Batılı yaklaşımlarla yön veren, Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin kurucusu ve genel sekreteri Dr. Mehmet Fuad Umay’ın bu konudaki fikirleri oldukça dikkat çekicidir. Umay, konu ile ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: *“Halkımız, halk egemenliğinin güçlü biçimde kurulabilmesi için önce çocukların egemenliğinin kurulmasının gerekli olduğunu benimsemeli ve bunu çocuklara önem vermekle göstermelidir. Çocuklara önem vermek, çocukların varlık ve mutluluklarını sağlamayı kutsal bir görev bilen Himaye-i Etfal Cemiyeti’ne yardım etmekle kendini gösterir. Bu yardımın düzenli bir şekilde, büyük kısmının halk tarafından karşılanacağı gün, Türk çocuklarının tarihinde mutlu ve onurlu bir gün olacaktır”*¹⁴. Mehmet Fuat Umay,

¹⁴ Dr. Mehmet Fuad Umay, **Cumhuriyet’in Kuruluş Yıllarında Bir Devrimci Doktorun Anıları**, çev. Cahit Kayra, Türkiye İş Bankası Yay., Mart 2014, İstanbul, s.13.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk yıllarından itibaren çocuk meselesine ilk sahip çıkan ve meseleye çözüm getirenlerden biriydi. Kendisi çocuk meselesinin yanı sıra kadın, eğitim ve sağlık konularında da yaptığı hizmetlerle adından bahsedilmesi gereken önemli bir kişidir.

Mehmet Fuat Umay'a göre 1920'li yıllarda Dünyada yaşam koşullarının en iyi olduğu ülke Amerika'dır¹⁵. Umay, Amerika'daki izlenimleri şu sözcüklerle özetlemekteydi: “Çok düzenli çalışma, zevk ve neşe. Kadınlar egemen, çocuklar sultan”¹⁶. Ülkenin siyasetçileri, toplumbilimcileri ve ekonomistlerinin el birliğiyle çalışmaları sonucunda Amerika, vatandaşlarını sefalet ve cahillikten uzaklaştırarak; kadını, erkeği, çocuğu ile mutlu, müreffeh bir hayata kavuşturmuştur. İyi hayat koşullarının oluşturulmasına etki eden en önemli çalışmaları sosyologlar yapmışlardı. Onların çalışmalarının sonucunda ülkede sosyal hizmet anlayışı doğmuş ve bu anlayış toplumda yerleşmişti. Amerikan toplumu, gerek resmi gerek özel sosyal yardım kuruluşlarında faaliyet göstererek en başta çocuklar ve kadınlar üzere toplumun refahını sağlamayı kendilerine gaye edinmişlerdi¹⁷. Umay, Amerika'da toplum hayatındaki gelişmeleri Mart 1923 yılında dört aydan daha fazla süren bir seyahatte gözlemleme fırsatı bulmuştu. Seyahatinin amacı ülkedeki toplumsal kurumları incelemek ve Amerika'da yaşayan Türk yurttaşlardan, Anadolu'da yetim, öksüz ve muhtaç çocuklara yardım toplamaktı. Kendisi buradaki çocuğa dair sosyal kurumların ve okulların Yeni Türkiye için ne kadar iyi bir model olduğunun da farkına varmış ve Türkiye'de Amerika'dakine benzer kurumların oluşturulması için çaba harcamıştır. Diğer yandan da Milli Mücadele'den sonra ilk kez bir bürokrat, Amerika'ya gidiyor ve savaş sonrası Anadolu'nun siyasal ve sosyal vaziyetine ışık tutuyordu. Fuad Umay, Amerika'da yaptığı diyaloglar sayesinde Amerikalıların Türk toplum yapısı, eğitim ve sağlık sistemi ile ilgili yanlış kanaatlere sahip olduğunu görmüştü. Amerikalılar ve Avrupalılar özellikle Türk kadınının toplum içerisindeki konumu, evlilik, meslek hayatı ve çocukların eğitim durumunu merak ediyorlardı. Fuad Umay, bu konularda Amerika kamuoyunu aydınlatarak Türklerin ilerleme yolunda ne türden adımlar attığını açıklamıştı. Kendisi bu gezi ile Türkiye için çok

¹⁵ Amerika'da çocukların durumu ile ilgili bkz. “Amerika'da Çocuklara Karşı Gösterilen Muhabbet ve İhtimam”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.10, Temmuz 1927, s.18.

¹⁶ Dr. Mehmet Fuad Umay, **Cumhuriyet'in Kuruluş Yıllarında Bir Devrimci Doktorun Anıları**, çev. Cahit Kayra, Türkiye İş Bankası Yay., Mart 2014, İstanbul, s.156.

¹⁷Bkz. Fatma Reşid, “Amerika'da Çocuklar Saltanat Sürüyorlar”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Kanun-ı Sâni 1927, S.4, s.6.

önemli bir misyonu yerine getirmiş oluyordu. İdealist doktor, bu gezi sonucunda yurtdışında Türk evlatlarını koruyacak ve sahip çıkacak bir kitlenin oluşması sağlamış, 152 bin lira kadar para toplayarak bu para ile Türk kadınları ve çocuklarının geleceğini iyileştirecek hizmetler vermiştir.

Amerika’da yaşayan Türk vatandaşlarının söz konusu yardımlarını Mustafa Kemal Atatürk’te şu mesajla takdir etmiştir: “*Vatanı kurtarma ve özgürlük savaşında şehit düşen kahramanların yavrularını esenli ve mutlu yapmaya çalışan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti eliyle (emanet olarak) çocuklar ve şehitler hakkında Amerika’da bulunan dindaşlarımızın göstermiş ve göstermekte buldukları yüksek duygu ve insancıl ilgiden olağanüstü memnuniyet duydum. Uzak ufuklardan Türkiye kahramanlarının evlatlarına yardım eli uzatan kişilere(Zevat-ı âliyeye) özel olarak teşekkürlerimi gönderiyorum. Bugün sayıları yüz binleri geçen kimsesiz vatan yavrularının her zaman anımsanacaklarından kuvvetle umutlu olduğumu arz ederim efendim*”¹⁸. Yaptıkları yardımlardan sonra bu sözleri işiten yardımseverler sonraki dönemlerde de Himaye-i Etfal Cemiyeti’ne yardımlarını devam ettirenler oldu. Onlar, Mili Mücadele süresince vatanda bulunamadıkları için vatanı savunmada bir faydalarının olmadığını düşünmekteydiler ve bundan dolayı ruhlarında gizli olan mutsuzluğu bertaraf etmek için faydalı olmak adına şehit çocuklarına ve diğer muhtaç çocukların yardım ellerini uzatmışlardır. Hatta Türk olmayan diğer Müslümanların ve Amerika’daki bazı Musevilerin de yardımı söz konusu olmuştur. İşte Yeni Türkiye bu tür dış yardımlar sayesinde çocuk davasında maddi ve manevi açıdan kendisine destek verecek taraftarlar temin ediyordu¹⁹. Yeni Türkiye, ülke çocuklarının buna benzer girişimlerle gereksinimlerini karşılarken bir yandan da onlarda geleceğe yönelik umut ışıkları görmekteydi. Yeni devlet Türk çocuklarını vatanın bekçisi, İstikbalin teminatı, iyi ahlaklı, vatanperver yurttaşlar olarak görmekteydi. Çocuk sadece milletin bünyesinde yer alan küçük insan olarak algılanmıyordu. Benliğine, kültürüne ve vatanına milliyetçi duygularla sahip çıkması gereken çeşitli sorumluluklarla donatılmış birer bireydi onlar²⁰. Cumhuriyetin çocuk idealini gerçekleştirmede en büyük görev anne ve babalara verilmeye çalışılmıştı. 30

¹⁸ Dr. Mehmet Fuad Umay, **Cumhuriyet’in Kuruluş Yıllarında Bir Devrimci Doktorun Anıları**, çev. Cahit Kayra, Türkiye İş Bankası Yay.,Mart 2014, İstanbul, s.34.

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Dr. Mehmet Fuad Umay, **Cumhuriyet’in Kuruluş Yıllarında Bir Devrimci Doktorun Anıları**, çev. Cahit Kayra, Türkiye İş Bankası Yay.,Mart 2014, İstanbul, s.43,78

²⁰ **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.81.

Ağustos zaferinin yıldönümünde çocuklara yönelik milli vazifeler, anne ve babalara şu şekilde anlatılmıştı:

“Muhterem anneler, muhterem babalar! 26 ve 30 Ağustos 338 tarihini çocuklarınıza öğretiniz. Bu büyük tarihin başlangıcı olan 26 Ağustosla kati ve milli zaferin tahkiki olan 30 Ağustos’a ait hikâyeleri yavrularınızın hafızalarına, ruhlarına işleyiniz. Unutmayınız ki felaketten felakete koşan ve nihayet büyük gazisiyle halâs ve istiklâl kavuşan vatan ve milletimizin istikbali çocuklarınıza tevdi’ olunacaktır. Mazi bizlere hür yaşamanın, şeref ve istiklâlin tam ve müreffeh bir vatanın ne demek olduğunu çocukluğumuzda öğretmiş olsalardı uzun asırlar kan, ızdırap, mahrumiyet ve mahkûmiyet içinde çırpınmazdık. Vatan ve milletin istikbali bugünkü çocukların elinde ve bugünkü çocukların şimdiden talim ve terbiyesi de siz anne ve babaların ellerindedir. Yavrularınıza öğretiniz ki şehitlerimizi takdîs, gazilerimizi tevkir, bize bir devlet ve hâkimiyet bahşeden cumhuriyet ordularını taazzüz ve tebrik etsinler. Bu gün 30 Ağustos 338 tarihini bilecek bir çocuk bize otuz asır sonrasını temin edecek nesiler yetiştiriyor... Muhterem anneler ve babalar! Hal ve istikbalin en büyük istinatgâhı olan çocuklarınızı gürbüz ve bu toprağın öz evladı olarak yetiştirmeye gayret ediniz. Yaşasın cumhuriyet ordusu! Yaşasın Cumhuriyet ordusunu teşkil edecek olan mini mini Türk çocukları!”²¹.

Yeni Türkiye, çocuğa gurur ve güven bağları ile bağlanmış ve siyasal kurulumunda onu, etken bir unsur olarak görmüştür. Bununla beraber ülkenin güvenliğinin ve sürekliliğinin kaynağıdır çocuk. Bu sebeple milli duygularla büyütülmüş, vatanını seven kişiler olmalıdır onlar. Mustafa Kemal Atatürk, 1 Mart 1922’de TBMM açılış konuşmasında bu yargıyı destekleyecek nitelikte şu sözleri söylemiştir: *“Yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri tahsilin hududu ne olursa olsun, en evvel, her şeyden evvel Türkiye’nin istikbâline, kendi benliğine, milli an’anelerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etme lüzumu öğretilmelidir. Uluslar arası dünyanın bugünkü durumuna göre, böyle bir savaşın gerektirdiği mücadele ruhunu taşımayan insanlara ve bu nitelikteki insanlardan kurulu topluluklara yaşama ve bağımsızlık hakkı yoktur”²².* Mustafa Kemal, devletin varlığında çocukları ve gençleri sadece bir politik güç olarak görmüyordu. Çocuğun

²¹ Bkz. **Gülbüz Türk Çocuğu**, S.12, 1 Eylül 1927, s.1

²² Bkz. TBMM I. Dönem 3. Yasama Yılı Açılış Konuşmaları, **TBMM. Tutanak Dergisi**, D.1, C.18, 1 Mart 1922.

ülkenin inşasında salt siyasal bir araç olarak görüldüğünü söylemek de pek yerinde olmayabilir. Cumhuriyet Türkiye'si, onlara birçok alanda yeni imkânlar sağlayarak, fırsatlar vermeye çalışarak kıymetli, üzerine eğilmesi gereken bir varlık görmüştür. Bundan dolayı Türkiye henüz kurulduğu yıllarda çocuklara yönelik eğitim ve sağlık planlarını geliştirdi. Çocukların mutluluğunu temin edebilmek için uygar ülkelerdeki imkânların Türkiye'ye de getirilmesi fikri ortaya çıktı. Ortaya atılan fikirlerin birer neticesi olarak çocuklara yönelik oyun, eğlence alanları yapılmaya başlandı. Sosyal yardım kurumları oluşturuldu. Sağlık hizmetleri geliştirildi. Anne ve babalara yönelik eğitim faaliyetleri düzenlendi. Bütün girişimler, onlara karşı bakış açısının daha iyimser bir şekilde değiştirme çabasının bir neticesiydi.

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren gelişmeyi, batılılaşmayı, bağımsızlığını korumayı birincil hedefleri arasında görmüştü. Bu hedeflere ulaşmada Osmanlı ile olan mensubiyetin kopması lüzumluuydu. Yeni kadın, yeni aile, yeni çocuk imajı Osmanlı'dan uzak ve Cumhuriyet ideolojine özgü olmalıydı²³. Kadın ve çocuk, topluma dair eski imajı yeni bir imaja bağlayacak bir köprü vazifesini görecekti. Bu nedenle eski ile yeni düzen arasında kadına, çocuğa ve aileye yönelik toplumsal, siyasal ve biyolojik yaklaşımlarda farklılaşmalar görüldü. Yeni düzen, çocuğun ve kadının fiziksel görünümü, ideolojisi, eğitimi, misyonu ve ahlaki gibi unsurları tekrar ele alarak bunlarla alakalı büyük ve köklü bir değişim sürecine yöneldi. Aile hayatı, kadın ve çocuklara yönelik yayınlar yoluyla yeni imaja dair görsel ve düşünsel öğeler topluma aktarılmaya çalışıldı²⁴. Ancak basın ve yayın kırsala yeteri kadar ulaşamadığı ve çok fazla etki edemediği için söz konusu imgeler daha çok büyük kentlerde yaşayan kitlelere tesir etti. Basın aileye yönelik yeni algının toplumda yerleşmesinde önemli bir görsel ve düşünsel araç oldu. Kadın ve çocuk ile ilgili müsabakalar basın yoluyla halka duyuruldu. Yeni Türkiye, bütün dünyaya yeni imajını sergilemek arzusundaydı. Ancak bu arzunun temelinde salt şekilci bir kaygı yoktu. Kaynağı güçlü ve sağlıklı olan bir toplumun görsel ve şekilsel açıdan güzel bir görüntü sergilediği savunulmaktaydı. Güzellik, hem kadın hem çocuk hem de erkek için sağlıklı bir bedenin dışa vuruşunu ifade etmekteydi.

²³ Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ayşenur Bilge Zafer, "Cumhuriyet ile Birlikte Değişen Türk Aile Yapısı ve Kadının Durumu", **U.Ü.Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:14,S.24,2013/1, s.121-134.

²⁴ **Evde Mekteb, Annelerle Hasbihâl**, Müt: Sabiha Zekeriya, Belkıs Halim, M. Zekeriya, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1927.

Güzel kadın sağlıklı kadın; güzel çocuk, sağlıklı çocuk demektir. Bütün bu çabaların en önemli gayesi sağlıklı ve güçlü bir toplum ve devlet yaratmaktır. Bunları sergilemenin de bir mahsuru olmadığı düşünölmekteydi²⁵.

Türkiye'nin yayın hayatı, yeni çocuk ve kadın algısında rekabet ve özendirme yoluyla imaj çalışmalarını sürdürdü. Yeni algıyı yaratmada işe yarayacağı düşünölen ve gülbüz çocuk yetiştirmeyi özendirecek, bunda önyak olacak girişim Gülbüz Türk Çocuğu Mecmuası'nın başlattığı "Gülbüz Çocuk Müsabakası" idi²⁶. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin sağlıklı ve gülbüz çocukların meydana getirilmesi için yaptığı çalışmalardan bir tanesidir bu müsabaka. Yarışmaya katılan çocukların fotoğrafları mecmuada yayınlanıyor ve yarışma sonunda kazanan ailelere mükâfatlar verileceği söyleniyordu. Aslında bu fotoğraflarla ideal çocuğun görüntüsü halkın zihnine yerleştirilmeye çalışılıyordu. Fotoğraflarda çocukların bedensel görüntüleri dikkat çekiciydi. Fotoğraflarda çocukların yaşı, kilosu ve sağlığı, ne ile beslendiğine dair bilgiler yer alıyordu. Fotoğraflarda en dikkat çeken özellik ise gerçekten çocukların fiziksel olarak sağlıklı görünmesi idi. Kilosu, boyu yerinde saçları ve gözleri parlayan, neşeli görüntüye sahip çocuklar. İdealize edilenler işte bunlardı ve bütün bunlar gözler önüne seriliyordu. 1929 yılında yine Gülbüz Türk Çocuğu Mecmuası, gülbüz çocuk müsabakasından ayrı olarak "Güzel Yavrular Müsabakası" başlatmıştı²⁷. Tabii ki çocukta idealize edilen şeyler sadece biyolojik özellikler değildi. Onun sevecen olması, anne ve babaya hürmet etmesi, eşitlik, adalet duygularına sahip olması, vatanperver ve iyi ahlaklı olması da arzulanıyordu²⁸. Diğer yandan da belki de merak edilen diğer bir konu da yeni çocuk ideali tasarlanırken ruhsal ve bedensel rahatsızlığı olan çocukların bu profilin neresinde yer alacağı idi. Cumhuriyetle beraber özellikle başta çocuk ve aileye dair yayınlanan dergilerde ilk kez bazı çocuklarda görölen başarısızlığın nedeninin zihinsel ve ruhsal olabileceği bu çocukların tıbbi bir kontrolle ayırt edilebileceği ve onlara özgü farklı bir eğitimin verilebileceği üzerinde durulmuştu. Ruhsal ve bedensel engelli çocukların diğer sağlıklı çocuklarla eşit haklara sahip olduğu onlara özgü Avrupa'dakine benzer

²⁵ Yunus Nadi, "Güzellik Müsabakamız", **Cumhuriyet**, 3 Eylül 1929 Salı, s.2.

²⁶ Müsabaka için bkz. "Gülbüz Çocuk Müsabakası", **Gülbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.2, Teşrin-i Sani 1926, s.16.

²⁷ "Mecmuamızın Yeni Müsabakası- Güzel Yavrular", **Gülbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.37, Ekim 1929, s.17.

²⁸ Cumhuriyet Dönemi çocuk terbiyesi konusu için bkz. Ali Baha, "Çocuk Terbiyesi", **İçtihat**, C. XVII, S.141, 15 Kanun-ı Sani 1922, s.s.2969-2971.

çeşitli sağlık ve eğitim kurumlarının kurulması gerekliliği üzerinde durulmaktaydı²⁹. Cumhuriyet, çocuklarını zengin-fakir, sağlıklı-hasta, köylü- kentli olarak ayırmıyor, hepsini sahiplenerek, imkânlarını arttırarak birbiriyle eşit ve güçlü bir nesil meydana getirmeyi arzuluyordu³⁰.

Cumhuriyet döneminde görsel algı yaratma teşebbüslerden biri de Cumhuriyet gazetesi aracılığı ile başlatılan ve 2 Eylül 1929 yılında düzenlenen Türkiye Güzellik Yarışması idi³¹. Cumhuriyet gazetesi tarafından ilk defa yapılacak olan güzellik yarışmasına katılan bayanların güzellik konusunda Avrupa'dan daha iyi olduğu söylenmekteydi³². Türk kadınında arzulanan güzellik ögesi ile ilgili Yunus Nadi'nin 1929 yılındaki fikirleri dikkat çekicidir. Yazar bu konuyu şöyle ifade etmiştir: *“Güzelliğin yalnız keyfi heves aleti olacak bir oyuncak değil, belki bir millet bünyesinin salâbetine temel taşı teşkil edecek çok makbul ve çok ahlaki –tabii daima bedii-bir kuvvet olduğu bizde bundan sonra daha iyi takdir olunacaktır. Güz el akıl sağlam vücutta bulunur diyen hekimin hatası yoktur. Fakat güzellik denilen bedii hassiyetin esasen ancak sağlam ve mütenasip vücutlarda tecelli edebileceği de çok müsellemler bir hakikattir. Onun içindir ki müterakki memleketlerde tabii güzellikler fennin ve sanatın yardımıyla en mükâmil derecelerine çıkarılmaktadır. Bizde de bu böyle olacak, vatan evladının müstakbel anaları olan genç kızlığımız her gün daha ziyade itina ve ihtimama mazhar hakiki güzellikler içinde inkişaf ve inşirah bulacaktır. Güzellik yalnız gözleri okşayan bir nümâyışten ibaret değildir. Denilebilir ki güzellik aynı zamanda ve belki daha ziyade sıhhat ve saadetin parlak alametidir. Filhakika hiçbir hasta vücudunun güzel olması ve güzel görünmesi ihtimali yoktur. Onun için güzellik demek, her şeyden evvel sıhhat ve salâbet demektir. Fertçe ve milletçe hayatta muvaffak ve mesut olmanın ilk şartı ise budur ve yalnız budur”*³³. Diğer milletlere uygarlık birimini göstermeye çalışan Yeni Türkiye'nin bir aynasıydı Türk kadını. Bu nedenle Türk kadınının fiziksel

²⁹ Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Dr. Mehmet Fuad Umay, **Cumhuriyet'in Kuruluş Yıllarında Bir Devrimci Doktorun Anıları**, çev. Cahit Kayra, Türkiye İş Bankası Yay., Mart 2014, İstanbul, s.53-63.

³⁰ Cumhuriyet Dönemi çocuk ideali konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Fatma Reşid, “Amerika'da Çocuklar Saltanat Sürüyorlar”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.4, Kânûn-ı Sâni 1927, s.6.

³¹ “Türkiye Güzellik Kraliçesi İntihap Edildi”, **Cumhuriyet**, 3 Eylül 1929 Salı, s.1.

³² “Onlar Mı Güzel? Bizimkiler Mi? Güzellerimiz Avrupa Güzellik Kraliçelerinin Bazılarından Muhakkak Güzeldir”, **Cumhuriyet**, 7 Eylül 1929, s. 1-3

³³ Yunus Nadi, “Güzellik Müsabakamız”, **Cumhuriyet**, 3 Eylül 1929 Salı, s.2.

görünüşünün ve sahip olduğu kültür ve eğitiminin mükemmellik ölçüsünde olması gerekliydi. Kadın, iyi ve eğitilmiş bir anne, meslek sahibi kişi, iyi bir eş olmalıydı.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kadının sosyalizasyona önem verildi. Toplumsal alanda yapılacak devrimlerin temel unsuru olarak görülmekteydi kadın. Ülkenin kuruluş aşamasında kadınlara tanınan haklar, kadının toplum ve aile içindeki yeri ve önemi ve onlara dair yaşanan diğer değişimler özellikle Avrupalılar tarafından takibe alınmıştı³⁴. 1920'li yıllarda Avrupalılar, bir ülkenin kalkınmasında kadının oynadığı büyük rolün farkında idi. Bu dönemde Türkiye'de seri bir şekilde yapılacak değişim, Avrupalıların zihinlerindeki Türk kadınının ve medeniyetinin izdüşümünü farklılaştırmada önemli bir fırsatı oluşturacaktı³⁵. 1920'lerden beri Türkiye'deki siyasal, sosyal ve ekonomik değişimleri Avrupalılar takip ediyorlardı³⁶. Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi lideri olan Mustafa Kemal'in temel hedeflerinden biri ülkeyi çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmak ve yenilikler sayesinde Avrupai bir hale getirmektir. Atatürk 1 Kasım 1937 tarihinde TBMM'nin beşinci dönem, üçüncü yasama yılını açış konuşmasında bu konuda şunları demişti: *"Arkadaşlar, büyük davamız, en uygar ve en refaha kavuşmuş ülke olarak varlığımızı yükseltmektir"*³⁷. Bu bağlamda Mustafa Kemal, Türk kadınına hak ettiği seviyeye yükseltmeyi niyet ediyordu. Osmanlı'da Meşrutiyet Dönemi ile başlayan kadınlara dair yeni hak kazanımları Türkiye'de Cumhuriyetle beraber çok yönlü olarak artacak ve bu büyük bir hızla sürdürülecekti. Kadının önünü kapatan perdelerin birer birer açılması sayesinde çağdaş medeniyet hedefine ulaşılabilecekti.

XX. Yüzyılda birçok ülkenin bakış açısına göre medenileşme, kadın ve çocuk sembelleri ile beraber değerlendirilmekteydi. Türk kadınlığının son zamanlarda mazhar olduğu gelişmeleri, sosyal, siyasal ve iktisadi sahadaki faaliyetlerini merak eden Avrupalılar, Türkiye'ye inceleme yapmak üzere gazeteciler veya bilim adamları göndermişlerdi³⁸. Esareten henüz kurtulmuş Türk Kadınının 1929'a kadar siyasal

³⁴ Yabancı basında yer alan haberler için bkz. "The Turkish Woman", **Sheffield Daily Telegraph**, 2 September 1927, p.6. "What Kemal Pasha is Doing for Turkey, Emancipation of The Turkish Woman", **The Times Of India**, August 1929,p.8.

³⁵ Yabancı basında yer alan haberler için bkz. "Kemal Condemns The Veil With The Fez: Turkey's New Fashions", **Illustrated London News**, 2 January 1926,s.28.

³⁶ Bkz. "The Yashmak Discarded After 1300 Years:Turkey's "New Woman"", **Illustrated London News**, 23 October 1926,p.13. "Polygamy Dead.Reform in Turkey", **The Times Of India**, 1 December 1926,p.10.

³⁷ TBMM Tutanak Dergisi, D.V,C.2,Sa.3

³⁸ "Türk Kadınlığı Hakkında Tetkikat", **Cumhuriyet**, 30 Ağustos 1929,s.1-2.

haklardan başka her türlü hakka sahip olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. 1929'a gelinildiğinde kadın; avukat, dişçi doktor, memur, sanatkâr kısaca her şey olmuştur. Ama bu durum Avrupa'da tam olarak idrak edilememiştir³⁹. Avrupalılar, tesettür, çok eşlilik ve eğitim konularında kadının yeni durumunu merak etmekteydiler⁴⁰. Bu merakın temel sebebi Osmanlı'dan Cumhuriyet'e aktarılan toplumsal kodların ne kadar değiştiği ve Türklerin ne kadar ilerlediğini görmektir. 1920'li yıllarda özellikle Amerika'da kadınlar çalışma hayatının içinde yer alan, evin hakimi, ekonomik açıdan özgür, sosyal ve sağlıklı bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadının toplumda eksik olduğu konular ise ücret eşitsizliği ve siyasal hakların kullanımınıydı⁴¹. Türk kadınının da bedensel olarak sağlıklı olması, çalışma hayatında kendini göstermesi ve siyasal haklara kavuşması arzulanıyordu. Bununla birlikte çalışmayan kadının ev ekonomisi ile uğraşan, tasarruf yapmayı bilen, sağlık⁴² ile ilgili belli konulara hakim ve hayır derneklerinde topluma faydalı olması beklenen bir güçlü birey olarak tasavvur edilmekteydi. Cumhuriyetin “ideal kadını”, “cumhuriyet kadını” bu şekilde tezahür edecekti.

Türkiye'de yaşayan bütün vatandaşlara sağlanan imkânlar Cumhuriyet yasalarının garantisi altındaydı. Halk, Cumhuriyet yasalarının eşit şartları altında imkânlarla sahip oldu. Kadınlar da bu güvenceyle erkeklerle eşit kılındı. Özellikle de eğitim imkânlarını kullanmada eşitlik ilkesi benimsendi⁴³. Mustafa Kemal Atatürk, 1922 yılında Türkiye'nin uygulayacağı Milli Eğitim sistemini anlatırken temel hedef olarak var olan cahilliğin ortadan kaldırılmasını, ilk, orta ve yüksek eğitim imkânlarından kadınların da erkeklerle eşit şartlarda faydalanmasını belirlemiştir. Halka okumak, yazmak, vatanını, dinini dünyasını tanıyacak kadar tarih, coğrafya, din ve ahlak bilgisi vermek ve matematiğin esaslarını öğretmek cumhuriyetin eğitim meselesindeki ilk hedefleri idi⁴⁴. Türk kadınının da bu hedefleri uygulamada gerçek

³⁹ “Yeni Türk Kadını”, **Cumhuriyet**, 14 Ağustos 1929, s.1.

⁴⁰ “Kadınlık ve Tesettür”, **Cumhuriyet**, 15 Eylül 1929, s.1.

⁴¹ Dr. Mehmet Fuad Umay, **Cumhuriyet'in Kuruluş Yıllarında Bir Devrimci Doktorun Anıları**, çev. Cahit Kayra, Türkiye İş Bankası Yay., Mart 2014, İstanbul, s.157.

⁴² 1927 yılında özellikle annelere çocuklarının sağlığını korumaya yönelik bilgiler veren yayınlar dikkat çekicidir. Bkz. “Tabibi Beklerken”, **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul 1927, s.70

⁴³ Atatürk Dönemi'nde çıkarılan 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 1926 Medenî Kanun, 1930 Belediye Kanunu ülkede kadın-erkek eşitliğine katkı sağlayan yasalardan birkaçıdır.

⁴⁴ Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim devrimi için Bkz. A. Afet İnan, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, **Türk Tarih Kurumu Yay.**, Ankara 1998, s.178.

yerini alması istenmekteydi⁴⁵. Özellikle çocukların ilköğretim’de, kadınların ise yüksek öğretim ve öğretmen okullarında alacakları eğitim ile cumhuriyetin mümtaz vatandaşları yetişecek, Cumhuriyetin ülküleri eğitim vasıtasıyla kadın ve çocuğun eliyle tüm topluma enjekte edilecekti. Gerçekten Türkiye ülkülerini hayata geçirecek, ileriki zamanlarda kadının ve çocuğun eğitilmesi ile Türk toplumunun hayat tarzı ve düşünce tarzında büyük değişimler yaşanacaktır.

Yeni Türkiye, toplumu cehaletten kurtarmak için hızlı bir eğitim seferberliği başlatmıştı. İlköğretimin yaygınlaşması, öğretmen okullarının açılması, 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun çıkarılması, Medreselerin kapatılması, Harf Devrimi’nin yapılması, Millet Mektepleri’nin⁴⁶, Yüksek öğretim kurumlarının açılması başlatılan eğitim seferberliğinin en önemli merhalelerini oluşturmaktaydı⁴⁷. Özellikle yeni açılan okullarla toplumda eğitim imkânlarını kullanmada en yetersiz olan kadın ve çocuğun eğitimi temin edilecekti⁴⁸. Yeni eğitim sistemi ile cahillik ortadan kaldırılmaya çalışırken diğer yandan ilk ve ortaöğretimin yaygınlaşması isteniyordu. Bu hedefi gerçekleştirmede zorluk yaratacak bazı eksiklikler vardı. En önemli eksiklik Ortaöğretimde görev yapacak nitelik ve sayıda öğretmenlerin bulunmayışı idi. Bu yetersizliği düzeltmek üzere 1924 yılında “Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu” kabul edildi. Ortaokul ve liselere dal öğretmeni yetiştirmek amacıyla eğitim enstitüsü, yüksek öğretmen okulu ve üniversiteler açıldı⁴⁹. Türk çocuğunun “Cumhuriyet idealleri” ile donatılmasında ilkokulun ve öğretmenin katkısının ne kadar fazla olduğunu bilen yeni rejim ilkokulları yaygınlaştırmış, öğretmenleri adeta cumhuriyetin yeni sembollerinin temsilci yapmıştır. Cumhuriyetin ilk öğretmenleri, mütekâmil, mümtaz nitelikte bir meslek insanı olarak görülmüş, görevleri çocuğu tanımak, sevmek ve kendisi gibi cumhuriyet ülküsüne sahip çocuklar yetiştirmek olarak belirlenmiştir. Cumhuriyetin öğretmen adaylarının önemini görevlerini anlatan şu ifadeler çok ilgi çekicidir: “Siz, “*yurda hizmet*” olan *idealinizi anlatacak değil, yaşayacaksınız. Bir mürebbinin en büyük saadeti eline*

⁴⁵ Mustafa Kemal Atatürk’ün konu ile ilgili görüşleri için bkz. Bkz. **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yay., C.II, 1945,s.224.

⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Albayrak, “Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları(1928-35)”, **TC. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S.29, C.X, Temmuz 1994, s.s.471-483.

⁴⁷ Bkz. Bahattin Demirtaş, “Atatürk Dönemi’nde Eğiti Alanında Yaşanan Gelişmeler”, **Gazi Akademik Bakış**, C.1, S.2, Yaz 2008, s.155-176.

⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Müjgan Cunbur, “Atatürk Dönemi’nde Kadın Eğitimi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S.23, C.VIII, Mart 1992,s.259-272.

⁴⁹ Bkz. Cahit Kavcar, “Cumhuriyet Döneminde Dal Öğretmeni Yetiştirme”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C.35, S.1-2, yıl:2002, s.1-14.

verilen kabiliyetlerin inkişafı karşısında duyduğu sürurdur, siz meçhul karanlıklardan en değerli ışıkların parladığını görerek mesut olacaksınız. Bu kabiliyetleri parlatmak için elinize verilen vasıta iştir; terbiye vasıtası, yurt vazifesi ve ahlak telakkisi olarak iş. Türk çocuklarında insiyak halinde bulacağınız iş sevgisini bilgi, teknik ve programla şuurlandıracaksınız. Bizzat iş ve çalışma sevgisinin sembolü olacaksınız. Siz birer idealist olarak yetiştiniz, idealinizin halesi çocuk, gayesi yurda hizmettir. Tarihi rolünü eline almış, bütün medeni varlıkların üstüne yükselmiş Türkiye için çalışmaktır. Öğretmen; senin için okul içi, okul dışı diye iki hayat yoktur. Yurdun her yeri okul, her yeri-idealin için- birer sahnedir”⁵⁰.

Cumhuriyet döneminde toplumda yaratılmaya çalışılan algı genellikle çocuğun, ülkenin istikbali olduğu yönündedir. Yukarıda geçen sözler de bunu destekler niteliktedir. Öğretmenlere sadece çocuğun değil aynı zamanda istikbalin de teslim edildiği, yurdun ve cumhuriyetin istikbalinin çocuk vasıtasıyla sağlanmasında onların birer ışık olacağı anlatılmıştır. Öğretmenlerin görevlerine milli nitelik kazandırılmıştır. Öğretmenlerin düşünce ve ideallerinin odak noktası yurt sevgisi olarak algılanmış vatana ve cumhuriyete hizmet etmekle yükümlü, yeni nesillerin yaratılmasında sorumluluk sahibi kişiler olarak toplumda inşa edilmiştir. Vasıf Çınar’ın “*Muallim nesil yaratır, insan yapar, çocuk yetiştirir. Fakat Türk muallimleri aynı zamanda Türk İnkılâbının sadık bir harisidir. Bu inkılâbın yüksekliğini korumak için en kuvvetli askerin temsil ettiği kuvvet ve kabiliyeti haizdir, müdriktir*” sözü bu yargıyı destekler mahiyettedir⁵¹. Atatürk Döneminde bir dönem Maarif Vekilliği yapan Mustafa Necati de, “*Muallimlerimiz, Cumhuriyet prensiplerinin hakiki fedakârlarıdır*” diyerek Cumhuriyetçi öğretmen idealini kısa ancak anlamlı bir biçimde ifade etmiştir⁵².

Cumhuriyet Döneminde, öğretmenlerin yeni nesilleri yetiştirirken çocuklara, vatan ve millet sevgini aşılması bekleniyordu. Ebeveynlerden sonra bu kutsal ödev öğretmenlere addedilmişti. Bunun beraberinde yeni kuşaklara vatan, millet sevgisi, barış, dayanışma, sevgi, saygı, yardımlaşma... gibi duyguları uyandıracak, onları kültürlenmede en önemli araç ders kitapları oldu. İlkokul müfredatları ve ders

⁵⁰ Bkz. **Balıkesir Necatibey Öğretmen Okulu Yıllığı**, 1937-1938, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, s.8.

⁵¹ **A.g.e.**, s.38.

⁵² Bkz. **Balıkesir Necatibey Öğretmen Okulu Yıllığı**, 1937-1938, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, s.49.

kitaplarının içeriği bu çerçevede düzenlendi. Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi, Aile Bilgisi, Musâhabât-ı Ahlâkiyye, Malûmatı Vataniyye⁵³, Din Bilgisi ders kitapları⁵⁴ ve müfredat yeni rejimin ideolojik ve kültürel ihtiyaç ve hedeflerine göre şekillendirilmiştir. “Özellikle 1936 ilkokul müfredatının amaçları arasında yer alan “kuvvetli cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik ve devrimci yurttaşlar olarak yetiştirmek; Türk milletini ve Türk devletini çok önemseyecek ve önemsetecek düşünceleri bütün yurttaşlara aşılarmayı kendisine görev bilecek öğrenci yetiştirmek” hayat bilgisi konuları arasında işlenmiştir”⁵⁵.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşunun ilk yıllarından itibaren ideolojisini toplumda yerleştirmek ve yaygınlaştırmak, güçlü, sağlıklı⁵⁶, medeni, eğitilmiş bir millet meydana getirmek için Türk ailesini ve bu aile de en çok ta kadın ve çocuğu önemli iki öge olarak görmüştür. Türk milletinin kalkınmasında kadın ve çocuğun rolünü kavrayan yeni devlet, Osmanlı’dan kalan ve yeni rejimin ideallerine uymayan sembolleri ortadan kaldırarak Türk ailesinin gelişimi için yeni bir algı yaratma çabasına girişmiştir. Yeni devlet, kuruluşunun ilk yıllarında vatandaşlarını evlenmeye teşvik ederek hem nüfusunu arttırmak hem de kurulacak yeni ailelerin görüntüsüne baştan şekil vermek istiyordu⁵⁷. Evlenme, 1926 yılında Türk Medeni Kanunu ile yasal açıdan desteklenerek, devlet güvencesi altına alındı⁵⁸. Cumhuriyetin ilk yıllarında gençlerin evlilik fikrine yanaşması, evliliklerin çoğalması arzulanmaktaydı⁵⁹. 1929 yılında nüfusun artması, evliliklerin artması hem de bazı iktisadi hedeflerin gerçekleşmesi fikriyle ilginç bir vergi türü olan “bekarlık vergisi”,

⁵³ Sosyal bilgiler dersi kapsamına giren derslerin müfredatı için bkz. Yusuf Keskin, “Cumhuriyet Dönemi İlkokul Sosyal Bilgiler ve Onun Kapsamına Giren Ders Programlarında Bir Değer”, **Değerler Eğitimi Dergisi**, C.7, No:17, Haziran 2009, s. 69-92.

⁵⁴ Cumhuriyetin ilk ders kitapları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Erdal Aslan, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Ders Kitapları”, **Eğitim ve Bilim**, C.35, S.158, 2010, ss.215-231.

⁵⁵ Mustafa Şahin, “Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Türkiye’de Hayat Bilgisi Dersi Programlarının Gelişimi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.2/8, 2009, s.405.

⁵⁶ Sağlıklı bir nesil ve sağlıklı bir millet ilişkisi için bkz. Dr. Ahmet Asım Onur, “Fennî Doğumun Nüfusun Artmasında Ehemmiyeti”, **Akşam**, 28 Nisan 1938, s.6.

⁵⁷ Türkiye’de 1929 yılında yaşanan ekonomik kriz evlilik oranının düşmesine sebep olmuştur. Evliliklerin azalması ise nüfusu artırma politikalarına ters düşmekteydi. Evlilik oranının düştüğünü gösteren gazete yazıları için bkz. “İzdivaçlar Azalıyor”, **Cumhuriyet**, 18 Ağustos 1929, s.2.

⁵⁸ Medeni Kanun için bakınız, **Resmi Gazete**, S.339, 4 Nisan 1926. “Aydın’da Evlenenler”, **Akşam**, 30 Teşrin-i Evvel 1933, s.5.

⁵⁹ Atatürk Dönemi’nde evliliklerin arttırılması fikrini desteklenmesi konusunda Bkz. Sevilay Özer, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bekarlık Vergisi’ne İlişkin Tartışmalar”, **Gazi Akademik Bakış**, C.6, S. 12, Yaz 2013, s.173-191

dönemin Yozgat Mebusu Sırrı Bey tarafından ortaya atıldı⁶⁰. Her ne kadar bu teklif kabul edilmese bile böyle bir teşebbüs neticesinde dönemin basınında aile ile ilgili bazı mevzular tartışıldı ve basın, sınırlı da olsa toplumsal meselelerde kamu fikrinin alındığı ve yer verildiği bir yer olarak belirdi. Yine bu dönemde evli çiftler, çocuk sahibi olmaya teşvik edildiler. Hatta çok evlatlılara yönelik bir yarışma düzenlendi⁶¹. Evliliği arttırmak ve çocuk yapmayı teşvik etmek alelade uygulamalarla değil sıhhi koşullarda, yasal olmak kaydıyla desteklenmekteydi⁶². Türkiye Cumhuriyeti'nin topluma dair talebi sadece nüfusu arttırmak ve evlilik birliği ile aileler yaratmak değildi. Sağlıklı bireyler meydana getirmek, güzel, sağlıklı, eğitilmiş kadın ve çocuklar yetiştirmektir⁶³. Bu amaçlardan beslenerek kadın ve çocuğa yönelik eğitim, sağlık politikaları ve yeni olanaklar yaratıldı. Bu politikaların yürütülmesinde dönemin Sağlık ve Eğitim Bakanlıkları'nın uygulamaları, Türk Ocakları, Himaye-i Etfal Cemiyeti ve Belediyelerin çalışmaları oldukça fayda sağladı. 1930 yılında çıkarılan kanunların da Türk ailesinin, kadının, çocuğunun sahip olduğu imkânlar bakımından geliştirilmesinde önemli katkıları oldu. Bu kanunlardan bir tanesi Umumî Hıfzıssıhha Kanunu⁶⁴, diğeri ise 3 Nisan 1930 yılında kabul edilen Belediye Kanunu'dur. Umumî Hıfzıssıhha Kanunu ile Türk ailesini oluşturan bireylerin sıhhati güvence altına alınmaktaydı. Belediye Kanunu ile de belediyeler, Türk ailesinin hem sıhhi hem de sosyal açıdan destekçisi olmaktaydı.

3 Nisan 1930 yılında Belediye Kanunu kabul edilmişti. Kanunda yer alan bazı maddeler çocuk ve aile ile ilgiliydi. Kanunun ikinci faslında belediyelerin vazifeleri açıklanmıştı. 15. Maddeye göre; *“belediyelerin kanunlar ve nizamnamelerle muayyen hukuku, buna mukabil beldenin ve belde halkının sıhhat, selamet ve refahını temin, intizamını haleden vikaye maksadıyla yapacağı vazifeleri vardır”*⁶⁵. Bu vazifelerden bazıları aile, çocuk, kadın hayatını ilgilendiren kısımlardı. Bırakılmış ve bulunmuş çocukları koruyup, gözetmek; çocuk bahçeleri, oyun ve spor yerleri

⁶⁰Bekarlık vergisi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Turan Akkoyun, “Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bekarlık Vergisi Teşebbüsleri”, **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Tarih İncelemeleri Dergisi**, C.15, yıl 2000, s.183-198.

⁶¹ “Çok Evlatlılar Müsabakası Başladı”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.3, Kanun-ı Evvel 1926, s.34.

⁶² Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Zeki Nasır, “Halk Sıhhati”, **Ülkü**, Halkevleri Mecmuası, S.1, Şubat 1933, s.74

⁶³ Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Zeki Nasır, “Sağlığı Koruma Terbiyesi”, **Ülkü**, Halkevleri Mecmuası, İkinci Teşrin 1933, S.10, C.2, Hakimiyeti Milliye Matbaası, s.s.294-297.

⁶⁴ Umumî Hıfzıssıhha Kanunu, **TC. Resmi Gazete**, S.1489, 6 Mayıs 1930,

⁶⁵ Belediye Kanunu, Kanun No:1580, **T.C. Resmi Gazete**, S.1471, 14 Nisan 1930, s.s.8821-8840.

yapmak ve bu yerleri korumak, fakir ailelerin ikiz çocuklarına, alelumum öksüz, fakir, kimsesiz çocuklara para, hekim, ilaç, yeme, içme, giyinme, barınma, tahsil, terbiye cihazlarından yardım etmek, fakir hastalara meccanen bakmak, ilaç vermek, fakir cenazelerini meccanen kaldırmak, alil, işten aciz olup da bakacak kimsesi olmayanlara bakmak, kimsesiz kadın ve çocukları korumak belediyenin sorumluluğundaydı⁶⁶. Yine 1930 Belediye Kanunu ile beraber kadınlar, belediye seçimlerine katılma hakkını elde etmiş, ardından 1933 yılında muhtar seçme ve seçilme ve 1934 yılında da milletvekili seçme ve seçilme hakkını kazanmıştır⁶⁷.

Kadınlar, Cumhuriyetin ona sağladığı fırsatlarla toplum ve siyaset hayatına girebildi. Kadın ve çocuğu korumaya yönelik sosyal hizmet anlayışı Cumhuriyetle beraber gelişti. Sosyal yardım kurumları ilk etapta Anadolu'da yaşanan bir dizi savaşlarda en çok zarar gören, bu tahribatın izlerini bedenlerinde ve zihinlerinde taşıyan Türk Kadını ve Türk çocuğunun yaralarını birçok açıdan sarmaya çalışmıştır⁶⁸. Eskiden kalma simgeler, yani kadın ve çocuğa Cumhuriyet öncesinde verilen değerler silsilesi ve toplumsal algı ortadan kaldırılmak istenmiştir. Kalkınmanın, milli, güçlü ve çağdaş bir devlet olmanın göstergeleriydi kadın ve çocuk. Kadın ve çocuk, milletin geleceğini en iyi şekilde tesis etmenin birer anahtarı olarak görüldü⁶⁹. Böylece onlar, toplumun ve devletin zihninde olduğundan daha olgun ve bazen de olağanüstü bir yapıda tasavvur edildi. Yeni kadın ve çocuk algısının yanı sıra erkeklere de yeni Türk ailesinin görüntüsünde muntazam bir yer verilmişti. Erişkin Türk erkeği, çalışkan, sorumluluklarını bilen eşinin ve çocuğunun mutluluğunu sağlayan yüksek ahlaklı, eğitilmiş, hürmetkâr, çağdaş bir birey olarak formüle edildi⁷⁰. Cumhuriyet döneminde erkek, ailenin mutluluğu ve sürekliliğinde etkili olan, çocuk ve kadının ferdiyetini kabul etmiş, aile içinde kadın ve çocukla devamlı iletişim halinde olan bir kişi olarak idealize edildi. Dönemin basını görsel

⁶⁶ Belediye Kanunu, Kanun No:1580, **T.C. Resmî Gazete**, S.1471, 14 Nisan 1930, s.s.8821-8840.

⁶⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sevilay Özer, "Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Mart 2013, s.s.131-167

⁶⁸ Bu konuda en çok faaliyet gösteren kurum Kızılay'dır. Kızılay ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mesut Çapa, **Kızılay(Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti(1914-1925)**, Rihtim Yayınevi, Ankara 2010.

⁶⁹ Abdülfeyyaz Tefrik, "Çocuk ve Terbiye- Çocuğun İctimai Ehemmiyeti", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.2, Teşrin-i Sâni 1926, s.17. Süheyl Ünver, "Atatürk ve Türk Kadını(metin içinde 3 sayfa tıpkıbasımla birlikte)", **Bellekten**, C.XX, S.80, 1956, ss.739-742.

⁷⁰ Ailede ideal erkeğin rolleri için bkz. Rızaeddin bin Fahreddin, **Aile Sinesinden Kadın ve Erkek**, Suhulet Matbaası, İstanbul 1925, s.55.

malzemeler kullanarak topluma, sarhoş⁷¹, tembel, kumarbaz ve aile içerisinde şiddet kullanan erkeklerin yeni Türk ailesi idealine uygun bir örnek olmadığını göstermeye çalıştı⁷².

Türkiye’de Türk kadının ve toplumun diğer üyelerinin geçirmiş olduğu köklü değişim dönemin yabancı ülkeleri tarafından takip edilmekte ve yayın organlarında bu konulara yer verilmekteydi. The Financial Times, 1 Şubat 1937 tarihli ilavesini Türkiye Cumhuriyeti’ne tahsis etmişti⁷³. Türkiye’nin kuruluşundan itibaren geçirilen değişimler ve gelinen durum bu eserde anlatılmaktaydı. Bu eserde İsmet İnönü’nün Atatürk hakkındaki yazısında kadının ve toplumun değişimi konusunda şu cümleler yer almıştı: *“Milletle yeni alfabeyi öğretmeyi şahsına terettüb eden bir vazife telakki ederek halk mekteplerinde tedrisatta bulunan Büyük Şef, Türkiye’nin yeni sosyetesini yaratmak hususunda da büyük bir gayret sarf etmiştir. Kadınlara daha kalın peçe ve daha uzun etek giydirmekten başka iki asırdan beri hiçbir yenilik göstermeyen bir cemiyetten kadın hâkim, memur, muallim ve kimyager çıkarmak bir harikadır. Ve bütün bunları kuvvete istinadla değil, sırf ikna kudretine dayanarak vücuda getirmek sadece Atatürk’e has bir meziyettir”*⁷⁴.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti 1920 yılından itibaren siyasal ve askeri açıdan var olma mücadelesi verirken diğer taraftan da toplumsal düzenini en iyi şekilde sağlama çabası verilmekteydi. Toplum düzeni akılcı ilkeler doğrultusunda oluşturulmak istendi. Türkiye’de birbiri ile eşit, sağlam, eğitilmiş, müreffeh bir toplum idealini temin için çalışan, seçkin bir kadro ortaya çıktı. Bu kitleyi oluşturanlar ülkenin bazı siyasetçileri, bilim adamları, edebiyatçıları, toplumbilimcileri, eğitimcileri, tıp adamları, gazetecileri... gibi bir çok meslek dalından ve herhangi bir unvana sahip olmayan gönüllü, hayırseverlerden ibaretti⁷⁵. Türk milletinin gelişimi için Türk ailesini oluşturan fertlerin toplumsal, sosyal ve

⁷¹ Bu dönemde erkeklerin, içki, kumar gibi alışkanlıklardan vazgeçmesi, mutlu ailelerin ve sağlıklı bir toplumun teşekkülünü temin etmek için “Bekrilik (ayyaşlık) ırkı bozar”, “Tütün ne ise ne, fakat içki ve kumar birer bela-i içtimaidir” gibi sloganlar ortaya atılmıştır. Bkz. **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.37,79.

⁷²“Sakınınız, kaçınınız” **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.37,79.

⁷³ Bkz. The Financial Times, 1 February 1937.

⁷⁴ İsmet İnönü, “Kemal Atatürk-Türk Cumhuriyetini Yaratan”, **Cumhuriyet**, 05.02.1937, s.7.

⁷⁵ Cumhuriyetin ilk yıllarında çocuk ve kadın meseleleri ile ilgilenen ve bu meselelerde onların faydasına çalışan önemli kişilerden bir kaçına örnek olarak şu isimleri verebiliriz: Dr. Mehmet Fuad Umay, Mahmut Esat Bozkurt, Mustafa Necati, Sabiha Zekeriya Sertel, Kazım Nami, İsmail Sefa, Besim Ömer, Refik Münir, Yusuf Akçuraoğlu, Ziya Gökalp, Ağaoğlu Ahmet, Abdülhak Hamit, Turhan Tunç, Hikmet Şevki, Veled Çelebi, Halide Nusret, Şükûfe Nihal....

siyasal mensubiyetlerinin tekrar ele alınması, Türk kadını, erkeği ve çocuğunun mevcut durumunun gündeme getirilmesi ve özellikle de kadın ve çocuk için çok yönlü kazanımların tedariki gerekliydi. Söz konusu münevver kadro, kadın ve çocuğa ait eskimiş ve ihtiyaç dışı uygulama ve söylemleri toplumun belleğinden silmeye çalışıyor, yeni ideolojiye göre yeni söylem ve uygulamalarla, Türkiye'nin politik duruşuna arka çıkıyorlardı. Çocuk ve kadın hakları konusunda her türlü vasıtayı kullanarak topluma nüfuz etmek ve toplum bilincini arttırmak hedefleniyordu. Kadın ve çocuk, Cumhuriyetin siyasal görüngüleriydi adeta. Ancak, bu dönemde kadın ve çocuğun, sadece devletin siyasal düzeninin geleceğini koruyacak iki elemanı olarak algılatıldığını söylemek eksik bir yargı olabilir. Gerek savaşlar, gerek siyasal ve toplumsal nedenlerden dolayı Osmanlı'nın son dönemlerinden beri toplumda bir türlü hak ettiği yere ve değere yükselemeyen kadın ve çocuğun, manevi mutluluğu da sağlanmaya çalışılmıştır⁷⁶.

Cumhuriyetin yeni aile düzenine geçişini, yeni hayat tarzının doğuşunu sağlayacak düzenlemeler büyük ve hızlı bir değişim süreci ile başladı. Kadın ve çocuğa yönelik eşitlikçi, iyileştirici değişim süreci toplumun büyük kısmı tarafından kabul edilerek toplumda yerleşse de yeni aile düzeninde kadına, çocuğa ve onların yeni durumlarına alışamayan bir muhalefet de varlığını sürdürdü geldi. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren özellikle büyük kentlerde aile hayatı, çocuk, kadına özgü çıkan dergi ve kitaplarda yer alan eğitim, güzellik, sağlık..vb konular onların yaşam biçimlerine etki etti. Cumhuriyet Türkiye'sinin inşası ile Türk ailesi yeni erdemlerle tanıştı. Ülkenin toplumsal ve siyasal biçim değişiminde radikal rollerden birine sahip olan Türk ailesi, yeni tanıştığı Cumhuriyetçi erdemleri içselleştirerek sonraki kuşaklara devrim ilkelerini aktarmada bir vasıta oldu.

⁷⁶ Dr. Mehmet Fuad Umay, Mahmut Esat Bozkurt, Mustafa Necati, Sabiha Zekeriya Sertel, Kazım Nami, İsmail Sefa, Besim Ömer, Refik Münir, Yusuf Akçuraoğlu, Ziya Gökalp, Ağaoğlu Ahmet, Albdulhak Hamit, Turhan Tunç, Hikmet Şevki, Veled Çelebi, Halide Nusret, Şükûfe Nihal ... gibi isimler Atatürk Döneminde özellikle çocuk ve kadın hayatını ele alarak bu konularda çalışmışlardır.

1-AİLE KAVRAMI

1.1.Ailenin Tanımı

Toplumun en küçük unsuru olarak görülen aileyi, değişik şekillerde tanımlamak mümkündür. “Aile, evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik olarak tanımlanmaktadır”. “Aynı soydan gelen ve aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü”, “Erkeğin ve kadının çocuklarıyla oluşturdukları, iş bölümüne dayalı, küçük ve büyük ya da dar ve geniş aile gibi tipleri olan toplumsal ve ekonomik temel birlik” şeklinde tanımlara da rastlamaktayız⁷⁷.

Birsen Gökçe’ye göre, “aile; ana-baba çocuklar ve tarafların kan akrabalarından (aile biçiminin gereğine göre) meydana gelmiş ekonomik ve toplumsal bir birliktir. Özellikle bu tanım modern toplumlardaki ailelerin yetişkin üyeleri bakımından ele alınınca geçerliliği artmaktadır. Çünkü bu birlik kadın ve erkeğin açıkça belirttikleri amaçlarını gerçekleştirmek üzere bir araya gelmelerinden oluşmaktadır. Ancak eşler çocuk sahibi oldukları andan itibaren aile sadece birlik olmaktan çıkıp daha kapsamlı bir anlam kazanır. Çocuk için aile onu daha büyük çaptaki topluluklara hazırlayan küçük bir topluluk modeli olmaktadır. Aile birçok yönleriyle diğer sosyal yapılardan farklı kendine özgü bir takım özellikleri olan bir sosyal örgüttür. Toplumsal yapıdan fazlasıyla etkilenen bu bünyede bir takım değişiklikler meydana gelmekle beraber onun kendine has özelliklerinde bir devamlılık söz konusudur”⁷⁸.

Aile kurumu, insanoğlunun var oluşuyla paralel bir şekilde ortaya çıkmıştır. En eski çağlardan beri insanlar, aile kurma ve aile ile birlikte bir toplum meydana getirme ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu ihtiyacı doğuran şeyler ise, insanoğlunun kendi soyunu devam ettirme isteği ve tek başına yaşama zorluğunun meydana getirdiği şartlar idi. Kadın ve erkek birlikteliği ile beraber çocuğun meydana gelmesi en basit anlamda aile kurumunun meydana gelmesini sağladı. İnsanlığın gelişimi ile beraber aile kurumu da gelişti. Dünyanın birçok yerinde yaşayan toplumların sahip oldukları

⁷⁷ Ailenin tanımı için bkz. www.tdk.gov.tr (E.T. 28.05.2017)

⁷⁸ Birsen Gökçe, “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, **Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, C.8, S.1-2, Mart-Ekim 1976, Ankara, s.48-49.

dinsel, etnik, ekonomik, kültürel özelliklere göre aileye verilen anlam ve aile fertlerinin sahip olduğu nitelikler değişkenleşti⁷⁹.

Aile tiplerine baktığımızda büyüklüğüne göre aile iki şekilde sınıflandırılmaktadır. Bunlardan bir tanesi, anne, baba ve çocuktan meydana gelen küçük ailede, “çekirdek aile” dir. Diğeri ise daha kapsamlı olmak üzere anne, baba ve çocukla beraber onlarla kan bağıyla bağı olan kişilerin meydana getirmiş olduğu büyük ailede, “geniş aile”dir. Sanayi Devrimi öncesinde geniş aile tipi daha yaygındı. Devrimden sonra kırsal hayat yerine kent hayatına geçişin artması ve kadının toplumda kazandığı yeni misyonlar ile beraber daha çok çekirdek aile tipi görülmeye başlandı. Bundan başka, toplumlarda aileler eş faktörüne göre monogami ve poligami olarak sınıflandırılmıştır. Tek eşlilik esasına dayalı olana monogami, çok eşliliğe dayalı olana ise poligami denilmektedir. Aileyi oluşturan fertlerin sahip olduğu hâkimiyet gücüne göre de aile, anaerkil ve ataerkil olarak adlandırılmıştır. Ana erkine dayanan aile tipine anaerkil, baba erkine dayananına ise ataerkil aile denmektedir⁸⁰.

Türkler en eski devirlerinden itibaren aile kurumuna değer vermişlerdir. En eski devirlerden günümüze değin aileye verilen kıymet hiç eksilmemiştir. İlk Türk Devletlerinde, devleti ayakta tutan şey aile olarak görülmüştür. Zira Türklerin aileler, boylar şeklinde bir araya geldiklerini daha sonrada devletleştiklerini bilmekteyiz⁸¹. *Eski Türk topluluklarında ilk toplumsal örgüt, “Oguz” yani bugünkü manada kullandığımız “aile “olarak ortaya çıkmıştır. Günümüzde olduğu gibi o dönemde de aile, kan bağı ile birbirine bağlı olan, toplumunun çekirdeği olarak oluşmuş sosyal bir müessese şeklinde görülmekteydi⁸². Toplumda ataerkil aile tipi yaygın olarak görülse de anaerkil aile görüntüsüne de rastlanmaktaydı. Kimi araştırmacılar, Eski Türklerde ataerkil kimileri ise anaerkil aile tipinin topluma egemen olduğunu ileri*

⁷⁹ Aile kurumu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Deniz Güler, Nazmi Ulutak, “ Aile Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Toplum Yaşantısında Aile”, **Kurgu Dergisi**, S.11, 1992, s.51-76. Emre Kongar, “Türkiye’de Aile Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri”, **Amme Dergisi**, C.3,S.2, TODAİ Yay., 1970, s.62-65.

⁸⁰ Aile kurumu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Deniz Güler, Nazmi Ulutak, “ Aile Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Toplum Yaşantısında Aile”, **Kurgu Dergisi**, S.11, 1992, s.51-76.

⁸¹ Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Mandaloğlu, “İslâmiyetten Önce Türklerde Aile Hukuku”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.33, 2013, s.133-159.

⁸² Saadettin Gömeç, “Türk Ailesine Genel Bir Bakış”,**Aile Yazıları**/7,TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, Aralık 2015,s.3-12.

sürmektedirler⁸³. Aslında toplumda iki tip aile teşkilatlanmasının görülmesinin nedeni Türk toplumunda kadının da erkek ile aynı statüde sayılması ile ilgilidir. Bu dönemde kadının misyonu, toplumdaki yeri erkekle hemen hemen eşit değerdedir. Tercih edilen evlilik türüne baktığımızda monogami yani tek eşlilik türü idi. Zaman zaman bir erkeğin belli durumlar karşısında ikinci eş tercih ettiği görülmekteydi. Eski Türklerde kadınlar, sadece ev işleri yapan, çocuk büyüten ve eşine hizmet eden bir kişi olarak görülmemiştir. Kadın, askeri ve siyasi olaylarda da kendisini gösterebilen bir bireydi⁸⁴. Yani kadının sahip olduğu fikirler önemli idi. Kadının aile içinde iyi bir konuma sahip olması aileyi ayakta tutuyordu. Ailenin ayakta güçlü bir şekilde durabilmesi devletin yaşaması için şarttı. “*Zira Türk devletlerini ayakta tutan iki öge aile ve ordu idi*”⁸⁵.

Fikirleriyle Türk toplumu üzerinde etki bırakan toplumbilimci Ziya Gökalp’e göre; Türklerde görülen aile tipi babanın egemenliğine bağlı olan “pederşahi” aile tipi değildir. Bunun yerine Türklerde görülen aile tipi “pederî” aile tipidir. Pederî ailede babanın dışında annenin de söz hakkı bulunmaktaydı. Pederşahi ailede babanın, çocuklar ve anne üzerinde baskın bir biçimde otorite kurduğunu görmekteyiz. “*Alelâde ailelerde de ev müştereken, karı ile kocanın ikisine aitti. Çocuklar üzerindeki velâyet-i hassa, baba kadar anaya da aitti. Erkek daima karısına hürmet ederdi, onu arabaya bindirerek kendisi arabanın arkasından yaya yürürdü. Şövalyelik, eski Türklerde umumi bir seciye idi. Feminizm de, Türklerin en esaslı şîârı idi. Kadınlar, emvale tasarruf ettikleri gibi, dirliklere, zeâmetlere, haslara, malikânelere de mâlik olabilirlerdi. Eski kavimler arasında hiçbir kavim Türkler kadar kadın rahtına hukuk vermemişler ve hürmet göstermemişlerdi*”⁸⁶. Gökalp’e göre Eski Türklerin sahip olduğu yüksek değerler ve aile yapısı zamanla, İran ve Yunan medeniyetlerinin de etkisi ile değişime uğramış ve bu değerleri kaybetmişlerdir. Özellikle Türk kadınları, toplum içindeki eski konumlarını kaybetmişlerdi. Türkiye’de ailenin ve kadının, eski Türk toplumlarında sahip oldukları yüksek değerlere Türkçülük fikrinin gelişmesi ve uygulanmasıyla, tekrar sahip olabileceğini ileri sürmektedir. Türklerin gerek aile ahlakında ve gerek rahtı

⁸³ Konu ile ilgili bkz. Ünal Şentürk, “Türk Aile Tarihi”, **Aile Yazıları/7**,TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, Aralık 2015,s.13-28. Ali Erkul, “Eski Türklerde Aile”, **Türkler**, C.3, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.97-106.

⁸⁴ Saadettin Gömeç, “Türk Ailesine Genel Bir Bakış”,**Aile Yazıları/7**,TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, Aralık 2015,s.3-12.

⁸⁵ Bkz. A..g.e.

⁸⁶ Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara 1339, s.151

ahlakta ne kadar yüksek olduğunu ifade eden Ziya Gökalp, düşüncelerine şu şekilde devam etmiştir: “*Hâlihazırda Türkler, tamamıyla bu eski ahlakı kaybetmişlerdir. İran ve Yunan medeniyetlerinin tesiriyle, kadınlar esarete düşmüşler, hukukça dün bir derekeye inmişlerdir. Türklerde milli hars mefkûresi doğunca, eski törelerin bu güzel kaidelerini hatırlamak ve diriltmek lazım gelmez miydi? İşte bu sebeptir ki memleketimizdeki Türkçülük cereyanı doğar doğmaz, feminizm mefkûresi de beraber doğdu. Türkçülerin hem halkçı, hem de kadıncı olmaları, yalnız bu asrın bu iki mefkûreye kıymet vermesinden dolayı değildir. Eski Türk hayatında demokrasi ile feminizmin iki başlıca esas olması da bu esas olması da bu hususlarda büyük bir âmidir*”⁸⁷.

Avrupa’da XV. Yüzyıldan itibaren yaşanan bilimsel ve dinsel aydınlanma, hümanizm hareketleri ile beraber Avrupa’nın çağdaş bir yapıya bürünmeye başladığı ve zihniyetlerin büyük bir değişim geçirdiği aşikârdır. Buna mukabil Türkler ise Avrupa’daki büyük kültürel hareketleri zamanında fark edemeyerek Batı’daki yenileşme sürecine eş zamanlı olarak dahil olamamışlardı⁸⁸. Bu durum karşısında Türkler, Avrupalıların gerisinde kalmışlardı. Bunun farkında olan padişah ve bazı devlet adamları kendi iradeleri ile ülkede bir değişim süreci başlatmışlardır. Osmanlı padişahları 18 yüzyıldan itibaren başta askeri olmak üzere birçok alanda bir dizi ıslahat programları⁸⁹ yapmış ve hayata geçirmişlerdi. 1839 Tanzimat Fermanı ile Osmanlı toplumunu oluşturan bireyler bir dizi hukuksal güvencelere kavuşmuşlardı. Tanzimat ile başlayan yenileşme ve toplumun kazanım elde etme süreci 1876 ve 1908 yıllarında Meşrutiyet dönemi ile devamlılık arz ediyordu. Meşrutiyet Dönemi’nde ortaya atılan ve tartışılan fikir akımları ile bazı düşünürler topluma, devlete ve bu iki unsurun bakış açısına yeni yollar çizip yön vermeye çalışmaktaydılar. Toplum ve devleti ayakta tutacak, yaşatacak olan düşünce ve siyasal yaklaşımlar İslamcılık, Osmanlılık, Türkçülük, Batıcılık gibi fikir hareketlerinin değişik bakış açıları ile ortaya konulmaktaydı. Her bir fikir akımı, kendine has düşüncesi ile aile ve kadına yeni manalar vermeye çalıştı. Söz konusu fikir hareketlerinin temsilcileri gazete, dergi ve diğer vasıtalarla aile ve özellikle de

⁸⁷ Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara 1339, s.155.

⁸⁸ Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Sami Zariç, “Tarihsel Kökeninden Ülkelere Göre Türlerine Aydınlanma Felsefesi(Çağı) ve Türkiye Cumhuriyeti”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl 2017/3, S.28, s.33-54.

⁸⁹ Osmanlı Devleti’nde 18. Yüzyılda yaşanan yenilik hareketleri için bkz. Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yay., İstanbul 2000.

kadının toplumsal ve siyasal hakları üzerinde tartışmalar yapmışlardı. Kadın ve aileye yönelik modern ve adil yaklaşımı en çok Batıcı ve Türkçü aydınlar geliştirmişlerdi. Evlilikte görücü usulün kaldırılması, çok eşliliğe son verilmesi, kadınların serbest giyim hakkının olması, kadınlara da erkelerle eşit şekilde sosyal ve siyasal haklar verilmesi gerekliliği üzerinde duruluyordu. Yeniliklerin aileden başlanması, kadının ve çocuğun eğitiminin gerekliliği savunulmaktaydı. Osmanlı aydınları her ne kadar vatanı kurtarmak ve düzeltmek için çeşitli fikir cereyanları geliştirseler de Osmanlı'nın yıkılışına mani olamadılar⁹⁰. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletlerine yenik düşmesi ile beraber Türk Toplumunu işgal acısını yaşadı. Mustafa Kemal'in 1919 yılından itibaren halkı kurtuluş mücadelesini örgütlemesi ile başlayan süreç bir Bağımsızlık Savaşı'na dönüştü. İşgalci güçlere karşı verilen mücadelenin ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, siyasal birliğinin sağlamanın verdiği güvence ile beraber gözünü topluma çevirerek, sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel köklü değişimlerin yaşanması için harekete geçti. Sosyal hayatta yaşanacak değişim ve düzeltimlerde toplumun en önemli birimi olan aile ve kadın meselesine el atıldı. Yeni Türk Devleti'nin seçkinleri, Meşrutiyet dönemine ait aile ile ilgili bazı Batıcı ve Türkçü söylemlerden esinlenerek ve çağın gerektirdiği koşullara uygun, aile ve kadına yönelik bir takım yeni fikirler ortaya atıldılar. Toplumda bu doğrultuda çağdaş bir bakış açısı oluşturulmaya çalışıldı. Çıkarılan kanunlar ve verilen haklar bakımından aile ve kadının koruma altına alındığını ve onlara ait yasal hakların geliştirilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Her ne kadar Cumhuriyet Türkiye'sinde ideal bir aile kavramı yaratmak adına yazılmış eser bulmak güç olsa da ailenin, kadının, çocuğun ve diğer bireylerin medeni bir vaziyete geçmeleri için devlet ve toplumun belli kesimlerince büyük bir gayret gösterildiğini ifade edebiliriz⁹¹. Bununla birlikte aile hayatını konu edinmiş ve bu konuda topluma etki ederek güçlü bir toplum ve devlet oluşturmaya katkı sağlamış yaygın sayısı azdır. Ancak, 1925 yılında basılan Kaya Nuri tarafından nakledilen Rızaeddin bin Fahreddin'e ait "Aile Sinesinden Kadın ve Erkek" adlı eserde aile ile ilgili tanımlara rastlamaktayız. Aile kavramının ne olduğunu anlatmaya çalışan ve aileyi oluşturan bireylerin ne gibi özelliklere sahip olması gerektiğini belirten bu eser 1925'te

⁹⁰ Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Zafer Toprak, "II. Meşrutiyet Dönemi'nde, Devlet, Aile ve Feminizm", **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C.1, Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yay., Ankara, 1992, s.220-229.

⁹¹ Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Deniz Güler, Nazmi Ulutak, "Aile Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Toplum Yaşantısında Aile", **Kurgu Dergisi**, S.11, 1992, s.51-76.

Türkiye’de basılarak, aileye dair algıya akılcı ve faydacı bir şekilde yön vermiştir. Kitapta aile şu biçimde tanımlanmıştır. “Aile; nisvân ve ricâl İslâmın bir rehberidir”, “Aile; talebe ve talebata, erkek ve kadına aile teşkili yollarını gösteren bir kılavuzdur”, “Aile; bize aile ruhunu, aile esaslarını bildiren hakiki bir ahlak üstadıdır”, “Aile; aile ruhu olan çocuğun terbiyecisidir”, “Aile; kadına ilmin ne olduğunu öğreten ilim hocası olduğu gibi kadının erkeğe ve erkeğin kadına karşı vazifesini gösteren terbiye-i içtimaiye aynasıdır”, “Aile; kadının da erkekler gibi hukuka malik olduğunu tasdik eden hâkim asrıdır”, “Aile; hazine-i ahlak ve define-i edebdir”⁹². Tanımlardan anlaşılacağı üzere aile; kıymetli, kutsal olarak nitelendirilmiş; kadını, erkeği, çocuğu ve diğer fertleri birbirine bağlayan bunu yaparken de rasyonel ve etik değerleri içine alan çok gerekli bir varlık olarak görülmüştür.

Osmanlı’nın son dönemlerinde fikirleriyle toplumda yankı uyandıran ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarında, Türkçülük fikrinin etkisiyle Türk ailesi hakkında yazılar yazan Ziya Gökalp, “Başka milletler asrî medeniyete girmek için, mazilerinden uzaklaşmaya mecburdurlar. Halbuki Türklerin asrî medeniyete girmeleri için yalnız eski mazilerine dönüp bakmaları kâfidir. Eski Türklerde, dinin zühdi ayinlerden ve menfi ibadetlerden ârî olması, taassuptan ve din inhisarcılığından azade bulunması, Türkleri gerek kadınlar hakkında, gerek sair kavimler hakkında çok müsaadekâr yapmıştır. İstikbalde bî-taraf bir tarih, demokrasi ile feminizmin Türklerden doğduğunu itirafa mecbur olacaktır. O halde, istikbaldeki Türk ahlakının esasları da millet, vatan, meslek ve aile mefkûreleriyle beraber demokrasi ve feminizm olmalıdır”⁹³ diyerek Türk aile değerlerinin yüceliğinden bahsetmiş ve bu konuda Türklerin, Dünyada iyi bir örnek olduğunu anlatmıştır.

1.2.Ailenin Önemi

Aile kurumu, uygar olsun ya da olmasın bütün toplumlarda var olan bir kurumdur. Bu kurum toplumların varlığının kaynağını ve gücünü meydana getirmektedir. Toplumun huzuru, mutluluğu ve devamı aileye bağlıdır. Sosyal düzenin sağlanmasında aile kurumu birincil bir rol üstlenmektedir. Aile çatısı altında

⁹² Rızaeddin Bin Fahreddin, **Aile Sinesinden Kadın ve Erkek**, Suhulet Matbaası, İstanbul 1925, s.3.

⁹³ Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara 1339, s.155-156.

birleşen bireyler, toplumsal dirliğin sağlanmasına etki ederek kamu düzeninin sağlayıcı olmaktadırlar.

*“Toplumun sosyal ve kültürel temelleri aile içinde beslenir. Aile kurumu sosyalizasyon sürecinin kaynağı durumundadır. İnsanın kazandığı duygu, düşünce, inanç ve davranışlarının kökleri ailededir”*⁹⁴. Bu nedenle aile, en başta bireyin kendini tanıması ve olgunlaşmasında sonrasında da toplumun kültürel, sosyal ve ekonomik gelişiminin sağlanmasında önemli bir unsurdur. Aile kurumunun ne kadar önemli olduğunu bu açıdan da değerlendirmek gereklidir.

Aile, içerisinde bireylerin psikolojik ve fizyolojik ihtiyaçlarını karşılaması onların sağlıklı bir kişi olarak var olmasında büyük bir önem arz etmektedir. Barınma, beslenme, duygusal ve fiziksel tatmin, eğitim gibi ihtiyaçlar aile vasıtasıyla karşılandığı için aile kurumu oldukça önemlidir ve ailenin topluma olumlu yönde katkı sağlayan birçok işlevi bulunmaktadır. Türkler, tarih boyunca ailenin önemini kavramış ve aile kurumu yaşatmaya çalışmışlardır. Türk ırkının ve devletinin devamında önemli bir araç olarak görülmüştür aile⁹⁵.

*“Aile teşkil etmek memleket teşkil etmek kadar mühimdir. Ailenin edebi ve siyasi hallerini güzel bir surette kurmak: aile denilen küçük memleketi idare etmek demektir. Aile teşkil etmek husussundaki esasatı bilmek ve hayatı da o esasata tatbik etmek yolunu düşünmek –bilhassa biz Müslümanlar için en mühim bir iştir. Zira aile ahvali düzgün olmadığı ve terbiye usulüne bina edilmediği takdirde ne kadar büyük olursa olsun hiçbir millet dünyada yaşamaz. Milletlerin şereflerini yükseltecek şey milyonlar ile addedilen askerler, dünya cesametinde olan zırhlılar olmayıp belki az vakitte gördüğümüz yahut hiçbir vakit nazarı itibara almadığımız “aile”lerdir. Ailenin nizamı olmazsa veyahut intizamı bozulursa bundan doğacak kötü sonuç bütün millete sirayet eder. Fazilet yerine rezalet, terakki yerine tedenni temel atar”*⁹⁶.

Eski Türk Devletleri’nden günümüze kadar Türk Ailesine ve onu oluşturan bireylere verilen anlamda zaman zaman farklılaşsa da Türk ailesi tarih boyunca

⁹⁴ Berrin Eyce, “Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi**, S.4,2000, s.224.

⁹⁵ Türklerde aile-devlet ilişkisi için bkz. Saadettin Gömeç, “Türk Ailesine Genel Bir Bakış”, **Aile Yazıları/7**,TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, Aralık 2015,s.3-12.

⁹⁶ Rızaeddin bin Fahreddin, **Aile Sinesinden Kadın ve Erkek**, Suhulet Matbaası, İstanbul 1925, s.3.

varlığını göstermiş, kültürel özelliklerini kaybetmemiş ve biyolojik varlığı ile de diğer dünya devletleriyle yan yana yaşayarak var olmuştur.

“Dünden bugüne Türk aile yapısında her ne kadar değişim ve dönüşüme neden olan pek çok unsur söz konusu olmuşsa da Batılı toplumların aile anlayışı ya da aile yapısında uğradıkları dejenerasyona Türk ailesi uğramamıştır. Görülmektedir ki, aile yapısı değişse de dönüşse de geçmişten günümüze devam etmekte olan değerler Türk aile anlayışının ve Türk ailesinin esas unsurlarının sapsağlam kalmasına hizmet etmiştir. Halen Türk toplumu hem çağdaş hem de geleneksel özelliklerini özünde taşıyan ailesini temelde korumaya devam etmektedir. Dayanışma, yardımlaşma, evliliğin en temel meşruluk sistemi olarak çalışması ve kadının annelik rolünün önemi bu özellikler arasında sayılabilir”⁹⁷.

1.3.Aile Bireyleri

1.3.1.Kadın ve Aile

Erişkin dışı insan olarak kabul edilen kadın, aile içinde eş, anne, babaanne, anneanne, hala, teyze gibi rollerde karşımıza çıkmaktadır. Kadının aile içindeki yerine baktığımızda onun birçok rol ve görevle kuşatıldığını görmekteyiz. Aile içinde kadın kimdir sorusuna cevap aradığımızda onu hem anne olarak hem eş olarak bulmaktayız. Yaygın olan görüşe göre kadının en birincil ödevi çocuk doğurmak, yetiştirmek, eşlik vazifesini görmektir. Ancak kadına yüklenen misyon bundan çok daha fazlasıdır. Kadın veya anne, aile içinde ve dışında günlük işlerini yapan, çalışarak para kazanan, iyi ve kötü zamanlarda aile fertlerinin maneviyatını yükseltmesi beklenen, aile dışında aileyi temsil eden ve bütün bunlar için büyük bir güç sarf eden kişidir. Kadın, bunu sağladığı zaman hayırlı bir kişi ve iyi bir eş olarak aile içindeki yerini alır. Türklerin kadın ile ilgili aile içindeki beklentilerine baktığımızda; kadın doğurgan olmalı, çocuğuna ve eşine itina göstermeli, aile üyelerini hayatın getirdiği şartların her derecesinde bir arada tutmalı ve mutlu etmeli, kadın tasarruflu olmalı, kadın iyi terbiyeye sahip olmalıdır. Genel kanıya göre kadının sahip olduğu terbiye, zaman içerisinde yetiştirdiği çocuklara sirayet

⁹⁷ Ekici, “Türk Aile Yapısının Değişim ve Dönüşümü ve Bu Değişim ve Dönüşüme Etki Eden Unsurların Değerlendirilmesi”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Number:30, Winter I/ 2014, s.221.

etmektedir. Cumhuriyet Dönemi'nin içtimaiyatçılara göre çocuğu terbiye etmede, ahlaklı ve iyi bir insan yapmada kadının rolü büyüktür.

İnsanoğlunun iyi eğitilmiş, bilgili ve ahlaklı olması anne terbiyesi ile yakından alakalıdır. İnsanın kişiliğinin gelişmesinde ve onun değerli bir kişi olmasında okul hayatında kazandığı bilgi ve ahlakın yanı sıra annenin verdiği terbiye de çok etkilidir. Annenin vermiş olduğu terbiye kişinin çocukluğundan ölümüne kadar onunla birlikte dir. Bu sebeptendir ki annelerin aldıkları terbiye ve eğitim iyi olmalıdır. Cumhuriyet döneminde Türkiye'de kadına ve anneye verilen kıymetin artmasıyla beraber kadının eğitimi ve yetiştirilmesine yönelik çeşitli yaklaşımlar ortaya konulmuştur. *“İnsanlar, her vakit kadınların istediği gibi olacaklardır. Eğer büyük ve faziletli adamlara ihtiyacınız olursa kadınlara büyüklük ve fazilet öğretiniz!”*⁹⁸ sözü bu kanyı desteklemektedir. Yine kadının niçin iyi bir terbiyeye sahip olması ve toplumsal ahlakta kadının yerinin ne olması gerektiğini anlatan diğeri bir fikir de şöyledir: *“İnsanların saadetleri terbiyeye merbuttur, terbiye de kadınlar elinde olduğundan bilumum milleti terbiyeli etmek ve hüsnü ahlak sahibi eylemek, kadınlara terbiye vermek ve bundan başka lazım olan terbiyeyi çocuklarına verebilecek mertebeye yükseltmek lazımdır. Eğer kadınlar arasında terbiye ve ilim dağılmış olursa birinci maksadımız olan terbiye ve hüsnü ahlak çocuklara intikal eder. Ve süratle kavim ve kabile ve millet arasına dağılıp, az zaman zarfında da kök salmış olur”*⁹⁹. Cumhuriyet döneminde yayınlanan ve aile hayatına dair bilgiler içeren “Aile Sinesinden Kadın ve Erkek” adlı eserde kadının, toplumun ahlakını inşa etmekte birincil derecede etkiye sahip olduğu kadının, bilgi ve güzel ahlak anlayışıyla donatılması gerektiği ifade edilmiştir.

Eski Türklerde kadınlar, toplum içerisinde üstlendiği rol ve ona verilen kıymet bakımından üst noktadaydı. *“Eski Türklerde kadınlar umumen (amazon) idiler. Cündilik, silahşorluk, kahramanlık, Türk erkekleri kadar Türk kadınlarında da vardı. Kadınlar doğrudan doğruya, hükümdar, kale muhafızı, vali ve sefir olabiliyorlardı”*¹⁰⁰. Türklerin İslâmiyet'i kabul etmesi ile beraber kadının rollerinde ve ona verilen önemde büyük değişimler meydana geldi. Eski Türk aile yapısına İslâmi

⁹⁸ Rızaeddin bin Fahreddin, **Aile Sinesinden Kadın ve Erkek**, Suhulet Matbaası, İstanbul 1925, s.9.

⁹⁹ **A.g.e.**, s.10.

¹⁰⁰ Ziya Gökalp, **Tükçülüğün Esasları**, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara 1339, s.151

nitelikler, etki ederek yeni bir sentez oluşturuldu¹⁰¹. Uzun yıllar boyunca hâkimiyetini sürdüren Osmanlı Devleti'nde kadın, daha çok aile içinde ev hayatı ile kuşatılan kişi oldu. Ev işleri ile ilgilenmek, eş ve çocuklara bakmak, terbiyeli ve ahlaklı olmak gibi görevleri yerine getirmekle yükümlü olan kadının, mesleki ve evin dışında bir sosyal hayatı bulunmamaktaydı¹⁰². Osmanlı Devleti'nin son yıllarında meydana gelen Batılılaşma hareketleri içerisinde küçük çapta da olsa kadının eğitim, meslek ve hukuk ile ilgi kazanımlara kavuştuğu söylenebilir. Ancak Osmanlı, yaşanan siyasal, sosyal ve ekonomik krizlerin sonucunda hızlı bir yıkılış sürecine girmiş ve Osmanlıda başlayan Batılılaşma rüzgarı ile istenilen noktaya varılamamıştı. Batılılaşma hareketleri ile önemli bir şans kazanan Türk kadınları, siyasal açıdan devletin sona erışı ile beraber henüz elde ettiklerini de kaybetmişlerdi¹⁰³.

Mustafa Kemal'in önderliğinde, esaretten kurtulan Türk Toplumunu, Türkiye Cumhuriyeti çatısı altında modern sağlıklı, aileler ile yeniden hayat bulmuştur. Yeni aile yapısı içerisinde kadınlık ilerleme sağlamış ve toplumda gereken konumu ile kendine yer bulmuştur. Eğitim, meslek, siyasal haklar elde etmeye başlayan Türk kadını, medeniyet açısından Avrupalı kadınlarla aynı seviyede yürümeyi kendisine hedef edinmiştir.

Cumhuriyet döneminde kadının aile içindeki yerini ve kadını anlatan fikirlere baktığımızda şu ifadeleri görmekteyiz: *“Erkek ve kadının meşru surette ictima etmelerinden, yani bir kalb ve bir vücut olmalarından aile teşkil olunur. Erkek kendisi için bir kadın intihâb etmekle dünya yaşayışında şadlık ve kaygısında bir arkadaş, tabiri diğerle her bir ak ve kara günlerinde sığınacak ve tesellileriyle müteselli olacak bir sırdaş bulmuş olur. Kadın adam oğlunda olan halleri güzellendirmeye sebep olucu, katı gönüllerini yumuşatıcı ve insanların ülfet etmelerine bâis, belki insanları insan edici bir kuvvettir. Zira dostluk ve akrabalık gibi şeyler, ne kadar kuvvetli olursa olsun, aile teşkil etmek kudretinde bulunmaz.*

¹⁰¹ Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Saadetin Gömeç, “Türk Ailesine Genel Bir Bakış”, **Aile Yazıları/7**, TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, Aralık 2015, s.3-12.

¹⁰² Bkz. İsmail Doğan, “Tanzimat Sonrası Sosyo-Kültürel Değişmeler ve Türk Ailesi”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C.1, TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay. Ankara 1992, s.168-190.

¹⁰³ Konu ile ilgili bkz. Ünal Şentürk, “Türk Aile Tarihi”, **Aile Yazıları/7**, TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, Aralık 2015, s.13-28.

Binâenaleyh, kadın hizmetci değil, belki ailedir. Bu sözde mübalağa var zannedilmesin. Çünkü erkekler ailenin reisleri olduğu halde, kadınlar reis tasarrufunda olan ailenin asl-ı rükneleri ve hanenin müdireleridir. Büyük bir zatın dediğine göre: kadın idaresinde olmayan eve, ev demek doğru olmaz ve kadın idaresinde olmayan bir evde oturanlara da aile denilmez. Kadın -sâliha olmak şartıyla- dünya ve ahretin saadetine en birinci sebep olduğu gibi her türlü rahat ta onun eline emanet edilmiştir. Hayırlı kadın tükenmez hazine olmakla beraber bu dünya seferinde erkeğine yoldaş, çektiği meşakkatlerde teselli edecek arkadaşı, ağırlıklarda etki edecek bir istinat olur”¹⁰⁴. Türkiye’de her ne kadar görünürde aileyi ayakta tutan ve yöneten erkek olsa da gerçekte kadının da bu güce sahip olduğu düşünülmektedir. Güçlü bir devlet olma ülküsü taşıyan Genç Türkiye, kuvvetli, sağlıklı aileler meydana getirmeye çalışırken bunda kadının rolünü çok iyi bilmekte ve kadını modernize ederken onun ihtiyacı olan her şeyi vermek istemektedir.

Aile içinde kadın, iyi ahlaki değerlere sahip olmakla beraber ilim ve irfan sahibi de olmalıdır. Eğitilmemiş kadınlar, aile içindeki ilişkilerinde diğer bireylere basmakalıp ve dogmatik fikirlere uygun olan davranış şekillerini gösterdikleri takdirde ailenin de bu yönde varlık göstermesine sebebiyet vermiş olmaktadır. Ancak ilim ve irfan sahibi olan kadınlar, buna uygun davranış şekilleri ile eğitilmiş, çağdaş bir ailenin oluşumuna katkı sağlamış olmaktadır. Cumhuriyet Türkiye’si sağlıklı bir nesil ve gelişmiş bir toplumun kurulmasında kadının ne derece önemli olduğunun farkında olarak kadına sahip çıkmış, onu yüceltmış ve kadına yönelik politikalar geliştirmiştir.

1.3.2. Erkek ve Aile

Erkek, kelime anlamı ile eril insanı ifade etmektedir. Genel yargıya göre; aile içerisinde baba, amca, dayı, dede gibi adlarla anılan erkekler, yine aile içinde bazı görevleri yerine getirmek ve bir takım sorumluluklara sahip olmaktadır. Evlenerek, çocuk sahibi olan kişiye ise baba denmektedir. İster çocuk sahibi olsun ya da olmasın erkeğin-kocanın çeşitli aile içinde çeşitli vazifeleri bulunmaktadır. Türk ailesinde geçmişten beri aile ve toplumda önemli bir konumu olan erkekler, ailenin

¹⁰⁴ Rızaeddin bin Fahreddin, **Aile Sinesinden Kadın ve Erkek**, Suhulet Matbaası, İstanbul 1925, s.7.

reisi olarak kabul edilmiştir. Genel kanıya göre; çalışarak evi idare eden eşine, çocuklarına maddi ve manevi olarak bakmakla yükümlü olan kişidir baba¹⁰⁵.

Eski Türklerde aile içerisinde iyi bir konuma sahip olan, saygı ve sevgi gösterilen kişi olan erkek, ailenin reisi olmakla beraber, herhangi bir baskıcı ve otoriter karakteri yansıtmamaktaydı. İslâmiyet'in Türklere tezahür etmesiyle beraber erkeğin rollerinde bir takım değişimler meydana geldi. Ailenin reisi olan erkeğin, bu değişimlerle ailedeki söz hakkı kadına oranla daha da arttı. Yine de diğer şeriat devletleri ile kıyaslandığında Türk ailesi içindeki erkeğin gücü, Türklerin sahip olduğu köklü kültürün sayesinde sultacı olmadı. Cumhuriyet Türkiye'sinde erkek aile içindeki konumundan değer kaybetmedi bununla beraber kadının ve çocukların söz haklarında bir artış oldu. Cumhuriyetin yeni aile anlayışı çerçevesinde erkek, eşine ve çocuklarına değer veren eğitilmiş ve anlayışlı kişiler olarak tasarlandı¹⁰⁶.

Erkeğin de kadın gibi ağırbaşlı ve terbiyeli olması, kadına iyi muamelede bulunması ideal erkekte beklenen özelliklerdi. Rızaeddin bin Fahreddin'e göre, Cumhuriyet döneminde ideal erkek, aile içindeki bireylere hürmet eder ve bunun karşılığında hürmet görürdü. Olumsuz durumlar karşısında aile içinde erkeğin takınacağı tavır bağırarak ve şiddet kullanmak yerine sakin ve anlayışlı olmaktır. Erkeğin de terbiyeli davranışlar sergilenmesi beklenmekteydi. Terbiyeli erkek kadınına karşı güzel muamelede bulunmalı ciddi ve ağır başlı olmalı, hürmet etmeli ve kendisine hürmet ettirmeyi bilmeliydi. Kadını ile meşveret edebilmeli ona saygı gösterebilmeliydi. Kadında erkeğe dair iyi fikirlerin uyanması için erkeğin bir takım vazifeleri yerine getirmesi beklenmekteydi¹⁰⁷.

Cumhuriyet Dönemi'nin en önemli toplumsal meseleleri kadın ve çocuk meseleleri idi. Bu nedenle kadın ve çocuk konuları, erkeğe göre daha ön planda tutuldu. Kadın ve çocuğa dair toplumsal sorunlar giderilmeye çalışıldı. Yeni Türkiye'nin aile görünüşünde elbette erkek için de kadın ve çocuğa oranla daha az da olsa yeni yaklaşımlar ortaya konuldu. Erkeklerden beklenen davranış kuralları genellikle aile içindeki görevleri ile ilintili oldu. Yeni görüntüye göre, o kötü

¹⁰⁵ Aile bireylerinin tanımı için bkz. Neşide Yıldırım, "Yaşam Döngüsünde Aile, Aile Bireyleri ve Akrabalıklar", **Aile Yazıları**/7, TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, Aralık 2015, s.44-67.

¹⁰⁶ Atatürk Dönemi'nde ailede erkeğin durumu için bkz. Refik, "1926 Senesinde Baba Olmak Ne Demektir?", **Sevimli Ay**, S.9, Teşrin-i Sâni 1926, s.s.34-35. **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.49, Ağustos 1930, s.13.

¹⁰⁷ Rızaeddin bin Fahreddin, **Aile Sinesinden Kadın ve Erkek**, Suhulet Matbaası, İstanbul 1925, s.55

alışkanlıklardan uzak duran, çalışkan ve aile fertleri ile duygusal açıdan iyi bir bağ kuran kişiydi.

1.3.3.Çocuk ve Aile

Çocuk, bebeklik ile ergenlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız olarak tanımlanmaktadır. Çocuğu ifade eden çeşitli bilimsel ve toplumsal yaklaşımlar da mevcuttur. Çocuk, daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi¹⁰⁸ , bir anne ve babanın herhangi bir yaştaki evladı¹⁰⁹ olarak belirtilmektedir. Kimi eğitimciler ise 0-12 yaş arasındaki bireyleri çocuk olarak ifade etmektedirler¹¹⁰.

Toplumun en küçük kurumu olarak görülen ailenin, yerine getirmesi beklenen ödevleri arasında çocuklarla ilgili olan kısma baktığımızda şunları görmekteyiz: *“Aile, çocukların fiziksel olarak korunması, bakılması, büyütülmesi ve eğitilmesine olanak hazırlar. Çocukların yaşlarına uygun gereksinimleri, ailenin yapı ve gelişen dinamiğine göre işbirliği içinde ailede karşılanır. Çocuklarına huzur sağlama, yaratıcı çalışmalarla becerilerinin gelişmesine olanak hazırlama, özgürce oynayacağı deneyimlerini arttıracığı bir ortamı sağlama, güç durumlarında destek olma, yol gösterme, gerektiğinde denetleyerek ceza vererek kuralları öğrenmesini sağlama, çocuklarına örnek olarak kişiliklerinin gelişmesine ve cinsel kimlik kazanmalarına yardımcı olma ailenin temel ödevleridir”*¹¹¹. Ancak bunlar çağdaş toplumlarda ve günümüzde çocuğa dair aileye verilmiş olan ödevlerdir. Çocuğa dair geleneksel ve akıldışı yaklaşımların bir kenara bırakılması uzun bir sürecin sonunda mümkün olabilmiştir. Bu şekilde aile içinde çocuğun menfaatleri ön plana çıkmaya başlamış ve toplumlar da çocuğun, iyi bir geleceğin teminatında faydalı bir unsur olduğunun farkına varmışlardır.

Milletlerin, kültürel ve biyolojik devamlılığını sağlayan ailenin, en önemli dayanağı çocuktur. Aile ve çocuk arasında hem fiziksel hem de duygusal bir bağ vardır. Kan bağıyla anne ve babaya bağlı olan çocuğun, her türlü ihtiyacı aile tarafından karşılanmaktadır. Çocuğun beslenmesi, korunması, eğitimi ve sevgiyle

¹⁰⁸ Bkz. Çocuk Koruma Kanunu, Kanun No: 5395, Tertip :5, C.44, 3/7/2005.

¹⁰⁹ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Çocuk> (E.T.01.06.2017)

¹¹⁰ Mahmut Tezcan, “Çocuk, Çalışma Yaşamı ve Boş Zaman Uğraşları”, **Çocuk ve Eğitim**, Türk Eğitim Derneği Yayınları, Şafak Matbaası, Ankara, 1980, s.173.

¹¹¹ Oya Tuncer, “Çocuk, Aile ve Çevresi”, **Çocuk ve Eğitim**, Türk Eğitim Derneği Yayınları, Şafak Matbaası, Ankara, 1980, ss.1-45.

büyütülmesinde birincil rolü aile oynamaktadır. Aile, çocuğun fiziksel, bilişsel ve sosyal gelişiminin tamamlandığı bir yer olarak görülmektedir. Aile, çocuğun kişiliğinin şekillendirildiği yerlerden biridir aynı zamanda. Çocuğun bir birey olarak şekillenmesi ve topluma uyum sağlamasında¹¹² ve çevresini kuşatan kültürü öğrenmesinde etkin bir göreve sahiptir. Bu açıdan ailenin, çocuğa ilişkin bakış tarzı çocuğun iyi veya kötü bir birey olmasında belirleyicidir. Modernleşme öncesindeki aile yapılarına baktığımızda, onların kendi toplumlarından öğrendikleri ve geleneksel kalıplarla çevrelenmiş davranış şekillerine göre çocuklara bir anlam verdiklerini görmekteyiz. Ebeveynler kendi ailelerinden öğrendikleri davranışlarla çocuklarına yaklaşmakta ve geleneksel bir tutum sergilemekteydiler. Bu türden geleneksel yaklaşımlar geleneksel geniş aileler de yaygındı¹¹³.

“Geleneksel geniş aile, genellikle kırsal veya geleneksel toplumların bir ürünüdür. Ekonomik ve siyasal bir birlik olarak düşünülür. Yatay ve dikey boyuttaki kuşakların bir arada yaşadığı bir aile tipidir. Bu tip ailenin çocuk eğitimi ile ilgili en çok eleştirilen yönü, çocuğun özgürlüğünü kısıtlama ve dolayısıyla toplumsal gelişmeyi önleme özelliğidir. Çünkü bu ailelerde ailenin en büyüğü yetke durumundadır. Buyrukları ve kararları o verir. Diğer bir anlatımla demokratik bir yaklaşım söz konusu değildir. Anne ve babanın çocukla doğrudan iletişimi yetersiz kalmaktadır. Böylece çocuk duygusal yönden gerekli iletişimden yoksun kalmaktadır”¹¹⁴. Modernleşmenin etkisi ve kentsel yaşamın yaygınlaşması ile ailenin çocuğa dair geleneksel yaklaşımlarında değişimler meydana gelmiştir. Buna göre aileler, bir takım geleneksel tavırları bir yana bırakarak çocuğa ilgi, hoşgörü ile yaklaşmaya başlamış, çocuğa verilen değer artarak çocuğun eğitilmesine, faydalı bir birey olarak yetişmesine imkân verecek yönelimleri tercih etmişlerdir.

Ebeveynin çocuğa karşı uyguladığı fiziksel ve duygusal tutumların yanı sıra aile dışı sosyal çevrenin etkisi çocuğun benliğine şekil vermektedir. Yine sosyal ve kültürel çevre ile beraber ülkelerin sahip oldukları siyasal tutum da çocuğun benliğine ve çocuğun algılanış biçimine etki etmektedir. Türkiye’de çocuğa dair

¹¹² Çocuğun toplumsallaşması ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Doğu Ergil, “Toplumsal Örgütlenmenin Yapısı”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C.39, S.1, 1984, s.15-30.

¹¹³ Bkz. Neşide Yıldırım, “Yaşam Döngüsünde Aile, Aile Bireyleri ve Akralıklar”, **Aile Yazıları/7**, TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, Aralık 2015, s.44-67.

¹¹⁴ Kadir Aslan, “Değişen Toplumda Aile ve Çocuk Eğitiminde Sorunlar”, **Ege Eğitim Dergisi**, S.2, 2002, s.27.

yaratılan siyasal, toplumsal ve kültürel algı konusunda araştırma yapmış olan Güven Gürkan Öztan'ın ifade ettiği gibi; “Çocukluk, salt biyolojik bir kategori değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasal bir tahayyüldür; tarihsel serüveni boyunca ekonomik, sosyo-kültürel ve politik düzlemde farklı şekillerde alınmış ve kavramsallaştırılmıştır. Tüm coğrafyaları kapsayan tek bir çocukluk anlayışı olmadığı gibi çocukluk özelinde lineer bir çocuk imajından söz etmek olanaksızdır”¹¹⁵. Ailelerin, toplumun ve siyasetin çocuğa verdiği manalar birbirinden farklı olabilmektedir. Bazı toplumlarda yaygın olan düşünceye göre; çocuğun tek sahibi kendi ailesidir. Bazı devletlerin anlayışına göre; çocuk sadece ailenin değildir. Aynı zamanda çocuğun üzerinde devletinde hak sahipliği vardır. Çocuğun üzerindeki salahiyyetin dönemler boyunca tartışılmasının nedenlerinden biri ona yüklenen misyon olabilir. Böyle bir algılayışın temel sebebi çocuğun, devletin siyasal, kültürel görüntüsünün temsilcisi olduğunu düşünmekten ileri gelebilir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ebeveynlere; çocuğun tek sahibinin ailesi olmadığı, toplum ve devletin de hak sahipliğinin bulunduğu mesajları verilmeye çalışılmıştı. Cumhuriyetin çocukları, yeni devletin milli ve çağdaş sembolü olarak gözler önüne serilmekteydi. Bu nedenle aile, çocuğuna iyi bakmalı ve onun tek sahibi olmadığını bilmeliydi. Aile tarafından çocuğa dair bazı sorumlulukların yerine getirilmesi konusunda devlet, otoriter tavrını ortaya koymaktaydı¹¹⁶.

2. ATATÜRK DÖNEMİ'NDE AİLE FERTLERİNE YÖNELİK ALGI

Osmanlı Devleti'nin siyasal açıdan tarih sahnesinden çekilişinin hemen ardından onun Anadolu'da kalan coğrafyası üzerinde 1920 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti kuruldu. Her ne kadar Osmanlıya oranla kat be kat küçük de olsa aynı coğrafyada kurulan yeni devlet, Osmanlı'nın aksine kendisi için yeni bir siyasal rejim tercih etti. 1923 yılında Cumhuriyet Rejimi'ne geçiş ile beraber ülkede değişen tek şey sadece onun siyasal tercihi değildi. Cumhuriyet, aynı zamanda toplumun değişimini sağlayan, sosyal ve ekonomik yönden birçok boyutu olan bir tercihti. Cumhuriyet'in ilanı ile Anadolu ihtilâlinin devamında yürütülecek büyük devrim mücadelesinin başlangıç çizgisi çizilmişti. Artık yeni siyasal tercihle beraber tüm toplumun kabuk değişmesi için beklenen fırsat yakalanmıştı.

¹¹⁵ Güven Gürkan Öztan, **Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası**, İstanbul Bilgi Üniversitesi yay., Ağustos 2013, İstanbul, s.3.

¹¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kazım Nami, “Anne ve Babalara Bazı Vesâyâ”, **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.63-66.

Anadolu'da 1920'de meydana gelen yeni devlet ve yeni toplumun yaratımında Osmanlı mirasına uzak bir duruş sergilendi. Ancak genç Cumhuriyet, çağdaş bir ulus yaratma amacı ile ele aldığı toplumun manzarasına baktığında gördüğü en çarpıcı şey yine Osmanlı mirası oldu. Devralınan halk kitlesi, ülkede yıllar boyunca yaşanan siyasal, sosyal ve ekonomik gelgitlerin içinde kalmış ve kendine ait gerçek yerini bir türlü bulamamıştı. Öteden beri var olan geleneksel yaşam usulleri sürdürülürken diğer taraftan da Osmanlı yenileşme sürecinin sağlamaya çalıştığı yeni koşulları kendine uygun bulan ve buna göre şekillenmeye çalışan insan kitleleri bulunmaktaydı. 1922'ye kadar Anadolu'da bir dizi savaş yaşanmıştı. Bu koşullarda Türk toplumunun en birincil amacı yaşanan savaşların gölgesinde fiili varlığını sürdürebilmektir. Ülkede siyasal istikrarın ve güvenliğin sağlanmasının ardından Türk toplumu, Türk ailesi için yapılması gereken çok şey vardı. Toplumun her açıdan iyileşmeye ihtiyacı vardı. Devralınan toplumun sahip olduğu yaşam biçiminde kadın ve çocuğun koşulları diğerlerine göre iyileştirilmeye muhtaç görünmekteydi.

Genç cumhuriyet, toplumuna ulusal, çağdaş bir kimlik kazandırmak için onların ihtiyaçlarına cevap veremeyen ve benliğine uymayan eskiye dair kalıntıları silmek amacındaydı. Toplumda yaratılmaya çalışılan yeni algıda onun en küçük birimi sayılan aile ve aile hayatına da yer verildi. Yeni eğitsel ve ahlaki yaklaşımlarla aile hayatında erkek, kadın ve çocuğun rolleri yeniden tayin edildi. Yeni algıya göre aile içinde her bir fert ayrı bir değere sahipti. Her fert bu değer bilincinde, birbirleriyle uyumlu, eşit, mutlu bir biçimde var olarak sağlam Türk ailesini teşkil etmeliydi. Atatürk Dönemi'nde genel algıya göre sağlam aile, sağlam toplum demektir. Güçlü devlet olmanın bir koşulu da sağlam bir toplum meydana getirmektir¹¹⁷.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yeni Türk ailesi zihinlerde yeniden oluşturulmaya çalışılmaktaydı. Özellikle kadın ve çocuğa verilen anlamda büyük değişimler söz konusu oldu. Kadın ve çocuk, Cumhuriyet'in ulusalcı, devrimci, medeni yönlerini temsil eden simgeler gibiydi. Kadın ve çocuğun iyi eğitilmiş, fiziksel anlamda da güçlü, sağlıklı olması arzulanıyordu. Makbul yurttaş görüntüsü onların üzerinden

¹¹⁷ Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Fatma Yaşar Ekici, "Türk Aile Yapısının Değişim ve Dönüşümü ve Bu Değişim ve Dönüşüme Etki Eden Unsurların Değerlendirilmesi", **The Journal of Academic Social Science Studies**, Number:30, Winter I/ 2014, s.209-224.

daha güzel görünlenebiliyordu¹¹⁸. Vatanperverliği en iyi temsil edecek iki güç olarak görülen hanımlar ve çocuklar, topluma en iyi şekilde gösterilmeye çalışılmaktaydı¹¹⁹. Yeni aile algısında erkeğin ya da babanın algılanış biçiminde de bazı değişimler oldu. Ancak söz konusu değişimin radikal bir yönü bulunmamaktaydı. Erkeklerin davranışlarına çekidüzen vermesini sağlayacak bir tutum ortaya konuldu. Yeni düzende baba, aile içinde yine egemen rolü oynuyordu. Değişim onun konumunda değil, aile olan ilişkilerinde izleyeceği yolda oldu. Erkeğin aile içinde egemenliğini kullanım biçimi baskıcı olmamalıydı. Gücü elinde tutan erkek yeni düzende onu paylaşmayı da bilerek aile içinde yerini almalıydı. Yeni aile algısı içinde erkeğin otoritesi kadın ile bölüşülmüştü. Sert baba görüntüsü yerine hassas, kontrol edilebilir, aile bireylerini anlamaya, onları mutlu etmeye çalışan bir baba görüntüsü tercih edildi. Zaten ideal aile görüntüsünde kadın ve erkeğin vazifesi birbirine hayat arkadaşlığı etmek ve mutluluğu beraberce tesis etmektir. Yeni anlayışta erkekte olması gerekenler sadece ahlaki özellikler değildi. Bunun yanı sıra onların, fiziksel ve ruhsal olarak sağlıklı görünmesi arzulanmaktaydı. Sağlıklı bir neslin teşkili için lüzumlu görülen de bu idi. Atatürk Dönemi'nde devletin, topluma ilişkin çekincelerinden bir tanesi sağlıksız nesiller idi. Sıhhsiz çocuklardan oluşan bir tablo Cumhuriyet'in ancak bir fobisi olabilirdi. Böyle bir tablonun oluşmaması için ebeveynlere büyük görevler düşüyordu. Erkeğin burada ki görevi ise sağlıklı olmaktı. Erkekler kötü alışkanlıklara yöneldiğinde ondan doğacak çocukların sağlıksız olacağı üzerinde duruluyor, onlar bu konuda ikaz ediliyordu. Ayyaşlık, kumarbazlık gibi kötü alışkanlıkların erkeği olduğu kadar diğer aile fertlerini de sonu kötü biten bir yola sevk ettiği her fırsatta anlatılmaya çalışılıyordu¹²⁰.

Atatürk Dönemi'nde Türk ailesi, onu oluşturan tüm fertleri ile beraber çağın gerektiği koşullara göre yeniden ele alınmıştır. Türkiye'de yeni rejim kadın, erkek ve çocuğa daha rasyonel, ulusal kimlikler kazandırarak, onlara elinde var olan imkânları sunmaya çalışmıştır. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin gücü ve kaynağı ulus olduğuna göre en başta Türk ulusunu meydana getiren bireyleri kadın, erkek ve çocuk kimlikleri ile en üst seviyeye taşımak istemiştir.

¹¹⁸ Bkz. "Bugünkü Türk Kadınları", **Resimli Ay**, Mart 1340, S.2, Sene 1,s.s.27-30

¹¹⁹ "Milli Siyasetlerin En Mühimi Çocuk Siyasetidir ", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.1, Teşrin-i Evvel 1926, s.s.1-3.

¹²⁰ **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.79

2.1. Atatürk Dönemi'nde İdeal Çocuk

2.1.1. Cumhuriyetin Çocuk İdealinde Biyolojik Nitelikler

Türkiye'nin kuruluşunun ilk yıllarında karşı karşıya kaldığı sosyal meselelerden en önemlisi “Çocuk Meselesi” idi. Çocuk meselesinin bir nevi fotoğrafını çeken yeni devlet, bu fotoğrafa baktığında çocukların hem bedenlerinde hem de ruhlarındaki acı gerçekleri bir bir görmüştü. Diğer bir gerçek de ülkenin yeni kurulması ve birçok politik, ekonomik, sosyal meselelerin çözüm beklemesiydi. Toplumun önde gelenlerinin gösterdiği sosyal duyarlılık ve devletin, bu meseleyi görmemezlikten gelememesi sonucunda bir takım çocuk politikaları gelişti. Bu politikalar çocuğun bedensel anlamda iyi hale getirilmesi, onların eğitilmesi ve bir takım manevi öğretilerle yetiştirilmesine destek vermesini sağlayacak şekilde geliştiriliyordu.

Cumhuriyet, devraldığı çocuk kitlesinin sahip olduğu fiziksel özelliklere baktığında, onun sahip olmak istemeyeceği bir görüntüyle karşı karşıya kaldı. Özellikle kırsal bölgelerdeki görüntü kentlere oranla daha kötü idi. Zayıf, sakat kalmış, raşitik, verem ve bazı ölümcül hastalıklara yakalanmış çocukların varlığı Türkiye'nin bir gerçeği idi. Bedensel açıdan ise idealize edilen çocuk görüntüsüne göre ise çocuk, sağlam ve gülbüz olmalıydı. Yeni devlet, sağlıklı bir nesle dayandırılmak isteniyordu. Bu nedenle çocukların sahip olduğu bu olumsuz vaziyetin düzeltilmesi hedeflenmişti. Topluma, sağlıklı çocukların vatan için ne kadar kıymetli olduğu, bunun için çocuklara itina gösterilmesi gerektiği özellikle dönemin yayınlarında anlatılmaya çalışılmıştır. Dönemin mecmualarında oldukça zayıf ve sağlıksız bir bedene sahip olan çocuk ile güçlü ve sağlıklı bir bedene sahip bir çocuğun fotoğrafı¹²¹ bile konulmuş; halka, bunlardan hangisine vatani emanet edebileceği sorulmuştu. Halkın bu konuda kıyas yapması bekleniyordu. Bu karşılaştırmada yeni algıya göre tabii ki sağlıklı çocuk tercih edilmeliydi. Sağlıklı çocukların vücuda getirilmesi bekleniyordu. Ancak sağlıksız çocuklar hiçbir zaman toplum ve devlet nazarında ikinci planda değildi. Dönemin yayınlarında sürekli olarak onlara sahip çıkılması gereği üzerinde de durulmaktaydı. Sağlıklı çocuklara

¹²¹ Gülbüz Türk Çocuğu Mecmuası, S.3, Kanun-u Evvel 1926, s. 36.

sahip olma ülküsünü kabul ettirilmeye çalışılırken, çocuklara yönelik ayrımcı bir tavır sergilenmediğini de belirtmek gerekir¹²².

Cumhuriyet Dönemi'nde özellikle 1926 yılından itibaren sağlıklı, gürbüz çocukların meydana getirilmesi için Himaye-i Etfal Cemiyeti, büyük gayretler göstermişti. Cemiyete bağlı olarak yayın yapan Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası da bu amaca yönelik yayın yapmıştır. Mecmuanın her sayısının ilk sayfasında yer alan “çocuğun sıhhi, terbiyevi inkişafına yardım eder” cümlesi böyle bir hizmet için çalışıldığının en açık göstergesidir. Mecmuada yer alan bir yazıda gürbüz Türk çocuğu yaratma kaygısına yönelik yazılmış şu cümleler oldukça dikkat çekicidir: “Gürbüz çocuk nasıl meydana gelir? Bu tabir ile çocuğun bünye ve seciye itibarıyla gürbüz olmasını murâd ediyoruz. Böyle çocukların çoğalmasına vatan şiddetle muhtaçtır. Çocuğun sıhhatli ve gürbüz olmasını temin edecek takayyüdat, şerâit-i sıhhiye ve ictimâiyye zevc ve zevcenin bünye, seciye ve seviye itibarıyla küfv olmasından başlar”¹²³. Bu nedenle yeni anlayışına göre çocuğun beslenmesine dikkat edilmeli, çocuğun sağlıklı bir ortamda büyümesi için çevresel şartlar hazırlanmalı¹²⁴, çocuğa jimnastik ve spor yaptırılmalı, çocuğun bedensel gelişimi takip edilmeliydi.

Atatürk döneminde yeni neslin biyolojik olarak güçlenmesi hedeflenmişti. Hedefin hayata geçirilmesi hem doğru sağlık politikalarıyla hem de ebeveynlere yeni görevler verilmesi ile mümkün görünüyordu. Zira çocuğun bedensel ve zihinsel gelişimini sağlamakla yükümlü ana merkez aile idi. Bu nedenle ebeveynlere çocuk yetiştirme konusunda büyük sorumluluklar verilmekte ve bu sorumlulukları yapma konusunda da devletin kontrolcü gücü hatırlatılmaktaydı. Peki sağlıklı ve güçlü bir çocuk kitlesinin oluşturulması için nelere ihtiyaç vardı? Bunun sağlanmasında en önemli faktörler nelerdi? Evliliğin sağlıklı eşler arasında yapılması, çocuk yapmanın alelaide bir sonuç olmaması, çocuk yapılacaksa bunun önceden planlanması, bu konuda bir doktora danışılması, sağlıklı ebeveynden doğacak çocukların da sağlıklı olacağı, doğumların mümkün merteye hastane ortamında yapılması gerektiği kimileri tarafından savunulmaktaydı. Yani çocuğun güçlü, sağlıklı olmasını sağlayacak

¹²² Bkz. Ali Vahid Yaşat, “Birkaç Söz”, **Annelere, Memedeki Çocuk Nasıl Beslenir**, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfzıssıhha Şubesi Vatan Matbaası, İstanbul, 1924, s.s.3-4.

¹²³ Turhan Tunç, “Gürbüz Çocuk Nasıl Meydana Gelir”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Teşrin-i Sâni 1926, S.2, s.8.

¹²⁴ Münir Hayri, “Yaz ve Çocuklar”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Eylül 1927, S.12, s.2-4.

birçok şey doğumdan önceki uygulamaların doğru bir şekilde yapılmasına bağlanmaktaydı. Sonraki aşama ise bebek dünyaya gelir gelmez onu bedenlen güçlendirecek en önemli şey ise onun doğru bir biçimde beslenmesi idi. Bu türden fikirleri savunan kişiler hep Amerika örneğinden etkilenmişlerdir. Türkiye’de çocuk meselesi hakkında yoğun uğraşı veren Dr. Fuad Umay, Amerika’ya yaptığı gezinin ardından yazdığı anısında bu konuda şunları söylemekteydi: “Çocuk sorununa, ana rahmine düştüğünde değil, daha önce, eşlerin birbirine uygunluğunu izlemekle başlayan örgütler var. Çocuğun sağlam, sağlıklı ve insan topluluklarına hizmet edecek bir durumda doğabilmesini, eşlerin vücutça, sağlıkça birbirine uygun olması koşuluna bağlıyorlar. Bu koşullar içinde evlenen çiftlerin yavruları da gülbüz, sıhhatli olur. Aksi halde cılız, yani insanlığı, sosyologları uğraştıracak çocuklar olur. Bu bakımdan bu ilk koşulun varlığını önemle aramak gerekir”¹²⁵.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında sürekli olarak ısrarla anne sütünün öneminden bahsedilmekteydi. Bebeğe en uygun besinin anne sütü olduğu söylendiği gibi bu dönemde çocuğu biyolojik gelişimine etki edecek kötü beslenme usullerinden bahsedilmekteydi. Özellikle anneleri bu konuda bilinçlendirme amacıyla öğütler verilmekte ve bu konuda küçük kitapçıklar¹²⁶ basılmaktaydı. Ali Vahid’e göre; “çocuk şayet ana sütüyle beslenmezse tabii olarak inkişaf etmez yaşaması da tehlike altındadır”¹²⁷. Anne sütünün en iyi tercih olduğu, bebeklerin midesinin bundan başka yiyecekleri hazmedemeyeceği ve çocukların hazımsızlık yüzünden ölüm ile yüz yüze gelecekleri anlatılmaktaydı. Hatta 1924 yılında dönemin kız liselerinde çocuk hıfzıssıhha konusunda verilen eğitimde bu konudan bahsediliyor anne sütü diğer sütlerle kimyasal olarak karşılaştırılıyordu.¹²⁸ Anne sütünün üstünlüğü gözler önüne seriliyordu¹²⁹. Bu dönemde annelerin bebeklerini düzenli bir biçimde beslemeleri için süt verme cetveli bile yapılmıştı. Süt cetvellerinde çocuğun yaşı, kaç kere emzirildiği ve ne miktarda süt içtiği rakamlarla bir bir belirtiliyordu¹³⁰. Doğru

¹²⁵ “Amerika’da Çocuklar”, **Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında Bir Devrimci Doktorun Anıları- Dr. Mehmet Fuat Umay**, çev. Cahit Kayra, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2014, s.162.

¹²⁶ Çocuk bakımı konusunda bkz. Reşit Galip, **Çocuk Bakımı Öğütleri**, Maarif Vekâleti Halk Kitapları Serisi, Devlet Matbaası, İstanbul, 1929.

¹²⁷ Ali Vahid, **Annelere Nasihat**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1927, s.5.

¹²⁸ Dr. Muhyiddin Celal, **Çocuk Hıfzıssıhhası**, TC. Maarif Vekaleti Yay., İstanbul, 1340/1924, s.35-36

¹²⁹ Anne sütü ile ilgili bkz. Ali Vahid, **Annelere Nasihat**, Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti Matbaası, Ankara, 1926, s.5.

¹³⁰ **A.g.e.**, s.8.

biberon tercihi nasıl olmalı¹³¹, nasıl temizlenmeli, emzirme yöntemleri¹³², bebek hangi saatlerde ve ne şekilde beslenmeli, bebeğin uyku düzeni nasıl olmalı, çocuğun temizliği nasıl yapılmalı, bebeğin kundağı, nasıl giydirilmesi gerektiği, yatağı ve teneffüs ettiği hava nasıl olmalı işte bütün bunlarla ilgili Avrupalı standartlar Türk kadınlara ve kızlarına anlatılmaktaydı. Bütün bunların hepsi ile ilgili bilgiye sahip olmanın ve bunları uygulamanın bedensel açıdan sağlıklı bir nesil kurmada etkili olacağı düşünülmekteydi. Daha büyük çocuklar için beslenme tabloları, kalori cetvelleri yapılmıştı. Dönemin yayınlarında hekimlerin yazdığı makalelerin hedefi, çocukların sağlıklı beslenmelerini ve bedensel gelişimlerini en iyi şekilde sağlamaya yönelikti. Besim Ömer, Fatma Reşid, Ali Şükrü gibi tıpçılar toplumu çocuk sağlığı konusunda bilinçlendirmek amacıyla yazılar yazmaktaydılar. Fatma Reşid, çocuğun bedenini daha sağlıklı hale gelmesi için vitamin ve minerallerin öneminden bahsediyor, bunların eksikliğinden doğacak hastalıkların çocuklarda nasıl bir etki yapacağını anlatıyordu. Dönemin doktorları, çocukların beslenmesine yönelik kalori cetveli vererek onların gelişimi için bilimsel veriler de kullanmışlardı¹³³.

Çocukların yaşlarına göre fiziksel ve ruhsal açıdan birbirinden farklı özelliklere sahip olduğu fikri bu dönemde kabul görmüştür. Dönemin eğitimcileri ve sağlıkçıları, çocukluğu dört devre ayırmışlardır¹³⁴. Bunlar: 1- Nevzat devri(ilk üç hafta zarfındaki çocukluk). 2-Bebek veya süt çocuğu devri (iki yaşına kadar) 3-Oyun çocuğu devri(iki yaşından yedi yaşına kadar). 4-Mektep çocuğu devri(yedi yaşından buluğa kadar). Çocuğun zihinsel ve bedensel olarak birbirinden oldukça farklı olduğu bu dönemlerde her türlü gelişimi üzerinde durulmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında özellikle çocuğun bedensel gelişiminin takip edilmesi gerektiği anlatılmıştır. Avrupa’da çocuğun bedensel gelişimi belli gelişim cetveline göre takip edilmekteydi. Modernleşme ve güçlü devlet olma arzusunda olan Türkiye, çocuğun bedensel ve ruhsal gelişimi konusunda doğal olarak Avrupa’daki iyi örnekleri kendisine aldı. Avrupalı, çağdaş ülkelerdeki çocuğa dair birçok uygulamaları takip ederek¹³⁵, kendi

¹³¹ Çocukların bakımı ile ilgili uygulamalarla ilgili bkz. **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Merkezi Yayını, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul 1927, s.24-27.

¹³² Cemal Zeki Önal, **Bebek Beslemek**, Kader Matbaası- İktisad Matbaası, 1928, s.164-165.

¹³³ Fatma Reşid, “Mekteplerde Ameli Sıhhat Dersleri”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Mayıs,1927,S.8, s.18-23.

¹³⁴ Dr.Muhyiddin Celal, **Çocuk Hıfzıssıhhası**, TC.Maarif Vekaleti Yay., İstanbul, 1340/1924,s.6.

¹³⁵ Özellikle Sabiha Zekeriya Sertel, çocuğun daha iyi yetişmesini sağlayacak Avrupa’daki uygulamaları Türkiye’de yaygınlaştırmaya çalışarak annelere rehberlik etmiştir. Bunun için bkz. Sabiha Zekeriya Sertel, Belkıs Halim, M. Zekeriya Sertel, **Evde Mektep-Annelerle Hasbihal**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1927.

ülkesine de bunları getirmeye çalıştı. Avrupa’da çocukların bedensel gelişimi için takip edilen yollar örnek alındı. Örneğin çocukların gelişiminin doğru bir standartta olduğunu gösteren boy, kilo cetveli uygulaması Türkiye’de de başladı. Artık Türkiye’de çocuk doğduğu andan itibaren boy ve kiloca ölçülmeye başlandı. Aileler bu konuda bilinçlendirilerek, çocukların bedensel gelişimlerini takip etmeye yönlendirildi.

Çocukların biyolojik açıdan iyi bir görüntüye sahip olmasını sağlayacak diğer faktörler çocuğun beden temizliğinin doğru yapılması, açık havada büyümesi ve beden eğitimi yaptırılmasıydı. Özellikle annelere çocuklarının günlük temizliklerini yapmaları tavsiye ediliyordu. “Çocuklarımızı suya alıştıralım. Su temizliği, temizlik sıhhati temin eder”¹³⁶ sloganlarıyla hijyenin, çocuk yaşamında hep yer alması hatırlatılıyordu. Çocuğu banyo yaptırma usulleri resimlerle dönemin yayınlarında annelere gayet net bir biçimde gösterilmekteydi¹³⁷. Cumhuriyetin ilk yıllarında sağlığın önemi çocukların zihinlerine yerleştirilmeye çalışılmış, çocuklar bu konuda sorumluluklarının bilincine ulaştırılmaya çalışılmıştır. Yani ebeveynlerin dışında çocuklar da temizlik ve sıhhat konusunda sorumlu kişiler haline getirilmiştir. Dönemin yayınlarında çocukların ağız ve diş sağlığını sağlamak onlara adeta sıhhi bir seferberlik gibi gösterilmiştir. Vücudun sağlamlığının dişin sağlamlığı ile alakalı olduğu, çocuklara diş fırçalama tekniklerinin öğretilmesi ve belirli dönemlerde diş doktoruna gidilmesi gerektiği sık sık dile getirilmiştir¹³⁸.

Çocukların beden sağlığına katkı sağladığı düşünülen diğer hususlar ise açık hava ve uyku düzeni ile ilgili uygulamalardır. Çocukların açık havada uyuyarak veya oynayarak daha sağlıklı olacağı fikri yaygın bir fikirdir. Ebeveynlerin bu fikri benimsemeleri, çocuklarına bu yönde fırsatlar tanınması üzerinde çok durulmuştur. “çocuklar, oyun meydanlarında sıhhat ve afiyet toplarlar” denilerek, çocukların açık havada serbestçe oynamaları, eğlenmeleri teşvik edilmiştir¹³⁹. Çocukları, açık havaya özendirmek için yaratılan kahramanların dilinden çıkan sözlerle şu ifadelere yer verilmişti: “Çocuklar! Siz beni tanır mısınız? Bana topaç Ahmet derler. Gayet keyifli, gayet akıllı bir çocuğum. Kızlara çıkarım, açık havada koşar oynarım, siz de böyle

¹³⁶ **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.9, Haziran 1927,s.1.

¹³⁷ Cemal Zeki Önal, **Bebek Beslemek**, Kader Matbaası- İktisad Matbaası, 1928, s.74.

¹³⁸ **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Merkezi, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul, 1927,s.s. 54-57.

¹³⁹ **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Merkezi, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul 1927,s.39.

yaparsanız benim gibi gürbüz olursunuz"¹⁴⁰. Yine bu dönemde çocukların açık havada neşelenmeleri için açık havada oynanacak oyunlar anlatılmaktaydı. Çocuğun neşeli, sağlıklı olması her şeyden önce gelmeliydi. Çocukların açık havada oynayarak, eğlenerek, spor yaparak daha sağlıklı olacağı fikri Türkiye’de yaygınlaştırılmak istenmekteydi. Özellikle Amerika’daki çocukların böyle bir uygulama ile daha iyi bir hayata sahip olduğu Türkiye tarafından görülmüştü. Çocukların bedensel gelişiminin sağlanmasında Amerika’nın izlediği yolun Türkiye’de de takip edilmesi daha akılcı görülüyordu.

Çocukların sağlıklı bedene sahip olması için yapılması gerekenlerden bir tanesi de çocukların kemiklerinin güçlendirilmesi idi. Himaye-i Etfal Cemiyeti bu konuda Türkiye’de ilk faaliyetleri yapan, bu konuda örnek olan bir cemiyettir. Cemiyetin “Süt Damlası” adındaki kurumlarda yer alan çocuklardan kemik hastalıklarına yakalanmış olanlara ultraviyole ve kum üstünde tabii güneş banyosu yaptırılarak, bedenleri güçlendirilmek istenmiştir¹⁴¹. Bir de ebeveynlere, çocukların bedensel gelişiminde yaz mevsiminin oldukça faydalı olduğu, yaz mevsiminde yapılmış iyi programlarla onların daha da sıhhat toplayacağı anlatılmıştır. Yaz mevsiminin çocuklar üzerindeki etkisini anlatan makaleler yazılmış ve bazı broşürler düzenlenmiştir. Bu makalelerden birinde “*Yaz çocukların hayatında çok mühim bir devredir. Çocuklar yazın daha çabuk büyürler*”¹⁴² denilmekte, yazın güneşin, açık havanın daha cazip olduğu, bu koşulların çocukların kudret toplamada daha kolay istifade edilebilir olduğu anlatılmaktaydı. Yazın denizde çocukların yüzmesinin, kürek çekmesinin, oyunlar oynamasının, güneşten faydalanmasının onu bedensel olarak güçlendireceği gibi, olası hastalıklara karşı da koruyacağı anne ve babalara anlatılmak istenmiştir¹⁴³.

Dönemin çocuk gazeteleri, çocukların okulların kapanmasından sonraki tatil dönemlerinde açık havada zaman geçirerek sağlık ve neşe toplayacaklarını anlatılmaktaydı. Örneğin *Yavrutürk* adlı çocuk gazetesinin 1936 yılındaki bir sayısında bu konuyla ilgili şu satırlara yer verilmişti: “*Kırların sevinci, neşesi sizsiniz. Kırlar sizinle tamam olacak. Siz, kırları, yazlıkları, yaylaları doldurunca yaz gelecek.*”

¹⁴⁰ Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası, S.9, Haziran 1927,s.25.

¹⁴¹ **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Merkezi, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul 1927, s.s.44-45.

¹⁴² Münir Hayri, “Yaz ve Çocuk”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.12, Eylül 1927, s.2-4.

¹⁴³ Mevsim- çocuk ilişkisi için bkz. Makbule Sarıkaya, “Gürbüz Türk Çocuğu ve Mevsimler”, **Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi**, Yıl V, S.1, Ocak 2013, s.s.1-16.

Güneş bile sizi bekliyor. Siz kırlarda şakiyınca güneşin de neşesi gelecek, sıcaklığı artacak. Güneşin sıcaklığı sizin içindir, sakın korkup kaçmayın. O size sağlık ve iyilikler verecektir. Haydi kırlara, güneşe çocuklar!”¹⁴⁴.

Cumhuriyetin ilk yıllarında “gürbüz çocuk” yetiştirmeyi özendirecek bir uygulama ise Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası’nın başlatmış olduğu “Gürbüz Çocuk Müsabakası”dır. 1926 yılında mecmuada yer alan ilan ile isteyen aileler, gerekli şartlara uymak şartıyla bu müsabaka çocuklarını dahil ettirebilmekteydiler. Yarışma için mecmuada şöyle bir ilana yer verilmişti: “ *Gürbüz Çocuk Müsabakası: Muhtelif dereceli mükâfatlar verilecektir. Çocuklarını müsabakaya idhâl edecekler birer fotoğraflarını göndermelidirler. Klişesi yapılabilmek ve iyi basılmak için bu fotoğrafların gayet net olması lazımdır. Her resmin altına veya arkasına çocuğun yaşı, adı, sıkleti, ne sütüyle emzirildiği ve muvazzih adresi yazılacaktır. Müsabaka iki kısımdır. Birinci kısım sıfırdan iki yaş nihayetine kadar çocuklar için. Bunların resimleri behemehâl çıplak çektirilmelidir. İkinci kısım: ikiden beş yaş nihayetine kadar. Bunlar elbiseli olup olmamakta serbesttirler. Resimlerin bir an evvel merkezi umumiye gönderilmesi fotoğrafın üzerine “çocuk müsabakası” cümlesinin yazılması rica olunur”¹⁴⁵. Müsabakaya dair ilanlar mecmuanın birçok sayısında yer almıştı¹⁴⁶. Gürbüz Türk Çocuğu’nda, zaman içerisinde yarışmaya katılacak olan çocuklara dair fotoğraflar ve bilgiler yayınlanmış¹⁴⁷ ve halkın büyük ilgisine nail olmuştu. Böyle bir yarışma yapılmasının niyeti toplumun, çocuk yetiştirmede yetkin olmasını sağlamak ve Cumhuriyetin çocuk ülküsünü gerçekleştirmede destekleyici gücü oluşturmaktı. Yarışmaya katılan sağlıklı ve iyi bakılmış çocukların, ülkedeki bütün ailelere iyi bir örnek olması ve onların bu konuda daha şuurulu olması istenmekteydi. Himaye-i Etfal Cemiyeti, düzenlediği yarışma ile aileleri, idealize edilen çocuk algısına yaklaştırmak için onlara adeta bir toplumsal sorumluluk yüklemeye çalışmaktaydı. 1933 yılına gelinildiğinde yarışma halen devam etmekteydi. 26 Nisan 1933 yılında Akşam Gazetesi’nde yer alan bir haberde Ankara’da Himaye-i Etfal Cemiyeti’nde gürbüz çocuk müsabakası yapılmış ve birinciler belirlenmişti¹⁴⁸.*

¹⁴⁴ “Haydi Kırlara, Güneşe!”, **Yavrutürk**, S.7, 13 Haziran 1936, s.79.

¹⁴⁵ “Gürbüz Çocuk Müsabakası”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.2, Teşrin-i Sani 1926, s.16.

¹⁴⁶ “Gürbüz Çocuk Müsabakası”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.3, Kanun-u Evvel 1926, s.9.

¹⁴⁷ **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.4, Kanun-u Sani 1927, s.s.31-32.

¹⁴⁸ “Ankara’da Gürbüz Çocuk Müsabakası”, **Akşam**, 28 Nisan 1933, s.5.

Cumhuriyetin ilk yıllarında çocukların biyolojik açıdan sıhhatli bir görünüme sahip olması isteniyordu. Bu dönemde sağlıklı, güçlü, mutlu çocuklar için *asrî çocuk* ifadesi kullanılmıştı. *Asrî çocuk* bir şiirde şöyle anlatılmıştı: “*Ben gürbüzüm, neşeliyim. Asrî çocuk derler bana. Vatanımın temeliyim, asrî çocuk temiz olur, hem kuvvetli hem semiz olur, verir haber saadeti*”. Aslında bu şiirle, zamanın talep ettiği çocuğun bedensel özellikleri anlatılmaktaydı. Küçük yurttaşların bedenleri sağlıklı olmalıydı. Ancak bu özelliklere sahip olan küçük ama idealde çok güçlü çocuklar geleceğin istikrarını ve mutluluğunu sağlayabilirdi¹⁴⁹.

2.1.2.Cumhuriyetin Çocuk İdealinde Terbiyevi ve Ahlaki Nitelikler

Cumhuriyetin ilk yıllarında çocuğun belli idealler doğrultusunda terbiye edilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu konuda dönemin yayınlarında farklı bakış açıları ile oldukça yazılar yazılmıştır. Ancak yeni rejimin kabul gördüğü yaklaşımlar modern dünya ile uyumlu olanları kapsamaktaydı. Bu dönemde Kazım Nami, Selim Sırrı, Abdülfeyyaz Tefvik, Ali Baha, Sabiha Zekeriya, İsmail Hakkı, Hilmi Malik... gibi isimler terbiye ve ahlak üzerine yazılar yazmışlardır. Toplumca terbiye usulleri anlatılmaya çalışılmıştır. Çocuk terbiyesi meselesi, içtimai hayat meselesinin esas direği olarak görülmüştür.¹⁵⁰ Çocuğu terbiye etmekteki maksat onu cemiyet hayatına faydalı üye olarak yetiştirmektir. Türkiye’de Cumhuriyet ile başlayan yeni dönemde çocuğun terbiyesi ile ilgili algı onları eğitmek ve toplumca kabul gören davranış özelliklerini kazandırmak şeklindedir. Çocukların aile içinde ve dışında aldığı eğitim, yeni rejimin talepleri ile orantılanmıştır.

Türkiye’de, 1920’lerden beri çocuğun arzulanan davranış şekillerini göstermesi, topluma fayda sağlayacak bir karakter olarak yetişmesi için öncelikle onu iyi tanımak gerektiği öne sürülmüştür. Çocuk kimdir? Çocuk neden önemlidir? Çocuğun, toplumun geleceğindeki rolü nedir? Artık bu türden sorulara cevap aranmaya başlanmış, çocuk toplumun temeli olarak görülmüş ve bundan sonra onun için gerekli olan itinanın ve eğitimin gerek aile içinde gerek aile dışında ne şekilde verilmesi gerektiği anlatılmaya çalışılmıştır. Çocuğun öneminden şu şekilde bahsedilmiştir: “*Hâli istikbale rabt eden yegâne vasıta çocuktan ibarettir. Hayat*

¹⁴⁹ “Asrî Çocuklar”, *Gülbüz Türk Çocuğu Mecmuası*, S.10, Temmuz 1927, s.17

¹⁵⁰ Ali Baha, “Çocuk Terbiyesi” , *İçtihat*, C. XVII, S.141, 15 Kanun-ı Sani 1922, s.s.2969-2971.

çocukla temdîd, varlık çocukla teçdid edilir"¹⁵¹. Varlığın çocuk sayesinde yenilendiği ve sürdürüldüğü, onun geleceği tesis edecek bir vasıta olduğu anlatılmıştır. 1929 yılında yayınlanan bir mecmuada Abdülhak Hamid, "*Çocuğa kim demiş, küçük şeydir! Bir çocuk belki en büyük şeydir*"¹⁵² diyerek aslında çocuğun ne kadar önemli bir gücü teşkil ettiğini vurgulamıştır. Yine bu yıllarda çocuğun aslında birçok yetenekle donatılmış olduğu ancak yanlış terbiye usullerinin uygulanması ile çocukların bazı yeteneklerini kaybettikleri, onların yanlış yollara sevk edildiği anlatılmaktadır. "*İnsanın en büyük zekâ ve irfan devri çocukluktur*", "*küçük çocuklar meçhul dahilerdir*" gibi evrensel sloganlar, Türkiye'de topluma aktarılmaya çalışılmış, çocuğun eğitilmesinde iyi bir ahlaka sahip olmasında sorumluluk sahibi olanların dikkatli davranması gerektiği konusunda uyarılmışlardır¹⁵³.

Dönemin bir yayınında çocuk talim ve terbiyesinin amacından şu şekilde bahsedilmekteydi: "*Fi-l-hakika, çocuk mevcudiyetinin başlangıcında bedeni, fikri, bedî olmak üzere harikulade taşkın bir faaliyet izhar eder. Lakin hayat bu taşkın kuvvetleri azaltır ve müşterek bir gayeye sevk eder: lâyenkati faaliyet içinde bulunan bu küçük mahlûku evza ve harekati mutedil olan bir cisme tahvil eder; o pek faal olan zekayı ise düşünceleri nadir bir zihne kalb eder; o zengin muhayyileyi de akim bir hale getirir. Binaenaleyh çocuğun ilk ruhu git gide birçok itiyatlar, batıl itikatlar, düsturlar ile kaplanır. İşte talim ve terbiye'nin gayesi de hayatı mahveden bu kuvvetleri mümkün olduğu kadar akim bırakmak ve beşerin en kıymetli tabîi temayülâtını onların meş'um tesirinden kurtarmaktır*"¹⁵⁴. Çocukların doğuştan sahip olduğu yapının, hayat koşulları ve yanlış tutumların sonucunda bozulabileceği ancak talim ve terbiye ile çocukların kötü tesirlerden korunabileceği anlatılmak istenmiştir.

Çocuk terbiyesi konusunda o güne kadar terbiye âlimlerinin üç değişik bakış açısı vardı. Bunlar, ilahiyat, metafizik, tabiat ve biyolojik ruhiyat nokta-i nazarından tetkik edilmişti. Tabiatçı bakış açısına sahip olan Ali Baha, bu bakış açısını Terbiye ilminin yegâne amili, usulü olarak görmüş, metafizik'in çocuk için meçhul bir âlem olduğunu fakat nazariyelerini hayatın hadiselerinden alan ve yine hayatın hadiselerini tatbik ettirerek ispat edenin ise tabiatçı ruhiyat olduğunu iddia etmiştir. Baha'ya göre

¹⁵¹ Abdülfeyyaz Tevfik, "Çocuk ve Terbiye- Çocuğun İctimai Ehemmiyeti", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.2, Teşrin-i Sâni 1926, s.17.

¹⁵² **Hayat**, S.126, C.V, 25 Nisan 1929, Ankara, s.427.

¹⁵³ "Çocuğun Bedî Terbiyesi", **Hayat**, Nakleden: Vahit, C.V, 25 Nisan 1929, Ankara,S.126, s.s.426-427.

¹⁵⁴ **A.g.m.**

ilim nazarında çocuk; her şeyden evvel bir benliğe sahiptir, çocuğun beni bizden hürmet görmek ister, istiklali sever, büyük bir tecessüs(arastırma) merakına müpteladır, müthiş bir hafızası vardır, taklit kabiliyeti büyüktür. Tabiatçı ruhiyatçılar böyle bir varlığı nasıl terbiye edebilir sorusuna şu cevabı vermekteydi: *“Ahlaki bir terbiyenin en iyi usulü tabî mübadele usulüydü. Yani sebep-sonuç kanununu çocuğa fi’len talim etmektir. Çocuk kendi yaptıklarının neticelerini bizzat görmeli, kabahatlerinin cezasını bizzat çekmelidir. Ancak bu sayededir ki iyi bir iş ile fena iş arasındaki farkları, hariçten hiçbir tesire hiçbir tehdit veya ikaza maruz kalmadan bilfiil kendi tecrübesi ve kendi idrakiyle anlamış olur. Hakiki terbiye, tecrübe ile başlar. İşte bu tecrübe sahasının hudutlarını çizmek lazımdır. Bu çok mühim ve nazik bir iştir. Valideler! Bu vazifeyi tabiat size tevdi etmiştir. Bu kutsi vazifeyi çocuğunuzdaki benlik kuvveti, istiklal heves, tecessüs merakı, hafıza ve taklit, istidat gibi halet-i ruhiyeleri nazarı dikkate alarak ifa etmeye çalışınız. Biri büyük, diğeri küçük iki daire tasavvur ediniz ki biri diğerinin içinde olsun. Bu iki daire birbirlerinin hudutlarını nasıl çizmişlerse valide ile çocuk arasındaki ilk bağıllık ve alakalarda aynı tarzda çizilmiş olmalıdır. Büyük dairenin çizdiği küçük dairenin içinde çocuğunuzu serbest bırakınız, mademki büyük dairenin içindedir, hiçbir tehlike yoktur. Bırakın oynasın, yuvarlansın, paralansın, kirlensin, kaskansın, kızsın hayati tehlike olmadıkça çocuğunuzu tek başına bırakın kendi yolunu kendisi bulsun”¹⁵⁵.*

Çocuğun terbiyesinde en büyük sorumluluk anneye verilmiştir. Bunun dışında mürebbiler ve mektepler de çocuk terbiyesinde önemli bir rol oynamaktadırlar. Mürebbilerin vazifeleri için şunlar söylenmekteydi: *“Çocukluk hayal ve hülya yaşıdır. İşte bunun içindir ki çocuğun muhayyilesinin fazla hâkim olmasına mani olmak, bu muhayyileyi makul hadler dahilinde tutmak mürebinin vazifesidir”¹⁵⁶.*

Dönemin terbiyecilerine göre çocukların davranışlarındaki olumsuzlukların tek sorumlusu çocuklar değil, aynı zamanda da annelerdir. Bir çocukta bozulma meydana geliyorsa buna sebep annenin bilgisizliği gösterilmekteydi. Çocuklarının iyiyken birden bozulduğu, fenalaştığını söyleyen ve yakınan annelerin, çocuğu

¹⁵⁵ Ali Baha, “Çocuk Terbiyesi”, **İctihat**, C. XVII, S.141, 15 Kanun-ı Sâni 1922, s.s.2969-2971.

¹⁵⁶ “Çocuğun Bedîî Terbiyesi”, **Hayat**, Nakleden Vahit, S.126, C.V, 25 Nisan 1929, Ankara, s.426-427.

terbiye etmede yetersiz olduğu ileri sürölmektedir. “Büyüdükçe ve mahalledeki çocuklarla oynamaya başladıkça fenalaşan çocuklar, validelerinin cehaletlerine kurban gitmişlerdir. Cemiyet hayatına atılınca bozulan çocuklar, o hayata vech ile hazırlanmamışlardır. O halde sebep validelerin terbiye şartlarına vukufesizliklerinden başka nedir? Sus, sus, rahat otur, bak umacı gelir seni alacak! Ne dedin, ne dedin, dur bakayım akşam baban gelsin de söyleyeyim senin dilini kessin, rezil!”¹⁵⁷ gibi sözlerin kullanılması, çocuğun gerçek dışı varlıklarla korkutulması, aşağılanması, bir birey olarak görölmemesi en büyük hatalar olarak görölmüştür. Çocuğu terbiye etmek için bu tür yaklaşımların sergilendiği bir gerçektir. Çocuklarını terbiye etmek için cehennemle korkutan eğitimli insanlara bile rastlanılmıştır. “İşte çocuğu bozan, ifsadiden ve rahat oturtmayan ve bilahare en mükemmel ve itinalı terbiye usullerini de faidesiz bırakan, küçük yaşta işittiği bu söz gibi kuru sözler ve bu gibi yalancı tehditlerdir. Çocuk ilk defa umacıyı duyduğu zaman korku ve tecessüs içinde gözlerini açar, bir bekler, iki bekler fakat nihayet umacının gelmediğini görünce ne ondan ne de dilini kesecek olan babasından korkar. Fakat bütün bu kuru tehdidin en muzır ve sabit neticesi olarak validesinin sözlerine artık ehemmiyet vermemeye başlar. İyi bir nasihati de olsa artık kulak asmaz. Çocuk unutmaz. Onu bir daha böyle sözlerle korkutmak isterseniz tesirsiz kalır. Bu suretle validesinin cahilane tehditleri; çocuğa yalanı öğretmiştir ve validesinin sözlerine inanmamaya alıştırmıştır. Böyle hareket eden bir valide kendi çocuğuna kimsenin yapamayacağı en büyük fenalığı yapmış, aynı zamanda çocuğunu elinden artık ebediyen kaybetmiştir”¹⁵⁸. Çocuğun yanlış bir biçimde terbiye edilmesi sonucunda anne, baba ile çocuk arasında zıtlıkların oluşacağı bunun giderek büyüyeceği hatta durumun daha vahim şekiller alacağı dile getirilmiştir. Yaşanan aile facialarının bilimsel ve ruhsal sebepleri de söz konusu terbiye hatalarında görölmüştür. Bu nedenle validelere bazı öğütler verilmiştir. Validelere doğru terbiye konusunda şöyle seslenilmiştir: “Valideler! Çocuklarınıza asla kızmayınız. Çocuk bu hareketinizi bir zaaf gibi telakki eder. Çocuğunuzun kendi başına tecrübeler yapmasına müsaade ediniz. Çocuğun suallerini asla cevapsız bırakmayınız. Daima doğru dürüst cevap veriniz. Sakın sen daha küçüksün aklın ermez demeyiniz. Çocuğunuzun zararı olmayan arzularını daima yerine getiriniz. Hiçbir meselede çocuğa karşı ne hakimane ne bâridâne bir tavır takınmayınız. Onunla münakaşa

¹⁵⁷ Ali Baha, “Çocuk Terbiyesi” , **İçtihat** , C. XVII, S.141, 15 Kânun-ı Sâni 1922,s.2970.

¹⁵⁸ **A.g.m.**

etmemeye tenezzül ediniz ve fikirlerine hürmet ediniz. Bu suretle çocuğun fikren istiklalini ve kendi nefesine olan itimadını kuvvetlendirmiş olursunuz. Terbiyede sabır ve ciddiyet olmalı. Zira iyilik yavaş yavaş husule gelir”¹⁵⁹.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye’deki terbiyecilerin çeşitli çağlara damgasını vurmuş olan terbiye üstatlarının fikirlerinden haberdar olduğunu ve bunlardan etkilendiklerini söyleyebiliriz¹⁶⁰. Jean Jacques Rousseau’nun 18. Yüzyılda kaleme aldığı ve çocuğa olan bakış açısının değişimini sağlayan, Emile adlı eserindeki fikirler (yeni doğan bebeğin tamamen masum olduğu ve kalbinde en ufak bir leke olmadığı) Türkiye’de de kabul görmeye başlamıştır. Pedagoji, daha fazla ilgi duyulan bir alan olmuştur. Bu nedenle çocuğun eğitimi ve terbiyesine olan alâka artmıştır. Yeni kurulan Türkiye Devlet’inin amacı çocuklarının iyi, eğitimli, ahlaklı bir vatandaş olmasını sağlayacak eğitim ve terbiyeyi vermek ve bu konuda dünyadaki çağdaş gelişmeleri örnek alıp, takip etmektir.

Cumhuriyet Dönemi’nin çocukları hem bedensel, hem de ruhsal açıdan faydalı gelişme aşamalarından geçmeliydi. Bu dönemde çocuğun psikolojik gelişimi için nelerin yapılması gerektiği topluma açıklanmaktaydı. Çocuklar asri usullere göre terbiye edilmeliydi. Korku unsurları ile çocuk büyütme usulü artık geride kalmalıydı. Çocuğun sağlam bir psikolojiye sahip olması için lüzumlu olan terbiye usulleri uygulanmalıydı¹⁶¹. Her çocuğun kendine özgü bir kişiliğinin olduğu ve ebeveynlerin buna göre yaklaşım sergilemesi gerektiği dile getirilmekteydi. “*Her çocuk ayrı bir âlemdir. Her çocuğun ayrı bir tetkike tabi tutulması yeni neslin terbiyesi nokta-i nazardan mühimdir*” denilmekte, çocukların çeşitli yaş dönemlerinde ruhsal ve bedensel olarak farklılıklara sahip olduğu ve yetişkinlerin buna göre terbiye usullerini kullanması gerektiği sıklıkla dile getirilmiştir¹⁶². Çocuklara, eğlenceli faaliyetler yaptırılmalı ve onlar faydalı oyuncaklar ile oynatılmalıydı. Böylece onların neşeli, yetenekli ve kendine güvenen bir mizaca sahip olması için gerekli olan ortam hazırlanmış olacaktı¹⁶³. 1930 yılında ülkenin önde gelen gazetelerinden

¹⁵⁹ **A.g.m.**

¹⁶⁰ Abdülfeyyaz Tevfik, “ Terbiye ve İlmi Terbiye”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Kanun-1 Evvel 1926, S.3, s.23-26.

¹⁶¹ “Çocuk Psikolojisi”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.3, Kanun-1 Evvel 1926, s.28.

¹⁶² Kazım Nami, “Muhtelif Yaşta Çocuklar ve Tecribi Ruhiyat”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.3, Kanun-1 Evvel 1926, ss.4-6.

¹⁶³ Hikmet Şevki, “Çocuk Nasıl Eğlenmelidir?”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.11, Ağustos 1927, ss.15-16

biri olan Cumhuriyet Gazetesi'nde de çocuğun terbiyesine dair yeni yaklaşımlara yer verilmişti.

“Eski devrin annelerine göre çocuğu öpmek, sevmek şımartmaktır. Bilakis çocuğa karşı gayet ciddi ve vakur davranmalı, ancak çocuğu uyurken öpmelidir. Bu eski terbiye usulüdür. Bu terbiye korku ve itaate dayanır. Çocuk anne ve babadan korktuğu için itaat eder. Çocuk daima hareket etmek isteyen bir mahlúktur. Anne ve babanın korkusu bu hareketine mani olur. Annesini gördüğü zaman azarlar endişesi ile yaptığını saklar, susar, bir köşeye çekilir, uslu oturur. Fakat evden kaçmak, hürriyetine kavuşmak en büyük ihtiyacıdır.

Nihayet bir gün taşar, asi olur. Bundan sonra çocuk söz dinlemez olur, annelerin tabirine göre arsız, şımarık olur. Bunun yegâne müsebbipleri annelerdir. Çocuk korku ile değil, sevgi ve şefkatle terbiye edilir. Çocuğa cemiyetin ahlaki nizamını kabul ettirmek için onu ikna etmek lazım. Çocuğa öğrettiğiniz şeyler onun hissiyatını nez' eder”¹⁶⁴.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ebeveynlerin çocuk yetiştirme hususunda yerine getirmesi gereken tutumlar üzerinde sıklıkla durulmuştur. Dönemin yayınlarında çocuk yetiştirme konusunda anne ve babaların sahip olduğu yanlış yaklaşımlar anlatılarak bedensel ve ruhsal açıdan daha sağlıklı fertler meydana getirilmek istenmiştir. Örneğin çocukların şımartılarak büyütülmesi veya katı bir disiplin altında büyütülmesi ebeveynlerin iki büyük günahı olarak görülmüştür¹⁶⁵. 1926 yılında Hilmi Malik tarafından yazılan bir makalede ebeveynlerin çocuklarıyla olan iletişimde denge kurulması gerektiği öne sürülmüştür. Mübalâgalı bir muhabbet, lüzumundan fazla ihtimam ve gösterişin, çocuğu tamamıyla validesine bağlayacağını, onu iyi den öte kötü bir sonuca götüreceğini anlatmıştır. Malik, bunun tersinin de yanlış olduğunu şu şekilde anlatmıştır: *“Çocuğun muhabbet ve şefkat hislerini tanıyamamak ta ayrıca bir tehlike teşkil eder.”¹⁶⁶* Eğer çocuk bu hisleri anlayamaz ve tanıyamazsa bu hisler çocuğun bünyesinde gizlenir. Çocuk, hissettiklerini başkalarına gösteremez ve kendi arzularını tatmin etmek için kuvveti ve kudreti dahilindeki vasıtalara müracaat ederler.

¹⁶⁴ “Çocuğu Sevmeli mi Sevmemeli mi?”, **Cumhuriyet**, 26 Ekim 1930.

¹⁶⁵ “Ebeveynin Günahları”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.4, Kanun-ı Sani 1927, s.13.

¹⁶⁶ Hilmi A. Malik, “Çocuk Psikolojisi:Çocuklukta Cinsiyet ve Terbiyesi”, **İctihat**, C.XXI, S.208, 15 Temmuz 1926,s.s.4037-4038.

Çocuklukta cinsiyet terbiyesi de Türkiye’de üzerinde durulan bir konu olmuştur. Cumhuriyet döneminde yaşayan psikolog ve eğitimciler, çocuk yetiştirirken yapılan yanlışların çocuğun cinsiyet gelişimini olumsuz yönde etkilediğini öne sürmekteydiler. Örneğin çocuğun evde anne ve baba ilgisinden uzak, kendi başına sadece oyun oynayarak zaman geçirmesinin onu yalnızlığa ve hayalperestçiliğe iteceği bu gibi durumların da çocuğu akranları ve karşı cinsleriyle olan temasını engelleyeceği dile getirilmiştir. Çocukların cinsiyet gelişimini olumsuz yönde etkileyen diğer bir davranış ise çocukların arzularının zuhuruna engel olmak için dayak ve cezalara müracaat etmektir. Çocuğun dövülmesi ve onlara ağır cezaların verilmesi vahim neticeler ortaya çıkardığı dile getirilmiştir. Şiddete maruz kalan çocukların bazılarının büyüdükları zaman ya diğer canlılara zarar verdiği ya da onlarda mazoşist durumların ortaya çıktığı öne sürülmekteydi. Dayak yiyen çocuklar büyüklerinde ruhsal ve fiziksel acıdan cinsel bir doyuma ulaşır hale gelebilmekteydiler. Bu dönemde çocuk terbiye mütehasısı olan Hilmi Malik konu ile ilgili şunları söylemekteydi: *“Çocuğu dövme, ellerini ateşle yakmak ve çimdiklemek gibi ağır cezalar onu korkak ve cebîn yaptığı gibi bu yüzden ferdin, cemiyetin ve milletin en değerli ve en kıymetli sevk-i tabisi olan teşebbüsü şahsi dahi vücut bulamaz ve çürür gider. Bu cezaların daima vahim neticeleri de vardır. Bu gibi dayaklara alışmış çocuklar büyüdükten sonra bile aynı halin kendilerine tatbikini arzu ederler. Yani dayakla cezalanmalarını şiddetle isterler ve ondan adeta hoşlanırlar ekseriyetle dayaktan cinsiyet zevkine yakın bir nevi zevk uyarlar. Netice itibariyle çocuklarda samimi muhabbet, aşk ve şefkat yerine gaddarlık ve zulüm hisleri kaim olur”*¹⁶⁷.

Çocuğun fiziksel ve ruhsal gelişimine etki eden en önemli aktör anne ve babadır. Ebeveynler, çocuklarını yetiştirirken onlara gösterdikleri tavır ve hareketlerle onların kişilik gelişime etki etmektedirler. Cumhuriyet döneminde ebeveynlerin, çocuk yetiştirmedeki rolü ve vereceği terbiyenin nasıl olması gerektiği konusunda oldukça araştırmalar yapılmış, toplum bilinçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde esas olan düşünce ebeveynlerin çocuklarını, ilmi ve fenni bir surette büyütmeleridir. Cumhuriyet için çocuk kıymetlidir ve onlarda yeni bir dünya gizlidir. Çocuk gerekli itinayı görmelidir. Çocukların, sokaklarda kendi başlarına büyümeye bırakılması olumsuz bir davranış tarzı olarak görülmüştür. Aslında ailelerin, bu

¹⁶⁷ A.g.m.

şekildeki yaklaşımı çocukların ahlakına, seciyesine, fikrine hatta bedeni inkişafına katkı sağlamasından çok zarar vermektedir. Bunun yanı sıra bu dönemde ailelerin çocuklarına fazla ihtimam vermesi de yanlış bir yaklaşım olarak görülmüştür. Gereğinden fazla ihtimam içinde büyüyen çocukların adeta bu ilginin içinde esir olduğu ve bu çocukların hürriyetlerinin alındığı ve ileriki hayatlarında onların sorumluluk duygularını kaybedebilecekleri ileri sürülmüştür¹⁶⁸.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye’de sosyal bilimciler çocuk terbiyesinin ne şekilde olması gerektiği, amacının ne olduğu ve ailelerin nasıl davranması gerektiği üzerinde oldukça durmuşlardı. Ailelerin, çocuklarına rehber olması ile sağlıklı bireylerin yetişeceği düşünülmekteydi. Onlara göre terbiyenin amacı çocukta seciye yaratmaktı. Çocukların karakterini oluşturan en önemli unsurlardan biri de sosyal çevre olarak görülmektedir. Bu nedenle çocuğu içinde yaşayacağı cemiyetin hayrına yarayacak bir seciyede yetiştirmek terbiyenin en temel gayesidir¹⁶⁹. Bu gayenin gerçekleşmesinde en birincil rol ebeveynler ve mekteplerdir. Dönemin yayınlarında yer alan; “Çocukların sıhhati kendi elinizdedir. Terbiyesi tatlı dilinizdedir”¹⁷⁰ gibi sloganlarla, çocuk terbiyesinde ailenin çok etkili bir güç olduğu anlatılmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyet dönemi yayınlarında çocuğun aile içindeki yeri ve çocuk terbiyesi üzerine birçok makale yazılmıştır. Bu yayınlarda yer alan yazılardan bazılarına göre öteden beri aileler arasında bu konular ile ilgili yanlış düşünceler vardı. Sadece çocuğun ebeveyne hürmetinin olup olmadığı önemsenirdi. Bundan başka bir şey düşünülmezdi. Çocuk, ailesine hürmet ediyor ise ebeveyn de çocuğa karşı çok derin bir alaka göstermek mecburiyetindeydi. Dönemin ruhiyatçıları da bu fikri desteklemekteydiler. “Her şeyden evvel anne ve baba çocuğuna bir mevkii vermelidir. Çocuk küçük yaştan itibaren evin içinde bir esir olmadığını anlamalıdır. Çünkü her emre körü körüne itaat etmeye mecbur tutulan çocuk, esaretten kurtulmak için bir gün isyan edecektir. İsyân hissini çocuklarda belirmesi ise fenalığa atılan ilk adımdır”¹⁷¹. Aile içinde çocuğa bir mevkii verilmemesinin onu cemiyet hayatına atıldığı zaman olumsuz yönde etkileyebileceği düşünülmemektedir. Çocuk

¹⁶⁸ “Çocuğunuza Rehber Olunuz”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.4, Kanun-ı Sani 1927, s. 10.

¹⁶⁹ Kazım Nami, “Usul-ü Terbiye, Çocukta Seciye Yaratmaktır”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası** S.4, Kanun-ı Sani 1927, s.s.11-12.

¹⁷⁰ **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.3, Kanun-ı Evvel 1926, s.6.

¹⁷¹ Hikmet Şevki, “Çocuğun Ailedeki Mevkii”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.6, Mart 1927,s.s.12-13

ilerde kendine bir mevki yapmak mecburiyetinde bulunmadığı fikrine kapılabilir. Dönemin anlayışına göre; “*herhangi bir genç ki cemiyette bir mevki elde etmeyi düşünmez ise, hayata mazârr bir şekilde karışmış demektir. Bu suretle hayatta ilk atılan yanlış adım, onu ölümüne kadar çapraşık yollarda sürükler*”¹⁷². Bu döneme kadar aileler arasında çocuk yetiştirme konusunda sahip olunan kanaatler ile ruhiyatçıların ortaya attığı fikirler arasında zıtlıkların olduğu ileri sürülmektedir. Ebeveynler, çocuklarına hayatta zorlukları yenebilmeleri için onlara kuvvet vermeli ve yol göstermeliydiler. Anne ve babalar bir nesil yetiştirmektedirler ve bu aslında mukaddes bir vazife idi. Bu vazife ile gürbüz, bilgili, ahlaklı, vicdanlı yavrular meydana getirilmeliydi. Yoksa doğduğunun dördüncü günü sütsüzlükten kıvranan, on beş yaşına gelince cehaletle kucaklaşan, hayata atıldığı zaman takip edeceği yolu bilmekten aciz bir vaziyette bulunan bir çocuk hiçbir zaman yetişmiş olarak kabul edilemezdi. Çocukla alay etmek, söylediği fikirlere ehemmiyet vermemek ebeveynlerin çocuğa karşı olan davranışlarında kabul görmeyen davranışlar olmalıydı. Ebeveynlerin, çocuğa yaklaşımlarında artık eski ve yanlış olarak kabul edilen unsurlar korku ve ceza olarak görülmektedir. Korku aşılacak ve her yanlış davranışın sonunda ceza vermek çocuğun hak ettiği bir muamele değildi. Bunun yerine çocuğun anlayacağı dilden konuşmak ve doğru yolu göstermek daha uygun bir davranış örneği olarak sunulmuştu. Ebeveyn, çocuktan neşe, saadet ve zevk vermesini beklemek yerine onu veren kendisi olmalıydı. İşte arzulanan bütün bu yaklaşımlar ile çocuk terbiyesinde Türk ailesinde yeni bir çığır açılmış olacak ve ruhen sağlıklı bir neslin kurulumu gerçekleşmiş olacaktır¹⁷³.

Cumhuriyet çocukları için yazılmış ders kitaplarında yer alan yazılar ve verilen mesajlar da dönemin vatan çocuklarında görmek istediği vasıflar anlatmaktaydı. Mesela ilk mekteplerde okutulan okuma kitabı niteliğinde olan “Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat” adlı eserde yer alan hikâyeler, şiirler, resimlerde çocukta arzulanan ahlâki özellikler dikkat çekicidir. 1928 yılında basılan ve ilk mekteplerde beş sene okutulmasına müsaade edilen kitap, çocukların dürüst, çalışkan olması¹⁷⁴, sorumluluk sahibi olması, vatanını ve milletini sevmesi,

¹⁷² A.g.m.

¹⁷³ A.g.m.

¹⁷⁴ Cumhuriyet Döneminde çocuk ve beden terbiyesi üzerine sık sık yazılar yazan Selim Sırrı Tarcan, tembellik, uyuşukluğun da çocuklar için kötü bir huy olduğunu ve onlara zarar vereceğini anlatmıştır. bkz. Selim Sırrı, “7 Yaşından 15 Yaşına Kadar Çocuklarda Tenbellik, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.38, Kasım 1929,s.s.7-8.

yardımsaver olması, hayvanlara, insanlara kıymet vermesi, öğretmenini ve okulunu sevmesi yönünde yazılarla doludur. “*Türk çocuğu sözünde durur, vazifeyi yapar ve tabiatı sever*”¹⁷⁵, “*Çalışmak, o bizim bütün insanların, hatta bütün hayvanların bir vazifesi, bir borcudur. Çalışmayan yaşayamaz*”¹⁷⁶, “*Yaşasın Türk bayrağı, yaşasın Türkler*”¹⁷⁷ gibi cümleler Türk çocuğunun karakterini çizmektedir. Okuma metinlerinde çocukların bazı şeylerden ders çıkarması ve hatalarının sonuçlarına katlanması gerektiğini anlatılmaktadır¹⁷⁸. Özellikle Tefvik Fikret’in yazmış olduğu şiirlere oldukça yer verilmiştir. Tefvik Fikret’e ait “*Küçük Asker*”¹⁷⁹, “*Hep Kardeşiz*”¹⁸⁰ ve “*Öksüz*”¹⁸¹ adlı şiirler çocukların okuma kitaplarında bulunmaktaydı. Yoğun duygularla yazılmış bu şiirleri okuyan çocukların ruhlarının bundan etkilenmemesi mümkün değildi. Tefvik Fikret’in “*Öksüz*” adlı şiiri aslında Osmanlı’nın son yıllarından Türkiye’nin kuruluş sürecine değin Türk toplumunda yaygın olarak yaşanan bir soruna işaret etmekteydi. Yıllar boyunca yaşanan savaşlar, ekonomik ve sıhhi sebeplerden dolayı toplumda öksüz insan sayısı artmıştı. Öksüz olma ihtimali ile yaşayan çocukların ve öksüz bir biçimde büyümüş yetişkinlerin çokluğu Türkiye için önemli bir gerçeklikti. Çocuklarda bu konuda bir vicdani duyarlılık yaratılmak isteniyordu. Çocuklarda yardımsaverlik duyguları geliştirilerek, öksüz kalma ihtimali olan diğer çocuklara yardım etme gerekliliği anlatılarak bu toplumsal soruna bir nebze de olsa çözüm yolları aranmaktaydı. Bundan başka Fikret’in, “*Küçük asker*” şiirinde çocukların vatanın koruyucusu olduğu, onların vatanlarına karşı sorumlulukları bulunduğu anlatılmaktaydı. Vatanın varlığının devamı çocuğun vatan sevgisi ile eş tutulmuş ve küçük çocuklardan büyük milli hizmetler beklenmiştir. Hep kardeşiz adlı şiir ile çocuklarda eşitlik, arkadaşlık ve birlik duyguları uyandırılmak istenmişti. Yeni Türkiye’nin güçlü bir şekilde yaşayabilmesi için milli birlik ve beraberliğe ihtiyaç vardı. Yeni rejim, toplumun her yaşından ve her kesiminden olan insanlara birlik ve beraberlik duygusunu

¹⁷⁵ Sadreddin Celal(Antel), “Oğuz ve Tabiat”, **Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat 2.Sınıf**, Hüsn-i Tabiat Matbaası, İstanbul, 1928, Dördüncü Tab, s.s.4-7.

¹⁷⁶ Sadreddin Celal(Antel), “Çalışmak”, Kıraat dersleri, **Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat 2.Sınıf**, Hüsn-i Tabiat Matbaası, İstanbul, 1928, Dördüncü Tab, s.s.16-17.

¹⁷⁷ Sadreddin Celal(Antel), “Yaşasın Türk Bayrağı”, **Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat 2.Sınıf**, Hüsn-i Tabiat Matbaası, İstanbul, 1928, Dördüncü Tab, s.s.106-109

¹⁷⁸ İsmail Hikmet, “Kendi Düşen Ağlamaz”, **Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat 2.Sınıf**, Hüsn-i Tabiat Matbaası, İstanbul, 1928, Dördüncü Tab, s.s.110-111.

¹⁷⁹ Bkz. Sadreddin Celal(Antel), **Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat 2.Sınıf**, Hüsn-i Tabiat Matbaası, İstanbul, 1928, Dördüncü Tab, s.s.75.

¹⁸⁰ Bkz. **A.g.e.**, s.s.37.

¹⁸¹ Sadreddin Celal(Antel), **Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat 3.Sınıf**, Hüsn-i Tabiat Matbaası, İstanbul, 1928, Dördüncü Tab, s.s.82-84.

kazandırmak istemekteydi. En başta yeni neslin milli duygularla beslenmesi bu amaca varmanın en akılcı ve kalıcı yolu olarak görüldü.

“HEP KARDEŞİZ

Biz ne paşayız, biz ne beyiz

İlim aşığı talebeyiz

Ayrı gayrı ne bilmeyiz

Korkumuz yok biriz, eşiz,

Hep mektepli kardeşiz

Beşiğimiz bu topraktır;

Bayrağımız bir bayraktır,

Ayrılan bizden ıraktır

Korkumuz yok biriz, eşiz

Hep mektepli hep kardeşiz”¹⁸².

Cumhuriyet Dönemi’nde Türkiye, ahlaki açıdan kendine özgü bir çocuk görüntüsü idealize etmekteydi. Çocuklarda ahlaki açıdan bilhassa adalet, iyilik, çalışmayı sevmek, kendine sahip olmak ve güvenmek gibi hisler uyandırılmak istenmiştir. Bununla beraber çocuklar için yazılmış olan kitap ve dergilerde vatan sevgisi aşılacak istenmişti. Onlar, Cumhuriyetin küçük bekçileri idi adeta. *“Çocuklar! İstikbal sizindir. Onu hüsünü istikbal ediniz”¹⁸³* diyerek seslenilmekteydi küçük yurttaşlara. Kalpleri sevgiyle dolmalı, kibir ve kendini beğenmiş duygularla büyütülmemeliydi Yeni Türkiye’nin Çocukları¹⁸⁴. Yeni Türkiye’nin çocukları azim sahibi olmalıydı. Ancak azim sahibi olan çocuklar, hem kendilerine hem de memleketlerine büyük hizmetler verebilirdi. Çocukların millet ve vatan sevgisini perçinlemek için dönemin yayın organlarında şiirlere ve sloganlara yer verilmiştir. Bunun yanı sıra çocukların kalplerinde Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu olan

¹⁸² Sadreddin Celal(Antel), **Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kiraat 2.Sınıf**, Hüsn-i Tabiat Matbaası, İstanbul, 1928, Dördüncü Tab, s.37.

¹⁸³ **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.81.

¹⁸⁴ **Çocuk Dünyası**, S.2, 9 Kanun-ı Evvel 1926, s.s.11-14.

Mustafa Kemal'e karşı minnettarlık, hayranlık ve sevgi gibi hislerin yer alması istenmiştir. Dönemin yayınlarında yer alan ve çok küçükler için olduğu belirtilen şiir:

“GAZİ

Babamızı, annemizi,

Bizi sizi, dizi dizi

Tutup kesmek istemişler

Ah ne işler! Ah ne işler!

Hemen büyük gazi paşa

Askeri ile geçti başa

Düşmanı boğmuş denizde,

Kurtulmuşuz hepimizde...

Böyle geldik biz bu yaşa

Yaşa koca gazi yaşa!¹⁸⁵

Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk Milletinin vatanını, canını kurtardığı ve çocukların geleceğini güvenceye aldığı küçük yurttaşlara anlatılmıştır. Çocuklar için yazılmış ve öğretilmiş bu şiirler bayramlarda, okullarda çocukların dillerinden eksik olmamıştır. Aslında çocuklara yönelik yazılan ve onlara öğretilen şiirlerde çocukların benliğinde yer alması gereken özellikler anlatılmaktaydı. Milliyetçi, zorluklarla mücadele eden, bağımsızlığına düşkün, çalışkan, geçmişini bilen karakterli bir insan olmalıdır Türk çocuğu.

“TÜRKÜM, BÜYÜĞÜM

Koptum ana yurttan koca seller gibi taştım,

Baktım güneşe, dağlara, deryaları aştım,

¹⁸⁵ **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.3, Kânun-u Evvel 1926, s.10.

Yollardaki engelleri ile şanlı savaştım...

Türküm, büyüğüm, var mı eşim, söyle bilirsek!

Tarihlere sor, al haberi şüphelenirsek!’’¹⁸⁶

Yukarıda yer alan Türküm, Büyüğüm adlı şiir 23 Nisan Ulusal egemenlik bayramlarında çocukların ezbere söylediği şiirlerden bir tanesidir. Gerek şiirler gerekse bu dönemde yazılan makalelerde milli kimliğin gelişmesinde ve yerleşmesinde en kıymetli unsur çocuklar olarak görülmüştür. Dönemin uygulamaları, ülkenin ideolojisinin yerleşmesinde, ulusal söylemlerin sürekliliğini sağlamada çocuğa verilen vatandaşlık dersi niteliğindedir. Çocukların terbiyesinde milli kimlik, vatanseverlik gibi vasıflar gerekli görülmüştür. Bu iki vasıf oldukça önemlidir. Aşağıda yer alan manzume de çocuklara Türklerin milli kimliği hakkında bilgi verilmiş, çocukların, hem milli ruhu güçlendirilmek istenmiş hem de Türklüğe atfedilen iyi vasıflara sahip olması için yol gösterilmiştir.

“TÜRK

-Aile manzumeleri-

Ben çocuğum küçüğüm

Fakat adı büyüğüm

Budur benim şen Türküm;

Türk büyüktür, ben Türküm.

Türk insanlık demektir,

Kahramanlık demektir,

Çalışkanlık demektir,

Türk büyüktür, ben Türküm

Türk, zorluğa aldırılmaz,

Haksız yere saldırmaz,

¹⁸⁶ **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Fevkalade Nüsha, 23 Nisan 1927, s.5.

Hakareti kaldırmaz,

Türk büyüktür, ben Türküm”¹⁸⁷.

1927 yılında yayınlanmış, Maarif Vekâleti’nce mekteplerde okunması kabul edilen “Çocuklarımız için Manzumeler” adlı eserde çocuklarda milli duyguların yerleşmesini sağlayacak birçok şiir mevcuttur. “Türk Vatanı”, “Kurtuluş Günü”, “Türklük Nedir” adlı manzumelerde¹⁸⁸ Türk vatanının eşsiz ve kıymetli olduğu, hiçbir şeyle değiştirilemeyeceği, tarihinin şerefle dolu olduğu, öz dilinin faziletin bir lisanı olduğu, vatanın kutsal olduğu anlatılmıştır. “Kurtuluş Günü” adlı şiirde Türk vatanının işgal sürecinde içinde bulunduğu durum anlatılarak, Mustafa Kemal’in bu kötü günlerde bir güneş gibi parladığı ülkeyi kurtardığı, bu sayede milletin birbirine kenetlendiği anlatılmaktaydı. Çocukların zihninde Mustafa Kemal, kurtarıcı, iyi bir asker, önder ve Türklerin varlık sebebi olarak gösterilmekteydi. Bunun yanı sıra Türklük namına sahip olmak bir nimet olarak görülmüş, Türklük kutlu, güçlü, medeni, yardımsever gibi vasıflarla çocuklara aktarılmıştır¹⁸⁹.

Cumhuriyet Dönemi’nde Selim Sırrı da çocuklarda vatan sevgisinin önemini anlatan önemli bir isimdir. Selim Sırrı, çocuklara bu konuda şöyle seslenmiştir: “*Sevgili çocuklar, vatan topraklarını düşmanlara çiğnetmek istemezseniz ona gönül bağlayın, onun itilasına çalışın. Ona hizmet edecek kudret ve kemali iktibasa çalışın. Çalışkan, vazifesinas, doğru, fedakâr insanların vatani cennet haline koyacağına ve bilakis tembel, yalancı, hilekâr, fena adamların vatani mahvedeceğine imanınız olsun. İyi biliniz ki insan ancak sevdiklerini düşünür. Vatani candan severseniz onu selamete erdireceğinize hiç şüphemiz olmasın*”¹⁹⁰.

1930’lu yıllarda çocuklara yönelik yayınlanan ve çocukların ahlaki gelişimine katkı sağlayan dergilerden bir tanesi de “Çocuk Sesi” adlı yayındır. 1931 yılında yayınlanan bir sayısında, derginin ana kapağındaki resim oldukça dikkat çekicidir. 1932 yılı için Türk çocuklarında arzulanan özellikler ifade edilmeye çalışılmıştır. Gazetenin ana kapağındaki resimde oldukça iyi görünen bir çocuğun elinde bir anahtarlık vardır. Bu anahtarlıkta üzerinde sıhhat, servet, muvaffakiyet, saadet yazan dört tane anahtar bulunmaktaydı. Topluma, ülkenin sıhhat, servet, saadet,

¹⁸⁷ Aka Gündüz’ün şiiri için bkz. **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.3, Kanun-ı Evvel 1926, s.30.

¹⁸⁸ E. Âli, **Çocuklarımız İçin Manzumeler**, Bilgi Matbaası, İzmir, 1927,s.s.24,25,35.

¹⁸⁹ E. Âli, **Çocuklarımız İçin Manzumeler**, Bilgi Matbaası, İzmir, 1927,s.35.

¹⁹⁰ Selim Sırrı, “Vatan Nedir?”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.42, Mart 1930,s.s.7-8.

muvaffakiyetinin anahtarının çocukta olduğu anlatılmak istenmiştir¹⁹¹. Çocuklara, sağlıklı, servet sahibi, başarılı ve mutlu olmanın öneminden bahsedilmiştir.

Cumhuriyet çocuklarından beklenen bir tutum da tasarruflu olmaktır. Dönemin çocuk dergilerinde çocuklar tasarruf yapmaya özendirilmiştir. Özellikle talebelerin harçlıklarının bir kısmını biriktirmesi onları gelecekte daha iyi bir konuma getireceği ifade edilmişti. Bunun yanı sıra Türk çocuklarının Türk parasının kıymetini bilmesi ve yerli malını kullanması erdemli davranışlar olarak görülmüştür. Dönemin bir çocuk gazetesinde geçen bir monologda bir çocuk şunları söylemekteydi: “*Yaşasın tasarruf, yaşasın yerli malı ve yaşasın yarının milyarderi ben hazretleri*”¹⁹². Bugünün çocuk zenginlerinin yarının büyük zengini olacağı fikri çocukları tasarruf yapmaya yönlendiren bir fikir olmuştur.

“Çocuk Sesi” adlı gazete, 1931 yılında yerli malı kullanımında çocuklara örnek olmuş, iktisadi konularda adeta ders vermiştir. Aralık ayında İktisat Haftası nedeniyle iktisat haftası yayını çıkarmak niyetinde olduğunu, Almanya’dan ithal edilen kulüp rozetlerinin artık bu ülkeden ithal edilmeyeceği yazılıyordu. Mekteplerde, dönemin bir buhran devri olduğu, yerli malı kullanmanın gerekliliği muallimler tarafından sıklıkla anlatılmaktaydı. Bunun bilincinde olan talebeler “Çocuk Sesi” ne mektup yollayarak, artık yabancı rozetlerin satın alınmamasını istemişlerdi¹⁹³. Bu çerçevede çocukların gerekli iktisadi duyarlılıklara kavuştuğunu, hatta ders verir hale bile geldiklerini söyleyebiliriz. Nitekim çocukların mektubu üzerine Çocuk Sesi’nin verdiği cevap şu olmuştur: “*Bu buhran devrinde Almanya’dan gelecek rozetleri getirtmiyoruz. Çünkü zaten ithalat men edildi. Paramızı yabancı millete vermek bu zamanda hiç doğru değildi*”¹⁹⁴.

Çocuklara milli nitelikli iktisadi zihniyet yaratımı için yapılan çalışmalar 1930’lu yıllardan itibaren yaygınlaşmıştı. Bu yıllarda Türk kadınlarına, çocuklarının yerli malı kullanmaları ve paralarını bankada biriktirmelerini teşvik etmek için çeşitli sorumluluklar bile yüklenmiştir. Çocukluktan kazandırılacak iktisadi alışkanlıkların ülkenin ekonomik açıdan kalkınmasında büyük bir rol oynayacağı iddia edilmişti. Dönemin yayınlarından birinde bu türden iddialara şu şekilde yer verilmişti: “*Bu gün*

¹⁹¹ **Çocuk Sesi**, C.103, 28 Kanun-ı Evvel 1931, İstanbul.

¹⁹² Bkz. Muallim İhsan, “Tasarruf”, **Çocuk Sesi**’nin Sene Başı Hediyesi, **Çocuk Sesi**, 28 Kanun-ı Evvel 1931, İstanbul, No:103, s.14

¹⁹³ Mehmet Faruk, “Kulüp Rozetlerimiz”, **Çocuk Sesi**, No. 100, 7 Kanun-ı Evvel 1931, s.3.

¹⁹⁴ Mehmet Faruk, “Kulüp Rozetlerimiz”, **Çocuk Sesi**, No:100, 7 Kânun-u Evvel 1931, s.3.

refahları, zenginlikleri, debdebeleri ile göz kamaştırın medeni milletlere bakalım! Bu milletlerin evlatları küçük yaştan beri çalışan, kazanan, tasarruf eden, yabancı mallara kıymet vermeyenlerdir”¹⁹⁵.

Cumhuriyet çocuklarının hem toplumsal hem de bireysel ödevlerinden bir tanesi tasarruflu olmaktı. Çocukların kumbara edinerek, bu kumbaralarda harçlıklarının bir miktarını biriktirmesi özendirilmekteydi¹⁹⁶. 14 Aralık 1932 yılında iktisat haftası nedeniyle Türk Ticaret Bankası'nın önünde çekilmiş bir fotoğrafta çocuklar ellerinde kumbara ile poz vermişlerdi. Her çocuğun elinde bir kumbara bulunmaktaydı¹⁹⁷. Çocukların ellerinde bankadan aldıkları kumbaralarla, ebeveynleriyle beraber banka önünde çekilmiş olan fotoğrafları aslında bazı mesajlar içermekteydi. Çocuklar tasarruf yapma, para biriktirme, yerli malını kullanmaya teşvik edilmeliydi. Böylece çocuklar hem milli hem de ekonomik bir vazifeyi yapmış olacaklardı. Nisan ayında kutlanan “Çocuk Haftası” etkinliklerinde çocuklara bu tür mesajların verildiği görülmektedir. Türkiye İş Bankası'nın gazetelerde verdiği reklamda bu türden bir mesaj vardır. Reklamda “Çocuk Haftasında Kumbara Alayı” yazılmış çocuklar kumbarayı çekerken, onunla eğlenirken resmedilmiştir. Reklamda çocuklar için şöyle bir şiir yer verilmiştir:

“İçi neşe ile dolu,

Birer kumbaramız var

Biz aşarız her yolu

Çünkü kumbaramız var

Bayram ne kadar tatlı

Arabamız kanatlı

Neşemiz iki katlı

¹⁹⁵ Meliha Avni, “İşığa Sapan, Zafere Giden Yola Nasıl Girilir?”, **Yeni Türk Mecmuası**, S.3, Birinci Kanun 1932, İstanbul Devlet Matbaası 1932,s.248.

¹⁹⁶ “Zengin Olmanın Bir Tek Yolu: Kumbara, Kumbara, Kumbara, Kumbara...”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.41, Şubat 1930, s.s.20-21.

¹⁹⁷ Bkz Adapazarı,Türk Ticaret Bankası,Kumbaralı Çocuklar,İktisat Haftası, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar,14 Kanun-ı Evvel 1932.

Çünkü kumbaramız var”¹⁹⁸

Çocuk Haftası münasebetiyle çocukların kumbara edinimi teşvik etmeye çalışan en önemli banka Türkiye İş Bankası idi. 1933 yılının Nisan ayında gazetelerde “Çocuk Haftası, İş Kumbarası Haftası” başlığı ile verdiği reklamda çocukların iktisadi ¹⁹⁹ alışkanlıklarına yön verilmek istenmiştir. 1934 yılında çocuk haftası nedeniyle İş Bankası’nın verdiği reklam da oldukça ilginçti. Reklamda şu ifade yer almaktaydı: “*Düşünen, ağlayan çocuk yerine gülen, koşan çocuk! Sevinmek, gülmek, eğlenmek çocuğun hakkıdır. Çocukları bir köşeye büzülüp oturmaya, masa başında düşünmeye değil, gülmeye ve oynamaya teşvik ediniz. Kumbara, çocuğa yalnız istikbal yapan değil, fakat sevindiren en güzel vasıtaadır. Siz de çocuğunuza İş Bankası’ndan bir kumara alınız*”²⁰⁰.

Toplum, hatta küçük çocukları bile bu iktisadi fikirlere yönlendiren gelişme aslında 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı idi. 1922 yılında büyük bir askeri mücadeleden henüz çıkmış ve toparlanmakta olan Türkiye de söz konusu ekonomik krizin etkisini yaşamaktaydı. Bu nedenle topluma ve onun en küçük üyelerine ekonomiye dair en yararlı öğütler verilmekteydi. Milli ekonomik gücün tesis edilmesi, toplumun bu türden ekonomik alışkanlıklar edinmesiyle gerçekleştirilebilirdi.

Cumhuriyet Dönemi’nin çocuklara ilişkin temel hedeflerinden bir tanesi çocukları terbiyeli, kendine ve topluma faydalı bir fert haline getirmektir. Kimileri çocukların yetişkinlere yönelik olan bazı tiyatro ve sinemalara gitmesini onların ahlaki gelişimini olumsuz yönde etkileyen bir durum olarak görmekteydi. Kırklareli Mebusu Doktor Fuat Bey, 1926 yılında meclise, “çocukların umumi sinema mahallerine gitmelerinin menî hakkında kanun teklifinde” bulundu²⁰¹. Fuat Umay, bununla beraber meclise “çocukların içki ve tütün kullanmaları memnuiyeti hakkında bir kanun teklifi” de sunmuştu²⁰². Sinemanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri ile ilgili Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası’nda yer alan bir makalede şu ifadeler yer verilmişti: “*Atisini ellerine tevdi edebileceği beden ve ruhen sıhhatli bir gençlik*

¹⁹⁸ **Akşam**, 24 Nisan 1932, s.11.

¹⁹⁹ **A.g.e.**

²⁰⁰ **A.g.e.**

²⁰¹ TBMM. Zabıt Ceridesi, D.II, C.28, İ.IV, 13 Kânun-u Evvel 1926, s.47.

²⁰² **A.g.e.**, s.87

yetiştirmek isteyen bir memleket, çocuk karakterinin teşekkülü üzerinde mektepten, aileden daha büyük bir tesiri olan sinemalara dikkat etmek mecburiyetindedir"²⁰³.

24 Nisan 1930 yılında kabul edilen 1593 numaralı Umumî Hıfzıssıhha Kanunu'nda konu ile ilgi olan 167 maddesine göre: *"On iki yaşından aşağı çocukların, sinema ve tiyatro ve dans salonu ve bar gibi mahallere getirilmesi ve kabul edilmesi memnudur. Altı yaşından yukarı olanların gündüzün terbiyevî veya hususi mahiyette olan sinema veya tiyatrolara getirilmesine müsaade olunabilir*"²⁰⁴. 1934 yılında ise Maarif Vekâleti, çocuklara mahsus terbiyevi filmler göstermek için çocuk sinemaları açmaya karar vermiřti²⁰⁵. 1938 yılında Akşam Gazetesi'nde konu ile ilgili şöyle bir habere yer verilmişti:

"Haber aldığımızı göre çocuk terbiyesinin inkişafl ve çocukların temaşa ihtiyacını karşılamak üzere büyük şehirlerde çocuk tiyatro ve sinemaları tesis edilecektir. Bundan başka Maarif Vekâleti, çocuk terbiye ve himayesinde birlik temin etmek üzere Çocuk Esirgeme Derneği, Kızılay Himaye heyetleri gibi doğrudan doğruya çocuk işleri ile meşgul olan teşekkülleri organize etmeğe karar vermiştir. Bu hususta tetkikata başlanmıştır.

şimdiye kadar verilen çocuk müsamerelerinin programında bazı tadilat yapılacak ve bu müsamerelerin daha faydalı neticeler verebilmesi için büyük mektep müsamereleri umumî binalarda verilecektir. Bu müsamereler, ilk, orta ve lise talebesine göre ayrı ayrı ve çocukların seviyesine uygun olarak tertip edilecektir"²⁰⁶.

23 Nisan gününden başlayarak 30 Nisan'a kadar geçen süre zarfında kutlanan Çocuk Haftası'nda Türkiye'nin ileri gelen gazeteleri, dergileri büyüklere çocuk terbiyesi hakkında mesajlar vermekte ve 1923'ten 1938'e kadar gelinen sürede geçirilen değişimler anlatılmaktaydı. Örneğin Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası'nın Haziran 1931 yılındaki sayısında Çocuk Haftası nedeniyle İstanbul radyosunda konferans veren Maarif Vekâleti müfettişlerinden Hasan Âli Beyin çocuk terbiyesi hakkındaki görüşlerine yer verilmişti. "Terbiye'de Birlik ve Ahenk" konulu yazıda Hasan Âli Bey şu ifadeleri kullanmıştı: *"Çocuklarımızı cemiyet nizamına muti yapalım. Fakat onları şahsiyetlerinden mahrum etmeyerek ve otomat bir hale*

²⁰³ Nusret Kemal, "Çocuk ve Sinema", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.41, s.35.

²⁰⁴ Umumî Hıfzıssıhha Kanunu için bkz. **TC. Resmi Gazete**, 6 Mayıs 1930, S.1489,s.8903.

²⁰⁵ "Çocuk Sinemaları Açılacak", **Akşam**, 22 Haziran 1934, s.3.

²⁰⁶ "Çocuk Tiyatroları- Lâyihâ Yakında Millet Meclisi'ne Verilecek", **Akşam**, 24 Nisan 1938, s.3.

getirmeyerek... Dayakla ve korkularak temin edilen itaat, devamsız ve şüursuz bir itaattir. Hür bir iradenin şuuruna müracaatla verilecek itiyatlar neticesinde tahassul eden müteemmil bir itaattir ki cemiyetleri hakiki istiklale kavuşturur. Evlatlarımıza vereceğimiz terbiyenin vahdet noktası bu olmalıdır. Yavrularımızın şahsiyetini inkişaf ettiren ahenktar bir terbiyeye muhtacız. Yeter ki “Hürriyete sahip olmaksızın kendini hür addeden insandan daha çok esir bir kimse olmadığını” Goethe ile beraber biz de tasdik edelim”²⁰⁷.

Akşam Gazetesi'nin yazar kadrosundan olan Vâlâ Nureddin, 1938 yılı Çocuk Bayramı kutlamaları vesilesiyle çocuk terbiyesinde gelinen noktayı bir köşe yazısında şu şekilde dile getirmişti:

“1920 senesi 23 Nisan’ında Türk milli mukadderatını eline aldı ve bu güzel hatırayı tebcil ederek 23 Nisan’ı Çocuk Bayramı kabul ettik. Memleketin müstakbel sahipleri olan yavrularımız, daha bugünden bize tefevvüklerini gösteriyorlar:

Bizlere koşmak, gülmek eski terbiye iktizası, ayıptı, haramdı. Ne derece pısrıksak, o kadar makbul sayılırdık. Aslında dağ parçası gibi olan neslimiz kavrulmuştu. Mektepleri gezenler, kamburu çıkmış, irin benizli, sivilce dolu suratlı insan müsveddelerine rastlardı. Çoğumuzun bacakları diz çökmekten paytaklaşmıştı.

İtiraf edelim ki şimdiki nesil hiç de böyle değil. Cin gibi oğlanlar, sülün gibi kızlar! Bir yandan spora istinat eden yeni terbiye, diğer taraftan sıhhi binalı mektep, çocuklarımızı ırkımızın hakiki enmuzecine yaklaştırdı.

Kasabalarımızda diğer binalardan ayrı bir tek mimari şekli vardı: Cami...İkincisi hasıl oldu: Mektep! Yar, ağyar, bunu hayranlıkla söyleyip bizi alkışlıyor... Mekteplerde okuyanlarımızın adedi iki misline, üç misline çıktı. Fakat gene de kâfi gelmiyor. Evladını yetiştirmek aşkı, en ücra köylere kadar sirayet etti. Binayı yapıyor, rahleyi kuruyor, merkeze telgraf üstüne telgraf yağıdırıyorlar: Öğretmen isteriz! - Öğretmen isteriz!

Ne latif bir manzara:

²⁰⁷ Hasan Âli, “Terbiye’de Birlik ve Ahenk”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.60, Haziran 1931, s.2-6.

*Bizim neslin okutmak kabiliyeti, yeni neslin okuma ihtiyacına kâfi gelmiyor...
Bu tarzda bir buhran terakkiyi doğurur!*

Çocuklarımızı en yüksek prensipler dahilinde yetiştirmek istiyoruz. Gerçi bundan kusurlar doğuyor. Halk ve matbuat bağıyor. Fakat gelecek nesli şimdikine faik yetiştirmek azminde bulunan rejim kararında sebat ediyor: Büyüklere ceza var, küçüklere yok... En şefik, rahim muamele, onlar için! Arada sırada tenkit ediyoruz:

-Ah, şimdiki nesil!

Ve yaka silkiyoruz... Bu, biraz da ihtiyarın genci kıskanmasından ileri geliyor galiba...

Hayır! bu hissimiz, daha ziyade gıptadır...

Var olun çocuklar, her gün, biraz daha ileri... Her yılın civcivi geçen senenin yavrularından daha mükemmel olarak... ”²⁰⁸

Vâlâ Nureddin’in ifadesinden anlaşıldığına göre; 1920’den 1938’e kadar geçen sürede çocukların bedensel ve manevi açıdan geçirdiği değişim olumlu yönde ve gözle görülür biçimde gerçekleşmiş hatta bu eğitsel ve bedensel değişimi bazı yetişkinlerin dimağı anlamlandırmamıştı. Bu kısa süre içinde geçirilen değişimle çocuk daha da özgürleştirilmeye çalışılmış, itina gösterilmesi gereken bir varlık olarak görülmüş, dayak atma, çocuğa kafes hayatı uygulama gibi davranışlar topluma, eski usul terbiye vasıtaları olarak gösterilmiştir.

Türkiye’nin kuruluşundan 1938 yılına kadar geçen sürede çocuk, eski dönemlere nazaran daha da kıymet verilen, geleceğin müjdecisi olarak görülen bir varlık olarak düşünülmüştür. Toplumun ve devletin geleceğinin iyiliği çocuğun bedeni ve ahlaki olarak iyi terbiye edilmesi ile eş tutulmuştur. Çocuğun terbiyesinde sorumluk her ne kadar anne de daha fazla görünse de aslında yeni çocuk idealinin oluşumunda babalara, mürebbilere, öğretmenlere, topluma ve devlete de çeşitli roller verilmiştir. Topluma çocukları terbiye etmede medeni usullerin kullanılmasıyla ancak erdemli, iyi, çalışkan, tutumlu, vicdanlı çocukların yetişebileceği mesajı verilmiştir. Ulus devlet kimliğiyle ön plana çıkan Türkiye Cumhuriyeti’nin

²⁰⁸ Vâ-Nû, “23 Nisan Çocuk Bayramı”, **Akşam**, 23 Nisan 1938, s.3.

çocuklarına verdiği eğitimde vatan sevgisi ve milliyetçi duyguların yeri ve önemi de oldukça büyüktür.

2.1.3.Cumhuriyetin Çocuk İdealinde Toplumsal ve Ekonomik Nitelikler, Roller

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu 1920 yılından beri kalkınmayı, modernleşmeyi, milli ve güçlü bir devlet olmayı kendine hedef olarak belirlemiştir. Türkiye'nin toplumsal, politik ve ekonomik açıdan güçlü bir yapıya kavuşması için toplumda sahip olduğu en küçük birimin üyesi olan çocuğa kadar yeni niteliklerin belirmesi gerekli idi. Yeni Türkiye'nin çocuklarının sahip olacağı toplumsal nitelikler Türkiye'nin varoluşunun ve gelişiminin birer göstergeleri olacaktır. Cumhuriyet'in varlığının sürdürülmesinde hem politik, hem ekonomik hem de toplumsal bir güç ve dayanak noktası olarak çocuklara birçok vasıflar yüklenmiştir.

Yeni Türkiye'nin var olma sürecinde çocukların yeni toplumsal nitelikleri ve rollerinin büyük beklentilerle donatıldığını görmekteyiz. Bu nitelik ve rollerin ne kadar gerçekçi ya da ne kadar gerçekleştirilebileceği tartışılır olsa da ortada bir gerçek vardır ki o da çocukların yeni rejimle apayrı anlamlarla idrak edildiğidir. Cumhuriyet'in ilk 20 yılı çocuğa ilişkin hassasiyetin ve anlamlandırmaların arttığı bir dönemdir. Bu dönemde çocuğun toplumsal rolü ve nitelikleri milli, çağdaş, barışçıldır. Milli devlet olmada ve milli gücü sürekli kılmada bir kaynak, cumhuriyetin yarattığı yeni kültürü taşıyacak kuşaktır cumhuriyet çocuğu. Cumhuriyetin ona giydirdiği yepyeni kıyafetlerle, eski rejimi ve eskiye dair olan birçok şeyi unutturacak bir güçtür kendisi. Bu nedenle Türkiye'de ki söylemler ve uygulamalarla çocukluk geliştirilmek istenmiş ve medeniliğin diğer bir yüzü de çocuk gösterilmiştir. Çocuklar, milli dayanışmanın sağlanmasında küçük ama önemli bir güç olarak görülmüştür. Türkiye'de yeni rejim milli söylemlerini sadece yetişkinle değil, çocuk vatandaşlarına da yönlendirmiştir. Çocuk hem millileşmenin hem de medenileşmenin bir aracı olmuştur. Çocuğun, ülkede geri kalmışlığın izlerini silmede önemli bir rolü oynayacağı düşünülmüştür. Dönemin anlayışına göre; yeni açılan okullarda verilen çağdaş eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerin çocuklara sağladığı imkânlar ve yeni politik anlayış, çocuğu geliştirecek ve medenileştirecektir. Cumhuriyet rejiminin çocuklara sunduğu koşullar, medeni bir toplum meydana

getirmeyi kendine bir hedef olarak belirleyecektir. Böylece çocuk, topluma geleceği daha iyi kılmada birer fırsat olacaktır.

Medenileşmek, Yeni Türkiye'nin en önemli davası olarak görülmüştür. Mustafa Kemal; 1937 yılında konunun önemini şu sözleri ile vurgulamıştır: “Arkadaşlar, en büyük davamız, en medeni ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir”²⁰⁹. Uygarlaşma davasında verilecek mücadelede Türk çocuklarını eğitmek ve onları iyi bir cumhuriyetçi vatandaş yapmak oldukça önemli görülmüştür. Çocuklara yönelik yazılan kitaplar ve yayınlanan dergilerde Cumhuriyet çocuklarının yurttaşlık görevi ortaya konulmuştur.

Güven Gürkan Öztan'a göre; “Çocuklar için yazılan eserlerde, askerlik, vatanseverlik ve kahramanlık temaları üzerinden kolektivist kültürle çatışmayan hatta onu yeniden üreten yeni bir yurttaş profili yaratılmaya gayret edildiği gözlemlenebilir. Zengin-fakir ve taşralı- kentli ayrımı bağlamında mevcut ve/veya oraya çıkması muhtemel sorunların, gelir eşitsizliklerinin “cumhuriyet çocukları” na yansımalarından kaygı duyulduğu yadsınamaz bir gerçektir”²¹⁰.

Türkiye’de yeni rejimle beraber Türk çocuklarına yurttaşlık eğitimi verilmeye başlanmıştır²¹¹. Özellikle ilköğretimde kayda değer çalışmalar yapıldı. 1924’ten itibaren ders programlarında yapılan düzenlemelerle eski devletin ideolojisi ile uyumlu olan görüşler çıkarılarak Cumhuriyet’in temel ilkeleriyle uyumlu olanları eklendi²¹². 1924 yılında ilkokullarda okutulan “Malumat-ı Vataniye” dersi bu amaca hizmet etmekteydi. “1926 yılında İlkemtepe Müfredat Program’ına göre ilkokulların başlıca amacı “genç nesli muhitine faal bir halde intibak ettirmek suretiyle iyi vatandaşlar yetiştirmektir. 1926 yılında Malumat-ı Vataniye dersinin adı “Yurt Bilgisi” olarak değiştirilmiştir. Yurt Bilgisi dersinin amacı gençleri vatan ve millete intibak ettirmektir. 1926 tarihli İlkemtepe Müfredat Programı’nda yer alan “vatan ve millete intibak” ettirmek amacı, cumhuriyet kadrolarının okuldan bekledikleri

²⁰⁹ Atatürk’ün TBMM’nin V. Dönem 3. Yasama Yılına Açış Konuşması (1 Kasım 1937), **Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, D.V, C.20, Sa.3.

²¹⁰ Güven Gürkan Öztan, **Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2013, s.91.

²¹¹ Cumhuriyet Dönemi’nde çocuklarda yurttaşlık bilincinin yerleşmesi için bkz. Doğan Duman, Mustafa Doğdu, “1930-50 Dönemi Çocuk Dergilerinde Yurttaşlık Bilinci Gelişimi Kapsamında Ulus-Devlet Algısının Sağlanması: “Türk Çocuğu- Cumhuriyet Çocuğu”, **ÇTTAD**, IX/20-21,2010/Bahar-Güz, s.s.157-170.

²¹² Howard E. Wilson, İlhan Başgöz, **Türkiye Cumhuriyet’inde Milli Eğitim ve Atatürk**, Dost Yay., Ankara, 1968, s.106.

sosyalizasyon hedefinin, başka bir anlatımla bireylerin inşa edilmek istenen yeni toplum projesine entegrasyonuna, dolayısıyla söz konusu projenin gerektirdiği norm ve değerlerin ve bu arada siyasal rolün (özellikle görevler bağlamında) geleceğin yurttaşları tarafından içselleştirilmesine örnektir. 1926 tarihli İlkmektep Müfredat Programı'nda Yurt Bilgisi dersinin dayandığı temel ilke, "Türkiye'yi bir iş ve aile yurdu olmak üzere müteala etmek" şeklinde ifade edilmekte ve "mülkiyet ve aile esasına müstenit demokratik bir devlet olan Türkiye'nin ancak bu nokta-i nazardan mütealası genç talebede devlet, yurt, millet ve milliyet hakkındaki esaslı bir bilgi husule getirebilecektir"²¹³.

Türkiye'nin ideal çocuğunun ekonomik açıdan nitelik ve rollerine baktığımızda ise ekonomik kalkınmada dolaylı bir unsur olarak düşünüldüğünü söyleyebiliriz. Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşunun hemen ardından ekonomik açıdan zorlu bir sürece girmişti. Yeni kurulan Türkiye'nin iktisadi açıdan varlık göstermesi, milli ve güçlü bir ekonomi yaratması gerekliydi. Bu hedef zor ve uzun bir sürecin sonunda ve belli ölçülerde gerçekleşecekti. Öncelikle Osmanlı'dan kalan eski kurumların tasfiyesi, dış borç meselesinin halledilmesi, sanayi ve üretim konularında bazı ilerlemelerin sağlanması gerekmektedir. 24 Temmuz 1923 yılında Lozan Antlaşması'nın imzalanması ve 17 Şubat 1923 İzmir İktisat Kongresi'nin toplanması yeni ekonomik dönemeçlere geldiğinin bir göstergesi idi. Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığı ilan edilirken, İzmir İktisat Kongresi²¹⁴ ile Türkiye'nin ekonomisinde izlenecek yollar tespit edilmişti. Türkiye ekonomik açıdan ayakta durma çabasını verirken 1929 yılında yaşanan Dünya Ekonomik Bunalımından oldukça olumsuz bir şekilde etkilendi. Üretimi oldukça sınırlı olan ve genellikle birçok ürünü yurtdışından satın alan Türkiye bir dizi ekonomik tedbirler aldı. Türk parasının yabancı paralar karşısında değer kaybetmesi, ülke ekonomisinin kötüye gittiğini gösteren bir işaretti. Bu nedenle ülkede tasarrufun yapılması, yerli üretime geçilmesi ve yerli malının kullanılması için harekete geçildi.

1929 yılında Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kuruldu. Cemiyetin, topluma yerli malları tanıtmak, yerli malların kullanımını teşvik etmek ve tasarruflu olmayı

²¹³ Füsun Üstel, "Makbul Vatandaş"ın Peşinde/II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi, İletişim Yay., İstanbul,2011, s.s.131-132.

²¹⁴ İzmir İktisat Kongresi için bkz. İ.Ceyhan Koç, "İzmir İktisat Kongresi'nin Türk Ekonomisinin Oluşumuna Etkileri", *Atatürk Dergisi*, C.3, S.I, Şubat 2010, s.s.145-167.

özendirmek gibi gayeleri vardı²¹⁵. Bununla beraber Aralık ayının 12'sinden itibaren 7 gün boyunca geçen süre “Yerli Malı ve Tutum Haftası” olarak adlandırılmıştır. *“Hafta boyunca okullarda, halkevlerinde radyolarda yerli malı ve tasarruf konulu konferanslar düzenlenmiş, gazete ve sayfalarında konuya oldukça yer verilmiştir. Kutlamalar evlerden sokaklara taşınmış vitrin ve yemiş yarışmaları gibi aktivitelerle halkın dikkati çekilmek istenmiştir”*²¹⁶. Topluma böylesine bir ekonomik alışkanlık kazandırılmaya çalışılırken onun en küçük üyesi de unutulmamıştır. Özellikle 1929 yılından itibaren çocuklara yönelik yayınlarda²¹⁷ çocukları tasarruflu olmaya yönlendirmek ve yerli malı kullanımı teşvik etmek bir gereklilik halini almıştır. Bu şekilde Cumhuriyet çocuklarının ekonomide oynayacağı rol ve nitelikleri ortaya çıkmıştır. Artık yerli malı kullanmak, bankada para biriktirmek²¹⁸, tutumlu olmak cumhuriyet çocuklarının ulusal görevleri arasındadır. Ulusal ekonomi bilincince özellikle çocukların sahip olması gerektiği düşünülmekteydi. 1930'ların başında çocuk gazete ve dergilerin dışında da diğer eğitsel araçlarla da çocukların bu konuda duyarlılaşması hedeflenmekteydi. Doğan Duman'a göre, dönemin çocuk piyeslerinde yerli malı kullanımının ve tasarruflu olmanın milli ekonomiye katkı sağlayacağı anlatılmıştır. Duman, konu ile ilgili şu ifadeyi kullanmıştı: *“ Devrim ideolojisini topluma benimsetmek amacıyla yazılmış olan bu piyesler arasında konusu tamamen ekonomi olanlarda vardır. Bunlardan biri, Ulusal Ekonomi ve Arttırma Kurumu tarafından Münir Hayri Egeli'ye yazdırılmış olan “Küçük Paralar” adlı piyestir. 1930'lu yıllarda dünyadaki ekonomik sıkıntının yansısıyla Türk parasının değerinin düşmesi, ekonomide millileştirme çabalarını artırmış ve temsillerde özellikle tasarrufu ve devlet bankalarına yatırımı destekleyen düşünceler işlenmiştir. “Küçük Paralar” oyununda Taş bebek, Mavi bebek, Tahta bebek, Kuş bebek, Köpek bebek ve bankaları temsil eden bebekler arasında geçen konuşmalar yer almaktadır. Ana tema yerli malı kullanımının önemi, tasarruf ve bankacılığın işlevlerini tanıtmaya*

²¹⁵ Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti için bkz. Doğan Duman, “Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti”, **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, C.1, S.2, Haziran 1992, s.s.127-141.

²¹⁶ Sevilay Özer, “1929 Dünya Ekonomik Bunalımı Çerçevesinde Yerli Malı ve Tutum Haftası Kutlamaları”, **Turkish Studies**, V.8/5, Spring 2013, s.607.

²¹⁷ Çocuk sesi gazetesi 1931 yılındaki yayınlarında çocukların yerli malını kullanması teşvik edilmiştir. Örnek için bkz. Mehmet Faruk, “Kulüp Rozetlerimiz”, **Çocuk Sesi**, No:100, 7 Kânun-u Evvel 1931, s.3.

²¹⁸ Çocukların bir kumbara edinerek paralarını bankaya yatırmaları teşvik edilmiştir. Bkz. Adapazarı Türk Ticaret Bankası. Kumbaralı Çocuklar. İktisat Haftası, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar, 14 Kanun-ı Evvel 1932.

üzerine kurulmuştur”²¹⁹. Yine Doğan Duman’ın çalışmalarında aktardığına göre, 1936 yılında Münir Hayri Egeli tarafından yazılmış “Yeni Ağustos Böcekleri ile Karıncalar”²²⁰, “Haftamızı Oynuyoruz”²²¹, Aka Gündüz’ün 1933 yılında yazmış olduğu “Gazi Çocukları İçin”²²², Y.N. Nayır’ın 1933 yılında yazdığı “İnkılâp Çocukları”²²³ adlı eserlerde çocukların milli ekonomik ödevleri anlatılmış, ekonomik kalkınmanın güçlü devlet olmanın ön koşulu olduğu fikri yerleştirilmeye çalışılmıştır²²⁴.

Cumhuriyetin çocuk idealinde, çocuğa bir takım toplumsal ve ekonomik roller verilmiş, çocukların uzun veya kısa vadelere üstleneceği bu roller yeni toplumunun inşasında faydalı görülmüştür. Çocuğun iktisadi açıdan bazı erdemlere ve ülkenin ekonomik kalkınmasına katkı sağlamasını sağlayacak bilince sahip olması gerektiği ortaya konulmuştur. Toplumsal açıdan ise çocuğa verilen milli ve vatani ödevler ile çocuk toplumsal dayanışmanın bir parçası ve ideolojinin görülebilir bir yüzü olmuştur.

2.1.4. Atatürk Dönemi’nde Çocuk Algısında Çocuk Günleri ve Milli Kutlamaların Yeri Ve Önemi

Türkiye Cumhuriyeti, çocuklarına verdiği önemi göstermek üzere belirli günleri onlara armağan etmiştir. Ülkenin güzel bir geleceğe sahip olması, onun varisi olan çocuğa dayandırılmıştır. Bağımsızlığın korunması, çağdaş Türk Ulusu’nun kuruluşu, vatanın devamlılığı minik yurttaşlarla sağlanabilirdi. Cumhuriyetin teminatı olarak görülen minik yurttaşlar en iyi muamelelerle layıklardı. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi’nde yer alan önemli yıl dönümleri çocuklara bahşedilerek, çocuk günleri oluşturulmuştu. Çocuklara adanan bu özel günlerde devlet ve millet, eşgüdümlü olarak çocuk için çalışmış, onların mutluluğu adına eğlenceler düzenlemiştir. Aynı

²¹⁹ Doğan Duman, Özgür Şahap Varnalı, “1930’larda Çocuk Piyasalarında Yerli Malı Kullanma ve Ulusal Ekonomi Bilincini Oluşturma Çabaları”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, V.6, I.2, February 2013, p.1534.

²²⁰ Münir Hayri Egeli, **Yeni Ağustos Böcekleri ile Karıncalar**, Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu Yay., Ankara 1936.

²²¹ Münir Hayri Egeli, **Haftamızı Oynuyoruz**, Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu Yay., Ankara 1936.

²²² Aka Gündüz, **Gazi Çocukları İçin**, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Yay., Ankara 1933.

²²³ Yaşar Nabi Nayır, **İnkılâp Çocukları**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara 1933.

²²⁴ Doğan Duman, Özgür Şahap Varnalı, “1930’larda Çocuk Piyasalarında Yerli Malı Kullanma ve Ulusal Ekonomi Bilincini Oluşturma Çabaları”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, V.6, I.2, February 2013, p.1529-1547.

zamanda bu özel günler vasıtasıyla halk, yardıma muhtaç çocuklara yardım elini uzatmış ve her kesimden olan çocukların dayanışması sağlanmaya çalışılmıştır.

Türkiye, 23 Nisan ve 29 Ekim günlerini Çocuk Günü olarak kabul etmiş ve bu kararını Dünya'ya ilan etmiştir. Bu konuda da Dünya da bir ilk olan Türkiye, çocuk yararına olacak en faydalı işleri yapmaya çalışmıştır.

23 Nisan 1920 Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk defa resmi açılış yıldönümüdür. Ulus egemenliğine dayalı Türkiye Devleti, büyük bir iç ve dış mücadelenin ardından kurulmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün böylesine önemli bir günü çocuklara armağan etmesi, 23 Nisan'ı daha da anlamlı hale getirmiştir.

23 Nisan 1921 yılında TBMM'de, Saruhan Mebusu Refik Şevket Bey ve arkadaşları 23 Nisan'ın milli bayram olarak kabul edilmesini teklif etmişlerdir. Bu tarihten itibaren 23 Nisan günü “ Milli Bayram” olarak kabul edilmiştir. Bu tarihten sonra her sene kutlamalar yapılmıştır²²⁵. Türkiye'de 23 Nisan 1920 de milli hâkimiyet sağlanmıştı. Bu günü özel kılan da buydu. 23 Nisan'ın Çocuk Bayramı olarak ta kutlanması daha sonra olmuştur. 1922 yılında Ankara'da gerçekleştirilen kutlamalarda öğrenciler oldukça dikkat çekmişti. Milli bayramda çocuklar, topluma kendilerini göstermişler, halkın ilgi, sevgi ve şefkatini kazanmışlardır. Bundan sonraki kutlamalara çocuklar da dahil edilmiştir. 23 Nisan 1929'dan itibaren bu gün Mustafa Kemal tarafından çocuklara armağan edilerek Çocuk Bayramı da olarak anılmaya başlanmıştır. 27 Mayıs 1935 yılındaki Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkındaki Kanun Lahiyası ve Dahiliye Encümeni Mazbatasına göre 23 Nisan artık Ulusal Egemenlik Bayramı'dır. Bu bayram 22 Nisan öğleden sonra ve 23 Nisan günü kutlanmaktadır. 29 Ekim 1923 yılında ise Türkiye'de Cumhuriyet rejimine geçildi. Cumhuriyet'in ilanı ile Türk Milleti hak ettiği yönetim sistemine girerek adeta bir ilerleme devrine girdi. 29 Ekim'de Türk Milleti Cumhuriyetle en büyük sevincini yaşadı. Halk, 1923 yılından sonra da her 29 Ekim'de aynı sevinç ve heyecanı yaşamayı hak ediyordu. Bu nedenle 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nın günü olarak kabul edildi. “Ulusal Bayram yalnız Cumhuriyet'in ilan edildiği 29 İlk Teşrin günüdür. Bayram 28 ilk Teşrin öğleden sonra başlamak üzere 29 ve 30 günleri de devam eder”²²⁶.

²²⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, D.I, C.10,İçtima:2, 23 Nisan 1337.

²²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, D.V, C.3,27 Mayıs 1935.

23 Nisan'ın önemini en iyi anlayan ve bu milli bayram günün çocukların hayrına dönüşmesini sağlayan dönemin en duyarlı kurumu Himaye-i Etfal Cemiyeti'dir. Cemiyetin yayın organında bu önemli gün için şu satırlara yer verilmişti: *“Aziz vatanın hemen her köşesinde binlerce bakımsız ve kimsesiz kalmış, milletin insaflı nazarlarından, şefkatli kalplerinden imdat ve merhamet bekleyen yavrular var. Bunlar senelerden beri mukaddes topraklarımızın üzerinden bütün fecâatiyle geçen bin bir ölüm ve sefalet fırtınasının doğurduğu masum bedbahtlardır. Bunların bakılması, kurtarılması ihmali caiz olmayan milli borçlarımızdandır. Bir taraftan memlekette fenni ve asri surette çocuk bakımı usullerini muhtelif numune müesseseleriyle neşr ve tamim etmek suretiyle, en ziyade süt çağında fena şerait tahtında bakıldıklarından dolayı kaybedilen yavruları kurtarmaya, diğer taraftan aç ve çıplak yersiz ve yurtsuz kalmış çocukları himayeye çalışan ve tezyid faaliyeti için yegâne sermayesi necib halkımızın hudutsuz şefkati olan Himaye-i Etfal Cemiyeti senenin bu gününü çocuklara tahsis etmiştir. Bugün 23 Nisan'dır. 23 Nisan milli varlığımızın ilk kurtuluş günüdür. Cemiyet böyle uğurlu bir günü çocuk ittihâz etmekle cidden isabet etmiştir. Her sene bugün memleketin her tarafında mini mini eller göğüslerimize cemiyetin rozetini takmalı. Bu gün binlerce anasız ve babasız yavrular bizden gözyaşlarını dindirecek yardım ve muhabbet bekliyor. Biz de bugün göğsümüzü süsleyecek rozetlere mukabil iane kutularına mümkün olduğu kadar fazla para atalım. Gönül arzu eder ki bütün vatanda mevcut bi-l-umum esnaf ve müesseseler cemiyete yardım etmeyi düşünsünler. 23 Nisan Çocuk Bayramı'dır. Her sene bugün yaşınızı, memuriyetiniz, işinizi bir tarafa bırakarak çocuklarınızı şevk ve muhabbetle eğlendiriniz. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nce tertib edilen çocuk alaylarına ve şenliklerine iştirak ediniz. Onlarla beraber eğleniniz ve mesut bir gün geçiriniz. Bu sadetli günü yavrunuzu bağrınıza basarak bahtiyarlıkla geçirirken sizin müşfik ve rahîm yardımlarınızı bekleyen memleketin anasız babasız bikes yavrularını unutmayınız. Cemiyetimiz bu hususta semîhane yardımlarınıza pâyânsız amid ve itimad ile minnettardı”²²⁷.*

23 Nisan'ın aynı zamanda Çocuk Bayramı olarak kutlanmasında katkısı olan Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne övgüler yapılmıştır. Ruşen Eşref, cemiyet ve bayram ile ilgili bir makalede şu sözlere yer vermiştir: *“Millet evinin açıldığı bu vatan gününü*

²²⁷ “23 Nisan Türklerin Kurtuluş Günü ve Çocuk Günüdür”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Çocuk Gününe Mahsus Fevkalade Nüsha, 23 Nisan 1927, s.2.

vatani kurtarmak uğrunda canlarını heba edenlerin bergüzarlarına da gün saymakla Himaye-i Etfal Cemiyeti çok manalı, çok mühim bir harekette bulunmuş oldu. Çünkü bütün millet kendi evinin ilk açıldığı, kendi kulağına ilk kurtuluş nidalarının geldiği bir günü şenlikle yâd ederken Himaye-i Etfal onu en yüksek milli servet olan çocuklarını da düşünmeye davet ediyor. Fi-l-hakika 23 Nisan'ın manasını seven her Türk nazarında adsız şehitlerin kendi canlarıyla vatana hizmet ettikten sonra vatanın ileriki ihtiyaçları, hizmetleri içinde mübarek vücutlarına halef diye bıraktıkları çocuklara perestîş etmemek kabil değildir”²²⁸.

Her yıl düzenlenen 29 Ekim ve 23 Nisan çocuk günleri ile yardıma muhtaç çocuklar için yeni fırsatlar yaratılmıştır. Bu özel günlerde çocuğun önemi vurgulanıyor, onların mutluluğunu sağlamaya yönelik faaliyetler yapılıyordu. Çocuğu korumaya yönelik oluşturulmuş kurumlar ve kimsesizler için yardımlar toplanıyordu. Türkiye’de öksüz ve fakir çocukları koruyan Himaye-i Etfal Cemiyeti, 29 Ekim ve 23 Nisan’da okullarda rozet satarak kazanç elde etmekteydi. 29 Ekim 1926 tarihinde Cumhuriyet Bayramı’nda İstanbul’da birçok mektep²²⁹, Himaye-i Etfal Cemiyeti’ne yardım ederek sosyal yardımlaşmanın güzel bir örneğini teşkil ediyordu. Çocuk Haftası dolayısıyla çocuklar arasında kardeşlik ve işbirliği duyguları geliyordu. Çocukların dayanışması arttırılmalı ve onlar birbirlerine faydalı olacak işlere sevk edilmeliydi. Himaye-i Etfal Cemiyeti, Çocuk Haftası’nda yardıma muhtaç kardeşlerine yardım elini uzatan okullardaki çocuklardan ve idarecilerden oluşan bir heyeti 14 Mayıs 1926’da Kalender Müessesesine davet etmişti. Daha sonra cemiyet, bu heyeti Süt Damlası’ndaki küçük yavruların namına düzenlenen bir kır ziyafetine davet etmişti. Böylece mekteplerde okuyan çocuklar, kurumun himayesinde olan kimsesiz ve muhtaç çocuklarla aynı sofraya oturup kardeşlik duygularını geliştirmişlerdi²³⁰.

1927 yılında basın 23 Nisan’da “Çocuk Bayramı” adında başlık atarak bu günde yapılacak faaliyetlerden söz ediyordu. 23 Nisan Bayramı ve Çocuk Bayramı’nın sevinçle kutlanacağından bahsediliyordu. Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin Ankara şubesi, çocukların hoş vakit geçirmesi için çeşitli organizasyonlar hazırlamıştı. 23 Nisan 1927 günü Ankara’da çocuklar, Büyük Millet Meclisi

²²⁸ Ruşen Eşref, “23 Nisan ve Himaye-i Etfal”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Çocuk Gününe Mahsus Fevkalade Nüsha, 23 Nisan 1927, s.28.

²²⁹ **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yay., İstanbul, 1927, s.157.

²³⁰ **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yay., İstanbul, 1927, s.158.

önünden geçerek Çocuk Sarayı'na gitmişlerdi. Orada Cumhurbaşkanlığı bandosu çocukları müzikle neşelendirmişti. Çocuklara çeşitli ikramlar yapıp oyuncaklar hediye edilmiş ve onlara “23 Nisan Bayramı” ve “Çocuk Bayramı” izah edilmişti. Daha sonra çocuklar öğlene kadar oyun alanlarında gülüp oynamışlardı. Öğleden sonra da pehlivan ve cambaz gösterileri yapılmış, gece de havai fişek eğlencesi gerçekleştirilmişti. Çocuklar için bir balo bile tertiplenmişti²³¹. Dönemin basının anlatımına göre 23 Nisan tamamen çocuklara adanmış bir gündü. Çocukların mutluluğu, sevinci için çalışılması gereken özel bir gündü. Dönemin popüler yazarlarından olan Ahmet Rasim Bey'e göre; çocuklarına gereken değeri veren ve her türlü fedakârlığı yapan milletler, uzun yıllar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu tür milletler, çocuklarına göstermiş oldukları yaklaşımlarıyla kendi istikballerini tesis etmişlerdir. Bu milletler her gün, her ay ve her seneyi çocuklara adanmışlardı. Türkiye'de 23 Nisan çocuklara adanmış bir gün olmalıydı ve çocuklara gereken kıymet verilmeliydi. Türk Milleti, özellikle yetim ve korunmasız kalan çocukları, bir anne, bir baba, bir akraba gibi sevmeli, yardım etmeli ve onlara sahip çıkmalıydı²³².

Ağaoğlu Ahmet'e göre; *“Türk çocuğunu sever. Bu faziletle Türk ta öteden beri mütehalidir. Fakat sevmek başkadır. Bakım meselesi ayrıca bir zanaattır. Ve bu zanaat bir millette ne kadar tekvin ve intişar ederse millet de o nispette bahtiyar ve sağlam olur. Sağlam vücutlu sağlam ruhlu, sağlam kalpli çocuklar yetiştirmek zanaatını benimsemiş olan milletler ne mutludur. Himaye-i Etfal Cemiyeti Türkiye'de ilk cemiyettir ki Türk muhitinde dahi bu zanaatın intişarını kendisine gaye edinmiştir. Kurmuş olduğu bakım evleri ile bu cemiyet yalnız şehitlerimizden bize aziz yadigâr olarak kalan yetimleri, bakes ve himayesiz kalmış vatan yavrularını himaye etmekle kalmıyor, aynı zamanda da ailelere çocuk bakımı hususunda bir numune bir enmûzec-i îrâ' eyliyor. Bakımevlerini ziyaret eden anne ve babalar bir çocuğun vücutça nasıl tağdi edildiğini onun ruhen nasıl terbiye olunduğunu nasıl eğlendirilerek kalbinde yüksek hisler tenmiye edildiğini fîilen görüyorlar ve bu usulleri az çok takyîd ederek aile içinde dahi tatbik koyuluyorlar. Cemiyet faaliyet sahasını genişleterek bakım evleri haricinde umuma açık olan yerlerde dahi halkı irşâd edecek teşebbüsler icra etmektedir. Ezcümle bugünün çocuklara tahsis olunması ve bu münasebetle memleketin muhtelif yerlerinde çocuk mesireleri, çocuk*

²³¹ “Çocuk Bayramı”, **Hakimiyet-i Milliye**, 23 Nisan 1927, s.1.

²³² Ahmet Rasim, “23 Nisan”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Çocuk Gününe Mahsus Fevkalade Nüsha, 23 Nisan 1927, s.10.

eğlenceleri tertip olunması cemiyetin minnetle kaydedilecek teşebbüslerinden birisidir. Bilhassa hürriyet ve cumhuriyet tarihinde hususi bir kıymeti olan bu günün ittihâb olunması pek münasip olmuştur. Bu aziz günde memleketin muhtelif yerlerinde hürriyet ve cumhuriyet'in temini için canlarını feda etmiş olan şehitlerin yetimleri ve bîkes kalmış olan vatan yavruları ile diğer çocuklarımız birleşerek hürriyet şarkısını terennüm, büyük gaziye hürmetle ve muhabbetle yâd, milli ediplerimizden parçalar inşâd ve çocuk hayatından alınmış oyunlar ile rakkaslar icra ederek sürûr ve neşe içinde maşeri bir hayat yaşayacaklar! Milli tesânüd ve milli birlik nokta-i nazarından ne kadar faziletkâr bir teşebbüs! Çocukları eğlendirmek ve eğlendirerek terbiye etmek. İşte zanaat. Şimdiye kadar bu zanaata biz yabancı idik. Zannediyorduk ki en iyi usul terbiye huşunet, sertlik, çocuğu hariçle temastan kaçınmak ve eğlencelerden mani etmektir. Bilmiyorduk ki bu usul-u terbiye kalbimizi kurutuyor. Dimağımızı eziyor. Himaye-i Etfal Cemiyeti, bu teşebbüsü ile sağlam ve rehâkâr bir yol açmıştır. Çocuk sarayları, çocuk günleri, çocuk mesiresi mümkün olduğu kadar ziyâdeleşmelidir. Her taraftan çocuk civıltılarının neşe ve şetâreti yükselen memleket ne bahtiyardır. Bu civıltılar sağlam bir istikbalin beşaretidirler”²³³. Ahmet Rasim'e göre, artık yurttan kutlanan çocuk günü adeta bir düğün günüdür. Geleceğin inşasında önemli bir rolü oynayacak çocukları bu kıymetli günde mutlu etmeye çalışmak, onlara yardım etmek yetişkinler için yerine getirilmesi gereken vatani ve milli bir görevdir²³⁴.

23 Nisan kutlamalarında devlet adamları verdikleri nutuklar ile çocuklara dair mesajlar vermiş, günün anlam ve önemini perçinlemişlerdi. Bu anlamlı günde önemli devlet adamlarının ağızlarından şu sözler çıkmıştır: “Müstakbel nesli vatanımızı daha mesut kılacak bir kıymet ve ehliyyette yetiştirmeliyiz. Buna muvaffak olmakla gözümüz arkada kalmaz”²³⁵. “Yarına inanmayanlar, bugün bir köy mektebinde heceleyen Türk çocuğunda yarının kudretli devlet ışığını aramayanlar cumhuriyetçi

²³³ Ağaoğlu Ahmet, “Çocuk Günü”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Çocuk Gününe Mahsus Fevkalade Nüsha, 23 Nisan 1927, s. 11.

²³⁴ Ahmet Rasim, “Çocuk Günü, Düğün Günü”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.8, Mayıs 1927, s.s. 37-38

²³⁵ TBMM. Reisi Kazım Paşanın nutku için bkz. **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Fevkalade Nüsha, 23 Nisan 1931.

olamazlar!”²³⁶ “Çocuk ailenin saadet haznesidir. Çocuklarının sıhhat ve terbiyelerine itina eden milletler her hususta kuvvet ve şeref kazanırlar”²³⁷.

Çocuk Bayramı'nın kabulünden sonra yurdun her yerinde bu özel günde coşkulu kutlamalar yapılmıştı²³⁸. Bayram, çocuk balolarının, müsamerelerin, çeşitli gezi ve eğlencelerin yapıldığı bir gün olmakla beraber çocukların taleplerinin yetişkinlere iletilmesine bir vesile oluyordu. Gazeteler kutlamalara oldukça yer vermekteydi. Akşam gazetesi 1932 yılındaki Çocuk Bayramı kutlamalarında çocukların belediyelere taleplerini ileten haber yapmıştı. Çocuklar, belediyeden temiz su, bol gıda, çocuk bahçesi, park yapılmasını, şehir mezarlıklarının kaldırılıp münasip mahallerde asri mezarlıklar tesisini, validen de sıhhi mektepler, dispanserler, çocukların himayesini istemişlerdi²³⁹. Aslında bu talepler çocuk meselesinin çözümünde idari makamların üzerine düşen görevleri hatırlatmaktaydı.

Akşam Gazetesi yazarlarından olan Vâla Nureddin, köşe yazısında çocuklar adına bu özel haftada şu sözlere yer vermişti: “Her mahalleye bir çocuk bahçesi, dört ile yedi yaş arasındaki çocuklar için müesseseler, işçi kadınların çocuklarını teslim etmeleri için müesseseler, çiraklar ve ahretlikler hakkında munsif, makul tedbirler, bir tek Türk çocuğunun bile dam altından, sıcak çorbadan mahrum olmamasını isteriz. Bütün bunlar mevcut şeraitimizle tahakkuku mümkün şeylerdir. Onun için tahakkukunu ille isteriz... Hatta gelecek senenin Çocuk bayramına kadar! İsteriz! İsteriz!”²⁴⁰

1927 yılında “Çocuk Meselesini” kamuoyuna daha iyi anlatmak ve bu özel günün çocuklar hayrına biraz daha fazla sürdürülmesini sağlamak için 23 Nisan Çocuk Günü'nü Çocuk Haftası'na dönüştürme fikri ortaya atılmıştır. Bu fikri ortaya atan Mehmet Zekeriya, Amerika'da çocukların nasıl himaye edildiğini ve orada “Çocuk Haftası”nın nasıl geçtiğini anlatan bir makale kaleme almıştı. Böyle bir uygulamanın Türkiye'ye örnek olması için bir makalede şu satırlara yer verilmişti:

²³⁶ TBMM Başvekil İsmet Paşanın nutku için bkz. **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Fevkâlede Nüsha, 23 Nisan 1931.

²³⁷ TBMM Müşir Fevzi'nin nutku için bkz. **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Fevkâlede Nüsha, 23 Nisan 1931.

²³⁸ “Çocuk Bayramı”, **Hakimiyet-i Milliye**, 24 Nisan 1927, s.1,2.

²³⁹ “Çocuk Bayramı”, **Akşam**, 24 Nisan 1932, s.2.

²⁴⁰ Vâ-Nû, “Çocuklar İçin Bütün Bunları İsteriz”, **Akşam**, 30 Nisan 1938, s.3.

“Memlekette ilk defa tes’id edilen çocuk günü Türkiye’nin de nihayet çocuk meselesine ehemmiyet vermeğe başladığını göstermek itibarıyla şayanı kayd ve mesud bir gündür. Bu mesut günü memlekete çocuk meselesinin ehemmiyetini anlatmak hususunda en faideli ve müessir bir vasıta telakki edenlerdenim. Hatta bence çocuk günü yalnız yetimler namına rozet toplamak ve çocuk meselesine nazarı dikkati celb etmek kâfi değildir. Çocuk günü memleketin hayatında çocuğun kıymet ve ehemmiyetini yükselten bir bayram, bir hadise olmalıdır. Amerika’da “çocuk haftası” denilen bir hafta vardır. Çocuk Haftası bütün milletin çocuklarla meşgul olduğu, çocukların fiilen saltanat sürdüğü haftadır. Bu hafta için bütün mektepler tatil olunur. ve haftanın her günü için bir program tanzim olunur. Mesela çocuk haftasının birinci günü “eğlence günü”dür. O gün bütün Amerika hükümetleri dahilinde bulunan milyonlarca çocuğun eğlence günüdür. O gün sinemalar, tiyatrolar, parklar, eğlence mahalleri hep çocuklara tahsis edilir. Çocuklar bütün bu eğlence vasıtalarından meccânen istifade ederler. Çocuklar mürebbilerinin nezareti altında evvelce tertip edilen program mucibince bütün bu eğlence mahallerinden istifade ederler. İkinci gün “sıhhat günüdür”. Açık hava oyunları oynar, güneş altında bol havada eğlenirler. Bütün stadyumlar, bütün spor mahalleri o gün çocukların emrine amadedir. Üçüncü gün “nümâyiş günüdür”. O gün bütün mektepler şehrin bir ucundan başlayarak öbür ucuna kadar boy boy muntazam ordular halinde bir resmigeçit yaparlar. Yüz binlerce çocuğun muntazam kıyafet, muntazam hareketlerle, önlerinde mûsikî çalarak geçişleri kalpleri yerinden oynatan, bütün milleti sokaklara döken müheyyic bir manzara teşkil eder. İnsan bu manzarayı seyrederken istikbalin gözleri önünde resmigeçit yaptığını zanneder. Dördüncü gün “iş günüdür”. Bu gün hükümetin, belediyenin, bankaların ve büyük ticarethanelerin başına çocuklar otururlar. O gün memleketin valisi mektepler arasından seçilmiş bir çocuk, şehir emini bir çocuk, banka müdürleri çocuk, hülâsa memleketi idare eden bütün müesseselerin başında birer çocuk bulunur. Bu çocuklar o gün o müesseseleri idare eder ve mesul birer amir gibi ifa-i vazife ederler. Bundan maksat çocukta istikbaldeki mesleği için bir hırs yaratmak ona işin mesuliyetini duyurmaktır. Hülâsa bütün çocuk haftası böyle çocuklar için mesud, müheyyic bir tarzda geçer. O hafta bütün millet, bütün müesseseler, bütün matbuat bu çocuk meselesi ile meşgul olur. Memlekette bulunan bir yabancı bile o tezahürat karşısında heyecana kapılmaktan kendini kurtaramaz. Gönül ister ki bizde de bir maksad-ı hayır ile tesis edilen 23 Nisan Çocuk Günü böyle bir çocuk haftasına kalb edilsin ve o hafta memleketin

çocuklarına bir kıymet ve ehemmiyet verilsin. Bize çocuk meselesinin ehemmiyetini anlatacak bundan daha iyi bir vasıta tasavvur edemiyorum”²⁴¹.

23 Nisan’ın “Çocuk Günü” olarak anılmaya başlamasıyla beraber “Çocuk Davası” konusunda topluma gerçekleri göstermek, onları bu konuda duyarlı hale getirmek ve bu konuda heyecan yaratmak için bir fırsat doğmuş oluyordu. Çocuk davası konusunda mühim bir toplumsal sorumluk hisseden ve bu dava için çalışan yazar Sabiha Zekeriya, çocuk günü ve çocuk davası konusunda topluma şu şekilde sesleniyordu: “Çocuk davası medeniyetin insan ırklarını kurtarmak, insanlara insan gibi doğmak, büyümek ve yaratmak imkânlarını hazırlamak için açtığı son davadır. Çocuk tabiatın yarattığı, toprağın büyüttüğü, kader ve tevekkülün çocuğu ölmekten çıkacağı güne kadar bu dava devam edecektir. Çocuk milletlerin istikbalini üstüne kurdukları temel direği mahiyet ve kıymetini kazandığı gün yeni medeniyet açtığı davalardan birini kazanmış olacaktır. Yeni medeniyet, bütün makinelerini ilim dünyasını idare edecek, bilinmeyen hakikatleri bulacak insan dehasına muhtaçtır. Bugünkü insanlık, teşkilatı ile yanlış terbiye akîdeleri ile ictimai kaideleri ile bu dehalari öldürüyor. Bütün ırkların sıhhati, tâli’, kader ve tevekkülün elindedir. Bunlar fennin eline geçeceği güne kadar insanlar cehalet ve taassupla çarpışacaklardır. Çocuk davasının en büyük hasmı korkmak ve yılmak bilmeyen her adımda önüne perde çeken zalim düşmanı bu cehalet ve taassuptur. Bu hasmı devirmek, sağlam bir ırk, yaratıcı nesil ve deha yaratmak için bütün kuvvetimizi yeni nesle, çocuklara vermek mecburiyetindeyiz. Yarın garbın tamamen yeni zihniyetler, yeni nazariyeler yeni hayat akideleriyle dolu çıkaracağı bir medeniyetle karşı karşıya geleceğiz. Bugün garbın fikir aleminde mütehattî yeni cereyanlar, yeni fikirler, yeni akide kasırgaları var. Bunlar ara sıra bizim topraklara da esiyorlar. Bunların arasında gelen ve hüsnü kabul gören fikirlerden biri de çocuk davasıdır. Bu davayı güden, çocuk meselesinin hallî ile Yeni Türkiye’ye yeni ve sapasağlam bir nesil ve yeni bir hayat vermek isteyen Himaye-i Etfal Cemiyeti memlekette bu muazzam davayı açan ve müdafaa eden istikbalin vekilleridir. Bugün çocuk meselesine verilen ehemmiyet kalbimizden kopan şefkat ve merhamet değildir. Yarınki Türkiye’nin temel direklerini sağlam kurmak için, yeni medeniyetle karşı karşıya geldiği zaman yıkılmayacak bir hale getirmek için açılmış bir istikbal

²⁴¹ Mehmet Zekeriya, “Amerika’da Himaye-i Etfal ve Çocuk Haftası”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Çocuk Gününe Mahsus Fevkalade Nüsha, 23 Nisan 1927,s.s.44-45.

davasıdır. Bu dava ne benim, ne senin ne hükümetin ne milletindir. Türk'ün ve Türkiye'nin davasıdır. Çocuk günü bu hakikati millete göstermek, çocuklarımızı dolayısıyla istikbali tehdit edip felaketlere karşı el ele verip çalışmak için hepimize müşterek heyecanlar yaratacak bir gündür. Bu günden alacağımız heyecan ile fikir sa'y adamlarının birleşmesi bu davayı milli bir dava haline getirip hasımlarına karşı mütehatt bir cephe teşkil etmesi ne kadar şahan temennidir. Çünkü çocuk davası bir fert davası, bir zümre davası, bir hükümet davası değil bir istikbal davasıdır”²⁴².

1929 yılında Çocuk Haftası nedeniyle gazetelerde yazılan yazılardan birinde şu satırlara yer verilmişti: *“Himaye-i Etfale bu hafta zarfında yapacağınız yardım memleketin hem nüfusunu tezyit edecek ilk temeli atmış olacaksınız hem de kimsesiz yavruların şikâyetlerini dindireceksiniz. 23 Nisanda başlayacak çocuk haftasında her lokanta sahibi her gün Himaye-i Etfal'e ekmek parası verecek olursa gıdasız yavruların midesine sıcak yemek girecektir. Her fırsatta memlekete en büyük hizmeti yapmaktan çekinmeyen muhterem esnafın Himaye-i Etfal'den de bu yardımın esirgemeyeceğinden eminiz”²⁴³.*

Dönemin gazeteleri, çocuk meselesini Nisan ayı boyunca hep gündeminde tutmuş, konu ile ilgili yazılara yer vererek toplumun, çocuklara yardım elini uzatmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Gazetede yer alan diğer bir habere göre; Çocuk Haftası boyunca memleketin kıymetli muharrir ve muallimleri tarafından her yerde konferans verilecek ve radyo programlarında çocuk mefhumu hakkında hitabelerde bulunulacaktı²⁴⁴. Toplumun bu tür yazılı ve sözlü propagandalarla dikkati çekilirken diğer taraftan gazete ve dergiler, çocuklar için çocuk haftasına özel baskılar yapmaktaydılar. Örneğin, Çocuk bayramı nedeniyle Akşam Gazetesi özel olarak “Çocuk Haftası” adında, çocuklar için bir ek hazırlamıştı. Bu ilave yayım, çocuklara yönelik resim, reklam, bilmece ve hikâyeleri içermekteydi²⁴⁵.

Çocuk meselesine en çok değinen isimlerden olan Neşet Halil Bey, 1931 yılında Ankara radyosunda “Çocuk Haftası” nedeniyle verdiği konferansta çocuk haftasının ne olduğu ve niçin yapıldığını açıklamıştı. Ona göre; *“Çocuk haftasında Türk Cemiyeti'nin kazandığı şey, vali olan, belediye reisi olan, nutuk söyleyen,*

²⁴² Sabiha Zekeriya, “İstikbal Davası”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Çocuk Gününe Mahsus Fevkalade Nüsha, 23 Nisan 1927, s.s.30-31.

²⁴³ “Çocuk Haftası 23 Nisan'da Başlar”, **Akşam**, 19 Nisan 1929, s.11.

²⁴⁴ “Çocuk Haftasında Konferanslar”, **Akşam**, 21 Nisan 1929, s.3.

²⁴⁵ **Akşam**, 27 Nisan 1933, s.3

resmiğeçit yapan çocuk değil, düşünölen derdi ile alakadar olunan büyük çocuk kesafetidir. Biz çocuk haftasında bu kesafeti kazanmaya çalışıyoruz. Kesafetin terbiyevi, sıhhi bakıma, büyüklerinin candan alakasına ihtiyacı vardır. Memleketimizde asırlardan beri ihmal edilen, bilhassa terbiyevi sahada, millet için, istikbal için, yurt için sây ideali tespit edilmeyen çocuk, bugünkü Türkiye'nin, büyük Türk inkılâbının, Cumhuriyetin varisi olacaktır"²⁴⁶. Neşet Halil, Türkiye'de yirmi yaşından aşağı olan genç vatandaşların sayısının altı milyon civarında, yedi ile on iki yaş yani ilk tahsil yaşında olan çocukların bir milyon üç yüz bin kadar olduğunu ancak okuma yazma oranının oldukça düşük olduğunu vurgulamaktaydı. Bu yapı ile inkılâpların yaşayamayacağı, inkılâpların yerleşmesi ve yaşaması için toplumun eğitim yoluyla bilinçlendirilmesi gerektiğini dile getirmekteydi. Ona göre;

"Halk idaresinin esası umumi tahsildir. Cumhuriyetçi, İnkılâpçı, vatanperverler, güzideler, eserleri için halk arasında okuma nispetini arttırmaya mecburdurlar. Tıpkı bunun gibi memleketin iktisadi inkişafı, sanatta, ilimde, hukukta, idarede olduğu gibi kümenin kazanç işlerinde de hazırlıklı bulunmasına bağlıdır. Bu hazırlık bugünkü Türk çocuğu için sarf edeceğimiz sıhhi itinanın mevzuudur"²⁴⁷. Özellikle nüfusu arttırarak iktisadi ve medeni mahrumiyetlerin giderileceği üzerinde duran Neşet Halil, doğumdan önce ve sonra ailelere ve çocuklara yapılacak yardımların nüfusu arttırmada ve kalkınmada etkili olacağını ifade etmişti. Netice olarak şunu söyleyebiliriz; çocuk haftası nedeniyle çocuklara dair sorunları gündeme getirme şansı yakalanmış, ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik yapısının güçlendirilmesinin planlı bir çocuk politikasıyla mümkün olabileceği ortaya konulmuştur.

1933 yılına gelindiğinde çocuk meselesi tam olarak çözümlenebilmiş değildi. 1933 yılının Nisan ayında Çocuk Haftası nedeniyle gazetelerde yazılan yazılara baktığımızda çocukların yaşadığı sorunlar ve taleplere rastlanmaktadır. Çocukların himayesizliği, maruz kaldıkları kötü muamele, ağır işlerde çalıştırılmaları, gıdasızlık gibi konular Çocuk Haftası nedeniyle masaya yatırılmakta ve konuya toplumun dikkati çekilmeye çalışılmaktadır. 25 Nisan 1933 yılında Akşam

²⁴⁶Neşet Halil, "Çocuk Haftası-Nedir? Nasıl Geçti? Niçin Yapılıyor?", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.56, Mayıs 1931, s.2.

²⁴⁷ **A.g.m.**, s.2-6.

Gazetesi'nde yer alan bir yazıda çocukların yaşadığı sıkıntılar ve ihtiyaçları ile ilgili şu ifadeler kullanılmıştır:

“Birinci Nokta: Sanayide çalışan çocuk işçilerin gerek mesai zamanı, gerek sıhhat, gerek okuma cihetinden vaziyetleri çok fenadır. Hatta muzır cins sanayide 12-14 saat yıpranan bulûğa ermemiş yavrular var. Bunları ilk planda kanun ve nizamlarla makul bir şekle sokmalıyız.

İkinci Nokta: Diğer çalışan çocuklar... Mesela kahvelerde ve sair yerlerde çiraklık edenler... Evlerde evlatlık “ahretlik” olanlar... Bunları, insafsız insanlar Kurun-u Vusta esirleri gibi kullanmaktadırlar... Uyandıklarından uyuyacaklarına kadar mütemadi çalışma... Hatta tatlı çocukluk uykuları arasından bile uyandırılırlar : “Kalk! kahve pişir!...” bu yavruların adedi pek çoktur... Ve hiçbir inkişaf ihtimalleri mevcut değildir; kavrulup kalırlar... Cemiyetin yüz karasındırlar.

Üçüncü Nokta: Mekteplerde aç olan yavrularımız var.

Dördüncü Nokta: Çocuklara yuva tahsili lazımdır. Bu olmadıktan sonra, ilk mektepten de aru olunan fayda elde edilemez. Zira, mahalle sokaklarında, viranelerde, yangın arsalarında, sekiz on yaşına kadar tereddi eden nesil, ondan sonra mektebe girince zaptı rapta uyamıyor. İlk mektep derecesinde yuvaya da ehemmiyet vermeliyiz.

Beşinci Nokta: Sokaklarsa seril sefil gezinen melcesiz çocuklar meselesi...

Altıncı Nokta: Köy çocuğunun vaziyetinden haberimiz bile yok... Hodbinesine şehirlerle meşgulüz. Hâlbuki nüfusumuzun yüzde doksanı köylü”²⁴⁸.

Vâlâ Nureddin, Çocuk Haftası gibi özel bir zamanda bu değerlendirmeyi yaparak çocuk meselesini ön planda tutmuş, yetişkinlerin gelecek nesle karşı ihmal ve kusurlarını anlatmaya çalışmış ve var olan bu meselelerin çözümü için çağrıda bulunmuştur.

Türkiye’de uzun yıllar boyunca kutlanan çocuk haftaları ile çocuk meselesi gündemde tutulmuştu. 1934 yılında bir gazetenin köşe yazısında konu ile ilgili şu ifadelere yer verilmişti: “Bizde de çocuk haftası başladı. Bu haftadan gaye, mekteplerimizde zaten sık olan tatil günlerini çoğaltıp çocukları daha fazla eğlence

²⁴⁸ Vâlâ Nureddin, “Çocuklara Karşı Kusurlarımız”, **Akşam**, 25 Nisan 1933, s.3-4.

ve gezintiye sevk etmek olmasa gerektir. Öyle sanıyoruz ki çocuk haftasını tesis edenlerin kafasında, bu düşünce daha ciddi, daha faydalı, hatta daha mukaddes emellere cevap veriyor...

Maksat memleket efkârı umumiyesini bu bir hafta içinde Türkiye’de çocuk meselesini düşünmeye davet etmektir. Unutmamalı ki memleketimizde, asırlarca ihmal edilmiş bir çocuk meselesi vardır. Doğumu, büyümesi, terbiyesi, tahsili, sıhhati ve ahlaki ile baştanbaşa uğraşılması lüzumlu bir çocuk meselesi... Bu mesele, her medeni memlekette vardır, her zaman vardır. Bizde, her yerden ve her zamandan çok daha fazla mevcuttur. Milletimizin istikbalini doğrudan doğruya alakadar eden bir mevzu olarak şiddetle mevcuttur.

Çocuk haftası, çocuk bayramı birçoklarımızın zannettikleri gibi, çocukların eğlenmesine mahsus çocuk günleri değil –zira bu nevi bayramlar eksik değildir– çocuk meselesini düşünmeye mahsus büyüklerin günüdür.

Bu hafta bitince, hükümet, maarif, mektepler, Himaye-i Etfal Cemiyeti, fırkaperver cemiyetler, analar babalar, hülâsa, resmi, hususi vaziyette her Türk vatandaşı, elini başına dayayıp düşünmelidir:

Bu hafta zarfında Türk çocuğunun maddi, manevi salâhı, terbiye ve sıhhati namına ne yaptık? Kaç hasta çocuğu iyi ettik, kaç fukara çocuğa yiyecek veya elbise, kitap veya oyuncak dağıttık? Kaç serseri namzedi yavruyu kaldırım taşından kurtarıp mektebe ve hastaneye koyduk? Hülâsa, bu çocuk haftası zarfında kaç çocuğa manen ve bedenen yardım edebildik? Bu suallere verilecek cevap milletin seviyesine ölçü olur²⁴⁹.

1934 yılında gazeteler, 23 Nisan kutlamalarıyla ilgili kıymetli yazılara yer vermeye devam etmişti. Kâzım Karabekir’in günün anlam, önemi anlatan ve toplumsal bir mesaj niteliğinde olan bir yazısı şöyleydi:

“Yurdumuzun ve cumhuriyetimizin istikbalinden tamamiyle emin olabilmek için çocuklarımızı çok itina ile yetiştirmeli, onların beden ve fikir terbiyelerine bütün mevcudiyetimizle dikkat etmeliyiz. Bu mühim vazife yalnız ana babaya ait değildir, bütün cemiyete şamil bir borçtur ve çocuklarımızın hakkıdır. Himaye-i Etfal

²⁴⁹ Akşamcı, “Haftalar”, **Akşam**, 25 Nisan 1934, s. 3.

Cemiyeti'nin bu hususta senelerden beri göstermekte olduğu yüksek faaliyet ve muvaffakiyetler her türlü takdir ve iftihara layıktır"²⁵⁰.

İsmet İnönü'nün ise günün anlam ve önemi ile ilgili çocuklara verdiği mesaj şöyle idi:

"Bayramınız kutlu olsun cumhuriyet çocukları! Sizin bayramınız bütün sevinç günlerinin en neşelisi ve en feyizlisidir. Hiçbir bayram günü sizin bu haftanız kadar vatan için ümitlerle dolu değildir.

Hiçbiriniz cumhuriyetten başka devir bilmiyorsunuz ve bilmeyeceksiniz. Sizi neşede şetarete ölçüsüz görmek bizler gibi kötü saltanat devirlerini yaşamış olanlar için uçsuz, bucaksız ilham membaidır.

Sizin hiçbiriniz vatanın her sahada zaferinden ve üstünlüğünden başka bir vaziyet tanımiyorsunuz. Siz hiçbir muvaffakiyetsizlik görmemek için yetişiyorsunuz. Engin ve pürüzsüz ruhlarınızın milyonlarca kanatları sevgili Türk vatanının üstüne geçirilmiş zırhlı bir göktür. Kanatlarınızın zırhı inkılâp çocuklarının karakterindeki sağlıkla ve sağlamlıkla terbiye edilmiştir.

Doğru sözlü, temiz yürekli, vatan için kahraman ve fedakâr, çalışkan ve bilgili olmağa çalışınız. Ancak bu ahlakla ve vatan için canınızı feda etmek ülküsü ile ve birbirimizi severek Türk adını göklerde tutabilirsiniz.

*Büyük Gazinin Türk Cumhuriyetini ve vatan istiklalini emanet ettiği gençlik sizsiniz. Türk tarihinin hiçbir devrinde çocuklarımız o kadar yüce bir elden bu kadar değerli bir armağan alamadı. Ne mutlu size!"*²⁵¹

Milli bayramlarda çocukların ön planda tutulmasının siyasal yönleri de bulunmaktaydı. Örneğin Cumhuriyet Bayramı, Türk çocuklarının devrim, istiklal ve cumhuriyetin manalarını bilmeleri, sevmeleri ve yaymaları için önemli bir gün olarak idrak edilmişti. Bunun için bayram öncesinde "halk kürsüleri" oluşturulmuş ve dönemin basınında yer alan haberlerde çocuklar, bu kürsülerde konuşmaya davet edilmiştir. Haberde "*Devrime baş ve gönül bağlamış olan Türk çocuklarının devrim,*

²⁵⁰ "Çocuk Haftası İçin İki Kıymetli Yazı, Kâzım ve İsmet Paşa Hz. nin İhtisasları", **Akşam**, 23 Nisan 1934, s.1.

²⁵¹ "Çocuk Haftası İçin İki Kıymetli Yazı, Kâzım ve İsmet Paşa Hz. nin İhtisasları", **Akşam**, 23 Nisan 1934, s.s.1,2.

istiklâl ve cumhuriyeti tanıyıp sevdirmek yolundaki güzel fikirlerini yaymak için Cumhuriyet Bayramı'nın mutlu günlerinde Ankara'da Hâkimiyet-i Milliye ve Halkevi meydanlarında iki halk kürsüsü açılmıştır. Bayram günlerinde ulusal duygularımızın inan verici sesler halinde bütün yurda akisler yapmasına hizmet için bu kürsüler devrime en içten bağlı bütün yurttaşlara açıktır”²⁵² ifadesi yer almıştır.

Yeni Türk Mecmuası'nın yazar kadrosunda olan Mehmet Şekip de milli bayramların, demokrasi idealini yaymak için en iyi vesile ve vasıta olduğunu düşünmektedir. Konu ile ilgili fikirlerini şu şekilde dile getirmiştir: *“Milli bayramlarda büyük memleket meseleleri, iktisat ve tasarruf, içki ve frengi belaları, yerli malı, okuyup yazma öğrenmek, hurafeleri yıkmak vs. savaşları yapılabilir. Milli bayram kaç gün sürerse, bir günden fazla sürmesi faydalıdır, o müddet zarfında bütün talebe, muallimler, memurlar, hülâsa bütün münevverler seferber olur, gazeteler hep o mihver etrafında neşriyat yaparlar, duvar ilanları herkese öğütler bağıırır, parola verir. Sokakların bir yakasından ötekine uzanan bezlerde o günün duyguları dalgalanır. Sinemalar ve tiyatrolar halka bedava seanslar yaparlar ve hep inkılâp ve savaş mevzuları gösterirler. Bütün kulüplerde, mekteplerde mubahasalar tertip olunur. İnkılâp şarkıları bağııran gençler köylere akın eder. Köylüyü şehre getirecek kamyon seferleri tertip olunur. Hülâsa köy ve şehir öyle bir kaynar ki bu kaynama ile ruhlar sıcaklıklarını aylarca muhafaza ederler, bütün ömürlerine sürecek idealler edinirler”²⁵³. Milli bayramlar aracılığı ile yurttaşların birbiriyle kaynaşması, önemli toplumsal mesajların ön plana çıkarılması, yapılan ve yapılacak inkılâpların gündemde tutulması, Yeni Türkiye'nin eşitlikçi ve ilerlemeci tavrının bir yansımasıdır. Ülkenin en önemli toplumsal meselelerinden olan çocuk meselesinin gündemde tutulmasının amacı vatandaşların bu sorunu el birliği ile çözüme kavuşturmak, daha medeni bir Türkiye yaratımı için toplumsal heyecan yaratmaktır.*

1937 yılına gelindiğinde bayramlarda halen çocukların ön planda olduğu görülmektedir. Çocukların bayramlarda daha da önemsenerek, mutluluklarının tesis edilmeye çalışılması çocuk meselesinin bu tarihlere kadar gündemde olduğunu göstermektedir. Dönemin bu konudaki bakış açısını sergileyen bir yazı şu şekildedir: *“Abdülhak Hâmid'e “Kim demiştir çocuk küçük şeydir. Bir çocuk bence pek büyük*

²⁵² “Halk Kürsüleri”, **Ulus**, 25 İlk Teşrin 1935,s.3.

²⁵³ Mehmet Şekip Tunç, “Milli Bayram ve Halk Terbiyesi”, **Yeni Türk Mecmuası**, S.2, Teşrin-i Sâni 1932, İstanbul Devlet Matbaası, s.149.

şeydir” vecizesini ilham eden “yarın” lar zümresini – bütün incelikleriyle ve top top –görebilmek için bayramlardan müsait zaman yoktur. Bayram sevinç günüdür, çocuklar da sevincin şakrak timsalleridir. Tabiatın birçok kanunlarını tadil eden cemiyet, çocuk ruhundan neşeyi ve dudağından kahkahayı almamış, alamamıştır. Hayat mücadelesi ve o mücadelenin üzüntüleri, elemeleri beşiğe yakınlık nispetinde sıfıra doğru düşer. Bu sukutu boyuna kamçılayan çocuk ruhundaki masum neşedir ve o neşeyi çocuk dudağındaki silinmez, bozulmaz, aşınmaz kahkaha temsil eder. Bayramlar ise kendi muhitlerinde coşup taşan çocuk sevinci, çocuk kahkahasını sergi haline getirir, yer yer teşhir eder”²⁵⁴.

23 Nisan, 1937 yılında da büyük bir özenle kutlanmaya devam etmiştir. Dönemin tanınmış isimlerinden olan Hasan Âli Yücel, Akşam Gazetesi’nde 23 Nisan’ın önemini anlatan bir yazısında şu ifadelere yer vermiştir:

“23 Nisan 1920, Türk Tarihi’nin en mühim anlarından birini noktalar. Bugün bundan on yedi sene evvel Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulmuştur. O zaman Atatürk, şu esasları ileri sürmüştü: “Mecliste mütekâsif milli iradeyi bilfiil vatan mukadderatına hâkim tanımak esas umdedir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin fevkinde bir kuvvet mevcut değildir.” Bu umdenin ilanı cumhuriyetin hakiki kuruluşu olduğu kadar hakiki cumhuriyetin de varoluşu demektir. Mustafa Kemal’in milletine silinmez bir alın yazısı olarak kazandırdığı “Hâkimiyet, Milletindir” düsturu ile ifade edilen bu yüksek prensip, Türk Milleti’nin kendi iradesini idrak etmesi ve onu her türlü hukukunun fevkinde bilmesi demektir. Bu idrak ve şuur, on yedi seneden beri kuvvetini arttırmakla milli hayatımızın talihini günden güne parlatmaktadır.

Milli hâkimiyet, kurulduğu tarihe göre kutlu bir mazi, bugünkü varlığına bakılınca şuurlu bir hal, gelecek nesillerin onu muhafaza vazifesi yönünden sonsuz ve ölümsüz bir istikbaldir. Bu itibarladır ki büyük bayramımız olan milli hâkimiyetin ilanı günü, yarının nesilleri ve bugünün çocukları için de bayram ittihaz edilmiştir.

Cumhuriyet çocuklarına senenin bir haftası 23 Nisanda başlayarak o mühim tarihin milletlerine verdiği büyük hakkı ve vazifeyi duymaları için armağan edilmişti. Yavrularımızın gülererek, eğlenerek yarınki hayata şen ve kuvvetli girmeleri ergesile bu hafta bütün ana yurt içinde yeni bir neşe ve sevinç âlemi yaratıyor.

²⁵⁴ M.Turhan Tan, “Çocuklar Arasında”, **Cumhuriyet**, 26 Şubat 1927, s.5.

*Bugünün çocuğunda yarının büyüğünü görmek Türk uluları için ne büyük saadettir. Bizden sonra gelecek nesillerin gürbüz, akıllı, bilgili ve ahlaklı oluşlarına hakiki bir başlangıç sayacağımız çocuk bayramında babalar, analar ve onların ana ve babaları gibi hepimizin Türk milletinin istikbali hesabına en derin bir huzur ve memnunluğu duymaktayız. Onun içindir ki 23 Nisan, büyük küçük; ergin, çocuk bütün milletin bayramıdır. Bütün Türk Milleti'ne bu mukaddes bayram kutlu olsun...*²⁵⁵

Gazeteler, 1937 yılında çocuk bayramı münasebetiyle çocuk mevzuu ile uğraşan önemli isimlerin fikirlerine yer vermişlerdi. Akşam gazetesinde, Çocuk Haftası boyunca çocuklara dair sıkıntılar dile getirilmiş, çözüm önerilerinin neler olabileceği ortaya konulmuştur. Gazetede; *“Çocuk bayramı bütün bir hafta büyük bir neşe içinde geçecek. Çocuklar gezecekler, eğlenecekler, balolar verecekler, çaylar verecekler, otomobil bedava, tramvay bedava, sinema bedava, tiyatro bedava... Bu güzel, neşeli bayram için acaba memleketin tanınmış simaları neler düşünüyor”* denilerek çocuk davasına gönül vermiş kişilerin görüşlerine yer verilmişti. Örneğin Profesör Besim Ömer'in Çocuk Bayram'ı ile görüşü şu şekildeydi:

*“Çocuğu düşünürken anaları da düşünmemiz şarttır. Bunun için İtalya'da olduğu gibi bir “çocuk ve analar bayramı” yapmalıyız. Çocuk bayramında çocuk bakımı ve çocuk beslenmesi hakkında propagandalar yapıyoruz. Analar bayramında da analığın, hakikaten güç ve mesuliyetli olan analık işinin memleket kadınlarına genç kızlarına öğretilmesi lazımdır. Bu itibarla bir analar bayramı yapmak çok doğru olur...”*²⁵⁶

Dönemin tanınmış çocuk doktorlarından olan Ali Şükrü Şavlı ise çocukların, çocuk bayramlarında ellerinde “Bol güneş isteriz”, “bol hava isteriz”, “çocuk bahçeleri isteriz”, “eski usul kundak istemeyiz”, “umacı istemeyiz”, “korkutulmak istemeyiz” yazılı olan levhaları taşıması gerektiğini ifade etmişti. Çocuk haftasının propaganda bakımından iyi olduğunu, Türk kadınlarının bu propagandalar, faaliyetler ve neşriyatlar sayesinde analık ilmini daha iyi öğrendiklerini dile getirmişti. Ona göre; Türk kadınının analık şefkati çoktu. Ancak analık bilgisi azdı.

²⁵⁵ Hasan Âli Yücel, “Yirmi Üç Nisan”, **Akşam**, 23 Nisan 1937, s.1.

²⁵⁶ “Umacı İstemeyiz, Salıncak İstemeyiz- Çocuk Bayramı Münasebetiyle Çocuk Mevzu ile Uğraşanların Mütalâaları”, **Akşam**, 23 Nisan İlavesi, 23 Nisan 1937.

Bu nedenle Çocuk Haftası'nda yapılan propagandalarla kadınların bu alandaki gelişimleri sağlanabilirdi.

Çocuk Bayramı konusunda gazetede fikrine yer verilen Profesör Kadri Raşit ise şu ifadeleri kullanmıştır: “Çocuk mevzuunu çok büyük ve çok vâsi bir programla düşünmek lazımdır. Mesela bizim 18 milyonlu geniş memleketimiz için bir değil birkaç büyük, güzel, asri çocuk hastanesine lüzum vardır. Hâlbuki bugün maalesef memlekette topu topu kaç çocuk yatağı vardır bilir misiniz? 65 yatak. 18 milyon nüfuslu memlekette 65 yatak nedir?”²⁵⁷ Gazetede görüşlerine yer verilen diğer isimlerden olan Dr. Semiramis Ekrem Behçet, Mazhar Osman ve çocuk kurumu başkanlarından Zekâvet Zati de çocuk bayramı dolayısı ile çocuklara dair yaklaşımlarını topluma aktarmışlardır. Çocuklar ile ilgili toplumsal sorunların neler olduğu bu kişiler tarafından bu özel haftada gazeteler aracılığı ile dile getirilmiş ve Cumhuriyetin yaratmak istediği yeni çocuk algısının oluşumuna katkı sağlamışlardır.

2.2. Atatürk Dönemi'nde İdeal Anne ve Baba

2.2.1.İdeal Anne ve Babanın Profili

20. yüzyıldan itibaren yaşanan siyasal, kültürel, ekonomik gelişmeler dünyada birçok ülkede zihniyetlerin de değişimine yol açtı. Türkiye de kuruluşunun hemen ardından dünyada yaşanan, bilimsel, teknolojik ve toplumsal ilerlemelere ayak uydurmak niyetinde idi. Toplumsal ilerlemenin, Batı medeniyetinin ortaya koyduğu birikimden yararlanmakla mümkün olabileceği anlaşıldı. Türk toplumunun temel birimi olan ailenin geliştirilmesi, çağdaş bir bünyeye sahip olabilmesi ve bu aileden uygar bir neslin yaratılması Türkiye'nin yeni hedefleri arasındaydı. Türkiye, bu hedefleri gerçekleştirmek üzere kuruluşunun ilk 25 yılında aile hayatında önemli yer edinen anne ve babanın rolleri ve onların profilinin tekrar düzenlenmesi konusunda çalışmalar yaptı. Türk ailesinin görünümü ve hareket tarzlarıyla Osmanlı sisteminden tamamen kopmuş, ancak kendine has kültürü de içinde barındırarak Batılı, uygar ve yeni olması beklenmekteydi. Çağdaş ve yeni aile idealinde anne ve babanın profili yeniden yaratıldı. Annenin profili yeniden yaratılırken özellikle kadının modernleşmesi, eğitilmesi üzerinde duruldu. Mustafa Kemal Atatürk'ün

²⁵⁷ “Umacı İstemeyiz, Salıncak İstemeyiz- Çocuk Bayramı Münasebetiyle Çocuk Mevzu ile Uğraşanların Mütalâaları”, **Akşam**,23 Nisan İlavesi, 23 Nisan 1937.

kaleme aldığı “Medeni Bilgiler”²⁵⁸ adlı kitap, aslında ideal anne ve babanın, ideal aile kurumunun ne olması gerektiğine ışık tutmaktaydı. Mustafa Kemal’in bu eseri 1930’lu yıllarda topluma birçok açıdan rehberlik etmekteydi. Eserde ailenin tanımı yapılmakta, aile bireylerinin görevlerinin ne olduğu anlatılmakta, baba, ana ve çocukların vazifesi açıklanmaktaydı. Eserde Mustafa Kemal’in bu konudaki ifadeleri şu şekildeydi: “*Aile bir hayat arkadaşlığı olduğu kadar bir onur ortaklığıdır. Ailenin en önemli görevi çocukların terbiyesidir. Kısmen topluma ait olan bu görevde ailenin büyük payı vardır. Çocuklarını toplum ve milleti için faydalı olacak bir terbiye ile büyüten ve onlara onurlu bir isim bırakan aile mutlu ve huzurlu sayılır. Ana ve babalarının karşılıklı sevgi ve saygı ve samimi bağlılık duygularına şahit olan çocuklar için toplum terbiyesinin temeli kurulmuş demektir.*

Baba ailenin başkanıdır. Topluma karşı görev esas olmakla birlikte, bir aile babası bu sıfatla bütün ömrünce karısının ve çocuklarının mutluluğu ile yakından ilgisini korur. Aile ocağı babanın her sıkıntısını dinlendirecek bir neşe ve huzur kaynağı olmalıdır. Büyük, küçük ailenin bütün üyeleri babaya saygı ve minnettarlık duygularıyla bağlanmalıdır. Buna karşı baba en sıkıntılı zamanlarında karısından saygı ve yardımını ve çocuklarından şefkatini esirgememek dayanıklılığını göstermelidir. Ana, yuvanın başkanıdır. Aile üyelerinden hepsi mutluluğunu onun ince ve özenli ilgisine borçludurlar. Türkler “ana hakkı”nı büyük sayarlar. Bu çok yerinde bir görüşür. Çocuklar analarını sıcak bir saygıyla kucaklamalıdır.

Yasa, çocuklara kendilerine hayat sebebi olan, kendilerini besleyen, büyüten, okutup yetiştiren baba ve ananın mirasına sahip olmak hakkını da vermiştir. Bu haklar çocuklara, anaya ve babaya karşı çok derin bir görev de yükletir.

Baba, ana çocuklarını hayata hazırlamayı görev bilirler. Ancak hayata hazırlanmış çocuklar da ana, baba hakkını özveriyle çalışarak ödemelidir. Yoksa bu çağdan sonra kendini, ailesine sıkıntı veren bir yük halinde bırakmamalıdır. Bir de çocukların hayatta başarıları yalnız kendi şahısları için değildir, çocuklar yetiştikleri

²⁵⁸ Mustafa Kemal Atatürk, **Medeni Bilgiler, Türk Milletinin El Kitabı**, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, Eylül 2010, s.s. 436-437.

aile ocağının mutluluk, varlık ve özellikle onurunu yükseltmeyi birinci ve yüksek insanlık borcu bilmelidir”²⁵⁹.

Mustafa Kemal bu fikirleri ile Türk Milleti’ne, Türk ailesinin önemi ve görevleri konusunda bilgi vermiş ve yön çizmiştir. Mustafa Kemal’e göre, aile kurumunun iyi bir biçimde teşkil olması gerekmektedir. Aile fertlerini oluşturan anne, baba ve çocuğun birlik ve dayanışma içine olmaları toplumsal düzenin iyi bir hal almasına etki etmektedir. Anne ve babanın birbirleri ile olan iletişimlerinde sevgi ile saygıyı esas almaları istenmekteydi. Ebeveynlerin çocuklarına karşı sevgi dolu, şefkatli, eğitici ve fedakâr davranışlar sergilemesi gerektiği öne sürülmekteydi. Bu özelliklere sahip anne ve babaların, mutlu ve iyi çocuklar yetiştirerek topluma faydalı olacağı ifade edilmekteydi.

Mustafa Kemal Atatürk, ortaya koyduğu fikirler ve yaptığı uygulamalarla Türk Kadınına asri bir yol çizmiştir. Yeni anlayışta kadınlara medeni anneliğin ne olduğu anlatılmıştır. Atatürk’ün Türk anneleri için sarf ettiği sözlerde ideal Türk annelerinde olması gereken vasıflar sıralanmıştır. Dönemin dergilerinden²⁶⁰ bir tanesi Mustafa Kemal’in şu sözlerini annelerin bir düstur olarak kabul etmeleri gerektiğini öne sürmüştür: “*Anaların, bugünkü evlatlarına vereceği terbiye; eski devirlerdeki gibi basit değildir. Bugünün anaları için evsafi lâzımevi haiz, evlât yetiştirmek, evlatlarını bugünkü hayat için faal bir unsur haline koymak, pek çok yüksek evsafın hâmile olmaya mütevakkıftır. Binaenaleyh, kadınlarımız; hatta erkeklerden daha çok münevver, daha feyizli, daha fazla bilgili olmaya mecburdurlar. Eğer hakikaten milletin anası olmak istiyorlarsa...*”²⁶¹Cumhuriyet çocuğu millet inşasının temeline alınmıştır. Bu nedenle üstün niteliklere sahip, bilgili ve çağdaş bir kadının meydana getirilmesi gerekmektedir.

Yeni anne ve baba profili yaratılırken, anne ve babanın çocuğa karşı görevleri, ona vereceği eğitim, yaklaşım tarzı gibi konularda yeni bakış açıları ortaya konuldu. Avrupa ve Amerika’da çocuk pedagojisi konusunda büyük ilerlemeler kaydedilmişti. Batının çocuğun terbiye ve taliminde ortaya koyduğu yaklaşımlar ve

²⁵⁹ Mustafa Kemal Atatürk, **Medeni Bilgiler, Türk Milletinin El Kitabı**, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, Eylül 2010, s.436,437.

²⁶⁰ “Her Türk Annesi, Büyük Gazinin Sözlerini Bir Düstur Olarak Kabul Etmelidir”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.41, Şubat 1930, s.s.17-19.

²⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Utkan Kocatürk, **Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri**, Olgaç Matbaası, Ankara, 1984, s.94.

anne ile babanın ele alınmış biçimi Türkiye’ de özellikle dönemin yayınları aracılığıyla yayılmaya başladı. Buna göre çocuklar, yeni dünya düzeninden haberdar olmalı ve çağı takip edebilmeliydi. Anne ve babalar, çocuklarına rehber olarak onların topluma adapte olmasında fayda sağlayan kişiler olmalıydılar. Çocuğun, cesur, nefsinden emin olarak yetiştirilmesi, toplum hayatından istifade etmesi arzulanmaktaydı. Çocuğu çağın gerektirdiği şekilde iyi bir biçimde yetiştirmek konusunda en önemli görevler annelere verilmişti. İyi çocuk yetiştirmenin yolu iyi anne olmaktan geçmekteydi. Peki iyi anne nasıldır? Neler yapmalıdır? Dönemin yayınları bu gibi sorulara cevap vererek iyi anne olmanın sırlarını anlatılmaktaydılar.

1927 yılında basılan “Annelerle Hasbihâl, Evde Mekteb”²⁶² adlı kitap iyi bir anne olmanın yollarını modern usullerle anlatılmaktaydı. Buna göre; iyi bir anne olmak için annenin anlayıcı bir kalbi olmalıdır. İyi bir anne, çocuğa iyi bir rehber olmalı, çocuğunu anlamalı ve ona göre hareket etmelidir. Annenin çocuğunu iyi yetiştirmesi ve anlayabilmesi için kendi çocukluğundan ders alarak bunu tecrübeye dönüştürmesi beklenmektedir. Çocuğa karşı daha itinalı ve adil davranmak, onu eğlenceden mahrum etmemek ve çocuğun akranlarının yanında mahcup edilmemesi iyi anne olmada önemli davranış kuralları olarak gösterilmiştir. Esere göre; anneler çocuklarını iyi gözlemlemelidirler. Anneler, her çocuğun farklı mizaca sahip olduğunu anlamalı ve onların ihtiyaçlarına cevap vermelidirler. *“Bir Anne için bunlardan daha mühim, daha müşkil meseleler olabilir mi? Annenin iş saati mahdut değildir. O günün yirmi dört saati hep çocuklarıyla meşgul olur. Bütün bu yorucu işe rağmen anneyi şen ve mesut yapan şey, çocuğunu anlayışı, onu büyümüş hayal etmesidir. Anne için bundan daha tatlı ve daha sevimli bir meşgale olabilir mi?”*²⁶³

Cumhuriyetin ilk çeyreğinde özellikle dönemin yayınlarında ideal bir baba profilinden ziyade ideal anne profilinin çizildiği anlaşılmaktadır. İdeal anne profili yaratılırken annenin çocuğunu nasıl eğiteceği, bedensel olarak ona nasıl bakması gerektiği, bir kadında bulunması gereken mizaç ve davranış özellikleri anlatılmıştır. Annelerin en önemli görevi çocuğunu iyi ve sağlıklı bir biçimde büyütme olarak görülmüştür. Dönemin anlayışına göre; annelerin bu görevi iyi bir biçimde sağlamaları toplumun dönüşümüne ve değişimine katkı sağlayacaktı. Zira

²⁶² **Evde Mekteb, Annelerle Hasbihâl**, Müt: Sabiha Zekeriya, Belkıs Halim, M. Zekeriya, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1927.

²⁶³ **Evde Mekteb, Annelerle Hasbihâl**, Müt: Sabiha Zekeriya, Belkıs Halim, M. Zekeriya, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1927, s.9-13.

Cumhuriyetin ilk yıllarında güçlü olmanın şartı, sağlıklı ve güçlü bir neslin yaratılması ile yerine getirilecekti. Bu nedenle kadının, annelik vasıflarının geliştirilmesi için çaba gösterildi. Devletin desteği ile kadınlara yönelik bebek ve çocuk sağlığına dair birçok yayın yapıldı. Sağlıklı bir neslin kurulumu için kadınların sağlık eğitimine ihtiyaç duyduğu kanaatine varıldı. 1926 ‘da Türkiye Cumhuriyeti Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti tarafından basılan Ali Vahid Yaşat tarafından yazılan *Annelere Nasihat*²⁶⁴ ideal bir annenin bebeğinin sağlığını temini için yazılmış bir eserdir. Yine Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin bir neşriyatı olan ve Doktor Ali Vahid tarafından yazılan *Annelere Nasihat*²⁶⁵ adlı eser de idealize edilen annenin çocuk sağlığı konusunda bilgilendirilmesini sağlayacak nitelikteydi.

Türkiye’de ideal anne ve babanın yaratılmasında Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin faaliyet ve yayınlarının önemi oldukça büyüktür. Cemiyet, 1924 yılında çocuğun sağlıklı bir biçimde büyütülmesini sağlayacak ve bilinçli anne ve babaların yaratımında rol oynayacak birçok eser yayınladı. Doktor Ali Vahid tarafından yazılan “Çocuk Büyütme İlmihali”²⁶⁶, “Çocukluğun İctimai Hıfzıssıhhası”²⁶⁷, “Annelere, Memedeki Çocuk Nasıl Beslenir”²⁶⁸, “Hasta Çocuğa Bakım ve Bulaşıcı Hastalıklar”²⁶⁹ adlı eserler sıhhatli bir neslin kurulumunda anne ve babaların sahip olması gereken bilgileri içermekteydi. Bununla birlikte Cemiyetin 1927 yılında yayınladığı “Annelere ve Çocuklara Salname”²⁷⁰ adlı eserde anne ve babaların hem çocuğun sağlığı hem de mutluluğunu sağlayacak yazılar yer almaktaydı. Bu dönemde anne ve babaların birçok açıdan yetkin, bedenen ve ruhen sağlıklı olması arzulanmaktaydı. İdeal baba görüntüsünde içki, kumar ve tütün kullanımı kötü bir alışkanlık olarak yer almaktaydı²⁷¹. Anneler ise çocuklarının sağlıklı olması için gerekli koşulları sağlayan, bilgi ve beceriye sahip kişiler olmalıydılar. Cumhuriyetin

²⁶⁴ Ali Vahid Yaşat, *Annelere Nasihat*, Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti matbaası, Ankara, 1926.

²⁶⁵ Ali Vahid Yaşat, *Annelere Nasihat*, Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfzıssıhha ve Neşriyat Şubesi, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1927.

²⁶⁶ Ali Vahid, *Çocuk Büyütme İlmihali*, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfzıssıhha Şubesi Vatan Matbaası, İstanbul, 1924.

²⁶⁷ Ali Vahid, *Çocukluğun İctimai Hıfzıssıhhası*, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfzıssıhha Şubesi Vilayet Matbaası, Ankara, 1924.

²⁶⁸ Ali Vahid, *Memedeki Çocuk Nasıl Beslenir*, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfzıssıhha Şubesi Vatan Matbaası, İstanbul 1924.

²⁶⁹ Ali Vahid, *Hasta Çocuğa Bakım ve Bulaşıcı Hastalıklar*, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfzıssıhha Şubesi Ankara Vilayet Matbaası, Ankara 1924.

²⁷⁰ *Annelere ve Çocuklara Salname*, Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Merkezi, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul, 1927.

²⁷¹ “Sakınız, Kaçınız” *Annelere ve Çocuklara Salname*, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, Ahmed İhsan Matbaası İstanbul, 1927, s.37,79.

ilk yıllarında anne ve babaların bireysel görevlerinin dışında toplumsal dayanışma ile yerine getirmesi gereken vazifeleri de vardı. Aile içinde veya dışında kadın ve erkek dayanışma içinde neslin faydasına işler yapmalıdır. Kadın ve erkeklerin sosyal dayanışmasıyla neslin gelişimini engelleyen birçok sorunun üstesinden gelinebileceği anlatılmıştır. Söz konusu dönemde çocukların sağlığını riske atan konulardan biri ise yaşam alanlarının kirliliğiydi. Dönemin yayınları bu konuda kadın ve erkeklere seslenerek onları çocukların daha iyi şartlarda yaşaması için sosyal dayanışmaya davet ediyordu. Erkek ve kadınlara bu konuda şu şekilde seslenilmekteydi: “*Erkekler! Bir idare-i sıhhiye teşkil, içilebilir su temin, lağımaları tesis, tezyîd ve tanzim etmelidirler. Kadınlar! İdare-i sıhhiyenin icraatını takviye etmek üzere içtimaiyatta bulunmalıdırlar*”²⁷². Bundan başka çocuklara okullarda verilen eğitimin kalitesinin yükseltilmesi için annelere bir takım görevler verilmekteydi. Anneler, çocuklarının eğitimi ile bizzat ilgilenmeliydiler. Çocuğun okul hayatını daha keyifli kılmak, okulun ve öğretmenin daha iyi bir eğitim vermesini sağlamakta annelerin de rolü olmalıydı. Anneler, çocukların okul hayatını daha iyi kılmada sosyal dayanışmayı sağlayacak kişi olmalıydılar. Anneler, diğer veli ve öğretmenlerle iş birliği içerisinde bulunursa çocuğun faydasına olan koşulları sağlayabileceklerdir. Dönemin yayınlarında bu konuya yer verilmekte, annelerin çocuklarının her adımında onlarla alakadar olmaları için telkinler verilmekteydi²⁷³.

1930 yılında Dr. Besim Ömer, ideal annelerin yetişmesine katkı sağlayacak önemli bir kitap yazmıştır. “Anne Olacaklara ve Annelere” adlı eseri ile anneleri çocuk bakımı konusunda bilinçlendirmek istemiştir. 1930 yılında Akşam Gazetesi’nde yer alan bir yazıda eserin Türk annelerinin annelik vasıflarına olumlu etkisi yapacağına yer verilmiştir. Türk kadınlarının annelik vasıfları ile ilgili şu ifadelerle yer vermiştir: “*Türk anaları çok şefkatli, çok fedakâr, çok çalışkan olmakla beraber annelik sırrına, annelik sanatına tamamıyla vakıf değildir. Bilhassa kenar mahallelerde, görülen bacakları çarpılmış çocuklar, kemik hastalığına, mide hastalığına uğramış biçare yavrular bunun feci delilleridir. Annelik, çocuğa bakmak, çocuk yetiştirmek, hasta bakıcılık gibi başlı başına bir sanattır. Biz de tavuk*

²⁷² **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Merkezi, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul, 1927, s.125.

²⁷³ “Anne ve Muallim”, **Evde Mekteb, Annelerle Hasbihâl**, Müt: Sabiha Zekeriya, Belkıs Halim, M. Zekeriya, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1927, s.s.218-224.

yetiştirmeye mahsus kitaplar çıktığı halde, çocuk yetiştirme ve çocuk bakımına ait pek az eser vardır”²⁷⁴.

Cumhuriyet döneminde yaratılmaya çalışılan ideal babanın çeşitli iktisadi görevleri de vardı. Babalar hem ülkenin hem de çocuğunun geleceği için çalışmalı, para kazanmalı ve birikim yapmalıydı. 1930 yılında bir mecmuada Milli Tasarruf Haftası nedeniyle babalara verilen bir mesajın içeriği şöyleydi: “*Milli Tasarruf Haftası- Yarını, aileni, çocuklarını düşün. Tasarruf edeceğin paraya memleketin de ihtiyacı vardır. Dünyadaki bütün karışıklıklar ahlaki ve içtimai uygunsuzluklar hep parasızlıktan ileri geliyor. Hür vatan, mesut aile, neşeli çocuk sahibi olmak için para biriktiriniz*”²⁷⁵. Babaların tek görevi aile ekonomisini çevirmek değildi. Babalara düşen sorumluluklar oldukça çeşitliydi. Cumhuriyet döneminde yayınlanan Sevimli Ay Mecmuası’nda yer alan bir yazıda Türkiye’deki aile reislerinin sorumlulukları ve çektikleri zorluklardan bahsedilmekteydi. Muharrir Refik tarafından “1926 Senesinde Baba Olmak Ne Demektir?”²⁷⁶ başlığı ile ele alınan konuda şu ifadeler yer verilmişti: “*Bu zamanda baba olmak her zamandan daha güçtür. Evin bütün yükü sizdedir, fakat zevk ve sefası başkalarında. Bütün gün didiniyorsunuz. Sizin evde istirahat hakkınız bile yoktur. Çocuklar şarkı söyler, kadın bağıırır, yorgun argın tiyatroya, dansa götürürler*”²⁷⁷. Muharrir Refik’e göre; “*Ağır işler dışarıda olsun, evde olsun hep sizin omuzlarızdadır. Bu asırda kadınların ezildiğinden, aile yükünün kadınların omzunda olduğundan şikâyet edenler, galiba babaların ne yaptıklarını, nasıl yaşadıklarını görmemek için gözlerine bir perde çekmişlerdir*”²⁷⁸.

Dönemin anlayışına göre; baba ve annenin, ailede en önemli rolü özellikle çocukların sağlığı ve mutluluğunu tesis etmektir. Yukarıda bahsi geçen eserlerden anlaşılan; ideal anne ve baba, çocuğun ruhsal ve bedensel gelişimi için çalışan, çabalayan kişiler olmasıdır.

Cumhuriyetin idealize ettiği anne profilinde, kadına bazı iktisadi görevler de yüklenmek istenmişti. Yeni anlayışa göre; çocuğun eğitiminde ilk ve önemli rolü oynayan annelerin, çocuklarını milli ekonomi hedeflerine uygun bir iktisadi terbiye

²⁷⁴ “Besim Ömer Paşa’nın Kıymetli Bir Eseri”, **Akşam**, 4 Nisan 1930,s.3.

²⁷⁵ **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.49,Ağustos 1930, s.13.

²⁷⁶ Refik, “1926 Senesinde Baba Olmak Ne Demektir?”, **Sevimli Ay**, S.9, Teşrin-i Sâni 1926, s.s.34-35.

²⁷⁷ **A.g.e.**, s.34

²⁷⁸ **A.g.e.**,s.35

ile yetiştirmeleri gerekliydi. Kadınlar, çocuklarına tasarrufu, yerli malı kullanımını öğretmeli ve bu vesile ile ülkenin kalkınmasında aracılık rolü üstlenmeliydiler. Dönemin yayınlarında kadınlara verilen bu görevin milli ve zorunlu bir nitelikte olduğu topluma anlatılmaktaydı. 1932 yılında yayınlanan Yeni Türk Mecmuası'nda bu doğrultuda yazılan yazılardan birinde kadınlara şu şekilde seslenilmekteydi:

“Asil Türk Kadını! Çocuğun ilk terbiye temelini atan sensin. Çocuğuna en birinci ahlak dersi olarak çalışmanın zevkini, tasarruf etmenin yollarını gösterecek, onun saadetine yardım edeceksin. Medeni milletlerin çocukları gibi senin çocuğunun da bankada bir hesabı bulunmalı, mektebi bitirecek oğlun yahut kızın hayata atılırken -hiç olmazsa- başkalarına avuç açmayacak kadar tasarruf akçesinin yekûnunu kabartmalıdır. Bunu yavruna öğretmek senin için vicdan, bir ana borcun olmalıdır. Çocuklarımıza tasarruf etmelerini öğretirken biriktirdikleri paranın kendi topraklarından uzaklara çıkmasına asla razı olmamalarını da ruhlarında kökleştirmeliyiz”²⁷⁹.

Cumhuriyetin ilk on yılında çocukların daha iyi bir konuma getirilebilmesi için eğitim, sağlık, ahlak, iktisat konularında ebeveynleri ve toplum bilinçlendirme çabaları görülmektedir. Yeni rejim ülkenin milli, iktisadi, sosyal kalkınmasında medeni bir millet olma yolunda en başta kadın olmak üzere bütün diğer aile bireylerinin ve aile kurumunun önemini anlamış, sosyal ve ekonomik politikalarının temelinde aile kurumunu, kadını ve çocuğu almıştır.

2.2.2.Çocuğun Fiziksel Gelişiminde İdeal Anne ve Baba

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren üzerinde durulan konulardan biri Çocuk Meselesiydi. Türkiye'nin kuruluşunun ilk yıllarından itibaren yüzleştiği çocuk meselesinde ele alınan en önemli konular kimsesizlik, çocuk ölümleri ve çocukların sıhhsizliğiydi. Anadolu'da ardı ardına yaşanan ve 1922 yılına kadar devam eden savaşların doğurduğu büyük yıkım, çocukların beden ve ruhen zarar görmesine sebep oldu. Savaş sonrası ülkede hastalıkların yaygınlaşması, imkânsızlıkların kol gezmesi ve anne babaların çocuk bakımındaki bilgisizliği ülkenin geleceğini tesis etmek istediği yeni nesli tehlikeli bir yola doğru sürüklemekteydi. Türkiye'de yeni

²⁷⁹ Meliha Avni, “İşığa Sapan, Zafere Giden Yola Nasıl Girilir?”, **Yeni Türk Mecmuası**, S.3, İstanbul Devlet Matbaası, Birinci Kanun 1932, s.248.

rejim çocukların, yeniden hayat bulması için bir dizi önlemler alma ve çözüme yönelik politikalar geliştirmek niyetindeydi.

Çocukların sıhate kavuşmalarında en önemli görevler anne ve babalara düşmekteydi. Çocukların fiziksel gelişimi sağlandığı ve ihtiyaçları giderildiği takdirde sağlıklı bir nesil meydana getirilebilecekti. Çocukların bedensel gelişimi konusunda annelere önemli görevler verilmişti. Çocuk ölümlerinin azaltılması ve bedenlen güçlü çocukların yetiştirilmesi için öncelikle annelerin bilinçlendirilmesi lüzumlu görüldü. Annelere çocuklarının beslenme, uyku, hijyen gibi ihtiyaçlarının nasıl giderileceği anlatılırken onları hastalıklardan nasıl koruyacağı veya hasta olanlara yapılacak uygulamalar dönemin yayın organlarında anlatılmaktaydı. Annelere bu konuda Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin bir yayınında şu şekilde seslenilmekteydi:

“Uzun zamandan beri devam eden felaketlerin memleketimizde husule getirdiği sefaletlerden en ziyade müteessir olan çocukların bu sefalet ve perişaniyetden kurtarılması çarelerini teemmül ve temin üzere teşkil etmiş olan (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti) bu mukaddes maksadına vusûl için muhtelif şekil ve surette çalışmakta ve her taraftan gördüğü muavenet sayesinde kuvvetli ve ümitli adımlarla hedefine gitmektedir.

Mütehassısların ifadesiyle de teyit ettiği vechle doğanlara nispetle yüzde yetmiş zayi olup giden memleket yavrularının ölümüne çâre-sâz olmak üzere hıfzıssıhha şubemizce neşriyata mübaşeret olunmuştur.

Çocuklarımız ekseriyetle bebek iken ölüyorlar. Bu da bakılmaları bilinmediğindendir. Süt çağındaki yavrularımıza bakmasını bilsek vefeyâtın yüzde yüz önünü almış oluruz.

Bu kitap ve bunu takip edecek kitapların bu hususta karilere iyi fikirler vereceğine kani'iz. Birinci tab mevcudu bittiği ve her taraftan talep vuku bulduğu cihetle tashihen ikinci tabı muvafık görüldü. Cemiyetin yaptığı fedakârlığa mukabil kari'lerden ricamız kitap mündericatıyla amel olmaları, yavrularını gürbüz, sıhhatli yetiştirecek husûsâtı tatbik etmeleridir.

*Bir milletin kuvveti çocuklarının sıhhatiyle ölçülür. Çocukları alîl, marîz olan ve yüzde yetmişini süt çağında zayıf eden bir milletin istikbali çok vahimdir*²⁸⁰. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin eserde bahsettiği bu hususlar Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında çocukların beden sağlığının ne durumda olduğuna ışık tutmaktadır. Bakımsızlıktan ölen veya bedenen zayıf kalan çocukların mevcudiyeti Türkiye'nin acı bir gerçeğiydi. Yeni Türkiye için vatanın gücü ve geleceğini temsil eden çocukların böylesine kötü bir vaziyette kendi kaderine bırakılması doğru bir yaklaşım değildi. Bu nedenle anne ve babaların bu konuda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Ebeveynlere doğumdan önce başlanan bazı uygulamalar ile sağlıklı bir bebeğin dünyaya getirilebileceği anlatılmaktaydı. Dönemin Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti'nin²⁸¹ ve Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin desteklediği yayınlarında bedenen sağlıklı bir bebeğin dünyaya getirilmesinden sonra çocuğun doğru usullere göre bakılması gerektiği anne ve babalara açıklanmaktaydı. Süt çağındaki çocukların bedensel ve zihinsel gelişimini sağlayacak şekilde doğru yollarla ve uygun besinlerle beslenmesi için anne ve babalar bilinçlendirilmekteydi. Çocukların fiziksel gelişimini engelleyecek ve hayatlarını riske atacak hastalıklara karşı anne ve babalar uyarılmaktaydı. Dönemin bulaşıcı hastalıkları olan verem, kızıl, kızamık, dizanteri, suçiçeği, verem²⁸², malarya²⁸³ (sıtma)²⁸⁴ gibi hastalıklar çocuklar için çok tehlikeliydi. Bu nedenle bu hastalıklardan korunma yöntemleri ve tedavileri hakkında bilinçlendirme faaliyetleri yapılıyor, ebeveynlerin bu hastalıklara karşı tedbir alması ve çocuklarını belirli dönemlerde hekime götürmeleri öneriliyordu.

Dönemin yayınlarında annelerin çocuklarına bebeklikten itibaren gösterecekleri itinanın, çocuğun bedensel gelişiminde sağlayacağı faydalar sık sık dile getirilmekteydi. Çocuğun temiz havadan istifade ettirilmesi, düzenli biçimde ve iyi beslenmesi, temizliğine önem verilmesi konusunda anne ve babalar bilinçlendirilmekteydi. Özellikle süt çağındaki çocukların anne sütü ile beslenmesi

²⁸⁰ Ali Vahid Yaşat, "Birkaç Söz", **Annelere, Memedeki Çocuk Nasıl Beslenir**, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfzıssıhha Şubesi Vatan Matbaası, İstanbul, 1924, s.s.3-4.

²⁸¹ Vekâlet ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gürkan Tekin, **Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti'nden Sağlık Bakanlığı'na(1920-2000)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2011.

²⁸² Verem hastalığı ile ilgili çocuklara yönelik yayınlanmış eser için bkz. **Herkesine Nâfi Sağlık Öğütleri**, İzmir Verem Mücadele Cemiyeti Neşriyatı, No:4, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul ,1924.

²⁸³ Sıtma Hastalığı ile ilgili bkz. **Sineklerle Mücadele**, Müt: Rüşdi Edhem, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti Neşriyatı, Hilal Matbaası, İstanbul, 1926.

²⁸⁴ Malarya hastalığı ile ilgili bkz. Naki Cevad, **Malarya Mücadelesinde: Nakil ve Müntin Sivri Sineklerin Teşhis ve Teşrihi Usulleri**, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti Neşriyatı, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1341/R 1925.

gerektiği anlatılmaktaydı. Annelere ve babalara çocuğun bedenen gelişimi için şu vazifeler verilmekteydi:

“ *Mühim Vesaya:*

Anne: Bebek doğmazdan evvel ihtisası olan bir tabib-i hâzika görünmeli, sık banyo yapmalı, yıkanmalı, sade ve mugaddî yiyecek yemeli, çok su ve süt içmeli, alkol hiç kullanmamalı, mutedil surette harekette bulunmalı, çok uyumalı. Her şeyini evvelden hazırlamalı, neşeli olmalı.

Babalara: Arkadaşınızla, çocuklarınızın sıhhat ve saadeti sizin elinizdedir. Bunları onlara temin edebilmelidir”²⁸⁵.

Anne ve babalara, çocuk doğmadan önce yapması gereken vazifeler bu şekilde anlatılmaktaydı. Doğduktan sonra çocuğun fiziksel gelişiminin takip edilmesi gerektiği vurgulanmaktaydı. Dönemin annelere yönelik yayınlarında annelerin çocuklarının bedensel gelişimini izlemesi için tartı cetvelleri oluşturulmuştu. Anneler için “yeni doğan çocuğun altı aylık tartı cetveli”²⁸⁶ ve gelişim tabloları hazırlanmıştı. Sağlık konusunda annelere ve babalara şu uyarılar yapılmaktaydı: “Asla yerlerden toz kaldırmayınız! Asla kirli süt içirmeyiniz! Yerlere tükürmeyiniz! Çocuğunuzu ağzından öpmeyin! Çocuk Verem’e vesair hastalıklara mukavemet edebilmek için açık havada uyumaya ve oynamaya muhtaçtır!”²⁸⁷ Bununla beraber anne ve babaların, çocuğun ağız ve diş sağlığı için çocuğa rehber olması gerektiği de anlatılmaktaydı²⁸⁸.

Çocukların fiziksel gelişimine olumlu katkı sağlayacak diğer bir unsur da beden eğitimi ve spor faaliyetleriydi. Dönemin yayınlarında, anne ve babaların bu konuda çocuklara imkân sağlaması için çeşitli yazılar yazılmaktaydı. Gürbüz Türk Çocuğu Mecmua’sının 1927’deki sayılarında anne ve babaların çocuklarının bedenen gelişmeleri ve mutluluklarının sağlanması için doğada zaman geçirilmesi ve mevsimine göre açık havada çeşitli sporların yapılması, eğlenceli oyunlar yapılması konusunda sıklıkla durulmuştur. Bu tür faaliyetlerin çocuğu bedenen ve ruhen

²⁸⁵ **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Merkezi, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul, 1927, s.23.

²⁸⁶ **A.g.e.**, s.29.

²⁸⁷ **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Merkezi, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul, 1927, s.s. 27-29.

²⁸⁸ **A.g.e.**, s. 53-56.

güçlendireceği anlatılmıştır. Sağlam bir millet oluşturma fikrinin gerçekleşmesi için güçlü ve sağlıklı bir neslin yaratılması gerektiği öne sürülmüştür²⁸⁹.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren 1938'e kadar geçen süre içerisinde sağlıklı ve güçlü bir neslin yaratımı konusunda gerek dönemin Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti gerek Himaye-i Etfal Cemiyeti oldukça çaba harcamıştır. Çocukların fiziksel gelişiminde en başta anne ve babalara misyon yüklenmiştir. Söz konusu dönemde tıbbi nitelikli yayınlarla anne ve babalar bilinçlendirilmeye çalışılmıştır.

2.2.3.Çocuğun Eğitiminde İdeal Anne ve Baba

Aile kurumun üyeleri olan anne ve babanın yapmakla yükümlü olduğu ve yerine getirmesi beklenen sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklar toplumdan topluma değişse de aileyi kuran kadın ve erkek, çocuk sahibi olduktan sonra dünyada birçok toplumda kabul gören sorumlulukları yerine getirmekle yükümlüdürler. Anne ve babanın en temel görevi çocuğun fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamaktır. Çocuğun fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü olan ebeveynlerin bu görevlerinin yanı sıra onu ahlaklı, vicdanlı, eğitilmiş, kendisine ve topluma faydalı olacak bir şekilde kişilik sahibi bir birey olarak yetiştirme gibi görevleri de bulunmaktadır. Ancak çocuğun kişiliğinin gelişiminde bütün sorumluluk ve etki sadece ebeveynlerin elinde değildir. Kişilik gelişiminde genetik ve ailevi faktörlerin yanı sıra, insanın doğumundan itibaren maruz kaldığı aile dışı sosyal ve çevresel faktörler de oldukça önem arz etmektedir. Ebeveynlerin, çocuk yetiştirmedeki davranış tarzlarının aslında onların kişilik oluşumunda temel yapı taşlarını oluşturduğunu bilen yeni rejim, çocuk yetiştirme konusunda hem ebeveynlere hem de çocuğun dış dünyasını çevreleyecek topluma yeni görevler yükleyerek ideal bir çocuk görüntüsü oluşturmaya çalışmıştır. Ruhsal ve fiziksel açıdan sağlıklı bir nesil için çok emek harcanmıştır. Çocuklara yönelik yapılan bütün maddi ve manevi yardımlar ve yeni kurulan kurumlar ile bu konuda oldukça yol kat edilmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında sağlıklı, güçlü, vatanperver bir neslin yetişmesi için ilk etapta ebeveynlere bazı sorumluluklar yüklenmiştir. Anne ve babalara çocukla ilgili verilen vazifeler, hem aile olmanın gereklerine hem de devletin ortaya koyduğu ideoloji ve kimliğe uygun olarak ortaya konulmuştur. Çocuğun biyolojik

²⁸⁹ “Asri Çocuklar”, *Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası*, 10 Temmuz 1927, S.10, s.s.17-21.

gelişiminin mükemmel olmasının yanı sıra ahlak açısından da iyi nüveden beslenmesi arzulanmıştır. Çocuk terbiye edilirken, erdemli çocuklar yaratılmaya çalışılırken doğru yolların kullanılması ebeveynlere sık sık hatırlatılmıştır. Ebeveynlere, çocuğu terbiye etmede doğru ve yanlış yolların ne olduğu dönemin yayınlarda anlatıla gelmiştir. Çocuk yetiştirmede itaat, nasihat, yalvarma, kaba ve sert davranışlarda bulunmak doğru yol olarak görülmemektedir. Dönemin yayınlarda konu ile ilgili yer alan ifadeler şöyledir: *“Hüsn-i terbiye vasıtaları bidâyetd i'tiyâdâtdır. İyi i'tiyâdâtlar takviye ve tenbîh ve talim olunmalıdır. Terbiyeye erkenden başlanmalı aynı ifâlde ısrar göstermeli ve bu ifâli çocuğa hoş göstermeye çalışmalıdır. İtaat ne çok lakırdı ve nasihatle ne yalvarmayla nede sertlik ve kabalıkla istihsâl olunabilir. Bunun için erkenden başlamalı, emir ve taleb etmeyi, telkin hürmet eylemeyi bilmelidir. Esbâb-ı emir ve talebi izahıyla çocuğun anlayabileceği suretle iknâ' ve irzâ' ve daima iyi i'tiyâdâtları tenbîh ve ikaz eylemelidir. Yabancılar yanında darılmaktan, sövmekten ziyade utandırmaktan korku veren kaba tehditlerden, tahkirden, hapisten hele vurmaktan, oyun veya yemek mahrumiyetinden kat'iyen çekinilmelidir. Adem-i memnuniyet, ta'yîb, takbîh itibar ve muhabbetten mahrumiyet muvakkate gibi en hafif mecâzat bile nadiren olsa da yine pek ağır gelir. Peder ve valide müttefik olmadıkları halde bütün vesâit-i terbiyenin hükmü yoktur. Maa-t-teessüf hüsn-i terbiye imkânı da kalmaz. Çocuğa daima mümkün olanı emir etmelidir. Lüzûm-ı kat'î olmadıkça meşgul çocuğu rahatsız etmemeli ve aynı zamanda latifesiz, hilesiz, ciddiyetle, aldatmadan ve daima çocuğu mecbur edecek bir suret-i nevâz-ı şükaranede ve neşeyle az şey ve az sözle emir etmelidir. Çocuğu bu yola güzel bir surette alıştırdıktan sonra adem-i itâate asla meydan vermemelidir. İnat ve ısrar halinde gözyaşlarına karşı da mülayim davranmayıp itaât-ı kâmileyi tesis eylemelidir. Çocuğa telkîn emniyet etmeli ve asla aldatmamalıdır. Onu severek kendinizi sevdirmelisiniz...”*²⁹⁰ Bu dönemde yazılan makalelerden anlaşılan anne ve babanın, topluma faydalı birer fert yetiştirebilmesi için günümüzdekine benzer sorumlulukları yerine getirmesi beklenmektedir. Anne ve baba, çocuğun dilinden konuşmayı bilmeli, onlardan beklenen davranışları hissettirmeli, çocuğa açıklayıcı konuşmalar yapmalıdır. Çocuk, arada bir mükâfatlandırılmalıdır. Ancak bu konuda da ölçülü davranılması gerekmektedir. Bu dönemde, çocuğun iyi bir psikolojiye sahip olmasını sağlayacak nitelikte yaklaşımlar

²⁹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kazım Nami, “Anne ve Babalara Bazı Vesâyâ”, **Anneler ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.s.63-66.

öngörülmüştür. Anne ve baba, ruhsal gelişime katkıda bulunmak için yapıcı, takdir edici, kararlı olmalıdır. Çocuğun bir takım kusurları izole edilmeli, beklenen hareketleri gerçekleştirmediğinde kendini kabahatli hissettirmemelidir. Ebeveynlerin çocuğa dargın ve dışlayıcı hareketleri olumsuz sonuçlar meydana getirebileceğinden, merhametli ve adaletli olunmalı, çocukla inatlaşmamalı, doğru olan yol gösterilmelidir.

Cumhuriyet, çocuklarının mutluluğu sağlamada anne ve babanın birer rehber olarak neleri yapması gerektiğini anlatmaktaydı. Bunun için çocukların, sağlıklı ve mutlu bir şekilde büyümesi, bedensel ve zihinsel ihtiyaçlarının giderilmesi gerekiyordu. Söz konusu dönemde çocukların eğitiminde oyun, önemli bir ihtiyaç olarak görülmüştür. Oyun oynamak, çocuğun en temel hakkıdır. Bu nedenle ideal anne ve babalar, çocuklarının sağlık ve afiyeti için ona bu hakkı tanımalı, imkânlar sağlamalıdır. Özellikle çocukların açık havada oyun oynaması gerekli görülmüştür. Açık havada serbestçe oyun oynayan çocuklar, hem daha mutlu olurlar hem de kendilerinde özgüven geliştirirler. Böylece kendi isteklerinin farkında olan bu çocuklar sorunlar karşısında nasıl davranacaklarını bilir, kendi kararlarını vermeyi ve uygulamayı öğrenmiş olurlar.

Anne ve babaları bilinçlendirme konusunda emek veren dönemin yazarlarından Kazım Nami'nin Gürbüz Türk Çocuğu adlı yayında kaleme aldığı yazısındaki *“Ey cahiller! Utanın. Dövmeyin bebekleri. Onlar aziz vatanın sıyânetsiz melekleri”* ifadesi çok anlamlıdır. Çocuk, korunmaya, sevmeye muhtaç varlıklardır. *“Yarının büyük adamı bugünün çocuğudur”*²⁹¹. Ülkenin biricik hazinesi ve geleceğidir. Cumhuriyetin yetiştirdiği çocukların, hem rejimin hem de ülkenin koruyucusu olacağını anne ve babaların göz ardı etmemesi gerekmektedir.

Ebeveynler çocuk yetiştirmede bazı hak ve sorumluluklara sahiptirler. Ancak bu hak ve sorumlulukları yerine getirirken çocukların da bir birey olduğunu unutmamalıdır. Belirli kurallar içerisinde davranarak onların yaşam özgürlüklerini kısıtlamamaları gerekmektedir. Cumhuriyet dönemindeki anlayışa göre, çocuk düzgün bir çevre de milli duygulara sahip güçlü bir karakterle yetiştirilmedi. Bu

²⁹¹ **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, Ahmed İhsan Matbaası İstanbul, 1927, s.118.

konuda en başta aileye sonrada topluma görev düşmektedir. Söz konusu tarihlerde bu yaklaşımı destekler nitelikteki yazılarda şunlar yazılmıştır:

“Bir kere bilinmelidir ki çocuk, baba ve annenin her suretle tasarruf edebileceği bir “mal” telakki olunamaz. Baba ve anne çocuğuna istediği telkîni yapmaya, istediği ellere tevdi’ye me’zûn değildir. Ebeveynin çocuğu yetiştirmekte muayyin bir vazifesi vardır. Bu vazife çocuğun yaşayacağı milli muhitten uzaklaştırılmasına ve onun kuvvetli bir insan olarak yetişmesine mani olmaya müsaade edemez. Çocuğu için böyle zehirli bir muhit hazırlayan baba ve anne etrafın taaccübüyle karşılaşmalıdır. Bu öyle ahlaki hassasiyettir ki herhangi bir suretle yanlış yola giden baba ve anneyi doğru yola sevk eder, çocukları kurtarır”²⁹².

Türkiye Cumhuriyet’inin yeni rejimle beraber sahip olduğu değerleri ve inkılâpları topluma aktarmak, toplumun ve ülkenin kültürel, sosyal, ekonomik kalkınmasını sağlamak gibi maksatlarla 1932 yılında Halkevleri kurulmuştur. Halkevlerinin yayın organı olarak 1933 yılında çıkmaya başlayan Ülkü adlı dergide devrimin ideolojisine uygun olarak birçok alanda yazılar yazılmaktaydı. Dergide çocuk terbiyesi ve bunda ailenin rolüne dair bazı yazılar bulunmaktaydı. Hilmi A. Malik, Ülkü dergisinde yazdığı bir yazısında yeteri kadar eğitim alamamış köylü gençlerin, askerlik yaparken kışlada askerlik dışında bazı konularda alacağı eğitim ile nasıl daha faydalı bir birey olacağını ve köylünün gelişimini ne şekilde sağlayabileceğini anlatmaktaydı. Köylü gençlerin kışlada çocuk terbiyesi konusunda eğitilmesi gerektiğini ve bunun toplumun ilerlemesinde fayda sağlayacağını yazısında şu şekilde ifade etmiştir: *“Kışla neferlere çocukları iyi büyütmenin usullerini ve faydalarını göstermelidir. Çocuklar nasıl yetiştirilir ve terbiye edilirse, öyle büyür. Köyde vasatî anne çocuğu ile hiç meşgul olmadığı gibi, kasaba ve köyde oturan babalar da kahvelerde oturmaktan çocuklarının terbiyesine bakamıyorlar, onlara, evde verilmesi lâzım ilk terbiyeyi ve ilk inkılâp terbiyesini veremiyorlar. Çok acıklıdır ama doğrusunu söylemek lazım gelirse evde anne, büyük anne, hala, teyze, abla bulunduğu halde çocuk kendi kendine büyüyor; zamanın terbiye prensiplerinden istifade edemiyor. Çünkü yukarıda sayısı geçen akrabaları da çocuk bakımı, çocuk terbiyesi denilen şeyi bilmezler. Bunun için kışla çocuk bakımı, çocuk terbiyesi hakkında baba olacak neferlere konferanslar dinletir ve sinemalar gösterebilir.*

²⁹² Kazım Nâmi “Terbiyevi Muhasebe”, **Hayat Mecmuası**, C.IV, S.98, 11 Teşrin-i Evvel 1928, Ankara, s.s.391-392.

Analık, babalık, çocukları büyüterek erkek ise memur yapmak, kız ise zengin birisiyle evlendirmek demek değildir. Hayatta gaye yalnız hayattan istifade etmek demek değildir. Hayatta gaye mevcut hayata hayat katmak, onu herkese faydalı kılmaktır. Şu atasözü ne kadar yerinde söylenmiştir: “Ne ekerseniz, onu biçersiniz!” Çocuğun dimağını ve ruhunu inceltmeyi bilmeliyiz. Yoksa örümcek ağlarından kurtulamayız. Çocuklarımızı dünyanın en medeni milletlerin gençleriyle her türlü mücadeleye girebilecek halde yetiştirmeliyiz. Bunu ihmal etmek en büyük milli ve vatani vazifemizi ihmal etmek demektir. Şoförlük etmek için şoförden otomobilini kullanabildiğine dair vesika isteriz. Hasta bakıcıdan hastalara bakabildiğini gösteren kâğıtlar ararız. Daktilodan ilk mektebi bitirdiğini gösteren şahadetnameyi sorarız. Neden babalık gibi çok büyük ve mukaddes bir vazifeyi üstüne alacak gençlerimiz çocuklarını Türklüğe yakışır bir terbiye ile büyütmelerini mümkün kılacak bilgiye malik olmasın? Babalık şoförlükten, hasta bakıcılıktan ve daktiloluktan daha üstün bir meslek değil midir? Dünyanın en iyi kanunları hazırlanır, nizamnameleri yapılabilir. Halka birçok haklar ve yetkiler verilebilir. Fakat çocuklarımızı lâıyk-ı veçhile terbiye edemedikten sonra istenilen randımanı almak çok güç olur ve tabiyatıyla içtimai, siyasi ve iktisadi hayatımız gene sönük ve paslı kalır”²⁹³.

Aile, çocuğun ilk eğitim aldığı yerdir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında anne ve babanın çocuklarına vereceği eğitimin hedefi öncelikle iyi bir insan yetiştirmekle ilintilidir. Anne ve babalar, milli duygularla beslenmiş, vatanına faydalı olacak bireyleri yetiştirmekle yükümlü tutulmuşlardır. Çocukların sadece anne ve babaya ait olduğu fikrinin yanlışlığı üzerinde durularak, devletin de çocukların üzerinde haklarının bulunduğu ortaya konulmuştur. Anne ve babaların bu konuda bir bilince sahip olması gerektiği vurgulanırken toplumun ve devletin mutluluğu, geleceği için çocukların iyi bir biçimde eğitilmesi öngörülmektedir. Çocuğun istenilen bir şekilde eğitilmesinin şartlarından bir tanesi de anne, babaların eğitilmesi ve onların Türk Devrimi’nin ideolojisini idrak etmeleri ve evlatlarına aktarabilmeleriydi.

²⁹³ H.Malik, “Kışla ve Köy Terbiyesi”, *Ülkü*, Nisan 1933, C.1, S.3, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, s.s.237-240.

2.3. Atatürk Döneminde Toplumda Oluşturulmak İstenen Aile, Çocuk Algısı- Basın ve Yayın Hayatının Etkisi

Modern Türkiye, kuruluşundan itibaren ulusallaşma ve toplumsal bir dönüşüm sürecine girdi. Bu süreçte ülkenin hedefi birbirleriyle eşit imkânlara sahip olan mutlu, sağlıklı, ahlaklı, eğitilmiş ve özgür bireylerden oluşan bir toplum meydana getirmektir. Toplumun çekirdeği sayılan aile kurumu tekrar ele alınarak yeni bir çocuk, anne ve baba görüntüsü oluşturulmak istenmiştir. Annelere, babalara çeşitli görevler yüklenmiş, ideal bir çocuk oluşturmak için birçok adımlar atılmıştır. Yeni düzenlemelerle sağlıklı, mutlu, güçlü ve kendinden emin bir aile yapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak iyi bir aile yapısının meydana gelmesi için evlilik birliği ile meydana gelmiş ailelerin yanı sıra toplumun her katmanının da bu amaca hizmet etmesi gerekmektedir. Aile ve çocuğun her alandaki gelişiminde toplumsal görev ve sorumlulukların yurttaşlara hatırlatılması ve belli bir bilincin oluşturulması lazımdır.

Cumhuriyet öncesinde ve sonrasında, Anadolu’da toplumsal hayatta yaşanan sıkıntıların ortaya konulması, çarelerinin aranması, toplumda ortak ahlaki ve vicdani değerlerin oluşturulması konusunda sanatçı, yazar ve düşünürler de oldukça önemli görevler üstlenmişlerdir.

Cumhuriyet öncesinde Türk toplumunun yüceltilmesi yönünde düşün savaşçı veren Ziya Gökalp, 1918 yılında çıkarmış olduğu “Yeni Hayat” adlı şiir kitabında aile, çocuk, kadın konularını işleyerek topluma yeni bir yön vermeye çalışmıştır. Gökalp’in Osmanlı’nın son dönemlerinde Türk toplumunu canlandırmak ve onu en iyi noktaya taşımak için, ekonomik, düşünsel, sosyal, kültürel açıdan geliştirdiği fikirler, Cumhuriyet dönemini de etkileyecek ve bu dönemde fikirleri hayat bulacaktır. Türk Milliyetçiliği düşüncesinin öncülüğünü yapan Gökalp, ülkeyi medeniyet açısından ilerletmek, kültür bakımından ise daha güçlü hale getirmek istemekteydi. Türklerin benliklerinden uzaklaşmadan Batı’dan istifade edilmesini, en iyi ahlaki değerlere sahip olunması, kadının ve çocuğun önemini anlaşılabilir onlara gereken değerin verilmesi ve halkın geliştirilmesini arzulamaktaydı. Bütün bunların vatan, millet, devlet sevgisiyle adilce ve medenice yapılmasından yana idi. Aile konusuna toplumu etkilemek ve devlet düzeninde aileye olan yaklaşımın değişmesini sağlamak için “Ev Kadını”, “Aile”, “Meslek Kadını”, “Kadın”, “Çocuk Duaları” adlı

şiiirleri yazmıştır. “Aile” adlı şiiirinin mısralarına bakıldığında aile içinde aslında önemli bir yeri ve değeri olan kadınların, toplumsal ve siyasal düzende haksızlıklara uğradıklarını dile getirerek bu toplumsal probleme dikkat çekmiştir²⁹⁴.

“Aile

*Bir kadın var ki ya annem, ya kardeşim, ya kızım,
Odur bende en mukaddes duyguları yaşatan...
Bir diğeri sevgilim ki günüm, ayım, yıldızım,
Odur bana hayattaki şiiirleri anlatan...
Bu mahlûklar nasıl hakir olur şer'in gözünde?...
Bir yanlışlık var mutlaka müfessirin sözünde!
Ailedir bu milletin, bu devletin esası,
Kadın tamam olmadıkça eksik kalır bu hayat...
Ailenin adle uygun olmak için binası,
Nikâh, talak, miras: bu üç işte gerek müsavat
Bir kız irste yarım erkek, izdivaçta dörtte bir
Bulundukça ne aile, ne memleket yükselir...
Diğeri haklar için milli mahkemeler açmışız,
Aileyi bırakmışız medresenin elinde...
Bilmem niçin, kadınlığa ait işten kaçmışız...
Ya onun da bir emeği yok mu bu Türk ilinde?
Yoksa o mu iğnesinden kanlı süngü yaparak
Haklarını pençemizden ihtilâlle alacak?”²⁹⁵*

“Kadın” adlı şiiirinde ise, cemiyetin üç tane direği aile, devlet ve millet görülmüş kadınların medeniyetin öncüsü olduğu ve milletin ancak erkek ve kadının birlikte varlık göstermesi ile meydana getirilebileceğini anlatmıştır. “Kadın” adlı şiiirinde toplumun duygularına dokunmak isteyen yazar şu mısraları kaleme almıştır²⁹⁶.

“Kadın:

Cemiyetin üç rüknü var: Birincisi aile!

Bu diyanet yuvasını kuran sensin, kadındır.

Medeniyet bayrağını sensin alan ilk ele,

²⁹⁴ Ziya Gökalp, “Aile”, **Yeni Hayat**, Neşriyat: Yeni Mecmua, İstanbul, 1918.

²⁹⁵ Ziya Gökalp, “Aile”, **Yeni Hayat**, Neşriyat: Yeni Mecmua, İstanbul, 1918.

²⁹⁶ Ziya Gökalp, “Kadın”, **Yeni Hayat**, Neşriyat: Yeni Mecmua, İstanbul, 1918.

Altın harfle yazılacak ona senin adıdır.

İkincisi devlettir ki onu erkek yaratmış

Avcı iken çoban olmuş, çoban iken hükümdar.

Kuvvet haktır diye adil mahkemeler donatmış.

Hak kuvvettir diye düzmüş demir kollu ordular.

Üçüncüsü millettir ki ilk insanca ülfetten

Beri, ruhlar bu devrenin ermesine müştaktır.

Din doğmuştu aileden, hukuk ise devletten,

Milletteki son mefkûre ilme uygun ahlaktır.

Millet yalnız yapılamaz. Bunu ancak dirlikte

Kadın erkek: iki vicdan birleşerek yapacak:

İlk mabetler ayrı idi, şimdi artık birlikte

İki cins bir irfanda bir Allah'a tapacak!''²⁹⁷

Gökalp, “Meslek Kadını” adlı şiirinde yine Türk toplumunda kadının yerini sorgulamakta ve kadının iş güç sahibi olarak toplumsal hayata katılması gerektiğini düşünmektedir. Kadının meslek sahibi olmasına karşı olanların bakış açısının yanlışlığını ortaya koyan Gökalp, bu yanlış fikirlerin artık değişmesi gerektiğini dile getirmiştir. Yazara göre bazı çevreler şu kanaatlere sahiptir: “Her kız yaşı gelince mutlaka bir koca bulur ve evlenir. Kadının görevi ev hanımlığıdır. Kocasına evi cennet gibi yapmak, çocuğa bakmaktır sorumlulukları. Kadının kocasının görevi eve ekmek getirmektir. Erkek çalışır ve kadının çalışmasına lüzum yoktur. Kadının erkeğe rakip olmasına gerek yoktur”²⁹⁸. Gökalp’e göre bu yanlış bir düşüncedir. Her kadının eş bulmasının mümkün olmadığını, harpten sonra koca bulmanın zor olduğunu, her eşin evine ekmek getirmeyip hanımını ve çocuklarını aç ve sefil bıraktığını, kadınların dul kalma olasılığında meslek sahibi olmadıkları için sefil bir

²⁹⁷ Ziya Gökalp, “Kadın”, **Yeni Hayat**, Neşriyat: Yeni Mecmua, İstanbul, 1918.

²⁹⁸ Ziya Gökalp, “Meslek Kadını”, **Yeni Hayat**, Neşriyat: Yeni Mecmua, İstanbul, 1918.

hale düşebileceğini şiirinde ifade eden yazar şu satırlarla şiirini tamamlayarak kadının bilgi ve meslek sahibi olma zorunluluğundan bahsetmiştir:

*“Nice evliler de talihsiz, bahtsız.
Çünkü var binlerce sefih kocalar,
Ya muttasıl içer, ya kumar oynar,
Kimi de mahpeste alır soluğu,
Aç kalır evinde çoluk çocuğu.
Bunlarda olmasa, kadın insandır,
İnsanın en büyük hakkı irfandır.
Kadın çalışmazsa fikri yükselmez,
Tabii o zaman size denk gelmez.
Diyorsunuz onun eksiktir aklı,
Arttırmak istiyor, değil mi haklı?
Kadın yükselmezse alçalır vatan,
Samimi olamaz onsuz bir irfan.
Hâsılı bir heves değil, ihtiyaç
İstiyor bu anda böyle bir ilaç:
Kocaltı, kocasız birçok kadınlar
Açtırlar; dersiniz “işsiz kalsınlar!”
Derim ki “o halde kastınız mutlak,
Bunları umuma odalık yapmak!”²⁹⁹*

Anadolu’da, insanların duygularına dokunmayı iyi bilen yazarların, kadın ve çocuklara yönelik yazıları toplumun algılarına yön vermiştir. Bunlardan bazıları şiirlerinin dizelerinde, bazıları makalelerinin satırlarında, bazıları da çizimlerinde çocuğu ve kadını ele almışlardır. Herhangi bir politik baskıya maruz kalmadan, herhangi bir rejimin ideolojisini savunmadan tamamen kendi iç dünyalarının dışa vurusunda kadın ve çocuğu en iyi noktaya taşımak istemişlerdir. Mehmet Akif Ersoy, eserlerinde kadın, çocuk ve ihtiyarlara merhamet ve yardım edilmesi gerekliliği üzerine sıklıkla durmuştur.

“Çocuklara, kadınlara ve ihtiyarlara merhamet:

²⁹⁹ Ziya Gökalp, “Meslek Kadını”, **Yeni Hayat**, Neşriyat: Yeni Mecmua, İstanbul, 1918.

Üç sınıf halka içim parçalanır, hem ne kadar

İhtiyarlar, karılar, birde küçükler,

Bunlar hürmet görmeli, yüz görmeli insanlardan

Yoksa insanlığı bilmem nasıl anlar insan? ”³⁰⁰

Mehmet Akif, bu dördlüğüyle insani değerlerin gelişimini sağlamak için en önce söz konusu olan üç varlığa değer verilmesi üzerinde durmuştur. Yazar, kendi vicdanından çıkan bu yardımsever yaklaşımı topluma da yansıtmak istemiştir. Ayrıca fakirlik, kimsesizlik ve eğitimsizlik gibi sorunlarla boğuşan çocukların ve bir takım nedenlerden dolayı çaresiz kalan ailelerin sesini topluma duyurmuştur³⁰¹. Toplumda ahlaki değerlerin yerleşmesi için bu türden eğilimler takdire değerdir. Sağlam, gelişmiş bir ailenin ve toplumun kurulumu ancak sosyal yardımlaşma ve dayanışmayla gerçekleşir. Yine geçmişte yaşamış önemli düşünürlerden Tevfik Fikret de şiirlerinde çocukların ve gençlerin sosyal, psikolojik ve ekonomik sorunlarını ele alarak toplumun dikkatini çekmiştir. Tevfik Fikret’in, Cumhuriyet öncesinde meydana getirdiği yapıtları Cumhuriyet sonrasında da topluma fayda sağlayarak çocuk meselesine adeta ışık tutmuştur.

“Çıkar o süsleri artık, sevdiğin yetişir;

Çıkar, birazda şu öksüz giysin, eğlensin,

Biraz güzellensin.

Şu rû-yı zerd-i sefâlet... evet meserrettir

Çocukların payı: lâkin senin sevincinle

Sevinmiyor şu yetim, ağlıyor...Hâluk, dinle! ”³⁰²

Ünlü şair yazıya döktüğü şiirlerinde kimsesiz çocukların da toplum tarafından düşünülüp, bakılması ve korunmasını istiyordu. Diğer yandan da çocuk eğitiminde ne gibi hususlara dikkat edilmesi gerektiğini gösteriyordu. Ona göre çocuklar

³⁰⁰ **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.117.

³⁰¹ Bkz. Muzaffer Çandır, “Mehmet Akif’in Şiirlerinde Fakirliğe İslâmi Merhamet Duygusuyla Yaklaşım”, **CBÜ. Sosyal Bilimler Dergisi**, C.10, S.1, 2012, s.s.82-90.

³⁰² **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.82.

çalışkan olmalı, kendini ve etrafındakileri sevmeli, şefkatli olmalı, oyun oynamalı, doğayı ve hayvanları sevmelidir. Bu duyguları çocuklar, aldıkları eğitimle, yetiştirilme biçimleriyle anne ve baba rehberliğinde kazanıp toplumun birer bireyi olacaklardır. Tevfik Fikret'in ve onunla aynı çağdaş yolları tutmuş olan önemli fikir insanlarının değerli çabalarıyla oluşan düşünsel birikimler, Cumhuriyet çocuklarına ve toplumuna bırakılmış kıymetli birer mirastır.

“Çocuklarına iyi bakan millet atisinden emin olmalıdır”, “Çocuk başlı başına bir âlemdir”, “Çocuğun kuvveti neslin ve âtiyenin kuvvetidir”, “Türk çocuğunu, Türk gibi kuvvetlendirmeli”, “Çocuk ailenin ve ırkın temelidir”, “Çocuk olmayınca millet olmaz”, “Çocuk bir cihandır”³⁰³. 1927’de çocuk üzerine yazılmış olan bu sözlerle toplumda, bir çocuk algısı yaratılmak, çocuğa daha fazla değer vermeleri için onları harekete geçirmek istenilmiştir. Ülkenin, milletin varlığının devamında çocuğun ne denli önemli olduğu sürekli olarak anlatılmıştır. Yine topluma mesaj vermek adına adeta sloganlaştırılmış ilgi çekici şu cümleler yayınlanmıştı: “Çocuğu olan söylemez yalan! Çocuğu okşa kedersiz yaşa! Evin neşesi şen çocuk sesi! Çocuğun yoksa tükenmez tasa! Afacan bebek sıhhatte demek!”³⁰⁴ İşte bu sloganlarla toplumda çocuğun bir mutluluk ve manevi zenginlik kaynağı olduğu mesajı verilmeye çalışılmış ve çocuk sahibi olma isteği aşılınmaya çalışılmıştır.

“Çocuk hakkı Allah hakkıdır”. “Vatanın bahçe ve yemişi Anne ve Çocuktur”. “Anne ve çocuk en büyük iki ictimaî anasıdır”³⁰⁵. Çocuğun ve annenin hakkı hiçbir güç tarafından çiğnenmemeli, yok sayılmamalıdır. Bu dönemde söz konusu haklar ilahi bir dayanağa da bağlanmaya çalışılmıştır. Böylece toplum, daha dikkatli bir biçimde çocuk ve anne üzerinde koruyucu bir şemsiye görevini üstlenecekti. Aynı zamanda onların ihtiyaçlarının karşılanması için mümkün olan en iyi imkânlar yaratılacaktı.

Cumhuriyet döneminde yayınlanan bazı dergiler, çocuk meselesi üzerine eğilmişlerdir. Yazılan makalelerle hem çocuğun önemi vurgulanmış hem de yeni neslin iyi imkânlarla donatılması için toplumun dikkati cezp edilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde yayınlanan *Hayat Mecmuası*, Türkiye’de yeni bir çocuk imgesinin oluşmasını sağlamak için adeta toplumsal bir rol üstlenmiştir. Mecmuada yer alan bir

³⁰³ A.g.e, s.s.117-139-140-150-158.

³⁰⁴ *Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası*, S.9,Haziran 1927, s.16.

³⁰⁵ *Annelere ve Çocuklara Salname*, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927,s.s.21-34-114.

yazıda şunlar söylenmektedir: “Çocuğu ve çocukluğu sevmeyen kimse tasavvur edemiyorum. Çok ıstırap çeken Türk Milleti'nin, çocuklarına karşı duyduğu muhabbet ise bütün istikbale ait ümit ve tasavvurlarının inzimâmiyle payansız bir aşk halinde tezahür ediyor. Bu günün küçükleri olan yarınki Türk nesli hakkında bizim duygularımız ise hâl ve istikbali de aşan ebedi bir hürmet ve muhabbettir. Onların kalplerimizde yarattığı büyük sevgi ve saygının yardımıyla ki asırların yükünü omuzlarımızda gülererek taşıyoruz, onların yarınını aydınlatmak için bugünün gündüzlerini gece yapıyoruz. Vatan'ın ücra bir köşesinde çalışan genç muallimler, tarlasında çifti çubuğuyla köylüler, büyük inkılâp için her sahada kendini feda eden gençlerin hepsi ona temiz ve lekesiz bir adla feyizdar bir vatan, parlak bir istikbal bırakmak için bir insanın yapabileceği işlerin hepsini yaptılar. Türk Milleti'nin feda ettiği birçok şeyleri yarınki neslin faizleriyle iade edeceği hakkındaki ümitlerimizden bir an olsun şüphe etseydik ümitsizliğimizin en müthiş uçurumlarına düşüp kalırdık. Nasıl sağlam binalar sağlam topraklar üstünde kurulursa vatan ve millet denilen büyük mefkûrelerimizin da tahakkuk sahaları çocuk kalbi Türk çocuğunun vicdanıdır. Onun içindir ki çocuklarımızın yetiştirilmesi için sarf edilen her şeyimiz sarfiyatımızın ve fedakârlığımızın en yerinde olanıdır. Orta zaman çocukluğu beşeriyet için baş belası olan tufeyli bir zaman, çocuğu da ezilmeye ve kahredilmeye layık bir şeytan telâkki ederdi, zamanımız ise çocukluğu hürmete, tebciye lâyıf mukaddes bir mahlûk olarak tanır. Biz buna ilave ediyoruz: çocukluğa ait bütün faaliyet ve teşkilatın mihveri de çocuktur”³⁰⁶.

Yeni Türkiye'nin yeni toplum modeli adalet ve eşitlik prensibine göre tasarlanmıştı. Sınıf farklılıklarının olmadığı, bireylerin birbirleri ile eşit ve kaynaşık olduğu toplum görüntüsü yaratılmak isteniyordu. Bu anlayışın yetişkinler kadar küçük bireyler yani çocuklar içinde de yerleşmesi için tutumlar sergilenmekteydi. Vatandaşların, bütün çocuklara aynı derecede değer vermesi ile sosyal uyum sağlanacağı düşüncesine inanılmaktaydı. Dönemin yayınlarında bu konu ile ilgili şunlar yazılmıştı: “Sevgili çocuklarımız kaç yaşında olursa olsun ne şeraitle yaşarsa yaşasın hepsi de himayeye muhtaçtır. Şehitlerin, fakirlerin, orta hallilerin, zenginlerin ve en müreffeh ailelerin çocukları aynı muhitte, aynı ictimai vaziyet ve

³⁰⁶ “Çocuk Haftası”, **Hayat Mecmuası**, C.V,S.127, 2 Mayıs 1929, Ankara, s.441.

şerait altında bulunmaktadırlar. Onun için cümlesine karşı aynı himaye vazifesiyle mükellefiz”³⁰⁷.

Bu dönemin bakış açısına göre; Türkiye’de yaşanan savaşların ardından öksüz ve kimsesiz kalan çocuklara aile sıcaklığı yaşatmak, onları korumak Türk Toplumunu’nun çok mühim bir vazifesidir. Çaresiz küçük çocukları sokakta bırakmak veya onları görmemezlikten gelmek gibi hareket tarzı Türk toplumuna yakışmamaktadır. Öksüz çocukların bedensel ve ruhsal sağlıklarının sağlanması ve korunması hem toplumun hem de devletin sorumluluğundadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında toplumda çocuklara dair oluşturulmaya çalışılan fikirlerden bir tanesi çocukların ülkenin koruyucusu ve geleceği olduğuydu. Vatan, çocuklara teslim edilecekti. Dönemin yayınlarında toplumun dikkatini çekebilmek için bu konuda görsel unsurlara oldukça yer verilmiştir. Bir tarafta bakımsız ve sağlıksız bir çocuğun diğer tarafta ise gülbüz ve sağlıklı bir çocuğun fotoğrafına yer verilmişti. Vatani bu iki çocuktan hangisine teslim edersiniz diye sorusu yöneltilmişti topluma. Dönemin bazı yayın organları ve kurumları sağlıksız çocukları dışlamadan onları da sağlıklı hale getirmek ve vatanın geleceğini çocukların vaziyetini ıslah ederek oluşturmaya çalışmak amacın güdüyorlardı. Bunun için toplumun dikkatini çekerek sağlıklı çocuklar yetiştirmek için ne yapılması gerektiği anlatılmaya çalışılmıştır. Bunun için ilk önce çocuk bakımı hakkındaki sıhhi tavsiyelere riayet ve sonra vatan çocuklarını himaye için teşekkül eden Himaye-i Etfal Cemiyeti’ne yardım edilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur³⁰⁸.

Cumhuriyet Dönemi’nde Himaye-i Etfal Cemiyeti öksüzlerin korunması meselesinde önemli hizmetler vermiştir. Cemiyet, öksüz çocuklara bakacak kadar yeterli imkânlarla sahip olan ailelere seslenerek onların maneviyatına dokunmayı başarmıştır. Toplumun, kimsesiz çocuklara sahip çıkması, onları evlat edinmesi teşvik edilmiştir. Himaye-i Etfal, fotoğraf ile evlatlığa kabul sistemini uygularken halka şu şekilde seslenmiştir:

“Kimsesiz bir çocuğu, bir yetimi, bir şehit zadeyi “can evladı” gibi evine kendi çocukları ailesi arasına aldıktan başka Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Merkezine senevi teberru’da bulunarak fotoğrafsını kabul ile “can ana” yahud “can

³⁰⁷ **Gülbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.3, Kânûn-ı Evvel 1926, s.36.

³⁰⁸ **Gülbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.4, Kânûn-ı Sâni 1927, s. 24.

*baba” olunabilir”*³⁰⁹. Cemiyet 1925 yılından beri memedeki çocukları “Anneler Birliği” heyeti vasıtasıyla fotoğraflarını havi hüviyet varakası ve bir “levha-i şükran” takdimiyle “can evladı” vermeye başlamış ve bugüne kadar yirmi bir çocuğun fotoğraflarını yerleştirerek cemiyete küçük bir varidat temin eylemiştir. Hüviyet varakasında çocuğun ismi, ailesi, sicili bildirildiği gibi fotoğrafı da yapıştırılmaktadır. “Can ana” yahud “can baba” lar, “can kız” “can oğul” larının sıhhatiyle meşgul olmakta ve ara sıra süt damlasında çocuklarını görmekte ve bayramlarda onları giydirmeye çalışmaktadırlar. “*Can analığını, can babalığını kabul eden zâta bir levha-i şükran takdim ve ayrıca müessesede başka biri de namına ta’lik edilmektedir*”³¹⁰. Görüldüğü üzere Himaye-i Etfal, kimsesiz ve muhtaç çocuklar konusunda toplumun dikkatini çekip, toplumu sosyal bir sorumluluğa yönlendirmek istemiştir. Cemiyete bağlı olan Anneler Birliği teşkilatı, annelerin öksüzlere yardım etmesinde çok mesai harcamıştır. Annelerin öksüz çocuklara yardım etmesi, birlikte hareket etmeleri için sosyal bir dayanışma ortamı yaratmıştır. Öksüz çocukları himaye etme hedefini gerçekleştirmede sosyal dayanışmanın önemini anlayan cemiyet, bu hususta şu ifadeleri sarf etmiştir: “*Anneler Birliği, bu teşkilatıyla da annelerin yekdiğerine ve müreffeh babaların, bikes ve yetim çocuklara muavenetini teminiyle fikri tesanütü tamim eylemektedir*”³¹¹. Yurtiçi ve yurtdışında yaşayan duyarlı vatandaşlar, muhtaç çocuklara el uzatmak adına Himaye-i Etfal Cemiyeti’ne sürekli olarak yardım etmekteydiler. Türk Ocakları da yapılan yardımları toplamada cemiyete destek vermekteydi. Yapılan yardımlar sadece nakit para şekline değildi. Erzak, giyecek yardımları da yapılmaktaydı. Bilhassa Milli Bayramlardaki yardım faaliyetleri daha fazlaydı. Cemiyet, muhtaç çocuklara yardım etmeyi özendirmek ve toplumu bu konuda etkilemek ve algı yaratmak için kendisine bağlı olan mecmuada yardımseverlerin isimleri ve ne kadar yardımın yapıldığı zikrederek, yapılanlar için teşekkür etmekteydi³¹².

1927 yılında Yusuf Akçura, kimsesiz çocuklar adına toplumsal bir dayanışma sağlama için topluma şu şekilde seslenmekteydi: “*Çocuğu olup analık babalık muhabbetini duyanlar, milli şuuru olup Türkiye’de nüfusun ehemmiyetini anlayanlar, ale-l-umûm insani ve vicdani olup hayrın zevkini tadanlar Türkiye Himaye-i Etfal*

³⁰⁹ **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.166.

³¹⁰ **A.g.e.**

³¹¹ **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.166.

³¹² “Cemiyetimizin Muhtelif Mesaisine Dair Hülasalar”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.4, Kânûn-ı Sâni 1927, s.35.

Cemiyeti'ne mutlaka a'zâ yazılırlar ve her türlü yardımdan çekinmezler”³¹³. Süleyman Nazif'e göre; Himaye-i Etfal Cemiyeti ianesine iştirak etmek dini vecibelerden kurban kesmek ve zekât vermek kadar kıymetlidir. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin baktığı çocuklar yurdu düşmandan kurtarmak için canlarını kurban etmiş babaların yetim evlatlarıydı. Bu evlatlar millete bırakılmış bir emanetti. Bu nedenle millet bu çocuklara bakma yükümlüğünü taşımalıdır. Bunun için de cemiyete yardım etmelidir³¹⁴.

Cumhuriyet Dönemi'nde, Milli Edebiyat Akımı ile eserler veren yazar ve şair Halide Nusret Hanım, toplumda kimsesiz çocuklara yönelik yardımı teşvik etmeye çalışmış ve bu konuda bilinç uyandırmaya çalışmıştır. 23 Nisan münasebetiyle halka şu şekilde seslenmiştir:

“En büyük vazife:

Çocukları sev, onlara hürmet et,

Kemal, Hamid ve Fikret,

Çocuktular dün.

Bugün

Tarihte altın sahifedirler...

Yer, yer

Yangınlarla, sefaletle,

Bin bir felaketle

Harap olmuş güzel yurdunda, bilsen,

Çok yetim,

Ne çok yaralı yavru var...

Büyük milletim!

³¹³Akçuraoğlu Yusuf, “Milli Şuur ve İnsani Vicdan, Himaye-i Etfal'e Yardımı Emreder”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Çocuk Gününe Mahsus Fevkalade Nüsha,23 Nisan 1927, s.s.12-14.

³¹⁴Süleyman Nazif, “Unutmayın ve Verin”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Çocuk Gününe Mahsus Fevkalade Nüsha,23 Nisan 1927, s.s. 22-23.

Sen,

Cömert elini uzat,

Kederlere neşe kat

Yaraları sar!

Bu en büyük vazifedir

İyi bil

Çocukların karşısında hürmetle eğil:

Her küçük kız bir annedir

Ve her erkek

Yarının çok şerefli bir askeri!

Hep onların arasında yetişecek

İstikbalin İsmetleri, Fevzileri, Kemalleri!’³¹⁵

Çocuk ve Ailenin yaşaması ve toplumda gerekli değeri görmesi için sosyal duyarlılık örneği gösteren Cumhuriyet Dönemi Edebiyatçıları’ndan biri de Şükûfe Nihal’dir. Onun fikirleri, dönemin toplumsal manzarasını anlatmak için oldukça yeterlidir. Şükûfe Nihal Hanım, Gürbüz Türk Çocuğu’nda yazdığı makalede dönemin en önemli sorunlarından olan çocuk meselesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Şükûfe Hanım, anne ve babaların kendi çocuklarına gösterdikleri itinayı sokakta kalan ve muhtaç olan çocuklara da göstermek zorunda olduğunu anlatmakta ancak toplumun bazı kesimlerinin duyarsız davrandığını dile getirmekteydi. Bu konuda şunları söylemekteydi: “Kaldırımlarda duvar diplerinde küçük yavrularıyla beraber, sürünen küçük yavrularıyla beraber ölen bedbaht insan yavruları, hangimizi insanlığımızdan utandırmamıştır? Hayata daha henüz gözlerini açarken hakkı olan şefkat, hürmet yerine açlığın mahrumiyetin ölümün korkunç pençeleriyle karşılanan bu yavrular, hangimizi onu kurtarabilmek kaygısıyla düşündürmemiştir? İstanbul’un birçok köşelerinde varlığın taşıdığı zamanlarda solmuş dudaklarının arasına bir

³¹⁵ Halide Nusret, “En Büyük Vazife”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Çocuk Gününe Mahsus Fevkalade Nüsha, 23 Nisan 1927, s.24.

damla süt akıtamadığımız için doğar doğmaz hayat yerine ölümlle kucaklaşan bedbaht çocuklar! Gecelerin korkunç karanlığı arasında sabaha kadar aşıktan ağlayan yavrusunun karşısında ızdıraptan boğulan anneler var. Bu varlığın hakikatini hepimiz biliyoruz. Bunu bilmek öyle acı ki! Gözlerimi hayata açtığım dan beri duyduğum bin bir ızdırap arasında ruhumu en çok sarsan şey (çocuk) acısı oldu... Dünyanın sefillerini, dünyanın bed-bahtlarını gözümle gördüm; fakat hiçbir şey kalbimi bed-baht bir çocuk, ağlayan bir çocuk kadar derinden kemirmedi. Son iki sene içinde Anadolu'da yaptığım seyahatlerde neler gördüm; baştanbaşa nüfussuz, çöl bir memleket içinde şurada burada dağılmış köylerdeki çocuklar hep ölüm namzetleri! Bunlardan hangimiz haberdarız? Anadolu köylüsü çok uzak, değil mi? Şurada İstanbul'da arkamızdaki mahallede, karşıımızdaki kulübede aşıktan bakımsızlıktan, cehaletten ölen çocukları tanıyor muyuz? Çocuk acısı acıların en büyüğü değil mi? Anneleri bu acı ile bedbaht olmaktan kurtaralım! Çocuklar memleketimizin istikbali, değil mi? Vatani fena bir istikbalden kurtarmak için, bugün çocuklarımızı kurtaralım”³¹⁶.

Topluma, çocukları koruma yönelik fikirleri yaymaya çalışan Veled Çelebi, “Yavrular bize bâr değil yardı. İstikbalin serveti, kuvveti, refah ve nimetidir. Onlardır ki yarını bizden parlak bir surette teşkil edecekler. Artık hepimiz vatanımızın kimsesiz, muhtaç yavrularıyla alakadar olalım. Bütün evladı memleket bu işte gönül birliği yapacak olurlarsa onların hiç ehemmiyet vermeyerek deruhte ettikleri mini mini pârelerden milyonlar hâsıl olur. Sair suretle hidmet edenlerin hidmeti de faideler hâsıl eder. O vakit vatanın en hicri köşesinde tek bir tane sefil masum kalmaz”³¹⁷ diyerek insanlarda bir vicdan muhasebesi yaptırmaya çalışmaktaydı. Çocukların toplum için bir yük olmadığını, toplumun zenginliğinin bir garantisi olduğunu, onlara dostça yaklaşmak gerektiğini, bütün vatandaşların birlik olarak küçük girişimlerden büyük sonuçlar elde edebileceğini ve bu sayede artık memlekette muhtaç çocukların kalmayacağını anlatmıştır. Yine dönemin önemli edebiyatçılarından olan Abdülhak Hamit, çocuklara ilişkin olumlu fikirleri ile toplumun algısını yönlendirmeye çalışmıştır. Abdülhak Hamit'e göre bir çocuğun sefil kalması, onun hem fiziksel hem de ruhsal açıdan mahrum kalması demektir. Ona

³¹⁶ Şükûfe Nihal, “Avare Çocuklar, Hele sizler! Hele sizler”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Çocuk Gününe Mahsus Fevkalade Nüşa, 23 Nisan 1927, s.s.25-26.

³¹⁷ Veled Çelebi, “Himaye-i Etfal”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Çocuk Gününe Mahsus Fevkalade Nüşa, 23 Nisan 1927, s.s.36-39.

göre çocuk bir cihandır. O küçük insanlar bir gün büyük adam olabilir, yurda ve dünyaya fayda sağlayabilir. Özellikle memlekette çocuk ölümlerinin fazla olması gelecek açısından korkutucu bir olaydır³¹⁸.

Himaye-i Etfal Cemiyet'i toplumda bir tür çocuk algısı yaratmak istiyordu. Bu algı cemiyetin, toplumun ve çocukların faydasına idi. Türkiye'de ilk defa çocuğa olan bakış açısı bu cemiyet sayesinde değişiyordu. Dönemin basını, cemiyetin çocuklara sunmuş olduğu hizmeti ve bakış açısını takdir etmiş ve bunu destekler nitelikte yazılar yazmışlardır. Basın yeni çocuk algısını topluma kazandırmak için faydalı bir görev üstlenmişti adeta. 1927 yılında Çocuk Bayramı vesilesiyle "Çocuk Günü" adlı konuyu ele alan Ağaoğlu Ahmet, gazete'de şunları yazmıştı: "*Türk, çocuğunu sever. Bu faziletle Türk öteden beri mütehallidir. Fakat sevmek başkadır. Bakım meselesi ayrıca bir sa'nâttır. Bu sa'nât bir millette ne kadar tekvîn ve intişâr ederse millet de o nispette bahtiyar ve sağlam olur. Sağlam vücutlu, sağlam ruhlu ve sağlam kalpli çocuklar yetiştirmek sa'nâtını benimsemiş olan milletler ne mutludur*"³¹⁹. Gazeteciye göre: çocuğa bakmak, onu büyütmek ayrı bir ustalık gerektiren bir konudur. Çocuğu usulüne göre ustaca büyütmek bir sanattır. Bunu en iyi şekilde yapan, bu usulleri yayan milletler, kendi geleceklerini en çağdaş şekilde yaratırlar. Himaye-i Etfal Cemiyeti, çocuğa en iyi şekilde bakma ve büyütmek sanatını topluma kazandırma amacındaydı. Cemiyet, kurmuş olduğu bakım evlerinde şehitlerden bize yadigâr kalan yetimleri, himayesiz kalmış vatan yavrularını himaye ediyor, aynı zamanda ailelere ve topluma çocuk bakımı hususunda bilgi vererek Türkiye'de bir örnek teşkil ediyordu. Yine yazara göre; Türkiye'de o döneme kadar çocuk yetiştirmedeki yanlış yaklaşımları anlatarak topluma doğru olan yolu göstermeye çalışıyordu. Ağaoğlu'na göre, aileler ve toplum çocuğun neşe ve eğlence içinde büyümesini sağlamalıydı. Çocukları eğlendirmek ve eğlendirerek terbiye etmek bir sa'nâttı. Türk toplumu o güne değin bu sa'nâta yabancıydı. O güne kadar çocuk terbiyesinde uygulanacak çocuklara uygulanacak en iyi usul sertlik, inatçılık ve eğlenceden mani etmektir. Himaye-i Etfal Cemiyeti, toplumda, çocuklara uygulanan bu yanlış yolların değişmesi için sağlam ve yükseltici bir yol açtı. Çocuk Sarayları, Çocuk Günleri, Çocuk mesireleri ile çocuklara yönelik adımlar atıldı. Bu tür girişimlerin arttırılması, çocuğu ve milleti en iyi noktaya taşıyacaktı. "*Her*

³¹⁸ Abdülhak Hamit Bey Tarafından Cemiyetimize Gönderilen Mektubun Sureti, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.6, Mart 1927, s.s.1-2.

³¹⁹ Ağaoğlu Ahmet, "Çocuk Günü", **Hakimiyet-i Milliye**, 23 Nisan 1927, Ankara, s.3.

tarafından çocuk civiltularının neşe ve şetâreti yükselen bir memleket ne bahtiyardır. Bu civiltular sağlam bir istikbalin beşâretidirler”³²⁰ diyen yazar, topluma aslında çok önemli bir mesaj veriyordu.

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, kendi yayınlarından olan Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası'nın 1931 yılındaki özel bir sayısında “Beklediğimiz Çocuk” başlığı ile ülkenin idealize etmesi gereken çocuğun vasıflarına yer vererek, topluma ve bürokratlara yeni ufuklar açmaktaydı.

“İnsanlığına vatanına, milletine bağlı çocuk istiyoruz. İnkılâba öyle çocuk lazım ki o her şeyden hatta kendinden fazla idealini sevsin.

Sanatkâr, profesör, tüccar, işçi, çiftçi ne olursa olsun fakat onun vücudu köyde, şehirde milleti için bir refah, bir saadet amili olsun. İsteddiğimiz mücerret kesafet değildir. Tarih iyi terbiye edilmemiş büyük idealler için heyecanları tahrik edilmemiş milletlerin esaret ve inkıraz hikâyeleri ile doludur. Yetiyecek neslin ne inkılâbı ilerlediği yoldan alıkoymasını, ne de büyük inkılâp müesseselerinin onların elinde şahsi maksatlar için istismar edilen vasıtalar olarak kalmasını istemiyoruz.

Müfit vatandaş yapmak için yalnız mektep kifayet etmiyor ve çocuk daha fazla cemiyet büyüklerinin misallerinden müteessir oluyor. Onun için cemiyetten istediğimiz yalnız gürbüz, sıhhatli ve çok çocuk değil; ideal için yetiştirilen ve kendisine bırakılacak vatani inkılâpla beraber daha müreffeh bir yarına götürebilecek olan müfit bir çocuktur. Bu çocuğun iyi bakıma “çocuk hızıssihhası”, iyi terbiyeye çocuk neşriyatı, çocuk sinemaları, çocuk tiyatroları, çocuk konserleri, “iyi eğlenceye çocuk bahçeleri, fenni ve sıhhi oyuncaklar, izcilik, spor”, iyi misallere “yeni mektepler, himaye ve yardım teşekkülleri” ve nihayet büyükler cemiyetinin büyük alaka ve itinasına ihtiyaç vardır”³²¹.

Cumhuriyet döneminde yeni aile algısı oluştururken çocuğun dışındaki aile fertlerinde de bazı ahlaki değerler uyandırılmak isteniyordu. Alkol, tütün, kumar kötü alışkanlıklar olarak gösteriliyor, mutlu ailelerin tesisi için, fertleri bunlardan uzak tutmaya çalışılıyordu. Alkolik ve kumarbaz bir babanın, bu alışkanlıklarla hem kendini hem de ailesini müşkül hale getireceğini gözler önüne sermek istiyordu. Yeni

³²⁰ A.g.e.

³²¹ “Beklediğimiz Çocuk”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, 23 Nisan 1931 Fevkalade Nüşhası, s.59.

rejim bu kötü alışkanlıkları sahip olduğu aile yapısı için bir düşman olarak görmüştür. Bu dönemde kötü alışkanlıklar tabii ki sadece alkol, sigara ve tütün ile sınırlı değildi. Toplum, her nevi davranışlarında doğru yola taşımak istiyordu yeni rejim³²².

Yeni Türkiye toplumu çağdaş, gerçekçi fikir ve davranışlara sahip olan bir toplum olarak kurgulanmıştır. İnsanların birbirleri ile olan iletişimde, ortak hareket tarzlarında eskiden kalma kötü alışkanlıkların atılması isteniyordu. Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye’de Laik, Demokratik, Cumhuriyetçi, Milliyetçi temellere dayalı çağdaş, akılcı ve ilerici bir toplum yapısı yaratma çabası içindeydi. Toplumda sınıfsal farkların oluşumu engellenmeli, teokratik esaslara dayalı bir devlet ve toplum yapısından kurtulmalı ve iyi bir gelecek için bilim rehber alınmalıydı. Cumhuriyet, gerici topluma için büyük bir tehlike olarak görmüştür. Toplumun fenden ve bilimden uzak kalması, dogmatik fikirler doğrultusunda bireyler yetiştirip, aileler kurması, ülkenin menfaatlerine aykırıydı. Ancak Türkiye’de Cumhuriyete kavuşuncaya kadar süre içerisinde çeşitli batıl inanışlara ve tutumlara sahip kitlelerin varlığı devam etti. Nazar takımıyla uğraşanlar, muska yapanlar, sokak ortasında fal ve niyet bakanlar, çeşitli mekânlarda üfürükçülük yapanlar, kurşun dökenler, büyü yapanlar... İşte bu türden batıl ve yanlış inanışları uygulayanlar hem ülkedeki yetişkinlerin hem de gençlerin beyinlerini zehirliyor, onları yanlış yola sürüklüyorlardı. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, vatandaşlarının düşünsel ve dinsel anlamda gerici kitleler tarafından sömürülmesini asla kabul edemezdi. Cumhuriyet idaresi bu batıl ve gerici fikirlere sahip olan her türlü yapıyı büyük bir darbeye devirmeye çalıştı. Cumhuriyet, yeni aile modelini oluştururken aileyi oluşturan bütün bireyleri, hurafelerden ve yanlış inanışlardan uzaklaştırmayı amaçlıyordu³²³. Türkiye’yi gelişmiş ülkeler arasına sokmak ancak medeni fikirlerle donatılmış ailelerle mümkün olabilirdi. Selim Sırrı’ya göre, “ilim ve inkılâp, her işte daima müfîdi ve güzeli seçmiş, zararlıyı ve fenayı atmıştır. Sıhhat, ırkın terakki ve medeniyet meselelerinde kız ve erkek çocukları ayırmak, milleti ikiye bölmektir”³²⁴. Bu nedenle kız ve erkek ayrımı yapmanın yanlışlığı üzerinde durmuştur. Yazar, halkın çocuklar üzerinde cinsiyet ayrımcılığı yapmasının ülkeyi felakete götüreceğini ifade ederken uygar ülkelerde böyle bir tutumun olmadığını belirtmişti. Kız

³²² **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.38.

³²³ **Gürbüz Türk Çocuğu**, S.47, Ağustos 1930, s.s.10-41.

³²⁴ **A.g.e.**, S.8, Mayıs 1927, s.3.

çocuklarının sosyal hayatta erkek çocukları ile eşit koşullarda katılma hakkının olduğunu topluma aktarmaya çalışmıştı. Selim Sırrı, bu düşünceleriyle Cumhuriyet'in yaratmaya çalıştığı eşit koşullarda, eşit haklara sahip toplum modelinin destekçisi olmuştur³²⁵.

Cumhuriyet Dönemiyle beraber benimsenmeye başlayan yaklaşımlarla ailelerde, sağlıklı ve çok çocuğa sahip olmak özendirilmiştir. Ailelerin sıhhatli ve iyi yetiştirilmiş çok evlada sahip olması teşvik edilerek ülkedeki çocuk davasına olumlu katkı sağlaması amaçlanmıştır. Ailelerin, sağlıklı ve çok evlada sahip olması gerekliliği fikri yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Yeni doğan çocuklarla, ülkenin nüfus problemi çözülecek ve sosyal ve ekonomik açıdan güçlü Türkiye'nin temelleri atılacaktı. Bunun için 1926 yılında Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası'nda "Çok Evlatlılar Müsabakası" başlatılmıştı. Bu yarışmaya ilk katılan kişi TBMM'nde çalışan bir memurdu. Yarışmanın başlangıcı için verilen ilanda şunlar yazılmaktaydı: "Çok Evlatlılar Müsabakası Başladı. Dokuz Çocuklu Büyük Millet Meclisi Memurlarından Sıdkı Efendi Ailesi" diye başlık atılmış ve ilana şu şekilde devam edilmişti: "*Zeka ve faaliyetiyle maruf olan Türkiye Büyük Millet Meclisi salon memuru dilsiz Sıdkı Efendi bu nüshamızda "çok evlatlılar müsabakasına" ilk olarak iştirak etmiştir. Sıdkı Efendi bir ana ve bir babadan altı erkek, üç kız evladı olup cümlesi ber-hayât ve hâlî sıhhattedirler*"³²⁶. Bu yarışmaya katılmak için aile bireylerinin isimleri, nerede doğdukları, neyle beslendikleri, kiloları, hastalık geçirip geçirmediikleri, meslek ve meşguliyetlerini içeren bir cetvel ve ailenin fotoğrafı bu yarışmaya katılmak için yeterli olduğu belirtilmişti. Hatta yarışmaya katılmak isteyen Ankara'da ikamet eden beş ve beşten fazla çocuğa sahip olan ailelere kolaylık sağlamak üzere ücretsiz fotoğrafçı gönderileceği belirtilmişti³²⁷.

Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi'nin 1930 yılındaki bir sayısında "*Ailede Tek Çocuk- Tek Çocuk Hüzün Çocuğudur*"³²⁸ başlığıyla yayınlanan makalede ailelerin sadece bir çocuk yapmasının olumsuzlukları üzerinde durulmuştur. Makalede kardeşi olmayan çocukların yetişkinlerin içinde büyüdüğü ve çocukluklarını yaşayamadığı, yalnız olmanın ruhsal açıdan hem aileye hem de çocuğa getirdiği sıkıntılar dile

³²⁵ **A.g.e.**

³²⁶ "Çok Evlatlılar Müsabakası Başladı", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.3, Kânûn-ı Evvel 1926, s.34.

³²⁷ **A.g.e.**, S.3, Kânûn-ı Evvel 1926, s.36.

³²⁸ "Ailede Tek Çocuk- Tek Çocuk Hüzün Çocuğudur", **Gürbüz Türk Çocuğu**, S.49, Ağustos 1930, s.s.2-4.

getirilmişti. Bu makale ile aileler birden fazla çocuk yapmaya teşvik edilmiş, aile hayatının daha iyi ve sağlam temellere oturtulması için birden fazla çocuk yapmanın önemi topluma anlatılmıştır.

3. ATATÜRK DÖNEMİ NÜFUS POLİTİKALARI VE AİLE İLİŞKİSİ

3.1. Cumhuriyetin Aile Algısında Nüfus Politikalarının Siyasal, Sosyal, Ekonomik Boyutu

“Sınırları belirlenmiş bir coğrafyada yaşayan insanların sayısal toplamı nüfus olarak adlandırılmaktadır. İnsan sayısının artması, insana özgü biyolojik aşamalarla mümkün olmakta ve bu aşamalar nedeniyle artış sınırlı olmaktadır. Nüfusun artması ve azalması sadece biyolojik bir konu olmayıp toplumsal ve ekonomik yapıyı da ilgilendirmektedir. Bu nedenle belli dönemlerde yaşanan doğum ve ölümler, ülkenin ekonomik vaziyetine ve gelecek planlarına göre değerlendirilmekte ve yorumlanmaktadır³²⁹. Anadolu’da yapılan Türk Kurtuluş Savaşı’nın ardından ülke nüfusunda önemli bir düşüş olmuştu. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki düşünceye göre, ülke nüfusunun azlığı ve niteliği ülkenin gelecekteki siyasal, sosyal ve ekonomik planlarını olumsuz yönde etkileyebilirdi. Bu nedenle Türkiye’nin gelişmişlik düzeyini arttırmada, nüfus ile ilgili politikaların geliştirilmesinin de önemli bir katkısı olacaktır.

Mustafa Kemal Atatürk, 1922 yılından beri Türkiye’nin nüfus meselesi hakkındaki görüşlerini sık sık dile getirmiştir. Mustafa Kemal, ülkenin sağlık ve sosyal yardım konusundaki amacını anlatırken nüfus meselesi üzerinde durmuş, nüfusun arttırılması için halk sağlığına yönelik faaliyetlerin yapılması konusunda şu ifadeleri kullanmıştır: *“Ulusumuzun sağlığının korunması ve kuvvetlendirilmesi, ölüm oranının azaltılması, nüfusun arttırılması, sosyal hastalıkların ve bulaşıcı hastalıkların etkisiz bir duruma sokulması, böylece ulus fertlerinin dinç ve çalışmaya yetenekli kusursuz vücut yapılarına sahip olarak yetiştirilmesi...”³³⁰ İşte ülkenin sosyal ve sağlık yardım konusundaki amacı buydu. Ülke nüfusunun artmasında doğru sağlık politikalarının tatbikinin farkına varılmıştır. Ülke yönetimi bu hedefleri gerçekleştirdiği takdirde, yurttaşlarını bedenen güçlendirecek, böylece ülkenin*

³²⁹ Fatih Tuğluoğlu, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İkinci Nüfus Sayımı: 20 İlkteşrin 1935 “Ne Bir Eksik Ne Bir Fazla”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XII/25, Güz 2012, s.56.

³³⁰ TBMM I. Dönem 3. Yasama Yılı Açış Konuşmaları-1 Mart 1922, *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, D.1, C.18, S.2.

ekonomik ve sosyal kalkınması sağlanacaktı. 1923 yılında ise Mustafa Kemal, ülkenin idari, askeri ve ekonomik sorunlarının çözümünde nüfus kayıtlarının ve nüfus sayımının öneminden bahsederek, bu konudaki girişimlerin başlatıcısı olmuştur. Mustafa Kemal'in bu konudaki bir konuşması şu şekildedir: “*Gerek I. Dünya Savaşı gerek Kurtuluş Savaşımız sırasında milli sınır üzerinde bulunan halkımız göç etmek felaketine uğramış, düşmanların işgali altına girmek felaketine düşen memleket parçalarında ise nüfus kayıtları tamamen yok edilmiş olduğundan gerek genel nüfusun araştırılması ve bu konuda bilgi sağlanması gerek nüfus sicil kayıtlarının yeniden kurulması için bir genel nüfus sayımı yapılmasına acil olarak ihtiyaç vardır.*

Efendiler! Nüfus sorunu bir ülkenin en önemli hayati sorunlarındanıdır. İdari, askeri, mali ve ekonomik sorunlarda ülke nüfusunun gerçek sayısını bilmek ne kadar gerekli ise her yıl yapılacak istatistikler ile nüfusun artma veya azalma oranı anlaşılmadan, artma nedeninin devamı ve azalma nedeninin ortadan kaldırılması için önlem alınmasının mümkün olmayacağı ortadadır. Bunun için yeniden nüfus sayımı yapılmasına çok acele ve kaçınılmaz bir gereklilik vardır. Sonsuz felaketler ve uğraşlar nedeniyle şimdiye kadar milli hükümetin ilgilemediği nüfus sorununun yeni yıl içinde önemle göz önünde tutulması ve genel bir nüfus sayımının hakkında bakanlıkça hazırlanacak tasarının bir an önce meclise sunulmasını ve kanunlaşmasını dilerim”³³¹.

Mustafa Kemal, 1924 ve 1925 yıllarında da yaptığı konuşmalarda Türkiye nüfusunun korunması ve geliştirilmesi için bir takım tedbirlerin alınması gerektiğini vurgulamıştır. Ülke topraklarının işletilmesi, ekonomik kalkınmanın sağlanması için ülke insanların sağlıklı ve sağlam bireylerden meydana getirilmesi üzerinde durmuştur. Bundan başka Mustafa Kemal, ülkenin bir tarım ülkesi olduğunu ancak üzerinde yaşayan nüfusun azlığının yurtda tarım faaliyetlerinin önünde bir engel olduğunu dile getirmiş, nüfusu korumak ve geliştirmek için bir sağlık savaşının verilmesi gerektiğini anlatmıştır³³². Ülke nüfusunun artmasına engel olan en önemli hastalıklar Verem, Frengi ve Sıtma olarak görülmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında söz konusu hastalıklara karşı verilecek sağlık savaşı ülkenin nüfusça artmasını ve

³³¹ Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin I.Dönem 4. Yasama Yılıını Açış Konuşmaları-1 Mart 1923, **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, D.1, C.28, s.2.

³³² Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin II.Dönem 2. Yasama Yılıını Açış Konuşmaları-1 Kasım 1924, **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, D.II, C.10, s.1.

güçlenmesini sağlayacaktı. Sağlıklı nesiller ve ailelerin kurulumu için verilecek sağlık ve nüfus savaşı ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasal kalkınmasında etkin bir öneme sahip olacaktır³³³.

1926 yılına gelindiğinde ülke nüfusunun saptanması gerekliliği siyasal otorite tarafından kabul edildi. 1926 yılında “Umumî Tahriri Nüfus İcrası Hakkında Kanun” kabul edildi³³⁴. Bu kanunun birinci maddesi şu şekilde idi: “1927 senesinde Türkiye Cumhuriyeti’nde umumî bir tahriri nüfus icra edilecektir.”³³⁵ Ülkenin gelecekteki sosyal ve ekonomik planları yapabilmek için insan potansiyelini bilmek gerekiyordu. Bu nedenle ülkede nüfus sayımları yapılmaya başlandı. Türkiye’de ilk nüfus sayımı 28 Teşrin-i Evvel 1927 yılında yapılmıştır. Daha sonraki sayım 1935 yılında gerçekleşmiştir. 28 Teşrin-i Evvel 1927 yılında yapılan nüfus sayımına göre ülke nüfusu 13.660.275’dir³³⁶. Türkiye İstatistik Kurumunun verilerine göre ise 1927 yılında 63 ilde yapılan nüfus sayımına göre ülke nüfusu 13 648 270’dir. 1935 yılında yapılan 57 ilde gerçekleşen sayıma göre nüfus miktarı 16 158 018’dir. Bir önceki sayıma göre yıllık nüfus artış hızı % 21’dir³³⁷. 1927’de toplam nüfusun %48.1’i erkek, %51.9’u kadındır. 1935 yılında ise nüfusun % 49.1’i erkek, % 50.9’u kadındır³³⁸.

1927 yılında yapılan nüfus sayımının sonuçlarından Türkiye nüfusunun sahip olunan coğrafyaya göre az olduğu anlaşılmıştır. Ülkenin nüfus istatistiği resmi olarak çıkarıldığına göre bundan sonra yapılacaklar ise nüfus azlığının sebeplerini araştırmak ve nüfusu geliştirmeye yönelik politikalar geliştirmektir. Aslında nüfus sayımı yapılmadan önce yani devletin kuruluşunun ilk yıllarından itibaren Türkiye nüfusunun nasıl arttırılacağı konusunda çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. 1923 yılında Besim Ömer Akalın’ın nüfus meselesine ve çocuk ölümlerine yönelik bir kitabı basılmıştır³³⁹. Besim Ömer, nüfus siyasetinin bir millet ve memleket için hayat meselesi olduğunu, ülkenin güvenliği, ekonomisi ve toplumsal gelişimi için bir nüfus

³³³ Atatürk’ün Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin II.Dönem 3. Yasama Yılı Açış Konuşmaları-1 Kasım 1925, **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, D.2, C.19, s.7.

³³⁴ **TBMM ZC**, D.2, C.26, İcra senesi III, İ.113,02.06,1926,s.53

³³⁵ Bkz. “Umumî Tahriri Nüfus İcrası Hakkında Kanun”, Kanun No:893, **TBMM ZC**,D.2, C.25,İ. 98, s.93.

³³⁶ **Türkiye Nüfusu**, Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet Merkezi İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, Neşriyat No:3, Ankara 1928.

³³⁷ **İstatistik Göstergeler 1923-2011**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, 2012, s.5.

³³⁸ **Bkz. A.g.e.**

³³⁹ Besim Ömer, **Nüfus Meselesi ve Küçük Çocuklarda Vefeyât**, Kanaat Matbaası, İstanbul 1339/1923,çst syf.

siyaseti takip edilmesi gerektiğini savunmuştur. Ömer, Anadolu kadınlarının doğurgan olduğunu, Türk nüfus meselesindeki azlığın nedeninin kadınların yaşadığı bazı sosyal ve ekonomik meselelerden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Özellikle şehirde yaşayan kadınların doğum yapmak istememeleri, kırsalda ise doğumların fazla olmasına rağmen çocuk ölümlerinin çok olmasının, maddi ve sıhhi sorunların varlığının Türkiye’yi askeri, toplumsal ve ekonomik bir tehlikeye iteceğini açıklamıştır. Bu konuda da birçok çözüm önerilerinde bulunmuştur³⁴⁰. Doktor Besim Ömer, nüfusun çoğalmasında ailelerin bilinçlendirilmesi, çiftlerin fenn-i izdivaç yapmaları, özellikle gebelere yönelik tedbirlerin alınması ve çocuk büyütmede sıhhi yolların tutulması gerektiğini bu eserinde anlatarak toplumu ve siyasi çevreyi etkilemek istemiştir.

Bir ülkede takip edilen sağlık politikaları, o ülkenin nüfusunu doğrudan etkilemektedir. Türkiye’de 1923 yılından itibaren toplumun sıhhi koşulların düzenlenmesi için bir sağlık savaşı verildi. Özellikle kadınların ve çocukların hayatlarını riske atan durumlar ve hastalıklar saptanarak bunlarla mücadele yoluna girildi. Bu sıhhi mücadele aynı zamanda toplumun miktarca artması ve sağlıklı nesillerin meydana getirilmesi için de verildi. Türk neslinin devamı için tehlike unsuru olan Sıtma, Frengi, Verem, Trahom gibi hastalıklarla mücadele için yasalar oluşturuldu. Bu konuda yapılmış en önemli yasa 24 Nisan 1930 yılında kabul edilen Umumî Hıfzıssıhha Kanunu’nudur. 24 Nisan 1930 yılında kabul edilen 309 maddelik Umumî Hıfzıssıhha Kanunu’nu Türkiye Milleti’nin sağlığının korunması ve neslinin devamını için yapılan oldukça kapsamlı ve rasyonel bir kanundur. Bu kanun ile devlet, Türk kadınlarının, erkeklerinin ve çocuklarının sağlığını sağlama konusunda sorumluluk almakta Anadolu nüfusunun gelişimini ve dolaylı olarak ülkenin kalkınması için önemli bir adımı atmaktaydı. Kanunun birinci maddesi şöyledir:

*“Memleketin sıhhi şartlarını ıslah ve milletin sıhhatine zarar veren bütün hastalıklar veya sair muzır amillerle mücadele etmek ve müstakbel neslin sıhhatli olarak yetişmesini temin ve halkı tıbbî ve içtimai muavenete mazhar eylemek umumî devlet hizmetlerindedir”*³⁴¹ Kanunda, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletinin doğrudan doğruya yerine getirmesi gereken 18 tane görevlerine yer verilmiştir.

³⁴⁰ A.g.e.,s.s.22-30.

³⁴¹ “Umumî Hıfzıssıhha Kanunu”, Kanun Numarası:1593, Kabul Tarihi 24/4/1930, **TC. Resmi Gazete**,S.1489, , s.8895(6 Mayıs 1930)

Bunlardan bazıları ülke nüfusunu arttıracak ve koruyacak niteliktedir. Bu görevlerden bazıları şunlardır:

- Doğumu tezyit ve teshil ve çocuk ölümünü tenkis edecek tedbirler
- Validelerin doğumdan evvel ve doğumdan sonra sıhhatlerinin vikayesi
- Memlekete sâri ve salgın hastalıkların hulûlüne mümânaat
- Dahilde her nevi intanî, sari ve salgın hastalıklarla veya çok miktarda vefiyatı intaç ettiği görülen sair muzır amillerle mücadele
- Çocukluk ve gençlik hıfzıssıhhasına ait işlerle çocuk, sıhhat ve bünyesinin muhafaza ve tekâmülüne ait tesisatın murakabesi ³⁴².

1930 yılındaki bu kanun oldukça kapsamlıydı. Genel amaçları toplum sağlığını korumak, geliştirmek, özellikle de çocuk ölümleri ile mücadele etmektir. Kanunun getirdiği yeni uygulamalar, Türk ailesinin hayat şartlarını iyileştirecek ve daha sıhhi şartlarda yaşamasına ve gelişmesine fırsat verecekti. Evlenecek çiftlerin evlenmeden önce tıbbi muayeneye tabi tutulması esası getirilmiş frengi, bel soğukluğu, cüzam ve akıl hastalığına sahip kişilerin evlenmesi yasaklanmıştır. Bundan başka sütannelik yapacak kadınların sağlık kontrolünden geçmesi gerektiği söz konusu yasada yer almıştır³⁴³. Aileye yönelik geliştirilen bu ve buna benzer kurallar Türk ailesinin beden, ruhen gelişimine, yeni nesillerin kudretli olmasına katkı sağlayacaktır.

Ülke nüfusunun arttırılması için 1929 yılında siyasal bir girişim söz konusu olmuştur. Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Bey, bekârlardan vergi alınması hakkında Maliye ve Bütçe encümenlerine kanun teklifinde bulunmuştu³⁴⁴. Sırrı Bey, hem ülke gelirini hem de nüfusunu arttırmak amacıyla böyle teklifi öne sürmüştü. Bekârlardan vergi alınması meselesi daha önce 1920 ve 1921 yılında da gündeme gelmiş ancak kabul edilmemişti³⁴⁵. Türkiye Cumhuriyeti'nin aile politikaları gereğince evlilik ve çocuk yapma konuları desteklenmekteydi ve beklenti bu yöndeydi. Ancak, ülkede

³⁴² “Umumî Hıfzıssıhha Kanunu”, Kanun Numarası:1593, Kabul Tarihi 24/4/1930, **TC. Resmi Gazete**, S.1489, s.8895(6 Mayıs 1930)

³⁴³ **A.g.e.**, s.8901.

³⁴⁴ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, D.3, C.9, İ.2, Kırk Birinci İnikat, 18 Mart 1929, s.22.

³⁴⁵ Sevilay Özer, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bekârlık Vergisi’ne İlişkin Tartışmalar”, **Gazi Akademik Bakış**, C.6, S. 12, Yaz 2013, s.173.

evliliklerin azaldığı yönünde bir düşünce vardı. Dönemin gazeteleri evliliklerin azaldığı yönünde haberlere yer vermekteydi. Örneğin Cumhuriyet Gazetesi satırlarında konuya şu şekilde yer vermişti: “İstatistiklere göre evlenmek için müsait olan 3 ay zarfında 1928’de 1050 evlenme muamelesi yapıldığı halde 1929 da 795 e düşmüştür”³⁴⁶. Akşam Gazetesi 1933 yılında medeni kanun’dan sonra Aydın ilindeki medeni nikâh ile yapılan evliliklerin sayılarına yer vermişti. Aydın’da 1926 yılında 33, 1927 de 139, 1928 de 145, 1929 yılında 16, 1930 da 204, 1931 de 236, 1932 de 125,1933 de 140 toplamda 1210 kişi evlenmişti³⁴⁷. 1929 yılında evlilik sayısındaki düşüklük oldukça dikkat çekicidir. Bu sayının azlığı 1929 yılında yaşanan ekonomik dar boğazın bir neticesi olarak ta değerlendirilebilir.

Evliliklerin azalmasındaki en önemli sebep bu dönemde kişilerin geçim sıkıntısı yaşamasıydı. Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de ekonomik sıkıntıların yaşandığı bir dönemde böyle bir vergi teklifi her ne kadar kanunlaşp kabul edilmese de dönemin oldukça tartışılan bir konusu oldu. Vakit ve Akşam Gazeteleri “Bekârlık Vergisi” konusunda bir anket düzenleyerek toplumun bakış açısına sütunlarında yer vermişti. Vergi hakkında kamuoyundaki tartışmalar, toplumun aile, evlilik ve çocuk konusundaki bakış açısına ışık tutmaktaydı:

İstanbul Beykoz’dan ankete katılan Haluk ismindeki kişinin görüşleri şu şekildeydi:

“Bey efendi pek çoğumuz hep bir ağızdan:

- Evlenelim, evlenelim.. diye bağıırıyoruz. Evlenelim evlenelim ama nasıl? Evlenmek öyle kolay, hafif bir kararla hemen yapılvirilecek bir mesele mi? Bir erkeğin evlenmesi için evvela kendi hayatına iştirak edecek olan arkadaşını çok yakından tanınması lazımdır. Bence gözü kapalı evlenmek, dünyada en büyük cinayettir. Eğer vatana sıhhatli, gürbüz evlat yetiştirmek ve çocuklarımıza iyi bir tahsil vermek istiyorsak kurulan yuvaların fevkalade mühkem olmasına dikkat etmeliyiz. Düşünün birbirlerini zerre kadar anlamayan bir çift... Evlenmişler, fakat evlerinde bir gün kavga eksik değil... Şimdi sorarım size bu ailenin çocuğu gürbüz, sıhhatli olarak yetişebilir mi? Geçimsiz aileler kendi patırtıları ile meşgul olurlar. Ve bil mecburiye çocuğu ihmal ederler... Benim fikrime göre böyle bekârlık vergisi filan çıkarmaktansa gençleri birbiriyle anlaştıracak vasıtalar ihdas etmelidir. Bu anlaşılan

³⁴⁶ “İzdivaçlar Azalıyor”, **Cumhuriyet**, 18 Ağustos 1929, s.2.

³⁴⁷ “Aydın’da Evlenenler”, **Akşam**, 30 Teşrin-i Evvel 1933, s.5.

çiftler birbirleriyle evlendikten sonra bunlardan doğacak çocuklardan hayır beklenebilir”³⁴⁸.

Ankete katılan Darülfünun müderrisi Şekip Bey ise düşüncelerini şu şekilde ifade etmişti:

“Eski aile pedersahi aile idi. Şimdiki aile demokrat aile olmak zaruretindedir. Yıkılan şey aile değildir. Pedersahilik yıkılmıştır. Demokrat bir hayat ihtiyacında olan bugünkü aileleri hâlâ Pedersahi ruhta yaşatmak istemek bugünkü aileleri isyana, buhrana sevk eder. Türk ailesi, müsteit olduğu demokrat surette inkişaf eder ve bu prensipler aile erkânı ile takdir edilirse pekâlâ ahenkli ve kuvvetli yeni aileler teessüs eder.

Demokrat aile teşekkülüniin daha başında bulunuyoruz. Seneler geçtikçe demokrat aile teşekküllerine daha ziyade yaklaştığımızı şüphe etmemelidir.

Çocuklarımızı himayeye ve kurtarmaya gelince: bu hususta esas anadır. Mesele oradadır. Analar maddi ve tabii kuvvetlere iman edecek vaziyete gelmelidirler. Bunun için anaların en az iptidai tahsil görmeleri lazımdır. Anaların yetişmediği yerlerde onlara yardım etmek, kuvvetlerini artırmak teşkilatları yapmak lazımdır. Bu müşkülâtı tahfif etmek cemiyetlere düşen vazifelerdir. Mesela mahallelerde bakım yerleri yapmak gibi...”³⁴⁹

Diş tabibi Muammer Azmi Hanım’ın konu ile ilgili değerlendirmesi şöyleydi: *“Gazeteniz bu mühim mesele etrafındaki fikir ve mütalaaları toplamakla aynı zamanda hem eskârı umumiyeyi tenvir, hem de cemiyetin mühim bir meselesine temas etmiş oluyor. Pekâlâ, takdir edersiniz ki bu hadise her şeyden ziyade bir “çocuk bakımı” meselesidir. Hadise diyorum, çünkü bekârlara vergi tarhi meselesi, bekâr kalmaya karar vermiş erkekler üzerinde hiçbir tesir yapmayacağı gibi böyle bir kanunu siper ve vesile ittihaz ederek evlenecek kimseleri de cemiyete faydasız ve hasta çocuklar yetiştirmeye sevk edecektir. Hepimizin teslim ettiği bir hakikattir ki, cemiyet, bugün kucağında taşıdığı çocukları – hayat pahalılığı yüzünden – kâfi bir*

³⁴⁸ Bekârlık ve Evlilik Bahsi- Beykoz- Halûk, **Akşam**, 19 Nisan 1929, s.13

³⁴⁹“Bekârlık Vergisi Meselesi- Darülfünun Müderrisi Şekip Beyin Mütalaası”, **Akşam**, 9 Nisan 1929, s.2.

ihтимamla bakamadığı için çocuk ölümünün yekünü gün geçtikçe artmaktadır. Bekârlar vergisi tarh etmekle Türk neslinin tezayüdü ihtimalini düşünmek, hüsnü niyete makrun bir tasavvur olmakla beraber, cemiyetimizin esas bünyesine taaluğu itibariyle gayet mühim ve şayanı münakaşa bir meseledir. Hükümetimizin bu nazik mesele etrafındaki münakaşalarla yakından alakadar olduğunda şüphe yoktur. Avrupa milletleri arasında zaman zaman tecrübe edilmek istenilen bu meselenin vergi tarhi suretiyle neslin tekessürü kabil olamayacağı anlaşıldığından bizde de halkın adet ve taamülü ve bilhassa bütün bunların fevkinde görülmesi lazım gelen maişet darlığı nazrı dikkate alınarak halledileceğini ümit ederim”³⁵⁰.

Vakit Gazetesi, “Bekârlık Vergisi” meselesini gündeme getirmiş, çeşitli mesleklere mensup kişilerin konu hakkında fikirlerine yer vermiş hatta vergi hakkında bir müsabaka yapmıştır. Doktor Kadri Raşit’in konu hakkındaki ifadeleri şöyledir: *“Bekârlık vergisinin evlenmeye tesir edeceğini zannetmiyorum. Bir adam bekâr kalmaya niyet ederse vergi tesiri ile evlenmez. Fazla miktarda vergi konsa bile tesiri yoktur. Maksat memlekette nüfusu ziyadeleştirmek ise daha evvel doğan çocukları ölümden vikaye etmek lazımdır. Memlekette kâfi miktarda çocuk doğuyor, hâlbuki gerek köylerde, gerekse şehirlerde bunların çoğu ölüyor”³⁵¹.*

Muallim Nakiye (Elgün) Hanımın Bekârlık Vergisi ile ilgili görüşleri Vakit Gazetesi’nde şu şekilde yer almıştır: *“Ben bekârlık vergisini doğru bulmam, eğer maksat tekessürü nüfusu istilzam ediyorsa daha evvel bu hususta yapılacak çok şey vardır. Biz de çocuk olmuyor değil yaşamıyor. Eğer maksat aile teşkili ise bu sefer de bir cebir manası vardır ki bu da doğru değildir. Aile saadeti ihlal edilmiş olur”³⁵².*

Cumhuriyet, Vakit, Milliyet, Akşam, İkdâm Gazetelerinin “Bekârlık Vergisi”nin kabul edilip edilmeyeceği konusunu kamuoyunda tartışmaya sunması sonucunda olumlu ve olumsuz yönde fikirler öne sürüldü. Gazeteler, toplumun farklı kesimlerinin aile, evlilik, nüfus, çocuk, iktisat meselelerini cesur bir biçimde tartışması ve fikirlerini ortaya koymasına vesile oldular. Genel olarak aile birliğinin zorlama ile kurulmasının ya da nüfus meselesinin bekârlık vergisi ile çözüme kavuşturulmasının yanlışlığı ortaya konmuştur.

³⁵⁰ “Bekârlık Vergisi Meselesi-Diğ Tabibi Muammer Azmi Hanım Bu Veriye Taraftar Değil”, **Akşam**, 4 Nisan 1929,s.1.

³⁵¹ Bekârlık Müsabakamız-1, Doktor Kadri Raşit Paşa Diyor ki, **Vakit**, 4 Nisan 1929, s.1.

³⁵² Bekârlık Müsabakamız-2, Muallim Nakiye H. Diyor ki, **Vakit**, 5 Nisan 1929, s.1.

1932 yılında yayınlanan Kadro Dergisi'ndeki bazı makalelerde de Türkiye nüfusu üzerine yazılmış çeşitli yorumlar bulunmaktaydı. Türkiye'nin nüfus meselesinin, başta sosyal ve ekonomik olmak üzere birçok boyutları irdelenmekteydi. Ülkenin nüfus meselesinin modernleşme ile çözüleceğine inanan İ.Hüsrev şu ifadeleri kullanmaktaydı: *“Türkiye’de teknik seviye yükselmedikçe, istihsal fazlası temin edilmedikçe, en kıyту yerlere kadar modern kültürün icabatı girmediğçe, nüfusun seri bir tezayüdünü beklemek manasız olur. Türkiye’nin kalabalık bir memleket haline gelmesi için modern tekniğin, modern kültürün memlekete süratle girmesi lazımdır”*³⁵³.

Şevket Süreyya da ülkedeki nüfus meselesinin devlet politikalarıyla çözümleneceğini savunmaktaydı. Türk milletinin sayıca kalabalık ve medeniyetçeleri bir hedefe doğru yönelmesi gerektiğini dile getirmekteydi. Yazar, bir yazısında konu ile ilgili şu satırlara yer vermiştir. *“Çok nüfus, tok nüfus, şen ve zengin nüfus istiyoruz. Anadolu’yu boş, yoksul, yaşlı ve viran bırakan dünkü mazimize karşı, gündün güne eşelenen ve avelenen bir kinimiz vardır. Kalabalık, şen ve zengin bir Anadolu yaratmanın enerjisini bu kinimizin, gittikçe tazeleşen ve taravetleşen şiddetinden alıyoruz”*³⁵⁴.

Nüfusun sağlıklı ve sağlam bireylerden oluşması ve artması için yeni bir aile algısı da meydana getirilmeye çalışıldı. Sağlıklı bireylerden oluşan ailelerin nüfusun gelişimine katkı sağlayacağı düşünölmekteydi. Bu yönde sağlık, nüfus ve aile politikalarının gelişimi için fikirler ortaya konuldu. 1933 yılında ırk hıfzıssıhhası konusuna değinilmekteydi. Ülkü mecmuasında bu konu ile ilgili şu sözlere yer verilmişti:

“İrk hıfzıssıhhasında aile teşkil edecek olan iki gencin her şeyden evvel beden ve ruhça haddi kemale ermiş olmaları lazımdır. Bu husus şimdiye kadar memleketimizde tamamen ihmal edilirdi. Pek genç yaşta evlenen ve vücutları henüz tamamen neşvünema bulmamış olan bir ana babadan kuvvetli, sağlam bir nesil nasıl bekleyebiliriz? İşte bu yanlış hareketi son senelerde Cumhuriyet Hükümeti bir kanunla düzeltti. Evlenecek iki gencin ırka, nesle fena tesirler yapabilecek illet ve hastalıklarla malül olmasını da hükümetimiz bir hususi kanun ile senelerden beri

³⁵³ İsmail Hüsrev, “İktisadi Kronik:Asya’da Nüfus Hareketleri”, **Kadro**, S.4, Nisan 1932, s.44.

³⁵⁴ Şevket Süreyya, “Polemik: Çok Nüfuslu Anadolu”, **Kadro**, S.5, Mayıs 1932,s.35.

emin etmektedir. Frengi, verem ve sıtma gibi bir hastalıkla malûl olan bir gencin teşkil edeceği ailede sıhhat, saadet ve refah olamayacağı pek bellidir. Bunların zürriyetlerinin birçoğu doğmadan ölür. Doğsalar bile cılız, zayıf, kansız ve mukavemetsizdirler. Haftası, ayı veya senesi içinde ölürlük. Tesadüfen yaşamış olanlardan da aile, cemiyet istifade edemez. Bunlar ailelerinin ve cemiyetin üzerinde bir yük olurlar”³⁵⁵.

Nüfusun yeniden düzenlenmesinde aile kurumunun yeniden ele alınması gerektiği ortaya konulmaktaydı. Sağlık kontrolünden geçmeden ve erken yaşta yapılan evliliklerin önüne geçilmesi gerektiği anlatılmaktaydı. Bununla beraber çiftler çocuk yapmaya teşvik edilmekte, kadın ve çocuk sağlığının korunması için bir sağlık ve eğitim politikaları gündeme gelmekteydi. Ailenin algısının bu yönde değişmesiyle ülke nüfusça artacak, ekonomik, sosyal, kültürel gelişim için lüzumlu olan şartlar sağlanmış olacaktı. Bundan başka, Anadolu’ya Müslüman-Türklerden oluşan bir nüfusun göç ettirilmesinin nüfusun arttırılmasında ve ıslahında fayda sağlayacağı düşünülmüştü.

“Muhacirlerin, ülke nüfusuna nicel katkısı yanında, Müslüman-Türk nüfusla evlilikler yoluyla daha sağlıklı nesillerin vücuda gelmesi bakımından önemli olduğu konusu o dönem aydınlarında ortak bir düşüncedir. Benzer görüşleri savunan Şemsettin Günaltay’da muhacirlerin Anadolu’ya göçü neticesinde cinsel ıslahın önemli faydalarından bahsetmiştir”³⁵⁶.

Avrupa, ülkenin gelişiminde nüfusun nitel ve niceliğinin ne kadar önemli olduğunu anlamış gerek doğal yollarla gerek göç yoluyla nüfuslarını güçlendirmişlerdi. 1933’lere gelindiğinde Türkiye’de de güç ve zenginliğin nüfustan ileri geldiği anlaşılmıştır. Bu dönemde *“başlıca sıhhat ve iktisat meselesi olan nüfus işi genç Türkiye Cumhuriyeti’nin başlıca ülkülerinden biridir”³⁵⁷* denilmekteydi. Özellikle dönemin politik anlayışı ile orantılı yapan halkevleri mecmuası olan Ülkü’de nüfus meselesine oldukça yer verilmiştir.

³⁵⁵ Zeki Nasır, “Halk Sıhhati”, **Ülkü**, Halkevleri Mecmuası, S.1, Şubat 1933, s.74

³⁵⁶ Ayhan Vergili, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Dönem Nüfus Politikası(1923-1960)”, **Sosyoloji Yıllığı**, S.22, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2013, s.313-324.

³⁵⁷ Dr.Zeki Nasır, “Nüfus İşinin Tetkiki”, **Ülkü**, Halkevleri Mecmuası, C.1, S.5, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, Haziran 1933,s.415.

1927 nüfus sayımının ardından 1935'e kadar geçen sürede Ülkü Mecmuası'nda nüfus meselesi birçok bakış açısıyla ele alınmış ve tartışılmıştır. *“1930'lu yıllarda özellikle 1927 nüfus sayımından sonra Cumhuriyet hükümetlerinin ve resmi ideolojinin Anadolu'da verimli, sağlıklı ve üretken bir nüfus yaratmayı ilke edindiği bu amaçla bürokrasinin kurum ve kuruluşlarını harekete geçirdiği görülmektedir. Entelektüellerin ise özellikle Avrupa'da bu konuda yayınlanmış olan makale ve kitapları tercüme ederek konuyu tartıştıkları, uygulanmak üzere hükümetlere çözüm önerileri sundukları anlaşılmaktadır. Konuya verilen önem dönemin başbakanı olan İsmet İnönü'nün 1935 nüfus sayımında yaklaşık 2.509.748 kişilik nüfus artışını bir başarı olarak ifade etmiş olmasından anlaşılmaktadır”*³⁵⁸.

20 Ekim 1935 yılında yapılması planlanan ülkenin ikinci nüfus sayımının hazırlıkları büyük bir titizlikle yapılmıştı. Nüfusun doğru bir biçimde saptanması için birçok tedbir alınmıştı. Ülke nüfusunun doğru olarak ölçülmesinin bir yolu kayıt dışı nüfusu tespit ve kayıt altına almaktı. Bu nedenle 5 Temmuz 1934 yılında “Gizli Nüfusların Yazımı Hakkında Kanun” çıkarıldı. Kanunun birinci maddesi şu şekildedir: *“Bu kanun belediyelere ve muhtarlar tebliği tarihinden itibaren bir buçuk ay içinde her aile reisi kendi evindeki veya emri altındaki, her veli velâyetindeki, her vasi vesayetindeki nüfusta yazılmamış kimseleri; bunlardan evlilikleri kaydedilmemiş olanların evliliklerini ve ölmüş veya kaybolmuş olup ta nüfustan silinmemiş bulunanlarını köyde muhtar ve ihtiyar heyetine, kasaba ve şehirlerde belediyelere bildirmeğe mecburdur. Nüfusa yazılmamış reşitler de muhtarlar veya belediyelere ve yahut nüfus dairelerine müracaat ederek kendilerini yazdırmakla mükelleftirler”*³⁵⁹. Söz konusu kanunun kabulü ile önemli miktarda nüfus kayıt altına alındı. Gizli nüfusların yazımı hakkındaki kanun daha sonra 1 Haziran 1935 tarihine kadar uzatıldı³⁶⁰. Bunun olumlu neticeleri dönemin gazetelerinde haber olarak yerini almıştır. *“Gizli nüfus vakalarını saptamak gayesi ile çıkarılan bağışlama kanununun yürürlüğe girdiği tarihten 30 Mayıs 1935'e kadar*

³⁵⁸ İbrahim Erdal, “Ülkü Mecmuası'na Göre Erken Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikası(1923-38)”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Güz 2011, s.788.

³⁵⁹ “Gizli Nüfusların Yazımı Hakkında Kanun”, Kanun No: 2576, Kabul Tarihi: 05.07. 1934, TC. Resmi Gazete, S.2752, 15 Temmuz 1934 s.4146.

³⁶⁰ “Gizli Nüfusların Yazımı Hakkındaki 15/7/1934 Tarih ve 2576 Sayılı Kanunun Birinci ve Sekizinci Maddesindeki Müddetlerin Uzatılması Hakkında Kanun”, Kanun No:2649, Kabul Tarihi:23.12.1934, TC.Resmi Gazete, S.2892, s.4598.(29 Kanun-ı Evvel 1934)

Ankara merkez ilçesinde 11.678 doğum, 8504 ölüm ve 1771 evlenme kaydedilmiştir”³⁶¹.

1935 nüfus sayımına doğru ülkede büyük bir heyecan yaşanmaktaydı. Bunun sebebi ise 1927’den 8 yıl sonra ülkenin insan kaynağı ve gücünü öğrenme merakı yatmaktaydı. Ulus gazetesinde “İlk genel nüfus sayımı olan 1927’den bu yıla kadar nüfusumuzun ne kadar arttığını anlayacağımız gün olan 20 birinci teşrine çok az bir zaman kalmıştır. Son asır tarihimizde az görülen bir hadise olarak, sekiz yılı baysallık ve sükûn içinde geçiren Cumhuriyet Türkiye’si, nüfusuna acaba yeniden kaç milyon katabilmiştir?”³⁶² haberi yer almaktaydı. Haberde İstatistik Genel Direktör Vekili olan Bay İsmet, nüfus sayımının sağlıklı bir biçimde yürütülmesi için birçok tedbirin alındığı, hazırlıkların ve propagandaların yapıldığını bildirmekteydi. Kapsamlı bir şekilde propaganda yapılmış ve ulus sayım konusunda hazırlanmıştır. Okullardaki öğretmenler, gençlere sayıdaki sorumluluklarının bir yurt ödevi olduğunu anlatmıştır. Çocuklardan, yaşlılara kadar herkesin bu sayımda itinalı davranması istenmiştir. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü 1935 yılında gazeteye şöyle bir ilan vermişti: “İnsan enerjisi, bütün enerjilerin en büyüğü ve en yükseğidir. Çünkü bütün enerjileri insan yaratır. 20 İlkteşrin Pazar genel nüfus sayımı bize Türk ulusundaki bu enerjilerin en doğru sayısını tanıtacaktır”³⁶³. “20 İlkteşrin Pazar genel nüfus sayımı, Cumhuriyet rejiminin Türk nüfusu üzerinde yaptığı tesiri ve vardığı en müspet neticeleri göstereceği için, yalnız bizleri değil bütün dünyayı da ilgilendirecektir”³⁶⁴. “Bugünün küçükleri yarının büyükleridir. Sayımda en küçük çocukları bile yazdırmayı unutmayınız”³⁶⁵. Bu ilanlar devletin nüfusu, değerli bir varlık olarak kabul ettiğini göstermektedir.

1935 nüfus sayımı öncesinde gazetelerde nüfus sayımının ekonomik, kültürel ve siyasal önemi üzerine oldukça yazı yazılmıştır³⁶⁶. Bunlardan bir tanesi şu şekildedir: “Bugün ne devlet, ne de ilim nüfus sayımları olmadan çalışamaz. Devlet en mühim ve en zaruri tedbirleri için, nüfus istatistiklerine muhtaçtır. Nüfusun sayısı, cinsiyeti, erkek nüfusta askere alınabilecek yaştakilerin nispeti bilinmeden süel tertibler almak imkânsızdır. Okur-yazarların nisbeti, çocukların sayısı, nüfusun ana

³⁶¹ “Kaydedilen Nüfuslar”, **Ulus**, 3 Ağustos 1935, s.3.

³⁶² “Nüfusumuza Yeni Milyonlar Katıldığını Göreceğiz”, **Ulus**, 14 Ağustos 1935, s.1-5.

³⁶³ **Ulus**, 28 Ağustos 1935, s.1.

³⁶⁴ **Ulus**, 29 Ağustos 1935, s.1.

³⁶⁵ **Ulus**, 4 İlkteşrin 1935, s.5.

³⁶⁶ Y.Kemal Tengirşenk, “935 Nüfus Sayımı”, **Ulus**, 7 İlkteşrin 1935, s.3.

dile göre ayrılışı bilinmezse, doğru bir kültür siyasası takib olunamaz. Nüfusun yayılış tarzı, türlü mntıkların kesafeti, meslek sahiplerinin nisbeti, mesleklerin inkısamı kesin bir tarzda tespit edilmiş olmadan verimli ekonomik tedbirler almağa imkân yoktur”³⁶⁷. Nüfus sayımı için günlerce süren hazırlık ve propagandanın sonunda nihayet 20 Ekim 1935 yılında Türkiye’de istenilen şekilde nüfus sayımı yapıldı. Sayıma göre Türkiye nüfusu 16.188.767 kişiden oluşmaktaydı³⁶⁸. Dönemin gazetelerinde yer alan haberde; “1927’den beri 2.540.497 arttik. Artış nisbetimiz her sene binde 23 dür. Bütün dünya’da Rusya’dan sonra ikinci geliyoruz”³⁶⁹ denilmekteydi. Yeni nüfus sayımının sonuçları hakkında oldukça yorumlar da yapılmıştı. F.R.Atay, nüfus artışını ve sonuçlarını şu şekilde yorumlamıştı: “Bir memlekette nüfus artmak demek, bütün say ve genlik faaliyetlerine imkân veren, halka güven ve sükûn veren bir idarenin varlığı demektir. Kalabalık Türkiye, bayındır Türkiye gibi cumhuriyetin eseri ve şerefidir”³⁷⁰. Anadolu’da nüfus azlığının sebebini de şu şekilde açıklamıştır: “Anadolu’nun tenhaliği bu halkın canlılık noksanından değildi. Doğanların büyümesine, büyümüş olanların yaşamasına imkân veren şartlar ancak Cumhuriyet idaresi ile varlaşabilmiştir”³⁷¹.

1935 nüfus sayımından sonraki yıllarda ülkede nüfus işlerini düzene sokmak üzere yeni kanun layihaları verilmişti. 1937 yılında nüfus işleri için meclise üç kanun layihası verilmişti. Bunlar nüfus yazım kanunu, evlenenlere parasız cüzdan ve saire verilmesine aitti. Nüfus Teşkilat Kanunu da meclise 1937’de sunulmuştu. Göç, savaş vesaire sebeplerden dolayı karma karışık olan nüfus kütüklerinin düzenlenmesi gerekliliğinden dolayı böyle bir mevzu ortaya konuldu. Ülkede halkı yeniden kaydetmek ve onlara fotoğraflı hüviyet cüzdanı vermek zorunluluk haline gelmişti. Bundan başka evlenme kâğıtlarının parayla verilmesinin bazı olumsuzlukları vardı. Böyle bir uygulama fakir kesimin gizli evliliklerini arttırmıştı. Bu evliliklerden kayıt dışı çocukların dünyaya gelmesi de nüfus kayıtlarının gerçekçiliğini azaltmaktaydı. Bu nedenle 1937 yılında hükümet evlenme kâğıtlarını parasız vermeyi kabul etmişti³⁷². Diğer bir hazırlık ta Nüfus Teşkilat Kanunu idi. Kanun için dönemin gazetelerinde şöyle bir haber bulunmaktaydı: “Hazırlanmakta olan Nüfus Teşkilat

³⁶⁷ Ömer Celâl Sarc, “Yeni Nüfus Sayımımız”, **Ulus**, 2 İlkteşrin 1935,s.2.

³⁶⁸ **Ulus**,25 İlkteşrin 1935,s.1.

³⁶⁹ **A.g.e.**

³⁷⁰ F.R. Atay, “Nüfusumuz”, **Ulus**, 25 İlkteşrin 1935,s.1.

³⁷¹ **A.g.e.**

³⁷² “Nüfus Kütükleri Islah Edilecek- Nüfus İşleri İçin Meclise Üç Kanun Lâyihası Verildi”, **Cumhuriyet**, 27.02.1937,s.2.

Kanunu ise mühim ahkâmı ihtiva etmektedir. Bu kanunla nüfus teşkilatı esaslı surette ıslah edilecek, memurların adetleri arttırılacak, maaşlarına zam yapılacaktır ve halkın nüfus, doğum, ölüm, evlenme ve nakli hane muamelelerini günü gününe kaydettirmeleri esbabı temin edilecektir”³⁷³.

1923 yılından 1938’e kadar ülke nüfusunu kayıt altına almak, ülke nüfusunu arttırmak, güçlendirmek için politikalar ve propagandalar geliştirdi. Toplumun temel taşı olan ailelerin sosyal, ekonomik gelişiminin sağlanması ülke nüfusunun gelişimi ile eş tutuldu. Ailelere yönelik geliştirilen sağlık, eğitim ve ekonomi politikaları hem ülke nüfusunu güçlendirecek hem de siyasal açıdan kuvvetli bir ülkenin oluşumu sağlayacaktı. Türkiye Cumhuriyeti’nin nüfus politikası yeni bir aile algısının yaratımına etki etti. Sağlıklı çocukların, anne ve babaların mevcudiyeti ve Türk ailesinin modern yaşayış biçimine ulaşması nüfusun kalkınmasında en önemli unsurlar olarak belirdi.

3.2.Yeni Nüfus Düzeninde Kadın ve Çocuğun Rollerini

I.Dünya Savaşı ve Türk Kurtuluş Savaşı’nın ardından Anadolu’nun nüfusu oldukça azalmıştı. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan itibaren nüfusun çoğalması, ölümlerin azalması için yeni bir siyaset geliştirdi. Bu dönemde Avrupa ülkelerinde ve Amerika’da nüfus meselesinin önemini anlaşılmış ve bu yolda politikalar geliştirmişti. Türkiye’deki yeni idare de nüfus meselesi konusunda bir takım teşebbüs ve icraatlarda bulunmuştur. Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaîye Vekâleti ve Himaye-i Etfal Cemiyeti bu konuda oldukça mesai harcamıştır. Nüfus meselesinde dikkate alınması gereken hususlar araştırılmış ve bazı ilkeler saptanmıştır. Buna göre;

- Vatanda doğum her halde ölümden çok olmalıdır.

-Bu tezâdin yüzde nisbeti her ne ve her ne kadar olursa olsun herhalde memâlik-i mütemeddine-i sâireden ve ba husus komşu memleketleri geçmelidir.

-Vatanda doğumla ölüme dair mükemmel ve etraflı ve sahîh istatistikler tutulmalıdır. Her sene doğanların miktarı sahihiyle ölenlerin yaşları, sebeb-i vefatları, cinsiyetleri vesâir lüzumlu malumatı hâvî istatistikler neşredilmelidir.

³⁷³ A.g.e.

-Doğumdan çok evvel hîn-i izdivaçta işe başlamalı, evlenecek olanların ahvali sıhhiyeleri iyice tetkik olunmalı.

-Gebelere karşı Fen'in ve tecrübenin lüzum gösterdiği her nevi te'kîdât ifâ olunmak icap eder. Sağ ve sağlam doğurabilmek için annelere daha evvelden birçok malumat ve vesâyâ verilmelidir.

-Çocuk doğarken ve doğduktan sonra doğana ve doğurana nasıl bakılmak icap edeceği vesâit muhtelif ve mütenevvia ile ta'lîm ve ta'mîm edilmelidir.

-Kız mekteplerinde bu babda kuvâid hıfzı sıhhati mükemmelen ve ba'etrâf tedris ve ta'lîm olunmakla beraber etibbayı mütehassisa tarafından fâideli konferanslar da verilmelidir.

-Gebelik hengâmında, doğururken ve doğurduktan ve çocuk emzirir ve büyütürken hâkim ve mer'iyye olan bir çok ebâtîl ve hurâfât tamamen bertaraf edilmelidir.

-Gebelere ve fakir çocuklara karşı lüzumlu ve acil muavenetlerde bulunabilecek vesâit ihzâr olunmalı. Anneler Birliği, Çocuk Bakım Evleri, Süt Damlaları vesâire hep çok nâf-i müessesâtandır³⁷⁴.

Himaye-i Etfal Cemiyeti, bu ilkeler dâhilinde vatana faydalı olmak istemiş, çocuk vefatlarının önüne geçmek, anneleri çocuk bakımı konusunda bilinçlendirmek, güçlü ve sağlıklı bir neslin yaratımında etki etmek için çaba göstermiştir. Cemiyet, sağlıklı temeller üzerine kurulan ailelerle, ülkede sağlıklı bir nüfus yaratabileceğini göstermeye çalışmıştır. Bu amaç için çalışan cemiyet, ülkenin “nüfus meselesine” dikkat çekmiştir. Kurum, ülke nüfusunun artması ve güçlenmesi için en önemli iki unsur olan kadın ve çocuğa dair, toplumun ilgisini çekmek istemiştir. Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin yanı sıra ülkenin çeşitli resmi ve özel kurumlarınca cumhuriyetin ilk on beş yılında topluma, kadın ile çocuğun eğitime önem verilmesi, sağlık koşullarının iyileştirilmesi ile toplumun nicel ve nitel gelişiminin sağlanabileceği anlatılmış ve bu yönde bir algı yaratılmaya çalışılmıştır.

20. Yüzyılın başında Anadolu'nun sahip olduğu politik ve askeri durum, ülke nüfusunu olumsuz yönde etkilemişti. Ülke nüfusunun azlığı siyasi çevre tarafından

³⁷⁴ **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.s.68-69.

tahmin edilmekteydi. Ancak ülkedeki kişi sayısına dair sağlıklı veriler yoktu. Ülkenin insan potansiyelinin usulüne göre tespit edilmesi ve kayıt altına alınması gerekmektedir. Devlet, nüfusun çoğalmasını arzuluyordu. Ülke nüfusunu öğrenmek için 1927 yılında ilk nüfus sayımı yapıldı. 28 Teşrin-i Evvel 1927 tarihinde gerçekleşen nüfus sayımına göre Türkiye nüfusu 13.660.275'dir³⁷⁵. Türkiye İstatistik Kurumunun aktardığı verilere göre 1927 yılında 63 ilde yapılan nüfus sayımına göre Türkiye'nin nüfusu 13 648 270'dir. 1927'de toplam nüfusun %48.1'i erkek, %51.9'u kadınlardan oluşmaktaydı.³⁷⁶ Her ne kadar 1927 nüfus sayımı sonuçları ülkenin insan potansiyelini net olarak göstermese de nüfus meselesine verdiği önemi gösteren önemli bir girişim sayılabilir. Sayım sonuçlarına bakıldığında kadın ve erkek oranları arasında çok büyük bir fark görülmemektedir. Ancak 1927 nüfus sayımı sonuçlarına bakıldığında ülkedeki çocuk sayısı hakkında ayrı bir veriye rastlanmamaktadır. Ancak siyasi ve özel çevreler, Türkiye'de kadın ve çocuğun nüfus üzerindeki rolünün önemini kavramışlardı. Ülke nüfusunun artırılması ve sağlıklı dayanaklardan teşkil etmesi için kadın ve çocuğa yönelik politikalar geliştirildi. Özellikle de sağlık ve eğitim ile ilgili yeni yaklaşımlar kadın ve çocuk üzerinden kurgulanmaya başlandı.

Türkiye'de özellikle 1923 yılından itibaren kadın ve çocuğa dair oluşan yeni algı nüfus konusunda da belirdi. Ülke nüfusunun artmasında kadın ve çocuğa yeni imkânlar yaratımının önemi anlaşıldı. Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne göre iyi bir planlamayla, anne adaylarına ve çocuklara uygulanacak çeşitli muamelelerle bu bir nebze sağlanabilirdi. Doğumların ölümlerden daha fazla olması isteniyordu. Doğumdan önce anneler eğitilmeli, doğumdan sonra bilime ve tıba dayalı yöntemlerle, bebeklerini büyütmelidirler. Yine nüfus verilerinin düzenlenmesi, sağlıkla ilgili bilgilerin çeşitli eğitim kurumlarıyla annelere aktarılması ve sosyal dayanışmayla, nüfus artışı sağlanmaya çalışıldı. Günümüzde evlilik öncesinde eşlere uygulanan sağlık kontrollerinin bu dönemde gündeme gelmesi de dikkat çekicidir. Bu uygulama ile sağlıklı çiftlerden doğacak bebeklerin de sağlıklı olacağı ve sıhhatli çocukların doğumuyla nüfusun artacağı fikri ortaya atılmıştır. Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, kadın ve çocuğun yaşam koşullarının düzenlenmesi ve

³⁷⁵ **Türkiye Nüfusu**, Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet Merkezi İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, Neşriyat No:3, Ankara 1928.

³⁷⁶ **İstatistik Göstergeler 1923-2011**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, 2012, s.5.

düzeltilmesinin ülke nüfusuna edici olumlu etkinin farkına varan önemli bir kurumdu. Kadın ve çocuğu temel olarak geliştirdiği yeni yaklaşımlarla sağlıklı ve üretken insan gücünün oluşmasına ve ülkenin istikbalinin gelişimine katkıda bulunmuştur.

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin kurulduğu yıldan beri “çocuk meselesini” gündeme getirdiği, kadın ve çocukların aile ve toplum hayatında yerini bulması için çalıştığı bir gerçektir. Cemiyet, Türkiye'nin kuruluş yıllarından itibaren nüfus meselesini gündemine almış, bu konuda özellikle de yayın organları ile toplumda bir bilinç yaratmaya çalışmıştır. Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti üzeri araştırma yapan Makbule Sarıkaya, cemiyetin nüfus meselesi hakkındaki çalışmalarını şu şekilde değerlendirmektedir: *“Türkiye Cumhuriyeti yeni teşkilatlandırılırken; ülkenin nüfusunu eksilten, güçsüzleştiren, ekonomisini ve geleceğini tehdit eden başlıca tehlikelerden halkın korunabilmesi ve bu şekilde nüfusun arttırılması, milli bir görev olarak görüldü. Halka aşılana başlanan bu görev bilinci ile geleceğin Türkiye'sinin emanet edileceği çocukların iyi yetişmesi ortak ideali daha da önem kazanarak ön plana çıktı. Bu noktada ülkenin nüfus davasını, bir istikbal davası olarak görüp gürbüz bir Türk nesli yetiştirmek görevini üstlenen Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, çocuklara yönelik kapsamlı bir koruma ve bakım politikası takip ederek elzem bir ihtiyacı karşıladı. Haziran 1921'de Ankara'da kurulan Cemiyet, çocuk sorunları ve himayesi ile ilgili konularda gerekli hassasiyeti göstererek, gıdasızlık ve sefaletin neticesinde bazı hastalıkların artmasını engellenmeye sıcak yemek ve pastörize süt dağıtımı ile beslenme sorunlarını çözmeye, dispanserler, doğumevi, süt damlası gibi kurumlarında verdiği sağlık hizmetlerinin yanında gezici sağlık hizmetleriyle çocukların rutin sağlık kontrollerinin takip edilmesine çalıştı. Maddi ve manevi yardımlarının yanında ailelere ve özellikle annelere, bebek bakımı ve çocuk yetiştirme konusunda bilgi veren Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, çalışmalarıyla ülkenin sağlık hizmetleriyle uğraşırken; iyi bir neslin yetişmesi ve nüfusun arttırılması konusunda hatırı sayılır bir sorumluluk üstlendi. Türkiye'nin nüfusunun gelecekte her yönüyle sağlıklı ve güçlü olabilmesi başka ifadeyle gürbüz bir neslin yetişmesi işine, çocuğun anne karnına düşmesinden itibaren başlayan ve oldukça uzun bir süreci kapsayan bir teşkilat içerisinde gebeye, çocuğa ve anneye hizmet vermeye çalışan Cemiyet, nüfus konusunda çözülmesi gereken en önemli meselelerden biri olan, doğan çocukların*

yaşatılmasıyla ve koşullarının iyileştirilmesiyle ilgilendi. Çünkü 1920’li yılların Türkiye’si bebek ve çocuk ölümleriyle dünya ortalamasının üzerinde bir orana yaklaşarak tehlikeli bir noktadaydı. İlk yaş ölüm oranının %80’e yaklaştığı bir ortamda yapılacak öncelikli iş, “bebek vefiyatıyla mücadele” olmalıydı. Sıhhi koşulların düzeltilmesi ve halkın eğitimle bilinçlendirilmesi mücadelenin iki öncülüydü. Bunları gerçekleştirmede Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin desteği etkili ve elzemdi. Milli nüfus siyaseti, çocuk himayesiyle çok sıkı bir ilişkiye sahip olduğundan Cemiyet kurduğu teşkilatlarla, anne ve bebeğe gerekli hizmeti ve eğitimi vererek Türkiye’deki çok önemli bir sorun olan süt çağındaki bebek ölümlerini azaltmaya çalıştı. Cumhuriyet’in ilk on yılında yıllık nüfus artış oranının yaklaşık %2’ye bile ulaşmasındaki en önemli neden, doğum oranının yüksek olmasına karşın bebek ölümlerinin fazla olmasıydı³⁷⁷.

Türkiye’nin nüfusunun gelişiminde engel yaratacak en önemli sorunlarından bir tanesiydi bebek ölümleri. Bebek ölümlerine engel olmak için gerekli olan tedbirler çeşitli çevrelerce ortaya konulmuştu. Doğumdan önce gebelerin ve doğumdan sonra annelerin sağlık durumlarının gerek eğitim gerek sağlık uygulamalarıyla düzeltilmesi amaçlanmıştı. Daha itinalı davranılarak dünyaya gelecek sağlıklı çocuklardan güçlü bir nesil yaratılması ve nüfusun bu yolla güçlendirilmesi fikri benimsenmişti. Kadının doğum yapana kadar sağlığının temin ettikten sonra sıra yeni doğan çocuk yani süt çağındaki çocuğa gelmekteydi. Çünkü ülke nüfusunu azaltan en belirgin durum, süt çağındaki çocukların ölümlerinin fazlalığıydı. Süt çağındaki bebeklerin ölüm sebepleri en çok şunlardı: yanlış beslenme usulleri, sağlıksız süt içimi, ishal, bağırsak iltihapları, akciğer hastalıkları. Bu nedenle Cumhuriyet’in ilk on beş yılında verilen sağlık savaşında bu konular üzerinde duruldu. Diğer yaşlardaki çocuklarda ölüme neden olan diğer faktörler ise yine çeşitli hastalıklar, gıdasızlık ve bakımsızlıktır. Cumhuriyet döneminde çocukları korumak çocuk sayısını arttırmak için sosyal yardımlarla bebeklere gıda ve giyecek yardımları yapılmıştır.

Cumhuriyet Döneminin ilk yıllarında da basın ülkedeki nüfus meselesine dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde “*Her millet gerek harb-i umuminin gerek*

³⁷⁷ Makbule Sarıkaya, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Türkiye’de Nüfus Konusunun Dönemin Dergilerine Yansımaları Örneği: Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi”, **Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi), 10-15 Eylül 2007 Ankara/Türkiye**, Çevre, Kentleşme Sorunları ve Çözümleri, C.I, Ankara 2011, s.729-745.

bin türlü ictimai tesirlerin çıkardığı nüfus boşluğunu doldurmaya çalışıyor. Biz Türkler bu noksanı telafi için daha çok çalışmaya, fedakârlığa mecburuz”deniliyordu³⁷⁸. Bunun için devlet, anne ve çocuk sağlığı konusunda daha ilgili bir politika sergileme ihtiyacını hissediyordu. Nüfus siyasetinin hedeflerini gerçekleştirmede en önemli görev kadın ve çocuğa düşmekteydi. Kadın ve çocuğun bedenen güçlü, sağlıklı olması, sayıca yeterli olması ülke nüfus siyasetinin beklentisi olarak belirmişti.

Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfus meselesi ve küçük çocuklarda görülen ölüm ile ilgili toplumu bilinçlendirmeye çalışan Dr. Besim Ömer, konu hakkında şu sözleri kaleme almıştır: *“Türk ırkı velûddür. Yalnız çocukları ölümden kurtarmalı ve çok çocuk çocukları olanlara ictimai muavenetler temin edilmelidir. Bu babda kavanin-i ictimaiyeye ihtiyacımız âzimdir. Türk’ün çok çocuğu olur. Fakat hayatta kalanları azdır. Memleketimizde “Yaşar” ismindeki adamların ne kadar kardeşleri vefat etmiştir! Noksan nüfus kesret vefeyâtta ileri gelmektedir. Memleketimizde vefeyât maa-t-teessüf her yaşta ziyadedir. Nüfus siyasetinde en mühim cihet ferdi ve ictimai şerait-i sıhhiyeyi ıslah ile vefeyâtı azaltmaktır. Bir taraftan doğan çocukları yaşamaz, diğer cihetten yaşayan büyükleri çok ölürse nüfus ya aynı halde kalır, yahut gittikçe azalır”*³⁷⁹. Dr. Besim Ömer’e göre nüfusu çoğaltmak için çocuk ölümlerine karşı mücadelede toplumsal yardımın geliştirilmesi, süt damlaları, çocuk muayenehaneleri, irzâ’haneler(emzirme yerleri) gibi yerlerin tesisi ve çocuk büyütme usullerinin nazari ve ilmi tedrisi gereklidir³⁸⁰.

Kadın ve çocuğun varlığı ve onların en iyi koşullarda yaşatılması ülkenin siyasal, sosyal ve ekonomik gelişiminde gerekli görülmüştür. Bu nedenle kadın ve çocuğa dair meselelerin çözümü için Cumhuriyet ile beraber yeni bir süreç başlamıştır. Cumhuriyetin özellikle ilk on beş yılını kapsayan sürede kadının, çocuğun nüfusça zıyan edilmemesi ve korumasının ülkenin istikbalini en iyi hale getirmede bir vasıta olacağı fikri yayılmıştır. Bu fikre paralel bir düşünce 1932 yılında Neşet Halil tarafından “Davamız” adlı eserde yayınlanmıştı: Neşet Halil’in konu ile ilgili tezi Şevket Süreyya tarafından şu sözlerle ifade edilmişti: *“Türk*

³⁷⁸ **Gülbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S. 4, Kânûn-ı Sâni 1927, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, s.24.

³⁷⁹ Dr. Besim Ömer, **Nüfus Meselesi ve Küçük Çocuklarda Vefeyât**, Kanaat Kütüphanesi, 1339/R.1923, İstanbul, s.s.44-45.

³⁸⁰ **A.g.e.**,s.79.

Kadını dünyanın en velüt kadınıdır. Fakat medeni dünyada çocuk, en çok Türkiye’de israf edilir. Şu halde Türk nüfusunu çoğaltmak için, Türk çocuğunu korumak lazımdır. Fakat Türk çocuğunun korunuşu ve bu suretle Türk Milletinin zinde, şen ve kalabalık hale gelişi, öyle bir milli davadır ki, bu dava ancak bütün millet işlerinin, milli bir devlet ve siyaset sisteminin içinde ve onlarla beraber küll halinde alınabilir. Binaenaleyh Türkiye’de çocuğun korunuşu ve nüfusun çoğaltılışı meselesi, Türkiye’nin iktisadi terakkisi, geniş nüfus temerküzlerine imkân veren müterakki bir iktisat tekniğinin Türk bünyesine tatbiki, milli terbiyenin, milli hukuk telakkilerinin, Türk çocuğunu ve Türk nüfusunu koruma endişesiyle telif ve tanzimi suretinde ancak hallolunabilir”³⁸¹.

Türk kadınının doğurgan olduğu iddiası Türkiye’de büyük bir kesim tarafından kabul edilmişti. Türk kadının, nüfusun korunması ve artırılmasında önemli bir misyona sahip olduğu bir gerçektir. Kadının bu vasfını koruması, çocuk doğurmaya özendirilmesi gibi yaklaşım vardı. Kimilerine göre kentli kadınlar, daha az çocuk doğurmayı tercih etmeye başlamışlardı. Bu durum ülke nüfusunu olumsuz yönde etkileyebilirdi. 1933 yılında yayınlanan Ülkü Mecmuası’nda konu Dr. Zeki Nasır tarafından şu şekilde ifade edilmişti: “*Son yıllarda şehirli annelerimiz pek az doğurmaya başladı. Fakat çok şükür ki doğuranların hemen hepsi yaşıyorlar, büyüyorlar. Bu annelerimizin sağlık koruma bilgileri ile nurlanmış olduklarını gösterir. Köylü annelerimiz yavrularının bereketi ile ün almışlardır. Aralanmaz olarak doğururlar. Fakat ölenleri de tabiatıyla çok oluyor. Bunlara sağlık koruma bilgileri, okuma, yazma öğretilecek ve refahları da yıldan yıla yükselecektir. Bütün dünyada nüfusu muvazenede tutan ve çoğaltan hep köy anneleridir. Şehirli annelerin doğurmadığını köylü anneler yerine koyuyor”³⁸².*

Kadınların bir kısmının çocuk doğurmak istememelerinin çeşitli sebepleri vardı. Bunlardan en önemlisi geçim kaygısı idi. Çalışmak zorunda olan kadınların bir kısmı çocuk doğurmak istemiyordu. Böyle bir durum Türkiye’deki yeni rejimin nüfus politikası ile çelişiyordu. Çünkü Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren nüfusu artırma gayesini taşıyan devlet, doğanları yaşatmak prensibiyle beraber,

³⁸¹ Halil Neşet 1932 yılında kaleme aldığı ve Himaye-i Etfal Cemiyeti Neşriyatından olan “Davamız” adlı eserde çocuk ölümlerinin ülke nüfusu üzerindeki etkilerine bahsetmiştir. Halil Neşet’in yukarıda geçen tezi için bkz. Şevket Süreyya, “Polemik: Çok Nüfuslu Anadolu”, **Kadro**, S.5, Mayıs 1932, s.31.

³⁸² Dr.Zeki Nasır, “Nüfus İşinin Tetkiki”, **Ülkü**, Halkevleri Mecmuası, C.1, S.5,Haziran 1933,Ankara, Hakimiyeti Milliye Matbaası, s.s.414-415.

“doğurganlığını da arttırmak” istemekteydi. Bunun için kadına ve çocuğa dair ve nüfusu arttırmaya yönelik yasalar ve yerel uygulamalar meydana getirildi. Kadının çalışma hayatının kolaylaştırılmasına, çalışan kadınların çocuklarının bakımı için çeşitli yerlerin açılmasına, kasten düşük yapan ve yaptıranlara dair kanun maddelerinin yaratımına ve gayri meşru doğum yapmış olanlar kadınların toplum tarafından dışlanmamasına, onların çalışmasına ve çocuklarının bakılmasına yönelik fikirlerin ortaya atılması gibi gelişmeler Cumhuriyetin ilk on beş yılındaki nüfus hedeflerinin birer ürünüydü. 18 Mart 1926 yılında kabul edilen “Memurun Kanunu”nda yer alan bazı maddelerle çocuk sahibi olan ve çalışan memurlara çeşitli kolaylıklar getirilmişti. Kanunun kabulü, geçim sıkıntısı içerisinde olup çalışmak zorunda kalan ancak çocuklarının bakımı konusunda endişe duyan ve bu sebeple çocuk doğurmak istemeyen kadınlar için önemli bir gelişme idi. Kanuna³⁸³ göre; *“Beş senesini ikmal eden her memurun birçoğu nisîf, sair çocukları sülûsan ücretle leylî mekâtibe kabul olunur. On senesini ikmal eden her memurun bir çocuğu meccanen sair çocukları nisîf ücretle leylî mekâtibe kabul olunur”*³⁸⁴. Kanun, memurların düşük ücretle çocuklarını yatılı okullara kaydettirmelerini sağlıyordu. Bununla beraber kadınları daha fazla çocuk sahibi yapmaya özendirmek için 1930 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nun 156. maddesinde şöyle bir ibare bulunmaktaydı: *“Bu kanunun neşrinden sonra berhayat çocuğu altı ve altıdan fazlaya baliğ olan kadınlara devletçe mükâfatı nakdiye verilmesi için her sene Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti bütçesinde bir faslı mahsus açılır. Arzu edenlere nakdi mükâfat yerine ihdas edilecek bir madalya verilir. Bu kanunun neşri tarihinde berhayat altı veya daha ziyade çocuğu olan kadınlara dahi bu madalya verilir”*³⁸⁵. Kanunda böyle bir maddenin bulunması nüfusu arttırma ile ilintili olabilmektedir. Altı ve altıdan fazla çocuğu olan kadınlara ödül verileceği belirtilerek doğum sayısını arttırmada rekabet yaratılmaya çalışılmıştır.

Devlet memurlarının dışında diğer işlerde çalışmak zorunda kalan fakir kadınların çocuklarının bakımı için yerel otorite tarafından da çeşitli imkânlar sağlanmaya çalışılıyordu. 1929 yılında Cumhuriyet gazetesinde yer alan habere göre İstanbul Vali Vekili Muhittin Bey, İstanbul’un en fakir muhitlerinde yaşayan fakir ve

³⁸³ Bkz. Resmi Ceride, No:336, 31 Mart 1926.

³⁸⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, D.II, İçtima Senesi III, C.23, Kanun No:788, TBMM matbaası, s.136.

³⁸⁵ Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Kanun Numarası:1593, Kabul Tarihi 24/4/1930, TC. Resmi Gazete, Sayı:1489, , s.8903.(6 Mayıs 1930 Salı)

çalışmak zorunda kalan kadınlarının çocuklarının bakılması için bir çocuk bakım yurdu açmaya karar verdiklerini açıklamıştı. Zincirlikuyu’da Cedit Ali Paşa medresesi bu yuva için tahsis edilmiş bir yer idi. Kadınlar buraya çocuklarını gündüz bırakıp işe gidebilecek iş dönüşünde teslim alacaklardı. Bu çocuk bakım yurduna sütineler, hasta bakıcılar ve bir de çocuk hastalıklarında bilgili olan bir doktor da bulunacaktı³⁸⁶. İşte bu yaklaşımlarla yani kadın ve çocuğu koruyarak, hayatlarını biraz daha kolaylaştırılarak nüfusun gelişimi sağlanmak istenmiştir.

Nüfusun artmasındaki diğer engel ise çocuk düşürme meselesi idi. Kadınların doğum oranlarını arttırmayı amaçlayan devlet, bu konuyu çözümlmek için bir takım yasal düzenlemeler yaptı. 1 Mart 1926 yılında kabul edilen Türk Ceza Kanunu’nda³⁸⁷ “kasten çocuk düşürmek ve düşürtmeye yardım etmek” ile ilgi hükümler yer aldı. Kanun³⁸⁸ metninde şu hükümler vardı³⁸⁹:

“468. Madde: Alet ve ilaç kullanarak veya başkası tarafından kullanılmasına razı olarak çocuk düşüren kadın, altı aydan üç seneye kadar hapsolunur.

469. Madde: Bir kadının rızası ile vasıta temin ederek çocuğunu düşürten kimse bir seneden üç seneye kadar hapse mahkûm olur. Eğer bu düşürtme neticesi veya düşürmek için kullanılan vasıttan kadın telef olursa ceza dört seneden yedi seneye kadar ve eğer kadının ölümü razı olduğu vasıttan daha tehlikeli bir vasıta kullanmaktan hâsıl olmuşsa ceza beş seneden on seneye kadar ağır hapistir.

470. Madde: Bir kimse gebeliğini bildiği bir kadının rızası olmadığı halde çocuk düşürmeğe mahsus ilaç ve sair vasıta kullanmak yahut kadını dövmek veya yaralamak yahut başka bir fiil işlemek suretiyle çocuk düşürtürse yedi seneden on seneye kadar ağır hapse mahkûm olur. Eğer bu düşürtme neticesinde veya bunun için kullanılan vasıttan kadın ölürse ceza on beş seneden aşağı olmamak üzere ağır hapistir. Eğer fail kadının kocası ise bu madde de tayin olunan ceza altıda bir miktarı çoğaltılır.

471. Madde: Yukarıdaki maddelerde yazılan işlerden birini yapan kimse sıhhati amme namına nizam altına alınmış sanat veya meslek ashabından olup ta

³⁸⁶ “Bir Çocuk Bakım Yurdu Açılacak”, **Cumhuriyet**, 5 Haziran 1929, s.2.

³⁸⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Kanun No:765,C.20,D.II, İctima III, s.202

³⁸⁸ Türk Ceza Kanunu için bkz. **Resmi Ceride**, No:320, 13.03.1926,çst.syf.

³⁸⁹ **A.g.e.**

çocuk düşürtmeye mahsus çare ve vasıtaları öğretmek veya kullanmak suretiyle bu fiili vukua getirmiş ve bundan kadının ölümü hâsıl olmuşsa hakkında mezkûr maddelerde yazılı olan ceza altıda bir miktarı çoğaltılır.

472. Madde: Kendisinin veya karısının veya anasının veya evlatlığının veya kız kardeşinin namusunu kurtarmak için çocuk düşüren ve düşürtenler hakkında yukarıda yazılı cezalar üçte birden üçte ikiye kadar indirilir ve ağır hapis cezası hapse çevrilir”³⁹⁰.

1 Mart 1926 yılında kabul edilen Türk Ceza Kanunu'nun yukarıda geçen maddeleri kasten çocuk düşürme ve düşürtme ile ilgi oldukça caydırıcı cezalar getirmişti. Bunun yanı sıra 24.04.1930 yılında kabul edilen Umumî Hıfzıssıhha Kanunu'nda da çocuk düşürme ile ilgili bazı maddeler bulunmaktaydı³⁹¹. Buna göre; *“İlkaha mani ve çocuk düşürmeye vasıta olup Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletince tayin olacak alât ve levazımın ithal ve satışı memnudur. Bunların tababette müstamel envai Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletinin tayin edeceği şartlar dairesinde ithal edilir ve eczanelerde reçete ile satılır”³⁹². Bu maddeden anlaşıldığı üzere Vekâlet, çocuk düşürmede kullanılan araçları kendi kontrolü altına almıştır. Kadın ve çocuğun, nüfus üzerindeki etkilerini anlayan devlet, çocuk düşürme meselesini kendi denetimine almıştır. Bununla beraber aynı kanunda yer alan bazı maddeler, doğum esnasında ve sonrasında kadın ile bebek ölümlerini azaltma amacıyla hazırlanmıştır. Bu nedenle doğumların doktor ve ebe kontrolünde hastanede yapılması ve doğum yapan kadınların bir süre çalışmaması için yasal düzenlemeler yapılmıştır. *“Kendisi ve çocuğunun sıhhati için bir zarar husule getirmeyeceği bir tabip tarafından tahriren tasdik edilmedikçe kadınların doğumlarından mukaddeten üç hafta ve doğurmasını müteakip yine üç hafta zarfında fabrika, imalathane ve umumî ve hususî müesseselerde çalışması ve çalıştırılması memnudur”³⁹³. “Hükümet ve Belediye tabipleri ve ebeleri fakir kadınların**

³⁹⁰ Kasten Çocuk Düşürmek ve Düşürtmek Cürümleri ile ilgili bkz. Türk Ceza Kanunu, Kanun No:765, Kabul tarihi:1 Mart 1926, **Kanunlar Dergisi**, C.4, s.s.442-443

³⁹¹ Umumî Hıfzıssıhha Kanunu, Kanun Numarası:1593, Kabul Tarihi 24/4/1930, **TC. Resmi Gazete**, S.1489, 6 Mayıs 1930, s.8902.

³⁹² **A.g.e.**

³⁹³ **A.g.e.**,s.8903

*doğurmasında meccanen yardıma mecburdurlar*³⁹⁴. Kanunda yer alan bu maddeler kadın ve çocuk ölümlerinin önüne geçmek amacı ile konulmuştur.

Çocuk ve anne ölümlerinin nüfus düzeni üzerindeki olumsuz etkileri 1938 yılında da topluma anlatılmaktaydı. Çocuk haftası nedeniyle Dr. Ahmet Asım Onur, gazete okuyucularına doğumların ve özellikle fenni doğumların nüfusu çoğaltma hususundaki ehemmiyetinden bahsetmiştir. Ona göre, *“bir milletin nüfusu, bir taraftan o millete mensup kadınların çocuk doğurması, diğer taraftan doğanların ve hayatta bulunanların sıhhati koruyan usullere riayet etmesi sayesinde hasta olmaması ve ölmemesi ile çoğalır. Bir memleketin doğum istatistikleri, ölümünkinden ne kadar zengin ve ne derece yüksek ise, o memleket halkının nüfusu da o nispette ziyadeleşir.*

*Fenni doğum deyince anladığımız şey, bir kadının velâdiye ilminin öğrettiği usuller dahilinde ârızasız ve ihtilâtsiz olarak çocuğunu dünyaya getirmesidir*³⁹⁵. Dr. Ahmet Asım Onur, gazetede yazısında fenni doğum örnekleri hakkında bilgi vererek fenni doğum sayesinde pek çok çocuğun hayatının kurtulduğunu anlatmıştır. Asım Onur’a göre bu şekilde dünyaya sağ olarak gelen yavrular, nüfusumuzun ve neslimizin her gün biraz daha çoğalmasını ve ulusumuzun git gide daha fazla kuvvetlenmesini temin etmektedir. Yine 1938 yılında kutlanan Çocuk Haftası vesilesi ile çocuk yetiştirmenin nüfusu arttırmadaki öneminden bahsedilmiş ve 23 Nisan 1938’de İzmir’de çocuklara yönelik İzmir Çocuk Hastanesi’nin temeli atılmıştır³⁹⁶. 1938 yılında gazeteler, çocuğun nüfus düzeni üzerindeki rolünü topluma anlata gelmiştir. Gazetelerde bu konuda yapılan propagandanın bir parçası olarak şöyle bir ifadeye yer verilmişti: *“Çocuğun neşesi sıhhattir. Hastalıklı çocukların çokluğu milleti inkıraza sürükler*³⁹⁷.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun ilk yıllarından 1938’e kadar geçen süre içerisinde ülke nüfusunu artıma amacı ile uygulanan politikalarda en çok kadın ve çocuk meselesine yer verilmiştir. Kadın ve çocuğun nüfusu arttırmada önemli iki faktör olduğunu anlayan yeni rejim, kadın ve çocuk ölümlerini azaltmak için çeşitli kanunlar çıkarmış, öncelikle süt çağındaki bebeklerin ölümlerini engellemek üzere

³⁹⁴ **A.g.e.**, s.8902.

³⁹⁵ Dr. Ahmet Asım Onur, “Fenni Doğumun Nüfusun Artmasında Ehemmiyeti”, **Akşam**, 28 Nisan 1938, s.6.

³⁹⁶ “İzmir Çocuk Hastanesinin Temel Atma Resmi Yapıldı”, **Akşam**, 26 Nisan 1938, s.7.

³⁹⁷ **Akşam**, 28 Nisan 1938, s.6.

kadınları ve toplumu eğitmek amacıyla bir takım yeni yollara başvurmuştur. Doğanları yaşatmak ve doğumları arttırmak, bedenlen sağlıklı kadın ve çocuk meydana getirmek amacı ile propagandalar yapılmış, sağlık politikaları da bu algı ile biçimlenmiştir.

4.ATATÜRK DÖNEMİ SAĞLIK POLİTİKALARI VE SAĞLIK-AİLE İLİŞKİSİ

4.1.Aileleri Toplum Sağlığı Konusunda Bilinçlendirme Çalışmaları ve Gereçekçeleri

23 Nisan 1920 yılında TBMM'nin açılması ile Anadolu'da yeni bir Türk Devleti vücuda getirilmişti. TBMM'nin birincil görevi Anadolu'yu düşman işgalinden kurtarmak ve her yönden bağımsız bir ülke yaratmaktı. Türkiye'de 1919 yılından itibaren 1922 yılına kadar büyük bir Kurtuluş Savaşı verilmişti. Yeni devletin, Kurtuluş Savaşı döneminde sağlık teşkilatlanması açısından en önemli adımını *“Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti'nin”* kurulması idi. *“Ankara'daki ilk “Milli Hükümet” bünyesinde 2 Mayıs 1920 tarih ve 3 numaralı yasa ile “Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti” (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı) kuruldu. 3 Mayıs 1920'de yapılan ilk Bakanlar Kurulu toplantısına Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olarak Dr. Adnan Adıvar katıldı”*³⁹⁸. Adıvar, bu tarihten itibaren sağlık işlerini yürütmek ve geliştirmek için çeşitli çalışmalar yaptı. İlk etapta cephelerde baş gösteren salgın hastalıklar ile mücadele etmek gerekiyordu. Ancak sağlık personeli, ilaç ve sağlık tesisi açısından çok büyük eksiklikler bulunmaktaydı. İstanbul'daki hekimlerin, ellerindeki çeşitli tıbbi alet ve ilaçlarla Anadolu'ya geçmesi sağlanmaya çalışıldı. Bu amacı gerçekleştirmede Kızılay'ın katkısı büyüktü³⁹⁹.

*“10 Mart 1921'de Dr. Adnan Adıvar, bakanlıktan ayrıldı; Bu göreve Refik Saydam getirildi. 24 Aralık 1921'de Dr. Rıza Nur Sağlık Bakanı oldu. Kurtuluş Savaşı içinde, Bakanlık bir yandan yeniden örgütlenme işleriyle, bir yandan göçmenlerle, bir yandan da Ankara'ya ulaşan yaralıların bakımıyla uğraşıyordu”*⁴⁰⁰.

³⁹⁸ Gencay Gürsoy, “Sağlık”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.VII, İletişim Yay., İstanbul 1983,s.1719.

³⁹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. **A.g.e.**, s. 1720.

⁴⁰⁰ **A.g.e.**, s. 1720.

Nihayetinde Türk ordusunun askeri başarısı 1922 yılının sonlarına doğru kesinleşti ve 1923 yılında yapılan Lozan Barış Antlaşması ile TBMM büyük bir siyasal zafer kazandı. Yeni kurulan devletin bundan sonraki görevi ülkeyi her açıdan kalkındırmak ve dünyadaki diğer uygar devletlerarasındaki yerine koymaktı. Ancak cumhuriyetin ilk yıllarında devralınan toplumun durumu birçok açıdan olumsuz görünmekteydi. Savaşlarda yaşanan beşeri kayıp, alt yapısı bozuk şehirler ve köyler, sıhhsizlik, imkânsızlıklar, parasızlık, bilgisizlik... gibi olumsuzluklar Türk toplumunun ilerlemesinde büyük engeller yaratmaktaydı. Bu nedenle yeni devlet, bu engelleri kaldırmak ve toplumu her açıdan iyi hale getirmek için politikalar üretme ihtiyacı duydu. 1923 yılından itibaren köklü değişimleri içeren ve kamu hizmeti öngörüsüyle geliştirilen nüfus, sağlık, eğitim ve ekonomi politikaları uygulanmaya başlandı. Nüfusun arttırılması, milletin sıhhatli hale getirilmesi, bilinçlendirilmesi ve paranın toplum hizmetleri için harcanması ülke politikasının hedefleriydi.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren toplum sağlığına yönelik önemli çalışmalar mevcuttur. Yeni rejim toplumu sağlıklı bir hale getirmeyi kendine bir hedef olarak belirlemiştir. Bu nedenle aileleri, mevcut hastalıklar ve tedavileri konusunda bilinçlendirme faaliyetleri yapılmıştır. 1923 yılından itibaren kent ve köylerin çevre sağlığını sağlamaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Sıhhi teşkilat kurmak, sağlık uygulamalarını en kırsal bölgelere kadar ulaştırmak, toplumu bilinçlendirmek, hastalıkları tedavi etmek, aile içinde sağlık eğitimini teşvik etmek, çocukluktan itibaren sağlık konusunda toplumda bir anlayış tesis etmek yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin temel hedefleridir. Devlet, bu hedefleri gerçekleştirmek üzere Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâleti'ni yetkili kılmıştır. Bu yetkinin söz konusu vekâlette olduğu 24.04.1930 yılında kabul edilen Umumî Hıfzıssıhha Kanunu'nda şu şekilde belirtilmiştir: *“Umumî sıhhat ve içtimaî muavenet hizmetlerine ait devlet vazâifi Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâleti tarafından ifa ve hususî idarelerle belediyelere ve sair mahalli idarelere bırakılan hizmetlerin sureti icrası murakabe olunur. Milli Müdafaa teşkilatına ait sıhhi işler müstesna olmak üzere bütün sıhhat ve içtimaî muavenet işlerinin mercii ve murakıbu bu vekâlettir”*⁴⁰¹. Vekâlet, 1923 yılından itibaren verilen sağlık savaşının liderliğini yapmış, sağlıklı bir toplumun inşası için çalışmıştır. Vekâletin bu konudaki faaliyetleri oldukça kapsamlıdır.

⁴⁰¹ Umumî Hıfzıssıhha Kanunu, Kanun Numarası:1593, Kabul Tarihi 24/4/1930, **TC. Resmi Gazete**, s.8895. (6 Mayıs 1930)

Çıkarılan sağlık kanunlarını uygulama çabaları, kentten köye kadar toplumu sıhhat konusunda aydınlatmak üzere yapılan propagandalar, basılan broşürler, gazetelerde ve diğer yayın araçlarında yayınlanan yazılar bu faaliyetlerden sadece birkaçıdır. Vekâletin dışında dönemin bazı gazete ve dergileri sağlık sayfaları oluşturarak toplumun sağlık açısından bilinçlendirilmesine katkı sağlamıştır.

“İkinci kez (Mart 1925’ten Ekim 1937’ye kadar) Sağlık Bakanlığı görevini üstlenen Dr. Refik Saydam döneminde hazırlanan ilk çalışma programında (1925), devlet sağlık örgütünün genişletilmesi, sağlık elemanı yetiştirilmesi, numune hastaneleri, doğumevi ve çocuk bakımevi açılması gibi görevlerin yanında sıtma, verem, trahom vb. salgın hastalıklarla mücadele konularının da ağırlık kazandığını görüyoruz. Ankara’da bir “Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü” kurma çalışmaları da bu tarihte başladı. 1924’te Sivas ve Ankara’da kurulan “kimyahane” ler birleştirilerek Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü kuruldu. Kimya, Bakteriyoloji, İmmunobiyojoloji ve Farmakoloji bölümlerinden oluşan Enstitüde 14 uzman ile 40 yardımcı personel çalışıyordu. Dr. Refik Saydam’ın çabaları ile gelişen Hıfzıssıhha Enstitüsü, Cumhuriyet döneminin yüz akı sayılabilecek bir sağlık kuruluşu haline geldi”⁴⁰².

Devlet, sağlık politikalarının yürütülmesinde ve topluma bu konuda hizmet vermede en yetkili görülen mercidi. Dönemin yayınlarında sorumluluğun devlete ait olduğu sıklıkla dile getirilmekte ve toplumun devletten beklentilerine yer verilmekteydi. Dönemin en önemli yayınlarından olan Ülkü Mecmuası’nda sağlık konusunda düzenli bir şekilde yazılar yazılmakta ve sağlık politikalarının gerekliliği şu şekilde anlatılmaktaydı:

“Türkiye Cumhuriyeti’nin en parlak eser ve zaferlerinden biri de sağlık ve yardım işlerinin devletin esaslı ve siyasi ülküleri arasına alınması olmuştur. Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti tamamen Cumhuriyetin malıdır. Memleketin dört bir köşesindeki sağlık işlerini, bakım ve yardım vazifelerini devletin beyni ile tanzim, eli ile idare ve gözü ile teftişten sonradır ki milletin ihtiyaçları ve dertleri anlaşılmış ve icap eden tedbirler alınmıştır. Cumhuriyetin sağlık ve yardım siyaseti başlıca şu işlerde toplanır:

-Doğumu çoğaltmak, ölümü azaltmak.

⁴⁰² Gencay Gürsoy, “Sağlık”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.VII, İletişim Yay., İstanbul 1983,s.1720-21.

-Memleketi yabancı ellerden gelebilecek salgın ve korkunç hastalıklardan korumak.

-Memleket içindeki salgın hastalıklara savaş açmak.

-Milletin senelerden beri kanını emen, kurutan, soy ve sopunu kıran sıtma, frengi ve verem gibi budun hastalıklarıyla uğraşmak ve önünü almak.

-Acı duyan, sancı çeken ve aklını oynatan hasta, sakat ve fakir yurttaşlara parasız doktor, hasta yatağı ve ilaç hazırlamak.

-Devlet, İdare-i Hususiye ve belediyelere ait sağlık işlerini ayırmak ve bunları onarmak.

-Meslek mensuplarının sayısını çoğaltmak, ihtisaslarını yükseltmek ve icrayı sanatlarını intizama sokmak.

-Milleti sağlık koruma işlerinde asrî vasıtalarla uyandırmak.

Elhasıl milletin sağlık standardını yükseltmek için ne yapmak lazım gelirse yapmak ve başarmaktır”⁴⁰³.

Aileleri toplum sağlığı konusunda bilinçlendirme gerekliliği dönemin yayınlarda sıklıkla dile getirilmiştir. Yayınlarda toplum sağlığının korunmasının gerekçeleri anlatılmış, sağlık konusu milli kalkınmanın bir parçası olarak görülmüştür. Dönemin eserlerinde sağlık-aile ilişkisine açıklık getirilmiş, sağlıklı bir toplumun sahip olacağı imkânlar ve bu konuda yapılması gerekenler anlatılmıştır. Buna göre; *“Ferdin sağlığı ailenin sağlığı demektir. Ailelerin sağlığı bir köy, kasaba veya şehrin sağlığını teşkil eder. Bunların hepsi de bir memleketin, daha doğrusu bir milletin, sağlık standardını tesis edecektir. Bir milletin sıhhi standardı; o milletin kuvvetli ve sağlam olması, tabii surette tenasül ve tekessür etmesi, beden ve ruhunun daima tekâmüle doğru gitmesi, sarî ve salgın hastalıklardan kurtulması ve bu suretle uzun ömre malik olması demektir. Sıhhi standart ancak hıfzıssıhha yolunda senelerce yapılan çalışma ve gayret ile yükselebilir. Bu yolda yürüyecek millette evvela “yaşamak kaygısı” ve “hıfzıssıhha bilgisi” olmak lazımdır. Bunların her ikisini de ilim ve terbiye temin eder. Devlet yaptığı kanun, nizam ve talimatnamelerle ferdin ve cemiyetin sıhhatini himaye ile mükelleftir. Bunda*

⁴⁰³ “Cumhuriyetin Sağlık, Bakım ve Yardım İşleri”, **Ülkü**, Halkevleri Mecmuası, S.9, C.2, Birinci Teşrin 1933, s.253.

belediye, hususi idare ve devletin vazifeleri ayrı ayrıdır. Ve hepsini de devlet sıhhat dairesi tanzim ve murakabe eder. Sıhhi standardın yükselmesinde memleketin ticaret ve iktisadiyatının da büyük tesiri vardır. Servet ve refahı olmayan bir milletin sıhhati payidar olamaz. Dünyada ticareti inkişaf eden milletlerdir ki, zengin olmuşlar, refaha ermişler ve uzun yaşamışlardır”⁴⁰⁴.

Türkiye Cumhuriyeti Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti, özellikle de annelere yönelik yayınladığı kitapçıklarla aile sağlığını korumaya yönelik çalışmalar yapmıştır. 1926 yılında Türkiye Cumhuriyeti Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti tarafından hazırlanmış olan “Annelere Nasihat” adlı eserde yeni doğan bebeklerin bakımı ve beslenmesi, anne sütünün önemi, çocukların sağlığının korunması için gerekli tedbirler gibi konulara tıbbi ve çağdaş bir bakış açısı ile yer verilmiştir. 16 sayfalık bu küçük kitapçık aslında önemli bilgiler içermektedir. Kitapçığın ilk sayfasına görsel bir algı yaratma amacıyla resim konulmuştur. Bu resimde birçok çocuk, anneleri ile beraber Sıhhiye Vekâleti’nin bakım evine doğru ellerinde “hasta olmamak için bakım evine gidelim” yazan bir bayrakla yürümektedirler⁴⁰⁵. Vekâlet, hazırladığı bu eserler ve kullandığı görsel araçlarla ailelerin dikkatini çekmek istiyordu. Toplumun aile sağlığı konusunda duyarlılığını arttırmak istiyordu.

1921 yılında kurulan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, aileleri toplum sağlığı konusunda bilinçlendirmek üzere faaliyet gösteren kuruluşlardan bir tanesidir. Cemiyetin yayınlarında toplum sağlığı konusunda ailelere yönelik yazılar da yer almıştır. Cemiyetin yayınlarından olan Gülbüz Türk Çocuğu, bu amaca yönelik çıkarılmıştır. 1926 yılından itibaren basılan mecmuanın her sayısında giriş bölümünde yer alan “Çocukluğun sıhhi, terbiyevi inkişafına yardım eder” ibaresi söz konusu amacı destekler niteliktedir. Gülbüz Türk Çocuğu’nun yazar kadrosunun bir kısmı doktorlardan oluşmaktadır. Dr. Fuat Umay, Dr. Ali Şükrü, Dr. Besim Ömer, Dr. Fatma Reşid... gibi doktorların dergide yer alan yazıları aileleri, sıhhi konularda bilinçlendirmeye, özellikle de çocuk sağlığını korumaya ve ölümlerini engellemeye

⁴⁰⁴ Zeki Nasır, “Halk Sıhhati”, **Ülkü**, Halkevleri Mecmuası, S.1, Şubat 1933, s.73.

⁴⁰⁵ Ali Vahid (Yaşat), **Annelere Nasihat**, Türkiye Cumhuriyeti Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti Neşriyat Şubesi, Neşriyat Nu: 21, Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Matbaası, Ankara 1926,çşt. syf.

yöneliktir. “Gürbüz Çocuk Nasıl Meydana Gelir”⁴⁰⁶, “Gürbüz Türk Çocuğu Niçin İntişar Ediyor”⁴⁰⁷, “Bebekleri Ana Sütünden Mahrum Etmek Na Kabul Afv Bir Hatadır”⁴⁰⁸, “Milli Facia: Çocuklarımız Yüzde Yetmiş Ölüyor”⁴⁰⁹, “Doğacak Çocuklar İçin Sıhhi Ne Gibi Hazırlıklar Yapılmalıdır”⁴¹⁰ gibi başlıklar altında yazılan yazılar toplumun dikkatini çekecek niteliktedir. Ayrıca derginin düzenlemiş olduğu Gürbüz Türk Çocuğu Müsabakası da aileleri sağlıklı çocuk yetiştirmeye özendirilen ve rekabet yaratan bir etkinliktir⁴¹¹.

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin neşriyatları topluma sadece aile sağlığı hakkında bilgi vermekle kalmıyor, aynı zamanda anne ve çocukların sağlığının takip edildiği merkezleri topluma tanıtıyordu. Cemiyetin hıfzıssıhha ve neşriyat şubesi tarafından 1927 yılında çıkarılan Dr. Ali Vahid (Yaşat) tarafından yazılan “Annelere Nasihat” adlı on altı sayfalık eser annelere, çocuk beslenmesi ve bakımı konusunda bilgiler verirken, diğer yandan da çocuklarının sağlıklarını takip ettirebileceği muayenehanelerden bahsetmekteydi. Annelerden, Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Çocuk Muayenehaneleri'ne gelerek çocuklarının sıhhatlerini kontrol ettirmesi istenmekteydi. Eserde görselliğe yer verilmiş, anne ve çocuklar, cemiyetin muayenehanelerine gitmeye teşvik edilmiştir⁴¹². “Çocuğa yapılacak ihtimamları öğrenmek ve çocuğun sıhhati hakkında malumat almak için mutlaka Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Çocuk Muayenehanelerine müracaat etmeniz lazımdır. Bu muayenehanelerde çocuğunuz tartılır, muayene edilir. Beslenip beslenmediği ve sıhhati hakkında sizlere malumat verilir. Bu suretle çocuğunuzda görmediğiniz, bilmediğiniz bir arıza varsa meydana çıkar ve tedavi edilir. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Çocuk Muayenehaneleri, çocuğunuzun daimi bir hekim nezareti altında büyümesini temin eder”⁴¹³. Bu ifadelerden başka ülkede doğru sağlık bilgisinin

⁴⁰⁶ Turhan Tunç, “Gürbüz Çocuk Nasıl Meydana Gelir”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.3, Kânûn-ı Evvel 1926, s.10.

⁴⁰⁷ “Gürbüz Türk Çocuğu Niçin İntişar Ediyor”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.1, Teşrin-i Evvel 1926, Ankara Hakimiyeti Matbaası, s.1.

⁴⁰⁸ “Bebekleri Ana Sütünden Mahrum Etmek Na Kabul Afv Bir Hatadır”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.2, Teşrin-i Sani 1926, s.13.

⁴⁰⁹ Dr. Fuat Umay, “Milli Facia: Çocuklarımız Yüzde Yetmiş Ölüyor”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.5, Şubat 1927, s.2.

⁴¹⁰ Dr. Ali Şükrü, “Doğacak Çocuklar İçin Sıhhi Ne Gibi Hazırlıklar Yapılmalıdır”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.5, Şubat 1927, s.4.

⁴¹¹ Müsabaka için bkz. “Gürbüz Çocuk Müsabakası”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.2, Teşrin-i Sani 1926, s.16.

⁴¹² Ali Vahid, **Annelere Nasihat**, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfzıssıhha ve Neşriyat Şubesi, Neşriyat Şubesi, No:9, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1927, s.7.

⁴¹³ **A.g.e.**, s.s.3-4.

yaygınlaştırılması meselesine değinilmiştir. Ailelerin ve toplumun sağlığını tehlikeye atan önemli bir konu ise ÷lkede yanlış, eksik ve kulaktan dolma sağlık bilgilerinin halk tarafından benimsenmesiydi. Hastalıklar ve tedavileri konusunda başvurulması gereken yerler sıhhat merkezleri ve doktorlar olarak gör÷lmüş bu düşünce topluma benimsetilmeye çalışılmıştır. Bu konuda Ali Vahid'in eserinde şu satırlara yer verilmiştir: “*Konu komşunun, amelin, kusmanın, öksürmenin, ateşin, diş çıkarmaktan ileri geldiğine dair söylediği sözleri dinlememelidir. Hülasa çocuğunuza ait en ufak teferruatı bile daima Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin muayenehanelerinden sorunuz. Bu sayede çocuğunuzu daimi nezareti tıbbiye altında bulundurmuş olursunuz*”⁴¹⁴.

Aileleri toplum sağlığı konusunda bilinçlendirme adına ortaya konulan önerilerden bazıları aslında Batılı devletlerden örnek alınmıştı. Özellikle Amerika Birleşik Devleti'nde var olan sosyal ve sağlık kurumlarının Türkiye'de de oluşturulması gerekliliğini Dr. Fuat Umay, 1923'ten itibaren dile getirmişti. Dr. Mehmet Fuat Umay, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin kurucusu olmakla beraber, ÷lkenin aile ve sağlık politikalarına da yön veren bir isimdir. Dr. Fuat Umay'ın önemli katkıları neticesinde Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin İstanbul merkezi tarafından 1927 yılında basılan “Annelere ve Çocuklara Salname” adlı eser ÷lkenin aile ve sağlık politikalarını destekler niteliktedir. 1927 yılında basılan bu salname, ÷lkedeki salgın hastalıklardan verem, sıtma, dizanteri ile ilgili aileleri, toplumu bilinçlendirmede oldukça önemli yeri olan bir eserdir. Salmamede, sanatoryumların, prevantoryumların öneminden bahsedilerek Türkiye'de de bu kurumların kurulmasını teşvik edici yazılar yazılmıştır.

“*Sanatoryum: hastane değildir. Burada hastalar hava ile ziyadan ve istirahat ile gıdadan istifade ederler*”⁴¹⁵. Denilerek İsviçre, Leysin'de bir sanatoryumun fotoğrafı konularak topluma sağlıklı olmanın merkezleri öğretilmeye çalışılmıştır. Nihayetinde de İstanbul'da Valide Bağı'nda 100 yataklı Türkiye'nin ilk prevantoryumu açılmıştır. Vereme yakalanmış veya müsait çocukları ÷lkeye kazandırmak için açılmıştır. Türkiye'de açılan prevantoryum, Avrupa'daki örneklerinden geri kalmayacak şekilde tesis edilmişti. Özellikle yatılı ilk mekteplerde okuyan çocuklarda verem yaygınlaşmış, bunun neticesinde çocuklar tedavi edilmek

⁴¹⁴ Ali Vahid, **Annelere Nasihat**, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfzıssıhha ve Neşriyat Şubesi, Neşriyat No:9, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1927,s.15.

⁴¹⁵ **Annelere ve Çocuklara Salname**, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Merkezi Yayını, Ahmed İhsan Matbaası, 1927,s.89.

üzere şehir hastanelerine, bazıları da ailelerine teslim edilmişlerdi. Prevantoryumun hizmete girmesi ile çocuklar bu tesiste tedavi edilerek sağlıklarına kavuşturulmuş ve eğitim hayatlarına devam etme şansını yakalamışlardır⁴¹⁶.

Annelere ve Çocuklara Salname adlı eserde yer alan sloganlarda aileleri sağlık konusunda bilinçlendirmek üzere yazılmıştır. *“Tedavilerin en iyisi kendine ve diğerine bakmak yolunu öğrenmektir. Hastaneye hastalığı ileri gidenler kabul edilir”*⁴¹⁷ denilerek kişinin bireysel sağlığını korumada sorumlu olduğu hatırlatılmaktaydı. Söz konusu salname anneleri, babaları ve tüm toplumu hastalıklar ve çocukların hijyeni, bakımı konusunda bilinçlendirmekteydi. Ağız-diş sağlığının nasıl olması gerektiği, çocuğun hastayken evdeki bakımının nasıl olacağı, temiz su ve süt kullanımının önemi, çevre temizliğinin toplum sağlığı üzerindeki etkileri salnamede anlatılmıştır.

Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası'nın 1930 yılındaki bir sayısında çocukların sıhhatinin sağlanması için annelere öğütler veren mektuplar hazırlandığı açıklanmıştı. Mecmuadaki ilan şu şekildeydi: *“Himaye-i Etfal umum merkezi Annelere Öğüt ismi ile çok faydalı on iki mektup bastırdı. Bu mektuplar annelere 12 aylığa kadar çocuklarına nasıl bakacaklarını, ne yedireceklerini, onları muhtelif çocuk hastalıklarından nasıl koruyacaklarını çok kolay bir lisanla anlatmaktadır. Mektuplar annelere bedava gönderilmektedir”*⁴¹⁸. Mecmuanın bu ilanı vermesindeki hedefi annelerin çocuklarının sağlığı ile alakadar olmasını sağlamak, mektupta verilen öğütlerle anneleri bilinçlendirmektir.

Ülkü Mecmuası'nın 1933 yılında yayınlanan sayılarında da toplum sağlığı konusunda çeşitli fikirlere yer verilmiştir. Dergide “Sağlığı Koruma Terbiyesi” üzerine yazılar yazılmıştır. Aile içindeki fertlerin sağlık bilgisi ile donatılması gerektiği dile getirilmiştir. Ailelerin sağlık konusunda belli bir bilinç düzeyine ulaşmasıyla sağlık politikalarının başarıya ulaşabileceği öne sürülmüştür. Bunun yanı sıra dönemin yayınlarında yer alan yazılarda okullarda verilecek sağlık eğitiminin genç neslin sağlığını korumasında büyük bir etkiye sahip olduğu, idari teşkilatların da bu konuda yetkili olduğu ve önemli görevlerinin bulunduğu anlatılmıştır.

⁴¹⁶ “Memlekette İlk Prevantoryum”, **Gürbüz Türk Çocuğu**, S.23, Ağustos 1928, s.5.

⁴¹⁷ **A.g.e.**, s.89.

⁴¹⁸ **Gürbüz Türk Çocuğu**, S.49, Ağustos 1930, s.27.

“İstatistikler ve yapılan tetkikler göstermiştir ki, mektep çağında sağlığı korumayı anlamayan, yapmayan ve buna alışmayan nesil bütün ömründe bu halde kalır. Bu gibilerin bir memleketin sağlığı noktasından sebep olabilecekleri fenalık ve tehlikeler aşikârdır. Bütün hükümetler son senelerde faaliyetlerini halkın bu gibilerine tevcih ederek durmadan çalışıyorlar. Bunları sağlık propagandaları ile aydınlatarak, bilgilerini arttırarak sağlığı korumaya savaşıyorlar. “Sağlığı koruma” terbiyesi önce aile yuvasında kazanılır. Sağlıkla yaşayan, sağlığı koruma usullerini bilen, gören ve yapan bir ailenin yavruları hiç şüphesiz daha ilk yaşlarında bu terbiyeyi almış olurlar”⁴¹⁹. Bu ifade Dr. Zeki Nâsır’a aittir. Zeki Nâsır, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ülkede verilen sağlık savaşının en önemli destekçilerindendir. Onun yazıları toplumu daha sağlıklı kılmayı sağlayacak öneriler ve saptamalar ile doludur. Nâsır, Ülkü Mecmuası’nda yazdığı yazılarla, aileleri halk sağlığı konusunda bilinçlendirmek istemiş ve fikirleri ile devletin izlediği sağlık politikalarına nüfuz etmeye çalışmıştır. Ona göre; sağlığı koruma tedbirleri okulda öğretilmeli, okulların temizliğine önem verilmeli ve okulların salgın hastalıkların yuvası haline gelmemesi için tedbirlerin alınması gereklidir. Bununla birlikte yazar, Cumhuriyetin on yıllık bir çalışma sonunda sağlık görevlilerinin en kırsal yerlerde bile ailelerin güvenini kazandığını, ailelerin eski korkularını yenerek kendi istekleri ile bu görevlilerle temasa geçerek tıbbi tahliller ve aşılar yaptırdıklarını belirtmektedir. Dr. Zeki Nasır, toplumu sağlık koruma bilgileriyle aydınlatmanın zorlu bir süreç olduğu üzerinde durarak yapılacak bir “sağlık propagandasıyla” bu meselenin başarıya ulaşacağına inanmaktadır.

1933 yılında ailelerin, toplumun sağlığını tesis etmeye, korumaya yönelik gerçekleştirilmesi beklenen ve gerçekleştirilen sağlık propagandası hakkında dönemin yayınlarından bir tanesinde şu ifadeler yer verilmiştir: *“Günlük gazeteler, haftalık ve aylık mevkuteler, yaprak yazılar, küçük risale ve kitapları sayabiliriz. Bunlarda sağlık öğütleri sade bir halk dili ile yazılmalı ve toplu, kısa ve keskin bir ifadeli olmalıdır ki, halk bir bakışta ve okuyuşta hemen kavrayabilsin. Bunlardan başka konferans ve serbest halk dersleri, sergi ve müzeler, sinema filmleri de pek çok faydalar yapar. Sağlık uğrunda halkı teşvik etmek ve rekabet duygusunu yaratmak üzere “Sağlık Haftası”, “Bebek Haftası”, “Temizlik Haftası” ve “Gürbüz Seçmesi”*

⁴¹⁹ Zeki Nâsır, “Sağlığı Koruma Terbiyesi”, **Ülkü**, Halkevleri Mecmuası, , S.10, C.2, Hakimiyeti Milliye Matbaası, İkinci Teşrin 1933, s.s.294-297.

gibi bütün dünyanın yapmakta olduğu şeyler ihmal edilmemelidir. Numune Hastaneleri ve dispanserler, doğum ve çocuk bakım evleri, sanatoryum ve prevantoryumlar, ruh ve sinir müesseseleri, sağlık yurt ve merkezleri, ziyaretçi hemşireler, içtimai hizmet yapan memurlar (social worker)⁴²⁰ ve diğerk sağlık mensupları, sağlık koruma terbiyesinde değerli işler gören birer ocak ve memurlardır’’⁴²¹. Bununla birlikte sağlık propagandasının doğru bilgiler ışığında ve çağın usulüne göre yapılmasının öneminden bahsedilmiştir. Sağlık müzelerinin oluşturulması, halka parasız olarak sıhhi ve içtimai filmlerin izletilmesi, çocuk ölümüne karşı yazılmış olan risalelerin (Annelere Nasihat) köylere kadar yayılması ve birçok annenin bu eserlerle aydınlatılması, halkevlerinde, istasyonlarda ve okullarda trahom hastalığı konusunda toplumu aydınlatmak için duvar afişlerinin asılması... bütün bunlar dönemin sağlık propagandasının birer parçasıdır⁴²².

Aileleri ve toplumu bilinçlendirme üzere 1935 yılında yapılan sağlık propagandalarında gösterilen filmlerin etkisi büyüktür. Dönemin gazeteleri de bu konuya yer vermiştir. 6 Ağustos 1935 yılında Ulus gazetesinin “hastalıklardan korunma yollarını gösteren filmler” haberinde şu satırlara yer verilmişti: “Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının türlü hastalıklardan korunma yollarını gösteren on üç parça filmi memleketin her tarafında dolaştırılmakta ve genel sinemalarla, halkevi salonlarında halka, talebeye, öğretmenlere, askerlere parasız gösterilmektedir. Filmler, gittikleri şehir ve kentlerin büyüklüğüne göre bir hafta on gün kadar kalmaktadır. Şimdiye kadar hemen bütün il ve ilçelere gönderilen filmler bazı yerlerden ikinci ve üçüncü defa geçmektedir. Bu filmler şunlardır: Frengi nedir, nasıl geçer? Sıtma, çocuk bakımı, sağlısal su, veremi erken tanımak ve eyilemek, karasinek tehlikesi, nezlenin önemi, ana sütünün değeri ve önemi, sıtma savaşında yeni metotlar (doktorlar için), uzun ve sağlık içinde yaşamının yolları, Savsanın cezası(nüfus kâğıdı alamayanlar için),Villi ne için yıkanmak istiyor? Sağlığı korumağa alışmak’’⁴²³. Haberde bakanlığın, filmlerin sağlık propagandasındaki önemini ve yerini göz önünde tutarak yeni filmler almak niyetinde olduğu da yazılmıştır. 1934 yılında Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti tarafından sağlık

⁴²⁰ Bu konuya Sabiha Zekiya Sertel’de değinmiş ve ABD’de bulunan içtimai kuruluşların Türkiye’de de kurulmasının önemini anlatmıştır. Bkz. Sabiha Zekeriya Sertel, “İctimâî Bahisler: İctimâî Sa’y: Çocuk Salâhı IV(Child Welfare),Hayat Mecmuası, C.I, S.19, 7 Nisan 1927, Ankara, s.s. 364-365.

⁴²¹ Zeki Nâsır, “Sağlığı Koruma Terbiyesi”, **Ülkü**, Halkevleri Mecmuası, İkinci Teşrin 1933, S.10, C.2, Hakimiyeti Milliye Matbaası, s.s.294-297.

⁴²² **A.g.e.**, s.297.

⁴²³ “Hastalıklardan Korunma Yollarını Gösteren Filmler”, **Ulus**, 6 Ağustos 1935, s.5.

propagandası için 14 tane sıhhi ve içtimai film alınmıştı. Sinemalarda sıtma filmi 714, İhmalin Cezası 373, Çocuk Bakımı 554, Sinek Tehlikesi 380, Uzun ve Afiyette Yaşamın Çaresi 385, Tominin Dişi 139, Senin Ağzın 139, Vakitle Üç Dost İdiler (Frengi) 389, Sıhhi Su 310, Veremin Erken Teşhis ve Erken Tedavisi 273, Sıtma Mücadelesinde Yeni Usuller 139 defa gösterilmiştir⁴²⁴.

Sağlık propagandasında önemli bir araç ta sağlık sergileridir. 1935 yılında açılan sağlık sergisi hakkındaki bir haberde şu satırlara yer verilmişti: *“Nüfusumuzun artmasını ve uzun harplerin boşaltmış olduğu memleketi en kısa zamanda doldurmak gayesini güttüğümüz bir sırada sağlık işlerinin bizim için ne büyük bir önemde olduğu kendiliğinden meydana çıkar. Türk halkını, sağlığı ve sağlıkla beraber kendini ve neslini korumasını bilir bir seviyeye çıkarmak ve sağlık bilgisinin memleket içinde yayılmasını gerekli kıldığı işleri yapmak, teknik örgütleri meydana koymak ve bu işleri bir an önce, bütün vasıtalarımızla başarmak, büyük davalarımızın en başında gelmektedir. Memlekette sağlık işinin bu ön planda yerini çizdikten sonra, bu uğurda devamlı propagandaların ne kadar faydalı olacağını ilaveye lüzum yoktur. Çünkü bu dava hükümet tarafından yürütülecekse, başarısı da, halkın hükümetle tam bir el birliği yapmasına bağlıdır. Her şeyden önce halka davanın büyüklüğünü anlatmalıyız ve anlatacağız”⁴²⁵. “Sergi insan sağlığının nasıl korunacağını canlı tablolarla anlatan güzel bir kitaba benzemektedir” denilmekteydi⁴²⁶. Sergide sağlık kurumlarını gösteren bir harita, hastalıklar ve tedavileri hakkında bilgileri içeren şemalar ve çeşitli görsel araçlar bulunmaktaydı. Söz konusu sergiler aileleri ve toplumu bilinçlendirmek için kullanılan önemli bir vasıta idi.*

Türkiye’de başlatılan sağlık mücadelesinin nasıl sürdürüldüğü dönemin yayınları tarafından takip edilmekteydi. Yurtta yeni açılan hastaneler, sağlık müzeleri, kurumlar, çıkarılan kanunlar ve yapılan faaliyetler, çeşitli özel teşekküller ve yayın organlarınca takip ve takdir edilmekteydi. Ülkü Mecmuası’nda yer alan bir makalede ülkenin kuruluşundan itibaren sağlık işlerinin on yıllık bilançosu çıkarılmıştır. Mecmuada yer alan bir makalede bu bilanço şu şekilde anlatılmaktaydı:

⁴²⁴ “Sıhhi Filmler”, **Akşam**, 22 Nisan 1934, s.2.

⁴²⁵ “Görülecek Bir Eser: Sağlık Sergisi...”, **Ulus**, 13 İkteşrin 1935, s.6

⁴²⁶ **A.g.e.**

“Görülüyor ki Cumhuriyet sıhhiyesinin bariz vasıflarından biri elini ve gözünü köylere kadar uzatması ve milletin dörtte üçünün yaşadığı köylere kadar girmesidir. Bundan ötürü sıhhat işlerinin eser ve zaferlerini vatanın en uzak köşelerinde bile görmek bize nasip oldu.

Serhatteki Van, Kars Doğum ve Çocuk Bakımevleri; Erzurum, Diyarbakir Numune Hastaneleri, Elâziz Emrazı Akliye ve Asabiye Hastanesi, Yusufeli, Borçka, Kağızman Muayene ve Tedavi Evleri hep şanlı cumhuriyetin birer örnekleridir.

Biz Cumhuriyetten evvelki devirlerde köy sağlık işlerinin ne kadar ihmal edildiğini ve buralara devlet kesesinden en ufak bir paranın bile harcanmasının nasıl esirgendiğini hiçbir vakit unutamayız ve unutmayacağız...

İşte bu sebeptendir ki bugün on yıllık genç Cumhuriyetimiz yurdun en uzak köşelerinde ve hudut boylarında yaşayan yurttaşların kalbinin en derin köşelerine kadar girmiş ve yerleşmiş bulunuyor.

Cumhuriyet sıhhiyesi ilk önce memlekette sağlık işlerini başaracak unsurları yetiştirmeye ve vasi ülkemize yetiştirecek miktara vardırmağa çalıştı.

Bunun için de İstanbul’da bir “Leyli Tıp Talebe Yurdu”, “Leyli Ebe Yurdu”, ve neharî “Küçük Sıhhat Memurları Mektebi”ni açtı.

Tıp yurduna Darülfünun Tıp Fakültesine devam eden sivil efendilerden hususi şartlara bağlı olarak her yıl yüzlerce talebe alınmış, bunların ibate, iâşe, ilbas ve hatta ufak tefek cep harçlıkları bile devlet kesesinden temin edilmiş ve bu suretle memlekete yüzlerce doktor yetiştirilmiştir.

Ebe yurdunda belediyelerin ihtiyacı olan ebelerin yıldan yıla çoğaltılmasına himmet edilmiş oldu.

Anadolu ve İstanbul’daki sıhhat memurları mektebinden de devletin kasaba ve köy sağlık işleri için esaslı ihtiyacı olan yaya ve atlı küçük sıhhat memurları yetiştirildi.

“Hilâl-i Ahmer Hasta Bakıcı Mektebi” ise hastane, doğum ve çocuk bakımevleri gibi sıhhat müesseselerin pek ziyade ihtiyacı olduğu hasta bakıcı hemşirelerini memlekete hediye etmiş oldu. Bunlar nazarî ve amelî olarak en esaslı

ve en asri bilgilerle nurlandırılıyordu. Yıllardan yıla sayıları çoğalan bu şefkat timsallerinin memleket sağlığı hususunda yaptıkları gayret ve hizmet cidden şükranla ve kayda değer”⁴²⁷.

Türkiye'nin ilk on yıllık sağlık bilançosu yukarıda bahsedilen işlemlerle sınırlı kalmıyordu. Bundan başka sağlık mensuplarının mesleki bilgilerini arttırmak amacıyla çeşitli tıp kitapları yabancı dilden çevrilmiş, basılmış ve dağıtılmıştı. Bulaşıcı hastalıklara ilişkin bilgiyi arttırmak ve yeni nesle daha kolay bir şekilde öğretmek için çok sayıda renkli duvar levhaları hazırlanmış, bunlar halkevleri, halk dersaneleri, istasyonlar, millet, yurt mekteplerine gönderilmiş ve buralara asılmıştı. Halk sağlığı hakkında basit bir dille yazılan yaprak yazı, risale ve eserler en ücra kasaba ve köylere dağıtılmıştı.

Ülkü Mecmuası'nın yer verdiği on yıllık sağlık bilançosu bununla kalmıyordu. Toplum sağlığını korumaya yönelik bir dizi kanun çıkarılmıştı. Dergideki yazıda sağlık işleri ile ilgili kanunlardan da bahsedilmişti. 1933 yılına kadar çıkarılan kanunlar şunlardır:

-Frenginin Men ve Tahdidi Sirayeti Hakkında Kanun⁴²⁸ (Kabul Tarihi:05.02.1337/M.1921)⁴²⁹

-Etibbanın Hizmeti Mecburesi Hakkında Kanun⁴³⁰ (Kabul Tarihi:08.11.1339/M.1923)

-Etibbanın Sıtma Enstitülerinde Staj Mecburiyeti Hakkında Kanun⁴³¹ (Kabul Tarihi:26.04.1926)⁴³²

-Türk Kodeksi Hakkında Kanun⁴³³ (Kabul Tarihi:03.03.1926)⁴³⁴

⁴²⁷ “Cumhuriyetin Sağlık, Bakım ve Yardım İşleri”, **Ülkü**, Halkevleri Mecmuası, S.9, C.2, Birinci Teşrin 1933, s.s.253-254.

⁴²⁸ Frenginin Men ve Tahdidi Sirayeti Hakkında Kanun için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, D.I, İ.I, C.3, Kabul Tarihi:05.02.1337, Kanun No:90.

⁴²⁹ **Bkz. Resmi Gazete**, 07.03.1337, S.5.

⁴³⁰ Etibbanın Hizmeti Mecburesi Hakkında Kanun için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, D.II, İ.I, C.3, Kabul Tarihi: 08.11.1339, Kanun No:369.

⁴³¹ Etibbanın Sıtma Enstitülerinde Staj Mecburiyeti Hakkında Kanun için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, D.II, İ. II, C.16, Kabul Tarihi:26.04.1926, Kanun No:826.

⁴³² **Bkz. Resmi Gazete**, 05.05.1926, S.364.

⁴³³ Türk Kodeksi Hakkında Kanun için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, D.II, İ.III, C.21, Kabul Tarihi: 03.03.1926, Kanun No:767.

⁴³⁴ **Bkz. Resmi Gazete**, 17.03.1926, S.324.

-Sıtma Mücadelesi Kanunu⁴³⁵ (Kabul Tarihi:13.05.1926)⁴³⁶

-Sular Hakkında Kanun⁴³⁷ (Kabul Tarihi:28.04.1926)⁴³⁸

-Tababet ve Şuabatı Sa'natlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun⁴³⁹ (Kabul Tarihi:11.04.1928)⁴⁴⁰

-Türkiye Cumhuriyeti Hıfzıssıhha Müessesesi Hakkında Kanun⁴⁴¹ (Kabul Tarihi:24.05.1928)⁴⁴²

-Umumi Hıfzıssıhha Kanunu⁴⁴³ (Kabul Tarihi:30.04.1930)

-Hususi Hastaneler Kanunu⁴⁴⁴(24.05.1933)⁴⁴⁵

-Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun⁴⁴⁶ (Kabul Tarihi:12.06.1933)⁴⁴⁷

TBMM, 1933 yılından sonra 1938'e kadar toplum sağlığını korumaya yönelik kanunlar çıkarmaya devam etmiştir. Çıkarılan kanunlarla sağlık hizmetlerinin yürütülmesi konusundaki yetki işinin ehli olanlara geçmiştir. Türk toplumunun sağlığı eğitilmiş sağlık personeline emanet edilmiş, Türk soyunun devamlılığına engel teşkil edecek hastalıklarla mücadele edilmiş ve sağlık hizmetleri kırsal bölgelere kadar getirilerek halkın sağlıklı bir şekilde yaşaması için çaba sarf edilmiştir. Sıhhi Müze Rehberi⁴⁴⁸ adlı eser basılarak toplum, bulaşıcı hastalıklar hakkında

⁴³⁵ Sıtma Mücadelesi Kanunu için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, D.II, İ.II, C.10, Kabul Tarihi:13.05.1926, Kanun No:839.

⁴³⁶ **Bkz. Resmi Gazete**, 29.05.1926, S.384

⁴³⁷ Sular Hakkında Kanun için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, D.II, İ.III, C.23, Kabul Tarihi:28.04.1926, Kanun No:831.

⁴³⁸ **Bkz Resmi Gazete**, 10.05.1926, S.1419

⁴³⁹ Tababet ve Şuabatı Sa'natlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, D.III, İ.I, C.3, Kabul tarihi:11.04.1928, Kanun No:1219.

⁴⁴⁰ **Bkz. Resmi Gazete**, 14.04.1928, S.865

⁴⁴¹ Türkiye Cumhuriyeti Hıfzıssıhha Müessesesi Hakkında Kanun için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, D.III, İ.I, C.4, Kabul Tarihi:24.05.1928, Kanun No:1267.

⁴⁴² **Bkz Resmi Gazete**, 27.05.1928, Sayı:899.

⁴⁴³ Umumi Hıfzıssıhha Kanunu için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, D.III, İ.III, C.18, Kabul Tarihi,30.04.1930, Kanun No:1593.

⁴⁴⁴ Hususi Hastaneler Kanunu için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, D.IV, İ.II, C.15, Kabul Tarihi:24.05.1933, Kanun No:2219.

⁴⁴⁵ **Bkz Resmi Gazete**, 05.06.1933, sayı:2419.

⁴⁴⁶ Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun için bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, D.IV, İ.II, C.16, Kabul Tarihi 12.06.1933, Kanun No:2313.

⁴⁴⁷ **Bkz Resmi Gazete**, 24.06.1933, Sayı:2435.

⁴⁴⁸ Dr.Hikmet Hamdi, **Sıhhi Müze Rehberi**, TC. Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti, Yenigün Matbaası, Ankara, 1928, s.s.27-32.

bilinçlendirilmiştir. 1928 yılında Ankara’da Türkiye Cumhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi kurulmuş ve bu kurum ile devlet, halk sağlığını koruma yönünde çağdaş bir teşkilat meydana getirmiştir. Elazığ’da 1925 yılında 50 yataklı, İstanbul Bakırköy’de 1500 yataklı, Manisa’da 25 yataklı Emrazı Akliye ve Asabiye Hastanelerinin açılmıştı. Türkiye’nin birçok şehrinde açılan Numune Hastaneleri ise hastalara hizmet vermişti. 1924 yılında İzmir Karşıyaka’da açılan Sağır, Dilsiz ve Körler Müessesesi’nde⁴⁴⁹ alanında mütehassıs olan eğitimcilerin çalışmalarıyla görme, işitme, konuşmadan mahrum olan çocuklar eğitilmekte ve onlara meslek öğretilmekteydi. Ülkenin çeşitli yerlerinde açılan doğum ve çocuk bakımevlerinde önemli sağlık hizmetleri verilmişti. Devletin ilk “Verem Sanatoryumu” Heybeliada’da kurulmuş ve 125 yatakla topluma hizmet vermişti⁴⁵⁰.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti ve Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin toplum sağlığını koruma ve geliştirmede oynadığı rol de oldukça büyüktür. Her iki cemiyetin faaliyetleri ülke insanının sıhhat kazanmasına etki etmiştir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin gıda, sağlık yardımları ile açtığı hemşire okulları, toplum sağlığı için verdiği hizmetlerden bir kaçıdır. Himaye-i Etfal Cemiyeti ise toplumu sıhhat konusunda bilinçlendirmek üzere broşür, dergi, kitaplar basmış, sahip olduğu süt damlası, anneler birliği, muayenehane gibi kurumlar vasıtası ile sağlık hizmeti vermiştir. Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin Hıfzıssıhha şubesi toplum sağlığını tesis etmek üzere “Çocuk Büyütme İlmihali”⁴⁵¹, “Çocukluğun İctimai Hıfzıssıhhası”⁴⁵², “Annelere, Memedeki Çocuk Nasıl Beslenir”⁴⁵³, “Hasta Çocuğa Bakım ve Bulaşıcı Hastalıklar”⁴⁵⁴, “Annelere ve Çocuklara Salname”⁴⁵⁵ gibi eserler yayınlamıştır.

⁴⁴⁹ Müessese için bkz. Yücel Tanyeri, “İzmir Sağır Okulu”, **Turkish Archives of Otorhinolaryngol**, 2016, V.54, P.1-4.

⁴⁵⁰ “Cumhuriyetin Sağlık, Bakım ve Yardım İşleri”, **Ülkü**, Halkevleri Mecmuası, S.9, C.2, Birinci Teşrin 1933, s.s.253-257.

⁴⁵¹ Ali Vahid, **Çocuk Büyütme İlmihali**, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfzıssıhha Şubesi Vatan Matbaası, İstanbul 1924.

⁴⁵² Ali Vahid, **Çocukluğun İctimai Hıfzıssıhhası**, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfzıssıhha Şubesi Vilayet Matbaası, Ankara 1924.

⁴⁵³ Ali Vahid, **Annelere, Memedeki Çocuk Nasıl Beslenir**, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfzıssıhha Şubesi Vatan Matbaası, İstanbul 1924.

⁴⁵⁴ Ali Vahid, **Hasta Çocuğa Bakım ve Bulaşıcı Hastalıklar**, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfzıssıhha Şubesi Ankara Vilayet Matbaası, Ankara 1924.

⁴⁵⁵ **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Merkezi, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul, 1927.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Hastabakıcı Hemşire yetiştirmek amacıyla eğitim veren bir okulu mevcuttu. Bu okul, genç Türk kızlarının onurlu ve geleceği parlak bir mesleğe sahip olmalarına vesile olurken diğer taraftan da toplum sağlığını koruma amacına hizmet veriyordu. 18 ile 25 yaş arasında, en az orta tahsilini bitiren kızlar, bu okulda 3 yıl eğitim gördükten sonra hemşire oluyor, Kızılay Cemiyeti tarafından kurulan Hastabakıcı Hemşireler Yurdu himayesine giriyorlardı⁴⁵⁶. Cemiyet, 1935 yılında gazetelere sıklıkla ilan vererek ailelerin kızlarını bu okullara göndermeleri ve Türk kızlarının toplum sağlığının korunmasında fayda sağlamaları için çaba harcıyordu.

Çocuk Esirgeme Kurumu ise kurumun Ankara'daki Çocuk Bakıcı Okulu'na öğrenci alımları yapmaktaydı. Yatılı ve parasız olan bu okullarda 18 ile 25 yaş arasındaki kızlar 2 yıllık nazari ve pratik eğitim aldıktan sonra başarı sağladıkları takdirde hastanelerde hastabakıcı, ailelerin yanında çocuk bakıcısı olabilmekte veya Çocuk Esirgeme Kurumu'nda çalışabilmekteydiler⁴⁵⁷. Kurumun sahibi olduğu bu okul vasıtasıyla sağlıklı çocukların yetiştirilmesi hedefini gerçekleştirmekte ve Türk çocuklarının daha sıhhatli olmalarına katkı sağlanmaktaydı. Ülkede, çocuk bakımına dair eğitim almış sağlık personellerinin bu okullar aracılığı ile çoğaltılması hem ülkenin sağlık sistemini kurumsallaştırıp modernleştiriyor hem de Türk çocuklarının kaderini değiştirerek yaşam kalitesini artırıyordu. Çocuk Esirgeme Kurumu bu girişiminin yanı sıra sosyal ve sağlık yardımları ile ailelerin imdadına yetişiyordu. Buna 1935 yılına ait bir örnek vermek gerekirse şunu ifade edebiliriz: “Çocuk Esirgeme Kurumu genel merkezi 16 Temmuz'dan 1 Ağustos 1935 tarihine kadar 1599 çocuğa yardım etmiştir. Bunlardan 276 hasta çocuk ve anne genel merkezin polikliniğinde bakılmıştır. Diş bakımevinde 325 çocuğun dişlerine bakılmış ve sağılmıştır. Genel merkezin banyolarında 785 çocuk ve anne yıkanmıştır. Süt Damlası'ndan her gün 100 çocuğa süt verilmiş, 15 günde 1070 kilo bedava süt dağıtılmış, yardım için başvuran 13 çocuğa para yardımı yapılmıştır”⁴⁵⁸. Kurumun İstanbul merkezinde ilkokul çocuklarının dişlerinin bakılıp tedavi edilmesi için de 1935 yılında bir klinik açmıştı⁴⁵⁹.

⁴⁵⁶ “Kızılay- Hastabakıcı Hemşireler”, **Ulus**, 14 Ağustos 1935, s.5.

⁴⁵⁷ “Çocuk Esirgeme Kurumu Çocuk Bakıcı Okulu”, **Ulus**, 10 Ağustos 1935, s.3.

⁴⁵⁸ “Çocuk Esirgeme Kurumunun Yardımları”, **Ulus**, 6 Ağustos 1935, s.3.

⁴⁵⁹ “İlkokul Çocuklarının Diş Bakıları”, **Ulus**, 7 Ağustos 1935, s.3.

Toplum sağlığını korumanın bir yolu da yeterli beslenmeden geçmekteydi. Ancak Türkiye’de özellikle fakir çocuklar yeterli bir biçimde beslenememekteydi. ocuk Esirgeme Kurumu, çocuklardaki gıdasızlık meselesini uzun zamanlardan beri gündeminde tutmakta ve fakir çocuklara gıda yardımı yapmaktaydı. 1935 yılında ocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi Kasım 1935 yılından itibaren Ankara ilkokullarındaki fakir 500 talebeye her gün sıcak öğlen yemeği vermeye başlamıştı⁴⁶⁰. Hilal-i Ahmer Cemiyeti de açtığı dispanserlerle topluma hem sağlık hizmeti vermekte hem de bölgede yaşıyan fakir vatandaşlara ve çocuklarına düşük ücretlerle sıcak yemek vermekteydiler⁴⁶¹. Böylece her iki kurum yaptıkları sosyal yardımlarla halkın sağlığını tesis etmede önemli bir misyonu yerine getirmiş oluyorlardı. Bu iki kurum, sağlıklı bireylerden oluşan bir toplumun her açıdan ilerleme göstereceğine inanmış ve bunun için ülkedeki sağlık anlayışının gelişim sürecine destek vermişlerdir.

Türkiye Cumhuriyeti, Milli Mücadele’nin ardından ülkede iktisadi, sosyal ve siyasal bir mücadele verdi. Ülkenin, bedenlen ve ruhen sağlıklı bireylere ihtiyacı vardı. Bu nedenle ülkenin sahip olduğu beşeri gücün gelişimi için sağlık mücadelesi başlatıldı. Yeni rejimin sağlık politikalarının temel hedefi ocuk meselesini ozmek, sağlıklı bir nesil yaratmak, yeni sağlık kurumları ve personeli oluşturmak, kanunlar çıkarmak, sağlık hizmetlerini medenileştirerek en kırsal bölgelere kadar yaymak ve toplumu hastalıklar ve tedavileri konusunda bilinçlendirmektir. 1920 yılından 1938’e kadar geçen sürede ülkede sağlık politikalarının belirlenmesi ve uygulanması konusunda önemli bir yol kat edildi. Bulaşıcı hastalıklarla, ocuk ölümleri ile mücadelede başarı sağlandı. Yeni yetişen sağlık personeli sağlık mücadelesinin devamlılığında büyük katkı sağladı. Yeni açılan sağlık okullarının ve hastanelerinin Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren sunduğu hizmetler, Günümüz Türkiyesi’nin sağlık sisteminin temelini oluşturdu.

1925 ile 1937 yılları arasında görev yapan Sıhhiye Vekili Refik Saydam, ülkede sağlık sisteminin iyileşmesinde ve halk sağlığının tesisinde önemli bir rol üstlenmişti. Sağlık personeli, hastane ve dispanserlerin sayısının artması, halk sağlığını korumaya yönelik kanun ve müesseselerin yaratılması, sağlık

⁴⁶⁰ “Fakir Talebeye Yemek”, **Ulus**, 3 Aralık 1935, s.3.

⁴⁶¹ “İzmir’de Hilal-i Ahmer Yeni Bir Dispanser Açtı- Yakında Bir Dördüncü Dispanser Daha Açılacaktır”, **Akşam**, 4 Nisan 1933, s.4.

propagandalarının yapılması Refik Saydam'ın yönettiği sağlık ve sosyal politikalarından sadece bir kaçıdır⁴⁶². Sağlıklı bir toplumun inşası için yapılan önemli faaliyetlerden bir tanesi de 1925 yılından itibaren düzenlenen Milli Türk Tıp Kongreleriydi. İlk kongrenin TBMM'de Ankara'da siyasi iktidarın desteği ile yapılması yönetimin toplum sağlığı konusundaki hassasiyetini gösteren bir göstereydi. Bununla beraber Çocuk Esirgeme Kurumu, Veremle Mücadele Cemiyeti ve Türk Kızılay Cemiyeti'nin Türk toplumunu oluşturan tüm bireylere sağlık alanında sağladığı imkân ve verdiği hizmetlerin amacı daha sağlıklı bir nesil ve daha güçlü bir Türkiye'nin yaratımıydı.

1923 yılından sonra sağlık personelinin tedariki ve sağlık kurumların tesisi konusunda da büyük ilerlemeler gerçekleşmişti. *“Cumhuriyetin kurulduğu dönemde Türkiye’de 554 hekim, 69 eczacı, 4 hemşire, 560 sağlık memuru ve 136 ebe bulunuyordu. Özel eğitim görmüş dış tabibi hemen hiç yoktu. 1950’de hekim sayısı 6895’e, eczacı sayısı 980’e, dış hekimi sayısı 910’a, hemşire sayısı 737’ye, sağlık memuru sayısı 4018’e ve ebe sayısı 1285’e yükseldi. 1923’te 3 devlet, 6 belediye, 45 özel idare ve 32 özel kişilere, yabancılara ve azınlıklara ait olmak üzere, toplam 89 hastane ve 6437 hasta yatağı vardı. 1950’de hastane sayısı 201’e ve yatak sayısı 18.837’ ye yükseldi. Bu dönemde sağlık kurumlarının sayısında ve yatak kapasitesinde kayda değer bir değişiklik olmadı”*⁴⁶³. Gencay Gürsoy’a göre “1923’ü izleyen yıllarda, çok dar ekonomik kaynaklara karşın, yeniden kuruluş heyecanının itici güç olmasıyla başarılan işler, İkinci Dünya Savaşı’nın araya girmesiyle durakladı”⁴⁶⁴.

4.2.Çocuk Ölümleri ve Çocuk Ölümelerini Engellemeye Yönelik Faaliyetler

Cumhuriyet Türkiye’si, kuruluşundan itibaren sağlıklı bir nesil meydana getirme arzusu içindeydi. Ancak ülkede yeterli sağlık hizmetleri mevcut değildi. Tıbbi yetersizliklerin dışında sosyal, ekonomik, eğitim imkânlarının yetersizliği ülkede fiziksel ve ruhsal açıdan sağlıklı bir neslin kurulumunu engellemekteydi.

⁴⁶² Ayrıntılı bilgi için bkz. Umut Karabulut, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Sağlık Hizmetlerine Toplu Bir Bakış: Dr. Refik Saydam’ın Sağlık Bakanlığı ve Hizmetleri (1925-37), *ÇTTAD*, VI/15, 2007 Güz, s.s.151-160.

⁴⁶³ Gencay Gürsoy, “Sağlık”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.VII, İletişim Yay., İstanbul 1983,s.s.1721-22.

⁴⁶⁴ **Bkz. A.g.e.**, s.1722.

Neslin doğal devamlılığının sürdürülmesinde anne ve çocuğun ruhsal ve bedensel sağlığının yerinde olması gerekmektedir. Ancak 20.Yüzyılda Anadolu’da bu konuda ciddi sorunlar yaşanmaktaydı. Bu sorunlardan bir tanesi çocuk ölümleriydi. Anadolu’da sıklıkla çocuk ölümleri yaşanmaktaydı. Çocuk ölümlerinin temel sebepleri ise himayesizlik, teşkilatsızlık ve bakımsızlıktan gelen hastalıklardı. Cumhuriyet döneminde başta Himaye-i Etfal olmak üzere bazı kurumlar ve bir takım tanınmış kişiler, bu konuya eğilerek bir algı yaratma çabasına girmişlerdi. Dönemin yayınlarına göre aslında Türkiye’de yeteri kadar doğum gerçekleşiyordu. Bu doğum cömertliğine rağmen nüfusun artmamasının nedeni çocuk ölümlerinin fazlalığıydı. Dönemin yayınlarında konu ile ilgili şu satırlara yer verilmekteydi: *“Tetik etmeyenler zannediyorlar ki Türkiye’de çocuk doğumu gittikçe eksiliyor. Bilakis Türkiye’de her sene fazlalaşan doğum cömertliği vardır. Her köyde meydan dolusu, her kasabada sokak taşırın çocuklar görülür”*⁴⁶⁵. Ancak meydan dolusu çocuklar olumsuz şartlar ve bakımsızlık yüzünden bir bir hayatlarını yitirmekteydiler. Diğer yandan bu dönemde toplumun bir kısmının çocuk hayatına dair bakış açısı da oldukça ilginçti. Basit nedenlerle hayatlarını yitiren çocuklar için herhangi bir toplumsal girişim yapılmıyor, toplumun bir kısmı çocuk ölümlerine kayıtsız kalıyordu. Dönemin bazı kesimlerinin konu üzerindeki bakış açısı günümüzden çok farklı bir şekilde tezahür ediyordu. *“Bizde çocuk nadiren delikanlı olur, çünkü toprağa girmek için rahimden çıkar”*⁴⁶⁶ denilmekteydi. Bazıları böyle bir yaklaşım sergileyerek çocuğu ilgisizliğe, sağlıksızlığa ve ölüme layık görmekteydi. Hâlbuki çocuğun ölümü demek neslin tükenişi demekti. Bu tükenişi engellemek için gerekli olan her şey yapılmalıydı. Toplumun bilinçlendirilmesi, sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması, aileye yönelik sosyal ve ekonomik yardımların yapılmasıyla çocuk ölümlerinin önüne geçilebilirdi.

Erken Cumhuriyet Dönemi’nde çocuk ölümlerine dikkat çekme çabası içerisinde olan Selim Sırrı Tarcan’ın konuya olan yaklaşımı oldukça ilginçtir. Ona göre çocuk ölümlerinin en önemli sebepleri annelerin çocuk bakımı konusundaki bilgisizliği idi. Tarcan, bu konuda aileleri eleştirmekteydi. Hayvan ve bitki bakımına oldukça dikkat eden ailelerin yeni doğan bebeklere aynı özeni göstermediklerini iddia etmekteydi. Selim Sırrı Tarcan, ailelerin, yeni doğan bebeklerin giydirilmesi,

⁴⁶⁵ “Milli Siyasetlerin En Mühimi Çocuk Siyasetidir”, **Gürbüz Türk Çocuğu**, S.1, Teşrin-i Evvel 1926, s.1-3.

⁴⁶⁶ **A.g.e.**

beslenmesi, yıkanması, büyütülmesi konusunda hiçbir bilgiye sahip olmadıklarını iddia etmekteydi. Hatta evliliklerin bile rast gele yapıldığını bu konuda neslin güzelleştirilmesinin dikkate alınmadığını ifade etmekteydi. Evliliklerde birinci derece düşünülen şeyler para, mevki, şeref ve sıhhati. Sırf toplumun cehaleti yüzünden doğan çocukların yüzde sekseni iki yaşına gelmeden hayata veda etmekteydiler⁴⁶⁷. Selim Sırrı Tarcan, 1926 yılında Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası'nın birinci sayısında şu ifadeleri kullanmıştı: “Çocuklar dünyaya geldikleri andan itibaren hayatlarının ilk senelerinde icap eden ihtimamdan bahseden bir ilim vardır. Bu ders Avrupa'da ve Amerika'da kız muallim mekteplerinde ve ekseri liselerde programlara girmiştir. Fransa'da kız muallim mektebinin üçüncü sınıfın müfredat programında doğan çocuklara ihtimam, banyo, temizlik, yatak ve beşik nev-zâdın gıdası, emzirme, meme verme, sütleri ta'kîm usulü, telebbüs, ilk senelerde bakım, aşı, ilk gezintiler, diş çıkarma, ilk adımlar, memeden kesme, sütü kestikten sonra verilecek gıda, bu tedrisattan mâ-adâ muallim namzedi matmazeller senenin muhtelif zamanlarında kreşlere devam edip bilfiil analık tatbikatı görüyorlar. Bilhassa İsveç'te bu tatbikat derslerine genç kızlar çok meraklıdır. Liselerin son sınıflarındaki kızlar kısım kısım kreşlere iki ay kadar devam edip üç aylıktan bir yaşına kadar çocukları kendi elleriyle banyo yapıyor, kuruluyor, giydiliyor, ta'kîm olunmuş sütlerle besleyip yatırıyorlar. On sekiz, on dokuz, yirmi yaşındaki kızlara evlenmeden evvel validelik zanaatını öğretiyorlar. Yalnız İsveç'te değil medeni dünyanın her tarafında doğan çocuklarla iştilal eden ve yavrulara nasıl bakmak lazım geldiğini öğreten yüzlerce, binlerce müessesese var”⁴⁶⁸. Tarcan'a göre medeni dünyanın meydana getirdiği kreşleri, yetimhaneleri, süt damlaları, bakım evleri gibi kurumları doğumdan üç yaşına kadarki çocukların hayatlarını kurtarmaya çalışmaktaydılar. Eğer Türkiye'de de bu tür kurumlar meydana getirilirse çocukların hayatı kurtarılabilirdi. Bu dönemde yaşanan maddi sıkıntılardan dolayı kadınlar, çalışmak zorundaydılar. Çalışan kadınların çocuklarına bakacak kurumların olmayışı kadınları çocuk doğurma konusunda isteksiz kılmakta hatta zaman zorluklarından dolayı hamile kadınlar çocukların düşürmek durumunda kalmaktaydılar⁴⁶⁹. Çocuk düşürmenin yaygınlaşması da ülkedeki çocuk ölüm oranını

⁴⁶⁷ Selim Sırrı Tarcan, “Bakımsız Çocuklar(Yetimler-Öksüzler-Kimsesizler- Piçler)”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.1,Teşrin-i Evvel 1926,Ankara Hakimiyeti Milliye Matbaası, s.s.10-11.

⁴⁶⁸ A.g.e.

⁴⁶⁹ A.g.e.

arttırmaktaydı. Hatta bu çocuklarını düşürmek için sıhhi olmayan yolları tercih eden kadınlar düşük yapmada başarısız olunca sakat çocuklar dünyaya getirmekteydiler.

Türkiye'deki çocuk ölüm oranının yüksekliğini dile getiren ve bu konuya dikkat çekmeye çalışan kişilerden biri Sabiha Zekeriya (Sertel) dir. Sabiha Zekeriya, meseleyi 1924 yılında Resimli Ay'ın ilk sayısında oldukça dikkat çekici bir makale ile kamuoyuna göstermeye çalışmıştı. “Nereye Gidiyoruz? Cemiyetimizi Tehdit Eden Müthiş Tehlikeden Haberdar Mıyız? İçin İçin Ölen Bir Millet” başlığı ile yazdığı makalede, ülkede “çocuk meselesini” oluşturan konulara açıklık getirmiş ve çözüm yolları ortaya koymuştur. Sertel, makalesinde şu satırlara yer vermişti:

“Geçende meclis vilayetinin bir içtimaında Kadıköy mekteplerini dolaşan Doktor Hakkı Şinasi Paşa, çocukların mekteplerde ne kadar fena şerait altında terbiye edildiğini izah ettiği zaman demişti ki:

“-Her memleketin en büyük endişesi nüfus siyasetidir. Memleketimizde yüzde seksen derecesinde çocuk vefiyatı vardır. Geri kalan yüzde yirmiye böyle mazarr es sıhha yerlerde öldürüyoruz. Böyle tahsile mektepsizlik tercih olunur”

*Çocuklarımızın İstanbul'da yüzde sekseni, Anadolu'da yüzde doksanı ölüyor. Kalan yüzde onun mühim bir kısmı da hasta, alil, zaif, gıdasız yetim ve öksüzdür. Bu müthiş facia karşısında duyduğumuz şey lakırdıdan ibaret mi olacaktır? Müstakbel nesil gözümüzün önünde ölüyor”*⁴⁷⁰. diyen Sertel, çocuk meselesinin halledilmesi için bütün milletçe bir cihat açması gerektiğini ifade etmişti. Sertel makalesinin devamında şu satırlara yer vermişti:

“Harb-ı Umumi'nin sebeplerini içtimaiyatçılar başka türlü, iktisadiyatçılar başka türlü, siyâsiyyûn başka türlü anlattılar. Fakat hepsinin birleştikleri bir nokta vardı ki hudutlarla ayrılan dar toprak muntakaları üzerindeki tezâyüd nüfusun bunda en büyük amillerden biri olduğudur. Emperyalizmin yıkılmasını ta'cîl eden harb-ı umumi, tezâyüd nüfusun husule getirdiği tehlikelere karşı siperler ittihâzı lüzumunu da tevliid etti. Sertele göre bu memleketler doğumları kontrol edecek müesseseler kurdular. Almanlar, Japonlar muntazam muhaceret teşkilatı yaptılar daha vasi topraklı ülkelere mesela Amerika'ya yayılmak siyasetini takip ettiler. Hülasa harb-ı umumi bu memleketlerde bir (tezâyüd nüfus) meselesi doğurdu. Halli için

⁴⁷⁰ Sabiha Zekeriya, “Nereye Gidiyoruz? Cemiyetimizi Tehdit Eden Müthiş Tehlikeden Haberdar mıyız? İçin İçin Ölen Bir Millet”, **Resimli Ay**, S.1, Şubat 1340, s.s.5-9.

içtimaiyatçılar, siyasetçiler iktisadiyatçılar yazdılar, söylediler ve icraatına giriştiler.

Bize gelince harb-ı umumi ve bundan evvelki harpler ortada. Hep bir (tenâkus nüfus) meselesi bıraktı, fakat ortada sayılabilecek makale ve birkaç risaleden başka bir şey çıkmadı. Nüfus meselesinde ne içtimaiyatçılar, ne iktisadiyatçılar, ne siyâsiyyûn ortada canlı başlı ne bir siyaset, ne de bir icraat koydular. Ben makalemde bu siyasetin ne olabileceğini tahlil edecek değilim. Yalnız bu meselede en büyük rolü oynayan çocuk meselesi üzerinde duracak, memleketimizde bir şimendiferler meselesi, kuponlar meselesi etrafında heyecan duyanlara bunlardan daha müheyyic bir çocuk meselesi olduğunu anlatmaya çalışacağım. Çocuk meselesi iktisadi, içtimai, dini, hukuki, sıhhi diye birçok kısımlara ayrılabilir. Fakat bugün en büyük ve en korkunç bir rakamla gözleri kamaştıran ve şuurlu düşünenlere dehşet veren hadise çocuk vefeyâtı meselesidir. Muntazam istatistiklerin vermediği hakiki adedi, doktorlar ve çocuk hastaneleri bize yüzde seksen olarak verdiler. Çocuklarını ve fertlerini içtimai bir sigortaya tabi tutmayan cemiyetlerde tenâkus nüfus meselesi çocuk vefeyâtı meselesi ile yan yana yürür. Bizde her hükümet ve her fert bunu münakaşa eder. Bazen içlerinde mecburi izdivaç ve ta'did-ı zevcâtı tavsiye edenler de olur, fakat meseleyi ilmi bir şekilde kavrayıp ortaya müspet bir siyaset ve icraat koyan hükümete mazhar olmadık. Cumhuriyet hükümetinin nüfus siyaseti, programı ne olacağı henüz takrir etmedi. Zaten meseleyi layık olduğu ehemmiyetle kavramış ve müspet bir icraat programı çizebilecek adamların adedi memlekette mahduttur. Hatta memlekette çocuk meselesi yoktur. Elimizde itimat ve istinada şayan istatistikler olmamakla beraber bu işle daha yakından temasta bulunan doktorlar çocuk vefeyâtının İstanbul'da yüzde seksen, Anadolu'da yüzde doksan olduğunu söylüyorlar. Bu hususta en ziyade salahiyet sahibi olduğu iddia edilebilecek olan Doktor Ömer Besim Paşa, bu nispeti teyit ettiği gibi Himaye-i Etfal Cemiyetleri, çocuk doktorları da bu rakamda ittifak ediyorlar”⁴⁷¹.

Sertel, söz konusu makalesinde çocuk ölüm oranının yüzde seksen, doksanlara ulaştığını, böyle bir rakamın ülkeyi ciddi felaketlere sürükleyeceğini ifade etmekte, bu meselenin araştırılması, çözüm üretilmesi için siyasi makamları ve toplumu göreve çağırıyordu. Sertel'e göre hayattaki çocukların gelecekteki

⁴⁷¹ Sabiha Zekeriya, “Nereye Gidiyoruz? Cemiyetimizi Tehdit Eden Müthiş Tehlikeden Haberdar mıyız? İçin İçin Ölen Bir Millet”, **Resimli Ay**, S.1, Şubat 1340, s.s.5-9.

durumları pek parlak görünmemekteydi bunlarla ilgili başka sıkıntılar vardı. Sabiha Zekeriya, bu durumu makalesinde şu sözlerle ifade etmişti:

“Hâlbuki bizde çocuk faciası bununla tamam olmaz. Geri kalan yüzde onun mühim bir kısmı da cemiyete nâfi’ olmayacak derecede alîldir, hastadır, zâiftir”⁴⁷².

“Çocuk meselesinde ıslahını arzu edip yapmamakla, arzu etmemek arasında hiçbir fark yoktur. Avrupa’da Amerika’da çocuk meselesi elli sene evvel meydana çıkmış bu son on sene zarfında yapılan muazzam teşkilatlar, vâfi ve şâfi tedbirler ile her gün daha fazla salah göstermiştir. Amerika’da on sene evvel yüzde elli olan çocuk vefeyâtı bugün yüzde on altıya indirilmiştir. Bu sene son yapılan yeni teşkilat ve tedâbir sayesinde bu vefeyâtın yüzde ikiye düşeceğini iddia ediyorlar.

Dünyanın her tarafında çocuk meselesi memleketin en mühim meselesi olarak kabul edilmiş, çocukları himaye ve ölümden kurtarmak için birçok teşkilatlar yapılmış, tedbirler ittihâz edilmiştir. Bilhassa Amerika, İngiltere, İskandinavya hükümetleri bütün milletlere rehber olacak bir tekâmül göstermiştir. Bu hususta Almanya, Fransa merkezi Avrupa hükümetleri ve Şark hükümetleri çok geri kalmıştır. Biz bugün bir Amerikan veya İskandinav teşkilatı yapamazsak bile hiç olmazsa küçükten başlayıp zamanın ve iktisadi tekâmülün yardımıyla yarın için pek ümîd- bahş ve fâideli adımlar atabiliriz.

Memleketimizde çocuk teşkilatı yapmak için parasızlığı mani addedenler bir noktada yanılıyorlar: Çocuklara karşı ittihâz edilecek tedabir şâfi ve vâfi kısımlara ayrılır. Şâfi kısmı paraya ihtiyaç gösterir. Parasız yalnız gönülle yapılacak çok işler vardır. Fakat gönlümüzü verebilmek için çocuk faciasını duyabilmeli ve tehlikesini takdîr edebilmeliyiz. Hükümet bu muazzam işte yalnız başına kalırsa elde edeceği semere mahdut olur, fakat bütün millet çocuklarını kurtarmak için mukaddes bir ittihat ile bir (çocuk cihadı) açarsa o zaman hükümetin kuvveti ve milletin kuvveti ortaya hiç ümîd etmediğimiz pek parlak neticeler çıkar. Bu cihadın en büyük bayraktarları kadınlar olmak icap eder. Fi-l-vâki’ senelerden beri çocuklarını topraklara veren memleketteki vesaitsizlik ve cehalet yüzünden en acı gözyaşlarını döken kadınlar kendilerini mes’ûl etmek isteyenlere karşı onların da mes’ûl edeceği bir kuvvet vardır ki o da hükümettir. Hükümet şimdiye kadar kadınları bu cehaletten kurtarıp kendilerini çocuklarına ve vatanlarına faydalı olabilecek bir terbiye sistemi ve cihâzı kurdu mu? Bir kasırğa gibi memleketi baştanbaşa saran hastalıklara karşı,

⁴⁷² A.g.e.

çocuklarını sigorta edecek tedabiri ittihaz etti mi? Memlekette çocukların büyümesini temin edecek vesaiti küçük miktarda olsun hazırladı mı? Vazife ve mes'ûliyetini tanımayan bu hükümet zümreleri şüphesiz ikinci derecedeki mes'ûlleri hesaba katmazdan evvel kendi hesabını temizlemeli ve bu davanın davacısı olacak annelere hükmedebilecek bir mevkiye olmalıdır. Bu gün bu mes'ûliyet ve vazife her iki tarafın birleşmesi, birinin parasını diğerinin gönlünü vermesiyle meydana çıkaracağı bir cihattır. Bugün çocuk teşkilatı yapmalı ve anneler birer gönüllü olarak bu cihat ordusunda çalışmakla iftihar etmelidirler.

Amerika'da 1913 te İctimaiyat mütehasısları içtimai bir tetkik yapmışlar. Memlekette çocukların yüzde yirmi iki öldüğünü ve çocuklara ait teşkilatın medeni bir memlekete yakışmayacak bir şekilde olduğunu ispat etmişler. Tetkikten elde ettikleri neticeyi millete tebliğ maksadıyla bütün Amerikalıların iştirakiyle bir kongre akdetmişler ve riyaset-i reis cumhur Roosevelt'i intihap etmişler. Roosevelt, bütün hudutlara istinat eden çocuk faciasını dinledikten sonra kalkmış "üç senelik reisi cumhurluk hayatında memleketin en mühim işini ihmal ettiğimden dolayı ben mes'ûlum" demiş, bu günahımı tamir için riyasetimin son senesini Amerika'da çocuklar senesi olarak ilan ediyorum. Bu sene zarfında hükümet milletle el ele verecek, çocukların sıhhi, içtimai, iktisadi, terbiyevi, vaziyetlerini ıslah için icap eden bütün tedabiri ittihaz edecek, meclis çocukların medeni bir cemiyette sahip olmaları şart olan haklarını müdafaa edecek kanunları yapacak, millet ve hükümet icra edecek. Amerika'nın hayat damarına şırınga edeceğimiz bu kuvvetle yarınki Amerika'yı yapacağız. Efendiler 1913 senesi Amerika'nın çocuklar senesi olmuştur.

Bu cihada Amerika'da yedi milyon kadın iştirak etmiş ve çocukları üzerine kalpleri titreyen annelere has olan bir şefkatle gecelerini gündüzlerini bu hayırlı işe hasr etmişler, fakir aileler arasına girip çocuklarını nasıl büyüteceklerini öğretmişler, eksiklerini tamamlamak için şefkat müesseseleri açmışlar, mektepler, hastaneler, çocuk büyütme mürebbiyelerini yetiştirecek mektepler, şefkat yuvaları, hülasa çocukların selameti için icap eden bütün teşkilatı yapmışlar, yapmak için çalışanlara can başla yardım etmişler, sokak sokak kürsü kurup bütün anneler bir ağzıdan (Çocuklarımızın kurtarılması için Amerikalılar imdadımıza geliniz!) diye bağırmışlardır.

Amerikalıların bütün Amerika'yı telaşa verdikleri çocuk faciasının rakamlarıyla bizimkileri yan yana koyduğumuz zaman hicabımızdan yerlere geçmek icap eder. Bu azametli yekûnun karşısında bizde ne telaş ne de heyecan var.

Hükümet pek mühim olan işleri hallederken, memlekette bir çocuk faciasının vücûdundan haberdar. Memleketin her ihtiyacı için bütçesinde bir hane varken, çocuk hanesi boştur. Kadınlar, her gün mezara verdikleri çocukların mes'ûliyetini kader ve teâlâ havale ederler. Gönül eğlendirmek için tiyatrodan tiyatroya, sinemadan sinemaya koşarlar, elbiseleri ve tuvaletleri için bütçelerinde bir hane vardır, fakat çocuklara yardım için bütçelerinde hiçbir hane yoktur.

Türkiye zaferini kazanmak için toprağa yüz binlerce çocuğunu verdi. Düşmanın geçtiği yerlerde terk ettiği harabelerin üstünde matemzede analar ölen çocuklarının matemini unuttu, elinde açlıktan ölenlere cemiyetten yardım istiyor. Toprak altında daha kanları kurumayan mezarlardan şehit babaları, mezarları arasında uyuyan yersiz, yurtsuz çocuklarını seyrediyorlar. Dün başlayan facia bitti mi, bugün daha kanlı ve acı bir şekilde devam ediyor. Dün kurban ettiğimiz zafer ordusunda Mehmetçikler göğüslerini açtı, bugünkü sulh ordusunda ölümün hedefi çocuklarımızın göğsüdür. Biz senelerin getirdiği felaketler, acılar, matemler arasında beli eğrilmiş bir milletiz. Senelerden beri malımızı, canımızı, şereften başka her şeyimizi verdik. Aynı asırda başka milletlerin refah ve huzur içinde hayat sürdüğü dakikalarda biz hep ağladık. Biz yirminci asrın feda ettiği bir nesiliz. Yapacağımız fedakârlıklar daha bitmedi. Başladığımız işi sonuna getirmekle kendimizi biraz daha feda etmekle bitireceğiz. Şehrin bir tarafında sıcak odaları, renkli ve süslü koltukları içinde yaşayan anneler biliyor musunuz şehrin öte tarafında sıvaları düşmüş, tavanları çökmüş harap bir kulübenin içinde bir kadın günlerden beri hasta olan çocuğuna doktor getiremiyor, bir sıcak çorba içiremiyor. Bu kadın ve çocuk sizdendir. Aynı dinden, aynı milletten, aynı cinsteniz. Ona ölümü size refahı bahşeden cemiyet nankördür. Bir vatandaş saffetiyle sizin memlekete verdiğiniz ile onun verdiği arasındaki fark nedir? Size bu hakkı, refah hakkını güzelliğiniz veya paranız mı veriyor? Fakat o çocuğa ölümü vermek hangi cemiyetin hakkıdır? O kadın ve siz aynısınız. O çocuğun sizden de bir anne şefkati alacağı var. Analık yalnız kendi çocuğu için ağlamaz ve isyan etmez. Her ağlayan çocuğun gözyaşı her annenin kalbinde bir iz yapar. Yumuşak koltuklar içinde tüttürdüğünüz sigaranın dumanları içinde bu çocukları hiç görmüyor musunuz?

Harbin döküntüsü olan ölüm, felaket, açlık çocuk şeklinde tecessüm etmiş aramızda geziyor. Tiyatroya, sinemaya muhteşem tuvaletlerine koşan anneler, yanınızdan geçen çocukları gözünüze hakir gösteren hangi kuvvettir? Sizin çocuğunuzu bunlardan ayıran alamet size ait olmaları değil midir? Biraz da bunları

benimsesenz, onlar da biraz sizin olsa o vakit bu mezbeleden çıkamazlar mı? Onların da başarı yukarı kalkamaz mı?

Tuvaletleri için Beyoğlu'nda İstanbul çarşısında paralarını döken anneler, sizin cinsinizden birçok kadınların çocuklarını sefaletle mahkûm eden ve benimseyen bir cemiyette bu çocuklar için kalbiniz hiçbir isyan taşıyor mu? Karlar içinde çıplak göğüs çıplak ayaklarıyla koşan çocuk gözünüzün önünden geçerken tuvaletiniz için döktüğünüz paraların birazıyla bu çocuğa başını sokacak bir yuva hazırlamayı düşünmezseniz, sizin annelik şefkatinizden şüphe ettiğim için beni ma'zûr görmez misiniz?

Vakitlerini eğlencelerde, tuvalet mağazalarında ve ziyaretlerinde geçiren anneler, harpten sonra memlekette kalan çocuk faciasını hiç arayıp sordu mu? Biliyor musunuz bin müşkülât ile büyüttüğünüz çocukların yüzde doksanı ölüyor. Kalan yüzde onu da hastadır, açtır, beslenmemiştir. Dimağen maluldür, ahlaken geri kalmıştır. Bunlar cemiyete mazâr unsurlardır. Bunları kurtarmak kimin işidir. Bunu da erkeklerden mi bekleyelim? Kadınları vatandaş addetmeyen bir cemiyete bu lâ-kaydî hak kazandırmaz mı? Bu mazâr ve gaib olan yüzde doksan beşinin yüzde ellisini kazandırmak sizin elinizdedir. Bu hem para da istemez yalnız sizin gönlünüzü ve vaktinizi ister. Sokaklarda (bizim çocuklarımızı kurtarmak için Amerikalılar imdadımıza gelin!) diye bağırان kadınlar da sizin cinsinizdendir. Bakın bizim felaketimiz onları coşturan felaketten yüz misli büyüktür. Felaketi görmeyen hükümetlerine onlar göstermek için de amil oldular, tedavisi için de açtılar. Yavrusunu koruyan bir aslan gibi cemiyete hükmettiler. Siz ilim ve irfan noktasında onlardan geri olabilirsiniz, fakat şefkat bahsinde sizi onlardan ayıran noktaları ben bulamıyorum.

Hükümet, millet ve bilhassa kadınların bu meseleyi şuurlu bir şekilde kavrayıp müspet bir programla işe başlamaları zamanı çoktan geçti. Çocuklara ve çocuk meselesine küçük iş nazarıyla bakanlara Amerika ve Roosevelt güzel bir misal olabilir. Biz hiç misal almaya muhtaç değiliz. Hükümetin ilan ettiği üzere iki yüz bin kişilik bir yetim kafilesini yüz binlere vardıran ölen çocuklar ordusunu adedi gayrı malum hasta ve sokaklarda sürünen çocuklar ordusunu, tahsilsiz kalan muazzam kafileyi böyle bir ordu halinden gözümüzden ve hayalimizden geçirelim. O zaman bu muazzam ordu bize en güzel misal olur”⁴⁷³.

⁴⁷³ Sabiha Zekeriya, “Nereye Gidiyoruz? Cemiyetimizi Tehdit Eden Müthiş Tehlikeden Haberdar mıyız? İçin İçin Ölen Bir Millet”, **Resimli Ay**, S.1, Şubat 1340, s.s.5-9.

Sabiha Zekeriya Sertel, Resimli Ay'da yazmış olduğu bu makale ile ülkenin çocuğa dair yaşadığı sorunları tüm gerçekleri ile dile getirmiş, siyasetçileri ve toplumu sorunun çözümü için harekete geçirmeye çalışmış ve her iki kesime de konun çözümü için yol göstermiştir.

Resimli Ay ve Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuaları çocuk meselesi ve bu meseleyi oluşturan öğelerden biri olan çocuk ölümlerine dikkat çekmeye çalışmıştır. Yani dönemin yayınları “çocuk ölümleri” meselesini gündemine alarak milli bir misyonu irca etmişlerdir.

Dönemin yayınlarında “*Memedeki bir çocuk için her milletin, her ana babanın korktuğu şey ölüm tehlikesinin çokluğudur. Hâlbuki bir yavruyu bu tehlikeden korumak gayet basit ve pek kolaydır*”⁴⁷⁴ denilerek ailelere seslenilmekteydi. Çocuğun yaşına uygun bir şekilde beslenmesi, temizlik ve sağlık ile ilgili basit bazı tedbirlerin alınması ile bile çocuk ölümlerinin önüne geçilebileceği halka anlatılmaktaydı. Dönemin yayınlarından olan Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası, çocuk ölümlerinin önüne geçmek için çocukların sağlıklı bir şekilde büyütülmesi gereği üzerinde durmuştur. Ailelerin sahip olduğu bazı yanlış kanaatler değiştirilmeye çalışılmıştır. Örneğin sıhatsızlığın tek nedeninin fakirlik olmadığı ucuza da çocukların sağlıklı bir biçimde beslenebileceği anlatılmıştır. Yine sağlıklı çocuk yetiştirmek için onların oyun, uyku, yemek saatlerinin düzenlenmesi, ağız diş sağlığına önem verilmesi, temiz ve açık havada zaman geçirmeleri gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu dönemde Amerika'da sağlıklı bir neslin tesisini sağlamak üzere okul programlarında sıhhat dersleri ilave edilmişti. Doktor, hasta bakıcı ve muallimin bulunduğu bu derslere, çocuklarla beraber anneler de katılabilmekteydi. Bu derslerde anneler, çocuklarının daha sağlıklı bir biçimde, ne şekilde büyütmeleri gerektiğini öğreniyorlardı. Çocuklar aynı zamanda bu okullarda sıkı bir muayeneden geçiyor çeşitli tetkikler yapılıyor ve hasta olan varsa hastaneye naklediliyordu. Amerika örneğinde Türkiye'de de okullarda böyle bir uygulamanın yapılması arzu ediliyordu. Türkiye'de tam olarak böyle bir uygulama mevcut değildi. Ancak, okul programlarında mecburi bir sıhhat dersinin konulması çocukların faydasına görülmekteydi. Bu dönemdeki anlayışa göre bu dersler mekteplerde mecburi olmalıydı ve çocuklar, sağlık derslerine önem vermeliydi. Özellikle mektepler bu konuda faaliyet göstermeliydi. Çünkü bugünün çocukları

⁴⁷⁴ Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası, S.1, 11 Teşrin-i Evvel 1926, s.8.

yarının anne ve babaları olacaktı ve bu suretle çocuklar kendi hayatlarını kurtardıkları gibi gelecek nesli de fenni usullerle yetiştirmeyi öğrenmiş olacaktı.

Cumhuriyet döneminde sağlıklı bir nesil yaratma algısına sahip olan aydınlar, okulu; çocukları ve anneleri daha iyi bir hale getirmede faydalı bir kurum olarak görmüşlerdir. Bunun dışında kırsalda yaşayan ve henüz okul çağında olmayan çocuklara ve onların annelerine nasıl ulaşılması gerektiği düşünülmüştür. En ücra köşelerde yaşayan çocuklar da Türk'ün çocuklarıdır. Amaç sadece onları yaşatmak değil en iyi bir şekilde yetiştirmek olmalıydı. Bu da milli bir görev olarak görülmeliydi. İşte bu sorunlar üzerine eğilen kişiler, eğitimsizlik ve sıhatsızlık yüzünden hayatlarını kaybeden ve sağlıksız ortamda büyütülen çocukların durumunu düzeltmek, kontrol altına almak için “sıhhat rehberlerinin” oluşturulması fikrini ortaya atmışlardı⁴⁷⁵. Dönemin mecmualarında çeşitli yazılar yazan Doktor Fatma Reşid'e göre; kaza ve köylerdeki çocuk vefatlarını azaltmak için kırsala hasta bakıcılar gönderilmeliydi. Bu hasta bakıcılar bir süre nazari ve ilmi dersler gördükten sonra kırsaldaki ailelerle sıkı ve arkadaşça bağlar kurarak onları birçok açıdan bilinçlendirmeliydi. Bu bakıcılar, aile ziyaretleri yaparak çocuk bakımına ait ilmi dersler vermeliydi. Hatta daha sonra aileler arasında sıhhat rekabetlerine başlamalıydılar. Bu rekabetlerle çocuklar mevcut durumlarından daha sağlam, daha çevik, daha çalışkan ve Türklüğün korkmaksızın istinat edebileceği fertler olacaktı⁴⁷⁶. Yine Doktor Fatma Reşid, Türkiye'deki çocuk ölüm oranının yüksekliğine dikkat çekmek ve bu konuda toplumsal bir tavır geliştirmek için çeşitli yazılar yazmıştı. Yüzde yetmiş aşan orandaki çocuk ölümünün yarattığı vahameti anlatmaya çalışmıştır. Fatma Reşid, böyle bir durumu milletin geleceği için büyük bir tehlike olarak görmekte bunun önlenmesi için gerekli olan tedbirlerin alınmasını istemekteydi. Ona göre; Amerika'da çocuk doğumlarının oranı, ölüm oranının iki katı idi. Ancak oran karşısında bile Amerika Birleşik Devletleri, Amerikan halkının yaşam ve geleceğini tehlikede görmüş, bu mesele üzerinde durulmuş ve çocuk ölüm oranını azaltmak için büyük gayret gösterilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de çocuk ölüm oranının diğer ülkelerden çok daha yüksek olması, devletin bu konuda bir siyaset yaratma ve gerekli uygulamaları yerine getirme lüzumunu ortaya koymaktaydı.

⁴⁷⁵ “Çocuk Ölümüyle Mücadele”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.4, Kânûn-ı Sâni 1927, s.s.3-5.

⁴⁷⁶ Fatma Reşid, “Amerika'da Çocuklar Saltanat Sürüyorlar”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.4, Kânûn-ı Sâni 1927, s.6.

“Memleketimizde çocuk vefayâtı Türk’ün hayatını ürkün en korkunç bir düşmandır. Öyle bir düşman ki onu yenebilmek için her zaman büyük bir gururla güvendiğimiz Mehmetçiklerimizin kuvvetli orduları bile kâfi gelmez. Onu yenecek ordu milletin her ferdini sinesine ala ki o vakit muvaffakiyet temin edelim” diyen Fatma Reşid, ülkedeki bütün doktorların, anne, babaların adeta bir sıhhat ordusunun neferi gibi samimiyetle gerekli vazifeleri yerine getirmesi gerekliliği üzerinde durmuştur. Ona göre, sıhhat mücadelesinde en önemli unsur mektepler oluşturmaktadır. Okulların hedefi yalnız, çocuğun zekâsını arttırmak, bilgilerini arttırmak değil, aynı zamanda tam bir insan, bedenen ruhen sıhhatli uzuvlar olarak yetiştirmek olsun. Bu dönemde “alîl” olarak adlandırılan hasta çocukların ayrı ihtimam görmeleri ve bunların hastalıklarının doğru teşhis edilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Ancak bu çocukların sağlığının toplum tarafından çok önemsenmediği dile getirilmekteydi. Toplumun bazı kesimine göre, onlar bugün değilse yarının verem ve daha sonra ölüm namzetleridir. Fatma Reşid, toplumun bazı kesimlerinin sahip olduğu bu kanının değiştirilmesi ve çocuk hastalıklarının önlenmesinde toplumsal bir seferberlik yapılmasından yanadır⁴⁷⁷.

Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuasının 1926 yılındaki ilk sayısında çocuk ölümlerinin önüne geçmek için ülkede politik bir bakış açısının geliştirilmesi üzerinde durulmuştu. Ülkeyi ayakta tutacak en önemli varlık çocuk ve aile idi. Çocukların sıhhatli bir şekilde yaşatılması ülkenin sıhhatli bir şekilde yaşaması demektir. Çocuk ve aile üzerine oluşturulacak siyasette her kesimin destekleyici bir rol üstlenmesi temenni edilmekteydi. Bu mesele üzerine söz konusu mecmuada şu ifadeler yer almaktaydı:

“Her evlat acısı bir ailenin bir ailenin omuzlarını daha çökertir ve ruhundaki kuvvet ve keşayiş kabiliyetini daha çürütür. Bunu da hülasa edelim: çocuk aile, ve aile Türkiye demektir. Çocuğun haksız, bakımsız ölümü Türkiye’nin nüfus nüfus, zerre zerre ölümüdür. O halde serî’ ve şedîd işe başlayan bir çocuk siyasetine muhtacız. Çocuk siyaseti dediğimiz zaman sakın bu her sene evler dolusu çocuk doğsun gibi sakîm bir fikirde bulunduğumuz anlaşılmasın. Biz tabii bir surette doğan ve nüfus alan, mevcut çocukların sıhhat ve hayatlarını kurtaracak bir siyaset istiyoruz. Biz biz olduğumuzu, seviyemizi, kisemizi, ictimai şartlarımızı, telkînlerimizi

⁴⁷⁷ Fatma Reşid, “Mekteplerde Ameli Sıhhat Dersleri Çocuklarda Gizli Hastalıklar”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.6, Mart 1927,s.s.34-36.

bilirsek nev'î şahsına mahsus kendimize göre bir siyaset meydana getirmiş oluruz. Yapabileceğimizi en başlangıcından ve en pratik tarafından yapalım ve her sene zihniyetlerin, telakkilerin, yaşayış tarzlarının inkişafıyla mebsûten mütezâyid bir sistem turalım. Avrupa memleketlerinde Dahiliye Nezaret'lerinden tutunda Nafia Nezaretlerine varıncaya kadar her nezaret çocukluğun içtimai teşkilatına yardım için bütçelerinden bir miktar tahsisat ayırmışlardır”⁴⁷⁸.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yeterli istatistikler olmadığı için çocuk ölümleri ile ilgili net bir rakam verilememektedir. Konu hakkında çeşitli görüşler bulunmaktaydı. Kimisi bu rakamın yüzde 10, kimisi ise yüzde yetmişten fazla olduğunu öne sürmekteydi. Dönemin Kırklareli Mebusu ve aynı zamanda Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin kurucusu olan Doktor Mehmet Fuad'a göre gelişmiş ülkelerde bile aslında bu rakam yüzde 10'dan fazlaydı. Anadolu'da çocuk ölüm oranının yüzde 10 olması pek gerçekçi görülmemektedir. Fuad Bey, çocuk kayıpları hakkında gerçekçi bir öngöründe bulunmak için küçük bir istatistikten faydalanmıştır. Bu Kalecik'te yapılan bir anketten çıkarılan istatistikti. Fuad Bey, 1927 yılında şunu ifade etmişti: “İstatistik Müdürü Umumisi Mösyö Camille Jacquart, umumi tahrir nüfus hazırlıkları için ziyaret ettikleri Kalecik'te çocuk tevellüdât ve vefeyâtı hakkında yaptıkları anket hülasası şayanı dikkattir. 14504 nüfus bulunan Kalecik'te bulunan validelere iki sual izah edildi. 1- Kaç canlı çocuk doğurdunuz? 2-Şimdi kaç sağlıklıdır? Cevapları dairemizce cem, tasnif ve tahlil edildi. Netice şudur: Ankete 789 valide iştirak etmiştir. 3469 çocuk doğurmuşlardır.1676'sı ölmüştür. 1883'ü canlıdır. Tevellüdât ile vefeyât arasındaki nispet 48,6'dır”⁴⁷⁹. Doktor Fuad, mebus arkadaşları arasında bir anket yapmış ve münevver sınıf içindeki çocuk ölüm oranının %33 olduğunu görmüştür. Yaşam kalitesi ve eğitim durumunun yüksek olduğu bu kitle arasında bu oranın bu kadar yüksek iken köylerin durumunu tahmin etmek pek zor değildir. Türkiye'de “Çocuk Davasının” savunucularından olan Fuad Bey, çocukların kıymetinin ülkede yeteri kadar bilinmediğini, çocukların sıhhsizlikten öldüğünü her fırsatta topluma ve siyaset çevresine anlatmaya çalışmıştır. Sıhhi olmayan sütlerin içirilmesi, çocukların yeteri kadar beslenememesi, ailelerin çocuklarını soğuktan korumamaları bile bu ölümlerin en basit nedenleridir.

⁴⁷⁸ “Milli Siyasetlerin En Mühimi Çocuk Siyasetidir”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.1, Teşrin-i Evvel 1926, s.s.1-3.

⁴⁷⁹ Doktor Fuat, “Milli Facia: Çocuklarımızın Yüzde Yetmiş Ölüyor”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.5, Şubat 1927, s.s.1-3.

Doktor Fuad'a göre; Türk kadınlarının doğurganlıkları yüksektir. Türk kadınların sahip olduğu çocuk sayısı ortalama 5-6'dır. Bu ortalama ile bir milletin çoğalması kadar tabii bir şey yoktur. Doğan çocukları yaşatmak maksadını sağlamaya çalışmak yeterlidir. İfadelerini kullanan Fuad Bey, çözüm olarak şunu söylemiştir: *“Çocuklarımızı yaşatmak için de şiddet ve süratle icab eden mücadele tertibatı almaya ve içtimai seferberlik ilanına kanaat hâsıl olmuştur”*⁴⁸⁰. Ülkede çocuk ölümleri konusunda toplumsal bir duyarlılık yaratmaya çalışan ve bu konuyu sürekli gündemde tutmaya çalışan Doktor Mehmet Fuad, 1926 yılında TBMM'ye “Çocuk vefiyatının tespit ettirilmesi”⁴⁸¹ hakkında bir takrir de sunmuştu⁴⁸².

Doktor Fuat Umay'ın, Türkiye'deki çocuk ölüm oranını yüzde yetmiş olarak ifade etmesi konunun dönemin çeşitli dergilerinde tartışılmasını sağlamıştı. Resimli Ay Mecmuası'nın Nisan 1927 yılındaki sayısında, “Çocuk Doğumu, Çocuk Ölümü ve Çocuk Iskati Hakkında Doktorlarımız Ne Diyor?” başlıklı bir yazıda doktorların çocuk ölüm oranı hakkındaki görüşlerine yer verilmişti. Doktorların genel kanısına göre Türkiye'de çocuk ölüm oranı yüzde yetmiş veya seksen değildir. Ancak doktorlar kendi deneyimlerinden yola çıkarak çocuk ölüm oranının yüzde 25 ile 30 arasında olduğunu dile getirmekteydiler. Ülke nüfusunun bilinmemesi bu konuda kesin bir söz söylemeye engeldi. Doktorlara göre ülkedeki çocuk ölümlerinin en önemli sebebi cehaletti. Doktor Kadri Raşit, çocuk vefiyatının yıllık yüzde 25- 26 olduğunu ifade etmekteydi. Doktor Kadri Raşit'in aktardığına göre bu konuda araştırma yapan Asaf Paşa, oranı yüzde 27-28 olarak tespit etmiş, konu toplanan tıp kongrelerinde oldukça tartışılmıştı. Kadri Raşit, yine bu konuda şu ifadeleri kullanmıştı: *“Bazı kimseler vefiyatın yüzde 70-80 olduğunu söylüyor. Bu endişe ile düşünülüp söylenebilen bir rakamdır.”* Doktor Safiye Ali, tecrübelerine göre oranı yüzde 30-35 olarak ifade etmişti. Doktor İhsan Hilmi ise mecmuada söz konusu mesele için şu sözleri söylemişti: *“Ülkede genel nüfus ve tevellüdat bilinemediğinden memleketteki çocuk vefiyatını kesin olarak söylemek mümkün değildir. Ecnebi memleketlerde tevellüdatın ihbarı mecburiyeti vardır. İhbar etmeyenler kanunen mesul olurlar. Bizde henüz böyle bir kanun, böyle bir mecburiyet yoktur. Çocuklarda*

⁴⁸⁰ Doktor Fuat, “Milli Facia: Çocuklarımızın Yüzde Yetmiş Ölüyor”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.5, Şubat 1927, s.s.1-3.

⁴⁸¹ Takrir için bkz. BCA, Fon Kodu:30-10-0-0, Yer No:124-884-8.

⁴⁸² **TBMM Zabıt Ceridesi**, D.II, İ.IV, C.28, 16 Kanun-u Evvel 1926/1342,s.61.

vefeyata en çok süt devresinde tesadüf edilir. Bunu takip eden devreler esnasında çocuklarda vefeyat o kadar fazla tesadüf edilmez. Vefeyatın esbabı muhtelifdir:

1-Vaktinden evvel doğumlar, cılız doğumlar, hamilenin hamil zamanında hıfzıssıhhiyeye riayet etmeyerek hasta olması. Bu gibi çocuklar doğumda husule gelen şedâide mukavemet edemiyorlar. Ya doğumda yahut bilahare ölüyorlar.

2-Küçük çocuklarda mide ve bağırsak bozuklukları

3-İntâni(mikroplu), sari hastlıklar, validenin nezlesi, influenzası, gripi çocuğa sirayet ediyor.

Bu üç sebebi nazar-ı itibara alarak tedabir ittihaz edersek vefeyatın önünü almak kabil olur. Vefeyatın yüzde yetmiş beş olduğunu zannetmem. Belki yirmibeş-otuzdur”⁴⁸³.

Fuat Umay, Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası’nda konunun önemini şu şekilde ifade etmişti: “*Türk yavrularının; hiçbir medeni memleket çocuklarıyla kabili kıyas olmayan sıhhi ve içtimai dertleri, ölüm derecesi tespit edilebildiği gün memlekette derin bir heyecan duyulacak ve bu heyecanlı gün bütün yavrularımızın saadetlerinin ve vatanda 30-35 senede yirmi beş milyon nüfusun teminine muktezi teşkilatın süratle tesisine başlangıç olacaktır. Himaye-i Etfal Cemiyeti bu heyecanlı günü yakına getirmeye çalışıyor”⁴⁸⁴.*

Cumhuriyet Türkiye’si, sağlık açısından toplumu iyi bir duruma getirmek istemiştir. Sağlıklı bir toplum ancak sağlıklı ailelerle inşa edilebilirdi. Bu nedenle yeni devlet, sağlık konusunda aileleri ve toplumu bilinçlendirmeye çalışmış, bu yönde politikalar geliştirmiştir. Dönemin çocuğa dair politikaları “Çocuk Meselesini” çözmeye yarayan uygulamaları gerçekleştirmek ve bu yönde algı yaratmak üzere tasarlanmıştı. Çocuklara dair yaşanan en önemli sorun sıhatsızlık ve çok sayıda görülen ölüm vakalarıydı. Bu nedenle çocukların sıhhati için gerekli koşullar sağlanmalıydı. Sorumluluk büyük oranda hem devlete hem de ebeveynlere düşmekteydi. Dönemin anlayışına göre; bu konuda en birincil sorumluluk anne ve babalara aitti. Çocukların bedensel ve ruhsal açıdan sıhhatini meydana getirmek ve

⁴⁸³ “Çocuk Doğumu, Çocuk Ölümü Ve Çocuk Iskati Hakkında Doktorlarımız Ne Diyor?”, **Resimli Ay**, No.2,C.4, Nisan 1927, s.s.30-33.

⁴⁸⁴ Bkz. **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası’nın 23 Nisan 1931 Fevkalade Nüshası, s.53.

korumak en çok ailelerinin kontrolünde, sorumluluğundadır. Cumhuriyet döneminde anne ve babaların, evlatlarının sıhhatini sağlama konusundaki sorumlulukları, aynı zamanda devlete karşı yerine getirilmesi gereken toplumsal sorumluluklar olarak da algılanmaktaydı. Siyasi otorite, ebeveynlerin çocuk büyütmede tıbbi rehber olarak kullanması istemiştir. Hijyenik ortamlarda büyüyen, çeşitli sağlık kontrollerinden geçen çocuklar sağlıklı nesillerin oluşumunu sağlayacaktır. Cumhuriyetin ilk on yılında anne ve babalara sağlıkla ilgili tavsiyeler verilmiş, gebe kadınların sağlığı, yeni doğan bebeklerin bakımı ve çevre sağlığı gibi temel konuların üzerinde de durularak sağlıklı bir toplumu meydana getirilmesi için çalışılmıştır.

1920'lerde toplumu özellikle de çocukları dizanteri, kolera, kanlı basur, kuşpalazı, kızıl, difteri, kabakulak gibi tehlikeli ve bulaşıcı hastalıklar tehdit etmekteydi. Bu ve buna benzer hastalıklar çocuk ölümlerine sebep olmaktadır. Cumhuriyet, sağlıksız nesillerin aksine sağlıklı ve güçlü bir nesil idealize etmiştir. Bu nedenle bulaşıcı olsun veya olmasın, çocuğun ve toplumun hayatını tehlikeye sokan hastalıklara karşı mücadele verilmiştir. Sağlık merkezlerinde uygulanan tedavilerle beraber birçok kanaldan özellikle de anneleri bu hastalıklara karşı bilinçlendirme faaliyetleri yapılmıştır. Bu dönemde annelere düşen görevler birer birer sıralanmıştır. Dönemin, çocuğa dair yarattığı yeni algıyla beraber anneler, çocuklarını büyütürken daha titiz davranışlar sergilemeliydi. Çocukların sıhhatinin sağlanması için evde bir takım hijyen kurallarını uygulaması gerekmektedir. Bu işe henüz çocuk anne karnındayken başlanmalıydı. Gebe kadın sık sık banyo yapmalı, yediklerine dikkat etmeli, alkol kullanmamalı, su ve süt tüketmeliydi. Bu hanımlar, mümkün olduğu kadar hareket etmeli, çok uyumalı, neşeli ve hazırlıklı olmalıydı⁴⁸⁵.

Dönemin yayınlarında yer alan yazılarda, gebelerin çocuklarını sağlıklı bir şekilde dünyaya getirebilmeleri için onlara sağlıkla ilgili bilgiler verilmiştir. Gebelik konusunda eski ve yanlış olan düşüncelerin terk edilmesi amaçlanmıştır. Tıp doktorları, dönemin dergilerinde yazılar yazarak anne adaylarına ve topluma faydalı olmaya çalışmışlardır⁴⁸⁶. Çocuk bakımına dair geliştirilen yeni anlayışa göre anneler, bebek bakımı ile ilgili hususları doktora danışmalıdır. Ebeveynler, çocuklarının sağlığı için gerekli harcamayı yapmaktan kaçınmamalıdır. Çocuğun sağlığı için

⁴⁸⁵ **Annelere ve Çocuklara Salname**, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.23

⁴⁸⁶ Dr. Ali Şükrü Bey, "Sağlam Bir Çocuk Elde Etmek İçin Gebelik Zamanında Yapılması Lazım Gelen Tedbirler", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S. 4, Kanun-ı Sâni 1927, s.s. 18-20.

harcanan para en iyi yere harcanmış para olarak görülmüştür. Evde bakılamayacak durumda olan çocuk ve annenin hastane ortamında bakılmasının daha iyi bir tercih olduğu ortaya konulmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yapılan propagandalarda anne ve babalara, çocukların uygun bir şekilde beslenmesi ve hastalıklardan korunması gerektiği anlatılmıştır. Bazı annelerin bilinçsizce davranarak bebeklerini uygun olmayan süt ile beslemek suretiyle onların hayatlarını tehlikeye atacak ciddi mide ve bağırsak hastalıklarına yol açtığı ve hatta bazı bebeklerin ölümlerine sebep olduğu da ifade edilmişti. Cumhuriyetin geliştirdiği yeni sağlık politikasına göre; bebek ölümlerini azaltmak için doğru beslenme usullerinin annelere öğretilmesi gerekmektedir.

Cumhuriyetin yeni sağlık anlayışı doğrultusunda bebeklere verilecek “en iyi sütünenin kendi sütüdür” düşüncesi annelerin zihinlerine yerleştirilmeye çalışılmıştır. Eğer anne sütü yoksa bebeklere doktorun önerdiği süt verilmelidir. Bunun dışında bir besin verilmesi pek doğru görülmemiştir. 1927 yılında Ali Vahid tarafından annelere nasihat mahiyetinde çıkarılan bir kitapçıkta şu istatistiğe yer verilmiştir: “*Ana sütü ile beslenen çocuklarda vefayât pek azdır. İnek sütüyle beslenen çocuklardaki vefayat evvelkilere nispeten üç misli fazladır*”⁴⁸⁷. Yine bebekleri emzirirken ve çocukları beslerken beslenme saatlerinin düzenlenmesi, beslenme takımlarının temizliği konusunda hanımlar uyarılmıştır. Emzik ve biberon tercih ederken çocuğun ağız biçimini bozmayan, ilaç tercihinde de mideyi yormayanları seçilmelidir. Emzik ve biberonlar da temiz tutularak çocuğun sağlığı korunmalıdır. Bu dönemde anneler çocuk bakımıyla ilgili a’dan z’ye kadar her türlü bilgi verilerek bilinçlendirilmeye çalışılıyordu. Bu amaçla ortaya konan en önemli meselelerden bir tanesi de çocukların daha sağlıklı olması için doğal ortamlarda büyütülmesi meselesidir. Çocukların beden ve ruh sağlığının temini için açık havada oynamaları ve uyumaları şarttır. Çocuğun bu yolla hem gelişimini daha iyi sağlayabileceği, hem de hastalıklara dayanma gücünün artacağı düşüncesi yerleştirilmeye çalışılmıştır. Dönemin çocuk ve aile ile ilgili yayın yapan dergilerinde çocuklara ait sloganlarla yetişkinlere çeşitli mesajlar verilmekteydi. “*İstiyoruz! Banyo! Hava ve Güneş! Muntazam Gıda! Öpülmek! Sağlam Ana,*

⁴⁸⁷ Ali Vahid, **Annelere Nasihat**, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfzıssıhha ve Neşriyat Şubesi, Neşriyat No:9, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1927, s.5.

Baba! Mütahhasıs Ebeler! İstiyoruz, Sineklerden Kurtulmak! Anne İhtimamı! Azarlanmamak! Ana Sütü!” gibi sloganlar aslında çocuklarda eksik olan imkânları ortaya koymaktaydı. Sloganlardan anlaşıldığına göre çocukların ihtiyacı olan şey sağlıklı bir ortam ve ilgi idi. Bu eksikliği giderecek olan da yetişkinler idi⁴⁸⁸.

Aileleri bulaşıcı hastalıklardan korumak, onları bu hastalıklar konusunda bilinçlendirmek ve hasta olanları tedavi etmek yani aileleri sağlıklı bir hale getirmek, Yeni Türkiye'nin sağlık hizmetlerinin en önemli hedefleriydi. Devletin mücadele verdiği en önemli hastalıklardan bir tanesi verem hastalığı idi. Verem, 20. Yüzyılda bile ülkemizi ve dünyayı tehdit eden bir hastalıktı. Bu hastalığa bebek, çocuk, gebe ve yaşlıların yakalanma riski oldukça yüksekti. Cumhuriyet döneminde bu hastalığın ne kadar tehlikeli olduğu biliniyor ve bununla mücadele veriliyordu. Bebekleri ve çocukları veremden korumak için dikkat edilmesi gereken hususlar topluma anlatılmaya çalışılmaktaydı. Yerlere tükürmek, çocukları ağızından öpmek, kirli besinler yedirmek, aynı bardaktan içmek, aksırmak, öksürmek gibi alışkanlıklar bu hastalığa uygun ortam hazırlamaktaydı. Yine verem hastalığı konusunda toplumu bilinçlendirirken, birçok hayvanın da bu hastalığa yakalandığı ve toplumun bu konuda dikkatli olması gerektiği savunulmuştur. Söz konusu hastalık sadece insandan insana değil, hayvandan insana bile geçebilmektedir. Bu nedenle çocukların hastalanmamaları için hasta olan küçük hayvanlarla bile temas kurmaması gerektiği sıklıkla anlatılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Verem hastalığına yakalanmış aile fertlerinin tedavisinin sağlanması oldukça önem arz etmekteydi. Verem bir aileyi yok edici güce sahip bir rahatsızlık olarak görülmekteydi. Hastalık, anne veya babanın vefatına sebep olup, çocukların yetim ve çaresiz, bakımsız kalmasını sağlıyordu. Devlet, ailelerin devamlılığı için veremle savaşmış ve bu hastalık sonucunda yetim kalmış çocuğun bakımını üstlenmiştir⁴⁸⁹.

Yeni Türkiye'de toplum sağlığı elbette ki çok önemliydi. Dönemin sağlık politikaları ile halk bulaşıcı hastalıklar konusunda bilinçlendirilmekteydi. Topluma bulaşıcı hastalıkları yayan bir etmen de sineklerdi. Sağlık politikalarında sinekle mücadeleye yer verilmekteydi. Sinekler, en çok çocukların sağlığını tehlikeye

⁴⁸⁸Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası, S.6, Mart 1927, s.13

⁴⁸⁹ Annelere ve Çocuklara Salname, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, çşt.syf.

sokuyordu. Dönemin yayınlarında “Sinek görünmez değil, görünür bir beladır”⁴⁹⁰ ifadesine yer verilmişti. Annelerin, özellikle yaz aylarında çocuklarını sineklerden koruması gerektiği üzerinde durulmuştur. Zira sinekler çocuğun dudaklarına, emziğine ve yiyeceklere konarak hastalık yaymaktadır. Özellikle söz konusu dönemde yeşil ishal ve çocuk kolerası sineklerin yaydığı en tehlikeli hastalıklardandı. Bu hastalıkların ilerlemesi neticesinde birçok bebek ve çocuk hayatını yitirmişti. Bu nedenle sinekle mücadele etmek çocuk ölümleri ile mücadele etmek demektir.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren geliştirilen yeni aile algısına göre; “sağlıklı bireylerden oluşan ailelerle” bir Türk toplumu yaratılmalıydı. Sağlıklı bireylerden meydana getirilen bir aile kurumunu yaratmak üzere çeşitli uygulamalar gündeme getirildi. Yeni anlayışa göre; sağlıklı ailelerin teşekkülü için aile bireylerinin kötü alışkanlıklardan kendini koruması gerekmektedir. Alkol ve tütün gibi alışkanlıklardan kaçınılarak sağlıklı ve mutlu bir aile tesis edilebilirdi. Dönemin sağlıkçıları, alkolün, verem hastalığına yol açtığı ve veremin de raşitizm ile kamburluğa sebep olduğunu kabul görmüştü. Bu alışkanlıklara sahip ebeveynlerden doğan çocuklarda söz konusu hastalıklara yakalanma ve ölme riskinin yüksek olduğu topluma sıklıkla anlatılmıştır. Türk ailesini kötü bir geleceğe sevk etmesi muhtemel olan bu tehlikeli durum dönemin yayınlarında görsel olarak da anne ve babalara anlatılmıştı.

Toplumunu bilinçlendirmek adına dönemin yayınlarında alkolün sebep olduğu hastalıkların aileleri nasıl etkilediği gösterilmiş ve görsel olarak oldukça etkileyici resimlere yer verilmiştir. Örnek bir görselde alkolik bir babanın evlatları kambur ve raşitik olarak çizilmişti⁴⁹¹.

1928 yılında Türkiye Cumhuriyeti Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti tarafından hazırlanan “Sıhhi Müze Rehberi” adlı eser’de de içki ve kokain kullanımının bedensel, ruhsal ve sosyal zararlarından bahsedilmiştir. İçki belası başlığı altında şu satırlara yer verilmiştir: “İçki, beşeriyet için bir alettir. Bedeni tahrib, sıhhati ihlal, ahlakı ifsâd ettiği gibi bütün bir ailenin mahvı ve harabesine

⁴⁹⁰ A.g.e.,s.50

⁴⁹¹ **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.79.

sebebiyet verir”⁴⁹². Ayrıca eserde bu alışkanlıklara sahip ailelerden doğan çocukların da sağlıklı bir şekilde dünyaya geleceği anlatılmıştır.

Sağlıklı bir aile ve toplum oluşturmak için yapılan çalışmalardan bir tanesi de “Aile Hekimliği’nin” meydana getirilmesidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında sağlıklı bir millet meydana getirmek için her Türk ailesinin mutlaka bir aile hekiminin bulunması ve aile bireylerinin sağlıklarının takip edilmesi gerektiği ileri sürülmekteydi. Böyle bir uygulamanın Türk Ailesini her yönden daha sağlıklı bir hale getireceği ve çocuk ölümlerini azaltacağı düşünülmekteydi. Bu fikre göre; her ailenin bir hekimi olmalı ve haftada bir düzenli olarak bu hekim aileyi ziyaret, muayene etmeli, aile hastalıklar konusunda bilgilendirilmeli ve gerekli olan tedavi yapılmalıdır. Aile hekimi, aile için adeta bir sıhhat müşaviri olmalıdır. Ancak aileyi tanıyan doktor, aile bireylerine daha faydalı olabilir. Himaye-i Etfal Cemiyeti, aile hekimi fikrinin sahibi olmakla beraber bunu uygulamaya geçirmek için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Cemiyet’e bağlı yayın yapan Gülbüz Türk Çocuğu Mecmuası’nda, kendilerine bir aile doktoru isteyenlerin Cemiyet merkezlerine başvurarak müracaat ettikleri takdirde bunu temin ettirebileceklerini bildirmiştir⁴⁹³.

Cumhuriyete layık bir nesil yetiştirebilmek için dikkate alınması gerekenlerden biri de çocukları sağlıklı olan sokaklardan uzaklaştırarak sıhhi ve güzel yerlerde oyunla meşgul etmektir. İlerlemiş, modern ülkelerde çocuk oyun alanları ve parklarına çok önem vermekteydiler. Çocukların eğlenebileceği, zaman geçirebileceği, gelişimlerine yardım edecek şekilde açık hava parkları ve alanları yapılmıştı. Bu konuda döneme örneklik yapacak ülke Amerika olarak görülmekteydi. Amerika’da 1925 yılında tesis edilen çocuk parklarına çok önem verilmiştir. Sırf yeni nesiller tesis edebilmek, Amerika’nın istikbalini sağlam ellere vermek için azimkâr, kuvvetli çocuklar yetiştirmek gayesi ile bu alanlara önem verilmiştir. Bu gaye için bir bütçe bile ayrılmıştı⁴⁹⁴.

⁴⁹² Dr.Hikmet Hamdi, **Sıhhi Müze Rehberi**, TC. Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, Yenigün Matbaası, Ankara, 1928, s.s.27-32.

⁴⁹³ “Her Türk Ailesi Mutlaka Bir Aile Hekimine Muhtaçtır”, **Gülbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.6, Mart 1927, s.s.2-3

⁴⁹⁴ Doktor Fuad, “Çocuk Parkları”, **Gülbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.6, Mart 1927, s.s.4-7.

5. ATATÜRK DÖNEMİ'NDE TÜRKİYE'DE ÇOCUK HAKLARI VE AİLE HUKUKUNA GENEL BAKIŞ

5.1. Cumhuriyet Öncesi'nde Türklerde Çocuk Hakları ve Aile Hukuku

Türkler, medeniyet kurmaya başladıklarından beri aile kurumuna oldukça değer vermişlerdir. Türkler, tarihleri boyunca yaşamış oldukları sosyal, ekonomik, dinsel ve siyasal gelişmeler sonucunda kendilerine has aile teşkilatı meydana getirmişlerdir. Birbirinden farklı coğrafyalarda siyasal varlık gösteren Türk kavimleri yaşadıkları kültürel etkileşimlerle ortak bir mahsul yarattılar. Bu meydana getirilen mahsulden bir tanesi de “Türk ailesi” dir. Türk aile hayatına dair esasların oluşumunda dinsel temasların da rolü oldukça büyüktür. Türk ailesi, zaman içerisinde bir takım değişimler yaşadı. Bunun sonucunda aile kurumu ve ona olan bakış açısı da farklılaştı. Böylelikle Türk ailesinin özelliklerini incelerken çeşitli zaman dilimlerine göre ayırmak gerekliliği doğmuştur. İslamiyet’le beraber Türk ailesi birçok açıdan değişim yaşamıştır. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde yaşanan anayasallaşma süreci ile aile kavramı yeni bir yapıya kavuşmuştur. Nihayetinde Mustafa Kemal’in önderliğinde Yeni Türkiye vücut buldu. Toplum ve devlet hayatında gerçekleştirilen inkılâplarla Yeni Türkiye’de Türk ailesi yeni bir şekil aldı.

Eski Türk Devletleri’nde aile yapısı ile ilgili en önemli bilgilere Göktürk ve Hun İmparatorluğu hakkındaki Çin kaynaklarından ulaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Orhun- Yenisey Yazıtları, Oğuz Kağan ve Türeyiş Destanları, Dede Korkut Hikâyeleri de Türkler’deki aile yapısı hakkında önemli veriler içeren tarihsel ürünlerdir⁴⁹⁵. Orhan Türkdoğan’a göre; “*Türklerde toplumun çekirdeği aileden oluşur. Bu da baba, oğul ve torunlardan ibarettir. Evlenip giden kızlar ile onların çocukları, aileden sayılmazdı. Görülüyor ki, Türk aile düzeni, adeta bir “aile sigortası” halinde kurulmuştur. Eski Türklerde, babadan sonra aileyi anne temsil ederdi. Bunun için annenin yeri, babanın diğer akrabalarından ileri olurdu. Babanın mirası anneye değerdi. Çocukların vasisi o idi. Türk Tarihi’de kadınların, hükümdarların naibi olabilmeleri veya devlet içinde büyük söz sahibi olmaları da bundan ileri geliyordu*”⁴⁹⁶. Türkdoğan’a göre, Eski Türklerde aile yapısında tek

⁴⁹⁵ Bkz. Bahaeddin Ögel, **Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi**, C.I-II, TTK Yay., 2015, çşt. syf.

⁴⁹⁶ Bkz. Orhan Türkdoğan, “Türk Ailesinin Genel Yapısı”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, TC. Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yay., Ankara, 1992.

eşlilik yaygındı. Anne ve babadan oluşan çekirdek aile tipi geçerliydi. Eski Türkler'in oluşturdukları ortak kültürde kadın ile aile kutsaldır ve değerlidir. Yine bu kültürde evlilik birliği önemlidir ve evlilik toplumda yerleşmiş bir eylemdir. Kadın, hukuksal, siyasal, ekonomik açıdan erkekle eşittir. Çocuk ta ayrı bir kıymete sahiptir. Soyun devamı için çocuk sahibi olmak önemlidir. Bir ailede çocuğun dünyaya gelmesinin sevinçle karşılanması ve doğumun ardından yapılan merasimler, çocuğun Türk ailesindeki önemini göstermektedir. Kız ve erkek çocuk arasında herhangi bir ayırım yapılmıyordu. Her ikisi de aile içinde eşit haklara sahipti. Çocuğun temel gereksinimlerinin karşılanmasında ve sosyalleşmesinde başta baba ve anne olmak üzere aile bireyleri çeşitli roller üstlenmişlerdi. Çocuk sağlıklı bir ortamda büyütülmeye çalışılırdı. Günün koşullarına göre ilk eğitim aile içinde verilirdi. Çocuk yetiştirmede en önemli hususlardan biri de çocuğun iyi bir aile terbiyesi alması ve içinde yaşadığı kültür ile inanışlarla donatılmasıydı.

İslamiyet öncesi Türklerde, görücü usulü ve aracı kullanma yoluyla evlilikler de yapılmıyordu. Türk kadını evlendiği ailenin bir üyesi olarak değerlendiriliyor ve ona kıymet veriliyordu. *“Türk aile hukukunun temelini teşkil eden bir gelenek de evlenmede “kalın” ve “başlık” veya başlık verilmesiydi. Kalın, kız ailesine verilen bir aile malıdır. Esasında kalın, başlıktan farklı idi. Kalın daha çok babası sağ iken oğullarının evlenebilmeleri için verdiği paydır. Başlık ise, evlenme sırasında kız ailesine verilen bir hediye görünüşündeydi. Kalın ise daha sosyal bir olaydır. Baba malından elbette ki kızlara da bir pay düşüyordu. Bu da kızın “çeyizi” idi. Genel olarak söylersek, kalın hem ekonomik bir değer, hem kadın açısından bir güvenlik, hem de ailenin bölünmezliği ile ilgili bir uygulama olmaktaydı”⁴⁹⁷.*

Türklerin, İslâm Dini'ni kabul etmesi ile beraber, Türk ailesi yeni özellikler edindi. Ancak, İslâmiyet öncesindeki Türk ailesinin kendine özgü yapısı tamamen değişmedi. İslâm dinin manevi getirileri ile harmanlanan Türk ailesi yeni bir boyut kazandı. Her ne kadar, aile erkek otoritesi ile idare ediliyor gibi görünse de çoğu zaman kadının ev içindeki otoritesi ve görevleri oldukça yüksekti. Çocuk, İslamiyet öncesindeki Türk aile yapısındaki gibi soyun devamı için önemli bir varlıktı. Evlilikte ise görücü usulü uygulaması devam etmiştir. Erkek ve kadının nikâh akdiyle evlenme şekli toplum tarafından en çok kabul edilen bir uygulamaydı. Nikâh

⁴⁹⁷ Bkz. Ali Güler, “İlk Yazılı Türkçe Metinlerde Aile ve Unsurları”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yay., Ankara, 1992.

akdi, dini nikâh şeklinde yapılmaktaydı. Devlet tarafından hazırlanan resmi ve yazılı olan bir nikâh akdi mevcut değildi. İslâm'a göre bir kadında aranan özelliklerden bazıları onun namuslu, hürmetkâr olmasıdır. Kadının, eşine ve çocuklarına hizmet etmesi ve aile hayatına sevgi- saygı çerçevesinde katkıda bulunması beklenirdi.

Dünya Tarihi'ne yaşadığı süre içerisinde yön veren en güçlü Müslüman Türk Devletlerinden biri de Osmanlı İmparatorluğu'dur. Osmanlı İmparatorluğu'nda birbirinden farklı din ve kültürlere sahip toplulukların yaşamaktaydı. Arap, Ermeni, Rum, Kürt, Türk gibi topluluklar hem inanışları hem de kültürleri ile kuşatılmış kendilerine has bir aile teşkilatını meydana getirmişlerdi. Egemen olan Türk ve İslam unsuru içerisinde Türk ailesinin, Osmanlı Toplumunda önemli bir değeri vardı.

Refik Turan'a göre; Osmanlı'nın Kuruluş Döneminde Türk ailesi, İslamiyet öncesindeki özelliklerini taşımakla beraber, kendine özgü özelliklere de sahip olmuştu. Ailenin en birincil görevi, dünyaya çocuk getirmek ve büyütme idi. Kadının toplumdaki yeri büyüktü. Kadınlar, daha çok ev işleri ve çocuk bakımı ile ilgili görünse de dışarıda, sosyal hayatta da önemli vazifeleri yapıyorlardı. Turan'a göre kadın her ne kadar erkeğin emrindeyse de evinin mutlak hâkimiydi. Özellikle Osmanlı'nın kuruluş döneminde Osmanlı kadınları, çok farklı alanlarda da kendini göstermişti. Onlar, savaş alanlarında erkekle beraber önemli vazifelere atılmışlardı. Bunun en güzel örneği, "Bâcıyân-ı Rum" teşkilatıdır. Osmanlı'da kadının namusu ve güvenliği de önemliydi. Kadın, güvenlik ve namus açısından koruma altında tutuluyordu⁴⁹⁸.

Ahmet Tabakoğlu'na göre: *"Evrensel bir vakta olarak aile, Osmanlı toplumunda bazı farklılıklara sahiptir. Bu farklılıklar büyük ölçüde İslamiyet tarafından belirlenmiştir. Kur'ân ve hadislerde aile hayatına ve kadına verilen yer İslâm'ın aileyi toplum hayatının temeli olarak kabul ettiğine işaret eder. Yine İslâm miras sistemi, özellikle kız çocukları için sağladığı güvenceler açısından aile hayatını teşvik etmektedir. İslâm, kadını ve aileyi korunması gereken unsurlar olarak görür. İslâm'ın getirdiği bir başka eğilim de evlilik yaşının bulûğ çağına kadar indirilmesi, bir başka deyişle erken evliliklerdir. Bu eğilimin bir sonucu hızlı nüfus*

⁴⁹⁸ Bkz. Refik Turan, "Osmanlıların Kuruluş Yıllarında Türk Ailesi", **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yay., Ankara,1992.

artışıdır”⁴⁹⁹. Tabakoğlu’na göre; Osmanlı Devleti’nde evlenmede çok eşlilik çeşidi vardı. İslâm bir erkeğin dörde kadar eş almalarına adil olmak şartı ile izin veriyordu. Buna rağmen daha çok tek eş ile evlenme yaygındı. Osmanlı toplumunda anne, baba ve çocuktan oluşan çekirdek aile tipi vardı.

“Yenileşme döneminde Osmanlı ailesi düşünce ve uygulamasında değişmeler görülür. Batı’da XIX. yüzyıl burjuva ailesi Osmanlı, özellikle Jön Türk ve daha sonra İttihat ve Terakki ideologlarını etkiler. Batı’da sanayi kapitalizmi ve onunla doğan sosyoloji gibi ideolojiler kadına daha önceki çağlarda görülmeyen bir yer vermekteydi. Bu görüşler, Ziya Gökalp gibi sosyologların Osmanlı toplumunda II. Meşrutiyet sonrasında meydana gelen değişmelerle birlikte Türk ailesinin nasıl olması gerektiği konusunda fikirleri ileri sürmelerine yol açtı. Bunda temel çizgi İslam öncesi Türk aile yapısının ortaya çıkarılmasıdır. Osmanlı sahasına yeni yeni girmekte olan feminizm gibi akımlar dikkat çeker. II. Meşrutiyet’in Batılılaşma yolunda attığı büyük adım kadının ve sosyal statüsünün ve aile hayatının da değişmesine yol açtı. Yeni açılmakta olan Batı tipi mekteplerde kızlar için de ayrı ve karma olarak eğitim başladı. Birçoğu feminist karakterli kadın dernekleri kuruldu. Birinci Dünya Savaşı’ndaki erkek nüfus kaybı kadınların toplum ve çalışma hayatına daha çok girmelerine yol açtı. Bu gibi buhran ortamları cinsel ahlâkın değişmesine, cinsel sağlığın bozulmasına, meşru olmayan ilişkilerin artmasına, hatta hürriyetler açısından savunulmasına yol açtı”⁵⁰⁰.

“Osmanlı İmparatorluğu, XIX. Yüzyıldan itibaren anayasallaşma sürecine girdi. Bu süreç 1808 Sened-i İttifak ile başlar. 1839’da Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanı ile anayasallaşma süreci devam etti. Sultan Abdülmecit Döneminde ilan edilen bu fermanla devlet, vatandaşlarının bir takım temel hak ve hürriyetlerini vermek ve korumakla yükümlü oluyordu. Bu fermanlar ile vergi sisteminde, can, mal, namus güvenliğinde, askere alma ilkelerinde eşitliğe dayalı bir kanun üstünlüğü getiriliyordu”⁵⁰¹. Söz konusu fermanlarla başlayan yenileşme hareketi siyasi ve hukuki bir hareket gibi görünüyordu. Aslında bu hareketin sonucunda toplumda bir takım sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmeler görüldü. Toplumda yaşanan değişme

⁴⁹⁹ Bkz. Ahmet Tabakoğlu, “Osmanlı toplumunda Aile”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yay., Ankara,1992.

⁵⁰⁰ Bkz. Ahmet Tabakoğlu, “Osmanlı toplumunda Aile”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yay., Ankara,1992.

⁵⁰¹ Osmanlı’daki Anayasal gelişmeleri için Bkz. Bülent Tanör, **Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri**,Yapı Kredi Yay., İstanbul 2015.

ve gelişmeler, Osmanlı'daki aileye de yansdı. Fermanlarda, kadın, çocuk veya aile hakları ile ilgili ibareler yoktu. Fermanların diğer haklar bakımından getirileri ile toplum hayatında sağlanan değişimler aileye de yön verdi. Yapısal bir değişiklik olmamasına rağmen aile içindeki bireylerin yeni özellikler kazanmasına neden oldu. Bu dönemde en çok kadın'ın toplumdaki yeri ve önemi üzerine oluşturulmuş fikirler dikkat çekicidir. Bu fikirler, kadının eğitim alma hakkının ve toplumsal hayata katılma hakkının verilmesi ile ilgiliydi.

“Tanzimat öncesinde kadını eve, haneye çekerek bütünüyle koca ve çocukların hizmeti işleviyle sınırlayan aile, Tanzimat'ın yol açtığı sosyo-kültürel ortamla birlikte kadına da dış dünyayı algılayacak bir pencere açmıştır. Kadına ve Kadın Haklarına ilişkin özel bir belirleme olmamasına rağmen “Hatt-ı Hümayûn”a esas olan genel haklar çerçevesinde gelişen “serbest” i içinde kadın haklarının ve kadın eğitiminin de bundan payını aldığı söylenebilir”⁵⁰². Kadınların eğitim hakkını yasal olarak destekleyen dönemin en hatırı sayılır gelişmesi 1869 yılındaki Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'dir⁵⁰³. Osmanlı Devleti'de kız çocukları sadece sıbyan mekteplerine gidebiliyorlardı. Burada verilen eğitim ilköğretim düzeyinde idi. Böylece Umumiye Nizamnamesi kız çocuklarına yeni bir eğitim hakkı sunmuştur. “Kız çocukları için yeni açılacak olan rüştiyelere ve daha önceden mevcut olan kız mekatib-i sıbyan okullarına bayan öğretmen yetiştirmek amacı ile nizamnamede bir Dârümuallimat kurulması tasarlandı. Adı geçen okul Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin yayınlanmasından bir yıl sonra 1870 tarihinde açıldı. 1869 Nizamname'sinin kadınların eğitimi konusundaki faydası elbette yalnız bayan öğretmen yetiştirme konusunda olmadı. Bu nizamname ile kadının eğitimi için sınırlı da olsa önemli birtakım yenilikler başladı. İlk defa kadınlara mahsus mesleki eğitime yönelik bir kız sanayi mektebi, bugünkü kız meslek liselerine benzerlik gösteren, Yedikule Kız Sanayi Mektebi açıldı.”⁵⁰⁴

Tanzimat'tan sonra Osmanlı toplumunda, aile algısındaki büyük değişimler I. ve II. Meşrutiyet dönemlerinde yaşandı. Meşrutiyet sistemi, Osmanlı toplumunun yeni değerlerle tanışmasını sağladı. Meşrutiyet ile başlayan modernleşme sürecinde

⁵⁰² İsmail Doğan, “Tanzimat Sonrası Sosyo-Kültürel Değişmeler ve Türk Ailesi”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yay., Ankara, 1992, s.168-190.

⁵⁰³ 1869 yılı Maarif-i Umumiye Nizamnamesi için bkz. **Düstur**, I. Tertip, C.2, s.s.184-219.

⁵⁰⁴ Hamza Altın, “1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri”, **Firat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 13:1, 2008, s.280.

aile hayatında, kadın erkek ilişkilerinde bir takım gelişmeler oldu⁵⁰⁵. “İttihatçıların gündeme getirdikleri “yeni hayat” Osmanlı’nın değerler sisteminde ve toplumsal yapısında köklü değişiklikleri gerektirir. Bu değişimde kadın ve aile ana ilgi odaklarıdır. İttihatçı dönemin ilk yıllarında, milliyetçilikle uyum içinde yeni bir aile yapısına yönelinir. Pederşahi aile yapısı yerine çekirdek aile gündeme gelir. Kadın özgürlüğü ve buna uygun bir aile yapısı, İttihatçıların deyişiyle “yeni aile” ya da “milli aile”, “yeni hayat” anlayışının ana eksenlerdir”⁵⁰⁶. Tanzimat döneminde aile hayatına da etki eden taklide dayalı yanlış batılılaşma ile bazı aile bireyleri farklı davranışlar kazanma eğilimi göstermişlerdi. Meşrutiyet yönetiminin oluşturmak istediği aile algısında ise taklitçilik yer almıyordu. Meşrutiyet’in ortaya koyduğu en önemli değerlerden bir tanesi de özgürlüktü. Haklar açısından sağlanmaya çalışılan eşitlik ve özgürlük gibi kavramlardan kadının da hak ettiği payını alması gerekiyordu. 19. Yüzyıldan itibaren kadının toplumdaki rolü dönemin aydınları tarafından tartışılır olmuştur. II. Meşrutiyet’in ilanına kadar kadınların sahip olduğu ve sahip olması gereken hak ve hürriyetler İstanbul’un yayın hayatının gündemindeydi. Kadınların, toplumda yer edinmeleri ve onların sorunlarına çözüm aranması, aile ve toplumun faydasına görülüyordu. Celal Nuri⁵⁰⁷, Namık Kemal, Şinasi, Ahmet Mithat, Şemsettin Sami, Baha Tevfik, Fatma Aliye, Abdullah Cevdet, Ziya Paşa, Mevlânzâde Rıfat... gibi aydınlar aile hayatına yenilikçi bir yön vermeye çalıştılar. Kadınların sosyal yaşamda Batılı hareket tarzlarına sahip olmaları sakıncalı görülüyordu. Hanımlar, ahlaklarını korudukları sürece Batı’nın kapısını aralayabiliyorlardı. Dönemin bazı aydınları Batının değerlerini kabul ettikleri gibi aslında İslâm’ın kadına verdiği hakların tam olarak anlaşılmadığı ve toplumda tam olarak yerleşmediğini söylemekteydiler. Aslında İslâm dini, kadınlara yönelik tutumlarda eşitliği ve adaleti öngörmekteydi. Ancak, toplum bu tutumları tam olarak uygulamıyordu. Sağlıklı bir ailenin tesisi için toplum, kadının layık olduğu ve ihtiyaç duyduğu bütün imkânları onlara sağlanmalıydı. Bu nedenle kadınlar, tahsil görebilmeli ve bu yolla çeşitli mesleklere sahip olup toplumsal hayata katkı verebilmeliydiler. Osmanlıda kadınların eğitim seviyesinin artırılması isteği aslında çocukların ve tüm toplumun eğitim seviyesinin artırılması isteğinin bir

⁵⁰⁵ Türk Modernleşmesi ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Şerif Mardin, **Türk Modernleşmesi- Makaleler 4**, İletişim Yay., İstanbul 1991, çşt. syf.

⁵⁰⁶ Zafer Toprak, “II. Meşrutiyet Dönemi’nde, Devlet, Aile ve Feminizm”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yay., Ankara, 1992, s.221.

⁵⁰⁷ Celal Nuri’nin aile içindeki kadın rolüne ilişkin düşünceleri için bkz. Celal Nuri, **Kadınlarımız**, Matbaa-i İctihad, İstanbul, 1331, çşt. syf.

yansımasıydı. Dönemin aydınları cariyelik sisteminin kadın imajındaki yerini tartışmış ve harem anlayışından uzaklaşılması gereği üzerinde durmuşlardı. Kimi aydınlar, evliliklerin artık geleneksel bir yol olan görücü usul ile değil izdivaç yoluyla kadın ve erkeğin belirli kurallar içinde birbirlerini tanıyarak yapması gereği üzerinde durarak mutlu ailelerin ancak bu şekilde tesis edilebileceğini anlatmaya çalışmışlardır⁵⁰⁸. Bununla beraber aydınlar, evliliklerde tek eşliliğin tercih edilmesi, giyim kuşamda bazı serbestliklerin olmasının aslında İslâm'a aykırı olmadığı üzerinde durmuşlardır. II. Meşrutiyet Dönemi'ne kadar kadın ve aile konusu aydınlar tarafından oldukça irdelenmişti.

23 Temmuz 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı ile beraber Osmanlı Devleti'nde özgürleşme ve demokratikleşme yolunda büyük bir adım daha atılmıştı⁵⁰⁹. Artık Osmanlı yeni politik bir sürece girmişti. Ülkeyi ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel açıdan daha iyi noktalara taşıma isteği ile başlayan ve gelişen bu süreçte ne yazık ki her şey yolunda gitmedi. Osmanlı Devleti, dış ve iç kökenli birçok sıkıntı ile yüz yüze geldi. Özellikle Balkan uluslarının kendisinden koparak ayrılması, Avrupalı Devletlerin Osmanlı topraklarında gerçekleştirdikleri ilhaklar ile içerde İttihat ve Terakki yönetimine karşı yükselen muhalefetle yaşanan siyasi krizler ülkeyi büyük meselelerle karşı karşıya getirdi. Bütün bu çalkantılara rağmen sosyal hayattaki değişim rüzgarları esmeye devam ediyordu. Kadınların eğitim ve siyasal hakları ile onların aile içindeki yeri üzerinde farklı bakış açıları ile ele alınarak tartışmalar devam ediyordu. Kadınlara verilmesi gereken eğitimin niteliği ve amacı sorgulanıyordu. Kimilerine göre verilecek eğitim ile kadınlar, iyi bir anne ve ev hanımı olmalı ve aile hayatına katkı sağlayacak nitelikte olmalıydı. Yani okul, kadını aile hayatına hazırlamalıydı. Kimilerine göre kızlar, erkeklerle eşit şartlarda yüksek eğitim ve mesleki eğitim almalıydı. Bazı taraflar ise buna karşıydı. II. Meşrutiyet Dönemi'nde, Müslüman kadınların yabancı okullarda okuyup okumaması ile ilgili olumlu ve olumsuz düşünceler dile getirilmekten çekinilmedi⁵¹⁰.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde kadınlar, daha önce sahip olmadıkları bazı eğitim haklarına sahip olmaya başladılar. Tanzimat Dönemi'nde kızlar için rüştiyeler, kız

⁵⁰⁸ Aile kurumu ve izdivaç yolu ile evlilik üzerine bkz. "Mesut Bir Aile Nasıl Teşkil Eder?", **Erkekler Dünyası**, 6 Kânûn-ı Sâni 1329, s.5-6.

⁵⁰⁹ Bkz. Tarık Zafer Tunaya, **Hürriyetin İlanı-İkinci Meşrutiyet'in Siyasi Hayatına Bakışlar**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, Şubat 2004.

⁵¹⁰ Mustafa Ergün, **II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri(1908-1914)**, Ocak Yay., Ankara 1996.

öğretmen okulları ve mesleki eğitim veren sanayi ile ebe mektepleri de açılmıştı. Meşrutiyet döneminde ise kızların eğitim alması için idadiler açıldı. Yine Kız Sanayi Mektepleri, Ebe Mektepleri, Kız Öğretmen Okullarının⁵¹¹ bu dönemde açılması ile Osmanlı Devleti'nde yaşayan kadınların bazı temel hak ve özgürlüklerine kavuşması için yeni bir yol açılmış oldu. Çocuk yetiştirmede kadının eğitiminin ne kadar önemli olduğu az çok anlaşılmaya başladı. Bu fikri en çok dönemin aydınları savunarak bu konuya gazete ve dergi yazılarında yer verdiler. 1915 yılında İstanbul'da İnâs Darülfünunu kuruldu. Artık Osmanlı'da kadınlar sınırlı da olsa yüksek öğretimde eğitim görme şansına kavuşmuşlardı.

“İnâs Darülfünunu, II. Meşrutiyet sonrasında girilen modernleşme projesinin önemli ayaklarından olan kadının toplumsallaştırılması ve nesillerin biyolojik ve kültürel yeniden üretim sürecinde rol oynayacak annelerin, modern tekniklerle donatılmış iyi bir eğitimden geçmesi gerektiği fikriyle paralel olarak oluşturulmuştur”⁵¹².

Cumhuriyet öncesinde Osmanlı aile hayatına ilişkin tartışma ve gelişmelerin hukuksal boyuttaki en önemli dönüm noktasını Mecelle ve 25 Ekim 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin yürürlüğe girmesi oluşturur. Osmanlı'da 19.Yüzyıldan itibaren başlayan yasallaşma sürecinde bir takım reformlar yaşanırken aile hukuku ile ilgili herhangi bir yazılı bir kanun yoktu.

“Tanzimat ile başlayan süreç içinde hukukun belli başlı alanları ve bu arada medeni hukukun önemli bir kısmı Arazi Kanunnâmesi (1858) ve Mecelle-i Ahkâmı Adliyye ile (1868-1876) kanunlaştırılmış, ancak aile hukukuna sıra gelmemişti. Bu durum dönemin hukukçuları tarafından genellikle bir eksiklik olarak görülmüş ve tamamlanması yolunda temenniler dile getirilmişti.

Osmanlı Devleti'nde özellikle XVI. Yüzyıldan itibaren Hanefî mezhebinin katı bir biçimde uygulanması hukuki hayatta birtakım güçlüklerin doğmasına yol açıyordu. Kadınların boşanmasının çok sınırlı durumlarda kabul edilmesi buna örnek gösterilebilir. Bu tür problemlerin çözülebilmesi ancak diğer mezheplerden yararlanmakla mümkün olabilirdi. Nitekim 1916 yılında çıkarılan iki irâde-i seniyye

⁵¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Şefika Kurnaz, **Cumhuriyet öncesinde Türk Kadını (1839-1923)**,TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yay.,Ankara 1991.

⁵¹² Bahar Baskın, “II. Meşrutiyette Kadın Eğitime Yönelik Bir Girişim:İnas Darülfünunu”, **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:38, Mart 2008, s.91.

ile mezhep içindeki farklı görüşlerden ve Hanefi mezhebi dışındaki diğer fıkıh mezheplerinden istifade yolu açılmıştı. Ancak aile hukuku alanında ihtiyaç duyulan hukuki reformların diğer mezheplerden faydalanılarak hayat geçirilebilmesi için bu alanın bütün olarak kanunlaştırılması gerekiyordu”⁵¹³. Hem yargı ikililiğine son vermek hem aile hukuku ile ilişkin yazılı kurallar oluşturmak adına 8 Muharrem 1336 (25 Ekim 1917) yılında Hukûk-ı Âile Kararnamesi çıkarıldı. Kararnamenin dördüncü maddesine göre evlilik yaşı erkeklerde 18 kadınlarda ise 17dir. 18 yaşına gelmiş kişiler buluş çağına erdiklerini ispat ettikleri takdirde hâkim bu kişilerin izdivacına müsaade edebilmekteydi⁵¹⁴. Söz konusu yaşını doldurmamış kişilerin zorla evlendirilemeyeceği de bu kararnamede yer almaktaydı. Otuz birinci maddeye göre üç defa izdivaç eden bir kimsenin dördüncü defa izdivacı memnudur. Madde otuz sekiz şu şekildedir: üzerine evlenmemek ve evlendiği surette kendisi veya ikinci kadın boş olmak şartıyla bir kadını tezvici sahih ve şartı muteberdir⁵¹⁵. Kararname de boşanma ile hükümler de toplumun ihtiyaçlarına göre şekillenerek yeni kaideler getirmiştir. Kararnamenin 122,123, 126, 127,130. maddeleri boşanmada yeni esasları ortaya koymuştur. İttihat ve Terakki Yönetimi'nin sunduğu bu kararname aile hayatına dair birçok yenik getirmiştir. Ancak kararname 19 Haziran 1919 yılında yürürlükten kalkmıştır⁵¹⁶. Böylece Osmanlı'da kadın ve aileye yönelik rasyonel yaklaşımlarla hazırlanan ve yürürlüğe konulan kararname rafa kaldırılmıştır. Bundan sonraki süreçte Osmanlı'nın bir dizi savaşıyla siyasal ve hukuksal hayatının sonlanması, Anadolu'da yeni bir devletin “Türkiye Cumhuriyeti'nin” kurulması ile apayrı bir dönem başlamış, aile hukuku yeni dönemde yeni yaklaşımlarla ele alınmıştır.

5.2.Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de Çocuk Hakları ve Aile Hukuku

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren çocuk haklarının önemini kavramış ve bu hakların geliştirilmesi, devlet güvencesi altına alınması için çaba sarf etmiştir. Modern bir devlet olma sürecinde olan Türkiye, hem vatandaşlık anlayışını geliştirmek istiyor hem de toplumun gözünde adil bir güç olma kaygısı taşıyordu. Hukuk devleti olma yolunda Türkiye, vatandaşlarının haklarını yasal güvenceler

⁵¹³ Mehmet Akif Aydın, “Hukûk-ı Âile Kararnamesi”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1998, C.XVIII, s.314.

⁵¹⁴ **Hukûk-ı Âile Kararnamesi**, Kader Matbaası, İstanbul 1336, s.s.9-10.

⁵¹⁵ **A.g.e.**,s12.

⁵¹⁶ Mehmet Akif Aydın, “Hukûk-ı Âile Kararnamesi”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C.XVIII, İstanbul 1998, s.317.

altına almaya çalışmıştır. Böylelikle vatandaşlarının güvenini kazanan sağlam temeller üzerine oturmuş bir Türkiye yaratılabilecekti.

Türk Medeni Kanunu,17 Şubat 1926'da TBMM'de kabul edilmiş⁵¹⁷, 4 Ekim 1926 tarihinde de yürürlüğe girmiştir.⁵¹⁸ Mecelle'den sonra Türkiye'de uygulanan ilk çağdaş, akılcı, adil, ilerlemeci ve özgürlükçü yasal bir düzenlemedir. İsviçre'den aktarılan Türk Medeni Kanunu ile ülkede aile ve toplum ilişkileri yeni bir anlayış içerisinde düzenlenmiştir. Yeni kanunun yürürlüğe girmesiyle Türk Devrimi'nin sağlam bir adımı atılmıştır. Avrupa, uzun sürede meydana gelen gelişmeler ile bir aydınlanma süreci yaşadı. Bu süreçte insanların birer birey olduğu ve çeşitli hukuksal haklara sahip olması gerektiği devletlerce kabul gördü. Avrupa'da insan haklarının gelişimi ve bunların yasalaştırılması Türkiye'ye göre çok daha önce oldu. Mustafa Kemal, Türk Devrimi ile artık Türk Ulusu'nun da Avrupa'dakine benzer nitelikte kişisel haklara kavuşmasını temenni ediyordu. Türk toplum yapısına uygun olan Avrupa'nın evrensel değerleri Türkiye'de kabul görmeliydi. Yeni hukuk kurallarıyla Türk ailesi, diğer çağdaş uluslarla eşit statüde olmayı hak ediyordu⁵¹⁹.

Avrupa örneğine göre hukuksal alanda yapılan devrimlerde, Türk ulusunun karakteri ve ihtiyaçları göz ardı edilmedi. Hukuk devrimi gerçekleştirilirken ülkede devrim karşıtı olan çevreyle mücadele edildi. Bu dönemde oluşturulmak istenen hukuk sistemini için verilen mücadele sadece gerici çevreye karşı verilmemişti. Bu konuda daimi surette çok çalışılmalı, toplumun da uyum sağlaması için büyük bir mücadele verilmeliydi. *“Bu hukuk mücadelesinde; kadın erkek eşitliğini tesis etmek, aile düzenini çağdaş ilkelere bağlı olarak yeniden ve baştan düzenlemek, ayrımcı ve cinsiyet farkı gözeten miras kurallarını bırakmak, mülkiyet hakkını ve diğer nesnel hakları modern hukukun benimsediği ilkelere bağlamak, ticari ve ekonomik hayatımızın belkemiği borç ilişkilerini çağın ekonomik gereksinimlerine uygun hükümler aracılığıyla düzenlemek özel hukukumuz açısından hukuk devriminin özünü oluşturuyordu”*⁵²⁰.

⁵¹⁷ Medeni Kanun için Bkz. **Resmi Gazete**, No:339, 4 Nisan 1926,

⁵¹⁸ Kanun-ı Medeni (Kabul Tarihi 17.02.1926, Kanun No:743) için Bkz. **TBMM. Zabıt Ceridesi**, D.II, İ:III, C.20, s.76.

⁵¹⁹ Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. Tekin Alp, **Kemalizm**, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, Mayıs 1998,çşt. syf.

⁵²⁰ M. İlhan Uluhan, Türk Medeni Kanunu'nun Dünü ve Bugünü, **İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.I, S.1-2, 2002, s.s.157-158.

Türkiye’de Medeni Kanun’un kabul edilmesi millet açısından hayati bir önem arz etmekteydi. Türk Milleti’nin yaşaması ve gelişmesi için çok önemli bir gereksinimdi. Türk Devrimi ancak Medeni Kanun gibi yasaların kabulü ile tamamlanacak ve anlam bulacaktı. Bütün çağdaş dünya temsilcileri, bu yasayı kabul ve takdir etmişti. Böylesine çağdaş bir yasanın imkânlarından faydalanmayı Türk Milleti de hak ediyordu. Medeni Kanun’u hazırlayan dönemin Adliye Vekili Mahmut Esat Bey’e göre; Medeni Kanun’un kabulü ile Türklerin asırlardan beri devam eden geri kalmışlığı son bulacaktı. Dokuz yüzden fazla maddeyi içeren bu kanun ile “*ulusumuz on üç yüzyılın kendisini çeviren hastalıklı inançlarından ve kargaşadan kurtulmuş, eski uygarlığın kapılarını kapayarak yaşam ve verimlilik getiren çağdaş uygarlığın içine girmiş bulunacaktı*”⁵²¹. Aynı zamanda Türk kadını ve annesi hak ettiği konuma ulaşacaktı. Bu konuda Mahmut Esat Bey fikirlerini şu şekilde açıklamıştır: “*Türk Tarihi’nin bendenizin anlayışına göre en hazin siması Türk Kadınıdır. Yeni lâyihanın aile teşkilatı ve miras ahkâmı şimdiye kadar istenildiği zaman kolundan tutularak bir esir gibi yerden yere vurulan, fakat ta ezelden hanım olan Türk Annesini lâyük olduğu mevkii ihtirâmına getirecektir. Türk Annesini mevkii hakikisine ve ihtiramına getirecek olan bu kanun, unutmamak lazımdır ki, aynı zamanda Türk Camiasını en kuvvetli ve en esaslı bir surette tarsin etmiş olacaktır*”⁵²². Kadının güçlenmesi, ona saygı ve hak ettiği değer verilmesi ile güçlü aileler ve nihayetinde güçlü bir Türkiye kurulmuş olacaktı. Dönemin Mentеше Milletvekili olan Şükrü Kaya’nın Medeni Kanun ile ilgili fikirleri oldukça akılcı ve dikkat çekicidir. Ona göre; Medeni Kanun, Türkiye için medeni, içtimai, hayatî, insanî ve katî bir ihtiyaçtır. Türkiye bir kurtarıcının önderliğinde yeni bir sürece girmişti. Türk Milleti ilerleme ve yükselme yolunda en çağdaş ve medeni olan gelişmeler için adım attı. Bu yolda insan ilişkilerini düzenleyen kuralların sert, donuk ve dinsel esaslara bağlı olması tamamen bir mantıksızlık göstergesi sayılırdı. Değişen dünya düzeni üzerinde insan ilişkileri de değişiyor ve süreklilik arz ediyordu. Evlatlık, babalık, karılık, kocalık, evlenme ve boşanma gibi şahsi münasebetler Avrupa’da yasalarla düzenlenmişti. Yazılı kurallara göre devlet kontrol ve garantisine alınmıştı. Türkiye’de ise bu konuda olumlu, istikrarlı ve uygun hüküm ve kanunlar yoktu. Türkiye’de Cumhuriyet’e değin Avrupa’daki gibi kişi münasebetlerini

⁵²¹“Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt’un 1926 Yılında Yazdığı Medeni Kanun Genel Gerekçesi”, **Mahmut Esat Bozkurt Anısına Armağan(1892-1943)**, İstanbul Barosu Yay.,2008, s.118.

⁵²² **TBMM Zabıt Ceridesi**, D.II, C.22, İçtima Senesi:III, 17.02.1926,s.230.

düzenleyen ve milletin ihtiyacına cevap verebilen akılcı ve faydacı bir medeni yasa yapılamamıştı. Çeşitli düşünce, durumlara hatta mezhep ve oylara göre kurallar konulmuştu. Çoğu zaman bu kurallar toplumda aile konusundaki anlaşmazlık ve sorunları çözmede yetersiz kalıyor ve kişi mağduriyeti yaşıyordu⁵²³. Toplumun ihtiyaçlarını karşılayamayan kanunlar değişmek zorundadır. Cumhuriyet rejiminin Türkiye’de kabulü ile artık rejime uygun olan yeni kanunlar hazırlandı ve onları uygulama fırsatı yakalandı. 1926 Medeni Kanunu, süre gelen ihtiyaçlara göre sonraki yıllarda değişime uğradı. Türkiye’de 1926’dan sonra kadın ve aile hayatında yapılan yasal düzenlemeler, eşitliği sayılmaya yönelik çabaları oluşturmuştur⁵²⁴. Medeni Kanun’un kabulünden sonra kişiler buna uygun bir biçimde ilişkilerini gerçekleştirmişlerdir. Dönemin gazetelerinden olan Cumhuriyet, 5 Teşrin-i evvel 1926 yılında “Kanunu Medeni’nin Tatbikatına Başlandı” şeklinde bir habere yer vermişti. Habere göre birçok çift evlenmek için belediyeye başvurmuştu. Yalnız Beyoğlu belediye dairesine bir günde sekiz müracaat olmuştu⁵²⁵. Bununla beraber Vakit Gazetesi de “Evlenme Talepleri Bir Gün İçinde Yirmiye Geçmiştir” başlığıyla benzer bir habere yer vermişti. Bu süreçten itibaren Medeni Kanun hızlı bir şekilde Türk toplumunda yer edinmiş ve kabul görmüştür.

Devrim öncesinde Türkiye’de Türk ailesi adeta yaşam fonksiyonlarını yitirmişti. Medeni Kanunla, Türk Ailesi yeniden hayata bağlanarak yeni bir hayata kavuştu. Şükrü Kaya, bu konuda fikirlerini mecliste şu şekilde dile getirmiştir:

“Efendiler, milletler ailelere istinâd eder. Aileler, millet bünyesinin en kuvvetli hücreleridir. Bir millet ki rüknü aslisi olan kadını hukukundan mahrum eder, hayattan iskat eder, kendi kendisine yarısını meflûç eder. Efendiler! Asırlardan beri Türk Kadınının yaptığı fedakârlık ve gösterdiği fazilet kendisine karşı lazım gelen hürmete hak kazandırmıştır. Türk erkeklerinin civanmertliği ve seciyesi ve hususiyile Türk kadınının fazileti artık bu müsâvâtsizlikleri izâle etmek zamanını çok geçirmiştir. Encümen, Türk seciyesine ve Türk ihtiyacına en layık olan kanunun bu kanun bu kanun olduğuna kanidir. Ve bu kanun doğrudan doğruya İsviçre Kanunu’ndan ve harfiyen nakledilmiştir. Nazari olarak denilebilir ki, mevcut ahkâmı ihtiyacı asra tevfiik ederek ayrıca bir kanun yapılabilirdi. Efendiler ayrı ayrı esaslara

⁵²³ A.g.e., s.231.

⁵²⁴ Sera Reyhani Yüksel, “Türk Medeni Kanunu Bakımından Kadın-Erkek Eşitliği”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.XVII, S.2, Yıl:2014, Ankara, s.s.175-200.

⁵²⁵ “Kanunu Medeni’nin Tatbikatına Başlandı”, **Cumhuriyet**, 5 Teşrin-i Evvel 1926, s.1

ve unsurlara mensup olan desatiri birleştirmek âdeta muhtelifül-cins şeyayı cem etmeye benzer”⁵²⁶. Medeni Kanunla, Türk kadını, toplumda gerçek yerini bulacak, Türk ailesi kuvvetlenecek, Türk yetimleri ve çocukları himaye olunacaktı. Tüm ülke vatandaşları eşit ölçüde Medeni Kanun’dan faydalanabilecekti. Kanun-ı Medeni’nin 27. maddesine göre “çocuk, sağ doğmak şartıyla, ana rahmine düştüğü andan itibaren medeni haklarından istifade edebilecektir”⁵²⁷. Bu süreçten itibaren her birey kendini yasal olarak güvence altında hissedecektir. Aile kurumu, Türk Kanun-u Medenisi’nin İkinci Kitap’taki Aile Hukuku’na göre şekillenecek ve korunup, gelişecekti. 1926 Türk Kanun-u Medenisi ile Türkiye’de Cumhuriyet öncesinde toplumda kendini gösteren kadın-erkek eşitsizliği ve ayrımcılığı bir nebze de olsa değişmeye başladı. Osmanlı Devleti’nde uygulanan Mecelleye kıyasla, 1926 Medeni Kanunu kadına reform sayılabilecek nitelikte yeni haklar sunuyordu. 1926 yılı Medeni Kanunu, Türk kadınının aile içindeki yerini, eski yasalara göre daha ileri bir noktaya taşımıştır. Bu nedenle kanun, ilerlemenin bir başlangıcı sayılabilir⁵²⁸.

Ülkü Mecmuası’nın yazar kadrosu, kadın haklarının gelişimini yakından takip etmekte ve hakların geliştirilmesini destekleyen yazılar yazmaktaydılar. Derginin yazar kadrosundan olan Necip Ali konu hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştı: “Memleketimizde kadın hareketlerinin radikal bir tarzda başlangıcı tarihini Kanunu Medeni’nin neşir ve ilanı olarak tespit edebiliriz. Kanunu Medeni ile kadın patriarkal ailedeki tabi vaziyetten kurtularak konjügal ailenin bahşettiği hürriyet ve müsavati kazanmıştır. Bizim eski aile bünyemizde kadına birçok haklar ve salahiyetler verilmiş ve onun cemiyetteki kıymeti az çok tanınmış olmasına rağmen kadın, menkul eşya gibi bir mal telakki edilmişti. Nikâhın fıkha göre tarifi (kendisine mahsus olmak şartıyla istifade etmek) ten ibaretti. Medeni Kanunumuzla nikâh işi iki tarafa borç yükleyen bir akit mahiyetine girdikten sonradır ki, kadın cemiyetteki manevi ve maddi vaziyetini kazanmış, mal halinden kurtularak insan şeref ve hukukunu kazanan kadın, bundan sonradır ki hayata atılmaya başlamıştır. Çok az zaman zarfında Türk Kadını; doktor, hukukçu, eczacı, mühendis vesaire olarak memlekete hizmet yolunda erkek meslektaşlarıyla el ele vermiştir”⁵²⁹. 1926 yılından

⁵²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, D:II, C:22, İctima Senesi:III, 17.02.1926,s.231.

⁵²⁷ Bkz. Türk Kanun-u Medenisi, 4.10.1926, Madde:27.

⁵²⁸ Bkz. Güleendam Temp, “Hukuk Önünde Kadın-Erkek Eşitliği”, Çağdaş Hukuk, Çağdaş Hukukçular Derneği Yay., Yıl:2, Eylül-Ekim 1993, s.s.17-18,

⁵²⁹ Necip Ali, “Türk İnkılabında Yeni Bir Adım Daha”, Ülkü, Halkevleri Mecmuası, S.10,C.2, İkinci Teşrin 1933, s.273.

beri Türk kadının çalışma hayatının içinde yer alması yasalarla devlet tarafından güvence altına alınmıştır. 18 Mart 1926 yılında kabul edilen 788 numaralı Memurin Kanunu'nda⁵³⁰ kadınların, memur ve müstahdem olmalarının serbest olduğunu belirten bir madde bulunmaktadır. Buna göre; *“Kadınların memur ve müstahdem olmaları caizdir. Ne gibi memuriyet ve hizmetlerde istihdam edilecekleri her vekâletin memurlarına ait kanunlarında tespit olunur”*⁵³¹.

Türkiye’de aile düzenini sağlayan Medeni Kanun’da ilerleyen zaman içerisinde toplumun ihtiyaçlarına ve dönemin gerekliliklerine göre bazı değişiklikler yapıldı. Bunlardan bir tanesi evlenme akdi ile ilgiliydi. 1937 yılında Dahiliye Vekâleti, Medeni Kanun’un hükümlerine muhalif olarak evlenenlerle, bunları haber vermeyenler hakkında valiliklere bir tamim göndermişti. Dönemin gazeteleri bu tamimi haber olarak yayınlamıştı. Haber gazetede şu şekilde yer almıştı:

*“Türk Ceza Kanunu’nun 237. maddesi: Evlenmeleri kanunen memnu olan kimselerin memnuiyetlerini bilerek akidlerini yapan memurlarla bunları evlenmeye sevk eden veli ve vasilere ceza tertip etmekle beraber medeni nikâhın yapıldığına dair vesikaları görmeden dini şekilde nikâh akideden imam ve sair ruhani memurları cezalandırmakla iktifa etmiş, memnuiyet hilafına veya medeni nikâh yapmaksızın dini merasim icrası suretiyle evlenenler hakkında cezai müeyyide koymamış idi. bu yüzden birçok kimselerin memnuiyet hilafına mükerreren kadın aldıkları görülmüştür. Hukuki bir kıymeti olamamakla beraber bu halin devamının aile nizamına iras edeceği zararların şümûl ve ehemmiyeti göz önünde tutularak ve Türk Ceza Kanunu’nun bazı maddelerini değiştiren 3038 sayılı kanunla yapılan tadilatta: Medeni Kanun hükümlerine göre evlenmeleri memnu bulunmasına rağmen evlenmiş olanların üç aydan iki seneye ve aralarında evlenme akdi olmaksızın evlenmenin dini merasimini yaptıran erkek ve kadınların da iki aydan altı aya kadar hapis cezasıyla cezalandırılacakları kabul edilmiştir. Erkeğin evli bulunması keyfiyeti de şiddet sebebi sayılarak erkek ve erkeğin evli olduğunu bilen kadın hakkında altı aydan üç seneye kadar hapis cezası tertib olunmuştur”*⁵³². 1937 yılındaki bu değişikliğin sebebi özellikle kırsalda bu yönde uygulamaların olmasıydı. Resmi nikâh yapmaksızın dini nikâh yoluyla çok eşliliğin tercih edilmesi modernleşme yolunda

⁵³⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, D.II, İçtima Senesi III, C.23, Kanun No:788, TBMM Matbaası, s.136.

⁵³¹ Kanun için bkz. **Resmi Ceride**, S.336, 31 Mart 1926.

⁵³²“Medeni Kanun Hükümlerine Aykırı Surette Evlenenler”, **Ulus**, 18.02.1937,s.2.

ilerleyen Türkiye’de toplumun çekirdeği olan aile düzeninin bozulmasına sebebiyet vermekteydi. Modernleşme arzusu içinde olan bir ülke için çok eşliliğin varlığı eski zamanların geri zihniyeti olarak idrak edilmekteydi.

1937 yılında Akşam Gazetesi’nde yer alan bir yazıda bazı kişilerin neden çok eşliliği tercih ettiği ve Medeni Kanun’a uymak istemediği ile ilgili şöyle bir saptama yapılmıştı:

“Medeni Kanun’daki evlenme şekillerine rağmen bazı yerde cahil halkın hâlâ eski usullere göre evlenmek istemeleri hükümetin dikkatini celbetmektedir. Bunun için vali, kaymakam ve muhtarlara yeniden sıkı emirler verildiğini gazeteler yazıyor. Bazı yerlerde birden fazla karı almak isteyenler görülüyormuş. Yahut, resmi ve medeni evlenme yerine gizlice eski usul, hoca ile nikah kıydıranlar varmış. Bu gibi hareketleri kanun suç sayıyor, cezalandırıyor. Bu cezalara rağmen bazı kimseler hâlâ niçin cahillik ve dik kafalılık ediyorlar?”

Hadisenin, ilk bakışta sanılacağı gibi din ile taassup ile alakası yoktur. Mesele birçok cemiyetlerde daima görüldüğü gibi, kanunlarla örf ve ananenin muvakkat çarpışmasından ibarettir. Yani geçicidir. Bazı ahval olur ki bir cemiyet içinde ve bir yerde kanunlar örf ve adetten, ananeden daha geri kalmıştır. Aynı evlenme meselesini misal alalım: Mesela kanun çıkmadan çok önce, Türkiye’nin ileri muhitlerinde, İstanbul’da iki üç karı ile evlenmek, meşru olduğu, kanun ve şeriat buna izin verdiği halde çok ayıptı. Cariye almak âdeti de böyleydi. Cemiyetin ahlâki vicdanı değişmiş, terakki etmiş, kanunlar geri kalmış, milli vicdanın yeni ahlâk duygularına göre değişmemişti. Anadolu’nun bazı yerlerinde tek tük görülen haller de eski, kökleşmiş ananelerle kanunun çarpışmasından ileri geliyor.

Türkiye’de birçok yerlerde kanundan evvel âme vicdanının ayıp saydığı hareketler, kanuni yasak şeklini aldıktan sonra, şurada burada tek tük devam etse bile çok süremez. Çünkü kadın ve evlenme bahsinde Medeni Kanun’un emrettiği şekiller binlerce yıl evvel dahi atalarımızın, Türk milli vicdanının tatbik ettiği müesseselerdir. Türkler, en eski devirlerde bir tek kadınla evlenebilirlerdi. Bu fena âdetler, çok yeni bir devirde Arap ve İran tesiri ile Türklere geçmiştir. Milli vicdana esasen uygun olmayan bu tek tük ahval, mümkün değil yaşayamaz”⁵³³.

⁵³³ Akşamcı, “Medeni Kanun’a Göre Evlenmek İstemeyenler”, **Akşam**, 7 Nisan 1937, s.3.

Cumhuriyet Dönemi'nde çocuk haklarının gelişimi konusunda toplumda bir algı yaratma çabası vardır. Bu konuda dönemin bazı edebiyatçı, gazeteci, bilim ve tıp adamlarının çabaları dikkate değerdir. Çocuk algısı yaratılmaya çalışılırken Avrupa'nın tarihine bakılarak çocuk meselesi hakkında meydana gelen değişimler takip edilmiştir. Avrupa ve Amerika'da çocukların durumlarının düzeltilmesi amacıyla yapılan faaliyetler incelenerek, Türkiye'de de çocuk meselesi için yapılması gerekenler ortaya konmuştur. Bununla birlikte Avrupa'da çocuk için meydana getirilmiş teşkilatlar, Türkiye için de arzulanmıştır. 1927 yılında bu konuda yazdığı yazılarla dikkat çeken isimlerden biri Sabiha Zekeriya Sertel'dir. Sertel, Hayat Mecmuası'nda yazmış olduğu bir makalede çocuk haklarının iyileştirilmesi için toplumun ve devletin gayret etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Özellikle çocuk haklarının oluşturulması ve korunmasında sosyal hizmet anlayışının meydana getirilmesi gerekiyordu. Ona göre; *“İctimâî sa'yın gayesi ferdleri teşkilatlar altında toplayıp ferde ictimâî haklarını temin etmek, ferdi ictimâî fert haline getirmektir. İctimâî hakkından mahrum ve bu hakkı davaya en kabiliyetsiz fert çocuktur. Bu tamamen cemiyetin sırtına kalan, cemiyetin kendine verdiği kalıba göre şekil alan, ferdiyetini ve şahsiyetini yapan çocuk, yarınki medeniyetin kurucusudur. Çocuk haklarını temin etmek ve çocuklara iyi imkânlar sunmaya çalışmak toplumun menfaatindedir. Cemiyet, her ferde karşı çeşitli mesuliyetlere sahiptir. Onun en büyük mesuliyeti yetişkinlerden çok daha fazla olarak çocuğa karşıdır. Bu hem kanuni hem de sosyal bir sorumluluktur. Bir insan cemiyetinde doğan her çocuğun bir evde büyüme, terbiye fırsatlarına malik olmak teneffüs, oyun, tahsil, cismani, ahlaki, manevi inkişafını yapabilmek vesâitine mazhar olmak en esaslı haklarıdır. Medeni bir cemiyette çocuk sokakta yardımsız ve himayesiz kalmaz. Çocuk başkalarının maddi menfaatlerini temin edebilen bir vasıta olamaz. Çocuk satılamaz, çocuk cahil kalmaz... Okumasında iken işte bilhassa ağır işlerde çalışamaz. Çocuk dövülemez. Çocuğa zulüm ve işkence edilemez. Bu insan cemiyetinde insan gibi doğmak, büyüme, yaşamak ve yükselmek her ictimâî fert gibi çocuğun da hakkıdır. İctimâî sa'yın çocuk salahındaki gayesi, çocuğa bu mahrum olduğu hakları te'mîndir. Tekâmül ve terakkisini muntazam yapan bir millet için hâl hiçbir şeyi ifade etmez. Hâl istediği kadar iyi veya fena olsun, eğer istikbâl me'mûn değilse hâldeki iyiliğin hiçbir manası yoktur. Bir cemiyetin istikbali çocuklarıdır. Yarınki cemiyeti bugünkü*

çocuklara bakarak tahmin edebiliyorsunuz. Bir memlekette çocukların yüzde yirmi beşi ölüm tehlikesine büyük bir kısmı irfansızlık, sıhhsızlık, gıdasızlık tehlikesine maruzsa istikbal korkunç demektir”⁵³⁴.

Sabiha Zekeriya Sertel, çocuk meselesini irdelerken toplumda çağdaş bir bakış açısı oluşturmak istiyordu. Çocuklara ait evrensel değerlerin Türkiye’de de gözler önüne serilmesi gerekiyordu. Çocuğun kendi kendine hak ve özgürlüklerini ortaya koyması ve bunun için çalışması mümkün değildir. Çocukların en temel ve doğal haklarının temini, toplumun ve devletin birincil görevleri arasındadır. Onların oyun oynama, sağlıklı bir aile içinde yaşama, eğitim görmeleri en doğal haklarıdır. Çocukların sokakta ilgisiz ve kimsesiz bir biçimde bırakılması, eğitim imkânlarından uzak tutulması, onların maddi ve manevi olarak istismara uğraması hiçbir topluluğa yakışmaz. Toplumların gelişmişlik düzeyini gösteren en önemli göstergelerden biri de o toplumdaki çocuğun mevcut durumudur. Gelişmişlik sadece bir ülkenin sahip olduğu ekonomik kıymetlerle ölçülemez. Çocuk ve kadına önem veren ve onları iyi olanaklarla donatmak için çalışan millet ve devletler, en gelişmiş milletler ve devletlerdir. Devletin ve milletin istikbali çocuğun istikbali doğrudan ilişkilidir. Sertel’e göre 19. Yüzyılın sonlarında Amerika’da bilim adamları artan çocuk vefatının nedenlerini inceleyerek bu sayının fazla olduğunu tespit etmiş, Amerika’nın sosyal bir tehlikeyle karşı karşıya olduğunu göstermişlerdi. Çocukların bir kısmı gıdasızlık ve bakımsızlıktan hayatlarını kaybetmiş, bir kısmı ağır işlerde çalıştırılmak suretiyle mahvedilmiş, bir kısmı da olumsuz davranışla maruz kalarak zihinsel açıdan zarar görmüştü. Amerika’da en başta sosyolog, psikologlar olmak üzere bazı bilim ve sanat adamları bu olumsuz durumu milletin gözünün önüne koymuşlar ve millete çocuk sorunları hakkında algı yaratmaya çalışmışlardı. Gelecekte çocukların ve milletin böylesine sosyal bir felaket yaşamaması için gazeteciler konu ile ilgili yazılar yazmış, papazlar kiliselerde vaaz vermiş, hatipler sokaklarda sergi açmışlardı. Bu şekilde halkın dikkatini çekip bir algı yaratmaya çalışmışlardı. İşte bütün bu istatistikleri ve çocukların vahim halinin gerçekliğini gören Amerikan halkı ayağa kalktı. Çocuk felaketine karşı adeta bir seferberlik başlatıldı. Amerika, önündeki bir seneyi çocuklarının durumunu düzeltmeye ayırdı. Millet ve hükümet ortak bir şekilde çalışmaya başladı. Neşriyat bu sahada ayrı teşkilat yapacaktı. Cemiyetler kuvvetlerini

⁵³⁴ Sabiha Zekeriya Sertel, “İctimâî Bahisler: İctimâî Sa’y: Çocuk Salâhı IV(Child Welfere), **Hayat Mecmuası**,C.I, S.19, Ankara,7 Nisan 1927,s.s.364-365.

bu sahada sarf edecekti. Ülke bir ordu gibi hep beraber çocuk meselesi için mücadele verecekti. Böyle bir sosyal dayanışma diğer devletler için iyi bir örnek oldu. Bütün medeni teşkilatlar bundan sonra ve bu sayede vücut buldular⁵³⁵.

Avrupa'da çocuklar için kurulmuş himaye teşkilatları çok eski dönemlerden beri vardı. Ancak bu işi dini bir müessese olan kiliseler üstlenmişti. Kiliseler, muhtaç çocuklara ve sığınacak yeri olmayan çocuklara yardım ediyorlardı. Çocuk teşkilatı dini müesseselerin altında kaldığı sürece bu yardımdaki gaye kuvvetli Hıristiyan yetiştirmek veya din okullarına öğrenci hazırlamaktı. Kilise, sokakta himayeye muhtaç çocukları, papaz okullarına veriyordu. Bu okullara yerleştiremediklerini ise darülacezeye, yaşlı ve bedensel engellilerin yanına yerleştiriyorlardı. Ancak bu tür yerler korunmaya muhtaç çocuklara uygun yerler değildirler. Himayeye muhtaç çocuklar için ayrı bir çocuk teşkilatı yapılmalıdır. Onların ihtiyaç duyduğu bu teşkilatta sıhhi, içtimâî, ahlaki esaslar uygulanmalıydı. Çocuk meselesi sadece dini müessesenin elinde kalmaz. Gayrı meşru gayeler için kullanılamaz. İşte bu yüzden Avrupa, dinsel dogmatizmden kurtulup bilimi kendine rehber alıp aydınlanmaya başladığında çocuk meselesini fenni bir iş olarak görmeye başlamıştır. Örneğin Amerika, modern anlamda bir çocuk teşkilatı kurup, her sınıf çocuğa uygulanacak usulleri ortaya koymuştu. 20. Yüzyılda Amerika'daki sosyologlar, korunmaya muhtaç olan çocukları ihmal edilmiş, muhtaç, ahlaksız, cismen ve ruhen hasta çocuklar olarak sınıflandırılıyordu. İhmal edilmiş olanlar, ailesi olup da bakılamayan kendi haline bırakılmış çocuklardır. Bunlar maddi ve bazen ahlaki ve sosyal yardıma muhtaçtırlar. Bu çocukların ailesinin hayatta olması onların yardıma muhtaç olmadığını göstermez. Cemiyetin teftişi ve yardımı, çocuklar için gereklidir. Çocuk büyötmek tamamen fenni bir iştir. Cahil bir anne ve baba çocuğun maddi ve manevi inkişafını gerçek anlamda karşılayamaz. Böyle bir ortamda büyüyen çocuk faydadan çok zarar görür. Çocuk sadece ailenin değil cemiyetindir de aynı zamanda. Bu nedenle devlet tarafından teşkil edilmiş çocuk teşkilatları, ailenin içine girerek çocuğun durumunu kontrol etmekteydi. Aile cemiyet içinde doğmuş, cemiyetle müteselsil bir iştiraki olan vazife ve mesuliyeti olan bir müessesedir. Kapılarını cemiyetine kapatıp kendi hududunda yaşayamaz. Cemiyetin buraya girmek umumi menfaatini iltizâm eden meselelerde bilhassa çocuk meselesinde nâzım ve mürşid rolü oynamak hem hakkı hem vazifesidir. Amerika'da devlet, ictimâî ajanları ile

⁵³⁵ A.g.e., s.364-365.

ailenin içine girerek çocuğun esas hakları ve ihtiyaçlarını temin ederdi. Bu kişiler çocuğun hangi şartlarda büyüdüğünü takip ediyorlardı. Çok kuvvetli bir şekilde oluşturulan teşkilat ile bütün ailelere ulaşılabilmekteydi. Her mahallede bir sıhhat istasyonu oluşturulmuştu. Anneler her hafta bu sıhhat istasyonlarına çocuklarını götürüp sağlık kontrollerini yaptırıyorlardı. Çocukların sağlık durumları her hafta sicillerine kaydedilirdi. Teşkilat görevlileri bir dost bir misafir gibi ailelerin evine gider her aileye çocuğuna karşı yapacağı vazifeleri gösterirdi. Anne ve çocuk bizzat takip edilir, çocuğun iyiliği için çalışılırdı.⁵³⁶ Acaba Amerika ve Avrupa'daki bu örnekler Türkiye'de de uygulanabilir miydi? Dönemin yazarları bu konuya kafa yoruyor, Avrupa ve Amerika'nın modernleşmenin de etkisiyle çocuk meselesini ele almasını takdir ediyor ve 20. Asır Türkiye'sinde çocuk lehine böyle bir algı yaratmaya çalışıyorlardı. Avrupa'dakine benzer bir şekilde çocukları himaye etme, anne ve babayı çocuk yetiştirme konusunda bilinçlendirme, sağlık ve gıda hizmeti verme çabaları gösteriliyordu. Avrupa'da yanlış usullerle bakılan ve ölüm tehlikesi yaşayan çocuklar devlet tarafından ailelerin elinden alınabiliyordu. Çocuk teşkilatı ve görevlileri aracılığıyla aileyi denetim altında tutuyordu. Türkiye'de de böyle bir teşkilat kurulması, muhtaç çocukların devlet tarafından korunmaya alınması ve sağlıklı koşullara kavuşturulması dönemin aydınlarının düşledikleri arasındaydı⁵³⁷.

Çocuk üzerinde kimlerin hakkı vardır. Onu dünyaya getiren anne ve baba, çocuk üzerinde sınırsız bir hakka mı sahiptirler? Devletin veya cemiyetin, çocuk üzerindeki hakları nedir? Devlet ve ailenin çocuk üzerindeki hakları yasal açıdan belirli çerçevede çizilmiş midir? İşe bütün bu meseleler 20. Yüzyıl Türkiye'sinde aydınların gündeme aldığı ve ülkede çocuk algısı oluşturmaya çalıştığı meselelerdir. Dönemin yazarlarından Kâzım Nami de bu konu üzerinde yazılar yazmıştır⁵³⁸. Yazara göre; devletin çocuk üzerinde ne derece hukuk sahibi olduğunu tayin etmelidir. Devlet, çocuklar üzerinde terbiyevi hakka sahiptir. Anne ve babalar kendilerini çocuğun tek sahibi olarak görmektedirler. Bazıları bu konuda o kadar kıskançtırlar ki çocukları üzerinde hiçbir ferdin ve hiçbir müessesenin, hatta devletin dahi hakkını tanımak istemezler. 20. Asırda birçok milletlerde ebeveyn ile devletin

⁵³⁶ Sabiha Zekeriyâ Sertel, "İctimâî Bahisler:İctimâî Sa'y: Çocuk Salahı IV(Child Welfare),**Hayat Mecmuası**,C.I, S.19, Ankara,7 Nisan 1927,s 364-365.

⁵³⁷ Fuat Umay'ın bu konu hakkındaki düşünceleri için Bkz. Dr. Mehmet Fuat Umay, **Cumhuriyet'in Kuruluş Yıllarında Bir Devrimci Doktorun Anıları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay.,İstanbul 2014, s.61.

⁵³⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kazım Nami,"Anne ve Babalara Bazı Vesâyâ",**Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.63-66.

çocuk üzerinde hakları ve vazifelerini belli eden bir gösterge yoktu. Sarhoş, sefil bir babanın bile elinden oğlunu alacak kanun mevcut değildi. Devletin gözü önünde binlerce çocuk fena şartlar içinde ve fena tesirler altında cemiyet içinde kaybolup gidiyordu. Yazara göre, devletin çocuk üzerindeki hakkı sadece siyasi değildir. Devlet siyasi bir teşekkül olmakla beraber en önemli vazifelerinden biri de içtimâîdir. Devletin çocuk üzerindeki hakkı çok daha kapsamlı olmalıdır. “Devlet, milli ideale göre şekil olduğu için çocuklara verilecek ruh ve seciyyenin telkîninde âmil olmak hakkını hâiz olmalıdır. Ana mektepleriyle tahsil mecburiyetini iki buçuk üç yaşındaki çocuklara kadar teşmil eden iyi müteşekkil devletler, ebeveyn hukukuna hâlel getirmeksizin devlet hakkını genişletmeye muvaffak olabilmişlerdir denilebilir. Bununla beraber devlet, daha resmi hayatında çocuğa karşı müttefik bulunmak mecburiyetinde olsa gerektir. Çocuk elbette ebeveynin malı değildir. Ebeveyn çocuklarına istedikleri mürebbiyeyi tutamaz. Kim olduğu belirsiz kimselerin terbiyesi altına elbette veremezler. Fakat bu memnûniyyetin müeyyidesi nedir? Bu müeyyideyi şunun bunun takbihinde ararsak aldanırız. Çünkü bu takbih, bugünkü cemiyetimizde vâki olmaz. Yahut olsa da bir asır bırakmadan geçer gider. Bence bu türlü müeyyideleri de devlet kanunlarla ifade etmenin yolunu bulmalıdır. Çocuk bugünün adamı değildir. Yarının cemiyetinde ya faal ya menfaal bir vaziyet almak mecburiyetindedir. Ebeveyn çocuk üzerinde hak sahibi olmaktan ziyade, onu kendi müstakbel cemiyeti için faydalı bir unsur olarak yetiştirmek vazifesine sahiptir. Her vazife bir hakkı istilzam ederse de bu hak nihayet bir hadle muayyendir ve bu had çocuğun milli ve insani bir ideale göre yetiştirilmesiyle mukayededir. Devlet daha geniş bir zihniyetle daha insani bir şefkatle hakkını çocukların üzerine daha fazla teşmil etmeli ve ebeveynin mefrûz haklarını mutlaka tahdîd eylemelidir”⁵³⁹.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türkiye’de, çocuk haklarının ne olduğu ve bu hakları korumak için nelerin yapılması gerektiği dönemin popüler mecmuasından olan Gürbüz Türk Çocuğu’nda sıklıkla anlatılmıştır. Milletlerin var olması, yaşaması, ilerlemesi ve diğer medeni devletlerarasında kendine yer bulabilmesi için çocuklarına değer vermesi, onlara gerekli imkânları sağlaması zorunlulaşmıştır. On dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren birçok devlet bu zorunluluğun farkına vararak çocuk hakları meselesi üzerine yoğunlaşmıştı. Genel

⁵³⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kazım Nami, “Anne ve Babalara Bazı Vesâyâ”, **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.63-66.

olarak kabul gören çocuk hakları çeşitli maddeler halinde saptanmıştır. Gürbüz Türk “Çocuğu Mecmuası bu hakları 8 madde şeklinde açıklamıştır:

- 1- *Sağlam doğmak hakkı. Hastalıklı ana ile babadan doğan çocuklar mensup oldukları millet için zâif ve amilidir. Anasının babasının hastalıklı olması yüzünden bir çocuğun illetli olarak doğması ve bu yüzden bütün hayatını elim ve feci bir halde geçirmeğe mahkûm olması beşeriyet için bir şindir. Onun için her millet çocuklarının sağlam analarla babalardan doğması için esaslı tedbirler alıyor. Türkiye Cumhuriyeti de evlenecek kadınla erkeği tıbbi bir muayeneye tabi tutmakla Türk çocuklarının sağlam doğmasını temin edecek başlıca mühim adımı atmıştır.*
- 2- *Çocuğun diğer hakkı ebeveynin muavenet ve himayesine mazhar olmak hakkıdır. Türkiye Cumhuriyeti neşrettiği medeni kanunda çocuğun aile kucagında muavenet ve himayeye mazhar olması için çok esaslı hükümler koymuştur. Cumhuriyet hükümeti binlerce öksüz Türk yavrularını yatı mekteplerinde bir anne ve baba şefkati ile himayesi altında bulundurmaktadır. Diğer taraftan Himaye-i Etfal Cemiyeti gibi hayır cemiyetleri de fakir Türk yavrularına esaslı yardımlar temin etmektedir.*
- 3- *Çocuğun diğer bir hakkı eğlenmek, oyun oynamak ve teneffüs etmek hakkıdır. Çocuğun eğlenmesi, oyun oynaması bütün istidat ve kabiliyetlerini inkişaf ettirecek en mühim amildir. Çocuk oyunla bütün şahsiyetini serbest bir surette inkişaf ettirir. Çocuğu lüzumundan fazla bedeni ve fikri işlerle yorarak onu oyundan ve teneffüsten mahrum etmek kendisinin inkişafına ve maddeten ve manen serpilmesine set çekmek demektir. Onun için her yerde çocukların açık havada veya bina dahilinde oyun oynayabilmesini temin edecek tedbirlere müracaat edilmektedir. Biz de bütün mekteplerimizde sıhhi ve terbiyevi oyunlar, tenezzühler ve muhtelif müsamereler ve eğlenceler ile çocukların oyun ve eğlence ihtiyaçlarını tatmine çalışılmaktadır. Himaye-i Etfal Cemiyeti bazı şehirlerimizde çocukların oyun oynayabilmesi için yer ve vesaiti temin etmektedir. Bazı şehirlerimizde bu vazifeyi belediyeler*

görmektedir. Diğer taraftan her aile, kendi çocuğunun sıhhi ve terbiyevi oyunlarla şahsiyetinin serbestçe inkişafına çalışmayı bir vazife edinmelidir.

4- *Çocuğun bir hakkı da talim ve terbiyeye mazhar olmak hakkıdır. Bilhassa halkın hakimiyetine istinat eden bir idarede çocukların tahsilden mahrum kalmamasını temin etmek en acil ve en ehemmiyetli bir vazifedir. Bugün her millet muayyen bir yaştaki çocukların tahsil görmesini mecburi tutmuştur. Bizde de yedi yaşından on altı yaşına kadar çocukların tahsilleri hem mecburi, hem devlet müesseselerinde meccanidir. Türkiye Cumhuriyeti, kanunun mecburi tahsil hakkındaki hükümlerini tatbik için fevkalade fedakarlıklar ihtiyar etmekte ve memlekette okuma yazma bilmeyen tek bir çocuk bırakmamak azmiyle çalışmaktadır. Diğer taraftan her Türk ailesi yavrusunu tahsil çağında mektebe göndereceğine bir işe sevk etmesi hem kendisi hem memleket için zarardır.*

5- *Çocuğun diğer bir hakkı beden ve fikren ilerlemiş olduğu bir yaşa gelinceye kadar bir sanat meslekte iş görmekten istisna edilmesi, tehlikeli sanatlara girmeğe icbar olunmaması ve sıhhat ve ahlakını ihlal edecek şartlar altında çocuğun çalıştırılmamasıdır. Yakın vakte kadar her memlekette çocukları fabrikalarda ve muhtelif mağaza ve dükkânlarda bazen çok elim şartlar dahilinde çalıştırırlardı. Hele Avrupa'da fabrikaların ilk açıldığı devrede altı yedi yaşındaki çocukları bile maden ocakları ile fabrikalarda ve en ağır işlerde günde on beş, on altı saat çalıştırdıkları olmuştur. Çocuklara karşı yapılan bu haksızlığın önüne geçmek için birkaç seneden beri dünyanın her tarafında tedbirler alınmaya başlandı. Bugün hemen her yerde muayyen bir yaşa kadar çocuğun herhangi bir sanat ve meslekte çalıştırılması kanunlarla men edilmektedir. Ahiren bizde de Büyük Millet Meclisine takdim edilmiş olan İş Kanun'u da muayyen bir yaşa kadar çocukların bir işte çalıştırılmaması esası tespit edilmiştir. Bu kanunda çocukların sıhhat ve ahlakını ihlal edecek güç ve tehlikeli işlerde çalıştırılmasını menedecek hükümler de vardır.*

- 6- *Çocuğun diğer bir hakkı gayri insani muameleye düşer olmaktan, hangi suretle olursa olsun tecavüze maruz kalmaktan siyanet edilmesi hakkıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin neşrettiği Medeni Kanun ile Ceza Kanunu'nda çocukları gayri insani muameleden ve tecavüze maruz kalmaktan koruyacak çok ehemmiyetli hükümler vardır.*
- 7- *Çocuğun başka bir hakkı da sıhhat ve ahlakının himaye edilmesi hakkıdır. Biz de ahiren neşredilen Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nda çocukların sıhhat ve ahlakını himaye gayesine matuf çok esaslı hükümler vardır. Kanun çocukları sinemanın muzır tesirlerinden kurtarmakta ve ahlakını bozacak yerlere onları götürmekten men etmektedir. Diğer taraftan Medeni Kanun ile Ceza Kanunu da çocukları bu hususlarda siyanet edecek hükümleri havidir.*
- 8- *Çocuğun bir hakkı da çocuklardan sadır olan cürümlerden dolayı onları diğer mücrimlerle birlikte bulundurmuyarak kendilerine münasip bir muhit ihzar edilmek hakkıdır. Yeni adli kanunlarımız Türk çocuklarını bu noktai nazardan korumak için hükümleri havidir”⁵⁴⁰.*

5.3.Çocuk Hakları'nın Evrensel Gelişimi ve Cumhuriyet Türkiye'sinin Bakış Açısı

Çocukları korumaya yönelik yapılan ilk uluslar arası sözleşme Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'dir⁵⁴¹. Günümüzde Cenevre Bildirisi olarak bilinen bu belge, evrensel bir boyutta çocuk hakları ile ilgili temel hakları ortaya koymaktadır. Bu belge tüm Dünya'daki çocukların değerinin bilinmesi, imkânlarının iyileştirilmesi için dünyaya duyurulmuştur. Topluma ve devlete sorumluluklar yüklenerek çocuk hakları yasal güvence altına alınmak istenmiştir. Avrupalı Devletlerin büyük kısmı I.Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada barışın tesis edilmesi için uluslararası işbirliklerine dayalı belgelere imza atıyorlardı. Yeni Dünya düzeninde çocukları da koruma altına almak için söz konusu belgeye imza atıldı. I. Dünya Savaşı sonunda birçok dünya ülkesi askeri, ekonomik, siyasal ve sosyal bir yıkım yaşadı. Savaş

⁵⁴⁰ “Çocuk Hakları”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.60,Haziran 1931, s.s.7-8.

⁵⁴¹ Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi için bkz. **UN Documents:Gathering A Body Of Global Agreements “Geneva Declaration Of The Rights Of The Child Of 1924”**.(<http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm> E.T.28.02.2017)

sonrasındaki durum özellikle çocuklar için içler acısıydı. Çocukların savaş sonrasında meydana gelen yaşam koşulları ve zorluklarla kendi başlarına mücadele etmesi imkânsızdı. Savaş ortamında oluşan açlık, hastalıklar ve kimsesizlik çocukların hayatını tehlikeye sokuyordu. Devletlerin varoluş gücünü oluşturan “çocuk” için hizmet vermesi ve evrensel nitelikte sorumluluk alması gerekiyordu.

Eglantyne Jeeb, çocukları korumak için büyük bir çabaya girdi. 1923 yılında onun verdiği destekle Uluslararası Çocuk Hakları Bildirgesi tasarlandı. Bu taslakta çocuk hakları ortaya konuluyor ve bu konuda uluslar arası görevler çizilmiş oluyordu. Dünya devletlerinin, çocukların sahip olması gereken hakları onlara vermesi gerekiyordu. Yalnızca 5 paragraftan oluşan bu bildirge aslında yoğun bir anlam içeriyordu. Çocukların beslenmesi, sağlığının korunması, barındırılması, çocukların çalıştırılmaması, istismar edilmemesi ile ilgili insanlığa verilen görevleri içeriyordu. Buna göre; çocukların hem ruhsal hem de fiziksel açıdan doğal bir biçimde gelişimi sağlanmalıydı. Eğer çocuk aç ise doyurulmalı, hasta ise tedavi edilmeli, suça karışmış ise geri kazandırılmalı, öksüz ve kimsesizse korunmalı ve yardım edilmelidir. Felaket zamanlarında öncelikle çocuklara yardım edilmeliydi. Çocuk her türlü istismara karşı korunmalıdır. Çocuk, kabiliyetlerini kardeşlik, arkadaşlık bilinci içinde kullanacak bir biçimde yetiştirilmelidir⁵⁴². Uluslar, Çocuk Hakları Bildirisi’ni 1924 yılında kabul ettiler⁵⁴³.

Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, 26 Eylül 1924 yılında Milletler Cemiyeti tarafından benimsendi. Bu bildirge Dünya’da insan haklarının gelişimine büyük katkı sağladı. Cenevre bildirgesi, Türkiye tarafından da onaylandı. Türkiye Cumhuriyeti, çocukların korunmaya ve özel bir alakaya muhtaç olduğunun bilincine varmıştı. Yeni devlet olan Türkiye, bir çocuğun insanca yaşaması için lazım gelen her türlü hakkı yaratmaya ve vermeye çalıştı. Diğer ulusların kabul ettiği çocuklar ile ilgili evrensel değerleri benimseyerek bu değerlerin yayılması için çalıştı.

Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası’nın 1931 yılındaki bir sayısında “Beynelmilel Çocuk Himaye Teşekkülleri Ve Başka Memleketlerde Çocuk

⁵⁴² Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi için bkz. **UN Documents:Gathering A Body Of Global Agreements “Geneva Declaration Of The Rights Of The Child Of 1924”.**

⁵⁴³ Mark Ensalaco- Linda C.Majka, **Children’s Human Rights: Progress And Challenges For Children Worldwide**, Rowman&Littlefield Publishers,INC.,2005, s.s.10-11.

Himayesi” başlığıyla konuya verdiği önemi göstermekeydi. Mecmua, dünyadaki çocuk himayesi konusundaki gelişmeler ile ilgili şu bilgileri vermekteydi:

“Dünya Harbi’nden sonra, beynelmilel iki mühim müessese bütün dünyada çocuk meselesi ile çok ciddi bir şekilde alakadar olmaya başladı. Bunlardan biri, Cenevre’deki Beynelmielel Himaye-i Etfal ittihadı, diğeri de iki senede bir muhtelif memleketlerde toplanan dünya pedagoji teşekkülleri federasyonudur.

Cemiyeti Akvamın çocuk işleriyle uğraşan şubesi henüz beynelmielel ne himaye, ne de terbiye işleri hakkında katî bir faaliyet arz etmemiştir.

Cenevre’deki beynelmielel himaye-i etfal ittihadı, doğrudan doğruya ittihadı dahil milli teşekküller vasıtasıyla, çocuk himayesine ait faaliyetleri tanzim eder. Bunun hedefi harbin tesiriyle kimsesiz, bakımsız, ailesiz kalan çocuklarla, geçimini kaybeden aile çocuklarının himayesini temin etmek ve muhtelif memleketlerde çocuk himayesizliği yüzünden meydana gelen içtimai sefaletle mani olmaktır”⁵⁴⁴. Mecmuadaki yazıdan anladığımıza göre, bu dönemde çocuklara yardım kuruluşlarının faaliyetleri ihtiyaçlara göre farklılaşmaktaydı. Kuruluşların bazıları sadece sağlık yardımı yapmaktaydı. Bazıları da sağlıkla beraber eğitsel yardımlarda bulunmaktaydı. Çocuk meselesini doğrudan doğruya bir cemiyet meselesi gören teşekküller bu durumu iyileştirmek, düzeltmek için aileleri de himayeye alan kapsamlı faaliyetler yapmaktaydılar. Cenevre Beynelmielel Çocuk İttihadı da bu tarzda yani kapsamlı ve sürekli faaliyet içindeydi. İttihat, faaliyetlerini yaparken konu üzerinde toplumun bilincini uyanık tutmaktaydı. Mecmuaya göre;

“İttihadın bu maksatla yaptığı büyük bir neşriyat külliyyatı, muhtelif memleketlerde milli teşekküller vasıtasıyla hali faaliyette bulunan gaye ortakları vardır. İttihat meclisi her sene üç defa içtima eder. Ayrıca bir komisyonu daimi bir faaliyet halindedir. Beynelmielel toplanış, senenin muayyen bir zamanında Cenevre’de olur. Bu toplanışa muhtelif memleketlerdeki himaye-i etfal teşekküllerinin murahhasları iştirak ederler ve bir sene zarfındaki faaliyetlerini ittihadın umumi meclisine arz ederler. Verilen kararlar ve muhtelif heyeti murahhaslar tarafından umumi meclise arz edilen raporlar aynen neşredilir ve ittihadı dahil memleketlerdeki Himaye-i Etfal teşekküllerine gönderilir. Raporlar,

⁵⁴⁴“Beynelmielel Çocuk Himaye Teşekkülleri”,**Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası’nın 23 Nisan 1931 Fevkalade Nüshası, s.42.

kararlar, müzakere zabıtları dünyanın ne tarafında olursa olsun çocuk himaye faaliyetleriyle uğraşan bütün teşekkülleri alakadar edecek kadar müfit tecrübelerin mahsulüdür. İttihadın esas gayesi, umumi meclisin 23 Şubat 1923 içtimaında kabul ve bütün dünyaya tamim ettiği bir beyanname ile şu suretle izah edilmiştir: Cenevre Beyannamesi:

Umum milletlerin erkek ve kadınları insanlığın haiz olduğu en mutena şeyi; çocuğa sevmeye mecbur bulunduğu ırkı, milli ve dini her türlü telkinler haricinde bir vazife olmak üzere kabul ettiklerini Cenevre Beyannamesi ismi verilen, bu çocuk hakları beyannamesi ile tasdik ederler.

- 1- Çocuk, bedenen ve ruhen tabii bir surette neşvünema bulmaya müsait şartlar içinde bulundurulmalıdır.
- 2- Acıkan çocuk beslenmelidir, hasta çocuk tedavi edilmelidir, fikren geri kalan çocuk teşci edilmelidir, yoldan çıkmış çocuk doğru yola getirilmelidir, yarı terk edilmiş çocuk himaye altına alınmalı ve yardım görmelidir.
- 3- Çocuklar felaket zamanında en evvel yardım görmelidir.
- 4- Çocuk hayatını kazanabilecek bir hale getirilmelidir ve her türlü istismara karşı sıyanet etmelidir.
- 5- Çocuk en mutena meziyetlerinin kardeşlerinin hizmetine vakfedilmesi lazım geleceği hisleriyle büyütülmelidir”⁵⁴⁵.

Gürbüz Türk Çocuğu'nun aynı sayısında Cenevre Beyannamesi dışında dünyada çocuk haklarının evrensel gelişimini sağlayacak olan diğer bir gelişme “dünya pedagoji teşekkülleri federasyonunun” faaliyetleri olarak gösterilmiştir. Bu federasyonun faaliyetleri eğitsel bir yapıda olmuştur. İlk toplantısı 1923 yılında San Francisco'da yapılmıştır. Mecmuaya göre: “federasyon, mektep ve terbiye yoluyla umumi ve daimi sulhun teminine çalışır. Federasyona göre; dünyanın hakiki sulh ordusunu milletlerin terbiyecileri teşkil eder. Gayesi:

- 1- Milletler arasında muhabbet, mütekaabil itimat ve hüsnü niyet rabitalarını takviye,
- 2- Irk, din farkı olmaksızın milletlerin haklarına hürmet,
- 3- Mektep derslerini bilhassa tarihi objektif okutmak,

⁵⁴⁵ A.g.e.,s.42-43.

4- Yeni neslin ruhuna milletler arasında sevişme duygusunu arttıracak esaslar koymak ve bütün mekteplerde insanlık vahdetini telkin etmek, kini kaldırmaktır.

Federasyona göre; tarih, coğrafya, musiki, beden terbiyesi, güzel sanatlar, sıhhat, fizyoloji, hesap, vatandaşlık terbiyesi, ev idaresi tedrisatının beynelmilel yeni esaslara göre okutulması lazımdır. Muhtelif milletlere mensup mektepler arasında, mektup, albüm, yılbaşı hediyeleri teati edilmeli, talebe mübadelesi ve muhtaç talebelere yardımlar yapılmalıdır. Sinema, projeksiyonlar mekteplilere yabancı milletlerin hayat ve maişet usullerini, meziyetlerini tanıtmalıdır. Her millet gençliğine; bir milletin diğer bir millet yardımı olmaksızın yaşamayacağını öğretmelidir. Günlük hadiselerin tahlilinden gençlik; beynelmilel teşriki mesai lüzumunu anlayabilmelidir”⁵⁴⁶. Federasyonun öğretileri dünyanın çeşitli yerlerinde yapılan toplantılarında yüksek katılım ile Asya ve Avrupa temsilcileri tarafından benimsenmişti. Mecmuaya göre; “iki beynelmilel teşekkül; Cenevre’deki beynelmilel himaye-i etfal ittihadı ve dünya pedagoji teşekkülleri federasyonu, bugünkü dünyada yeni nesil için bedeni ve fikri sahada yapılan iki büyük insani hamlenin mihrakıdır.

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Umumi Merkezi bu iki teşekkülün de umumi içtimalarına murahhaslarıyla ve faaliyet raporlarıyla iştirak etmiş ve büyük bir takdirle kabul edilmiştir. Henüz yeni neslin himayesi ve terbiyesi için yapılan bu teşebbüsler gayeye doğru atılan ilk adımlar mahiyetindedir. Bunları ne lüzumundan fazla ehemmiyetli görmeye, ne de bu sayılarla cemiyetlerin bugünkü ıstıraplarının membaı olan çocuk meselesinin ikmal edileceğine itimat edebiliriz. Bunlar teşebbüslerdir. Ve takviye edildikçe, milli hamleler bu ideale doğru teksif edildikçe mukadder zaferlerine erişecektir”⁵⁴⁷.

Çocuk meselesi konusunda kamuoyu yaratmaya çalışan Himaye-i Etfal Cemiyeti, Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası’nda yukarıdaki ifadelerde yer vererek, Cenevre Beynelmilel Çocuk İttihadı’nı desteklemekte ve çocuk meselesinin evrensel nitelikte bir sorun olduğunu, milletlerin birlikte hareket ederek bu sorunu çözebileceğini gözler önüne sermekteydi. Cemiyet, yayınlarında Cenevre

⁵⁴⁶ A.g.e.,s.44.

⁵⁴⁷ A.g.e.,s.46.

beyannamesi, diğerk ülkelerdeki çocuk himaye teşekkülleri ve kendisinin Türkiye’de bu konudaki çalışmalarına açıklık getirerek konunun önemini topluma aktarmakta ve konuya evrensel, çağdaş bir yaklaşımın sergilenmesi için öncülük etmekteydi.

Dünya’da 20.yüzyılın başında çocuk haklarının gelişimi konusunda en önemli adımları atan bu konuda çeşitli kurumlar açan, toplumsal bir şuur oluşturan devlet Amerika’dır. Devlet, çocukları Amerika’yı meydana getiren ve getirecek cemiyetin temel taşı olarak görmüşlerdir. Bu nedenle çocuk himayesi ve çocuk hayatına dair en ileri faaliyetleri yapmışlardır. Bunu yaparken çocukların mevcut durumlarına göre kurumlar açmışlardır. A.B.D.’de ruhen, bedenlen, sosyal problemler yüzünden malûl olan çocuklar, suça karışmış veya suç işlemeye meyilli olan çocuklar için çeşitli kurumlar oluşturulmuştu. Amerika, çocuklara özgü mahkemelerinin teşekkülünde bir ilk sayılmaktaydı. Ülke, oluşturduğu çocuk himaye teşekkülleri ile çocuğun doğumdan önce ve sonra sağlam bir biçimde hayata tutunmasına destek vermekteydi. Aileler, devlet tarafından denetim altında tutulmakta ve çocuğun maddi - manevi ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığı, çocuğun gereğine uygun bir biçimde büyütülüp büyütülmediğini kontrol etmekteydi. Çocuk, ailenin yanı sıra devletin de bir bünyesi sayılmaktaydı. Eğer şartlar çocuğun aleyhine ise devlet, duruma el koymakta ve çocuğu himaye teşekkülüne teslim ederek orada gelişiminin sağlanmaktaydı⁵⁴⁸.

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin kurucusu olan Dr. Fuad Umay, kaleme aldığı anılarında Amerika’daki çocuk mahkemeleri ve çocuk hakları ile ilgili gelişmeleri şu şekilde aktarmaktaydı: *“Amerika’da, suçlu çocukları ve çocuklarla ilgili konuları yargılamak için özel olarak kurulmuş mahkemelerin varlığı, gelecek kuşaklara, çocuklara verilen önemin ölçüsünü göstermeye yeter. Bir çocuğa eziyet etmek, kaldıracabileceğinden fazla iş yaptırmak olanaksız. Hatta çocuk geçimsiz ana babanın yanında bırakılmıyor, bu mahkemelerin kararı ile hayır kurumlarına veriliyor”*⁵⁴⁹. Umay’ın ifadesine göre; anne ve baba arasında bir problem varsa, yargıç, sorunun araştırılması için bir tıp doktoru ve psikologu devreye sokmaktaydı. Çocuğun ailesi hakkında gerekli fiziksel, ruhsal, sosyal araştırmalar yaptırılmaktaydı. Yapılan tetkikin ardından netice çocuğun aleyhine görülüyorsa çocuk ailenin elinden

⁵⁴⁸Bkz. Dr. Mehmet Fuat Umay, **Cumhuriyet’in Kuruluş Yıllarında Bir Devrimci Doktorun Anıları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay.,İstanbul 2014, s.61.

⁵⁴⁹ **A.g.e.**

alınmakta ve daha sağlıklı bir biçimde yetişmesini sağlayacak kurumlara geçici ya da kalıcı olarak yerleştirilmekteydi. Umay'a göre; çocuk bir suç işlemişse mahkeme başkanının yaklaşımı ise şu şekildeydi: “Başkanın incelediği sorun, çocuk hırsızlık yapmış mıdır, yaptı ise gereksinme nedeniyle mi, özendirildiği için mi, bilinçsiz olarak mı, yani ruhsal hastalık sonucu mu, ana babanın etkisiyle mi yapmıştır, zekâsının derecesi beden yaşıyla uyumludur; bunları öğrendikten sonra bir yargıya varacak. Yargı; çocuğun, hükümetin özel olarak kurduğu çocuk evlerinden birine, iyileştirmek ve davranışlarını düzeltmek için belli süreyle gönderilmesi...”

Bu yargıçların yargıları temyiz edilmiyor, kesin. Yargıç, çocuklarına bakmayan ana babadan çocuğu alıp çocuk esirgeme derneklerine vermeye ve çocuğu kurtarmak için gerekli gördüğü önlemleri uygulamaya yetkili. Çocuklarını döven, çocuklarına eziyet eden kimseleri bu mahkeme yargılıyor. Ana babanın çocuklarını dövmek hakkı yok.

Gelecek kuşak, en büyük ve takdire değer kişiler gibi saygıya layık görülüyor. Bizim hiç önem vermediğimiz, yanlarında olmayacak şeyleri görüşmekten, tahkir etmekten, onurlarını kırmaktan, önemsiz şeyler için bile azarlamaktan çekinmediğimiz çocuklar için mahkeme başkanının ağırlığını, ciddi sözlerini, incelemelerini, iyileştirme amacıyla gerekli gördüğü ilgi ve özeni görüp takdir etmemek olanaksız”⁵⁵⁰.

6. ATATÜRK DÖNEMİNDE ÇOCUKLARI KORUMAYA YÖNELİK MEYDANA GETİRİLMİŞ KURUM VE KURULUŞLAR

6.1. Himaye-i Etfal Cemiyeti

Himaye-i Etfal Cemiyeti ilk kuruluş serüveni 1908 yılında Kırklareli’nde başlamıştır. Cemiyetin genel bir biçimde varlık bulması 1917 yılındadır⁵⁵¹. “Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin kurulmasına önyak olan kişiler 6 Mart 1333’te (6 Mart 1917) cemiyetin kurucuları olarak Galatasaray yurdunda toplanırlar ve hükümete verilecek beyannameyi hazırlarlar. Hükümetin, Cemiyetin kurulmasına izin vermesi üzerine kurucular yeniden bir araya gelip nizamnameyi kaleme alırlar ve zaten mevcut olan

⁵⁵⁰ A.g.e.,s.62.

⁵⁵¹ Himaye-i Etfal Cemiyeti ile ilgili bkz. Hasan Akbayrak, “Himaye-i Etfal Cemiyeti”, **Tarih ve Toplum**, S.52, Nisan 1988, s.s.31-33.

kurucu üyelerle sekiz kişi daha eklenerek yirmi kişiden meydana gelen ilk heyeti Merkeziye teşekkül eder”.⁵⁵²

“Himaye-i Etfal Cemiyeti, nizamnamesinde amaç ve görevlerini ayrıntılı bir biçimde ortaya koymuştur. Bir kere Cemiyet, himaye edeceği çocuklar için belirli bir yaş sınırı koymuştur ve bu yaş on üçtür. Bununla beraber Merkez Heyeti gerekli gördüğü takdirde daha yüksek yaşta çocukların da korunması kararı alabilirdi. Cemiyet çocuklara işkence edilmemesini, anne ve babaları tarafından dahi olsa çocuklara dayanabileceklerinden fazla yük yüklenmemesini, sağlıklarının korunarak iyi beslenip büyümelerini gerekli görmektedir. Sağlık, Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin gerçekten öncelikli konularından biridir. Okul binalarının, özellikle yatılı okulların, burada verilen yemeklerin sağlık şartlarına uygun olması için gayret göstermeyi amaçlayan Cemiyet çeşitli yerlerde hastane ve sanatoryum inşa edilmesi, fakir ve hasta çocukların tedavilerinin temini, hava değişikliğine ihtiyaç duyan çocuklara bunu sağlamayı, okullar tatil olduğunda çocuklar sayfiye yerlerine göndermeyi, sigara ve içki gibi zararlı alışkanlıklardan korumayı ve sair konuları düşünerek sağlık konusunda ne kadar hassas olduğunu ortaya koymuştur.

Cemiyet, çocukların ahlaki yönden de iyi yetişmelerini arzu etmektedir. Çocukların ticari meta olarak kullanılmasının yasak edilmesini, ahlaksızlık, fuhuş, meyhaneler, zararlı tiyatro ve sinemalardan uzak tutulmalarını gerekli bulan yönetim, kendilerini gayri ahlaki yetiştirecek her türlü ortamdan çocukları uzak tutmayı temel ilkelerinden biri olarak görür. O kadar ki eğer bu ortamı ortaya çıkaran ebeveyn ise, Cemiyet çocuğu kanun kuvvetiyle anne ve babasından ayırıp “salim” bir muhite naklini sağlamayı amaçlamıştır. Çocuklarla ilgili hukuki düzenlemelerin yapılması, çocukları korumayı amaçlayan bir kütüphane tesis edilmesi ve süreli yayın ya da kitap ve risâle yayınlanması gibi konuları da amaçları arasında saymıştır.

Özürlü çocukların da bakımını sağlamayı düşünen ve çocuklar için oyun alanları inşa etmeyi planlayan Cemiyet ayrıca kız çocuklara parasız ev ve el işi öğretecek mekânların kurulmasını, mecburi eğitime dair kanun uygulanmasını sağlayarak öğrenim yaşı geldiği halde okula gidemeyenlerin tahsile başlamalarının temenni, fakir çocuklar için belirli okullarda sıcak öğlen yemeklerinin verilmesini,

⁵⁵² Cüneyd Okay, **Belgelerle Himaye-i Etfal Cemiyeti (1917-1923)**, Şûle Yay., İstanbul 1999, s. 15.

sağlıklı çocuklar yetişmesi için evliliklerde yaş, mizaç ve sair faktörlerin etkisi konusunda neşriyat yapılmasını, doğum öncesi, doğum ve doğum sonrasında yapılması gerekenler hakkında basın ve yayın yolu ile bilgilendirmeyi, çalışan kadınlar için gündüz bakımevleri inşasını öngörmektedir”⁵⁵³.

Himaye-i Etfal Cemiyeti, 20. Yüzyılın başından beri İstanbul ve Kırklareli’nde kurulum ve faaliyet çabalarına girmiş, Kurtuluş Mücadelesi boyunca da savaşta şehit düşen ailelerin kimsesiz çocuklarına yardım etme amacıyla 30 Haziran 1921’den itibaren Ankara’da Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti olarak varlık bulmuştur. Ardından yurtiçi ve yurtdışında açtığı şubelerle topluma hizmet vermiştir⁵⁵⁴. Kırklareli Mebusu Doktor Fuad Bey,1927 yılında gerçekleştirilen Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin umumi kongresinin açılışındaki konuşmasında cemiyet ile ilgili şu sözleri sarf etmiştir: *“Muhterem beyler! 1335 sensinde küçük bir odada teşkil eden cemiyetimiz kısa bir müddet zarfında büyük gazi reisi cumhurumuz hazretlerinin himaye ve müzâheretleri ve vekillerimizle, himmetli zevâtn muavenetleri sayesinde bugünkü hale terakki etmiştir. Vatan yavrularına büyük yardımı dokunacak olan kongremizi açmakla büyük bir şeref hissettiğimi arz ve kongreyi güşâd ediyorum”⁵⁵⁵. Fuad Bey’in öncülüğünde küçük bir teşkilat olarak kurulan cemiyet, Cumhuriyet Dönemi boyunca Türkiye’de muhtaç çocukların ve ailelerin yardımına koşan büyük bir kurum haline gelmiştir. Cemiyetin yaptığı işler, dönemin siyaset erkânı ve toplum çevrelerince destek görmüş, takdir edilmiştir.*

Merkezi Ankara’da olan Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin 1927 yılında şehir merkezleri, kazalar, nahiyelerinde toplam 322⁵⁵⁶ adet şubesi vardı. Yurtdışında oluşturulmuş olan 32 adet şube ile çocuk ve ailelere hizmet vermiştir. Cemiyet, çocukları koruma gayesini ve kavramını hemen her tarafa yaymak için büyük bir gayret vermiştir.⁵⁵⁷ Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin kurucusu ve genel başkanı olan Kırklareli mebusu Fuad Bey, kişisel çabalarıyla bütün ülkede çocukların ve annelerin korunması, eğitilmesi için çalışmıştır. Fuad Bey, ortaya koyduğu fikirlerle çocuk ve aileye yönelik faydalı birçok müessesenin açılmasını ve onlara hizmet verecek bazı iş

⁵⁵³ Cüneyd Okay, **Belgelerle Himaye-i Etfal Cemiyeti (1917-1923)**, Şüle Yay., İstanbul 1999, s.s.16-17.

⁵⁵⁴ Makbule Sarıkaya, **Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti(1921-1935)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2011, s.27.

⁵⁵⁵ “Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin Umumi Kongresine Dair Tafsilat”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Haziran 1927, S.9, s.27.

⁵⁵⁶ Cemiyetin teşkilat sayısı Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi’nde 318 olarak verilmiştir.

⁵⁵⁷ **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.138.

kollarının meydana getirilmesini sağlamıştır. Doktor Fuad Bey, bir çocuk muayenehanesi faaliyetinin temini ve fakir ailelerde doğumların sağlıklı bir şekilde yapılması için Ankara’da bir “ebe teşkilatı” kurmak istemiştir. Yine cemiyete bağlı kurumlarda çeşitli mektepler oluşturularak burada istihdam edilmek üzere nazari ve ameli ders görmüş olan bakıcılar yetiştirme fikri de Fuad Bey’den çıkmıştır.

Cemiyet, açtığı müesseselerle bir yandan ihtiyaç sahibi olan çocuk ve annelere yardım elini uzatmış diğer yandan da doktorlarıyla, gönüllü çalışanlarıyla, öğretmenleriyle ve yayınlarıyla kentten kırsala her kesime sesini duyurarak hizmet götürmüş ve adeta milli bir vazifeyi yerine getirmiştir. Cemiyet 1927 yılında gerçekleştirdiği genel kongresinde 1926 yılına ait hizmetlerini açıklayarak verdiği hizmetin büyüklüğünü ortaya koymuştur. Buna göre 1926 senesinde 1704 çocuk himayeye alınmış, 2314 çocuğa gıda verilmiş, 47309 çocuğa süt dağıtılmış, 74 çocuk yardımsever ailelerin nezdine verilmiş, 29 çocuğa gereken yardım cemiyet tarafından temin edilmiş, 86 çocuk fabrikalara, 129 çocuk esnaf nezdine, 707 darül mesailere verilmiş, 975 çocuğa tabi güneş banyosu yapılmış, 2343 çocuğa suni güneş banyosu yapılmış, 4303 çocuğun neş ve neması takip olunmuş, 6499 çocuğa ilaç verilmiş, yaklaşık 11000 sayıda çocuk muayene ve tedavi edilmiştir. Cemiyet bütün bu faaliyetlerle yaklaşık 90.000 çocuğa yardım etmiştir. 1927 yılında cemiyetin genel merkezi, diğer merkez ve şubelere 12157 lira yardımda bulunmuştur. 1927 yılında İzmir, İstanbul, Ankara ve Tokat’ta açılan süt evleri, çocuklara hem süt dağıtmak hem de çocukları, bu kurumda tesis edilmiş olan muayenehanelerde muayene etmek suretiyle çok önemli bir vazifeyi yerine getirmişlerdi. Sağlıklı süt temini ile çocuk ölümlerinin de önüne geçilmeye çalışılmıştı. Cemiyetçe kurulan Süt Evleri ve muayenehaneler verdikleri hizmetlerin yanı sıra validelere çocuk bakımı hakkında telkinde bulunan birer derslane olarak çalışmışlardı. Cemiyetin, gece bakım evleri, gündüz bakımevleri, dispanserler, çocuk hastaneleri, veremli ailelerin çocuklarına bakacak mahaller, açık hava mahalleri, çocuk bahçeleri, büyükçe çocuklar için misafirhaneler, yurtlar, zanaat ocakları gibi müesseseler açmak gibi emelleri vardır. Bunda başka çocuklara yardım etmek amacıyla “ anne koruma birliği” isminde hanımlardan oluşan bir teşkilat vücuda getirilmek hedefindedir cemiyet. Bu teşkilatla

muhtaç annelere ihtiyaçları ve iş temini yapılmakla beraber çocukları da yardım görecekti⁵⁵⁸.

Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin yurt içinde ve yurtdışındaki şubelerinin yapmış olduğu faaliyetler Türk Ailesi'nin ilerlemesine büyük katkı sağlamıştır. Her bir şubenin yeri ve önemi ayrıdır. Cemiyetin yurtiçinde faaliyet gösteren en önemli merkezlerden bir tanesi de İzmir'de teşkil etmişti. İzmir merkezi'ne başvuran birçok fakir kadının doğumunu parasız olarak gerçekleştirmişti. Cemiyet, kendisine bağlı, oldukça donanımlı bir Süt Damlası kurumunu kurmuştur. Bu kuruma müracaat eden süt çocuklu annelere, süt parası olarak maaş bağlanmıştı. Yine cemiyet, kış esnasında okullarda yüzlerce fakir ve şehit çocuklara kıyafet ve ayakkabı dağıtmıştı. Yatılı mekteplerde kalan zor durumdaki fakir öğrencilerin taksit paraları yatırılmıştı. Birçok kimsesiz çocuk, Darüleytam'a yerleştirilmişti. Cemiyet, aileleri çocuk yetiştirme konusunda toplumu bilinçlendirmek için bedelsiz olmak üzere filmler göstermiştir. Ve bu icraat o dönemde şu şekilde anlatılmıştı: "*Cemiyetimiz, çocuklarımızın ahlaki ve sıhhi terbiyelerine yarayan sinema filmlerini halkımıza parasız göstermiştir*"⁵⁵⁹. Yine cemiyet, okula devam eden fakir çocuklara okul malzemeleri almış, öksüz birçok trahomalı çocuk tedavi etmiştir. Cemiyet, kendi yayınlarını köylere kadar yayarak, kırsala aile ve çocuk konusunda faydalı olan bilgileri ulaştırmayı başarmıştır⁵⁶⁰.

Türkiye'nin en büyük kentlerinden olan İstanbul'daki Himaye-i Etfal Cemiyeti şubesi de çocuk davasında verdiği hizmetlerle oldukça faydalı olmuştur. 1927 yılında cemiyetin yayın organı olan Gürbüz Türk Çocuğu, İstanbul merkezinin yapmış olduğu icraatları anlatmaktaydı. "*Cemiyetimizin İstanbul merkezi: Kalender yurdundaki yetim çocuklarımızdan 18 erkek ve 10 kız çocuk yatı mekteplerine yerleştirilmiş ve 40 çocuk muhtelif san'at evlerine verilmiştir. Bunlardan 18 i verildikleri müesseselerde kalmakta 12'si de akşamları yurda avdet etmektedir*"⁵⁶¹. Cemiyete yapılan yardımlar da bir bir zikredilmiştir. "*Yetimler haftası ve istiklal bayramında İstanbul mekteplerindeki çocuklarla muallim ve müdürler büyük*

⁵⁵⁸ "Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Umumi Kongresine Dair Tafsilat", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Haziran 1927, S.9, s.27.

⁵⁵⁹ "Cemiyetimizin İzmir Merkezi", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.5, Şubat 1927, s.35.

⁵⁶⁰ **A.g.e.**

⁵⁶¹ "Cemiyetimizin İstanbul Merkezi", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası** Şubat 1927, S.5, s.37.

yardımlarda bulunmuş ve kendilerine yetimler tarafından teşekkür edilmiştir⁵⁶². Cemiyet, kendisine bağlı şubelerin ihtiyaçlarını karşılamak önemli bir maddi destek te vermekteydi. Bunun için en önemli mali kaynaklar ise sadaka, fitre, zekât, kurban derileri ile 23 Nisan hâsılatları idi⁵⁶³.

1931 yılına gelinildiğinde Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin anavatandaki şube sayısı 441, yabancı ülkelerde 38 toplam 479'a ulaşmıştı⁵⁶⁴. Cemiyet, kuruluşunun ilk yıllarından 1931'e kadar faaliyetlerini genişletmişti. 1931 yılında Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası'nda cemiyetin tarihi, gayesi, teşkilatı ve faaliyetlerine geniş yer verilmişti. Söz konusu dergide cemiyetin gayesi için şu ifadeler kullanılmıştı: "*Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin gayesi, Türkiye'de çok alaka ve büyük itinaya muhtaç bir çocuk kesafetinin mevcut olduğunu vatandaşlarına anlatmak ve buna çare olacak tedbirlerde vatandaşlarıyla müşterek faaliyetlerde bulunmaktır. Cemiyet esas nizamnamesinde bu gayeye erişecek yolları; çocuk dispanserleri, kimsesiz çocuklar için bakımevleri açmak, çocuklar için sıhhi, hukuki, terbiyevi ve fikri yardımlarda bulunmak suretiyle tespit etmiştir. Cemiyetin umumi merkezi, vilayet ve kaza, nahiye teşkilatları hep bu gaye için çalışırlar. Ve ayrıca kendilerine temin ettikleri irat nispetinde muhitlerinde süt damlaları, ana kucakları, kreşler, çocuk bahçeleri, muayenehaneler tesis ederek kimsesiz çocuklara maddi ve nakdi yardımlarda bulunarak içtimai faaliyetlerini mahalli ihtiyaca tekabül edecek bir halde inkişaf ettirmeye çalışırlar*"⁵⁶⁵.

Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin gerçekleştirmiş olduğu çalışmalar, siyaset, sanat, bilim çevreleri tarafından takip edilmiş ve bu çevreye mensup olanlar cemiyetten övgüyle bahsetmişlerdir. Cemiyetin, Çocuk Davası için verdiği çaba vatanperverlik açısından verilen bir mücadele olarak görülmüştür. Kurumun, güçlü bir nesil yaratmak için faaliyet göstermesi, Türk İnkılâbı'nın destekçisi olduğunun bir kanıtı olarak görülmüştür. Dönemin yazarlarından olan Halil Nihat, Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin amacı hakkında şu sözleri söylemiştir: "*Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin nasıl bir gaye ile teşkil edilmiş olduğu ve ne gibi vazifeler ifa etmesi lazım geleceğini anlayabilmek için her şeyden evvel Türk İnkılâbı'nın hakiki manasını anlamış olmak*

⁵⁶² **A.g.e.**

⁵⁶³ "Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Umumi Kongresine Dair Tafsilat", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Haziran 1927, S.9, s.s.27-33.

⁵⁶⁴ "Memleketimizde Himaye-i Etfal", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası'nın 23 Nisan 1931 Fevkalade Nüshası, s.54.

⁵⁶⁵ **A.g.e.**

icap eder. İdari, siyasi, ictimai olan ve şimdiye kadar belki hiçbir memlekette emsali görülmeyen bu inkılâp münhasıran gelecek nesillere yani bugünkü çocuklarla yarın doğacak olanlara aittir. Çocuk tabirini kullanıyorum. Genç demiyorum. Çünkü benim fikrimce bugünün gençleri bile muvâcehesinde birer fedâiden başka bir şey değildir. Ve bu itibarla onlar da Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin azası müsbetindedir. Fikrimi daha iyi ifade etmiş olmak için diyebilirim ki biz yani bugünkü nesil vatanı yarınki nesle devir ve teslimine memuruz. Fakat bu devir ve teslim muamelesi halef ile selef arasındaki alelade devir telim muamelesi gibi değildir. O muameleyi ifa ederken biz çekilip seyirci kalacak değiliz. Halefimizin yürüyeceği inişli, yokuşlu yolda kendisine rehberlik edeceğiz. Bu işte çok yorulacağız. Belki zarar göreceğiz. Fakat ne çare ki vazifemiz budur. Bu vazifeyi hakkıyla anlayıp da ona göre bir hareket tayin edecek olursak vatanın kurtulduğuna şimdiden iman edebiliriz. İşte bu mülahazalar dolayısıyla ki ben Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin teşkilini her şeyden üstün tutuyorum. Cemiyetin şimdiye kadar sabık eden hizmetleri gözle görülüp elle tutulabilecek kadar meydandadır. Ben epeyce bir zamandan beri sokaklarda dilenen çocuklar görmüyorum. Cemiyetin merkez ve şubelerinin raporlarına nazaran muhtelif suretlerle yardım gören çocukların miktarı seksen beş bin raddesindedir ve miktar günden güne artmaktadır. Mesaisinin böyle mesut bir netice vermesinden dolayı bu muhterem cemiyeti her Türk'ün can ve gönülden tebrik etmesi ve o mesaiye herhangi bir suretle iştirak ederek vatanın hakiki sahibi olan yarınki neslin medeniyet dünyasına yakışacak surette meydana gelmesine yardım eylemesi inkılâbın tevcih ettiği vazifelerin esasını teşkil eder”⁵⁶⁶.

Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin çocuk meselesini sahiplenışı ve bu konudaki çalışmaları dönemin önemli siyasetçilerinin takdirini de kazanmıştır. Başbakan İsmet Bey, çocuk haftası münasebetiyle 1933 yılında Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne şu mektubu göndermişti: “Himaye-i Etfal” in çalışmasını bu geçen yıl da yakından takip ettim. Çocuklara bakım, genç kızlara bakım ve onları yetiştirme, işe giden anaların yavrularını koruma gibi çeşitli ve birbirinden değerli uğraşmalarını çok sevdim ve beğendim. En iyi ve en yürekten dileklerim daima cemiyetle beraberdir”⁵⁶⁷. İsmet İnönü'den başka Fevzi Çakmak da Cemiyete bir mektup

⁵⁶⁶ Halil Nihat, “İnkılâbın Manası ve Bugünkü Neslin Vazifesi”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, 23 Nisan 1927, Çocuk Gününe Mahsus Fevkalade Nüsha, s.35.

⁵⁶⁷ “Çocuk Haftası- İsmet ve Fevzi Paşa Hz.nin İki Mektubu”, **Akşam**, 25 Nisan 1933, s.5.

göndererek Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin çocuk meselesi hakkında yerine getirdiği önemli misyondan bahsetmiştir. Gönderdiği mektupta şu sözlere yer vermiştir: *“Cemiyetinizin, Türk çocukları için yaptığı büyük hizmetleri daima takdir ve şükranla takip ederim. Bir millet, çocuklarına bakım derecesine göre mevki kazanır. Çocuk meselesinin, memleket müdafaasında birinci derecede ehemmiyeti haiz amiller arasında bulunduğuna hiç şüphe edilemez. Bir ordunun temeli, iyi bakılmış ve bir ülküye göre yetiştirilmiş çocuklardır. Binaenaleyh çocuk meselesine lâyık olduğu ehemmiyeti vermek, memleketimizin istikbalini temin için yapmaya mecbur olduğumuz vazifelerin en büyüklerinden biridir”*⁵⁶⁸.

Gazeteler, Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin özellikle çocuk haftasının kutlandığı günlerdeki faaliyetlerine yer vermekte ve toplumun, fakir çocuklara yardım etmesi, duyarlı davranması için yazılar yayınlamaktaydı. Bu tür yazılardan bir kaçı şöyleydi: *“Himaye-i Etfal'e bu hafta zafında yapacağınız yardım memleketin hem nüfusunu tezyit edecek ilk temelini atmış olacaksınız hem de kimsesiz yavruların şikâyetlerini dindireceksiniz. Her Türk bu mukaddes işe sarılmalıdır”, “23 Nisanda başlayacak çocuk haftasında her lokanta sahibi her gün Himaye-i Etfal'e bir ekmek parası verecek olursa gıdasız yavruların midesine sıcak yemek girecektir. Her fırsatta memlekete en büyük hizmeti yapmaktan çekinmeyen muhterem esnafın Himaye-i Etfal'den de bu yardımın esirgenmeyeceğinden eminiz”*⁵⁶⁹.

6.1.1. Ana Kucakları

Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne bağlı olarak hizmet veren en faydalı kuruluşlardan bir tanesi Ana Kucağı Müessesesi idi. Cemiyet kendi yayınlarında müessesenin kuruluş amacı ve faaliyetleri hakkında sık sık bilgi vermekteydi. Ana Kucağı hakkında, kamuoyuna yapılan duyuruda şunlar söylenmekteydi: *“Anasız, babasız veya babasız kalıp anası muhtaç olan memedeki süt çocuklarıyla bir yaşına kadar kimsesiz çocuklar için cemiyet bir melce' güşâd ederek bu yavruları orada büyötmeye ve terbiye etmeye başlamıştır. Ana kucağı denilen bu yuva Ankara'da Keçiören bağlarında tesis edilmiştir. Kadrosu 50 yatak üzerindedir. Bunun yirmisi süt çağındaki bebeklerdir. Bununla beraber müessesenin mevcudu 60'ı*

⁵⁶⁸ “Çocuk Haftası- İsmet ve Fevzi Paşa Hz.nin İki Mektubu”, **Akşam**, 25 Nisan 1933, s.5.

⁵⁶⁹ “Çocuk Haftası 23 Nisan'da Başlar”, **Akşam**, 8 Nisan 1929,s.6.

geçmektedir”⁵⁷⁰. Yine 1926 yılında müessese ile ilgili şu satırlara yer verilmişti: Ana Kucağı, Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından Ankara’nın, Keçiören ilçesinde kurulmuş bir müessesedir. Bu müesseseye süt çağındaki çocuklarla, yedi yaşına kadar olanlar kabul edilmektedir. Elli yatağın üzerinde kapasitesi vardır. Doktorları, “sıhhat rehberleri” ebeleri vasıtasıyla Ankara’da ve köylerinde çocuk vefatıyla mücadele etmişlerdir. Böylesine bir amaç gerçekten takdire layıktır. Çocuk ölümlerine karşı mücadele veren bu kuruluş insanlığa ve milli bir göreve hizmet etmiş sayılır⁵⁷¹. Türkiye’nin çeşitli yerlerinde yaşayan muhtaç, yetim çocuklardan bazıları da Ankara’daki bu müesseseye getirilerek bakılmışlardır⁵⁷². Bunun yanı sıra eşini kaybetmiş veya çeşitli sebeplerden dolayı kimsesiz veya muhtaç kalmış olan hamile kadınlar bu müesseseye gelerek hem burada sağlıklı bir şekilde bebeklerini dünyaya getirmişler hem de bu müessesede sütannelik yaparak diğer çocukların beslenmesine katkı sağlamışlardır⁵⁷³.

Ana Kucağı müessesesi Türkiye’nin çeşitli il, köy ve kasabalarından muhtaç çocukları bünyesine katarak, onlara bakıp besleyerek adeta kutsal bir vazifeyi yerine getiriyordu. Ancak bu kurumun Türkiye’deki muhtaç, yetim bütün çocukların imdadına yetişmesi mümkün değildi. Bu durumda da sahipsiz kalan çocukların bir kısmına bölge ahali sahip çıkıp bakıyor bir kısmını da Ana Kucağı alıyordu. Bu durumda kardeşlerin birbirinden ayrı düşmesi gibi durumlara da rastlanıyordu⁵⁷⁴.

Ana Kucağı müessesesinin kuruluşunda hayırseverlerin oldukça yardımı olmuştur. 1926 yılında Gürbüz Türk Çocuğu adlı mecmuanın üçüncü sayısında Himaye-i Etfal Cemiyeti, müessesenin kuruluşunda katkısı olan hayırseverlere teşekkür ederek, Ana Kucağı’nda bulunan çocukları içeren bir fotoğraf yayınlamıştı. Fotoğrafta, “*Amerika’daki millettaşlarımızın himmeti, bütün vatandaşlarımızın muavenetiyle tesis edilen Ankara Keçiören’deki Ana Kucağı’ndan bir manzara*”⁵⁷⁵ denilmekteydi. . Ana Kucağı’nda, muhtaç çocukları yaşatmak için ne kadar iyi bir mekân hazırlandığı halka bu şekilde gösterilmişti. Fotoğrafın hemen altında halkın duygularına seslenecek sözler yer almaktaydı. “*Ey şefkatli yürekler, gördüğünüz*

⁵⁷⁰“Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin Hülâsa-i Mesaisi”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Teşrin-i Evvel 1926, S.1, s.17.

⁵⁷¹ **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.139.

⁵⁷² “Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin Bir Aylık Hülâsa-i Mesaisi”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Teşrin-i Sâni 1926, S. 2, s.s.26-27.

⁵⁷³ **A.g.e.**

⁵⁷⁴ **A.g.e.**

⁵⁷⁵ **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Kânûn-ı Evvel 1926, S.3, s.1.

*bebekler, sizden çok yardım bekler, henüz süt çağındayız, melekler bağındayız, “ana kucağındayız” , gökte bir ses ağlıyor, bu ses yürek dağlıyor, bizi size bağlıyor, diyor ki ey büyükler, size muhtaç küçükler, bütün boynu bükükler...”*⁵⁷⁶Mecmuada yer alan bu sözler ve fotoğraflarla aslında halkın duygularına dokunmak istenmiştir. Halkın yapılan bu hayırlı işi görmeleri ve buna vesile olmaları amaç edinilmiştir.

1931 yılının Nisan ayında basılan Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası'nın fevkalade nüshasında Ana kucağı kurumu ile ilgili önemli bilgilere yer verilmiştir. Buna göre;

“Ana Kucakları Teşkilatı, çocuğu ilk tahsil yaşın kadar himaye etmek ve sonra leylî ve meccanî mekteplere yerleştirmek yahut ta tahsilini bitirip kendisine bir meslek intihap edinceye kadar takip etmek üzere birbirinden şümüllü iki mühim vazife alırlar ve çok defa himayelerine aldıkları çocuklar için şehir belediyelerinin yardımıyla hariçten veliler temin ederler.

Ana kucaklarında bakım lalettayin en müreffeh bir aileden bile daha itinalı ve daha müfit bir şekildedir. Kucaklar daimi doktorların, çocuk bakıcılarının, çocukların sıhhi ve fikri inkişaflarına yardım eden terbiye ve çocuk mütehasıslarının daimi kontrol ve nezareti altında bulurlar. Kucaklarda çocuğun dikkatsizlikten dolayı maruz kalacağı fikri ve sıhhi tehlikeler bertaraf edilmiştir ve kucaklar inkişaf ettikçe bir mektep, bir hastane gibi muhtelif seviyede muhtelif mevkiî içtimaide aile çocuklarının iltica edecekleri bir müessese halini almıştır.

Memleketimizde ana kucaklarının tesis ve tamimine:

A.Ailenin medeni seviyesinin yeni neslin sıhhat ve terbiyesini temin edecek bir kabiliyette olmamasından,

*B.Memlekette köy, kasaba ve şehir kesafetlerinin ayrı ayrı sıhhi ve terbiyevi teşkilata müsait olmamasından dolayı kati ihtiyaç vardır”*⁵⁷⁷.

Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne bağlı olan birimlerden olan Ana Kucağı'nın Türkiye'nin modernleşme sürecine olumlu etki ettiği görülmektedir. Geleceğin inşasında rol oynayacak çocukların hayatlarının kadere bırakılması, ülkenin gelişme

⁵⁷⁶ A.g.e.

⁵⁷⁷ “Doğumevleri ve Ana Kucakları”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası'nın 23 Nisan 1931 Fevkalade Nüshası, s.21.

hedefine ulaşmasında engel olacağı artık anlaşılmıştı. Bu nedenle Ana Kucağı gibi birimlerin açılması ve yaygınlaştırılması ile çocuğun ve dolayısı ile ülkenin kaderi müspet anlamda değişim göstermeye başlamıştı. Cumhuriyetle gelinen yeni dönemde birçok açıdan geri kalmış Türk ailesinin ve Türk çocuğunun devlet tarafından himaye edilmesi fikri de yavaş yavaş yerleşmeye başlamıştır. 1931 yılında bu kanı şu şekilde ifade edilmişti:

*“Bugünkü ailenin maddi ve manevi kabiliyeti bize beklediğimiz çocuğu verecek ve terbiye edecek vaziyette değildir. Binaenaleyh çocuk için yapacağımız mücadelede aile muhitinin içine girmekten ziyade çocuğu cemiyetin himayesine almayı tercih etmeliyiz. Bunun en kısa yolu memlekette adedi mümkün olduğu kadar çok doğumevleri ile kadrosu ihtiyaçla tekabül edecek derecede geniş ana kucakları açmaktır”*⁵⁷⁸.

6.1.2. Anneler Birliği

*“Gebelik zamanında, doğururken ve doğurduktan sonra annelerin birbirine hususiyle zenginlerin fakirlere sıhhi ve ictimai muavenetini temin ve bu suretle himaye-i etfal mefkûresine tevfikân çocukların doğmadan evvel, doğarken, doğduktan sonra ahvali sıhhiyesiyle iştigal eylemek, çocuklar arasında kesret vefayata mani olmak ve memleketimize layık “Türk gibi kuvvayı” gürbüz yetiştirmek üzere Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul merkezi mürâkabesi altında bir “Anneler Birliği” heyeti teşkil ve bir talimatname tertib ve kabul eylemiştir. Altı hanımdan teşkil eden Anneler Birliği heyeti idaresi haftada bir gün süt damlasında veya daire-i merkeziyede ictima etmiştir”*⁵⁷⁹.

1927 yılında Gürbüz Türk Çocuğu adlı dergide İstanbul’da meydana getirilmiş olan Anneler Birliği için bilgi verilmişti. Buna göre; *“çocuklarımız arasında ölüme mani olmak memleketimize gürbüz çocuk yetiştirmek üzere İstanbul merkezimizin mürakebesi altında bir (anneler birliği) teşkil edilmiştir. Buraya mensup fakir kimsesiz yetim çocukların can analığını ve can babalığını kabul edenler çoktur. Anneler birliğine merbut fakir gebe ve doğuran kadınlara verilmek üzere “dönüp dolaşan sepet- beşik” ve muhteviyatı olan eşya ve kundak ve esvap dikilip*

⁵⁷⁸ “Doğumevleri ve Ana Kucakları”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası’nın 23 Nisan 1931 Fevkalade Nüshası, s.22.

⁵⁷⁹ **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.34.

yetiştirilmektedir. *Anneler birliği fakir ve gebe anneleri takviye için erzak vermektedir*”⁵⁸⁰.

Himaye-i Etfal Cemiyeti, Anneler Birliği’ni teşkil etmek niyeti ile hayırsever hanımları 13 Ocak 1925’te Süt Damlası’na, Mart 1925’te Himaye-i Etfal Cemiyeti merkezinde çay ziyafetine davet etmiştir. Üçüncü davet Haziran 1926’ da süt damlasında verilmiştir. Hayırsever yerli ve yabancı hanımlar bu davetlerde muhtaç çocuklar için yardımlarını esirgememişlerdir. Hayırseverler, kimsesiz ve fakir çocukların fotoğrafı ile onları “can evladı” kabul etmişlerdir. “Can ana” yahud “can baba” olanlara can evladın fotoğrafisini havi bir hüviyet varakası verilmiştir.

Anneler Birliği, fakir gebelere sepet beşik, kundak ve süttten kesilen çocuklara taze sebze ve bazı unlu gıdalar vererek annelere ve çocuklara faydalı hizmetler vermiştir. Anneler Birliği, çocuk sahibi olan fakir anneleri yeni doğan bebeklerinin bakımı konusunda bilinçlendirmeye çalışmıştır. Fakirlik ve sefalet ortamında gerçekleşen doğumlardan sonra bebeği yaşatmak ve onları daha iyi imkânlarla donatmak için elinden gelen gayreti gösteren kurum, ailelere ödünç kundak, sepet ve beşik dağıtmıştır. Kurumun bu konudaki hassasiyeti şu şekilde aktarılmıştır: *“Dünyaya henüz gelen gayet nazik ve narin bir vücut paçavraya, yırtık pırtık bez parçalarıyla gazetelere bi-t-tab’ sarılamaz. Temiz bir kundak ve sıhhi bir yatak lazım. Çocuklarını paket gibi sarmaya başlarını yoğurmaya göbeklerine tükürmeye alişmiş olan kadınlara çocuğa bakım yolunu göstermek büyük bir meseledir*”⁵⁸¹.

Anneler Birliği bebekler için kundak, beşik, sepet vererek hem sosyal yardım yapmış oluyor hem de bu hizmet aracılığıyla annelere çocuğa bakım yollarını öğretmiş oluyordu.

6.1.3.Süt Damlası

Süt Damlası, 1924 Yılı Temmuz’undan beri Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin İstanbul merkezine bağlı olarak meydana getirilmiş bir kuruluştur. Bu kuruluş, Anneleri vefat eden veya Annesinin sütu olmayan fakir çocuklara süt vermiştir. Süt dağıtımı konusunda hassas davranan müessese, süttün çocukların yaşlarına göre olmasına ve midelerinin hazmedebileceği nitelikte kaliteye sahip olmasına özen

⁵⁸⁰ “Cemiyetimizin İstanbul Merkezi”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, şubat 1927, S.5, s.s.37-38.

⁵⁸¹ **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.s.92-93.

göstermiştir. Bununla beraber Süt Damlası kuruluşu, haftada bir çocuklara muayene hizmeti vermekteydi. Annelere de çocuk büyütme konusunda sağlık bilgisi aktarılıyordu. Elliye yakın çocuğa süt temin ediliyordu. Ancak yüzlerce çocuğun süte ihtiyacı vardı. Ülkede aileler, çocuklarının sağlıklı beslenmesini sağlayacak kadar süt temin edemiyorlardı. Yine kontrolsüz ve kirli sütlerin çocuklara içirilmesi onların sağlığını bozuyor, bazı durumlarda da ölüme sebebiyet veriyordu. Himaye-i Etfal Cemiyeti, sağlıklı nesillerin yetişmesi için fakir ailelere bu konuda da yardım elini uzatmıştı. Süt damlasına kayıt olmadığı halde bu kuruluşa gelen çocuklara muayene ve tedavi imkânı sağlanıyordu. Her ay altı yüzden fazla çocuğa bu hizmet verilmekteydi. Süt Damlası'nda zayıf ve kansız çocuklara, yazın "çocuk bahçesinde" Florya'dan getirilen kum tabakası üzerinde güneş banyosu tatbik edildiği gibi kemik hastalığına hatta deri veremine müptela ve zayıf olanlar için de ultraviyole tatbik ediliyordu⁵⁸².

Süt Damlası'nda dini ve milli günlerde çocuklara kıyafet ve küçüklerine kundak, fakir annelere erzak veriliyordu. Söz konusu kuruluşun verdiği en faydalı hizmetlerinden bir tanesi de ziyaretçi hastabakıcılar aracılığıyla çocukların sağlık durumlarının aileleri nezdinde takip edilmesiydi.

İzmir'de Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından tesis edilen Süt Damlası oldukça faaliyet yapan bir müesseseydi. Müessesenin herhangi bir eksikliği, Cemiyet tarafından takip edilip, ikmal edilmekteydi⁵⁸³. Süt Damlası Müessesesi 14 Kânûn-ı Evvel 1926'dan itibaren faaliyete ve sütlerin otomobillerle İzmir'in her tarafında tevzîye başlamıştır. Bu müesseseye İzmir halkı çok destekte bulunmuş ve ihtiyacı olanlara otomobillerle süt dağıtılmıştı. İzmir'de bulunan Süt Damlası kuruluşu gayesi için şu ifadelerle yer vermişti: "*Süt damlalarının gayesi: Sıhhi gıda sayesinde doğum çocuklarının sıhhat ve hayatını korumaktır*". Yine kurumun hedefini belirtmek için şu sözlere yer verilmişti: süt damlalarının hedefi: "*Doğum çocuklarını ölümden kurtararak neslimizi çoğaltmaktır*"⁵⁸⁴. İzmir Süt Damlası'nda küçük çocuklar için muayenehane de mevcuttu. Kurum, İzmir'in Gazi Paşa Bulvarı ağzında inşa edilmişti. Müessesenin plan, projesi ve makineleri Paris'te bulunan meşhur bir süt müessesesinden getirilmişti. Bir saatte 300 okka süt pastörize 120 okka sütü sterilize

⁵⁸² **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.43.

⁵⁸³ "Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Bir Aylık Hülâsa-i Mesası", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Teşrin-i Sâni 1926, S. 2, s. s.26-27.

⁵⁸⁴ "Cemiyetimizin İzmir Merkezi", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.5, Şubat 1927, s.s.35-38

ve homojenize edilmekteydi. Gürbüz Türk Çocuğu adlı dergide kurum ile ilgili şu ifadeye yer verilmişti: “Yakında muhtelif mahallelerde küçük çocuk muayenehaneleri açılacak ve bu süt damlasına istinad edecekti. Bu mahallerdeki küçük çocuklar en az haftada bir kere fenni muayene olacak, her birinin muhtaç olduğu fenni gıda süt damlasından verilecekti. Bu muayenehaneler yavaş yavaş bütün mahalelere teşmil edilecekti. Memlekette süt satan esnaf sütlerini müesseseye getirip tahlil ve pastörize ettirebilecekti”⁵⁸⁵.

Cemiyetin İstanbul merkezine bağlı olan Süt Damlası’nda da muhtaç olan aile ve çocuklar için hayırlı işler yapılmaktaydı. 1927 yılında Süt Damlası hakkında şu malumat verilmişti: “Süt damlasının işlevi sadece süt toplama ve paketlenme değildir. Bu kurum aynı zamanda bir hayır evi, çocuk muayene mahalli ve bir fen ve sıhhat ocağıdır. Süt damlasının üç ziyaretçi hasta bakıcısı vardır. Aileler nezdinde dolaşarak malumat alır ve annelere her türlü malumat i’tâ eder. 1927’de İstanbul’da süt damlasında yardım edilen çocuk sayısı 45 iken 110’a çıkmıştır. Dışarıdan gelen sağlığı yerinde olmayan türlü hastalıklar geçiren çocuklar bu merkezde tedavi edilmekteydi. Çocuk küçükler için kum banyosu ve bahçe temin edilmişti. Milli günlerde süt çağındaki çocuklara elbise ve kundaklar hediye edilmiştir”⁵⁸⁶.

6.1.4.Çocuk Yuvaları

Himaye-iEtfal Cemiyeti’nin bünyesinde kurulan önemli bir teşkilat da Çocuk Yuvaları’dır. “Süt Damlası’nda annesinin birdenbire hastaneye nakliyle evde yalnızlıktan bakılamayan aile arasında ve bilhassa annesinde verem zuhur eden veya büsbütün yetim kalan veyahut banyo ve tenkiye etmek gibi küçük bazı tedbirlerin icrasına gayri müsait mahallelerde yaşayan küçük çocukları muvakkem kabul eylemek üzere son zamanlarda on yataklık bir “ Çocuk Yuvası” tesis olunmuştur”⁵⁸⁷.

6.1.5.Kalender Öksüzler Yurdu

Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin İstanbul merkezine 1 Ekim 1922’den beri bağlı olan diğer bir müessesesi de Kalender Öksüzler Yurdu’dur. Bu yurt Himaye-i Etfal tarafından idare olunuyordu. Cemiyet bu müessese aracılığıyla vatanın öksüz ve fakir çocuklarına hizmet etmekteydi. Cemiyet, müessesenin kuruluş amacını şu şekilde

⁵⁸⁵ “Cemiyetimizin İzmir Merkezi”, *Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası* S.5, Şubat 1927, s.s.35-38.

⁵⁸⁶ “Cemiyetimizin İstanbul Merkezi”, *Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası* S.5, Şubat 1927, s.38.

⁵⁸⁷ *Annelere ve Çocuklara Salname*, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.46.

dile getirmiştir: “*Bidâyet tesisinde gayemiz zayıf ve nahif sıhhatleri muhtell bikes ve yetim çocukları sıhhi bir surette ibâte ve iâşeyle takviye eylemek ve senaen müterakki olanlara bahçevanlık ve sanayi-i ziraiye tedris ile Türklerden fenni meslek sahibi yetiştirmek ve ana ve babadan mahrum olan biçareleri toprağa ısındırmak idi. O zaman müessesemiz bir taraftan bir sanatoryum vazifesini görmekte diğer cihetten yetim çocuklara hemân bir meslek mektebi yerine kaim olmakta idi. Kalender müessesesinde yaşları üç ile dokuz arasında yüz yirmi adet kız ve erkek çocuk bulunmaktaydı*”⁵⁸⁸.

Konu hakkında araştırma yapan Makbule Sarıkaya’ya göre; Kalender Ziraat Yurdu 1917 yılından itibaren kimsesiz çocukları barındırmakta aynı zamanda onlara mesleki eğitim vermekteydi. Araştırmacıya göre söz konusu müessese çocuklara zirai eğitimle beraber diğer zanaatlara özgü eğitim vermekte, onları mesleki açıdan yeterli hale getirme amacını taşımaktaydı. Söz konusu faaliyetleri dolayısıyla tarım ülkesi olan Türkiye’de tarımsal işgücünün oluşmasına önemli bir katkıda bulunmaktaydı. Sarıkaya’ya göre;1922 yılından itibaren Himaye-i Etfal Cemiyeti’ne bağlanan müessese Kalender Yetim Yurdu ismi ile daha faal hale gelmiş, teorik ve uygulamalı eğitim modeli ile çocuklar iyi bir eğitim alma şansını elde etmiş, sıhhi açıdan gözetilmiş ve barındırılmıştır⁵⁸⁹.

Cemiyet, Kalender Öksüzler Yurdu’nun teşkili ile öksüz çocukları barındırıyor, koruyor ve meslek sahibi yapmaya çalışıyordu. Himaye-i Etfal, öz anne ve baba şefkatini göremeyecek öksüz çocukların sahipsiz olmadıklarını gösterme çabasını taşımaktaydı. Onları sağlıklı, mutlu etmek, iş gücü sahibi yaparak topluma kazandırma gayesini taşımıştır. Türkiye, milletin geleceği olarak gördüğü çocuklar arasında hiçbir şekilde ayrımcılık yapmadan onları bir bütün olarak görmüştür. Yeni Türkiye, kimsesiz çocukların, kendi kaderlerine terk edilme veya onların toplumda değersizleştirilme gibi yaklaşımlara sahip olmadığı gibi onlara ana baba olmaya çalışmış ve çocukları varoluş nedeni olarak görmüştür. Cemiyet, yaptığı işler ve oluşturduğu algı ile milletin, ülke çocuklarını önemsemesini, sahiplenmesini istemiştir.

⁵⁸⁸ **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.116.

⁵⁸⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Makbule Sarıkaya, “Türkiye’de Zirai Eğitime Bir Örnek: Kalender Ziraat Yurdu”, **Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi**, Yıl 4, S.7, Ocak 2012,s.s.87-101.

Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin nizamnamesine göre cemiyet, büyük çocukları Kalender Öksüzler Yurdu'nda tutamadığı için onları ticaret ve zanaat evlerine yerleştirmiştir. Cemiyet aslında o dönemde Avrupa'da en önemli çocuk teşkilatı olarak kabul edilen “çocuk sanatoryumu” tarzına benzer bir kurum yaratmak istiyordu. Müessesese, zayıf ve hastalıktan yeni kurtulan çocuklara ve öğretmenlere özel “sıhhat evi”, bir “açık hava sınıfı”, bir “kır mektebi” oluşturarak Türkiye'de var olmayan bir müessesese meydana getirmek fikrindeydi. Çocukların hasta olmaması, sağlıklı büyümesi için böyle bir müessesese şarttı.

Kalender müessesesi öksüz çocukların eğitiminin aksamaması için onlara bu müessesenin dışında da yeni yollar çizmiştir. Bu yönüyle de bu kurum çocuklar için adeta bir ana kucağına dönüşmüştür. Kalender müessesesi bu dönemde okuma yazma bilen otuz adet çocuğunu şehir yatı mekteplerine kaydettirmişti. Öksüz küçük çocukların geleceklerinin garanti altına alınması gerekiyordu. Bunun için onlara eğitim imkânları sağlanmalıydı. Okur-yazar çocuklarının şehir yatı mekteplerine kabul edilmesi kurum için bir gurur kaynağıydı. Makbule Sarıkaya'ya göre kimsesiz çocukları barındırıp, onlara eğitim ve sağlık hizmetleri veren kurum ülkede yeni oluşturulan eğitim ve tarım politikaları neticesi ile 1931 yılında kapatılmıştır⁵⁹⁰.

6.1.6.Çocuk Sarayı

TBMM'nin Cemiyete vermiş olduğu hediye ile 1926 yılından itibaren bir “Çocuk Sarayı” inşa edilmişti. Çocuklara fayda sağlamaya yönelik oldukça kapsamlı bir bina olarak yapılmıştı. Binanın içinde dershane, eczane, muayenehane, sinema, banyo mevcuttu. Hatta bu sarayda, gündüz işe giden hanımların çocukları zaman geçirmekte ve bu binadan süt yardımı da yapılmaktaydı⁵⁹¹. Çocuk Sarayı'nın nasıl bir yer olduğu ve yapılış amacı hakkında 1926 yılında şunlar söylenmekteydi: *“Nüfusun azlığı cennet gibi vatanımızın vesaitini düşünürsek velûd olan Türk kadınının dünyaya getirdiği yavrularını yaşatabilmek en mühim ve vatani bir mesele olduğunda herkes müttefiktir. İşte bu çok kutsi vazifeyi deruhte etmiş olan cemiyetimiz çocuk yaşatma usullerini fenni ve asri bir şekilde tatbik için çocuk sarayı inşasına başlamıştır. Çocuk Sarayı, Ankara'nın en şerefli mevkiinde muhterem büyük millet meclisimizin cemiyete ihdâ' ettiği bir arsa üzerinde inşa edilmiştir. Bu bina*

⁵⁹⁰ A.g.e.

⁵⁹¹ Annelere ve Çocuklara Salname, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.138.

dershane, kütüphane, sinema salonu, muayenehane, eczane laboratuvarı, süt damlası ve banyo dairelerini ihtiva etmektedir”⁵⁹².

6.1.7. Doğumevleri

“Doğumevleri, doğum masraflarını tediye edemeyen, gebelik hastalıklarını tedavi ettiremeyen analar için tesis edilmiş içtimai himaye müesseseleridir. Bu müesseselere gebe kadınlar, kendilerinde ilk sıhhi yardım ihtiyacını hissettikleri zaman müracaat ederler ve doğuruncaya kadar sıhhi ihtiyaçlarının derecesine göre ya müessesede kalarak yahut evlerine avdet ederek doğum zamanına intizar ederler.

Doğumevleri müracaat ettikleri dakikadan itibaren gebe kadınların bir müşaviri sıhhisi yahut doğrudan doğruya hamisi olurlar. Kadının ahvali sıhhiyesinin istilzam ettirdiği bütün ettirdiği bütün tedabir müessese tarafından meccanen tertip ve icra edilir. Anne olacak kadınlara sıhhi vesayada bulunulur”⁵⁹³.

Doğumevlerine gelen anne adayları için herhangi bir başvuru şartı ve kaydı yoktu. Kadının gebe olması ve yardıma ihtiyacının bulunması yeterli bir durumdu. Kadın, söz konusu kurumda çocuğunu dünyaya getirdikten sonra bazı sorulara tabi tutulmaktaydı. Bu sorular şu şekildeydi:

“-Kendisi ne iş yapar? Sanati çocuğun ahlaki ve sıhhi mani olmaz mı?

-Çocuğuna bakmak için kazancı varsa bunun menbaı nedir? Miktarı ne kadardır?

*-Çocuğun babası varsa sanati nedir, çocuğuna bakmak ister mi? İstemezse kazancı ne kadardır?”*⁵⁹⁴. Sorulan sorulara gerekli ve inandırıcı cevap veremeyen anaya çocuk iade edilmezdi. Bu durumda çocuk, Ana Kucağı kurumuna gönderilir ve anne ve babasının ismiyle kaydedilirdi. Çocuğun babasının kazancı çocuğa bakmak için yeterli miktardaysa, kurum yasal yollarla çocuğun hakkını koruma ve alma yoluna giderdi.

⁵⁹² “Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin Hülâsa-i Mesaisi”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Teşrin-i Evvel 1926, S.1,s.s.17-18.

⁵⁹³ “Doğumevleri ve Ana Kucakları”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası’nın 23 Nisan 1931 Fevkalade Nüshası, s.21.

⁵⁹⁴ “Doğumevleri ve Ana Kucakları”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası’nın 23 Nisan 1931 Fevkalade Nüshası, s.21.

Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin açmış olduğu doğumevleri, ülkenin sağlık politikalarının yürütülmesinde oldukça etkili oldu. Fenni doğumların bu merkezlerde yapılması ile anne ve çocuk ölümlerinin önüne geçilmesi için önem arz etmekteydi. Aynı zamanda kurum, devletin karşılayamadığı doğum hizmetlerinin bir kısmını karşılayarak ihtiyaçların giderilmesinde faydalı oldu. *“Aynı zamanda Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitilmiş ebeler, çocuk hastanelerine ve çocuk uzmanlarına olan ihtiyaçları gidermek için Cemiyet, çocuk bakıcı okulunda hemşire yetiştirmek, deneyimli ve başarılı ebe, bakıcı ve uzmanları kuruma davet etmek veya görevlendirmek ve doğumevlerinden bakım yuvalarına kadar birçok kurumuyla hizmet vermek suretiyle Sağlık Bakanlığı'na desteğini sürdürmüştür”*⁵⁹⁵.

6.1.8.Gündüz Bakım Evleri-Kreşler

İlk defa 1927 yılında Türkiye'nin üç büyük şehrinde açılan kreşlerle ilgili olarak ayrıntılı bilgiyi Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası'nın Nisan 1931 sayısında bulabilmekteyiz. Buna göre;

“Kreşler, çocuklara gündüz bakan aile yardım müesseseleridir. Bunlar her ne mazeretle olursa olsun ailesi tarafından gündüzleri bakılmayan çocuklar için açılır. Bunlardan her ne mazeretle olursa olsun aileleri tarafından gündüz bakılmayan çocuklar için açılır. Bunlardan bilhassa anaları gündüzleri çalışmak mecburiyetinde olan çocuklar istifade ederler. Fakat hasta olan yahut ev işleri ve yalnızlıktan dolayı gündüz saatlerini çocuklarına tahsis edemeyen analar da çocuklarını kreşe verirler.

Kreşlere ilk tahsil çağına kadar olan küçük yaştaki çocuklar alınır. Yaşları ilerlemiş çocuklar mektebe gönderilir. Kreşlerin tesisinden maksat;

-Çocuğu ailenin sâyi hürriyetini tahdit eden bir sefalet âmili yapmamak

-Fakir aileler nezdinde, bakımsızlık, itinasızlık yüzünden çocuğu sıhhi ve terbiyevi tehlikelere maruz bırakmamaktır.

⁵⁹⁵ Makbule Sarıkaya, **Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti (1921-1935)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2011, s.127.

Eğer annesi muktedir değilse çocuğa cemiyet bakacaktır. Çünkü çocuk aile kadar hatta ondan fazla içinde yaşadığı cemiyetin servetidir. Bu serveti korumak, itinalı bir şekilde tenmiye etmek cemiyetin vazifesidir”⁵⁹⁶.

Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin açmış olduğu kreş yani gündüz bakım evlerinde çocukların uyku, yemek oyun gibi bedensel ihtiyaçları karşılanmakta, okul öncesi eğitimin gereklerine göre çocuklar yetiştirilmekteydi. Kurum, faaliyetleriyle çocukların ruhsal ve bedensel gelişimlerine katkı sağlamakla Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ortaya konulan “Çocuk Davasında” önemli bir yol kat etmekteydi. Bununla beraber bu kurum, kadının çalışma hayatına atılması ve evine maddi kaynak sağlaması yönünden destekleyici bir rol oynamaktaydı. Bu kurum sayesinde kadın ve çocuğun sosyalleşmesi de sağlanmış olunuyordu. Kurumun diğer bir amacı ise sağladığı imkânlarla anneleri çocuk yapmaya yönlendirmektir.

“Kreşlerde de tıpkı Ana Kucak'larında olduğu gibi çocukların öğle uykuları için yatakhaneleri, oyun salonları, bahçeleri, banyo daireleri vardır. Çocuklara günde iki defa kahvaltı “yaşlarına göre” sabah, ikindi, bir defa yemek “öğle yemeği” verilir ve akşamları ailelerine iade edilir. Kreşler daimi surette mütehassıs bir çocuk doktorunun idaresinde bulunur. Ailenin malumat ve muvafakati olsun olmasın çocukların sıhhi inkişafı büyük bir dikkatle takip edilir. Hasta olanlar tedavi edilir. Aileleri çocuklarının sıhhi vaziyetinden haftalık raporlarla muntazaman haberdar edilirdi”⁵⁹⁷.

Kreşler, özellikle sanayileşmiş veya kadının, diğerlerine göre daha yüksek oranda çalışma hayatına katıldığı ülkelerde yaygındı. Türkiye’de Cumhuriyet döneminde de kreşlerin yaygınlaştırılması fikri öne sürülmüştü. Kreşlerin hem çocuk hem de anne toplamında tüm aile için daha için daha faydalı olduğu kanaati geliştirilmeye çalışılmaktaydı. Dönemin yayınlarında kreşlere devam eden çocukların toplumsal ahlak anlayışının daha güçlü bir şekilde olacağı, kreşe gitmeyenlere göre daha sosyal bir varlık olacağı anlatılmaktaydı. Aynı zamanda kreşlere devam eden çocukların, uzman eğitmenler vasıtasıyla daha itinalı bir biçimde ilkokula hazırlanacağı öne sürülmekteydi.

⁵⁹⁶ “Gündüz Bakım Evleri(Kreşler)”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası'nın 23 Nisan 1931 Fevkalade Nüshası, s.s.24-25.

⁵⁹⁷ **A.g.e.**, s.24.

Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası'na göre; “Çocuk terbiyesi ile meşgul olanlar pekâlâ bilirler ki çocuktaki ruhi temayülleri anlayabilmek için onu tetkik eden adamın tam ve mütekâmil bir terbiyecisi olması lazımdır. Bazı aileler intihap ettikleri oyuncaklara göre çocuklarının müstakbel mesleklerine ait bir fikir edinebildiklerini zannederler. Çok doğru olan bu fikir bile bazen teşhisteki isabetsizlikten dolayı çok menfi neticeler verir. Ve bu itibarla kreşler bizim hem maddi ve ailevi ihtiyaçlarımız, hem de manevi tekâmülümüz için tesisine mecbur olduğumuz müesseselerdir”⁵⁹⁸.

Himaye-i Etfal Cemiyeti, açmış olduğu kreşler ile ülkenin kadın ve çocuk davasına dolaylı yoldan destek vermiş, kadının, çocuğun, ailenin maddi ve manevi gelişimine katkı sağlamış ve ülkede bu tür kurumların kurulmasında öncülük etmiştir. Kreşler, çocukların bakımsızlıktan kurtulması, okul öncesi eğitim ile çocuğun okula ilk hazırlığının yapılması, kadınının çalışma hayatına daha fazla girmesi ve nüfusun nicel açıdan çoğalması gibi konularda ülkemizde sayıca az olsalar dahi fayda sağlayan bir kurum olarak faaliyet göstermişlerdir.

6.1.9.Çocuk Bahçeleri

Cumhuriyet döneminde çocuğa olan bakış açısının değiştiğini gösteren diğer bir gösterge çocuk bahçeleri ve parklarının oluşturulmasıdır. Çocuklara ait bu özel alanların ilk defa oluşturulmasıyla onların ruhsal ve bedensel anlamda gelişimine katkıda bulunulmak istenmiştir. Ortaya atılan yeni fikre göre; çocuklara özel olarak yapılmış olan alanlarda oyun oynaması, eğlenmesi ve zaman geçirmesi onların daha sağlıklı olmasına imkân verecektir.

Cumhuriyet yönetiminin ilk yıllarından itibaren maruz kaldığı ve çözmek zorunda olduğu meselelerden bir tanesi çocuk ölümleri idi. Çocukların hijyenik olmayan mekanlarda oyun oynaması onların sağlığını tehlikeye düşürmekte ve çocuk ölümlerine imkan tanımaktaydı. Böyle bir durum karşısında artık koşulların çocuklar lehine değiştirilmesi gerektiği anlaşılmıştı. Bu fikrin de yaygınlaştırılması gerekmektedir. Konu özellikle dönemin yayınlarında yer almakta ve konu hakkında duyarlılık yaratılmaya çalışılmaktaydı. Cumhuriyet yönetimi çocukları ülkenin geleceği olarak görüyor, kendi temellerini güçlendirmek için çocuğun bireyselliği üzerinde duruyordu. Özellikle Avrupa ülkelerinde çocukların bedensel sağlığının temin için doğada zaman geçirecekleri mekânlar yaratılmıştı. Konuya en çok önem

⁵⁹⁸ A.g.e.,s.25.

veren ülkelerden bir tanesi Amerika idi. Amerika’da çocuk park ve bahçeleri oldukça yaygındı. Amerika bu konuda Türkiye için güzel bir örnekti. 1923 yılında Amerika’ya gezi yapan Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin kurucusu olan Dr. Mehmet Fuat Umay, Chicago’daki parklar için şu ifadeleri kullanmıştı:

“1905’te kurulan ve çok önem verilen parklar, özellikle geleceğe yeni kuşaklar yetiştirmek, Amerika’nın geleceğini sağlam ellere vermek için kararlı, girişimci, güçlü çocuklar yetiştirmek amaçlarını izliyor”⁵⁹⁹.

Fuat Umay, Amerika’daki izlenimlerinin etkisi ile Himaye-i Etfal Cemiyeti’ne bağlı çocuk bahçeleri meydana getirilmesini sağladı. Cemiyetin mecmuası olan Gürbüz Türk Çocuğu’nda da çocuk bahçeleri ile ilgili şu satırlara yer verilmiş, konunun önemi topluma anlatılmaya çalışılmıştır:

“Çocuk bahçeleri çocukları büyüklerinden ayıran ve onlara ilk defa cemiyet içinde hür bir insan olmak zevkini tattıran müesseselerdir. Bahçede çocuğun fikirlerini, kanaatlerini müsavi haklarla münakaşa eden, beğenen arkadaşları vardır. Bu arkadaşları ona yarın içine girecekleri cemiyetteki vazifelerini ve katlanmak mecburiyetinde buldukları mücadele usullerini öğretirler.

Aile arasında kapanan ve çocukluğunda dostluk ve arkadaşlık hisleri kuvvetle tenmiye edilmeyen çocuk, büyüdüğü zaman müfit bir vatandaş olamaz. Çocuk bahçelerinde bilhassa ehemmiyet verilen oyun yerleri mücerret jimnastik yapmak yahut çocukların eğlence ihtiyaçlarını temin etmek için değildir. Eğer böyle olsaydı bir çocuğun yalnız başına kendi evinin bahçesinde bedeni hareket yapması kâfi görülürdü. Büyük bahçeler kendilerine müşterek terbiye verilmek istenilen çocuklar içindir. Bahçelerde bir çocuğun zengin veya fakir aileden gelmiş olmasının hiç tesiri yoktur. Çocuklar taban müsavatperverdirler ve çocuklar da üstün kabiliyetlere hürmetkâr olmak meyli büyüklerinden daha fazladır. Kendi akranları arasında çocuk geride kalmayı istemez. Bu onlarda içtima mücadelenin ilk ateşini yakar ve yaşı ilerledikçe, münasebette bulunduğu arkadaşları çoğaldıkça onlarda da bu kabiliyet tedricen inkişaf eder. Ve nihayet çocuk hayatı için mücadeleye alışan kuvvetli bir insan olur.

⁵⁹⁹ Dr. Mehmet Fuat Umay, **Cumhuriyet’in Kuruluş Yıllarında Bir Devrimci Doktorun Anıları**, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2014, s.145.

Çocuk bahçeleri; muhtelif sınıftan ailelerin çocuklarını bir arada toplamak, onları birbirine alıştırmak, içlerinde kendi kendilerine üstün işler görmek temayülünü takviye etmek yüksek kabiliyetli olanlarını beğendirmek, oynarken öğretmek, oynarken sevdirmek ve nihayet birkaç sene sonra içine girecekleri büyükler cemiyetinin müsavat haklarını fiilen tanıyan ve kendi kabiliyetinin muvaffakiyetlerine inanan bir insan haline girmek için tesis edilen terbiye müesseseleridir”⁶⁰⁰. İdealize edilen çocuk bahçelerinde çocukları oyun vasıtasıyla eğiten eğiticiler olmalı veya bunlar bölgenin yasal eğitim merkezleri tarafından denetlenmeliydi. Bahçelerde uygulanan oyunları beden eğitmenleri oynattırmalı ve oyun aracılığıyla çocukların bedensel ve zihinsel gelişimleri sağlanmalıydı. Bu oyunların özellikle rekabet ve dayanışmayı gerektirecek nitelikte olması arzulanmaktaydı. Çocuk bahçelerinde yaşça daha küçük olan çocuklara özgü kum bahçeleri, salıncaklar daha büyük olanları için yüzme, koşu ve top oynama alanları gerekli görülmüştür. Çocuk bahçelerinin bazılarında onlara yönelik açık hava filmleri, konser ve gösterileri ücretsiz olarak gösterilmekteydi. Bu faaliyetten amaç çocukların kendi akranlarıyla birlikte sosyalleşmesini sağlamak ve yetişkinlerin olumsuz davranışlarını örnek almasını engellemektir. Bu düşünce dönemin yayınlarında şu şekilde ifade edilmiştir:

“Çocuk bahçesi denilince akla gelen şey; çocukların gelişigüzel eğlenceleri için yapılmış büyük bahçeler olmamalıdır. Bilakis bahçe; içinde terbiyevi inzibat olan büyük bir açık hava mektebidir. Mürebbisiz bahçe muallimsiz mektep kadar faydasızdır”⁶⁰¹. Bu dönemde idealize edilen çocuk bahçelerinde bir dispanser ve doktorun da bulunması gerektiği öne sürülmüştür.

Himaye-i Etfal Cemiyeti, çocuk bahçeleri açarak bu konuda devlet kurumlarına ön ayak olmuştur. Çocukların sağlıklı olmayan sokaklarda oyun oynaması ve zaman geçirmesinin yanlışlığı kavranmış, çocuklara özel park ve bahçelerin, çocukların bedeni ve fikri gelişimlerine olumlu etki yapacağı topluma anlatılmıştır.

⁶⁰⁰ “Çocuk Bahçeleri”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası’nın 23 Nisan 1931 Fevkalade Nüshası, s.26.

⁶⁰¹ **A.g.e.**, s.27.

6.2. Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti

11 Haziran 1868 tarihinde “Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti” ismiyle meydana getirilen kuruluş, günümüzde Kızılay olarak adlandırılmaktadır. 1877’de cemiyet’in ismi Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’ne dönüşmüştür⁶⁰². “Kurtuluş Savaşı’nda büyük hizmetler görmüş olan “Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti”,Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, 1923’te “Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti”, 1935’te Atatürk’ün teklifi ile “Türkiye Kızılay Cemiyeti”, 1947’de ise “Türkiye Kızılay Derneği” adını aldı⁶⁰³.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, kuruluşunun ilk yıllarından itibaren savaş meydanlarında askerlere tıbbi yardımlarda bulunmuştur. Cemiyet bu faaliyetinin yanı sıra savaş koşulları nedeniyle zor durumda kalan halka sağlık, beslenme ve giyim konularında yardım etmiştir. Ulusal ve uluslararası sosyal yardım esası ile hareket eden kuruluş on dokuzuncu yüzyıldan günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Osmanlı Devleti’nin yıkılışının ardından Anadolu’da Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile beraber başlayan yeni dönemde Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti faaliyetlerinde devam etmiştir. Cemiyet, yetişkinlerin dışında çocuklar da sağlık, giyim ve gıda konularında yardım hizmeti sunmuştur. Türkiye’nin çeşitli yerlerinde açılan Cemiyet’in merkezleri mütareke sonrasında yetim ve fakir çocukları himaye altına almaktaydı. Örneğin Erzurum merkezi yetim ve fakir çocukları himaye etmekte hem de onlara eğitim hizmeti vermekteydi⁶⁰⁴. Cemiyetin çocuklara yönelik sosyal faaliyet ve yardımları en çok Kızılay Hanımlar Merkezi tarafından gerçekleştirilmişti. Hanımlar Merkezi bünyesindeki sanatevleri kimsesiz, fakir çocuklar için bir eğitim, iş ve gelir kaynağı olmuştu. Bu sanatevlerinde üretilen eşyaların satışı ile elde edilen gelirlerle çocuklara yardım faaliyetleri sürekli kılınmaktaydı⁶⁰⁵.

“Hilâl-i Ahmer merkezinin Ankara’ya taşınması sonrasında, Halide Edip Hanım(Adıvar) cemiyet adına kadınların örgütlenmesinde aktif olarak çalışmıştır ve kadınlar kolunun başkanı sıfatıyla Ankara’da bir darüssınaa kurmuştur. Ankara

⁶⁰² <https://www.kizilay.org.tr/Kurumsal/tarihcemiz> E. T.18.01.2018

⁶⁰³ Gencay Gürsoy, “Sağlık”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.VII, İletişim Yay., İstanbul 1983,s.1721.

⁶⁰⁴ Mesut Çapa, *Kızılay(Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti(1914-1925)*,Rıhtım Yayınevi, Ankara 2010, 2.Baskı, s.43.

⁶⁰⁵ Kızılay Hanımlar Merkezi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. *A.g.e.*,s.s.46-50.

Hilal-i Ahmer Darüssınaası'nda sadece cephelerde savaşan askerlere giyecek dikiliyordu. Ankara Hilal-i Ahmer Darüssınaası İstanbul'daki şubesinden bazı yönleriyle farklıydı. İstanbul şubesinde yetim ve muhacir kızlar ile dul kadınlar çalıştırılırken Ankara şubesinde ise tüm kadınlar ayrımcılık yapılmadan çalışmaya çağrılmıştı. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin açmış olduğu Darüssınaalara sadece İstanbul ve Ankara'yla sınırlı kalmamış cemiyetin taşradaki bazı şubeleri de Edirne Hilal-i Ahmer şubesi örneğinde olduğu gibi, şehit eş ve çocukları için bu türden girişimlerde bulunmuştu.

Ankara Hilal-i Ahmer Darüssınaası'nı kuran Halide Edip Hanım önderliğinde, cemiyet tarafından Anadolu'da devam etmekte olan kurtuluş mücadelesinde şehit olanların çocuklarına ve dul eşlerine yardım etmek için, Şüheda Ailelerine Yardım Birliği adıyla bir birlik oluşturulmuştu. Adı geçen birliği İstanbul'da da bir şubesi açılmış ve gazetelere verilen ilanlarla Anadolu'daki şehit aileleri için İstanbul halkından bağış yapmaları istenmişti. Halide Edip Hanım'ın kaleme aldığı bir mektup İstanbul'daki gazetelerde yayımlanmış ve mektupta, İnönü Savaşları sonrasında şehit olan askerlerin çocuklarına yardım edilmesi istenmişti. Şehit aileleri adına yardım isteyen diğer bir örgüt de İzmir Mazlumini Eytam ve Eramiline Muavenet Heyeti adını taşıyordu. İstanbullu hanımlar tarafından kurulan bu heyet vasıtasıyla, çok kısa bir süre zarfında şehitlerin dul eşleri için 10 bin liraya yakın para toplanmıştı”⁶⁰⁶.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Kurtuluş Savaşı sırasında Yunanlılar tarafından esiredilen yaklaşık 15.000 kişilik Türk halkının kurtulması için önemli girişimleri vardı. Esir alınanlar arasında çocuklar da bulunmaktaydı.

“Bu esirler arasında uzun süre ailesine hiç mektup göndermeyenler, ağır hastalar ve kötü muameleye uğrayanlar vardır. Hilal-i Ahmer bu durumu sonlandırmak için Beynelminel Salib-i Ahmer Muavenet Müfettişine müracaat etmesi üzerine, Beynelminel bir temsilcisini Yunanistan'ı ve bir diğer temsilcisini de Anadolu'yu teftişe göndermiştir”⁶⁰⁷. Cemiyetin bu konudaki girişimleri olumlu netice vermese de daha sonra 1923 Lozan Barış Antlaşması ile sorun

⁶⁰⁶ Safiye Kıranlar, “Savaş Yıllarında Türkiye’de Sosyal Yardım Faaliyetleri(1914-1923)”, **İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü(Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, İstanbul,2005, s.48.

⁶⁰⁷ Cevriye Yıldırım, Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti İzmir Merkezi'nin Kuruluş ve Faaliyetleri(1911-1945), **Uşak Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Yüksek Lisans Tezi**, Haziran, 2013,s.86.

çözömlenmiştir. Esirlerin Türkiye'ye intikali sırasında barınma, beslenme ve sağlık hizmeti sunan cemiyet, hem yetişkinlerin hem de çocukların imdadına yetişmiştir. Yine Yunanistan'dan yaşayan Müslüman Türklerin, mübadele ile Türkiye'ye gelişleri sırasında cemiyet hem çocuk hem de yetişkinlere aynı hizmetleri sunmuştur. Bundan başka, cemiyet doğal afetlerde zarar gören halkın yardımına koşmuştur⁶⁰⁸. Cemiyetin açmış olduğu hastane ve dispanserlerde çocuklar ve yetişkinler tedavi imkânlarından faydalanmışlardır.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin toplum sağlığını korumak için faaliyet gösterdiği bir gerçektir. Ancak Cemiyet'in hedef kitlesi sadece çocuk olmamakla beraber temel amacı da çocuk himaye etmek değildir. Türkiye'de çocukların beslenme ve himayesi ile ilgili ciddi bir boyutta eksiklikler bulunmaktaydı. Bu konunun etraflıca düşünülerek sorunu kökünden çözebilecek kurumların oluşturulması gerekiyordu. Bu konuda saptama yapan Nafi Atuf düşüncelerini şu şekilde açıklamıştı: *“Filvaki Hilal-i Ahmer nizamnamesine göre çocuk vefiyatına mani olacak tedbirleri ittihaz ile mükellef ve binaenaleyh bir sahada çocuklarla da meşgul bir cemiyet ise de, asıl teşekkülü itibar ile bunu tam çocukluğu himaye ile mükellef bir müessese sayamayız”*⁶⁰⁹.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, yeteri kadar gıda alamayan ve aç olan çocukların beslenmesi için çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. 1927 yılında ilk resmi mekteplerde gıda alamayan çocukların sayısı 3584 ve yetersiz gıda alanların ise 6318'dir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 1926 yılının Mart ayından itibaren haftada üç defa İstanbul'un Kartal, Üsküdar, Beyoğlu semtlerinde çocuklara gıda yardımı yapmıştı. Cemiyet çocuklara gıda yardımı kapsamında ekmek, peynir ve helva vermişti. Ancak Anadolu'da çok sayıda çocuğun gıda yardımına ihtiyacı bulunmaktaydı. Fakat verilen gıdanın besleyiciliği ve miktarı çok ta yeterli değildi. Çocuklar için yapılacak gıda yardımının etraflıca düşünülüp, bunu amaç edinmiş bir teşkilatın oluşturulması gerekiyordu. Avrupa'nın Viyana, Budapeşte, Berlin, Sofya kentlerinde çeşitli teşkilatlar tarafından ihtiyacı olan çocuklara sıcak yemekler temin ediliyordu⁶¹⁰. Türkiye'de de okula giden ve evde bakılan küçük çocukların böyle bir hizmete

⁶⁰⁸ A.g.e.,s.93.

⁶⁰⁹ Nafi Atuf, “Çocukları Koruyan Teşekküller”, **Gürbüz Türk Çocuğu**, S.44, Mayıs 1930, s.s.9-11.

⁶¹⁰ **Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, s.132.

ihtiyaçları vardı. ocuk meselesine sahip çıkanlar bu konuyu gündemde tutmaya çalışmaktaydılar.

Kızılay, 1930 yılından sonra ocuk ve gençlere yönelik faaliyetlerine devam ederek bu konuda onlara önemli imkânlar sağlayacak Kızılay Gençlik Kurumu'nu kurmuştur. 1933yılında kurulan kurum, ülke çocukları ve gençlerine eğitim ve sağlık fırsatları tanımıştır. Kurumun 1936 yılında açtığı Kızılay Gençlik ve Sağlık Kampları bu amaca hizmet etmekteydi. *“Gençlik ve sağlık kamplarının açılmasıyla okulların yaz tatilleri zamanında çok zayıf, fakir ve bakımsız çocukların açık havada disiplinli ve bakım altında iyi beslenerek kuvvetlendirilmesi, eğitilmiş ve sağlam bir bünye ile okullarına gönderilmesi amaçlanmıştır. Sonuçlar, amacın başarıya ulaştığını göstermektedir”*⁶¹¹.

Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti, kuruluşunun ilk dönemlerinden itibaren tüm topluma yardım elini uzatmış bu süreçte toplumun en kk birimi olan çocuklara da hizmet sunmuştur. Yetim ve fakir çocukları himaye eden kurum onlara eğitim ve iş imkânları sunmuştur. Bununla beraber Cemiyet, okullarda ve çeşitli himaye kurumlarında yeteri kadar beslenemeyen çocuklara gıda yardımı yapmıştır. Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti ocukların sağlık, barınma, beslenme gibi sorunlarına çözüm getirmeye çalışmıştır. Cemiyet, ülkenin ocuk meselesinin çözümünde büyük rol üstlenmiştir.

6.3.Türk Maarif Cemiyeti

Türk Maarif Cemiyeti'nin kuruluşunda Mustafa Kemal Atatürk'ün önemli bir rolü bulunmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk'ün ülkenin eğitim sistemini iyileştirmek için başlattığı çalışmalar ve bu konudaki söylemleri eğitim alanında yeni uygulama ve teşkilatların meydana gelmesine vesile olmuştur. Atatürk, 1928 yılında yaptığı bir konuşmada ülkenin eğitim politikasının ana hatlarını şu şekilde çizmiştir:

“Muhterem efendiler; maarifte vaziyetimiz ve şimdiye kadar sarf ettiğimiz gayretleri bugün neticeleri bizi radikal tedbirler alabilecek bir seviyeye getirmiştir. Her istikamette doğru hedefleri bulmuş olan maarifimiz hususi takayyüt ve alkanızla ve hepimizin ciddi gayretlerimizle az zamanda geniş neticeler vermeye

⁶¹¹ Taner Bulut, “Cumhuriyet'in Bir Gençlik Projesi Olarak Kızılay Kampları (1936-1950)”,ÇTTAD, VI/14, 2007 Bahar, s.103.

namzettir. Maarifte süratle yüksek bir seviyeye çıkacak bir milletin hayat mücadelesinde maddi, manevi bütün kudretlerinin artacağı muhakkaktır. Maarif faaliyetimiz ilk tahsilin fiilen umumi ve mecburi olmasını, memlekette terbiye birliğini, orta tahsilin iyi vesaitle teksif ve teshilini, meslek tahsilinin ilk ve orta derecesinden en yüksek derecesine kadar memlekette teminini, yüksek tahsilin de adette olduğu kadar kıymette de bu asrın ihtiyaçlarına kifayetini hedef tutmuştur. Her sene bu istikametlerde mühim mesafeler aldığımızı söyleyebiliriz”⁶¹².

Mustafa Kemal Atatürk’ün söylemine göre; ilköğretim zorunlu hale getirilmeli, ülkede eğitimde birlik olmalı, orta eğitim iyi vasıtalar kullanılarak sıklaştırılmalı, mesleki eğitim süreklileştirilmeli, yüksek öğretim de çağın ihtiyaçlarına cevap vermelidir. Türk Maarif Cemiyeti de ülkenin eğitim politikasına katkı sağlayacak bir kurum olarak kurulmuştur.

Cemiyetin, 13 Kanun-ı Sani 1928 yılında yayınladığı nizamnamesinin⁶¹³ ilk sayfasında Reisi Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Yüksek Himayeleriyle Mübâhî -Başvekil Hazretlerinin Riyaset Umumiyelerinde Müteşekkül Türk Maarif Cemiyeti Nizamnamesi yazmaktadır. Bu ifade Türk Maarif Cemiyeti’nin Mustafa Kemal tarafından desteklendiğini göstermektedir. Merkezi Ankara olan Cemiyet, 1928 yılında kurulmuştur⁶¹⁴.

Nafi Atuf’a göre Türk Maarif Cemiyeti, çocukların ve gençlerin yardımına koşmak üzere kurulmuş bir cemiyettir. 1928 yılında kurulan cemiyetin bu maksadı nizamnamesinde şu şekilde yer almıştır:

“Madde-2:

- A) Memleket dahilinde ve haricinde bulunan irfan merkezlerinde Türk talebesine mahsus yurtlar tesis etmek, idame ve himaye etmek.
- B) Yüksek tahsilini ikmale maddi imkân bulamayan zeki ve çalışkan talebeye tahsillerini bitirmek için tayin edilecek şartlar dahilinde muavenette bulunmak.

⁶¹² TBMM. Zabıt Ceridesi, İ.II,D.III, C.V, 1.11.1928,s.4.

⁶¹³ Türk Maarif Cemiyeti Nizamnamesi, 13 Kânûn-ı Sâni 1928.

⁶¹⁴ A.g.e.,s.3.

C) *Türk çocuklarını ecnebi mekteplere müracaattan vareste kılacak mektepler vücuda getirmek ve cemiyetin maksatlarını temine matuf her nevi neşriyatta bulunmaktır*”⁶¹⁵.

Cemiyetin Ankara merkez azası 30 kişiden oluşmaktaydı. Maarif Vekili Mustafa Necati, Kars Mebusu Ağaoğlu Ahmet, Muğla Mebusu Yunus Nadi, Erzurum Mebusu Nafi Atuf, Afyon Mebusu Ruşen Eşref, Konya Mebusu Musa Kâzım, Sivas Mebusu Necmettin Sadık,... gibi önemli isimler söz konusu azaların bir kısmını oluşturmaktadır. Cemiyetin Ankara, İstanbul, Bursa, Adana, İzmir, Gaziantep gibi illerde merkezleri bulunmaktaydı. Bu illerin dışında da birçok ilde temsilcilikleri bulunmaktaydı.

Cemiyet yüksek öğretim öğrencileri için yurtlar tesis etmiş, fakir ve zeki çocuklara ücretsiz eğitim imkânı sağlanmış, okullar açmıştır. Cemiyet, fakir öğrencilere yolluk, burs, giyecek, yiyecek yardımında bulunmuş, dil kursları ve ülkenin okuma- yazma seferberliğinde çeşitli hizmetler vermiştir⁶¹⁶.

*“Türk Maarif Cemiyeti kurulduğu günden itibaren yüksek tahsil gören yetenekli, zeki ama maddi güçten yoksun öğrencilere ders kitabı, çamaşır, ayakkabı, ailelerinin yanına tatillerde gidebilmeleri için yol parasını tedarik etmek gibi yardımlarda bulunmuştur. Ayrıca yeni Türk harflerinin memlekette hızlı bir şekilde öğrenilmesi için bütün illerde millet mektepleri açtırmıştır. Yaz ayları hariç Ankara’da Almanca, İngilizce, Fransızca lisan kursları açtırmıştır. Tatilini kırlarda, deniz kıyısında, açık havada geçiremeyen öğrenciler için 1929 yılında Keçiören’de bir kamp kurmuştur”*⁶¹⁷.

“Türk Maarif Cemiyeti’nin, 31 Ocak 1928 de yaptığı ilk toplantısında kurucularından Erzurum vekili Nafi Atuf Bey cemiyetin hedeflerini ve hangi ihtiyaçları karşılayacağını anlatmıştır. Bu konuşmasında dikkat çeken bir nokta da, Cemiyet’in “müstakbel neslin milli ve vatani terbiyesini ihlal eden yabancı okullarına gitmelerine gerek bırakmayacak mesleki ve özel okullar açmak”

⁶¹⁵ Nafi Atuf, “Çocukları Koruyan Teşekküller”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.44, Mayıs 1930, s.s.9-11.

⁶¹⁶ Türk Maarif Cemiyet ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mevlüt Çelebi, “Atatürk’ün Himayesinde Kurulan Türk Maarif Cemiyeti (1928-1933)”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C.XIX, S.2, Aralık 2004, s.s.35-53.

⁶¹⁷ Hülya Özmen, “Nafi Atuf Kansu ve Türk Eğitimine Katkıları”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2015, s.78.

hedefini açıklarken, TED okullarının misyonunu ve ulaşılabilecek eğitim standardını açıkça ortaya koyuyordu. Cemiyet, ülke çapında okullar, millet mektepleri, dil kursları, öğrenci kampları ve öğrenci yurtları açılması için yoğun bir çalışma içine girmiştir. İlk olarak Ankara’da “Gazi Koleji” adı altında 1928 yılında açılmasına karar verilen okul, ancak 1931 yılında ana ve ilkokul olarak derslere başlamıştır. Bugünkü adıyla “TED Ankara Koleji” lisesi bu temeller üzerinde gelişmiş ve 1939 yılında karma eğitime başlayarak cemiyetin Türk eğitim yaşamına kazandırdığı en köklü kurum olmuştur.

Nafi Atuf, derneğin kurulduğu 1928’den 1939 yılına kadar 2 dönem (1931-35) başkanlık olmak üzere 10 yılı aşkın süre ile derneğin yönetiminde bulunmuştur. Dönemi içinde derneğe yeni okul ve yurtların kazandırılması için büyük çaba harcayan Nafi Atuf Bey, özellikle İstanbul’da Kadırga yurdu, Gaziantep’de ve Bursa’daki Amerikan Kız Liselerinin derneğe satın alınması ve Mustafa Necati Bey’in kalıtı olan Ankara- Kızılay’daki evinin Derneğe kazandırılması gibi önemli çalışmaları olmuştur.

Cumhuriyet dönemi eğitim reformlarının orta öğretim alanında bir anlamda deneysel bir uygulaması olan Türk Maarif Cemiyeti ve okulları 1928’den günümüze kadar uzanan tarihi içinde birçok ilke konu olmuş çok önemli bir kurumdur”⁶¹⁸.

7.ÇOCUKLARA VE KADINLARA İLİŞKİN TOPLUMSAL SORUNLAR VE AİLE HAYATINA ETKİLERİ

Toplumlar, gelişmişlik düzeyi, kültürü ve sosyo-ekonomik yapısına göre çocuk imgesi oluşturmaktadır. Toplumun, çocuğa karşı duygusal ve fiziksel yaklaşımı o toplumun medeniyet derecesi ile beraber ilerlemektedir. Medeni Devletler, ilerlemenin en küçük ancak en değerli unsuru olarak çocuğu görmektedirler. Bu devletler, çocukların refahı, mutluluğu ve geleceği için siyaset oluştururlar ve bu siyaseti uygularlar. Çocukların ruhsal ve bedensel gereksinimlerini karşılamak için çaba gösterirler. Çocuk, aile ve toplumun bir bütününün parçası olduğunun farkında olan çağdaş devletler, ilerlemelerini sağlamak ve devam ettirmek

⁶¹⁸ Metin Atuf Kansu-K.Işık Kansu, Cumhuriyet Eğitim Devriminin Mülkiyeli Mimarı Nafi Atuf Kansu 1890- 1949 -Yaşamı ve Yazıları, Mülkiyeliler Birliği Yay., Yayın no:2011/1, Ankara, 2011, s.s.69-70.

için bu bütünlüğü bozmamak adına çabalarlar. Onlar, toplumda yaratılmaya çalışılan çocuk algısında eğitimin ne kadar lüzumlu olduğunun farkındadırlar. Onlar için, çocuk hayatını geliştirmek ve toplumda da bu yönde bir algı yaratmak için en önemli vasıta olarak eğitimi görmektedirler. Medeni devletler, kadının, erkeğin kısacası toplumun bu konuda belli bir bilinç seviyesine çıkarılmasını amaçlanmışlardır. Çocuk, toplumun bir aynasıdır. Bu aynaya bakıldığı zaman çocuk görüntüsünde bakımsızlık, boş vermişlik, geri kalmışlık görülürse toplumun genel olarak geri kaldığı kanısına varılabilir.

Tarih boyunca savaşlara, göçlere ve felaketlere tanıklık eden ülkelerde meydana gelen toplumsal yıkıntıların en büyüğünü çocuklar yaşamaktadırlar. Anadolu'da yaşayan Türk Ulusu da özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış sürecinden itibaren sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan büyük yıkıntılar yaşamıştır. Mustafa Kemal önderliğinde gerçekleşen Kurtuluş Mücadelesi'nin zafer ile sonlanmasından sonra yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin çözmesi gereken önemli iç ve dış meseleler mevcuttu. Türkiye'nin bağımsız ve güçlü bir devlet olarak diğer Dünya ülkelerine kendisini kabul ettirmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra iç siyasette, toplumun seri bir şekilde modernleşmesini sağlayacak köklü reformlar yapılmaktaydı. Ancak devir alınan toplum, ekonomik, psikolojik ve sosyal açıdan oldukça yıpranmıştı. Bununa birlikte önemli bir nüfus kaybı yaşanmış, bölünmüş ve eksik kalmış bir aile tablosu meydana gelmişti. Bir yandan toplum bireyleri gerçek anlamda hak ve özgürlüklerine tam manasıyla kavuşamamış, birey olmanın önemini henüz kavrayamamış ve tadamamıştı. Diğer taraftan ise fakirlik, eğitimsizlik ve sağlıksızlık Anadolu'yu çevreleyen bir düşman görünümündeydi. Bütün bu manzaranın neticesinde toplumda özellikle aile ve çocuğa ilişkin bir takım toplumsal sorunlar meydana gelmişti. Medeni usullerden uzak bir şekilde yaşanan aile ilişkileri, ailelerin parçalanması, çocukların yetim kalması, çocuk hırsızlıkları, çocukların yeteri kadar kıymet görmemesi ve çocuk ölüm oranının fazlalığı.....gibi sorunlar tüm toplumu etkileyen ve onda yara açan meselelerden bazılarıydı. Cumhuriyet Dönemi'nde bu tür toplumsal olaylar ile ilgilenen kişiler, aile ve çocuğa dair sosyal problemleri dile getirerek hem bir kamuoyu oluşturmak, hem soruna çözüm yolları aramak hem de bu meselelerin halline yönelik kamusal yaklaşımlar yaratmaya çalışmışlardır. Aile ve çocuğa yönelik oldukça hassas nitelikte olan problemlere dikkat çekmek için özellikle basın ve yayın yolu tercih edilmekteydi.

Türk ailesi, kadın ve çocuğa dair önemli toplumsal meseleleri en çok gündeme getiren ve bu konuda farkındalık yaratmaya çalışan kişi Sabiha Zekeriya Sertel'dir⁶¹⁹.

1924 yılında yayın hayatına başlayan Resimli Ay'da hem kadın hem de çocuk hayatına ilişkin meselelere yer verilmekteydi. En başta dile getirilmesi gereken mesele çocuk ölüm oranının yüksekliği idi. Ülkenin sahip olduğu çocukların yüzde seksen, doksanlara yakınının öldüğü iddia edilmekteydi. Geri kalanının ise kötü şartlar içerisinde yaşadığı ve onların istikballerinin pek parlak görünmediği ifade edilmekteydi. Ülkede toplumun ileri gelenlerinden başka diğer insanlar böylesine ciddi bir durumun farkında bile değildi. Bu konuda herhangi bir toplumsal uyanış veya hareket bile meydana gelmemişti. Bu konuda Resimli Ay'da makale yazan Sabiha Zekeriya yazısında şu satırlara yer vermişti:

“Türkiye’de çocukların yüzde doksanı ölüyor. Kalan yüzde onda şu suretle taksim edilebilir:

- 1-Yetimlerdir ki 300.000 mevcuda karşı 5.000 ‘i hükümet tarafından himaye edilmiş, 195.000’i sokaklarda kalmıştır.*
- 2-Beslenmemiş çocuklar. (Tenemmüv ve inkişaf için asgari gıdadan mahrum olanlardır ki mevcut çocukların hemânda onda dokuzu bu sınıfa dahildir.)*
- 3-Gayrı meşru çocuklar. (İstanbul’dakiler üstü kapalı bir yerde öldürülmemek için Darülaceze tarafından himaye edilmiştir. Taşradakiler sokakta ölüyorlar.)*
- 4-Dilenciler. (Ticaret kumpanyaları tarafından sokaklarda dilendiriliyorlar.)*
- 5-Serseriler. (Evsiz, vatansız, cami havlilerinde, köprü altında, çeşme yalaklarında yatıp gündüzü serserilikle geçiriyorlar)*
- 6- Cismen sakat ve maluller. (Körler, topallar, dilsizler ve sağırklar. Hiç bir tedavi ve himaye görececek müesseseye malik değiller)*
- 7-Irsi ve kesbî frengili çocuklar (Talihe havale edilmiştir.)*
- 8-Veremli çocuklar; (Ailelerinin fakr-u zarûretine ve cemiyetinin lâ-kaydîsine kurban olarak ölüme mahkûmdurlar)*
- 9-Alkolik ana ve babadan doğan dimâğen ma’lûller çocuklar.*
- 10. Mecnunlar.*
- 11. Ahlaksız çocuklar.(Hırsızlar, caniler vesaire)*

⁶¹⁹ Sabiha Sertel ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. **Sabiha Sertel-Roman Gibi**, Yay. Haz. Emre Taylan, Can Yay., İstanbul 2015.

Yüzde doksanını Azraile hediye ettiğimiz bu azametli yekûn bize terk ettiği yüzde ondan yukarıda ta'dâd ettiğimiz hasteler, dimâğen ve cismen ma'lûller, hırsızlar, caniler, serseriler, dilenciler, cemiyet için zararlı bir unsur olmaya mahkum olan bu çocuklarda tarh edildikten sonra elimizde kalacak olan sağlam unsur belki de yüzde beşi bulmaz. Sağlam olan yüzde beşten de:

1-Tahsil-i ibtidâiden mahrum cahil çocuklar

2- Ağır işlerde istihdam edilerek tenemmüvüne mani olduğumuz çocuklar

3-Tembel, bedla, miskin çocuklar

Tarh edilirse cemiyete müfîd ve sağlam olarak kalan yüzde iki mevcut ile nasıl asri bir millet yapabiliriz, nasıl bir demokrasi tesis edebiliriz düşünmeye mecburuz”⁶²⁰.

Türkiye'deki çocuk hayatının olumsuzluğunun en önemli kaynaklarından bir tanesi ülkenin içinde bulunduğu mali imkânsızlıklar idi. Dönemin yayınlarında bu saptamayı destekleyen bir yazıda şu ifadeler yer almaktaydı: “*Ortadan aşağı ailelerde çocuk işsizlik ve mahrumiyet sebebi oluyor. Mektebe verilemeyen, tedavi edilemeyen, yetiştirilemeyen, giydirilemeyen, bakılamayan çocuk hatta anasının ev dışında çalışmasına mani olan çocuk bugünkü ailenin ıstırabıdır*”⁶²¹.

Himaye-i Etfal Cemiyeti, çocuklarını kurumun himayesine vermek için başvuran ailelerin, çocuklarına dair şikâyetlerini tasnif ederek “çocuk meselesine” ışık tutmuştur. Cemiyet, meseleyi şu şekilde tasnif etmiştir:

a-Çocuğuna kendi hastalığından dolayı bakamayan dul ana,

b-Çocuklarına fakirliğinden dolayı bakamayan ana ve baba,

c-Çocuğuna anasının ölümünden dolayı bakamayan baba,

d-Çocuğuna babasının ölümünden dolayı bakamayan ana,

e-Çocuklarına hariçteki işlerden dolayı bakamayan ana ve baba,

f-Gayri meşru çocuklar,

g-Çocuk istemediği için çocuğuna bakmak istemeyen ana ve baba.

Ve bunların hepsinden daha mühim olarak, çocuğunun sıhhi ve terbiyevi inkişafına dikkat etmeyen hatta buna muvaffak olamayan anne ve babalar vardır”⁶²².

İşte çocuk hayatına dair bu sıkıntılar Türk toplumunun tamamını etkilemekteydi.

⁶²⁰ Sabiha Zekeriya, “Nereye Gidiyoruz? Cemiyetimizi Tehdit Eden Müthiş Tehlikeden Haberdar mıyız? İçin İçin Ölen Bir Millet”, **Resimli Ay**, S.1, Şubat 1340, s.s.5-9.

⁶²¹ “Çocuk ve Şikâyetler”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası'nın 23 Nisan 1931 Fevkalade Nüshası, s.20.

⁶²² **A.g.e.**

Cumhuriyetin ilk yıllarında yüz yüze kalınan çocuğa dair meseleler ciddi boyutlarda idi. Bu sorunların çözülmesi için çocuklara yönelik sağlık, eğitim ve sosyal politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Dönemin yazar-çizerleri bu alanlarda politikaların geliştirilmesi için yazdılar çizdiler. Aynı zamanda bu meselelerin çözümünde tek sorumlunun devlet olmadığını hatırlatarak toplumun duygularına dokunmaya ve onları sosyal bir dayanışmaya sevk etmeye çalıştılar.

7.1.Çocuk Düşürme- Kürtaj

Çocuk düşürme- kürtaj meselesi, Türkiye'nin kuruluşunun ilk yıllarından itibaren toplumsal bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Dönemin seçkinleri tarafından orta konulan bu mesele aslında çok yönlü bir meseleydi. İlk bakışta kadın ve çocuğa dair bir sağlık problemi olarak görülen bu meselenin ardında nüfus, ahlak, eğitim ve ekonomi ile ilgili mevzular bulunmaktaydı. Sorunun kökeninde yatan konuların gün yüzüne çıkması bazı çevreleri konuya yönelik çözüm arayışına sevk etti. Dönemin bazı gazeteci, sosyolog, sağlıkçı ve siyasetçileri çalışmalarıyla konuyu gündemde tutarak hem toplumun hem de devletin dikkatini çektiler.

Çocuk düşürme- kürtaj meselesi ilk kez Cumhuriyetin ilk çeyreğinde çözüm aranan ve üzerine çeşitli politikalar geliştirilen “çocuk meselesinin” bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye’de uzun süre yaşanan savaşların neticesinde ortaya çıkan siyasal, sosyal, ekonomik sıkıntılar çocuk hayatını derinden etkilemişti. Ölüm, hastalıklar, eğitimsizlik, bakımsızlık, imkânsızlık çocuk hayatını şiddetli bir şekilde tehdit eden ve o hayatın bir parçası olan konulardan sadece bir kaçıydı. Çocuk hayatına dair gereksinimlerin yerine getirilememesi de gelişme arzusu içinde olan Türkiye’nin geleceğini tehlikeye sokmaktaydı. Bu nedenle Cumhuriyetin ilk çeyreğinde bu sorunların çözümüne dair bir takım gelişmeler yaşandı. Çocuk meselesini oluşturan en ciddi konulardan biri olan çocuk ölüm oranının yüksekliği ülkede tartışılan bir mevzu oldu. Sağlık hizmetlerinin yetersizliği, salgın hastalıklar, bakımsızlık, gıdasızlık ve ebeveynlerin eğitimsizliği çocuk ölümlerinin artış sebeplerinden sadece bir kaçı idi. Dönemin yayınlarına göre; ölüm oranının en yüksek olduğu grup memedeki bebeklerdi⁶²³. Dönemin önemli isimlerinden Dr.

⁶²³ Bebek ölümlerini engellemek amacıyla Dr. Ali Vahid önemli eserler yazmıştır. Bunun için bkz. Ali Vahid, “Birkaç Söz”, **Annelere, Memedeki Çocuk Nasıl Beslenir**, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfzıssıhha Şubesi Vatan Matbaası, İstanbul 1924, s.s.3-4, Ali Vahid Yaşat, **Annelere Nasihat**, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti Matbaası, Ankara, 1926, Ali Vahid Yaşat, **Annelere Nasihat**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfzıssıhha ve Neşriyat Şubesi, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1927, Ali Vahid, **Çocuk Büyütme İlmihali**, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfzıssıhha Şubesi

M.Fuat Umay, Dr. Besim Ömer⁶²⁴, durumun vahametini gündemde tutmaya çalışmışlardı. Dr. Fuat Umay, doğan çocukların yüzde yetmişinin öldüğünü iddia etmekte ve bunu millet için bir facia olarak görmekteydi⁶²⁵. Durumun önemini kavrayan Doktor Mehmet Fuad Umay, 1926 yılında TBMM'ye “Çocuk vefiyatının tespit ettirilmesi” hakkında bir takrir bile sunmuştu⁶²⁶.

Himaye-i Etfal Cemiyeti de kendi yayınlarında çocuk ölümleri üzerine yazılmış yazılara yer vermektedir⁶²⁷. Dr. Ali Vahid Yaşat, bu dönemde çocuk ölümlerini engellemeye yönelik çeşitli kitaplar yazmıştı. Dr. Ali Vahid Yaşat, milletlerin gücünün çocukların sıhhati ile orantılı olduğunu iddia etmekteydi. Türkiye’de hasta, sakat çocukların çokluğundan bahseden Dr. Ali Vahid, ülke çocuklarının yüzde yetmişinin süt çağında öldüğünü bu durumda ülkenin geleceği için risk taşıdığını eserlerinde yazmaktaydı⁶²⁸. Netice olarak çocuk ölümü meselesi ciddi bir mesele olarak gündemde kalmıştı. Sorunun çözümü için çeşitli sağlık politikaları geliştirilmiş, aileleri bilinçlendirmek üzere çeşitli yayınlar yapılmıştı.

Çocuk ölümleri üzerinde ciddiyetle durulmasının bir sebebi de dönemin nüfus politikası ile ilişkiliydi. 1927 Nüfus sayımından sonra ülkenin nüfus siyaseti doğanları yaşatmak ve doğumları arttırmaya yönelik planlanmıştı. Ülke yönetimi nüfusun artmasını istemekteydi. Nüfusun artması ülkenin birçok alanda kalkınması için faydalı olarak görülmüştü. Bu nedenle çocuk ölümleri meselesi önemsenmeye başlanmıştı. Çocuk düşürme ve kürtaj da çocuk ölüm oranını yükseltmekteydi. Bu nedenle çocuk düşürme, kürtaj meselesi dönemin gündemine önemli bir konu olarak düşmüştü.

Çocuk düşürme ne demektir? Çocuk düşürmede hangi yöntemler kullanılmaktaydı? Çocuk düşürme- kürtaj konusunun bir sorun olarak algılanmasının nedenleri neydi? Cumhuriyetin ilk dönemlerinde işte bu sorulara cevaplar arandı. Çocuk düşürme günümüzde gebelik sürecinde ceninin rahimden düşmesi olarak bilinmektedir. Çocuk düşürme iki şekilde meydana gelmekteydi. Birincisi herhangi

Vatan Matbaası, İstanbul 1924, Ali Vahid, **Çocukluğun İctimai Hıfzısıhhası**, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfzısıhha Şubesi Vilayet Matbaası, Ankara 1924.

⁶²⁴ Konu için Bkz. Besim Ömer, **Nüfus Meselesi ve Küçük Çocuklarda Vefeyât**, Kanaat Matbaası, İstanbul 1339/1923.

⁶²⁵ Dr. Fuat Umay, “Milli Facia: Çocuklarımız Yüzde Yetmiş Ölüyor”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.5, Şubat 1927,s.2.

⁶²⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, D.II, İ.IV, C.28, 16 Kânûn-u Evvel 1926/1342,s.61.

⁶²⁷“Çocuk Ölümüyle Mücadele”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Kânûn-ı Sâni 1927,S.4, s.s.3-5.

⁶²⁸ Bkz. Ali Vahid, “Birkaç Söz”, **Annelere, Memedeki Çocuk Nasıl Beslenir**, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfzısıhha Şubesi Vatan Matbaası, İstanbul 1924, s.s.3-4.

bir suni vasıtaya başvurulmaksızın ceninin rahimden düşmesiydi. İkincisi ise müdahale ile meydana gelen düşüklereydi. Bu müdahaleler ise alet ve ilaç yoluyla yapılmaktaydı.

Ülke nüfusunu artırma eğiliminde olan yönetim çocuk düşürtme ile ilgili çeşitli yasal düzenlemeler yapmıştı. 1 Mart 1926 yılında kabul edilen Türk Ceza Kanunu'nu da söz konusu yasal düzenlemelerden bir tanesidir⁶²⁹. Türk Ceza Kanunu'nda⁶³⁰ “kasten çocuk düşürmek ve düşürtmeye yardım etmek” ile ilgili hükümler yer almıştı. Kanun metninde şu hükümler bulunmaktaydı:

“468. Madde: Alet ve ilaç kullanarak veya başkası tarafından kullanılmasına razı olarak çocuk düşüren kadın, altı aydan üç seneye kadar hapsolunur.

469. Madde: Bir kadının rızası ile vasıta temin ederek çocuğunu düşürten kimse bir seneden üç seneye kadar hapse mahkûm olur. Eğer bu düşürtme neticesi veya düşürmek için kullanılan vasıttan kadın telef olursa ceza dört seneden yedi seneye kadar ve eğer kadının ölümü razı olduğu vasıttan daha tehlikeli bir vasıta kullanmaktan hâsıl olmuşsa ceza beş seneden on seneye kadar ağır haptir.

470. Madde: Bir kimse gebeliğini bildiği bir kadının rızası olmadığı halde çocuk düşürmeğe mahsus ilaç ve sair vasıta kullanmak yahut kadını dövmek veya yaralamak yahut başka bir fiil işlemek suretiyle çocuk düşürtürse yedi seneden on seneye kadar ağır hapse mahkûm olur. Eğer bu düşürtme neticesinde veya bunun için kullanılan vasıttan kadın ölürse ceza on beş seneden aşağı olmamak üzere ağır haptir. Eğer fail kadının kocası ise bu madde de tayin olunan ceza altıda bir miktarı çoğaltılır.

471. Madde: Yukarıdaki maddelerde yazılan işlerden birini yapan kimse sıhhati amme namına nizam altına alınmış sanat veya meslek ashabından olup ta çocuk düşürtmeye mahsus çare ve vasıtaları öğretmek veya kullanmak suretiyle bu fiili vukua getirmiş ve bundan kadının ölümü hâsıl olmuşsa hakkında mezkûr maddelerde yazılı olan ceza altıda bir miktarı çoğaltılır.

472. Madde: Kendisinin veya karısının veya anasının veya evlatlığının veya kız kardeşinin namusunu kurtarmak için çocuk düşüren ve düşürtenler hakkında

⁶²⁹ Türk Ceza Kanunu için bkz. **Resmi Ceride**, No:320,13.03.1926.

⁶³⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, C.20,D.II, İçtima III Kanun No:765, s.202

yukarıda yazılı cezalar üçte birden üçte ikiye kadar indirilir ve ağır hapis cezası hapse çevrilir”⁶³¹.

Kasten çocuk düşürme ile ilgili olarak yapılan diğer bir yasal düzenleme 24.04.1930 yılında kabul edilen Umumî Hıfzıssıhha Kanunu’nudur. Yasada çocuk düşürme ile ilgili bazı maddeler bulunmaktaydı⁶³². Yasaya göre; “İlkaha mani ve çocuk düşürmeye vasıta olup Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletince tayin olacak alât ve levazımın ithal ve satışı memnudur. Bunların tababette müstamel envai Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletinin tayin edeceği şartlar dairesinde ithal edilir ve eczanelerde reçete ile satılır”⁶³³.

Türkiye’de 1925 yılından itibaren Cemal Zeki Önal, İsmail Kenan gibi doktorlar çocuk düşürmek ile ilgili eserler kaleme almışlardı. Cemal Zeki, 1925 yılında “Gebelik, Doğum, Lohusalık Devresinde Görülen Hastalık ve Ölümlerden Korunma Çareleri”⁶³⁴, 1928 yılında 2. tab olarak “Gebelik, Doğum, Lohusalık Hıfzıssıhhası ve Bu Devrede Görülen Hastalık ve Ölümlerden Korunma Çareleri”⁶³⁵, 1926 yılında “Çocuk Düşürmek: Esbabı, Tehlike ve Akıbetleri ve Buna Mani Olabilecek Tedabir”⁶³⁶ isimli eserleri yazarak yayınlattı. Dr. İsmail Kenan ise 1924 yılında konu ile ilgili “İçtimai Hastalıklardan Tahaffuz ve Vikaye Çareleri”⁶³⁷ adlı eseri kaleme almıştır.

İsmail Kenan, söz konusu eserinde Iskat-ı Cenin meselesine şu şekilde değinmiştir: “Iskat-ı Cenin- Çocuk Düşürmek: Emrazı içtimaiden birisi de iskat-ı cenindir. Büyük şehirlerdeki iskat-ı cenin vakayi’ tevellüdâta müsâvî belki de tevellüdâtan fazladır. Sekiz on sene evvel iskat-ı cenin vakayi’ yüzde doksan bir hatayı saklamak felaketzede bir genç kızın vaziyetini kurtarmak mecburiyet elemîsi karşısında yapıldığı görülürdü.

⁶³¹ Kasten Çocuk Düşürmek ve Düşürtmek Cürümleri ile ilgili bkz. **Türk Ceza Kanunu**, Kanun No:765, Kabul Tarihi:1 Mart 1926.

⁶³² Umumî Hıfzıssıhha Kanunu, Kanun Numarası:1593, Kabul Tarihi 24/4/1930, **TC. Resmi Gazete**, 6 Mayıs 1930 Salı, S.1489, s.8902.

⁶³³ **A.g.e.**

⁶³⁴ Cemal Zeki Önal, **Gebelik, Doğum, Lohusalık Devresinde Görülen Hastalık ve Ölümlerden Korunma Çareleri**, Kader Matbaası, İstanbul 1925.

⁶³⁵ Cemal Zeki Önal, **Gebelik, Doğum, Lohusalık Hıfzıssıhhası ve Bu Devrede Görülen Hastalık ve Ölümlerden Korunma Çareleri**, Kader Matbaası, İstanbul 1928.

⁶³⁶ Cemal Zeki Önal, **Çocuk Düşürmek: Esbabı, Tehlike ve Akıbetleri ve Buna Mani Olabilecek Tedabir**, Kader Matbaası, İstanbul 1926.

⁶³⁷ İsmail Kenan, **İçtimai Hastalıklardan Tahaffuz ve Vikaye Çareleri**, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1342.

Bugün hayat pahalılığı, maîşetin dar olması harbi umumiden evvel 30 lira altın para ile pek şahane geçinen bir evin 700 lira kazanması icap ettiği 7 lira ile pek müreffeh hayat geçiren mutavassıt ailelerin aynı hayatı yaşamak için 160 liraya yakın bir para sarf etmesi icap ediyor. Müteehhil kadınlar çocuklarını düşürüyorlar. Babalar validelerle beraber olarak bu cürüme iştirak ediyorlar. Bununla zengin olmuş ve kendisine bunu meslek ittihaz edinmiş ebeler hatta doktorlar mevcuttur. Bunu yapmakla ne büyük bir hıyaneti içtimaiyede bulduklarına kail değiller mi?

Vatana bu büyük felaketi getiren bu gibi eşhasın müdekkikane bir surette tahkikat yapılarak meydana çıkarılması ve müthiş cezaya çarptırılmaları şarttır. Kim olursa olsun bu cinayeti yapanlar tecziye edilmelidir. Kanunlara daha kuvvetli ve daha esaslı maddeler vaz' etmeli, icabında sıhhiye müfettişleri şüphelendikleri yerleri teftiş etmeli ve bu gibi batakhaneler, hükümet tarafından daimi bir teftiş altında bulundurulmalıdır.

Hükümet bu hususta daha iyi netice almak için polis teşkilatında zeki ve memleketimizin yeni nurlu ilimleriyle yetişen kadınlarını isti'mâl etmeli ve bu hafî(gizli) cinayetleri şiddetle tecziye etmelidir.

Fransa'daki iskat-ı cenin esbabından bahseden Bortillon, iskat-ı ceninde en büyük rolü oynayan para meselesi olduğunu kaydediyor. Bazı zevat çocukları ölürse, onları büyütme, tahsil ve terbiyelerine sarf edilmek üzere azim bir meblağa muhtaç olduğu gibi evlendirmek için serveti taksim etmek icap edecek ve bu suretle servet ihtişama dûçâr olacaktır. İşte her memlekette muhtelif kanâat var. Bizde biraz Fransa'nın harsının da tesiri var.

Iskat-ı cenine karşı mücadele çareleri: Kanâatı şahsiyeme göre bütçesi müsait olan belediye daireleri, bazı cemiyeti hayriyenin yardımıyla beraber memleketin hücre⁶³⁸ köşelerinde gizli sıhhi doğum yerleri yapmalıdır. Buraya müracaat edecek hamile kadınlara hiçbir sual sorulmamalı ve numara sırasıyla kabul edilmelidir. Burada mütehassıs doktor ve bir asistanı bulunmalı ve birkaç hastabakıcı da oraya ilave edilmelidir. Vakti hali müsait olan kadınlardan bir ücret almalı. Ve bu sıhhi gizli doğum yerlerine merbut kreşler ihdas etmeli ve çocuklar orada büyütülmelidir. Bir gün birçok dul kadınların ve genç kızların çocuklarını düşürmeye teşebbüs etmeleri husule gelecek rezaletten korktuklarındandır.

⁶³⁸ "Uzak" anlamını taşıyan ücre kelimesi bazen hücre şeklinde yazılmaktadır.

Bunlar hamileliğin beşinci ayından sonra kabul edilebilmelidir. Dokuz ay olmasını beklememelidir. Ebelerin ahlakını daha fazla tehzib edecek surette dersler ilavesi ve ebelerin daimi ve sıkı bir teftiş altında bulundurulmalıdır.

Hükümet fukara kadınların çocuklarını bakacak kreşler ihdas etmelidir. Bu gibi yerleri tavsiye edenler, şerik-i cürüm addedilmeli ve bu gibi yerlere halkı gitmeye teşvik edenler şiddetli cezalara çarptırılmalı bu gibi vefayı bilen her şahsın hükümeti haberdar etmesini mecbur kılmalıdır. Bu suretle şiddetli hareket belki ıskat-ı cenine karşı lazım geldiği kadar tesir gösterebilir. Çocuğa karşı olan sevgiyi halkta da tezyit etmek lazımdır. Bugün dünyanın faaliyeti bu noktada toplanmıştır. Cenevre'de 1920 senesinde Beynelmül Çocuklara Yardım Cemiyeti'nin maksadı din, milliyet, ırk farkı gözetmeden beşerin felaketzede çocuklarına şefkat kanatlarını açmaktır. Bu cemiyete elliye yakın muhtelif milletlere mensup komiteler iltihak etmiştir. 1920 ve 1923 senesinde 80 bin altın İsviçre frangı cem etmiştir ve bir milyona yakın çocuğa yardım etmiştir. "Cenevre Beyannamesi" namı altında Hukuku Etfal Beyannamesiyle bi-l-umûm milletlere mensup erkek ve kadınlara bu beyannameyi neşr etmiştir. Beyanname 5 maddeden ibarettir.

1-Çocuk madden, manen tabii neş ve nemasını ve inkişafını bulabilecek surette yetiştirilmelidir.

2-Çocuk aç ise karnını doyurmalı, hasta ise tedavi edilmeli, geri kalmış ise cesaret verilmeli, yoldan çıkmış ise doğru yola getirilmeli, öksüz ve bakımsız bulunuyorsa barındırıp himaye edilmelidir.

3-Felaket günlerinde herkesten evvel çocuklar müzahir himaye edilmelidir.

4-Çocuk hayatını kazanabilecek bir hale getirilmeli ve zaîf sırtından kazanmak yolundaki, teşebbüsât ve malumata karşı vikaye olunmalıdır.

5-Çocuk en iyi kabiliyetleri kardeşlerinin hayrına maruf olmak lazım geleceği hisleriyle büyütülmelidir.

Öyle ise çocuğu daha validesinin rahminde iken himaye etmek cemiyet-i beşeriyenin vazifesidir. Onu öldürmek, onu mahvetmek bir cinayettir. Bu cinayeti yapanlar acımadan ezilmeli, bu suretle hareket edildiği takdirde yapmak isteyenlerin teşebbüsâtı akim kalır"⁶³⁹.

⁶³⁹ İsmail Kenan, **İçtimai Hastalıklardan Tahaffuz ve Vikaye Çareleri**, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1342, s.s.83-86

İsmail Kenan'a göre çocuk düşürme meselesi Türkiye'nin önemli bir toplumsal sorunuydu. Özellikle büyük şehirlerde çocuk düşürme oranı doğum oranı ile eşit hatta fazlaydı. Evlilik dışı hamile kalan genç kızlar veya dul kadınlar, hatalarını örtmek ve toplumda ayıplanmamak için çocuk düşürme yolunu tercih etmekteydiler. Bununla beraber değişen sosyo- ekonomik koşullar da evli kadınların çocuk düşürme oranını fazlalaştırmıştı. Kenan'a göre kasten çocuk düşürmek bir cinayetti. Eşler, geçim sıkıntısı yüzünden zaman zaman bu cinayete ortak olmaktadır. Hal böyle olunca çocuk düşürmeye yardımcı olan kişiler belirmişti. İşinin ehli olmayan kişiler sağlıksız yollarla, gizlice kürtaj yapmakta ve bu işten oldukça kazanç sağlamaktaydılar. Bütün bu yapılanlar toplumsal bir ihanetti. Hükümet bu ihanete iştirak edenleri tespit etmeli, bu kişileri sert bir şekilde cezalandırmalı, bu işlerin yapıldığı yerler araştırılmalı ve konu ile ilgili ciddi yasalar yapmalıydı. Hatta iyi yetişmiş kadınlar polis teşkilatına alınmalı ve kadın polisler bu gizli cinayetlerin kovuşturmasını yürütmeliydiler. İsmail Kenan, eserinde ıskat-ı cenine engel olmak için gerekli olan önlemlere de yer vermişti. Kürtajların temel nedeni evlilik dışı hamileliklerdi. Eğer evlilik dışı hamile kalan kadınlar, hamileliklerinin beşinci ayından itibaren belediye ve hayır cemiyetleri tarafından yapılmış gizli doğum yerlerinde ikamet ettirilir, doğumları gerçekleştirilir, bebekleri buradaki kreşlerde bakılırsa ıskat-ı cenin engellenebilecekti.

Selim Sırrı Tarcan, 1926 yılında Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası'nda "Bakımsız Çocuklar- Yetimler-Öksüzler- Kimsesizler- Piçler" başlığı ile kaleme aldığı yazısında evlilik dışı doğan çocuklar ve çocuk düşürme konusuna değinmekteydi. *"Dört evlatlı bir valide mâîşeti dar ise beşinci çocuğu düşürüyor. Hâlbuki beşinci çocuğu dünyaya gelirken henüz bir yaşında bulunan son çocuğunu bir sene için tevdi' edecek bir müessese varsa elbette ki beşinci ve sonra altıncı çocuğunun hayatına kıymak istemez. Bugün geçinme o kadar güçleşti ki kadınlar da erkekler gibi günde sekiz hatta dokuz saat çalışmaya ve ekmek parasını ellerinin emeğiyle temin etmeye mecburdurlar. Bu vesait karşısında amele kızlar aç kalmak tehlikesinden korkarak valide olmak istemiyorlar. Hâlbuki her sabah işe giderken altı aylık veya bir yaşındaki çocuklarını akşama kadar tevdi' edecek bir misafirhane (kreş) olursa o genç kızlar ana olmaktan elbette ki korkmazlar.*

Bazen bir genç kızı bir delikanlı baştan çıkarır. Sevdalı geçen birkaç aylık beraberlik hayatının neticesinde kız bazen gebe kalır. Bu ayıbı örtmek için şunun bunun tavsiyesi ile ilaçlar alınarak çocuğunu düşürmeye teşebbüs eder. Bazen

çocukla birlikte kendisi de ölür. Veya bütün hayatında malul kalır. Böyle heder olmuş nice Türk kızları vardır. Avrupa'da böyle bir hadise vukuunda genç kadın bir hastaneye müracaat edip çocuğunu doğurur ve tamamıyla iyi olduktan sonra yavrusuyla birlikte yurduna müracaat eder. . Stockholm'de iken bu müesseselerden birini gezmişim. İki katlı büyük bir binanın alt katında müteâdid dokuma tezgâhları kurmuşlar, üst katını da kırk çocuklu bir yatakhane yapmışlar. Mini mini karyolalarda henüz bir yaşını doldurmamış çocuklar yatıyor ve validelerden biri hepsine nezaret ediyor. Diğerleri aşağıda dokumacılık öğreniyor ve tezgâhlarda işliyorlar. Her üç saatte bir kampana çalıyor. Anneler işlerini bırakıp yukarı çıkıyorlar. Çocuklarını emzirip altlarını temizliyorlar. Akşam çocuklarını alıp evlerine dönüyorlar. Bu nevi müesseselerden ben Avrupa'da iken yalnız Stockholm'de yüz tane vardı. Görülüyor ki bir anda dört bin çocuğun hem hayatını kurtarıyorlar hem analarının temin-i medâr-ı mâişet olacak zanaat öğretiyorlar”⁶⁴⁰.

Selim Sırrı Tarcan, çocuksuzluğu milletlerin en büyük derdi olarak görmekte ve Türkiye'deki çocuk hayatına dair sosyal çözümlerler yapmaktaydı. Ona göre ülkelerin güç kaynağı çocuk ile ölçülmekteydi. İsveç, Danimarka, Finlandiya'da gibi medeni ülkeler çocuk müesseseleri ile büyük ilerlemeler kaydetmişti. Ancak Türkiye çocuk hayatının geliştirilmesi konusunda pek ilerleme kaydedememişti. Bununla beraber çocukların hayatlarını tehdit eden türlü tehlikeler bulunmaktaydı. Bu tehlikelerden bir tanesi de ailelerin çocuk istememesi ve kadınların çocuk düşürmesi meselesi idi. Selim Sırrı Tarcan, bir yazısında Anadolu'daki çocuk hayatından, çocuk düşürme ve çocuk ölümlerinin temelinde yatan faktörlerden şu şekilde bahsetmişti:

“Acaba biz ne haldeyiz? Senelerden beri tevâlî eden muharebeler müdafa-i vatan uğrunda memleketin en gürbüz, en diri evlatlarını diyarı ademe götürdü. İdare-i millîye tesis edinceye kadar ciddi bir ihtimam görmedi. Cennet gibi yerlerin her tarafında billur gibi sular aktığı halde halk bilfiil pislik içinde yüzdü. Uyuz, trahoma, çiçek, malarya gibi medeni memleketlerde isimleri bile yavaş yavaş unutulmağa başlamış olan hastalıklar, bakımsızlık yüzünden köylerimizi kasti kavurdu. Hâlbuki bizim yegâne istinatgâhımızı teşkil eden hayat menbamız Anadolu idi. Hakiki Türk olmayanların bize ne derece yar olduklarını acı tecrübelerle öğrendik. Bizde maalesef Avrupa'da olduğu gibi esaslı tutulmuş istatistikler yoktur. Şüphe edilmemelidir ki vatanımızda vefeyât tevelüdâtın kat kat fazladır. Artık

⁶⁴⁰ Selim Sırrı Tarcan, “Bakımsız Çocuklar(Yetimler-öksüzler-Kimsesizler- Piçler)”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.1, Ankara Hakimiyeti Millîye Matbaası, Teşrin-i Evvel 1926,s.s.10-12.

zamanımızda beş altı evlatlı babalar parmakla gösterilmeye başladı. Doğanlara da layıkıyla bakmasını bilmediğimizden pek çoğu küçük yaşta ölüyor. Geri kalanların ise nesli kurtaracağı şüphelidir. Milletlerin hayatı ticarete, sanayiye, ziraata, askerliğe bağlıdır. Hâlbuki bunların hepsinin temeli ailede yetişen çocuklardır. Serveti milliyeyi husule getiren sa'y ve amel insanla temin edilir. İflasa doğru giden milletler parasızlıktan değil, çocuksuzluktan korkmalıdır. Bir memleketin ümidini çocuklar teşkil ederler, onlar olmayınca ümit söner.

Hayat pahalılaştıkça erkek gibi kadınların da ictimai cedâle atılması, ev haricinde çalışması bir zaruret halini aldı. Hâlbuki kadının hariçte iş tutması çocuğa daima engel oluyor. Bu sebeple fakir tabaka çocuk istemiyor. Köylerde doğan çocukların cehalet yüzünden yüzde doksanı ölüyor, orta tabakaya mensup olanlar mâişet darlığı yüzünden evlat sahibi olmaktan tevakku' ediyor, zenginler sınıfını teşkil eden hanımlar güzellikleri bozulur vâhimesiyle valide olmaktan korkuyorlar. Bu gidişle istikbal bizi endişeye düşürüyor”⁶⁴¹.

Kadın sağlığı ve çocuk ölümleri gibi konulara de sıklıkla değinen Dr. Cemal Zeki, “Gebelik, Doğum, Lohusalık Devresinde Görülen Hastalık ve Ölümlerden Korunma Çareleri” adlı eserinin başlangıç sayfalarında konu ile ilgili şu ifadelere yer vermişti:

“Bu kitap(herkes için) tıbbi olmaktan ziyade içtimai, ameli, doktor ile halk arasında bir mutavassıt, doktorlara belki bir muhtıra fakat ebelere bir rehber ve asgari tahsili olan her bir kadın ve anneye faideli bir arkadaştır. Bu gaye mülâhazasıyla der ki mümkün olduğu kadar açık bir ifade ile yazılmıştır. Analık denilen gebelik, doğum ve lohusalık devresinde görülen hastalık ve ölümlerin esbabı, bunlardan korunmak için kolaylıkla tatbik edilebilecek çareler ve bu meyanda çocuk düşürmenin muhât bulunduğu tehlikelerle intac ettiği hastalıklar hakkında tam bir malumat verdiği gibi, gebelik doğum ve lohusalıkta ittihazı icap eden takyidat ve tedabir-i sıhhiyeden bahseder.

Yazılmasındaki maksat: memlekette terbiye-i fikriye, anane, henüz kadının (bilhassa, gebelik, doğum, lohusalık ve çocuk düşürme ile tenasül yolu hastalıklarında) doktora serbestçe müracaatı lazım olduğu nispette inkişaf etmemiş olması dünyanın her tarafında hükümran olan sefaletin; kadınlarımızın en vahim

⁶⁴¹ Selim Sırrı Tarcan, “Milletlerin En Büyük Derdi: Çocuksuzluk-Fransa Ne Halde Biz Ne Haldeyiz?”, **Gülbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.2, Ankara Hakimiyeti Milliye Matbaası, Teşrin-i Sani 1926, s.s.14-16

hastalıklarında bile vaktinde doktora müracaat imkânını selb ettiği teemmül edilirse bu kitap tam bir serbestiye malik olmayanlara maddi zarurette çırpınanların az çok ihtiyacını tatmin eder fikrindeyim.

Memleketi kemiren yalnız verem, sıtma ile frengi değildir. Gebelik, doğum ve lohusalığın tevliid ettiği korkunç ölüm ve vakayi' ile gündün güne sefalet, safahat sebebiyle artan çocuk düşürme vakainin hakiki yekünleri karşısında insan ürker.(Çocuk düşürme bahsı mahsusunda görüleceği veçhile Fransa'da senevi 600,000 altı yüz bin doğuma mukabil 700.000 yedi yüz bin çocuk düşürüldüğü zikredilmektedir.)

Terbiye-i fikriyeleri biz nazaran oldukça yüksek olan Fransızlarda senevi bu kadar zayıf husule geldiği istatistiklerle sabit olursa bu yüzden bizdeki nüfus zayıfatı acaba ne olsa gerektir. Tahmin edilecek miktarı tedhiş etmemek kabilimdir. İşte asıl yazıldığı memlekette ziyade bizim bünye-i içtimaiyemizdeki sıhhi sarsıntıları teskine medar olduğu için nakline çalıştım.

Bundaki gayem: Beşerin anne bildiği ve hilkatın en ulvi vazifesini yükleyen kadınların bu yüzden uğradıkları hastalık ve ölümleri tahdid ile nüfus-u umumiyedeki boşlukları doldurmaktır”⁶⁴².

Dr. Cemal Zeki, “Çocuk Düşürmek: Esbabı, Tehlike ve Akıbetleri ve Buna Mani Olabilecek Tedabir”⁶⁴³ adlı diğer bir eserinde zihnindeki kadın algısını orta koymaktaydı. Cemal Zeki, kadını şöyle anlatmaktadır:

“Hilkat kadınları tabiatı süslemek, canlandırmak, yaşatmak için yaratmıştır. Kadınsız şiirin, aşkın tabiatın hatta hilkatın mefhumu yoktur. Kadın olmasaydı aşk bilinmez, şiiri tanılamaz, saadet aranmazdı. Hayatta sâyin, servetin emellerin müntehası nihayet bir kadını tatmin içindir. Beşerin her ferdinde başka başka surette tecelli eden ihtiras nihayet bir kadını teshir içindir. Kadın tabiatın en müşfik hilkatidir. Doğan suçsuz bir çocuğa yegâne melce olarak tabiat kadın kucağını gösteriyor. Masum yavrular kadın memesine sarılır. Kadın sinesinde yaşlarını dindirir. Orada hayat ve şefkat bağışlayan ilk terbiye ve yaşayış yolunu gösteren hilkatın ilk müşfik mürebbiyesi kadındır. Hayatın birbirini velî eden devrelerinde

⁶⁴² Cemal Zeki Önal, **Gebelik, Doğum, Lohusalık Devresinde Görülen Hastalık ve Ölümlerden Korunma Çareleri**, Kader Matbaası, İstanbul 1925, Başlarken.

⁶⁴³ Cemal Zeki Önal, **Çocuk Düşürmek: Esbabı, Tehlike ve Akıbetleri ve Buna Mani Olabilecek Tedabir**, Kader Matbaası, İstanbul 1926, s.1.

beşerin medar-ı tesellisi, yasta, sevinç ve en korkunç felaketlerde saadet yaratan yegâne esrarlı kuvvet kadındır”⁶⁴⁴.

Cemal Zeki, kadın cinsine yüksek bir değer biçmekteydi. Ancak bu kıymeti sürdürmek kadının elinde olan bir şeydi. Ona göre; kadın, hayatın ve canlılığın kaynağıdır. Kadının diğer cinsinden farklı olarak çocuk doğurması onu özel ve değerli kılmaktadır. Hatta kadın ulvi bir varlıktır. Anneliği bu ulviyetin kaynağı olarak görmektedir. Kadın eğer bu özelliğinden vazgeçerse ona verilmiş olan bu kutsi vazifeyi yerine getirmemiş olur. Kadınlar, cehaletten ve hurafelerden dolayı bu kutsiyetlerinin farkında değildirler. Eğer bunun farkında olsalardı, cehalet ve hurafeden kurtulsalardı çocuk düşürme yolunu tercih etmeyeceklerdi. Çocuk düşürmek kadının en büyük günahı, affedilemeyecek bir suçu ve korkunç bir cinayeti idi. Hatta Cemal Zeki, meseleyi daha da derinleştirerek ulusal görevlerle ilintileştirmekteydi.

“Çok defa bir kelebeği tutmayı onu öldürmeyi günah bilen ve kesilen bir tavuğun çırpınarak fişkırarak kanını görmeye şuurunu kaybeden, yarı ölü bir halde bayılan kadın nasıl oluyor da bilerek kendisini, saadetlerini tetevvüc edecek yavrusunu, memleketin öz bir evladını beşeriyetin bir ferdini öldürüyor? Bu faale cüret eder iken işlediği cinayetin dehşetiyle nasıl titremiyor? Acaba o saniye kadın bir canı olduğunu hem kendi yavrusunun katili olduğunu biliyor mu? Acaba bu hale cüret eden kadın yalnız yavrusunun katili mi? Değil o aynı zamanda vatanını müdafaa edecek bir unsuru ve medeniyet ve insaniyete hadim olabilecek bir ferdi bilerek öldüren, vatanına ihanet eden bir haindir”⁶⁴⁵.

Iskat-ı Cenin konusunu gündeme alan bir isim de Ömer Nasuhi'dir. Kendisi konuyu 1340 yılında Sebilürreşad'da “Sakat ve Iskat-ı Cenin Faciaları” adlı yazısı ile ele almıştı. Nasuhi yazısında şu ifadeler yer vermişti: *“Bir memlekete teveccüh eden afet-i içtimaiden biri de sakat ile ıskat-ı cenin faciasıdır. Bazı memleketlerde bu afet-i içtimaiye baş döndürücü bir süratle tezyit etmektedir; bizim memleketimiz de bunlardan mâduddur*”⁶⁴⁶. Nasuhi meseleyi fikhi, sıhhi, ahlaki, içtimai noktalardan irdelemiştir. Kadınların hamilelikleri boyunca tıbbi tedbirlere başvurmaması, sağlığına dikkat etmemesi, kadınların yaşadığı geçim sıkıntısı, hamilelik boyunca yaşanan heyecan ve telaşın, zührevi hastalıkları sakat ve ıskat-ı ceninin facialarının

⁶⁴⁴ A.g.e.,s.1.

⁶⁴⁵ A.g.e., s.2-3.

⁶⁴⁶ Ömer Nasuhi, “Sakat ve Iskat-ı Cenin Faciaları”, **Sebilürreşad**, Şubat 1340, C.23, S.588, s.s.242-245.

sebebi olarak görmüştür. Ömer Nasuhi'ye göre ıskat-ı ceninin çeşitli sebepleri vardı. Bunlardan bir tanesi ailelerin, çocuk sayısının artması ile maddi zorluk yaşayacağı fikri yani geçim sıkıntısı yaşayacağını düşünmesi idi. Ona göre bu batıl bir fikirdi. Allah'ına itimadı olan müminlerin kalbinde bu gibi fikirler bulunmamalıydı. İslam dinine göre her şahıs kendi rızkıyla doğar. Doğan her çocuk kendi rızkıyla yaşar ve başkasının rızkına zarar vermez. Bunun aksini düşünerek ıskat-ı cenine başvuranların çocuklarını diri diri toprağa gömen cahil topluluklardan hiçbir farkı yoktur. İskat-ı cenin yolunu tercih edildiğinde hem kadının hem de çocuğun hayatı tehlikeye atılıyordu. Nasuhi, dini kurallara uyan bir kadının, ıskat-ı cenin yolunu seçmesini bir cinayet olarak değerlendirmekte ve bu yolu tercih edenlerin dinen ve hukuken cezalandırılmaları gerektiğini dile getirmekteydi. Nasuhi, ıskat-ı cenin diğer bir sebebini evlilik dışı hamilelik olarak göstermekteydi. Dünyaya gayri meşru çocuk getirmek istemeyen bu kadınlar çocuklarını düşürmek için çeşitli yollara başvurmaktaydılar. Bir kısım kadınlar ise güzellikleri bozulmasın ve eğlenceden mahrum kalmasınlar diye çocuk doğurmak istemiyorlardı. Bu kadınlardan bazıları iki çocuk doğurduktan sonra tekrar hamile kalırlarsa ıskat-ı cenin yolunu seçiyorlardı. Nasuhi'ye göre böyle düşünüp çeşitli yollarla çocuklarını düşürmeye çalışan kadınlar, taş yüreklidirler. Onlar, yavrularını diri diri yiyen bir canavardan daha aşağı bir mahiyettedirler. Güzelliklerini korumak için bu yola başvuranların artık güzelliklerinin bir kıymeti yoktur. Nasuhi'e göre; bu tür kadınların içtimai hayatta da önemli vazifeleri yoktur. Ona göre; bir kadın ancak önemli bir hastalığı bulunması zaruretiyle ıskat-ı cenin yoluna başvurulabilirdi⁶⁴⁷.

Ömer Nasuhi'nin aktardığına göre; İslam'da bir kadının hamileliğinin belli olduğu vakitten ve spermin rahme ulaştığı andan itibaren cenini düşürmesi dinen caiz değildir. Böyle bir yolu seçen kişiler cinayet işlemiş sayılırlar. Nasuhi, bu düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir: *“Kitab-ı Fıkhiye'mizde beyan olduğu üzere azası kısmen müstebin olan bir cenin tamamen müstebin hükmündedir. Böyle bir cenini ıskat ise katl ile beraberdir. Binaenaleyh bir kadın hilkatı, suret-i insaniyesi tamamen veya kısmen tebarüz eden bir cenini ıskat ederse adeta bir katil gibi irtikab-ı ma'siyette bulunmuş olur. Nutfe, rahm-ı madere vasıl olduktan sonra henüz nefh-i rûh olunacak kadar bir müddet mürûr etmese bile bunu ıskat etmek caiz değildir”*⁶⁴⁸.

⁶⁴⁷ A.g.e.

⁶⁴⁸ A.g.e.,s.244.

Ömer Nasuhi'nin aktardığına göre İslam'da nüfus hakkında vukuu bulan cinayetler konusunda Mâide suresinde şöyle denilmektedir : “Her kim bir şahsi, başkasını katl veya yeryüzünde fesat İka’ etmeksizin öldürürse sanki bütün insanları öldürmüş olur” Bu nedenle Ömer Nasuhi, ıskat-ı cenin de bir kişiyi öldürmek ve nüfusa zarar vermek anlamına gelmektedir. Bu açıdan ele alındığında dinen ıskat-ı cenin meşru karşılanmamaktadır⁶⁴⁹.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ıskat-ı cenin konusunda detaylı araştırma yapan tarihçilerden Prof. Dr. Zafer Toprak’a göre Erken Cumhuriyet Dönemi’nde, ıskat-ı cenin meselesi üzerinde oldukça tartışılan bir konudur. Zafer Toprak, 1926 ve 1927 yıllarında yayınlanan gazetelerin konuyu gündeme getirdiğini ifade etmektedir. Bu gazetelerde “Hekimlerin, Iskat-ı Cenin Anıları” na yer verilmiştir. Anılarda yer aldığı üzere çocuk düşürmek isteyen kimi kadınlar kendi başlarına bu işi yaparak hayatlarını tehlikeye atmışlar, bazı doktorlar ise gerçekleştirdikleri başarısız kürtaj işlemi ile kadınların ölümüne veya hayat boyu hasta kalmalarına sebep olmuşlardı. Yine Prof Dr. Zafer Toprak, araştırmasında 1927 yılında Resimli Ay Mecmuası’nda “Çocuk Doğumu, Çocuk Ölümü ve Çocuk Iskatı Hakkında Doktorlarımız Ne Diyorlar?” başlığı ile bir anket yapıldığından bahsetmektedir⁶⁵⁰. Söz konusu yazı dönemin önemli sorunu olan çocuk ölümleri ve düşürme meselesine ışık tutmaktadır.

Yazıda; “Doktorlar çocuk vefeyatını cehalete atfediyorlar. Kabileler⁶⁵¹, son zamanlarda çocuk düşürmek temayülünün arttığından şikâyet ediyorlar. Bu günkü kadınlar fazla çocuk istemiyorlar. Çocuk düşürmek birçok facialara sebebiyet veriyor”⁶⁵² denilmekteydi. Resimli Ay Mecmuası’nda yer alan yazıda Kadri Raşit, Safiye Ali, İhsan Hilmi adındaki doktorlara ve ebe Kadriye Hanıma çeşitli sorular yöneltilmişti. Sorular şu şekildeydi:

- “1.Memleketteki çocuk vefeyatı ne kadardır? Tahmin edebilir misiniz?
- 2.Fenni çocuk bakımını bilen ve tatbik eden aileler yüzde kaçtır?
- 3.Kadınlar arasında çocuk düşürme temayülü ne nispettedir?
- 4.Kadınlar çocuktan ictinab için ne gibi gayr-i fenni vesait kullanırlar?
- 5.Kadınlar arasında çocuktan ictinab temayülü ne derecededir?

⁶⁴⁹ A.g.e.

⁶⁵⁰ Zafer Toprak, “Erken Cumhuriyet, Kürtaj ya da Iskat-ı Cenin”, **Toplumsal Tarih**, S.282, Haziran 2017,s.s.50-61.

⁶⁵¹ Kadın ebe.

⁶⁵² “Çocuk Doğumu, Çocuk Ölümü Ve Çocuk Iskatı Hakkında Doktorlarımız Ne Diyor?”, **Resimli Ay**, No.2,C.4, Nisan 1927, s.30.

6.Tevellüdatı tabiata havale eden aileler ekseriyeti mi, akliyyeti mi teşkil ederler?

7.Çocuktan tevakkü için kezzap gibi tahta parçası gibi gayri fenni vesait kullanan kadınlara, fenni tedabirin öğretilmesine mi taraftarsınız? Bunları kendi hallerine bırakıp gayri fenni vesaiti kullanmalarına göz yummaya mı taraftarsınız?

8.Sağlam bir nesil yetiştirmek bir kemiyet meselesi mi? Bir keyfiyet meselesi mi?

Doktorlar kesin olmamakla birlikte çocuk ölüm oranının yüzde 25 ile 30 arasında olabileceğini tahmin etmekteydiler⁶⁵³. Yine genel olarak doktorlar, ailelerin fenni çocuk bakımını bilmediklerini çocuklarını ananelere göre büyüttüklerini ancak şehirlerde yaşayan hanımlarda fenni usullere göre çocuk büyütme usulünün yaygınlaştığı aktarmaktaydılar. Onlara göre kadınlar arasında çocuk düşürme eğilimi artmaktaydı. Doktor Safiye Ali, bunların sebebi olarak ihtiyaç, ailelerin rahatını feda etmek istememesi, çocuk düşürmenin mevki-i tatbiki konması için bazı kimseler tarafından suhulet gösterilmesi idi. Kadınların çocuk istememesinin bir nedeni de okudukları eserler ve izledikleri sinemaların etkisiydi. Ebe Kadriye Hanım, kadınların dans etme hevesinin bile çocuk düşürmeye bir sebep olduğunu ifade etmekteydi. Doktor Kadri Raşit, şehirli kadınların köylü kadınlara göre çocuk sahibi olmakla ilgili fikirleri oldukça farklıydı. Bu anlayış farklılığı ihtiyaç ve tahsil ile ilintiliydi. Ona göre şehirli kadınlar “doğurduğu çocuğu büyütme vazifesiyle mükellef olduğunu, çocuğun ihtiyacını, sıhhatini ve birçok fedakârlıklar yapılacağını düşünerek mütevakkı’ olurlar. Köylü kadınlar şehirlilerden büyük farkla ayrılır. Onlar çocukları için “Ne yapalım, Allah veriyor” veyahut “elden bir şey gelmez, Allah aldı” diyerek müteselli olurlar ve şehirliler kadar tevakku’ya lüzum görmezler”⁶⁵⁴. Diğer önemli bir soru olan çocuk düşürmek için gayri fenni yolu tercih ederek kendi hayatını da riske atan kadınlara fenni tedbirlerin öğretilip öğretilmemesi ile ilgiliydi. Bu soruya doktorlar açık bir cevap vermekten kaçınmışlardı. Bu soruyu çok derin içtimai ve felsefi yönleri olan bir soru olarak görüp kesin bir cevap vermeyen doktorların yanı sıra Doktor Safiye Ali, yine konu

⁶⁵³ Çocuk ölüm oranları bu tezde “çocuk ölümleri” başlığı altında ayrıca ele alınmıştır.

⁶⁵⁴ “Çocuk Doğumu, Çocuk Ölümü Ve Çocuk Iskati Hakkında Doktorlarımız Ne Diyor?”, **Resimli Ay**, No.2,C.4, Nisan 1927, s.s.30-33.

ile ilgili bir kanaatinin olmadığını belirterek yurtdışında “doğum kontrol” hareketinin başladığından bahsetmiştir⁶⁵⁵.

Çocuk düşürme meselesi, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ortaya konulan ve üzerinde tartışılan bir konu olmuştur. Çocuk ölüm oranının yüksekliği konunun daha da önemsenmesini sağlamış ve bu dönemde kadınlar arasında çocuk düşürme eğilimi azaltılmak istenmiştir. Geçim sıkıntısı, estetiksel kaygılar, evlilik dışı gerçekleşen hamilelikler ve kadınların cehaleti ıskat-ı ceninin sebepleri olarak görülmüştür. İskat-ı cenin için tıbbi yollara başvurmayan kadınlar, tehlikeli uygulamalarla çocuklarının ve kendilerinin hayatlarını riske atmışlardır. Ülke nüfusunu arttırma niyetinde olan yeni rejim bu politika doğrultusunda kadınların, zorunlu haller dışında çocuk düşürmelerini desteklememiştir. Bu nedenle 1926 Türk Ceza Kanunu ve 1930 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nda çocuk düşürme ile ilgili maddeler düzenlenmişti. Dr. Besim Ömer, Dr. Cemal Zeki Önal, İsmail Kenan gibi isimler tıbbi açıdan toplumu aydınlatmak için çalışmalar yapmışlardır. Gürbüz Türk Çocuğu, Resimli Ay gibi dergiler ve dönemin bazı gazeteleri çocuk düşürme uğruna hayatlarını tehlikeye atan kadınları bilinçlendirmek amacıyla yayınlar yapmıştır. Çocuk düşürmenin önüne geçmek için evlilik dışı hamile kalan kadınlara yönelik yeni yaklaşımlar ortaya atılmıştır. Onların doğumlarını güvenli bir şekilde gerçekleştirmeleri, çocuklarının barındırılması ile annenin bir meslek edinmesi için çeşitli tesislerin kurulması gerektiği fikrini ortaya atanlar olmuştur. Kadınların, çocuk düşürmesi ahlaki ve dini açıdan da eleştirilerek kabul görmemiştir.

7.2.Sütannelik

Dönemin bazı yayınlarına göre, çocuk ve kadın hayatına dair toplumsal sorunlardan bir tanesi sütannelik meselesi idi. Bazı annelerin keyfi olarak çocuklarını emzirmemesi ve bunun neticesinde sütanne bularak başka bir bebeği, ana gıdasından mahrum etmesi meselesine dikkat çekmeye çalışılmaktaydı. Bu durumu bir nevi hayat hırsızlığı olarak gören yazarlar bile mevcuttu. Sütannelik yapmayı genellikle fakir kadınlar tercih ediyorlardı. Böyle bir tercih neticesinde bebekler öz annelerinin sütünden gereği kadar faydalanamadıkları için doğal gelişimlerine mani olunuyordu. Bu suretle çocuğun hayatından çalınıyordu. Türkiye’de bu mesele ile ilgili bir kanun

⁶⁵⁵ A.g.e.

yoktu. Türkiye’de bu konu vicdani ve hissi bir mesele olarak görülmekteydi. Dönemin yazarlarına göre bazı ülkelerde sütannelik meselesi üzerinde kanunlarla tespitler yapılmış ve cezalar konulmuştu. Bu kanunlara sahip ülkelerde bir kadın, kendi evladının meme müddetini ikmal etmeden sütanneliğe gidemezdi. Aksi takdirde kendisi de, kabul eden de cezalandırılırdı. Kimilerine göre; bir çocuğun karnını doyurmak için diğer çocuğun feda edilmesi vicdanen, ahlaken olduğu gibi kanunen de men edilmeliydi⁶⁵⁶. Bu konuya bu kadar önem verilmesinin temelinde yatan düşünce, çocukların tek sahibinin anne ve babalarının değil aynı zamanda vatanın da olmasıydı. Vatanın sağlam bir şekilde ayakta durması için çocuklar tabii gelişimlerini yaşamalıydılar. Sağlıklı bir neslin yaratılmasında ebeveynlerin yanı sıra devletinde hak sahipliği ve ödevleri bulunmaktaydı. Topluma bu düşünce aktarılmak istenmekteydi. Aynı zamanda çocukların sağlıklı bir şekilde büyümeleri için gerekli olan en birincil imkânları sağlamak konusunda toplumun, vicdan sahibi olması arzulanmaktaydı.

Aka Gündüz, Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası’nın otuz yedinci sayısında, Hayatta Müşahedeler köşesinde “Bir Koltukta İki Karpuz” başlığı ile yazdığı yazıda Sütannelik meselesinin altında yatan toplumsal çelişkiye yer vermektedir⁶⁵⁷. Bu hikâyede Anadolu kırsalındaki bir ailenin fakirlikten dolayı nasıl parçalandığı anlatılmaktaydı. Hikâyede geçim uğruna babanın toprak işçiliği için başka şehirlere, annenin de sütannelik için İstanbul’a gittiği, fakir bir annenin, çocuğunu kendi sütünden mahrum ettiği ve ayrılmak zorunda kaldığı anlatılmaktaydı. Aka Gündüz’ün yazdığı bu hikâyeye aslında Türk ailesinin gerçek yaşantısından alınmış bir kesitti. Geçim sağlamak üzere çocuklarını, eşlerini memlekette bırakan kadınlar, zengin ailelerin yanında hizmetçilik veya sütannelik yapmak için İstanbul’a gitmekteydiler. Çoğu zaman bu kadınların çocukları anne sütünden, bakımdan, sevgiden mahrum kalmaktaydı. Kentli ailelerin çoğu bu kadınların geride bıraktığı faciayı görmemezlikten gelmekteydi. Sütannelik aynı zamanda kişiler için bir geçim kaynağı haline gelmişti. Sütanne arayanlara yönelik gazetede ilanlar bile bulunmaktaydı. Vakit Gazetesi’nde “Süt Anne İsteyen- Çocuklarına sütüne

⁶⁵⁶“Bilmeyerek Yapılan Hayat Hırsızlıkları”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.3, Kânûn-ı Evvel 1926, s. 2.

⁶⁵⁷ Aka Gündüz, “Bir Koltukta İki Karpuz”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.37, Ekim 1929, s.s.8-10.

arayanlar müsait şeraitle atideki adrese müracaat edebilirler” şeklinde bir ilan bulunmaktaydı⁶⁵⁸.

Sütannelik meselesi ile ilgili ilk yasal gelişme 1930 Hıfzıssıhha Kanunu’nun çıkarılması idi. Bu kanunun 157. maddesine göre; “*Sütannelik edecek kadınlar kendi çocuklarının yedi aylıktan fazla olduğuna dair resmi vesikalar ibraz etmedikleri ve kâfi emzirme kabiliyeti mevcut olmadığı takdirde sütannelik etmelerine müsaade edilmez. Sütannenin çocuğu yedi aylıktan küçük olduğu halde bunun başka kadın tarafından emzirildiği ispat olunmak lazımdır*”⁶⁵⁹. Yine aynı kanunun 125. maddesine göre; “*Sütannelik yapacak kadınlar zührevi hastalıklarla sâri vereme ve cüzama musap olmadıklarını müsbet tabip raporları alırlar. Raporlar her altı ayda bir tecdit olunur. Bu raporu olmayan kadınların sütannelik etmesi ve rapor talep etmeden herhangi bir kadının sütanneliğe kabul edilmesi memnudur. Resmi tabipler sütannelik edecek kadınları meccanen muayene ve raporlarını ita ederler*”⁶⁶⁰. Yasadan anladığımız kadarıyla; emzirme yeteneğine sahip, kendi çocuğu yedi aydan fazla olan ve gerekli sağlık kontrolünü resmi makamlara yaptıran kadınlar sütannelik yapabilmekteydiler. Sütannelik konusunun yasalarda yer alması dönem için önemli bir gelişme sayılabilmektedir. Ancak kişilerin bu kuralla uyup uymadığını denetleyen yasal bir güç yani denetim mekanizması ve ceza mekanizması bulunmamaktadır. Sütannenin kendi çocuğunun sıhhi ve sosyal durumunun incelenmesi ya da sütannelik yapan kişilerin devlet tarafından kayıtlarının tutulması gibi hususlar göz ardı edilmiştir. Neticede geçim sıkıntısı nedeniyle bazı kadınlar kendi çocuklarını başka yerlerde bırakarak sütannelik yapmak için büyük şehirlere göç etmişlerdir. Böyle bir durumu engellemek için herhangi yasal bir düzenleme yapılmamıştır.

7.3.Çocuk Hırsızlığı

Çocuklar ile alakalı diğer bir toplumsal sorun çocuk hırsızlığı meselesi idi. Cumhuriyet’in ilk yıllarında Türkiye’de yüksek oranda çocuk ölümleri meydana gelmekteydi. Çocuklarını kaybeden anneler, bu vahim olayın ardından ruhsal sarsıntılar yaşamaktaydılar. Çocuk ölümleri sonucunda bazı sosyal vakalar da meydana gelmekteydi. Yaşanan sosyal vakaların bir örneği çocuk hırsızlığıdır. Dönemin gazeteleri çocuk hırsızlığı haberine sütunlarında sıklıkla yer vermişlerdi.

⁶⁵⁸ **Vakit**, 2 Nisan 1930,s.6.

⁶⁵⁹ **T.C. Resmi Gazete**, S.1489, 06. 05. 1930, s.8903.

⁶⁶⁰ **A.g.e.**, s.8901.

Ancak bu türden yaşanan bir olayın temelinde yatan sebepler araştırılmamış herhangi bir çözüm ortaya konmamıştı. Dönemin gazetelerinde ve dergilerinde, doğurduğu bütün çocuklarını kaybeden bir kadının yaşadığı ruhsal yıkıntı sonunda komşusunun bebeğini çalması haberine yer vermişti. Bir kadın, çocuk özlemini gidermek için böyle bir yol tercih etmişti. Çünkü doğurduğu bütün çocuklar birer birer ölmüştü. Haberde yer alan kadının, annelik duygusunu bu şekilde tatmin etmek istemesi aslında Türkiye’de kadın ve çocuklara yönelik ciddi bir sorunun yaşandığını göstermekteydi. Bu sorunun sosyolojik ve psikolojik taraflarını ortaya çıkarma ve çocuk ölümlerini engelleme konusunda çalışan dönemin yayınlardan olan Gürbüz Türk Çocuğu, çocuklarımızı ölümden kurtarmak azmiyle kalplerimizi, merhametlerimizi ve muavenetlerimizi seferber edelim çağrısıyla toplumda bir duyarlılık yaratmaya çalışıyordu. Vatandaşların, Himaye-i Etfal Cemiyeti’ne yapacakları yardımlarla muhtaç, bakımsız çocuklara ve annelere çeşitli imkânlar sağlanacak ve çocuk ölümlerinin önüne geçilecek ve annelerin ruhlarının yara alması engellenecekti⁶⁶¹.

7.4. Dilenci Çocuklar ve Çocuk Ticareti

Türkiye Cumhuriyeti kuruluncaya dek Anadolu’da uzun yıllar boyunca yaşanan siyasal, sosyal, ekonomik gelişme ve değişimler, ülkenin çözmesi gereken bir takım toplumsal meseleleri yarattı. Özellikle 1923 yılından itibaren ele alınan önemli toplumsal meselelerden bir tanesi de “Çocuk Meselesi” idi. Ülkenin seçkin insanları tarafından ortaya konan, çözüm aranan “Çocuk Davası” veya “Çocuk Meselesi” olarak adlandırılan bu toplumsal sorunun temelinde yatan konular çocuk ölümleri ve himayesizlikle ilgiliydi. Unutulmuş, kendi kaderine bırakılmış olan neslin kıymet ve gönenç kazanması ile ülkenin iyi bir geleceğe sahip olması birbirine eş tutulmuştu. Türk çocuklarının kaderini iyi yönde değiştirmek, onları sağlıklı, eğitilmiş ve güçlü yapmak, dolayısıyla ülkenin medeni dünyaya ayak uydurmasını sağlamak için ülkenin elit bir kesimi toplumsal bir mücadele başlattı. Ancak çocuğa dair sorunlar araştırıldıkça, meselelerin derinlerine inildikçe sorunun büyük ve çok boyutlu olduğu anlaşıldı. Sorunların çözümü için milletin, toplumsal bir dayanışma içerisinde olması, devletin de denetim, yasal güç ve politika üretmesi gerekliydi.

⁶⁶¹ “Çocuklarımızı Ölümden Kurtarmak İçin Kalplerimizi Seferber Edelim”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.4, s.s.1-2.

Çocuk meselesinin temelinde sadece himayesizlik, ölüm, eğitimsizlik, sevgisizlik gibi konular yatmamaktaydı. O güne değin toplumun gözünün önünde cereyan eden ama ciddiyeti toplum ve devlet tarafından yeteri kadar anlaşılmayan “dilenci çocuklar” meselesi mevcuttu. Cumhuriyet döneminin bazı dergi ve gazeteleri çocuklara ilişkin bir takım toplumsal meseleleri gündeme getirme, duyarlılık ve çözüm arayışı içerisinde idi. Dilenci çocuklar meselesi Resimli Ay dergisinin 1340/1924 yılı Mart ayındaki basımında tüm gerçekliği ile topluma şu şekilde anlatılmıştı:

“Etrafımızda o kadar çok dilenci, bilhassa bizden her gün bir lokma ekmek dilenen o kadar çok dilenci çocuk vardır ki hiç birimiz bu kara sefaleti örten perdeyi yırtıp ta içine bakmaya lüzum görmeyiz. Hâlbuki kar ve çamur içinde gelen geçenden bir çorba parası dilenen bu zavallı çocukların hayatını öyle facialar, öyle kan ağlatıcı vakalarla doludur ki onu örten kara perdeyi yırtmak ve hayatı olduğu gibi görmek lazımdır. Bu çocuklar bizim istikbalimizdir, atimizdir. Onlardan çoğunun babası bize zaferi kazandırmak için cephede ölmüş, bir kısmının annesi cemiyetimizin ihmaline kurban gitmiştir. Zaten bir çocuğun dilenmesi ne demektir. Hiç düşündünüz mü?”⁶⁶²

Bu sözler, 1924 yılında İstanbul’da bir polis komiseri olan Cevad Hüsnü’nün Resimli Ay’da dilenci çocuklarla ilişkin yazısında yer almaktadır. Cevad Hüsnü’nün meslek hayatında gözlemlediği ve üzerinde toplumsal duyarlılık yaratmak istediği en çarpıcı konulardan bir tanesi de dilenci çocuklardır. Cevad Hüsnü’ye göre; İstanbul sokaklarında, yüksek miktarda ve zor şartlarda dilenen çocuklar bulunmaktaydı. Aslında Anadolu’nun diğer şehirlerinde de aynı durum söz konusuydu. Kar ve çamur içerisinde, yırtık çuvallardan yapılmış kıyafetler içerisinde dilenen çocuklar, Türkiye’deki çocuk hayatının tam da gerçekliğini gözler önüne seriyordu. Sokaklarda dilenen bu çocuklara toplumun bazı kesimleri oldukça duyarsız davranmaktaydı. Toplumun bazı kesimleri dilenci çocukları, cemiyeti bozan bir unsur, baş belası, değersiz bir varlık olarak görmekte hatta bazıları ise bu gerçekliğe gözlerini kapamaktaydılar. Hâlbuki dilenen çocukların kısacık hayatları incelediğinde hayatlarının büyük facialarla dolu olduğu anlaşılmaktaydı. Toplumsal düzende bozulma yaratması mümkün olan bu mesele üzerinde araştırma yapan

⁶⁶² Cevad Hüsnü, “Beyoğlu’nda Dilenci Çocuklar Mektebi”, **Resimli Ay**, S.2, Mart 1340,s.s.10-12.

Cevad Hüsnü, dilenci çocukların hayatlarındaki faciayı söz konusu yazısında şu şekilde dile getirmiştir:

“Üç sene süren polislik hayatımda öğrendiğim birçok şeylerden biri de sefalet içinde yuvarlanan dilenci çocukların hayatıdır. Bu masum yavrucakları insafsız katillerin elinde birer intifa vasıtası olmuşlardır. Bunlar başkaları namına dilenir, başkaları namına çalışır, başkaları namına vücutlarını feda ederler. Bazılarını anneleri dilencilğe sevk eder. Bazıları babalarının elinde merhameti tahrik için kullanılan canlı birer alettir. Diğer bazıları da ötekinin birinin elinde bâzîçe olan ve onların hesabına çalışan zavallı çocuklardır”⁶⁶³. Anlaşılan o ki çocuklar bazen dilenci şebekeleri veya kendi ebeveynleri tarafından zorla dilendirilmekteydiler. Bu kişiler kendi şahsi kazançları için çocukları beden ve ruhen sömürmekteydiler. 1924 yılı kış mevsiminde Beyoğlu’nda çocuk dilenci sayısı artmıştı ve bu konuda gelen şikâyetler neticesinde Cevad Hüsnü’ye çocukları toplama görevi verilmişti. Hüsnü, bu görevi gerçekleştirdiği zaman yaşadıklarını şu şekilde ifade etmişti:

“Beyoğlu polis merkezinde komiser muavini idim. Nöbetçi olduğum bir gece müdüriyetten bütün bu çocukları toplamamız emredildi. Polis görenlerden birçoğu derhal kaçtığı için o akşam merkeze on beş kadar çocuk getirebildiler. Bu çocuklar üç millete mensuptu: Türk, Ermeni ve Rum. Çocuklar ilk tahkikatta kimsesiz olduklarını, geçinmek için dilenmeye mecbur kaldıklarını söylediler. Çocukları o akşam alıkoyduk. Ertesi sabah Darülaceze’ye gönderdik. Fakat Darülaceze yer olmadığı bahanesiyle tekrar bize iade etti. Çocuklar tekrar bize mal edilince haklarında daha ciddi tahkikat yapmağa lüzum gördük. İçlerinden bazılarının aileleri bulunur ümidiyle çocukları sıkıştırmaya başladık. Fakat imkânı yok çocuklar bir şey söylemiyorlardı. Bunlar hakikaten sokaklara düşmüş kimsesiz çocuklar mıydı? Yoksa aileleri namına dilenen serseriler miydi? Düşündük taşındık, nihayet bu çocukları kendi muntıkamızdan dışarı çıkarmış olmak için Beyoğlu’nda dolaşmak şartıyla bırakmaya karar verdik. Şüphesiz bunlar yine dilenecek, yine serserilik edeceklerdi. Fakat hiç olmazsa muvakkaten bizim başımızdan gitmiş olacaklardı. Bu pek gaddar bir karardı. Fakat ne yapabiliirdik? Bizim bu çocukları alıkoymak için misafirhanemiz yoktur. Bunları hastaneye de gönderemedik. Onlara açuğunu açan

⁶⁶³ A.g.e.,s.10.

himayekâr bir müessese de yoktur. Onlar evsiz, yurtsuz, ailesiz her manasıyla kimsesiz çocuklardı. Onlar cemiyetin günahlarını zayıf ve masum omuzlarında taşımaya mahkûm zavallılardı. Cemiyetin onlar hakkında insafsızca verdiği bu zalim hüküm karşısında biz ne yapabildik?”⁶⁶⁴

Karakolda çocukların ifadeleri alındığında aslında çocukların hepsinin kimsesiz olmadığı ortaya çıkmıştı. Çocukların ifadeleri ile Türkiye’de o güne dek yaşanan toplumsal problemler bir bir gün yüzüne çıkmıştı. Cevad Hüsnü bu konu hakkında şu sözleri dile getirmişti:

“Çocuklardan bir kısmı muhacir çocuklar idi. Bunların aileleri de kendileri gibi sokak sokak sürünmüş ve nihayet bir köşede boynunu büküp ölüvermişti. Bunlar başıboş kimsesiz sokakta kalmışlardı. Ellerinden tutup onlara yol gösterecek, bir lokma ekmek, bir katre hayat verecek bir kimse veya bir fert çıkmamıştı. Diğer kısmının annesi vardı. Bunları aileleri dilenmeye sevk eder. Çocukların kar altında kazandığı beş on para ile geçinmeye çalışırlardı. Çocuklarının sefalet ve ızdırabını kendilerine geçinme vasıtası edinecek kadar düşkün bir anne kalbi mevcut olabileceğini düşündüğüm zaman kalbim titredi”⁶⁶⁵.

Cevad Hüsnü, çocuklar hakkında yaptırdığı tahkikat sonucunda dilenci çocuklara ilişkin çok önemli ve bilinmeyen bir perdeyi aralamıştı. Taksim’de kahvehane süsü verilen bir yerde bu çocukları dilencilige sevk eden kişilere ait bir “dilenci mektebi” ortaya çıkarmıştı. Çocukların bu mekânda yetişkinler için birer kazanç vasıtası olarak eğitildiği ve bazılarının ise barındırıldığı anlaşılmıştı. Bu kişiler kimsesiz çocukları sokaklardan topluyor ve bu mektepte onlara dilencilik öğretiliyorlardı.

“Geceleri bütün çocuklar burada cem edilir ve onlara nasıl dilenileceği, geçenlerin merhametini tahrik için ne gibi vasıtalara müracaat edileceği öğretiliyordu. Dersten sonra ailesi olanlar evlerine gider, olmayanlar da orada yaşardı. Ertesi sabah çocuklar çuvallardan ibaret yırtık kıyafetler içinde sokağa sevk edilirdi. Her çocuğun oturacağı köşe evvelden temin edilir, sonra bir müfettişin nezareti altında çocuklar yerlerine oturtulurdu. Bu müfettiş bütün gün mektebe mensup dilencilerin bulunduğu mıntika dahilinde dolaşarak teftişat icra eder,

⁶⁶⁴ A.g.e.,s.s.10-11.

⁶⁶⁵ A.g.e.

çocukların yanına sokulmuş yabancı dilenciler varsa onları te'bîd ederlerdi. Müfettişlerin bir vazifesi de müsamere, tiyatro, eğlence mahallerini takip etmek, çocukları o gün kalabalık olacağı tahmin edilen yerlere sevk etmektir.

Çocuklar akşam mektebe dönünce kendilerine birer sıcak çay ve bir parça ekmek verilir, istirahat etmelerine itina edilirdi. Başkaları namına çalıştıklarından bi haber bu yavrucaklar hep birlikte geçirdikleri cemiyet hayatından hiç müşteki değildiler. Bu onlar için eğlenceli bir kazanç vasıtası idi. Mektebe dahil olmayanların kazançları bunlara nispetle gayet azdı. Çocuklar bir günlük kazançlarını mektebe getirir ve oradaki reise teslim ederlerdi. Reis paranın yüzde yirmi beşini çocuğa verir mütenakisini hıfz ederdi. O sırada bu mektebe mensup çocukların adedi yetmiş mütecâvizdi. Zaten bütün Beyoğlu'nda dilenen çocukların adedi yüzü tecâvüz etmezdi”⁶⁶⁶. Görüldüğü üzere cumhuriyetin ilk yıllarında da bazı çocuklar, dilenci şebekelerinin elinde birer sömürü vasıtası olmuşlardı. Merak edilen şey, bu dönemde yaşanan sorunun çözümünün nasıl gerçekleşeceği idi. Bu örnek üzerinden gidilirse çözüm şu şekilde gerçekleştiriliyordu: çocukları dilenciliğe sevk eden kişiler mahkemeye veriliyor, ailesi olan çocuklar ailelerine teslim ediliyor, ailesi olmayanlar çocuk himaye kurumlarına veriliyor, söz konusu mektep de kapatılıyordu. Ancak çocuk yetiştirme sorumluluğunu gereği gibi yerine getiremeyen aile ile ilgili bir işlem yapılmıyordu. Bu toplumsal mesele yani çocukların dilendirilmesi meselesine dair herhangi önleyici bir kanun bulunmuyordu. Bununla beraber ülkede sorun ile mücadele edecek bir teşkilat mevcut değildi. Yine de dönemin yayınlarından bazıları konuyu ısrarla dile getirmekteydi. Durumun vahametini anlatan bir yazıda şu satırlara yer verilmişti:

“İstikbalimizi kuracağımız neslin böyle serseri ve serkerde başkalarının elinde bâzîçe olması meselesi şumullü, muazzam bir meseledir. Hükümet ve millet bu mesele ile biraz daha ciddi surette meşgul olmalıdır. Çünkü çocukların dilenciliği yalnız İstanbul'a has bir şey değildir. Anadolu baştanbaşa bu muhacir ve şehit çocuklarıyla doludur. İstanbul'a Anadolu'dan gelen her vapur bize yeni dilenci kafilesi getirmektedir. Çocuklarını böyle bir sefalete ve zilletler içinde yuvarlayan bir milletin istikbalinden endişe etmek hakkımızdır”⁶⁶⁷.

⁶⁶⁶ A.g.e., s.10-12.

⁶⁶⁷ A.g.e., s.12.

Cumhuriyetin ilk yıllarında çocuk hayatına dair toplumsal gerçeklerden bir tanesi de çocuk ticareti idi. Çocuklar kimi zaman dilenci şebekeleri kimi zaman da kendi aileleri tarafından alınıp satılmakta, gün içerisinde dilendirilmek için farklı ailelere kiralanmaktaydı. Dönemin çocuk davasının savunucularından olan Sabiha Zekeriya, özellikle Resimli Ay mecmuasında konuyu ele alarak toplumun ve yönetimin dikkatini çekmeye çalışmaktaydı.

Sabiha Zekeriya, Resimli Ay mecmuasında “Satılık Çocuk Beş Yüz Liraya” başlığı ile kaleme aldığı yazısında Türkiye’de yaşayan çocuklara dair önemli bir toplumsal soruna işaret etmekteydi. Çocukların bazı şehirlerde aleni bir şekilde bir meta gibi satılmaya çalışıldığını ortaya koyan yazıda şu ifadelere yer verilmişti:

“Medeni bir şehrin en kalabalık bir sokağında çocuk ticareti yapan bir dilenci bizim şefkat, merhamet hislerimizle, medeni kanunlarımızla alay ediyor. Bu cemiyette çocuklar hayvanlar kaddarda mı himayeye layık değildirler?”⁶⁶⁸.

Sabiha Zekeriya’ya göre 1924 yılında Türkiye’de bazı çocukların ebeveynleri tarafından satılması, bunu gören diğer bireylerin de durumu görerek tepki vermemesi ve bu durumu olağanlaştırması kabul edilmesi mümkün bir durum değildi. Sertel, henüz kendini idare edemeyen, savunmasız çocukların, kendi aileleri tarafından zor koşullara sürülmesini çocuklara yapılmış bir haksızlık olarak görmekte ve gelinen bu noktada çocuklarını serbestçe para ile satan ebeveynlerin onlar üzerinde yetki sahibi olup olmadığını sorgulamaktaydı.

Sertel, söz konusu mesele üzerine hem toplumu, hem idarecileri hem de sosyal kurumları ciddi bir eleştiriye tutmaktaydı. Sertel’in ifadesine göre; *“Bu çocuk kimdi? Onun hayatına istediği istikameti veren, onu herhangi bir adama beş kuruş için satmak salahiyetine haiz olan bu adam kimdi? Eski akideleri yıkan cumhuriyetin hakim olduğu bu memlekette ona bu hakkı veren hangi kanundu?”*

İddia ediyorlar ki çocukları cemiyette aile, hayır cemiyetleri, hükümet müdafaa ve himaye eder. Ya ben bu cemiyette yaşamıyorum. Ya böyle bir iddiada bulunanlar yalan söylüyorlar. Memleketi bir baştan bir başa saran şehit çocukları hep dileniyorlar, çalıyorlar, bin bir levs içinde babalarının kendilerine terk ettiği bu

⁶⁶⁸ Sabiha Zekeriya, “Satılık Çocuk Beş Yüz Liraya”, **Resimli Ay**, S.4, Mayıs 1340, s.s.5-8

cemiyet içinde bir günahkâr gibi yaşıyorlar, onlar yabancı otlar gibi yerden biter, bir gün çöplükler içinde hiç kimsenin haberi olmadan ölüp giderler”⁶⁶⁹.

Çocuk dilenciliğini konusu ile ilgili ilk gelişme 1926 Türk Ceza Kanunu ile gerçekleşti. Kanunun 545. maddesi çocuk dilendiriciliği ile ilgiliydi. Söz konusu madde şu şekildeydi: *“Her kim on beş yaşından aşağı çocukları toplayıp dilencilik ettirir veya velayet ve vesayeti altında bulunan yahut kendisinin muhafaza ve nezaretine tevdi olunan on beş yaşından aşağı bir küçüğün dilenmesine veya bir kimsenin o küçüğü dilencilikte kullanılmasına müsaade ederse üç aya kadar hafif hapse ve doksan liraya kadar hafif cezayı naktiye mahkûm olur”⁶⁷⁰.* Çocuk dilendirenler bu kanunla ceza almaktaydı. Kanunun, çocuk dilendirmede kişileri caydırıcı yönü bulunsa da sorunu kesin bir biçimde çözmeye tek başına yeterli olmamıştır. Kanuna rağmen çocuk dilenciliğinin devam etmesi bunun bir kanıtıdır. Çocuk dilendiriciliğinin sonlandırılması konuyla ilgili güçlü yasalar yapma, uygulama ve sorunun kökeninde yatan sosyal, ekonomik problemleri çözmek suretiyle gerçekleştirilebilir. Ancak Türkiye'nin kuruluşunun ilk çeyreğinde konuya ilişkin kesin çözüm gerçekleştirilememiştir.

Türk toplumunda çocuk dilenciliği ve ticareti gibi bir durumun varlığı ülkenin modernleşme sürecine balta vurmaktaydı. Sabiha Sertel ve onun gibi toplumsal duyarlılığa sahip kişiler halka bu konuda çağdaş bir yaklaşım aşılama için çalıştılar. Onlar, ailelerin kendi çocukları üzerindeki yetkilerinin sınırsız olmadığı, çocuğun hem topluma, hem aileye hem de devlete ait olduğu fikrini ortaya atarak konu üzerinde duyarlı davranış sergilenmesi ve teşkilatlanılması için önemli bir adım attılar. Söz konusu çabalar, çocuğun birey olarak değerli kılınması için yeni bir anlayışın kapısı aralanırken yapılan ciddi eleştirilerle devletin yasal açıdan sorumluluk alması ve gücünü kullanması gerekliliğini ortaya koymuştur. Çocuğun değerli bir varlık olarak algılanması ve bu eksen doğrultusunda yeni politikaların belirlenmesinin ülkenin çağdaşlaşma sürecinde doğrudan ve olumlu bir etki edeceği düşünülmüştür.

⁶⁶⁹ A.g.e.

⁶⁷⁰ Bkz. Türk Ceza Kanunu, Kanun No:765, 13.03.1926, s.459.

7.5.Çocuk İşçiler

Genç Türkiye’de çocuklara dair yaşanan en mühim sorunlardan biri de çocukların çalıştırılması meselesi idi. Ailelerin yüz yüze kaldığı geçim sıkıntısı nedeniyle veya ebeveynlerin baskısıyla bazı çocuklar çalıştırılmaktaydılar. Henüz bulûğ çağına gelmemiş çocuklar sanayide, fabrikalarda 12-14 saate kadar çalışmaktaydılar. Sanayinin dışında diğer hizmetler de ve ev içinde hizmetçi gibi kullanılan çocuklar da bulunmaktaydı. Böylesine bir durum gelişme ve medenileşme arzusu içinde olan Türkiye için kötü bir izlenim yaratmaktaydı. Türkiye kuruluşunun ilk yıllarından beri “çocuk meselesi” ni gündemine alarak çocukların himayesi, sağlığı ve eğitimi için en iyi noktalara ulaşmayı keline hedef edinmişti. Ancak ülkede çocukların zorla, bedenlen çalıştırılmaları gibi bir durumun varlığı ulaşılmak istenen hedeflerle çelişmekteydi. Çalışmak zorunda kalan bazı çocuklar okula gidemiyor, yeteri kadar beslenemiyor, düşük ücretlerle ve hatta senelerce gece vardiyalarında çalıştırılıyor, çalışma koşullarında hayati tehlikeye maruz kalıyor, aşılanıyor ve neticede çocukluğunu yaşayamıyorlardı⁶⁷¹.

Çocukların bedenlen çalıştırılmasına dair ilk yasaklar 24 Nisan 1930 yılında kabul edilen Umumî Hıfzıssihha Kanunu’da yer almıştır. Kanunda yer alan yedinci bap “İşçiler Hıfzıssihhası” ile ilgilidir. Buna göre; *“Madde173- On iki yaşından aşağı bütün çocukların fabrika ve imalathane gibi her türlü san’at müesseseler ile maden işlerinde amele ve çırak olarak istihdamı memnudur. On iki yaş ile on altı arasında bulunan kız ve erkek çocuklar günde azami sekiz saatten fazla çalıştırılmaz. Madde 174- On iki yaş ile on altı yaş arasında bulunan çocukların saat yirmiden sonra çalışmaları memnudur”*⁶⁷².

1930 yılında kabul edilen söz konusu kanun ile 12 yaşından küçük çocukların sanayi ve maden işlerinde çalışması yasaklanmış,12 ile 16 yaş aralığında olan çocukların azami çalışma süresi 8 saat ile sınırlandırılmış, gece çalıştırılmaları yasaklanmıştır. Ancak bunun dışında kalan sektörlerde çalışan çocuk işçiler ile ilgili bir ibare yer almamıştır. Kanun, çocukların bedenlen sömürülmesini engellemek için önemli bir girişim olarak görülse de diğer çağdaş ülkelerle kıyaslandığında eksik tarafları bulunmaktadır. Kanun maddelerinin varlığı çocuk meselesinin çözümünde

⁶⁷¹ Bkz. Vâlâ Nureddin, “Çocuklara Karşı Kusurlarımız”,**Akşam**, 25 Nisan 1933, s.s.3-4.

⁶⁷² Umumî Hıfzıssihha Kanunu, Kanun Numarası:1593, Kabul Tarihi 24/4/1930,**TC. Resmi Gazete**, 6 Mayıs 1930 Salı, Sayı:1489, s.8903.

iyi yönde sosyal ve siyasal gelişme gibi görülse de uygulandığı, kontrolü ve cezaları bakımından zayıf görülebilir. Zira Kanun çıkışından üç yıl sonra bile bazı gazeteler yaygın olan çocuk işçiliği konusunu gündeme getirmekten geri kalmamıştır. Kanunun çıkarılmasından sonraki süreçte çocuğun bedenen çalıştırılması gibi bir gerçeklik de söz konusudur.

Akşam Gazetesi'nin 1930 yılında Çocuk Haftası'nda yayınlanan bir sayısında çalışan çocuklar gündeme getirilmişti. Bazı gazeteler küçük yaştaki çocukların çalıştırılmasının kabul görülmemesi için çocuk bayramında adeta bir tür propaganda yapmışlardı. Gazetelere göre çocuklar en çok ayakkabı boyacısı, gazete satıcısı, fabrika işçisi, küfeci, su satıcısı olarak çalışmaktaydılar. Hatta gazetenin yaptığı habere göre, İstanbul'un bazı bölgelerinde evlerde su olmadığı için aileler genellikle küçük çocuklarına eve su taşıma işini vermekte ve bedenen onları çalıştırmaktaydılar⁶⁷³. Çocuk bayramlarında bu tür manzaraların görülmesi Türkiye'de çocuk meselesinin tamamıyla çözümlenemediğini göstermekteydi.

1930 yılında Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası çocukların bedensel açıdan istismarına dikkat çekmekteydi. Nisan 1930 yılındaki bir sayısında bu konuyla alakalı "istismar edilen çocuk" başlığı ile bir yazıya yer verilmişti. Yazıda şu ifadeler yer verilmekteydi; "*Dünyada işsizler vardır ve muasır cemiyetin büyük ıstırapı budur. İnsanlar çalışmıyor. Buna rağmen işbaşında çocuklar vardır. Tarlada, fabrikada, sokakta çocuk çalışıyor. Cemiyetin çocuklara verdiği işler şerefli değildir. Bilakis bunlar çok sai, kazanç istilzam eden mütevazı ve ağır işlerdir. Bu hal, taze kuvvetleri fena istismar eden cemiyetin şuursuzluğunun misalidir*"⁶⁷⁴.

1933 yılında Akşam Gazetesinde yer alan bir yazıda çalışan çocuklardan ve onların sıkıntılarından bahsedilmekteydi. Ülkede, 10-12 yaşındaki çocuklar ailelerini beslemek için zor şartlar altında çok düşük ücretlerle çalışmaktaydı. Türkiye'de kötü hayat koşulları içinde yaşayan ve çalışan çocukların toplum tarafından görülmediği, göz ardı edildiği dönemin bazı gazetecileri tarafından dile getirilmekteydi. Az da olsa para kazanmak uğruna çocukların bu yola sevk edilmeleri, çocuğun kaldıramayacağı bir yükün sırtlarına yüklenmesinden başka bir şey değildi. Akşam Gazetesi'nde yazan Hikmet Feridun, bu konuya eğilerek şu sözleri dile getirmişti: "*Bence bu*

⁶⁷³“23 Nisan Çocuk Bayramıdır. Bu Bayramı Tesit Ederken Küçük Yaşta Çalışan Çocukları Unutmayalım”, **Akşam**, 24 Nisan 1930,s.6.

⁶⁷⁴ Neşet Halil, "İstismar Edilen Çocuk", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.43,Nisan 1930, s.6.

çalışan çocuk sınıfı fevkalade alakadar olunması lazım gelen bir mevzudur. Bunların kâfi gıda almalarına dikkat edilebilir. Hatta çalıştıkları müesseselerde bazı saatlerde okutulur. Tahsillerine ihtimam gösterilebilir... Nihayet bunlar da çocuk değil mi? ”⁶⁷⁵

23 Nisan’ın Çocuk Bayramı olarak ta kutlanması ile beraber bu özel gün ve bunu takip eden hafta boyunca dönemin yayınları, çocuklara dair yaşanan toplumsal meselelere ışık tutma ve bunların çözümü için bir algı yaratma çabasıydı. Söz konusu meselelerden bir tanesi çalışan çocuklardı. Henüz oyun çağında olan bazı çocuklar, üstlerine yüklenen ev geçindirme sorumluluğu ile uğraşmaktan çocukluklarını yaşayamamışlardı. Bu sorunun toplumca anlaşılması ve gündemde tutularak çözüme kavuşturulması gerekiyordu. Çocuk Haftası’nda bu konu, dönemin bazı gazeteleri tarafından gündeme getirilmişti. Akşam Gazetesi bu konuyu şu başlıkla gündeme getirmişti: “Çalışan ve aile geçindiren çocukları da düşünmeliyiz”. Gazete, küçük yaştan itibaren bazı çocukların, aile geçindirmek için geçim kaygısı yaşadıklarını, çocukluklarını yaşayamadıklarını anlatmış ve çocuğun psikolojik ve bedensel durumuna olumsuz etki eden bu sorunun çözümü için önemli bir adım atmıştır.

“Yüzleri çocuk yüzlü, vücutlar çocuk vücudu, lakin ağızdan çıkan sözler tamamıyla aile geçindiren büyük adam sözü... Bunlar öyle çocuklar ki, hayatlarının en tatlı devirleri olan oyun zamanını, eğlence zamanını geçirmeden bunları yaşamadan, oyundan, eğlenceden, gezmeden heveslerini almadan hayata, çalışmaya atılmışlardır. İşte bugünkü küçükler bayramından istifade edemeyen bu yavrulardır. Bunlar ne müşkülât içinde çalışırlar...

Mademki, çocuğu en büyük memleket meselesi olarak ele aldık. Onu en büyük memleket mevzuu olarak düşünüyoruz. O halde okuyan çocukla beraber, bu çalışan çocuğu da düşünmeliyiz.

Gelecek bayramlarda çalışan çocukların da diğer arkadaşları gibi eğlendiklerini, bayram yaptıklarını görmek isteriz. Hem bu onların en büyük

⁶⁷⁵Hikmet Feridun “Çalışan Çocuk”, **Akşam**, 23 Nisan 1933, s.3.

haklarıdır. Bütün bir sene güçlü, kuvvetli, büyük erkekleri bile yoran yıpratıcı hayat yükü altında çalışan çocuk yedi günde doyuncaya kadar eğlenmelidir”⁶⁷⁶.

Türkiye'nin kuruluşundan itibaren 1938'e kadar geçen süre içerisinde çocukların çalışma hayatını ve koşullarını yasal kurallarla çizen diğer bir gelişme de 8 Haziran 1936 yılında kabul edilen İş Kanunu'nudur⁶⁷⁷. 1936 İş Kanunu'nda çalışan çocuklarla ilgili şu maddeler bulunmaktaydı:

“Madde 48: 16 yaşını doldurmamış olan çocukların herhangi işte olursa olsun, günde sekiz saatten fazla çalıştırılmaları yasaktır. Bunlardan ilk mektebe devam edenlerin iş saatleri mektep saatlerine mâni olmayacak şekilde tanzim olunur ve ders saatleri sekiz saatlik çalışma müddetinin içinde sayılır.

Madde 49: Maden ocakları işleri, kablo döşenmesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altında veya su altında çalışılacak işlerde, 18 yaşını doldurmamış erkek çocukların veya istisnasız her yaştaki kız ve kadınların çalıştırılmaları yasaktır.

Madde 50: I. Sanayiye ait işlerde 18 yaşını doldurmamış erkek çocuklarla her yaştaki kız ve kadınların çalıştırılmaları yasaktır.

II. Bu kanun mer'iyete girmesinden itibaren dört yıl müddetle, sosyal ve ekonomik bakımdan görülecek lüzuma dayanarak, İktisat Vekâleti, bazı sanayi işlerinde, istisnai ve muvakkat mahiyette olmak üzere, 16'dan yukarı yaştaki kız ve erkek çocuklarla daha büyük kadın işçilerin gece çalıştırılmalarına izin verebilir.

Bu takdirde işçi kadınların veya kız ve erkek çocukların ne gibi şartlar altında ve ne yolda gece çalıştırılabileceklerinin tayin ve tespiti de aynı Vekâlete aittir.

III. Bir İşyerinde önceden tahmin edilmeyen veya önüne geçilemeyen ve muayyen vakitlerde vuku bulmak mahiyetini göstermeyen bir arızanın çıkması gibi mücbir sebeplerin hudûsu takdirinde I numaralı fıkradaki gece çalışma yasağı, 16 dan yukarı yaştaki kız ve erkek çocuklarla daha büyük kadın işçiler hakkında, o

⁶⁷⁶ H.F., “Çalışan ve Aile Geçindiren Çocukları da Düşünelim”, **Akşam**, 23 Nisan 1937(Özel İlave)

⁶⁷⁷ İş Kanunu, Kanun No:3008, **TC. Resmi Gazete**, 15 Haziran 1936, S.3330, s.6621-6644.

hadiseye münhasır olmak üzere varid olmayabilir. Şu kadar ki böyle bir hadisenin zuhurunda, işveren, bu hadisenin mahiyetini, başlama ve bitme anlarını, 24 saat içinde, mahalli hükümetin alâkadar makamına bildirmeye mecburdur.

Madde 51: Her işveren, işyerinde çalıştırdığı işçilerden:

a. 12-16 yaşlar arasındaki çocukların;

b. 16 dan yukarı ve 18 yaşı henüz doldurmamış çocukların;

c. 18 yaşı doldurmuş ve daha büyük yaştaki kadın işçilerin;

ç. 18 yaşı doldurmuş ve daha büyük yaştaki erkek işçilerin ayrı ayrı cetvellerini yapmaya ve bu cetvellerde işçilerden her birinin isimleri ile doğum tarihlerini, her gün işe başlama ve bitirme saatlerini, dinlenme zamanlarını, emzikli kadınlar için çocuk emzirme zamanlarını, gebe kadınların vaziyetlerini kaydetmeye ve hükümetin alakadar makamınca vuku bulacak her isteyişte bu cetvelleri ibraz etmeye mecburdur.

Madde 60: 12'den 18 yaşa kadar (18 yaşındakiler dahil) çocukların herhangi bir işe alınmalarından önce müessese doktoruna ve bunun bulunmadığı yerlerde Hükümet ve belediye doktorlarına muayene ettirilerek yapacakları işin mahiyet ve şartlarına göre bünyelerinin dayanıklı olduğunun raporla tespit ettirilmesi mecburidir”⁶⁷⁸.

1936 İş Kanunu ile çalışan çocukların özlük hakları devlet güvencesine alınmış ve yukarıdaki hususlara uymayan işyerleri için çeşitli cezalar tespit edilmişti. Kanun, 12 yaşındaki çocukların belirli koşullarda çalıştırılmasını serbest kılıyordu. 12 yaşındaki çocukların çalışması günümüzde kabul edilemeyecek bir durum gibi görünse de bu durum Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yasalarda olağan karşılanmıştır. 1936 İş Kanunu ile işyerlerine çocuk işçiler ile ilgili önemli yükümlülükler verilmekteydi. Fakat bu dönemde Türkiye’de resmi işyerlerinin dışında çalışan çocukların durumu ile ilgili elle tutulur bir yasal düzenleme ve denetim söz konusu değildi.

Cumhuriyetin ilk yıllarından 1938’e kadar geçen sürede çalışan çocuk sayısının ne kadar olduğunu kesin olarak bilmek mümkün değildir. Ancak 1937

⁶⁷⁸ İş Kanunu, Kanun No:3008, **TC. Resmi Gazete**, 15 Haziran 1936, S.3330, s.6621-6644.

yılında ücretliler içerisinde çocukların (12-18 yaş arası) oranı 23.347 dir⁶⁷⁹. Kayıt dışı çalışan çocuklar düşünüldüğünde bu rakamın daha yüksek olma olasılığı vardır. Ülkede yaşanan bir dizi savaşın sonunda meydana gelen ekonomik sıkıntılar bu sayının artmasına doğrudan vesile olmuştur. Küçük yaştaki çocuklar, üretime katılmış ve çeşitli işlerde çalışarak para kazanma gayesini taşımışlardır.

Yine 1938 yılında Çocuk Haftası'nda gazeteler, aile geçindirmek için çalışmak zorunda kalan küçük çocukların hayat hikâyelerine yer verilmiştir. “13 Yaşında Bir Aile Reisi: Küçük Necati-Vapurlarda kitap satan Necati'nin 60 yaşında bir ortağı var- Necati, tanıdıkları nezdinde teşebbüslerde bulunarak babasını işe, ablasını mektebe yerleştirdi. Küçük kardeşini de yanında çalıştırıyor. Büyük bir kitapçı olacak”⁶⁸⁰ şeklinde atılan başlığın altında henüz oyun çağındaki bir çocuğun verdiği ağır hayat mücadelesi anlatılmıştır. Konuyu dile getiren gazetede çalışan çocuklar ile ilgili toplumsal bir duyarlılık yaratmak adına şu sözlere yer verilmiştir: *“Dünyanın her tarafında olduğu gibi bizde de, daha küçük yaşta hayat mücadelesine atılarak çok nüfuslu fakir aile ocaklarının maişet yükünü paylaşmak mecburiyetinde kalan çocuklara sık sık tesadüf edilir. İlk mekteplerimizin sıralarını dolduran ufacık yavrular arasında akşamüzeri eve kendilerinden beklenen bir kilo ekmekle birkaç kuruş parayı götürebilmek için, dersten artan zamanlarında gazete, su bisküvi, şeker satmak bir bakkalın yanında iş görmek veya bir müessesenin küçük hizmetlerini yapmak suretiyle çalışan çocuklar az değildir”*⁶⁸¹.

7.6.Sokak Çocukları

Anadolu'nun yıllarca şahit olduğu büyük savaşların en yıkıcı etkisi çocuklar üzerinde hissedilmişti. 20. Yüzyılın ilk çeyreğine kadar devam eden savaşlarda çocukların kimi annesiz, kimisi babasız kalmıştı. Hem annesini hem de babasını kaybeden çocukların durumu ise oldukça kötü idi. Bu koşullarda himaye edilemeyen veya bazen de ebeveynleri tarafından kötü muameleye maruz kalan çocukların yaşam alanları sokaklar olmuştu. “Sokak Çocukları Meselesi”, Anadolu'da yeni kurulan Türkiye'nin kuruluşundan itibaren tüm gerçekleriyle yüz yüze kaldığı çocuğa dair toplumsal problemlerin başında gelmekteydi.

⁶⁷⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Makal, **Türkiye’de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri:1920-1946**, İmge Kitapevi, 1999.

⁶⁸⁰ **Akşam**, 28 Nisan 1938, s.7.

⁶⁸¹ **Akşam**, 28 Nisan 1938, s.7.

Sokak çocukları, toplum tarafından görmemezlikten geliniyor kimi zaman ise böylesine bir durum olağan karşılanıyordu. Ancak çocukları sokağa sevk eden etmenler araştırıldığında sorunun temelinde oldukça ciddi nedenlerin yattığı ortaya çıkmaktaydı. Sorunun kökenindeki nedenler, Türk toplumunun ve ailesinin ahlaki normlarına ve anlayışına sığdırılacak bir nitelikte değildi. Çocukların sokaklara düşmesine sebep olan etmenler ise himayesizlik, aile içi şiddet ve sevgisizlikti. Bu mesele dönemin bazı yayınları tarafından dile getirilmekte, sokak çocuklarının yaşam hikâyelerine yer verilerek cemiyetin ilgisi bu konuya çekilmekte, konu üzerinde duyarlılık yaratılmaya çalışılmaktaydı. Sorunun ciddiye alınmaması, toplumsal bir çözümün üretilmemesi durumunda meselenin, milletin geleceği üzerinde olumsuz etki edeceği ülkenin önde gelen aydınları tarafından anlatılmaktaydı.

Sokak çocukları meselesine en çok sahip çıkan ve konuyu ülkenin gündeminde tutmaya çalışan isimlerden bir tanesi Sabiha Zekeriya idi. Resimli Ay'ın 1924 yılındaki ikinci sayısında "Üsküdarlı Küçük Melahat"⁶⁸² adlı yazısında sokaklara düşmüş olan İstanbullu küçük bir kızın dramına yer vermiş ve bu gerçek hayat hikâyesi ile toplumun insani duygularına, vicdanına dokunmak istemiştir. Melahat, annesinin vefatından sonra üvey annesi tarafından psikolojik ve fiziksel şiddete uğramış on yaşında küçük bir kız çocuğudur. Melahat, kendisi gibi ailesi tarafından hor görülen sekiz yaşındaki komşusu İhsan ile beraber bu kötü hayattan kurtulmak ve özgürleşmek için evden kaçmış, sokaklara düşmüştür. Sokaklardaki yaşamın getirdiği acıların büyüklüğü evdekinden farksız olsa da çocuklar sokakları tercih etmişlerdi. Zor yaşam koşulları neticesinde bu çocuklar sonra birer suçluya dönüşerek dilenci ve hırsız olmuşlardı. Kimi çocuklar ise fuhuş batağına saplanmışlardı. Sabiha Zekeriya bu gerçek yaşam öyküsünü anlatırken cemiyetin bütün bunlara karşı tepkisizliğini sert bir dille eleştirmişti.

"Vahşi hayvanlar içinde bir cins varmış ki yavrusunu yemek için saldıran erkeklerden çocuklarını korumak üzere dişiler birleşir yavruların etrafında siper yaparlarmış. Siz zavallı çocuklar, o hayvan yavruları kadar da kıymetli değilsiniz. Hemcinsleriniz sizin etrafınızda siper değil, uçurum açarlar, pusu kurarlar. Yine hayvanların içinde bir cins varmış ki yavrularını kendi yermiş. Sizler evsiz, vatansız,

⁶⁸² Sabiha Zekeriya, "Üsküdarlı Küçük Melahat", **Resimli Ay**, Mart 1340, S.2, s.s.34-36.

kimsesiz sokakların güzel çocukları! Siz bu hayvan cemiyetlerinin üstünde çocuklarının gecenin karanlıklarına sokakların harîm-i ismetine bırakan bir insan cemiyetinde yaşıyorsunuz. Fakat bu cemiyetin içinde yavrusunu korumak için siper kazan hayvan anasının şefkatinden bile mahrumsunuz... ”⁶⁸³.

Çocukların sokaklarda sersefil görüntüsü ile çağdaş Türkiye örüntüsü birbiri ile uyuşmuyordu. Çocukların sokaklarda kendi kaderine bırakılması kabul edilebilir bir durum değildi. Çocukların sokağa düşmesini ve kötü bir yaşantı sürmesini sağlayan birçok faktör vardı. Bu faktörlerden bir tanesi ise I.Dünya Savaşı sırasında kimsesiz olduğu sanılan çocukların sokaklardan toplanması idi. Devletin sokaklardan topladığı çocukların hepsi kimsesiz değildi. Rastgele sokaktan toplanan bu çocuklardan bazıları evlerinin önünde oyun oynarken polisler tarafından alınıp evlerinden, yuvalarından koparılmış ve başka illerde sokak çocuğu olarak hayatlarına devam etmişlerdi. “*Bu çocuktan kim mesuldür? Ailesinin, mektebin, hükümetin, Darülacezenin hülasa adaletin şefkatin ve muhabbetin kendisine sinesinde yer vermeye mecburiyet hissetmediği bu çocuktan kim mesuldür?*”⁶⁸⁴ başlığı ile yazdığı bir yazı ile Sabiha Zekeriya Sertel,1924 yılında bu meseleyi gün yüzüne çıkarmıştı. Sertel, bu makalede Diyarbakır’da yaşayan küçük bir kız çocuğunun İstanbul’a gelişi, sokak çocuğuna dönüşmesi ve yaşadığı facialara yer vermiştir. Küçük bir kız çocuğu olan Muazzez, I. Dünya Savaşı sırasında Diyarbakır’da evinin önünde oynarken kimsesiz olduğu zannedilerek polis tarafından alınmıştı. Sokaktan toplanan diğer çocuklarla beraber Şam, Halep ve Konya’ya oradan da İstanbul’a getirilmiş ve İstanbul’daki bir aileye evlatlık verilmişti. Ancak, bu dönemdeki evlatlık anlayışı genel anlamıyla günümüzdekinden çok farklıydı. Ailelerin bir kısmı evlatlık olarak aldıkları çocukları evin bir çalışanı olarak görmekteydiler. Ailelerin bu çocukları gerçek anlamda benimsediği, gerekli sevgi ve şefkati verdiği tam olarak söylenemez. Yaşam hikâyesine yer verilen Muazzez de evlatlık verildiği evde beş sene kaldıktan sonra böyle bir durum ile karşılaşınca evden ayrılmak istemiş, aile onu karakola teslim etmişti. Çocuk uzun süre karakollarda kalmış nihayetinde Darülacezeye gönderilmesine karar verilmişti. Küçük kız çocuğu, kendisini Darülacezeye götürmekle görevli olan bir polis memuru tarafından cinsel istismara ve şiddete uğramıştı. Sonrasında çocuk Darülacezeye kabul edilmemiş, oradan Darüleytama

⁶⁸³ Sabiha Zekeriya, “Üsküdarlı Küçük Melahat”, **Resimli Ay**, S.2, Mart 1340, s.36.

⁶⁸⁴ Sabiha Zekeriya, “Bu Çocuktan Kim Mesuldür?”, **Resimli Ay**, S.1, Şubat 1340, s.s.35-38.

gönderilmiş orada yapılan muayene sonrasında Frengi olduğu anlaşılan çocuk yine buraya alınmamış ve tekrar karakola gönderilmişti. En sonunda karakoldan sokağa kendi kaderine bırakılan bu çocuk, dilencilik yapmış, para karşılığı yük taşımış ve bir gün sokakta donarken bulunmuş ve Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne gönderilmişti. Cemiyet, çocuğu tedavisinin yapılması için Şişli Etfal Hastanesi'ne göndermişti. Burada tedavisi yapılan çocuğun ailesi Resimli Ay Mecmuası'nın girişimi ile bulunmuştu. Ancak sokağa düşen çocukların ailelerinin bulunması ile çocuğa dair bu ciddi mesele çözümlenmiyordu. Bu konuda toplumun, hükümetin, çeşitli kurumların, okulların yani birçok kesimin sorumluluklarını yerine getirmesi ve kendini sorgulaması gerekliydi. Söz konusu olay karşısında Sabiha Zekeriya, Resimli Ay'da şu eleştiriyi yazmıştı:

“Muazzezi ailesi istiyor. Onu kim teslim edecek? Onun çamurlar içine soktuğumuz çocukluğunun ve genç kızlığının hesabını kim verecek? Yedi sene evvel yuvalarından bir inci kadar saf ve temiz verdikleri bu çocuğu bugün ellerine ismeti pâ-y-mâl olmuş, frengili, ahlaki bozulmuş bir sokak çocuğu olarak alan ailenin hesap soracağı makam neresidir? Ve bu aile demeyecek mi ki:

-Sizden lütuf ve şefkat dilenmemiştik. Her asayişli olan memlekette olduğu gibi çocuğumuzu bakkala gönderdiğimiz bir dakikada sokaktan köpek toplar gibi yavrumuzu sinemizden çekip kopardınız. Bizce meçhul alemlere götürdünüz. Eğer yetim olarak almışsanız, başını topraklara koyan şehitlerin çocuklarına böyle mi hürmet edersiniz.? Muhacir olarak almışsanız bir çiçeği hangi daldan kopardığınızı bilmek icabı halinde ailesini haberdar etmek mecburiyetinde değil misiniz? Her ne şekilde alırsanız alınız, himaye kanatlarınız altına aldığınız insan çocuğunun iffetinden, hayatından mesul değilseniz, bırakınız yuvalarında açlıktan ölsünler, soğuktan ölsünler, kimsesizlikten ölsünler. Fakat daha bir çiçek gibi henüz taze açan bakir ruhları, sizin kaba nefesli adamlarınız üflediği kirli nefesle solmasın; sokakların fuhuş ve mezillet ocaklarının murdar satıcılarının elinde iffet ve hicabları, ismet ve maneviyatları öldürülmesin. Biz bu manevi ölüme çocuklarımızın açlıktan ölmesini tercih ediyoruz.

Bunlar kime hitap ediyorlar, bu kulakları ve ruhu sağır cemiyete işittirmek için tükettikleri nefese yazık değil midir?... Sokakları baştanbaşa küçük dilencilerle

dolu olan bir memlekette hiçbir fert, hiçbir içtimai kuvvet bu mesuliyeti düşünmemiş ve bu ailenin çocuğuna cevap vermek mecburiyetini duymamıştır.

Siz çocuğunuzu bize verdiniz. Fakat bugün sokaklardan alacaksınız. Eğer sokakların lisanı olsa idi, bu zavallı masumun onun sinesinde geçirdiği iğrenç geceleri, sizi günlerce ağlatacak bin bir facialı bu çocuk hayatını size anlatırdı. Sokakların lisanı yoktur, bu cemiyet içinde yaşayanların gözü kördür. Siz Muazzez'i bir esrar aleminden alacaksınız, onun hayatını yine sokakların sumût ve mahrem olan karanlıklarına tevdi ediniz, kimse duymasın. Bu on dört yaşında zavallı yavrunun iğrenç hayatını kimse bilmesin. Siz dün Muazzez'i verdiğiniz bakir ve saf çocuk olarak kabul ediniz. Bu ona karşı bizim günahlarımızı affettirmek için bir sâik olursa bir kulaksız ve ruhsuz cemiyet içinde bu faciayı duyanların ruhu memnun ve sizin de affettiğinizi anlamakla müteselli olurlar”⁶⁸⁵.

Sokak çocukları meselesi dönemin gazetelerinin de sütunlarında yer verdiği bir konuydu. Sokağa düşen çocuklar ya dilencilik ya da hırsızlık yaparak hayatta kalmaya çalışmaktaydılar. Akşam Gazetesi 1929 yılındaki bir sayısında konu ile ilgili “Küçük Dilenciler” başlığı ile şu habere yer vermişti:

“İstanbul ‘da dilenci çocukların miktarı günden güne ziyadeleşmektedir. Pek küçük yaştan itibaren dilencilğe başlayan çocuklar tenbelliğe adam akıllı alışmakta ve cemiyet için muzır bir uzuv olarak yetişmektedirler. Darülaceze idaresi bu küçük dilencileri bir çatı altında toplayıp okutsa memlekete pek büyük bir hizmet etmiş olur”⁶⁸⁶.

8. ATATÜRK DÖNEMİ'NDE KADININ SOSYAL, SİYASAL, KÜLTÜREL, EKONOMİK HAYATINDAKİ DEĞİŞİMLER VE MODERNLEŞME SÜRECİNDE KADIN ALGISI

Yeni Türkiye'nin kuruluşu ile beraber başlayan modernleşme sürecinde Türk kadınının hayatında radikal değişimler yaşanmıştır. Kadının sosyal statüsü, anneliği, eğitimi ve fiziksel görünümü yeni bir anlam kazanmış ve kadın, toplumda kendine bir yer bulma çabası içerisine girmiştir. Yeri geldiğinde Türk kadını, Türk çağdaşlaşmasının bir aynası olarak algılanmış, diğer dünya ülkeleri tarafından Türk

⁶⁸⁵ Sabiha Zekeriya, “Muazzez Ailesine Kavuşuyor”, **Resimli Ay**, S.2, Mart 1340, s.s.40-41.

⁶⁸⁶ Küçük Dilenciler, **Akşam**, 18 Ağustos 1929, s.3.

kadınının geçirmiş olduğu değişimler dikkatle takip edilmiştir⁶⁸⁷. Yeni kadının eğitimi, giyim tarzındaki değişimler, anneliği, alışkanlıkları, eğlence anlayışı, çalışma hayatı Avrupalıların ilgi merkezini oluşturan konular haline gelmişti⁶⁸⁸.

Osmanlı Toplumundan sıyrılarak, değişerek, dönüşerek çağdaş bir Türk Toplumunu yaratılmaktaydı. Geçirilen bu toplumsal değişimde kadın en önemli aktör olarak algılanmaktaydı. Osmanlı imparatorluğunda birçok açıdan geri bırakılmış Türk kadınına, ilk kez Meşrutiyet Dönemi'nden itibaren toplumda ve aile hayatında yeni bir yer bulunmaya çalışılacaktır. Sosyal hayattaki bozulmalar, aile hayatındaki hiyerarşik haksızlıklar, cehalet Türk kadının kodlarına nüfuz etmişti. Osmanlıda toplumsal bir çöküş mevcuttu. Devletin çöküş nedenlerinden bir tanesi de bu türden toplumsal bozulmalardı. Kadın ve aile yapısında yaşanacak değişimlerle toplumu çöküşten kurtarmak mümkün olabilirdi. Bu konuda Tüccarzâde İbrahim Hilmi Çığırâçan şöyle bir saptama yapmıştı:

“Hayat-ı milliyemizde de bir inkılab-ı içtimai vuku bulmazsa daha büyük felaketlere hazırlanmalıyız. Hiç inkâr etmeye lüzum yoktur ki bizde terbiye-i aile de bozuktur. Bir ailenin erkânı arasında bile büyük zıddiyet ve geçimsizlik hükümfermadır. Aile içinde kadınların hiçbir mevkii yoktur. Hayat mütekâsif olmadığından kadının hayatı büsbütün yalnızdır. Hele büyük ailelerde harem ve selamlık iki muhtelif hayatın, iki muhtelif cereyanın tesirâtına en güzel numunedir.

Bundan böyle kadınlarımız, kızlarımız, çocuklarımız okur ve yeni bir terbiye ile yetişirlerse aile hayatının düzelmeye yüz tuttuğu anlaşılır. Bu hususça mekteplerimiz, cemiyât-ı ilmiyemiz, ashâb-ı kalemimiz pek çok gayret sarfına mecburdur”⁶⁸⁹.

Osmanlı toplumu içerisinde Türk kadınları, geleneksel bir yaşantı ile kuşatılmış bir biçimde sadece ev hanımı ve anne rolünü oynamaktaydılar. Kadının çalışma ve eğitim hayatı oldukça kısıtlıydı. Onlar yasal haklar açısından yoksunlardı. Kadının kamusal hayatta kendini göstermesi pek mümkün değildi. Annelik

⁶⁸⁷ Türk Kadınlığı Hakkında Tetkikat, **Cumhuriyet**, 30 Ağustos 1929,s.1-2.

⁶⁸⁸ Yeni Türk Kadını, **Cumhuriyet**, 14 Ağustos 1929,s.1., Kadınlık ve Tesettür, **Cumhuriyet**,15 Eylül 1929, s.1.

⁶⁸⁹ **Tüccarzâde İbrahim Hilmi Çığırâçan- Osmanlı Devleti'nin Çöküş Nedenleri**, Yay. Haz. Başak Ocak, Libra Kitap, İstanbul 2010, s.s.41-42.

mesalesine gelince ise birçok kadın çocuk bakımında gayr-ı fenni usulleri tercih ederek ananevi bir tarz izlemekteydi.

Türk kadının hak kazanımının ilk adımları Tanzimat Dönemi'nde (1839-1876) atılmıştır. Tanzimat döneminde kadınların eğitim hakkı ile ilgili bir takım gelişmeler yaşanmıştı. Devlet öncülüğüyle kadınlar çeşitli eğitim fırsatlarına kavuştular. Türk Kadının hak kazanımı bu dönemden itibaren artmaya başladı. Eğitim hakkının dışında kadının örgütlenmesi, basın yoluyla sesini duyurabilmesi Tanzimat'tan sonraki süreçte meydana gelmiştir. Türk kadının bireyselleşmesi, geleneksel rollerden sıyrılmaya çalışması, kendini anlamlandırmaya başlaması veya kadın uyanışı her ne dersek diyelim buna dair bütün gelişmelerin dönüm noktası II. Meşrutiyet dönemidir. Batılılaşma serüvenin hızının arttığı bu dönemde Türk kadınına olan bakış açısındaki değişimlerle beraber kadının da kendi hayatına dair algısının değiştiğini görmekteyiz. Bu dönemden itibaren kadın hayatını geliştirmek amacını taşıyan Türk kadınları, hem cinslerine mahsus çeşitli dernekler kurmuş hem de yayınlar yapmışlardır.

II. Meşrutiyet Dönemi'ndeki kadın hareketi üzerine araştırma yapan Serpil Çakır, kadın hayatındaki değişimleri şu şekilde ifade etmiştir: *“Kadın hareketi, bir toplumun maddi ve ideolojik koşulları kadar, o toplumdaki kadın hareketi mücadelesinin çapına ve niteliğine de bağlıdır. Türkiye’de kadın hareketi farklı dönemlerde farklı sorunlarla eklemlenerek biçimlenmiştir. 19. Yüzyılın başında siyasal, toplumsal ve kültürel yapıya hâkim olan geleneksel dinsel içerik, her alanda etkisini gösterdiğinden, kadınların yaşamı geleneksel-İslami ataerkillik içinde, özel alanla sınırlanmıştı. Bu yapı, dünyada yaşanan değişimlerin izlerini siyasetten iktisada, her alanda Osmanlı toplumunda da göstermeye başlamasıyla farklı bir aşamaya geçti.*

Meşrutiyet döneminde modernleşme çabaları daha ileri bir aşamada devam etti; ataerkillik bu kez modernleşme çabalarıyla farklı bir sürece girdi. Kadınların başkaldırıları ise, elde edilen kazanımların da etkisi ile bir harekete dönüştü ve süreç içinde bağımsız bir kadın hareketine tanık olundu. Bu dönemde milli bir kimlik oluşturma çabalarının örnekleri ve kadınları bu çerçevede konumlandırma istekleri de bulunmaktadır.

*Meşrutiyet döneminde yaşanan değişim ve gelişim süreçlerine koşut olarak, hak ve özgürlük taleplerini gündeme getiren kadınlar, erkeklere nazaran buldukları konumu sorgulayarak bir kadınlık bilinci geliştirdiler. Kadın dergilerini ve derneklerini bu yönde kullandılar”*⁶⁹⁰ Serpil Çakır’a göre Cumhuriyet’e gelinceye dek kadın dergilerinin⁶⁹¹ sayısı 40’a ulaşmıştı⁶⁹². Kadın kuruluşları ise 30’a yakındı.⁶⁹³ Osmanlının batılılaşma sürecinde yayın yapan söz konusu dergiler ve çalışma yapan dernekler ortaya koydukları fikirler ve icraatlar ile Cumhuriyete bir birikim bıraktılar.

II. Meşrutiyet Dönemi’nden beri çıkan kadın dergi ve gazetelerinin bir kısmı Cumhuriyet Dönemi’nde de yayın hayatına devam ederek, kadının toplumda kendine bir yer bulmasına vesile oldular. Kadınların seslerini duyurmalarına imkân tanıyan yayınlardan bazıları şunlardı: Âsar-ı Nisvan, Çalığışu, Diyane, Ev Hocası, Firuze, Hanım, Yeni İnci, Kadın, Kadınlar Dünyası, Kadın Yolu(Türk Kadın Yolu), Süs. Bunlardan başka Resimli Ay, Sevimli Ay ve Gülbüz Türk Çocuğu Mecmuaları’nda da kadınlara yönelik yazılar yer almıştır. Halide Edip Adıvar, Sabiha Zekeriya Sertel, Nakiye Elgün, Müfide Ferit Tek, Nezihe Muhiddin gibi kişiler Türk kadın hayatına dair sorunları gündeme getiren, kadın hareketine yön veren, toplumun kadın algısına modern bir biçim vermeye çalışan önemli isimlerdir.

Yunus Bilge’nin yapmış olduğu bir araştırmaya göre Halide Edip Adıvar, 1936 ve 1939 yıllarında Yedigün Dergisi’nde kaleme aldığı yazılarıyla kadına olan bakış açısını ifade etmiş ve dönemin kadın algısına modern bir biçim vermeye çalışmıştır. Yunus Bilge’nin aktardığına göre; *“Halide Edip Adıvar, hemen hemen bütün eserlerinde “kadın”dan söz etmiştir. Kadının çalışması ve eğitimi konusuna değinmiş, bu konuların savunucusu olmuştur. Kadının, erkeğin zevklerinin bir nesnesi olmadığını ileri sürmüştür. Kadını sosyal figür, kendi hayatının sahibi ve sorumlusu, bağımsız ve irade sahibi olarak görmek istemiştir. O, severken yüceleşen,*

⁶⁹⁰ Serpil Çakır, 1908’in Kadınlar Açısından Anlamı, <https://m.bianet.org/biamag/kadin/108437-1908-in-kadinlar-acisindan-anlami>(E.T.07.12.2017)

⁶⁹¹ Kadın Dergi isimleri için bkz., **İstanbul Kütüphanesindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası**, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Metis Yay.,İstanbul 1993.

⁶⁹² Kadın dergilerinin bazıları şunlardır: Kadınlar Dünyası, Hanımlara Mahsus Gazete, Türk Kadını, Genç Kadın, Şüküfezar, Demet, Kadınlık Hayatı, Kadınlar Alemi, Erkekler Dünyası, Kadın, Mehasin, Mürüvvet, Âsar-ı Nisvan...

⁶⁹³ Kadın derneklerinden bazıları şunlardır: Teali Nisvan Cemiyeti, Asri Kadın Cemiyeti, Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti, Osmanlı Türk Kadınları Esirgeme Derneği, Biçki Yurdu...

paylaşırken çoğalan fakat asla bir dişi değil de “kadın” olmayı telkin etmiştir. Onun yazılarında değişik kadın tipleri kendini göstermektedir”⁶⁹⁴.

Sabiha Zekeriya Sertel de Halide Edip gibi Türk kadınının karakterini sadece ev hanımlığı ve annelikle sınırlandırmamaktaydı. İkisi de kadının erkekle eşit olduğunu, erkek kadar kadının da toplumsal hayatın bir parçası olduğunu, onların da eğitim ve çalışma hakkının olduğunu savunmaktaydılar. Kadın, sadece aile içinde görevleri olan bir kişi değildi. Kadın birey olmayı başarabilmeli, özgürlüklerinin farkında olmalı, toplumsal ya da siyasal hayatta kendini ifade edebilmeli ve bu konularda duyarlı olabilmeliydi. Sabiha Zekeriya Sertel, Resimli Ay, Sevimli Ay, Büyük Mecmua, Hayat Mecmuası’nda yazdığı yazılarla ya da tercüme ederek yayınlattığı kitaplarda⁶⁹⁵ Türk kadınının modernleşme hızına ivme kazandırmaya çalışmıştı. Kadınların sesi olan diğer önemli isim ise Nezihe Muhiddin idi. Nezihe Muhiddin, Türk kadınlarının siyasal ve toplumsal hayata ortak olması için oldukça faaliyet göstermiştir. Türkiye’de kadın hayatının gelişimi için çaba sarf eden ve yukarıda ismi geçen kadın önderlerin faaliyetleri Cumhuriyet Tarihi’nin birer parçasını oluşturmuştur.

Milli Mücadele boyunca Türk Kadınlarının yapmış olduğu faaliyetler de dikkate değerdir. Türk Kadınları, I. Dünya Savaşı akabinde imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması’nın ardından büyük güçler tarafından işgale uğrayan Anadolu’nun savunulmasında çeşitli faaliyetler göstermişlerdir. Cephede fiili olarak hizmet eden kadınların yanı sıra işgallerin haksızlığını dile getirme konusunda propaganda yaparak kamuoyu oluşturmaya çalışan kadınlar da bulunmaktaydı. Bu konu üzerine araştırma yapan Şefika Kurnaz, Milli Mücadele’nin dönemindeki kadınların faaliyetlerini ve durumlarını şu şekilde ifade etmiştir:

“1-İşgal bölgesindeki maruz kaldıkları tecavüz ve taarruzlar sebebiyle erkekleri göreve çağıran mazlum kadınlar.

2-Eline silah alarak bizzat savaşa katılanlar veya cephe gerisinde hizmet verenler(Yaralıya bakanlar, askere yiyecek-giyecek temin edenler).

⁶⁹⁴ Yunus Bilge, “Halide Edip’in Yedigün Dergisi’ndeki Yazılarında Kadına Bakışı”, **The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science**, Volume 5, Issue 4, August 2012, p.43-44,

⁶⁹⁵ **Evde Mekteb, Annelerle Hasbihâl**, Müt: Sabiha Zekeriya, Belkıs Halim, M. Zekeriya, Resimli Ay matbaası, İstanbul 1927,çşt. syf.

3-Geniş kitleyi uyandırmak için dernek ve basın faaliyetine katılanlar. Bunların en meşhurları, başta Halide Edip olmak üzere Nakiye Elgün, Müfide Ferit Tek'tir.

4-Faaliyete moda diye bakanlar ve bu yüzden katılanlar, İstanbul sosyete hanımları, bu faaliyetlerin dışında kalanlar"⁶⁹⁶.

Türk kadınları Anadolu'daki düşman işgalleri karşısında sessiz kalmayarak tepkilerini göstermişlerdir. Özellikle 15 Mayıs 1919 İzmir'in işgalinden sonra yurdun çeşitli şehirlerinde yapılan protesto mitinglerinde kadınların, seslerini tüm yurda ve dünyaya duyurmaya çalıştıklarını görmekteyiz. İşgallerin haksızlığını dile getiren kadınlar, toplumu bu konuda bilinçlendirme ve harekete geçirme çabası içerisinde idiler⁶⁹⁷. Bu süreç içerisinde kadınların oynadığı rolle ilgili şunu söylemek mümkündür: Türk kadını artık kendine güven duymaktadır. Türk kadını kendine olan güveniyle artık toplumsal ve milli davalarda söylevlerde bulunabilmekte, topluma yön verebilmekteydi. Kadının bu durumda toplumsal ödevlere daha duyarlı olduğunu ve kendini ispatlamaya çalıştığını görmekteyiz. Zira Türk kadınları, söz konusu protestolarda oldukça cesur davranarak gerektiğinde düşman ile fiili olarak bile mücadele edebileceklerini dile getirmişlerdi⁶⁹⁸.

Türk kadınlarının Milli Mücadele'ye olan destekleri sadece protesto mitinglerindeki nutuklarıyla sınırlı değildir. Türk kadınları, Milli Mücadele sürecinde basın ve yayın yoluyla da desteklerine devam etmişlerdir⁶⁹⁹. Bununla birlikte Türk Kadınlarının, Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi, Muallimler Cemiyeti, Asri Kadınlar Cemiyeti, Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Şubesi, Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Türk Ocakları gibi kuruluşlar vasıtasıyla Kurtuluş Savaşı'nda hizmet ettiklerini görmekteyiz.

Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi konusunda yapılan bir araştırmada kuruluştaki kadın faaliyetleri şu şekilde ifade edilmişti. "*Kuruluşundan itibaren cepheye savaştan askerlere, yaralı ve hastalara, kimsesizlere ve bakıma muhtaç*

⁶⁹⁶ Şefika Kurnaz, **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını(1839-1923)**,TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yay.,Bilim Serisi 4,Ankara 1991, s.107.

⁶⁹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. A.g.e., s.s.107-112.

⁶⁹⁸ Kadınların mitinglerdeki söylemleri için bkz. Kemal Arıburnu, **Milli Mücadelede İstanbul Mitingleri**, Yeni Desen Matbaası, Ankara, 1975, çşt. syf.

⁶⁹⁹ Özellikle Halide Edip Adıvar ve Müfide Ferit Tek, Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde yazdıkları yazılarla Milli Mücadele'ye destek vermişlerdir.

olanlara, şehit ve asker ailelerine, göçmenlere, esirlere yardım eden Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi, bu faaliyetlerini bağış kampanyalarının yanı sıra, aşhane, çayhane, hastane, dispanser, sanat evi, atölyeler, nekahet-hane, gibi kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirmektedir”⁷⁰⁰. Yine Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin tarihinde iz bırakan kadınlar bulunmaktaydı. Safiye Hüseyin Elbi, Halide Edip Adivar, Fatma Aliye Hanım, Fatma Seher Hanım(Kara Fatma), Selma Rıza Feraceli, İhsan Raif Hanım, Şair Nigar Hanım gibi kadınlar vermiş oldukları hizmetlerle günümüzde anılan önemli isimlerdir. Safiye Hüseyin Elbi, savaş sırasında hemşire ve hasta bakıcı olarak çalışmıştır. Halide Edip Adivar Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin birçok faaliyetinde yer almıştır. Halide Edip, hasta bakıcılık yapmış, cemiyetin kadın kollarında verdiği nutuklarla hem kişileri milli mücadeleye dahil etme konusunda motive etmiş ve yaptığı konuşmalarla bağışların toplanmasına katkı sağlamıştır. Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi’nde kâtibelik yapan Fatma Aliye Hanım, cephe ve cephe gerisinde cemiyete hizmet vermiştir. Milli mücadelede fiili hizmette bulunan Fatma Seher Hanım(Kara Fatma), kendisine bağlanan maaşı Hilal-i Ahmer Cemiyeti’ne bağışlamıştır. Selma Rıza Feraceli, Cemiyetin Hanımlar Merkezi’nin sekreterliğini yapmış, İhsan Raif Hanım ve Şair Nigar Hanım ise yazdıkları şiirlerle cemiyete fayda sağlamışlardır⁷⁰¹.

Milli Mücadele sürecinde kadınların, Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti etrafında teşkilatlanarak faaliyet gösterdiğini bilmekteyiz. 5 Kasım 1919 tarihinde Sivas’ta kurulan bu cemiyet, ülkenin birliği, beraberliği ve güvenliği için çalışmıştır. Cemiyetin on bir maddeden oluşan nizamnamesinin ⁷⁰² ilk maddesine baktığımızda cemiyet merkezinin Sivas’ta olduğunu ve bütün Anadolu’nun icap eden mahallerinde birer müstakil şubelerinin teşkil edeceğini görmekteyiz. İkinci maddede; Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında mütarekenin imza olduğu 30 Ekim 1918 yılından itibaren Osmanlı’nın eline kalan ve her noktasında ekseriyeti İslâmlar teşkil eden bölgelerin birbirinden ayrılamaması gerektiği yazılmıştı. Yine aynı maddede bahsedilen bölgede Müslümanların diğer toplulukların içtimai ve ırki durumuna karşı hürmetle yaklaştıklarını, kadın ve erkeklerin hakiki kardeş bağlarıyla

⁷⁰⁰ Muzaffer Tepekaya- Leyla Kaplan, “Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri(1877-1923)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* ,S.10, Konya 2003, s.200.

⁷⁰¹ **Hilal-i Ahmer Tarihinde İz Bırakan Kadınlar**, Hazırlayanlar: Mehtap Baykal Yeşilyurt- Recep Can. <http://kizilaytarih.org/dosya005.html> (E.T.20.03.2018)

⁷⁰² **Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Nizamnamesi**, Sivas, 1335/1919

bağlı olduğu yazılmaktaydı. Nizamnamenin en önemli maddesi üçüncüsüydü. Buna göre; her türlü işgal ve müdahaleye bilhassa Rumluk ve Ermenilik gayesine yönelik faaliyetlere karşı cemiyetin müdafaa ve mukavemet içerisinde bulunacağı, gayri Müslim vatandaşların hâkimiyeti Osmanî ve Hukuk-ı İslâmîye’yi karşı bir vakaya kendileri tarafından bir sebebiyet verilmedikçe hukuk-ı tabiiyetlerine, mukteziyat-ı diniye ve ananâtı milliyelerine İslâm kadınları daima riayetkâr kalacaktır. Fakat millet ve vatanımızın zararını mucip olacak her teşebbüsü ret ile erkeklerimizle beraber ve bütün varlığımızla müdafaa olunacaktır⁷⁰³. Diğer maddede de bu maksadı temin için İslâm hemşireleri müttahiden(birlik olarak) çalışacaklardır denilmekteydi⁷⁰⁴.

“Cemiyet gerçekten tam bir mücadele örneği vermiştir. Hem vatanın kurtuluşu için yardım toplamış, hem çeşitli yerlere telgraflar çekerek işgale ve zulme karşı tavır almış, hem de Türk kadınının bizzat mücadeleye katılmasını sağlamıştır. Bu faaliyetleri daha geniş bir alanda organize şekilde yürütebilmek için değişik şehirlerde birçok şubeler açmıştır. Bu da onun Anadolu’nun her yerinde yaygın bir cemiyet haline geldiğini gösteriyor. Cemiyetin faaliyetleri, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere, Milli Mücadele’nin ileri gelen kadrosu tarafından takdir ve şükranla karşılanmış, teşvik edilmiştir”⁷⁰⁵.

Türk kadınları, Milli Mücadele’ye destek vermek amacıyla kurulmuş teşekküllerin yanı sıra fiilen savaşta da hizmette bulunmuşlardır. Fatma Seher Hanım(Kara Fatma), Halide Edip, Tayyar Rahmiye⁷⁰⁶, Münevver Saime (Asker Saime), Kılavuz Hatice, Binbaşı Ayşe, Süreyya Sülün, Gördesli Makbule⁷⁰⁷, Nezahat Hanım gibi kişiler kendilerini erkeklerden farklı görmeyerek cephede fiilen çarpışan Türk kadınlarından sadece bazılarıdır⁷⁰⁸. Milli Mücadele’nin kazanılmasında erkek

⁷⁰³ A.g.e.,s.2.

⁷⁰⁴ Cemiyet ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Afet İnan, “Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti”, **Büyük Zaferin 50. Yıl Dönümüne Armağan**, İstanbul 1972; Hasan Dinçer, Necdet Aysal, “Ulusal Bağımsızlık Savaşı’nın Örgütlenme Aşamasında Melek Reşit Hanım ve Faaliyetleri”, **Ç.T.T.A.D.**, XII/24,2012 Bahar,s.s.149-169.

⁷⁰⁵ Şefika Kurnaz, **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını(1839-1923)**,TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yay.,Bilim Serisi 4,Ankara 1991, s.s.118-119.

⁷⁰⁶ İhsan Işık, **Türkiye Ünlüleri Ansiklopedisi-ünlü Kadınlar**, C.6,Elvan Yay.,Ankara 2013.

⁷⁰⁷ <http://gordes.bel.tr/SEHITMAKBULEHANIM> (E.T. 23.03.2018)

⁷⁰⁸ Cephede faaliyet gösteren Türk Kadınları için bkz. Şefika Kurnaz, **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını(1839-1923)**,TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yay.,Bilim Serisi 4,Ankara 1991, s.s.121-125.

kadar kadınların da rolü büyüktür. Kimi bu uğurda şehit olmuş, kimisi büyük fedakârlıklar yapmıştır.

Milli Mücadele'nin kazanılmasıyla barış döneminin içine giren Türkiye'de kadınlar, yeni bir devrin içinde yeni bir kimliğe kavuşacaklardır. Ülkenin geçireceği modernleşme sürecinde kadınlar, hem erkeklerle eşit kılınmaya çalışılacak hem de Batı tipi toplum yapısındaki kadın kimliği ile uyumlu olacaklardı. Bu nedenle kadının anneliği, eğitimi, giyim-kuşamı, çalışma hayatı ve siyasal hak kazanımları gibi konularda yeni yaklaşımlar gündeme gelmişti.

Türkiye'de Türk kadınlarının hak edinimlerinde en belirgin rolü oynayan kişilerden biri Mustafa Kemal Atatürk'tür. O, söylevlerinde Türk kadınının yapmış olduğu hizmet ve fedakârlığın dünyada bir eşi olmadığını belirtmiştir. Mustafa Kemal'e göre Türk Kadınları ulvi, fedakâr ve ilahidir. Mustafa Kemal, Türk kadınına olan bakış açısını şu sözlerle ifade etmiştir: *“Türkiye Cumhuriyeti'nde kadın bütün Türk Tarihinde olduğu gibi bugün de en saygın yerde, her şeyin üstünde yüksek ve şerefli bir varlıktır”*⁷⁰⁹ *“Türk kadını dünyanın en münevver, en faziletkâr ve en ağır kadını olmalıdır... Milletın menbaı, hayatı içtimaiyenin esası olan kadın, ancak faziletkâr olursa vazifesini ifa edebilir. Herhalde kadın çok yüksek olmalıdır”*⁷¹⁰. *“Bir toplum, bir millet erkek ve kadın denilen iki cins insandan oluşur. Mümkün müdür ki, bir kitlenin bir parçasını ilerletelim. Diğerini görmemezlikten gelelim de kitlenin tümü ilerlemeye imkân bulabilsin? Mümkün müdür ki, bir toplumun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça diğer kısmı göklere yükselebilir? Şüphe yok, ilerleme adımları, dediğim gibi iki cins tarafından beraber, arkadaşça atılmak ve ilerleme ve yenileşme sahasına birlikte kesin aşamalar yaptırmak lazımdır. Böyle olursa inkılâp başarılı olur. Memnuniyetle görmekteyiz ki, bugünkü gidişimiz gerçek ihtiyaçlara yaklaşmaktadır. Her halde daha cesur olmak lüzumu açıktır”*⁷¹¹. Bu sözler, Mustafa Kemal'in Türk kadınlarının kıymetini ortaya koyanlardan sadece bir kaçıdır. Mustafa Kemal, sadece söylemlerle kalmamış, kadın hayatında yaşanacak değişimlerin uygulamacısı olmuştur. Türkiye'de Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde Batı kaynaklı yasaların uygulamasıyla ülkedeki kadın hayatı gelişim göstermiştir.

⁷⁰⁹ Süheyl Ünver, “Atatürk ve Türk Kadını(metin içinde 3 sayfa tıpkıbasımla birlikte)”, **Belleten**, C.XX, S.80, 1956, ss.739-742.

⁷¹⁰ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, C.II, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yay., 1952, s.s.234-35.

⁷¹¹ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, C.II, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yay., 1952, s.s.219-220.

Kadınların hak kazanımlarının ilki Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile diğeri 4 Nisan 1926 yılında Resmi Gazete’de yayınlanan Türk Medeni Kanunu⁷¹² ile gerçekleşmiştir. Bu iki yasa ile kadın ve erkek toplumun birer eşit parçası sayılmıştır. Söz konusu ilk yasalar, kadının bireyselleşmesine katkı sağlamakla kalmamış, aynı zamanda kadının toplumsal alandaki faaliyetlerin gerçek bir ortağı olarak görülmesine hizmet etmiştir.

Şevket Süreyya Aydemir, Mustafa Kemal Atatürk’ün kadın hakları ve kadının cemiyet hayatına girişi ile ilgili rolünü şu sözlerle ifade etmiştir: *“İslâmlık, kadın için aşağılatıcı kayıtlar getirmiş değildir. İslâm Hukuku’nda kadın hakları, devrin ilkelerine göre koruyucu idi. Fakat gerçek şu idi ki, her alanda olduğu gibi kadın hayatı bahsinde de Müslüman toplumlarda ve son yüzyıllarda durum çok hazindi. Aşiretlerde ve köylerde günlük hayatın icabı olarak kadın her ne kadar erkeklerle beraber ve açık çalışmak zorunda ise de, şehir ve kasabalarda kadın kapalı idi ve cemiyet hayatından kopmuştu. İslâm Hukuku’nun koruyucu kayıtlarına rağmen, hele evlenme ve boşanmalarda kadının söz yetkisi yoktu. Bu da kadını çok defa ve çok yerlerde, bir mal, alınır satılır eşya haline getirmişti.*

Cumhuriyetten önce, hatta üniversitede bile kızlarla erkekler ayrı oturlardı. İstanbul öğretmen okulunda kızlara idman yaptırılması bir mesele olmuştu. Cumhuriyetten sonra üniversitede kız ve erkek talebe beraber oturmaya başladı. Kızlar iş hayatında müesseselerde vazife almaya başladılar. Kız mektepleri açıldı ve karma öğretime geçildi. Ama Teşkilatı Esasiye Kanunu henüz kadınlara seçmek ve seçilmek hakkı tanımıyordu. Bu konuda hatta zaferden sonra da, seçim kanununda bazı değişiklikler için yapılan müzakerelerde, kadınlar bahis konusu olunca, Meclis aleyhte olarak galeyana gelmişti. Hâlbuki aynı tarihlerde Gazi, başka bir dil konuşuyordu. Mesela 1922 Konya konuşmalarından şu cümleleri alalım:

“Büyük Türk kadınıni mesaimizde müşterek kılmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınıni ilmi, içtimai, iktisadi hayatta erkeğe ortak, yardımcı yapmak lazımdır.”

Sonra olaylar öyle gelişti ki, nihayet kadın da cemiyette erkekle eşitlik sağlayan hakları aldı. Mart 1924’te çıkan “Tevhid-i Tedrisat Kanunu” bu yolu açan bir kanun oldu. Bundan sonra muhtelit tedrisata(karma öğretim) kendiliğinden yol

⁷¹² Medeni Kanun için bkz. **Resmi Gazete**, 4 Nisan 1926, s.339,

açıldı. 3 Nisan 1930'da Atatürk'ün pek yakın ilgisiyle, kadınlara da belediyelerde seçmek ve seçilmek hakkı tanıyan yeni Belediyeler Kanunu çıktı. Nihayet 2.12.1934'te, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 6. maddesi değiştirilerek, kadınlara mebus seçmek, mebus olmak hakkı tanındı. Tıp, hukuk sahalarında kadınlar süratle yerlerini aldılar. Çok geçmeden Türkiye'de kadın, umumi hayatta, kanunen eşit haklarla erkeğin yanında yer aldı. Atatürk'ün daha 1922'de Konya nutkunda özlemine belirttiği nizam, böylece, onun hayatında her alanda gelişmiş, yerleşmiş oldu”⁷¹³.

Türk kadınları, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren hızlı bir reform sürecinden geçerek, geleneksel normlardan uzaklaşarak toplumsal hayatta kendilerine yeni bir yer bulmaya çalıştılar. Türk Kadını, Türk Devrimi'nin bir prototipi sayılabilecek kadar değişim geçirmişti. Bu değişim siyasal otoritenin kendi rızasıyla gerçekleştiği gibi sivil örgütlenmelerin de bu değişimde büyük bir katkısı oldu. Özellikle 7 Şubat 1924 yılında İstanbul'da teşekkül etmiş olan Türk Kadın Birliği, Cumhuriyet Dönemi'nde kadın hayatında yaşanacak değişimlerin öncüsü olmuştur. Cemiyetin nizamnamesinin ikinci maddesinde birliğin amacı şu şekilde ifade edilmiştir: “Madde 2- Birliğin maksadı: Kadınlığı fikri ve içtimai sahalarda yükselterek asrî ve mütekâmil bir mevkie erıştirmektir. Birlik bu gayeye vusul için: genç kızları hakiki valide yetiştirmek, kadınlık âlemindeki feci içtimai yaraları teşfiye etmek, dul, bîkes ailelere ve tahsili iptidaideki çocuklarına yardım etmek, kadınlığı harici hayat mesaiye teşvik ve mütehassıl bir hale getirmek, sanâyi' ve mamûlat-ı dahiliyeye karşı rağbete teşvik etmek için sarfî mesai ederek konferanslar tertip, müsamereler ihzar, serbest halk dersleri küşat ve eserler neşredecektir”⁷¹⁴.

Türk Kadın Birliği'nin kurulmasında öncülük yapan ve cemiyetin başkanı olan Nezihe Muhiddin, kadınların siyasal ve sosyal hayatta yer edinmeleri için oldukça çaba göstermiştir. Türk Kadın Birliği, Kadın yolu ve Türk Kadın Yolu isimli dergileri yayın hayatına kazandırmışlardı. Cemiyet, hedeflerini gerçekleştirmek için yayın yolunu da kullanmış oldu. Söz konusu cemiyet, 1935 yılında fesih kararına kadar Türkiye'de feminist akımın temsilcisi olmuş, kadınların sosyal ve siyasal hayata katılımı için faaliyet göstermiştir.

⁷¹³ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam- Mustafa Kemal(1922-1938)**, C.III, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011, s.s.245-246.

⁷¹⁴ **Kadın Birliği'nin Nizamnamesidir**, Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1340,s.1.

1938 yılına gelinceye kadar Türk kadınları çeşitli haklar elde ettiler ve ülkenin modernleşme sürecine katkı sağladılar. İsmet İnönü'de Mustafa Kemal Atatürk gibi kadın hayatındaki iyileşmeleri destekleyen bir kişidir. İsmet İnönü, Türk kadınlarının siyasal alandaki hak kazanımları dolayısıyla 14 Aralık 1934 yılında yazdığı bir yazıda kadınların geçirmiş olduğu değişim ve Türk kadının kıymeti hakkında şu ifadeleri kullanmıştı:

“ Kadınlar, yaşama didinmesine pek yürekle atıldılar. Yalnız evde ve tarlada kalmayarak, kentlerin dolaşık geçim bucaklarına sokuldular. Okula ve fakültelerin göz yıldırın köşelerine girdiler.

Yargıç, avukat, hekim kadınlar, baytar fakültesinin kığı salonunda bıçakla çalışan, yüce mühendis okulasında yetişen kızlarımız görüldü. Üniversitede kimya hocalığında kadınlarımız vardır. Hoca okulasında ve liselerde kadın başkanlarımızın işlerini iyice başardıklarını görmekle öğünüyoruz. Yaşayışın her alanında kadınlar kendi ekmeklerini çıkarmak için adlarını koruyarak ve aza katlanarak iş aramaktadırlar. Ben hemen her gün böyle bütün yürekli Türk kızları ile karşılaşırım.

Unutmamalıyız ki, bütün bu görünmeler, son on iki yılın özlükleridir. Kadınlar, Cümurluk [Cumhuriyet] kurumuna koyu karanlık bir tutsak çağından geçtiler. Bizim Cumhurlukta kadınlarımıza sağladığımız yalnız karanlık anlayışların onlara saldırmalarına yol ve yön bırakmamaktır. Bu kadar ilkçi [ilkcil-birincil] ve en az bir yardım, kadınının yüksek varlığını güne çıkarmak için yeter olmuştur.

Yeni Türk topluluğunda yaşayışın gerek bilerek, gerek us ile başarılan bütün işlerinde görgü kazanmış sesi güür kadınları gözünüzün önüne getirir misiniz? Bu kadınların çevirdikleri ev barklardan düzgün ocak, yetiştirdikleri çocuklardan sağlam ve erkli döl bulunur mu? Bu kadınlar ana olarak yuvalarımızın ve saylav olarak büyük yurdun koruyucusu ve bekçisi olacaklardır.

Yeni Türk Derneğini bizim özlediğimiz ve göz diktiğimiz kılıkta yetiştirmek her nesneden önce Türk kadınının işi ve onun borcudur. Türk kadınının yurdun her köşesinde bu yüce saygı ile görülmesi için, onun tarlada ve kentte biraz soluk alarak yaşaması için saylav seçilmesi gerek idi. Umarız ve bekleriz ki, kadınlarımız, yeni çıktıkları yüce orundan el uzatarak sosyal yaşayışın türlü alanındaki, düşkün

*yurttaşları daha kolay yükselteceklerdir. Buyruk ıssı kadınların evlere, topluluklara karşı özleri erkeklerinkinden daha değerli ve geçerli olacağıında duraksamıyoruz*⁷¹⁵.

1923'ten itibaren Türkiye'de Türk kadını toplumsal hayatta aktif bir birey olarak algılanmaya başlanmış, her ne kadar uygulamada bir takım sıkıntılar yaşansa da ilerleyen zamanda yasalar önünde erkeklerle eşit hale getirilmiştir. Cumhuriyet'in ilk on beş yılında kadın çalışma hayatının bir parçası, yasal hakları olan, bilinçli bir anne, sosyal bir varlık, eğitimli ve modern bir kişi olarak yeniden tasarlandı. Kadın - erkek eşitliği, kadının modernleşmesi, kadının sosyalleşmesi, eğitimi, siyasal hak edinimleri gibi konularda muhalif seslere rağmen siyasal erk, kadın haklarının destekçisi ve öncüsü olmuştur.

8.1.Kadının Siyasal Hayata Katılımı ve Yasal Hak Kazanımları-Feminizm

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk yıllarından itibaren Türk Kadınının geçirdiği değişim sürecinde üzerinde durulan en mühim konulardan bir tanesi kadınların siyasal hayata katılımları ve yasal hak kazanımlarıydı.1930,1933 ve 1934 yıllarında yaşanan yasal gelişmelerle kadınlar aşamalı olarak siyasal hayata atılma imkânını kazandılar. 1930 yılında belediye seçimlerine katılma, 1933'te muhtar seçme ve seçilme, 1934'te ise milletvekili seçme ve seçilme hakkını kazanan Türk kadını, bu hakkı her ne kadar diğer Avrupa ülkelerinden önce elde etmişse de bu süreçte ülkede muhalif seslerin de hedefi olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri kadınlar, siyasal hayatın içinde olmak istemiş ve siyasal hak talebinde bulunmuşlardır. 1934'e gelinceye kadar kadınların siyasal hak kazanımları dereceli olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'de kadınlar, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren siyasal hayata ilgi duymuşlar ve önemli siyasal olaylar karşısında görüşlerini belirtmekten geri kalmamışlardır. Bunda Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşadığı büyük savaşların etkisi büyüktür. Günümüz tarihçilerinden Prof. Dr. Zafer Toprak, Osmanlı'nın son dönemlerinde Türk kadınlarının siyasal hayat ile olan bağlarını şu şekilde ifade etmiştir:

⁷¹⁵ İsmet İnönü, "Türk Kadınlarının Siyasa Alanına Girişleri", *Ülkü*, S.23, C.4, İkinci Kanun 1935, s.s.321-22. Bkz. **İsmet İnönü- Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler 1933-38**, Hazırlayan: İlhan Turan, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay. No:98, Ankara, 2003,s.s.122-23.

“Türkiye’de kadının siyasetle yakın ilgisi Balkan Harbi ile başlar. Bu sıralarda Darülfünûn konferans salonunda verilen konferanslarda ülkenin karşılaştığı sorunlar, çözüm yolları çok yönlü olarak tartışılır.

Cihan Harbi yılları, gerek Batı’da gerekse Türkiye’de kadını ülke sorunlarıyla bütünlemiştir. Topyekün savaş nosyonu kadını bilfiil seferber eder; cephe gerisinde, hatta cephede kadınlar, erkeklerle birlikte vatan savunusunu üstlenir. Türkiye’de bunun somut örneği Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslâmiyesi ve Birinci Ordu Kadın Taburu’dur. Batı’da kadının siyasal hakları elde edişinde savaşta gösterdiği yararlılığın büyük katkısı vardır. Batı’daki kadına ilişkin siyasal gelişmeler Osmanlı basınında günü gününe izlenir. Mütareke yıllarında kadınların siyasi faaliyetleri daha da yoğunlaşır”⁷¹⁶.

“Türkiye’de siyasi anlamda kadınların örgütlenişi ağırlıklı bir biçimde ulusal savaş dönemine rastlar. Bunun en çarpıcı örneği; henüz Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Halk Fırkası’na dönüşmeden kadınların 16 Haziran 1923’de “Kadınlar Halk Fırkası” adıyla bir parti kurmasıdır. Vakit Gazetesi’nin bir gün sonraki sayısında, Fırka’nın kuruluş çalışmalarını tamamlayıp İstanbul Valiliği’ne başvurduğunu öğreniyoruz. Dolayısıyla 16 Haziran tarihi, kuruluş dilekçesinin İçişleri Bakanlığı’na verildiği tarih olmalıdır. Kadınlar Halk Fırkası’nın özgün bir kuruluş bildirgesi, program ve nizamnamesi ne yazık ki elimizde mevcut değildir. Dolayısıyla konuya ilişkin bilgilerimizi Nezihe Muhiddin’in kendi kaleminden ve dönemin süreli yayınlarında yer alan haberlerden öğreniyoruz”⁷¹⁷.

Prof. Dr. Zafer Toprak’ın aktardığına göre bu fırkanın altyapısı Haziran 1923 Darülfünûn’da toplanan “kadınlar şurasında” belirlenmişti. “Fırkanın hükümete verdiği beyannamede “memleketin her noktasında siyasi, içtimai ve iktisadi bütün mesâilde kadının dolayısıyla veya doğrudan doğruya dahil ve tesirinden azade kalmış bir keyfiyet bulunmamasına rağmen bu mesainin gözle görünür derecede bariz olmadığı” vurgulanmakta, yer yer tecelli eden kadın mevcudiyet ve şahsiyetinin kitlevi bir şekle ifrağı” gereğine değinilmektedir. Ülkenin gerçek saadet ve kurtuluşunu sağlayacak umdeler etrafında toplanan kadın âleminin toplum

⁷¹⁶ Zafer Toprak, “Halk Fırkası’ndan Önce Kurulan Parti Kadınlar Halk Fırkası”, **Tarih ve Toplum**, S.51, Mart 1988, İletişim Yay., s.30.

⁷¹⁷ **Yeni Harflerle-Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu (1925-27)**, Haz. Nevin Yurdsever Ateş, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı 20. Yıl Özel Yayını,2009, s.35

yaşamında etkin bir güç olacağı kaydedilmektedir. Her ne kadar fırka adını taşıyorsa da Kadınlar Halk Fırkası'nın ana hedefi "siyasi" nitelikte değildir. Siyasal haklar er geç kazanılacaktır; ancak kadınlar için öncelikle toplumsallaşma ve eğitim önemlidir"⁷¹⁸. Zafer Toprak'ın aktardığına göre dönemin kadın dergilerinden olan Süs, bu örgütlenmenin siyasal nitelikte olmadığına yer vermiştir⁷¹⁹. Bu söylemlere rağmen Kadınlar Halk Fırkası, dönemin bazı siyasi çevrelerce eleştiriye tutulmuş ve fırka çalışmaları sekteye uğratılmıştır⁷²⁰. Fırkanın siyasal çevre tarafından desteklenmemesinin bir sebebi dönemin siyasal atmosferi ile alakalıdır. Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin tam da siyasal bir partiye dönüştüğü sırada Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulması siyasal çevre tarafından hoş karşılanmamış ve buna karşı muhalif sesler yükselmiştir.

Çalışmaları sekteye uğrayan kadınlar, daha sonra cemiyet şeklinde örgütlenmişlerdir. Kadınlar, yine Nezihe Muhiddin öncülüğünde, 7 Şubat 1924 yılında İstanbul'da teşekkül etmiş olan Türk Kadın Birliği'nde çalışmalarına devam etmeye çalışmışlardır. Birliğin nizamnamesinin ikinci maddesinde birliğin maksadı şu şekilde ifade edilmiştir: "*Kadınlığı fikri ve içtimai sahalarda yükselterek asrî ve mütekâmil bir mevkie erıştirmektir. Birlik bu gayeye vusul için: genç kızları hakiki valide yetiştirmek, kadınlık âlemindeki feci içtimai yaraları teşfiye etmek, dul, bokes ailelere ve tahsili iptidaideki çocuklarına yardım etmek, kadınlığı harici hayat mesaiye teşvik ve mütehassıl bir hale getirmek, sanâyi' ve mamûlat-ı dahiliyeye karşı rağbete teşvik etmek için sarfı mesai ederek konferanslar tertip, müsamereler ihzar, serbest halk dersleri küşat ve eserler neşredecektir*"⁷²¹. Birliğin nizamnamesinin üçüncü maddesinde "Birliğin siyasetle alakası yoktur" yazılmaktaydı. Özellikle böyle bir ibarenin nizamnamede yer alması ise daha önce yaşanan olumsuz tepkilerin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Türk Kadın Birliği'nin 1935 yılına kadar yaptığı faaliyetler kadınların, siyasal ve sosyal yaşama katılımında oldukça etkilidir.

Türk Kadın Birliği'nin faaliyetleri Türkiye'de feminizmin gelişmesi açısından önemli görülse de feminist hareketlerin kökenini Meşrutiyet Dönemi'nde

⁷¹⁸ Zafer Toprak, "Halk Fırkası'ndan Önce Kurulan Parti Kadınlar Halk Fırkası", **Tarih ve Toplum**, S.51, Mart 1988, İletişim yay., s.30.

⁷¹⁹ **A.g.e.**

⁷²⁰ **A.g.e.**,s.31.

⁷²¹ **Kadın Birliği'nin Nizamnamesidir**, Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1340,s.1.

aramak gerekmektedir⁷²². Kadının özgürleşmesi ve erkeklerle eşit kılınması fikrinin temsilcileri bu dönemde çeşitli yazılar yazarak Cumhuriyet'e kadar Türk feminizminin temelini attılar. Kadınların eğitim, siyaset ve sosyal yaşamda erkeklerle eşit haklara sahip olması gibi konular Cumhuriyet Dönemi'ne kadar feminist düşüncenin temel söylemlerini oluşturmaktaydı⁷²³. Cumhuriyet Dönemi'nde ise feminist söylemlerle en çok dikkat çeken Nezihe Muhiddin'in Kadınlar Halk Fırkası'nı kurması bu dönemde oldukça cesur bir girişim olarak değerlendirilmiştir. Ancak gelen tepkiler üzerinde fırkanın kapatılması Nezihe Muhiddin'i farklı bir oluşuma itmiştir. Muhiddin öncülüğünde kurulan Türk Kadın Birliği'nin faaliyetleri, Türk feminizminin gelişimine katkı sağlamıştır. *“Kadın Birliği yaptığı çalışmalarla Türk kadınının siyasi ve toplumsal haklarını savunmuş ve bu konuların gündeme alınmasını ve bu hakların verilmesi konusunda erkek kamuoyunun düşüncelerini değiştirmede önemli başarılar elde etmiştir. 1923 yılında mecliste saygın milletvekillerinin bile kadınlarla ilgili konularda “şeriata uyunuz” diyerek engellediği bir Türkiye'den kadın haklarının konuşulduğu, doğrulandığı ve onaylandığı bir sürece gelinmesinde Kadınlar Birliği çok önemli işlevlerde bulunmuştur. Kadınların ufak tefek devlet görevlerine bile giremedikleri bir süreçten, kadınların adalet boyutunda avukat, mahkeme memuru ve hâkim olabildiği, sağlık alanında doktor, hemşire olabildiği, eğitim alanında öğretmenlikten başka müdür, müfettiş olabildiği asayiş açısından zabıta memuru, polis olabildiği bir sürece gelinmesinde Birlik çok önemli işlevler üstlenmiştir”*⁷²⁴.

Türk Kadın Birliği'nin faaliyetleri yabancı ülkelerin bile dikkatini çekmiştir. Birlik, Beynelmilel Kadın Cemiyeti tarafından gelen üyelik teklifi değerlendirerek uluslar arası camiada kabul görmüştür. Birlik, feminist söylemlerini çıkardığı Kadın Yolu dergisi ile kamuoyuna duyurmuştur. Kadın haklarının savunulmasında Nezihe Muhiddin'in söylemleri ise oldukça cesurane bir biçimdedir. Ancak birliğin başkanı olan Muhiddin'in birlikteki faaliyetlerinin kısıtlanması ve başkanlığa Latife Bekir'in

⁷²² Ayrıntılı Bilgi için Bkz.Zafer Toprak, “Türkiye’de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası’ndan(Arsulusal Kadınlar Birliği Kongresine (1923-1935)”,**İ.Ü. Kadın Araştırmaları Dergisi**, S.2, 1994, s.5-13.

⁷²³ Ayrıntılı Bilgi için Bkz.Zafer Toprak, “Sabiha (Zekeriya) Sertel ve Türk Feminizmi”,**Toplumsal Tarih**, S. 51, Mart 1998, s.7-14.

⁷²⁴ Gürcan Bozkır, “Türk Kadın Birliği”, **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, C.3, S.10, 2000, s.114.

getirilmesi birliğin faaliyetlerinin sınırlanması sonucunu doğuracaktır⁷²⁵. “*Nezihe Muhiddin’den sonra başkanlığa getirilen Latife Bekir Hanım’la birlikte Türk Kadın Birliği mücadelecisi ve politik kimliğini hızla yitirecektir. Gerçekten de Latife Bekir yönetimindeki Türk Kadın Birliği siyasi haklar talebinden vazgeçmemekle birlikte bu talep geri plana itilirken, öne çıkardığı çalışmaları hayır işleri ve kadınların kültürel ve ekonomik gelişmelerinin sağlanması olacaktır*”⁷²⁶.

1932 yılına ait gazete haberlerine göre İzmir’de kadın aleyhtarlığı yapan bir Erkekler Birliği teşkil etmişti. Basın, İzmir kadınları ile erkekler birliği azaları arasında çeşitli münakaşalar yaşandığı haberini yayınlamıştı⁷²⁷. Vakit gazetesi, Kadın Birliği’nin başkanı olan Latife Bekir’e Erkekler Birliği’nin⁷²⁸ teşkili hakkında ne düşündüğü sorulduğunda şu cevabı almıştı: “*Kadınlar aleyhinde bir erkek birliğinin teşekkül etmesine şaşım. Bizim teşkil ettiğimiz birlik erkekler aleyhinde çalışan bir teşekkül değildir ki, erkeklerin böyle bir teşekkül yapmalarına lüzum hâsıl olsun. Bütün kadın birlik ve cemiyetlerinin gayeleri kadınlar arasındaki tesanütü temin, fakir ve kimsesiz çocuk ve kadınlara yardımdır*”⁷²⁹. Söz konusu birliğin herhangi bir faaliyeti herhangi bir resmi kaynaktan yer almamaktadır. Gazete haberlerinden anladığımızı göre İzmir’de birlik üyeleri ile kadınlar arasında sözlü münakaşalar yaşanmıştır⁷³⁰. Ancak Birlik hakkında elimizde yeteri kadar bilgi bulunmamaktadır.

Türk kadınlarının 1935 yılına kadar elde ettiği siyasal ve sosyal haklar tüm dünyanın dikkatini çekmiş ve 18-24 Nisan 1935 yılında XII. Arslulusal Kadın Birliği Komitesi İstanbul’da yapılmıştır. “*XII. Arslulusal Kadın Birliği Kongresi, Türk feminizminin o döneme kadar en güçlü olduğu bir dönemde gerçekleşmekle beraber, aynı zamanda bir anlamda sonu da oldu. Kongre’nin çalışmalarına son vermesinden çok kısa bir süre sonra Türk Kadın Birliği yönetimi olağanüstü kongre kararı aldı*”⁷³¹. Türk kadınları 1935 yılına kadar yasal desteklerle erkeklerle eşit kılındılar.

⁷²⁵ Bkz. **Yeni Harflerle Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu (1925-27)**, Haz. Nevin Yurdsever Ateş, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı 20. Yıl Özel Yay., 2009, s.42-43.

⁷²⁶ A.g.e., s.45.

⁷²⁷ **Vakit**, 4 Kânunu Sani 1932, s.3.

⁷²⁸ Söz konusu birlik ile ilgili herhangi bir talimatname veya resmi evraka ulaşılamamış, birlik ile ilgili gazete haberleri incelenmiştir.

⁷²⁹ A.g.e.

⁷³⁰ **Akşam**, 3 Kânunu Sani 1932, s.5.

⁷³¹ **Yeni Harflerle Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu (1925-27)**, Haz. Nevin Yurdsever Ateş, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı 20. Yıl Özel Yay., 2009, s.48.

1935 yılına kadar birçok yasal hakkın elde edilmesinin hemen ardından aynı yıl Türk Kadın Birliği çalışmalarına son vererek kendini feshetti.

Kadınların özellikle siyasal hayata katılımı ve erkeklerle eşit kılınması için yapılan girişimler çetrefilli bir süreçtir. Bu dönemi anlayabilmek için öncelikle Cumhuriyetin ilk yıllarında kadınların siyasal hayata katılımı ile ilgili ilk gelişmelerin yaşandığı 1923 yılına bakmak ve dikkati dönemin Meclis çalışmalarına çekmek gerekir.

1923 yılında Mecliste, İntihabı Mebusan Kanunu muvakkatinin bâzı mevaddını muaddil kanun müzakere edilmekteydi. Kanunun birinci maddesi şu şekildeydi: *“Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin miktarı âzası Türkiye tebaasından her yirmi bin nüfusu zükûra bir nefer olmak üzere intihap olunur. Kûsûrat için bu nispete göre İntihap Kanunu'nun madde-i mahsusasındaki sarahate tevfikı hareket edilir”*⁷³². İkinci madde ise şu şekildeydi: *“On sekiz yaşını ikmal eden her ferdi zükûr (erkek) intihap etmek hakkını haizdir”*⁷³³.

İntihabı Mebusan Kanunun'da seçme ve seçilme hakkı sadece erkeklere tanınmıştı. Bu kanun ile ilgili yapılan müzakerelerde kadın konusu da mevzuu bahis olmuştur. Fakat yapılan müzakere sonucunda kadının herhangi bir siyasal hak kazanımı olmamıştır. Şunu da söylemeliyiz ki kadınların siyasal hak edinip edinmeyeceği mecliste ilk defa tartışılmıştır. Konu mecliste şu şekilde tartışılmıştır:

“Erzurum Mebusu Hüseyin Avni (Ulaş) Bey: İşte efendiler, levülhamdü velminne mebuslarımız gündün güne memleketin ihtiyacatını takdir ederek terakkiye doğru yürümektedir. Mesela evvelce elli bin nüfusu zükûr üzerine tanzim edilmiş bir kanun vardı. Bu defa, bu teklifi yapan arkadaşlarımız, kadınların mevkiini de nazarı dikkate alarak hareket etmişlerdir. Her şeyin bir derecesi, bir vesile-i tekemmülü vardır. Kanun teklifinde, kadınlar tekemmül edip de rey hakkını istimal etmek derecesine gelinceye kadar onlar aile efradı beyninde aile reislerine rey vermiş gibi telakki edilerek yirmi bin nüfusu zükûrda bir mebus intihabını esas ittihaz etmiştir.

Bolu Milletvekili Tunalı Hilmi Bey: Bilmem ama böyle bir te'vil akıl ve hayale gelebilir mi?

⁷³² TBMM Zabıt Ceridesi, D.I, C.28, İ.17, 03.04.1339,s.322

⁷³³ A.g.e.

Erzurum Mebusu Hüseyin Avni (Ulaş) Bey: Temenni ederim ki, Hilmi Bey ve bütün Heyeti Celile kadınlık âlemimizin –seciyelerinden hiç şüphem yoktur- ilim irfanlarını da tekemül ettirirler. Onların da erkekler gibi bu tarzda din ve dinayetleri ahkâmı diniyemiz dairesinde tekâmül eder ve onların da reylerine hürmet ederiz.

Bolu Milletvekili Tunalı Hilmi Bey: İntihap etmek ve edilmek hakkını vermiyorsunuz; fakat kadınları saymıyorsunuz da”⁷³⁴.

Yapılan müzakere sonucunda kadınlara siyasal hak verilmemiştir. Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Ulaş’ın bu konudaki görüşleri oldukça ilginçtir. Hüseyin Avni Bey: “Bugünkü ihtiyacı encümende nazarı dikkate alarak evet biz de istikbal için, bir fikir, bir cereyan vererek efkârı izhar etmek mecburiyetindeyiz ve temenni ederim ki, bu hak verilmeden ziyade alınacak bir haktır. Her halde onlar da bu husustaki haklarını kendilerine layık gördüğü zaman bizden alırlar. Bunu zamana terk ediyorum. Tabiidir ki, daha ziyade mütakâmil bir kanun çıkarmak isteriz...”⁷³⁵ Hüseyin Avni Ulaş, kadınların günü geldiğinde bu hakkı alacaklarını ve bunun başka bir zamanda kabul edileceğini ifade etmiştir. Ancak Nisan 1923 yılında mecliste mebuslar arasında geçen tartışmalardan, mebusların büyük bir kısmının kadınlara siyasal hak verme konusunda çok ta istekli olmadıklarını anlamaktayız. Konu üzerinde araştırma yapan Doç.Dr. Sevilay Özer’in bir çalışmasına göre; “*her ne kadar o günlerde kadınlara seçimlere katılma hakkı verilmemişse de 1923 yılında ikinci meclisin kurulması için yapılan seçimlerde Kilis, Kastamonu, Malatya, Ankara, Yozgat, Gaziantep, Tarsus, Antalya, Düzce, Konya, Elazığ, Burdur ve İzmir’de ikinci seçmenlerin kendi inisiyatifleri doğrultusunda Latife, Mevhibe(İnönü), Galibe(Okyar), Müfide Ferit(Tek) hanım ile halk kahramanı Kara Fatma’ya oy verdiği görülmüştür.*

Konu ile ilgili mecliste bir başka tartışma 1924 yılında, anayasa metni üzerinde yapılan görüşmeler sırasında yaşanmıştır. Zira metnin onuncu maddesinde “18 yaşını bitiren her Türk’ün milletvekili seçimlerine katılabileceği”, on birinci maddesinde de “30 yaşını bitiren her Türk’ün milletvekili seçilebileceği” ibaresine yer verilmiştir. Bunun üzerine söz alan Beyazıt Milletvekili Şefik Bey, “her Türk” sözünün içine kadınların da dahil olduğunu hatırlatması üzerine Dersim Milletvekili

⁷³⁴ TBMM Zabıt Ceridesi,D.I, C.28, İ.17, 03.04.1339,s.329.

⁷³⁵ A.g.e.,s.329.

*Feridun Bey, "Zaten maksadımız odur, kadınlar da rey verecektir" demiştir*⁷³⁶. Tartışmalar, bu şekilde devam etmiştir. Kimi mebuslar kadınlara bu hakkın verilmesinden kimisi ise verilmemesinden yana olmuştur⁷³⁷. Nihayetinde kanundaki değişiklik "30 yaşını ikmal eden her erkek Türk mebus intihap edilmek salâhiyetini haizdir"⁷³⁸ şeklinde olmuştu. Meclis içindeki bu faaliyetler dönemin basını tarafından da dikkatle takip edilmekteydi. Söz konusu gelişmelerle ilgili 1924 yılına ait gazete haberlerine baktığımızda en dikkat çekici yorumu Hakimiyet-i Milliye Gazetesi yapmıştı. Gazete konu ile ilgili şu satırlara yer vermişti:

"Bu cihet bilhassa kadınların hayat-ı siyasiyeye iştirakleri meselesinde tezahür etti. Projede, intihaba iştirak ve intihap olunmak hakları muayyen sene ve asıl muayyen şeraiti haiz her Türk'e temin olunuyordu. Türk kelimesinin mübhemiyyetini izale için bu kelimenin zükur ve inas her iki cinsi de şamil olup olmadığına ait vaki bir suale karşı encümen azalarının kelimeyi yalnız zükura aid olmak üzere kabul etmiş oldukları izah olunur olunmaz; mecliste bir tufan koptu. Her taraftan protesto edildi. Birçok hatipler Türk kadınının hukukunu müdafaa için söz istediler.

Bu nasıl oluyor?

Türk kadını mücadele-i milliyenin bütün safhalarına iştirak eder, arkasında ve arabasında ordu için mühimmat ve erzak taşır; köyün içtimai hayatında en müessir amil olur. Eker, saçar, biçer, alır, satar, hülâsa erkekten ziyade çalışır. Erkekten ziyade iktisadi ve içtimai faaliyetler ibraz eder ve sonra da aynı hayatın idare ve tanzimine, tertip ve teşkiline iştirak ettirilmez! Neden aynı kadının zevci, oğlu, kardeşi iştirak ettiriliyor da o ettirilmiyor? Acaba bu köy erkekleri, ondan irfan, akıl, şuur veyahut vazifesinaslıkça daha yüksek midir? Millet kürsüsünden serd olunan bu ve buna müşabih mütalâalar büyük bir dikkat ve tasvible dinlendi. Bu manzara karşısında memnun ve mesrûr olmamak kâbil değildi. Bütün şarkta kadınlığı müdafaa yolunda, ilk kere Türk Millet Meclisi'nde; bu gibi hararetli nutuklar irâd olunuyordu. Kadınlık hakkında Şarkta asırlardan beri tekevvün etmiş olan tarz-ı telakkiyi unutmamalıdır. Şarkta cin, ya yılan veyahut şeytan mahiyetinde

⁷³⁶ Sevilay Özer, "Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S.85, C.XIX, Mart 2013, s.s.135-136.

⁷³⁷ **TBMM Z.C.**, C.7-1, D.2, İ.13, 16.03.1340,s.540

⁷³⁸ **A.g.e.**,s.543.

tasavvur edile gelmiştir. Şarkta bu şekilde telakki edilen kadınların öteden beri beşeri hayata iştiraktan men ve reddedilmiştir.

Fakat Türk, ahlaken yükselmiş olan Türk annesini, hemşiresini, kızını ne yılan ve ne de şeytan ehemmiyetinde görmek istemez, onları yüksek ve şahsiyet-i maneviyeyi haiz; şerefini haysiyetini bilir, hukukunu vazifelerini müdrük bir insan vaziyetinde tanır. Binaenaleyh, ona iştirak ettiği, en mühim amili olduğu hayatın idare ve tanziminde bir yer vermek ister.

Büyük millet meclisi bu yolda ilk mühim hutveyi attı. Birçok Avrupa cemaatleri içinde bile henüz kadına verilmemiş bir hakkı tanıdı: Türk kadınının intihabata iştirak etmek salahiyetini kabul ve tespit eyledi!

Filhakika, aynı zamanda da intihap olunmak hakkını reddetti: fakat beis yok: ilk mühim hutve atılmıştır. İngiltere’de bile kadının intihap olunmak hakkı henüz tanınmıştır. Fransa’da ise kadın bu hakkından hâlâ mahrumdur. Fakat intihabata iştirak eden bir amel, hiç şüphe yoktur ki bir müddet sonra intihap olunmak hakkını da alır”⁷³⁹.

Prof. Dr. Afet İnan ise bu durumu şöyle değerlendirmekteydi; “Cumhuriyet devri Türk Kadınına erkekle eşit olarak kanuni hakların tanınmasını hedef tutulmuş ise de bunların birdenbire yapıldığı görülemez. Çünkü son devirlerden kalan zihniyetlerin silinmesi, çağdaşlaşma fikrinin kamuoyunda oluşturulması gerekiyordu”⁷⁴⁰. Afet İnan, Mustafa Kemal Atatürk’ün bu konuda bazı girişimleri olduğunu, yaptığı yurt gezilerde kadınların durumu ve kadın hakları ile ilgili kamuoyu yaratmaya çalıştığını ifade etmektedir.

“Bir içtimai heyet, aynı gayeye bütün kadınları ve erkekleriyle beraber yürümezse terakki ve temeddün etmesine imkân-ı fennî ve ihtimal-ilmî yoktur”. “Erkeklerimizin teşkil ettiği ordunun hayat menbalarını kadınlarımız işletmiştir. Memleketin varlığının sebeplerini hazırlayan kadınlarımız olmuş ve olmaktadır”. “Daha selametle, daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır. Büyük Türk kadını mesaimizde müşterek kılmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmektir. Türk kadını ilmî, ahlakî, iktisadi hayatta erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve koruyucusu

⁷³⁹ Teşkilat-ı Esasiye Kanunu Mecliste, **Hakimiyet-i Milliye**, 18 Mart 1340(1924) Salı, s.1.

⁷⁴⁰ <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-02/cagdaslasmada-kadin-haklari> (E.T.28.04.2018)

yapmak yoludur. Çok büyük şükranla görüyor ve görmekteyiz ki, her yerde hanımlarımız erkeklerle fikir ve nur yolunda müsabaka edercesine yürüyorlar. Yine şükranla ifade etmek lazımdır ki, hiçbir yerde kadınlarımız erkeklerin aşağısında değildir. Bu hal iftihara layıktır” “Buna benzer sözleriyle Atatürk, daha Cumhuriyet ilan edilmeden önce çeşitli yerlerde kamuoyunun bu konuda ilgisini çekiyor ve hazırlık yapıyor. Kadın hakları üzerindeki bu müspet fikirleri 1918’de Karlsbad’da yazdığı hatıra defterinde de vardır”⁷⁴¹.

Tekinalp, konuyu şu şekilde değerlendirmektedir: “Mustafa Kemal Atatürk, halkla konuşmak için birçok olanaklar bulmuş, kadının kalkınması ve özgürlüğü konusunda halkla sık sık ilişki kurmuştur. Bağımsızlık savaşı ilerledikçe, çağdaşlık, ortama egemen olup gelenekleri etkiledikçe Atatürk’ün sözlerinde kullandığı deyimler daha çok açıklık ve kesinlik göstermeye başlamıştır”⁷⁴².

Türk kadınlarının 1930 yılına kadar siyasal hak elde edemediklerini görmekteyiz. Fakat 1924 yılında kadın hayatını ilgilendiren ve onu erkekle eşit kılan önemli bir yasal gelişme olmuştur. Bu yasal gelişme Tevhid-i Tedrisat Kanunu’dur⁷⁴³. Bu kanun ile kadınlar, erkeklerle eşit eğitim hakkına kavuşmuşlardır. Bu gelişme kadın- erkek eşitliği ve kadının yasal hak edinimleri için önemli bir ilerleme olarak görülmektedir. Kadının eğitim hakkına kavuşması ve fırsat eşitliğine sahip olması Türkiye Cumhuriyet’inin çağdaşlaşma hedefine ulaşması için gereklidir. Afet İnan bu konuda; “Cumhuriyet ilan edildikten sonra kadınlarımızın üzerinde hassasiyetle durdukları konu eğitim, öğretim ve meslek sahibi olmaktır. Bu amaçla okulların açılması ve üniversite de kızlara fırsat eşitliği tanınmasıyla birçok mesleklerde yetişenler olmuştur. Nihayet devrim karakterinde olan kanunların TBMM’den çıkması Türk kadını için büyük bir devir açmıştır”⁷⁴⁴ demiştir.

Türk kadınlarının Tevhid-i Tedrisat Kanunu’ndan sonra elde ettiği diğer önemli hak kazanımı 1926 yılında Türk Kanun-ı Medenisi’nin kabulü ile oldu. Türk

⁷⁴¹ 10 Kasım 1984 günü Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu tarafından tertiplenen “Çağdaşlaşma Önderi Atatürk” adlı panelde Afet İnan’ın “Çağdaşlaşmada Kadın Hakları” adlı konuşması için bkz. <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-02/cagdaslasmada-kadin-haklari> (E.T.20.04.2018)

⁷⁴² Tekin Alp, **Kemalizm**, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, Mayıs 1998, s.s.131-132.

⁷⁴³ Tevhid-i Tedrisat Kanunu için Bkz. **Resmi Ceride**, S.63, 6/3/1340.

⁷⁴⁴ Afet İnan, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998, s.166.

Medeni Kanunu 17 Şubat 1926'da TBMM'de kabul edilmiştir⁷⁴⁵. 4 Ekim 1926 tarihinde de yürürlüğe giren bu kanun ile kadın, toplum ve aile içinde erkekle eşit hale gelmiş ve hakları devlet tarafından yasal güvence altına alınmıştır⁷⁴⁶.

*“Medeni Hukuk bir ülkede bulunan yurttaşların, öteki bireyler ile ya da malları ile doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak ilişkilerini düzenleyen hukuk koludur. Bu anlama göre, Türkiye'deki önemli değişiklik, aile kuruluş sisteminde büyük bir devrime neden olmuştur. Bu suretle Medeni Kanun kabulü ile Türk kadını birçok temel haklarına en ileri düzeyde ulaşmıştır”*⁷⁴⁷.

Türk Medeni Kanunu ile kadına aile içinde bir takım yasal haklar tanınmıştır. Aile birliğinde kadının da erkek kadar eşit haklara sahip kılındığını görmekteyiz. Evlilik akdini yapma yetkisi resmi makamlara verilmiş, evliliğin gerçekleşmesinde sadece erkeğin talebi değil aynı zamanda kadının talebi de etkili olmuştur. Eşler arasında dini nikâh yapmanın ön şartı evlilik akdinin resmi makamlarca gerçekleştirilmiş olmasıdır. Söz konusu haklar Türk Medeni Kanunu'nun üçüncü faslında “evlenme ilanı ve akdi” ile ilgili maddeler arasında yer almaktadır. “Evlenme ilanı ve akdi” ile ilgili önemli maddeler şunlardır:

“Madde 108: Evlenme reşit iki şahit muvacehesinde belediye dairesinde veya heyeti ihtiyariyede, belediye reisi veya reisin evlenme işlerine memur ettiği vekili veya muhtar tarafından alenen akdolunur. Evleneceklerden birinin belediye veya heyeti ihtiyariyeye gelemeyecek derecede hastalığı tabip raporuyla tebeyyün ederse, evlenme başka bir yerde dahi akdolunabilir.

Madde 109: Evlendirmeye memur olanlar evleneceklerden her birine, birbirleriyle evlenmek isteyip istemediklerini sorar; muvafakat cevapları üzerine evlenmenin her ikisinin rızasıyla kanunen akdedilmiş olduğunu beyan eder.

Madde 110: Evlendirme memuru merasimin hitamı üzerine derhal karı ve kocaya bir evlenme kâğıdı verir. Evlenme kâğıdı ibraz edilmeden, evlenmenin dini

⁷⁴⁵ Medeni Kanun için Bkz. **Resmi Gazete**, No:339, 4 Nisan 1926.

⁷⁴⁶ Kanun-ı Medeni, Kanun No:743, Kabul Tarihi 17.02.1926, Bkz. **TBMM. Zabıt Ceridesi**, D.II, İ:III, C.20, s.76.

⁷⁴⁷ Afet İnan, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998, s.168.

merasimi yapılamaz. Bununla beraber evlenmenin tamamıyeti dini merasimin icrasına mütevakkıf değildir”⁷⁴⁸.

Türk Medeni Kanunu ile aile kurumu çağdaş ve akılcı esaslara göre şekillenmiştir. Evlenmenin geçersiz sayıldığı durumlar belirlenmiştir. Kanunda çok eşliliği ve aile içi evliliği önleyici maddeler yer almış, bunun yanı sıra evlenme ehliyeti olmayan kişiler de tanımlanmıştır. Söz konusu içerik Türk Medeni Kanunu’nun dördüncü faslında “batıl olan evlenmeler” bölümünde şu şekilde yer almıştır:

“Madde 112:Aşağıdaki hallerde evlenme batıldır:

1-Karı kocadan biri evlenme merasiminin icrası zamanında evli ise,

2-Karı kocadan biri evlenme merasiminin icrası zamanında bir akıl hastalığı veya daimi bir sebep neticesi mümeyyiz değilse,

3-Karı koca arasında kanunen memnu bir derecede kan veya sıhriyet hısımlığı varsa”⁷⁴⁹

Türk toplumunun çağdaşlaşma süreci içerisinde aile ve evlilik meselelerinde çözüme kavuşması gereken konulardan bazıları da kadının istismarı ve küçük yaşta gerçekleşen evlilikler idi. Türk Medeni Kanunu ile evliliğe yaş sınırı getirildi. Bu sınır erkekler için on sekiz, kadınlar için on yedi oldu. Ancak 1938 yılında yapılan değişiklikle evlenme yaşı erkeklerde on yedi, kadınlarda ise on beşe düşürüldü. Türk Medeni Kanunu’nun ikinci faslında “evlenmeye ehliyet ve maniler” bölümünde konu ile ilgili şu ibareler bulunmaktaydı:

“Madde 88:Erkek 18 ve kadın 17 yaşını ikmal etmedikçe evlenemez.(1938 yılında yapılan değişiklikle erkek 17, kadın 15 yaşını ikmal etmedikçe evlenemez⁷⁵⁰.)

Şu kadar ki hâkim fevkalade hallerde ve pek mühim bir sebebe mebni on beş yaşını ikmal olan bir erkek ve on dört yaşını bitirmiş olan bir kadının evlenmesine müsaade edebilir. Ana ve baba vasi de dinlenir.

⁷⁴⁸ Medeni Kanun için Bkz.**Resmi Gazete**, No:339, 4 Nisan 1926.

⁷⁴⁹ **A.g.e.**

⁷⁵⁰ Kanun değişikliği 15/6/1938 yılında yapılmıştır.(3453/1md.)

Madde 89: Evlenmeye yalnız mümeyyiz olanlar ehildir. Akıl hastalıklarından birine müptela olan kimse asla evlenemez.

Madde 90: Küçük, ana ve babasının veya vasisinin rızası olmadıkça evlenemez. Evlenmenin ilanı esnasında ana ve babadan yalnız biri velayeti haiz ise onun rızası kâfidir.

Madde 92:Aşağıdaki kimseler arasında evlenmek memnudur:

1-Nesep sahih olsun olmasın usul ve fûru arasında, ana baba bir yahut ana bir kardeşler arasında, bir kimse ile amca, dayı, hala ve teyzesi arasında, sütanne ve kardeşler arasında”⁷⁵¹.

Türk Medeni Kanunu'nun kabulü ile kadınların, boşanmada erkeklerle eşit derecede söz hakkına sahip olduklarını ve çocuğun velayet hakkını elde ettiklerini görmekteyiz. Dördüncü Bap'ta boşanma ile ilgili hükümlerde kadına da boşanma hakkı verilmiş, boşanma sonrasında kadın ve erkeğin hakları eşit koşullarda belirlenmiştir⁷⁵².

1926 Türk Medeni Kanunu'nda evlenmenin umumi hükümleri içerisinde karı ve kocanın hak ve vazifelerine yer verilmiştir. Buna göre; *“karı- koca, birbirine sadakat ve müzaharetle mükelleftir. Koca, birliğin reisidir. Evin intihabı, karı ve çocukların münasip veçhile iaşesi ona aittir. Kadın, müşterek saadeti temin hususunda gücü yettiği kadar kocasının muavin ve müşaviridir. Eve kadın bakar”⁷⁵³.* Türk Medeni Kanunu'nda yer alan bu hükümlere göre erkek ailenin reisi, kadın ise erkeğin yardımcısıdır. Kadının aile birliğindeki vazifesi geleneksel normlar içerisinde görünse de onun yasada kocasının müşaviri ve muavini sayılması bir denge kurulmaya çalışıldığını göstermektedir. Prof. Dr. Afet İnan bu konuyu şu şekilde değerlendirmektedir:

“Aile birliği için konulan esaslarda, erkek aile reisi olma bakımından birçok ödev ve sorumlulukları üzerine almış olmakla beraber, kadın da aile birliğini kurma ve yaşatmada başlıca etkindir. Genel olarak medeni haklarda hiçbir ayrım gözetilmeden kadın ve erkek, Türk yurttaşı olarak eşit sayılmıştır. Miras ve mülkiyet

⁷⁵¹ Medeni Kanun için Bkz. **Resmi Gazete**, No:339, 4 Nisan 1926.

⁷⁵² **A.g.e.** (Türk Medeni Kanunu'nun 129-151. maddeleri boşanma ile ilgili hükümleri içermektedir.)

⁷⁵³ Kanun için bkz. **Resmi Gazete**, 4 Nisan 1926, No:339.

*hakları bakımından Türk kadını ikinci derecede olmaktan kurtulmuş, tamamen kendi kişiliğine sahip olmuştur. Ancak bu eşitlik ilkesi evli kadın için aile yuvasının devamını sağlamak amacıyla bazı kayıtlara uymuştur*⁷⁵⁴.

Türk Medeni Kanunu'ndan sonra Türk kadınlarını yasal anlamda erkekle eşit kılan ve kadının medeni yaşamdaki yerini belirleyen kanun, Türk Ceza Kanunu'dur. 1 Mart 1926 yılında kabul edilen Türk Ceza Kanunu'nda⁷⁵⁵ “kasten çocuk düşürmek ve düşürtmeye yardım etmek” ile ilgili hükümler bulunmaktaydı. 470. maddesinde yer alan hüküm, kadınların can güvenliğini sağlamak açısından önem taşır. Kanun⁷⁵⁶ metninde yer alan hüküm şu şekildeydi:⁷⁵⁷

*“470. Madde: Bir kimse gebeliğini bildiği bir kadının rızası olmadığı halde çocuk düşürmeğe mahsus ilaç ve sair vasıta kullanmak yahut kadını dövmek veya yaralamak yahut başka bir fiil işlemek suretiyle çocuk düşürtürse yedi seneden on seneye kadar ağır hapse mahkûm olur. Eğer bu düşürtme neticesinde veya bunun için kullanılan vasıttadan kadın ölürse ceza on beş seneden aşağı olmamak üzere ağır hapistir. Eğer fail kadının kocası ise bu madde de tayin olunan ceza altıda bir miktarı çoğaltılır”*⁷⁵⁸.

Söz konusu hüküm, dönemin nüfus politikası ile ilintili olsa da kadının can güvenliğinin yasal güvence altında olması ve kadının şahsiyetinin korunması açısından önemli bir yasal gelişmedir. Bununla birlikte diğer bir gelişme 1936 yılında Türk Ceza Kanunu'nda bazı değişikliklerin yapılmasıdır⁷⁵⁹. Türk Medeni Kanunu'nda evliliklerin resmi makamlarca yapılabileceği ve resmi işlemin ardından dini merasimin yapılacağı net bir şekilde yer almaktaydı. Ancak kanundaki bu hükümlere uyulmadığı görülmekteydi. Bu durum dönemin gazetelerine bile haber konusu olmuştu. Medeni Kanun'un hükümlerine aykırı evlilikleri önlemek için Türk Ceza Kanunu'nda bazı değişiklikler yapılmıştı. Kanunun 237. maddesine göre (Değişik madde:11/06/1936-3038/1md);

⁷⁵⁴ Afet İnan, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998, s.168.

⁷⁵⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Kanun No:765, C.20,D.II, İ.III, s.202

⁷⁵⁶ Türk Ceza Kanunu için bkz. **Resmi Ceride**, 13.03.1926, No:320.

⁷⁵⁷ https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc004/kanuntbmmc004/kanuntbmmc00400765.pdf (E.T. 22.04.2018)

⁷⁵⁸ **A.g.e.**

⁷⁵⁹“Medeni Kanun Hükümlerine Aykırı Surette Evlenenler”, **Ulus**, 18.02.1937,s.2.

“Kanunun evlenmelerini men ettiği kimselerin bu memnuiyetlerini bildikleri halde akidlerini yapan evlenme memurları ile bu suretle evlenenler ve bunları evlenmeye sevk eden veya evlenmelerine rıza gösteren veli veya vasileri üç aydan iki seneye kadar hapsolunurlar.

Kanuni şartlara riayet etmeksizin evlenme kâğıdı veren memur, bir aydan üç aya kadar hapsolunur.

Evlenme akdinin kanuna göre yapılmış olduğunu gösteren kâğıdı görmeden bir evlenme için dini merasim yapanlar hakkında da bundan evvelki fıkra yazılı ceza verilir.

Aralarında evlenme akdi olmaksızın evlenmenin dini merasimini yaptıran erkek ve kadınlar iki aydan altı aya kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Erkek evli olduğu takdirde verilecek ceza altı aydan üç seneye kadar haptir. Erkeğin evli olduğunu bilen kadına da aynı ceza verilir.

Muhtarlar aralarında evlenme akdi yok iken evlenmenin dini merasimini yaptıklarına mutalli oldukları kimseleri salahiyetli makama bildirmeye mecburdurlar. Bu hususta ihmal gösterenler beş liradan yüz liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır ve tekerrürü halinde ayrıca bir aya kadar hapsolunurlar”⁷⁶⁰.

Türk Ceza Kanunu’ndaki bu hüküm çok eşliliğin önüne geçmek ve medeni yaşamı hayata geçirebilmek için yer almıştı. Erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi arzulanın çağdaş toplum modeline uygun görünmemekteydi. Aynı zamanda çok eşlilik geleneğinin sürdürülmesi kadınların şahsiyetine zarar veren bir durumdu. Bu nedenle Türk Ceza Kanunu’nda yapılan bazı değişikliklerle bu tür istenmeyen durumların önüne geçilmeye çalışıldı. Türk kadınının yasal hakları işte bu şekilde sağlam yasal temeller üzerine oturtuldu.

Kadınların yasal hak edinim süreci Türk Medeni Kanunu ve Türk Ceza Kanunu’nun kabulünden sonra siyasal hak kazanımı ile devam etti. Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren toplum ve devlet düzenini modernizm temelinde kurgulamıştı. Toplumlar ve devletler ise insan haklarının en adil biçimde uygulanması ile modern bir yapı kazanırlar. Türk toplumunda insan haklarının adil

⁷⁶⁰ <http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/765.htm> (E.T.23.03.2018)

bir biçimde uygulanması için kadının yasal açıdan da erkekle eşit hale getirilmesi gerekmektedir. 1930’lu yıllarda kadın, erkek eşitliğine katkı sağlayacak gelişmeler yaşandı. Bu gelişmeler kadınların kısa süreli aşamalarla çeşitli siyasal haklara kavuşması ile oldu.

3 Nisan 1930 tarihinde kabul edilen 1580 numaralı “Belediye Kanunu”⁷⁶¹ ile kadınlar, belediye seçimlerine katılma hakkını elde ettiler. Kanununda bu hakkı kullanma konusunda herhangi bir cinsiyet tanımı yapılmamıştır. Dönemin zabıt ceridesinde konu ile ilgili şu ifadeler bulunmaktadır:

“Garpta birçok memleketler kadınlara aynı hukuku bahşetmiş olduklarından dolayı bu layiha şu noktadan medeni memleketlerle aramızdaki farkı kaldırmış olmakla beraber Türk kadınlığını da mahrum olduğu intihap hakkına kavuşturmuş oluyor.

*Binaenaleyh kadınları belediye intihaplarında müntahip ve müntahap olmaları, inkılâp ve cumhuriyetimizin umdelerine uygundur.”*⁷⁶².

Kanun kabulü ile kadınlara söz konusu hakkın tanınması mecliste memnuniyetle karşılanmıştır. Örneğin dönemin Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, kanundan duyduğu memnuniyeti şu şekilde ifade etmiştir:

“Muhterem Efendiler! Bu lâyihanın açık vasıflarından ve inkılâpçı hükümlerinden biri de Türk kadınının Türk erkeği ile zaten müsavi olan şerefli hakkını belediye işlerinde de tamamıyla tayin etmesidir.

Türk Tarihi’ni her sahasında ve her safhasında erkeğiyle yan yana her fedakârlığı yapan millet ve vatan işlerinde büyük feragatle her mahrumiyete, her cefaya ve her acıya katlanan milletin, vatanın felaket ve saadetlerine aynı hisle iştirak eden büyük kalpli ve yüksek faziletli Türk kadını müşterek eseri olan bu Cumhuriyette elbette ve elbette, kendi evinin işlerinde olduğu gibi belediye işlerinde de temiz ve ciddi mevkiini alacaktır. İstibdat ve cehalet devirlerinden arta kalan kötü ve sakat zihniyetlerin sakil ve sakim mülahazaların Cumhuriyet ve inkılâbın temiz ve

⁷⁶¹ Bkz. T.C. Resmi Gazete, S.1471, 14.04.1930.

⁷⁶² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 17, İ.3, 37.İnikat, 20.03.1930,s.26.

*faziletli muhitinde yeri yoktur. Kadınlarımızın yakın senelerde teşriî meclislerde de faziletkâr mevkilerini ihraz edeceklerine şüphe yoktur*⁷⁶³.

Balıkesir Milletvekili Hayrettin Bey kadınların söz konusu hakkı elde etmesi ile ilgili olarak memnuniyetini şu şekilde ifade etmiştir:

*“Kanun memleket muhabbeti ile memleket aşkı ile memlekete hizmet emeli ile kalpleri çarpan yüksek istinatları, bilhassa kadın, erkek münevver dimağları hizmet sahasına geçirmek için geniş bir kanal ihzar etmek dolayısıyla ayrıca ve müstesna bir kıymet ve ehemmiyeti haizdir*⁷⁶⁴.

Kars Milletvekili Ağaoğlu Ahmet Bey de kadınların siyasal hak edinimleri konusunda olumlu ifadeler kullanmıştır. Ağaoğlu Ahmet Bey, konu hakkında şu sözleri söylemiştir:

*“Ben öteden beri kadınlarımızın serbest, hür ve müterakki Türk anası olmaları taraftarıyım. Bu kanunla bu maksadın da hâsıl olduğunu görmekte bahtıyarım. Kendileri büyük bir hürmetle selamlar ve tebrik ederim. Kadınlarımızın bu müesseselere iştirakinden yine erkekler önünde terbiyetkâr birer uzuv olacaklarına hiç şüphe etmiyorum*⁷⁶⁵.

1930 yılında kabul edilen Belediye Kanunu ile seçme ve seçilme hakkına sahip olan kadınlar, bu haklarını kullanmak üzere Cumhuriyet Halk Fırkası'na katılmak için başvuruda bulunmuşlardır. Konu dönemin gazetelerine yansımıştır. Bu dönemde yapılan bir habere göre ilk kadın âza Afet Hanımdır. Gazeteler, Cumhuriyet Halk Fırkası'na üye olan Afet Hanım'ın yapılacak intihapta aday olacağını haber etmiştir. Bununla beraber haberde içtimai sahada çalışan Kadın Birliği'nin, bu aşamadan sonra siyasal sahada da çalışacaklarına, Kadın Birliği'nin eski başkanı olan Nezihe Muhittin'in fırkaya başvurduğuna, belediye azalığı için namzet gösterileceğinin ümit edildiğine yer verilmişti⁷⁶⁶.

Cumhuriyet Halk Fırkasına kaydolan ve bu dönemde Ankara Musiki Muallim Mektep'inde öğretmenlik yapan Afet İnan, Türk Ocağı'nda kadınların intihap

⁷⁶³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 3, Cilt 17, İçtima:3, 37.İnikat, 20.03.1930,s.24.

⁷⁶⁴ A.g.e.,s.27.

⁷⁶⁵ A.g.e.,s.26.

⁷⁶⁶ “Kadınlar Halk Fırkasına Giriyor”, **Akşam**, 3 Nisan 1930, s.3.

haklarına dair konferans vermişti⁷⁶⁷. Afet İnan yaptığı konuşmada şu ifadeleri kullanmıştır:

“Milli hâkimiyetin cinsiyet farkı gözetmeksizin bütün vatandaşlara ait olduğundan şüphe etmeye mahal yoktur; bundan şüphe edenler milli hâkimiyette bilhassa intihap hakkı en zayıf olanlardır, düşüncesizlerdir...”

Kadınların intihap salahiyeti umumi harpten beri birçok memleketlerde kendilerine verilmektedir... Kadının siyasi ehliyetsizliğini iddia etmeye hiçbir sebep yoktur, erkeklere ilk nasihati veren ve ona nüfuz eden kadındır. Kadın bugün, istenilsin istenilmesin iktisadi ve içtimai hayata bilfiil girmiştir...

Kadınların sabiler, mecnunlar, meczuplar arasında sayıldığı devrin üzerinden yarım asırdan fazla bir müddet geçmiştir. Kadınlar intihap haklarını, behemehâl alacaklardır. Kadınlar siyasi haklarına malik oldukları zaman hür olduklarını hissetmişlerdir”⁷⁶⁸.

Kadın Birliği ise bu hakkın tanınmasından dolayı Mustafa Kemal Atatürk’e şükran ve minnetlerini arz eden telgraf göndermişlerdir⁷⁶⁹. Yine Kadın Birliği, kadınların ilk kez siyasal hak ediniminin hemen ardından İstanbul’da Sultanahmet Meydanı’nda miting düzenlemiştir⁷⁷⁰. Ancak mitinge olan katılım oldukça azdı. Bu durum dönemin gazetelerine haber konusu olmuştu.

Türk kadınlarının Belediye Kanunu ile seçme ve seçilme hakkına sahip olması bazı çevrelerce olumlu karşılanırken bazıları için ise olumlu karşılanmamıştır. Söz konusu hakları elde eden kadınların aile içindeki vazifelerini yerine getiremeyeceğini, erkeklerin iş imkânlarını ellerinden alacaklarını düşünenler bulunmaktaydı. Konu dönemin gazetelerinde sıklıkla işlenmişti. Türk kadınlarının yeni siyasal hak kazanımları ile ilgili olarak Kadın Birliği’nde konferans veren Efzayiş Suat Hanım, Türk kadınlarının elde ettikleri bu hakla erkeklerin işlerini ellerinden almayacaklarını, erkeklerin müsterih olması gerektiğini, bu haklara kavuşmalarının kadınlıklarına zarar vermeyeceğini anlatmıştır. Efzayiş Suat Hanım’ın görüşleri Vakit Gazetesi’nde şu şekilde yer almıştır:

⁷⁶⁷ “Afet Hanım Cumhuriyet Halk Fırkası’na Kaydedildi”, **Akşam**, 4 Nisan 1930 Cuma, s.2

⁷⁶⁸ “Afet Hanımın Konferansı-Reisicumhur Hz., Hükümet Erkânı, Sefirler Hazır Bulundular”, **Vakit**, 4 Nisan 1930, s.1.

⁷⁶⁹ “Afet Hanım Cumhuriyet Halk Fırkası’na Kaydedildi”, **Akşam**, 4 Nisan 1930, s.2.

⁷⁷⁰ “Kadın Birliği’nin Mitingi”, **Akşam**, 12 Nisan 1930, s.1.

“Memleketimizin yarısını biz kadınlar teşkil ediyoruz. Bizden beklenen hizmeti hüsnü ifa etmemiz için cumhuriyet hükümeti bize de hak veriyor. Bu hakkı istimal ederken birçoklarının ihtiraz ettikleri gibi erkeklerin ellerinden işlerini almayacağız. Yalnız taksimi mesai kaidesine riayet ederek yüklerini hafifleteceğiz.

Ve gene bazılarının zannettikleri gibi cinsimizi inkâr ederek erkekleşmeyeceğiz. Bilâkis kadınlığımızdan bir zerre bile kaybetmeyeceğiz”⁷⁷¹.

Afet İnan, Efzayiş Suat Hanım ve bazı kişilerin kadınların siyasi hak kazanımları ile ilgili görüşlerini kamuoyuna açıklamaları sadece günün anlamına ilişkin değildi. Kadınların siyasi haklar elde etmesi neticesinde eski zihniyete sahip olan kişiler, kadının toplumdaki yerini sorgulayarak kadınların sosyal hayata girişini eleştirmekteydiler. Kadınların meslek hayatına girmesi, toplumda kadınla erkeğin eşitlenmesi bu zihniyetler tarafından kabul görülmemekteydi. Gazetelerin kadınların yeni siyasi hak kazanımlarına dair yaptığı anket bu tür görüşlerin açığa çıkmasına vesile olmuştu.

Vakit Gazetesi, Nisan 1930’da çeşitli kişilere; *“kadınların belediye işlerinde söz sahibi olmaları, bu mümkün olunca yapılmasını düşündükleri işler, hâkimlikleri, mebuslukları hakkındaki fikirleri nelerdir?”⁷⁷²* gibi soruları içeren bir anket yapmıştı. Bu ankete katılan kadınların çoğu konuya olumlu yönde cevap vermişti. Ancak Hüseyin Rahmi Bey’in konuya bakış açısı hayli ilginçti. Hüseyin Rahmi Bey’in değerlendirmesi şu şekildeydi:

“Erkeğe nazaran kadın, affederseniz, maryadır; horozla kavgalaşan tavuk, koçla vuruşan koyun pek görülemez. Fakat insanın dişisi çelimsizliğine bakmayarak erkeğiyle didişir. Kendine her cihetle faik gördüğü erkeklige özeniyor. Bu özenişi erkeğin faikiyetinini itiraftır. Bugün saçını kesti, belki yarın pantolon giyecek. Fakat her adımını köstekleyen o bir karış ökçe ne olacak? Boyuna, rengine, aklına suni bir şeyler ilave etmeden duramaz. Söyleyince bu zihniyet darlığına kızar. Dimağı ve adali kuvvetler ile erkeklerle yarışamayacağını anlayınca var itinasını tuvaletine veriyor. Bu silahlar bizi öldürsün memnunuz. Yalnız şeklen erkeğe

⁷⁷¹ “Erkekler, müsterih olunuz! Kadınlar İşlerinizi Ellerinizden Almayacaklar?”, **Vakit**, 1 Nisan 1930,s.4.

⁷⁷² “Belediyecilik, Hâkimlik, Mebusluk Bahsinde Kadınlar”, **Vakit**, 2 Nisan 1930,s.1.

yaklaşmak değil, bu son devirde ricale mahsus mesleklere de atıldı. Avukatlığa, mübaşirliğe, polisliğe, şoförlüğe, pehlivanlığa kadar kalkıştı.

Kadın, erkeğe mahkûm olmak için yaratılmış olduğunu unutuyor. Çocuk havzası süt hazinesi anadadır. Dokuz ay cisminin içinde bir cisim taşımaya doğurma sancılarını geçirdikten sonra uzun müddet kaynaktan yavruyu emzirmeye mahkûmdur. Kadına nispetle hilkatın erkeğe ne kadar bariz bir mümtaziyet vermiş olduğunu inkâr kabil mi? Baba olmaya özenen analar geçemedikleri tabiat sınırı önünde sinirleniyorlar.

Nihayet intihap işlerine karışmak bayrağını açtı. Mutlaka güzel, kıyafetleri şık olanları seçecektir. Zayıf iradeli bazı kocaların elinden hayat ve idare direksiyonunu alırlar. Kadına teslimi nefsededen erkeğin akıbeti gülünç ve ekseriya feci olur”⁷⁷³.

Hüseyin Rahmi, kadının siyasal hak kazanımını olumlu karşılamadığı gibi erkeğin kadından üstün olduğunu, kadının yaratılışın gereği olarak görevinin annelik olduğunu ifade etmekteydi. Erkeklerin beden ve aklen kadınlardan daha üstün olduğunu savunan Hüseyin Rahmi, kadınların meslek hayatına girmesini erkeklığe özentiler olarak değerlendirmiştir.

1930 yılında Türk Ocağı’nda konferans veren müderris ve Doktor Kadri Raşit (Anday) Paşa, konuşmasında: *“Kadınların yeri siyaset sahası değil, aile ocağıdır”* ifadesini kullanmıştır. Dr. Kadri Paşa, kadınların sadece siyasette değil diğer iş sahalarında çalışmalarını uygun görmez. Bu görüşünün dayanağı ise ülkenin hayat kaynağı olduğunu düşündüğü çocuklar ile ilgilidir. Doktor Kadri Raşit Bey, kadınların vazifesinin daha çok çocuk yetiştirmekle ilgili olduğunu, çocuk ölümlerinin en çok meme çağında görüldüğünü, kadınların çalışma hayatına girmesi ile bebeklerin anne sütünden mahrum kaldığını ve bu durumun çocukların hayatını tehlikeye attığını ifade etmiştir. *“Çocukları kurtarmak istiyorsak kadınları aile ocağına raptetmek çarelerine bakmalıyız”* diyen Dr. Kadri Raşit, Fransa, İtalya ve Almanya gibi Batılı devletlerin bu tür tercihlere yöneldiğini ifade etmiştir⁷⁷⁴. Nisan 1930 yılında kamuoyunda kadınların belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkını kazanması konuşuldu, yazıldı, çizildi. Olumlu ve olumsuz görüşler dile getirildiyse

⁷⁷³ “Kadın Erkeğe Mağlûp Olmak İçin Yaratılmıştır”, **Vakit**, 4 Nisan 1930, s.1.

⁷⁷⁴ “Kadınların Yeri Siyaset Sahası Değil, Aile Ocağıdır”, **Vakit**, 18 Nisan 1930, s.3.

de nihayetinde Türk Kadını bu hakkı kazandı. Bu kazanım bir sonraki siyasal hak kazanımlarının başlangıç adımı oldu.

“Belediye Kanunu’nun kabulünden sonra kadınların parti üyelikleri için başvuruları artmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırka’nın katılımı ile birden fazla partinin mücadele ettiği 1930 yılı belediye seçimlerinde ilk defa kadınlar seçme ve seçilme haklarını kullanmışlardır. Seçimler sonucunda İstanbul’da Nakiye, Refika Hulusi Behçet, Latife Bekir, Safiye Hüseyin, Rana Hanımlar, İzmir’de Benal Nevzat Hanım, Bolu’da Behire Bedis Hanım ve daha niceleri belediye meclislerinde yerlerini almışlardır. Kadınlar uzun yıllar sadece belediye meclislerinde üye olarak görev almışlardır. Türkiye’nin ilk kadın belediye başkanı ise 1950 yılında Mersin Belediye Başkanlığı’na seçilen Müfide İlhan olmuştur”⁷⁷⁵.

1933 yılında Türk kadınının önündeki başka bir perde daha kalktı. 1933 yılında Türk kadınları yeni bir siyasal hakka kavuştular. Akşam Gazetesi, 27 Ekim 1933 yılındaki basımında bu konu ile ilgili bir habere yer vermişti. Buna göre 26 Ekim’de mecliste kadınların köy muhtarlığına ve ihtiyar heyeti âzalığine seçilmelerine ve köy kanununda tadilat yapılmasına dair bir kanun layihası müzakere edilmişti. Kanunun müzakeresi esnasında Kütahya Mebusu Recep Bey şunları söylemiştir:

“İnkılâba girdiğimiz günden beri Türk kadını bir defa erkekler de dahil olduğu halde bütün Türk vatandaşları arasında müsavi, şerefli vatandaşlık hakkını almıştır. Türk kadınının içtimai, idari, aileye ait medeni hukuka iştirak hakkını bundan evvelki kanunlarla tanıtmış bulunuyoruz. Ancak mebus olmak ve mebus intihap etmek hakkı noktasından biraz geri kalmış oluyor. Tabii bu da büyük millet meclisinin ve onun çalışmasına yardımcı olan mekanizmaların zamanında yapacağı tetkiklerden sonra varılacak netice ve karara tabi olacaktır. Yalnız onun zaman ve derecesini tensip ve tespit için vazii kanunun koyacağı hükümleri beklemek lazımdır”⁷⁷⁶.

⁷⁷⁵ Nuray Özdemir, “Türk Kadınına Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkı Tanınması Üzerine Yapılan Kutlamalar”, **History Studies-International Journal Of History**, Volume 6, Issue 5, September 2014, p.179.

⁷⁷⁶ “Kadınlar ve Mebusluk- Recep Bey Mecliste İrat Ettiği Nutukta:”Onun da Zamanı Gelecek” Diyor”, **Akşam**, 27 Teşrin-i Evvel 1933, s.2.

442 sayılı Köy Kanunu'nun 20. ve 30. maddelerinin değiştirilmesi hakkında mecliste konuşulan kanun layihası ile ilgili ilk sözü alan dönemin Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, Türk kadınlarına köy hayatında siyasal hak verilmesi gereğini şu sözleri ile ifade etmiştir:

“Muhterem Arkadaşlar; tasvibi âlinize arz olunan bu kanun layihası; Türk İnkılâp ve Cumhuriyetinin koymakta olduğu esaslı temellerden birine konulan yeni bir taştır. Türk kadını, tarihin ilk devirlerinden beri daima faziletin, cesaretin, şecaatin ve aynı zamanda yurt sevgisinin sıcak bir kaynağı olmuştur. Eğer Türk çocukları tarihte büyük şerefler kazanmışlarsa ve diğer milletler arasında serefraz olmuşlarsa, emin olunuz ki bu, ana kucagında aldığı terbiye sayesinde olmuştur. Eğer Türk çocuğu zinde ve sıhhatli ise, güçlü ve kuvvetli ise emin olunuz ki bu, anasının damarlarında cevelân eden kanın temizliği ve terbiyesinin sağlamlığındandır.

Eğer Türk çocuğu tarihte en yüksek seviyeli bir insan olarak tanınmışsa, eğer Türk çocuğu dünyada en yüksek insanıyetperver olarak tanınmışsa emin olunuz ki ana kucagında aldığı şefkatten mülhem olmuştur. Türk kadınının mazisini saymak, malûmu ilâm kabilinden bir şey olur. Kendisi evimizin müdürüdür. Köyde de köy iktisadiyatının müdürü odur. Her hangi bir köye giderseniz en evvel karşımıza köyün iktisadiyatını idare edenin kadın olduğunu görürsünüz. Kadına evinde olduğu gibi, belediyelerde olduğu gibi köylerde de idare hakkını vermek bir vazifedir. Ona köyde muhtar olmak ve muhtar intihap etmek hakkını vermekle kendisine karşı bir şükran eseri göstermiyoruz, kendisinin zaten ve haiz olduğu hakkını kanunen ifade etmiş oluyoruz. Bu köy kanunu hakkında göstereceğimiz alâka, Türk kadını için şurada diktiğimiz abideden daha güzel, daha insani bir abide olacaktır. Kanun heyeti umumiyesi, Türk kadınına köylerde de haklarını veren bir kanundur”⁷⁷⁷.

Yapılan bu konuşmaların hemen ardından 442 sayılı Köy Kanunu'nun 20. ve 30. Maddelerinin değiştirilmesine dair kanun mecliste kabul edilmiştir. Buna göre 20. Maddedeki değişiklik şu şekildedir:

“Her köyde bir köy derneği, bir köy muhtarı, bir de ihtiyar meclisi bulunur. Köyde 24. Maddeye göre köy muhtarını ve ihtiyar meclisi azalarını seçmeye hakkı olan kadın ve erkek köylülerin toplanmasına köy derneği derler. Köy muhtarı ve

⁷⁷⁷ TBMM ZC., D.4,C.17, İ.2,76.İnikat, 26.10.1933,s.49.

*ihthiyar meclisi azaları doğrudan doğruya Köyderneği tarafından ve köylü kadın ve erkekler arasından seçilir. Köy muhtarı, ihthiyar meclisinin başıdır*⁷⁷⁸.

30. maddedeki değişiklik ise şu şekildedir:

*“Ana, baba, kız, oğul, gelin, güvey ve kardeşlerin ihthiyar meclisinde aza olarak bir arada bulunmaları yasaktır. Bunların seçilmiş olduğu görülür ise içlerinden en çok sayı kazanmış olan kadın ve erkek azalıkta bırakılır. Sayıları beraber olur ise evli olan, ikisi de evli ise yaşı büyük olan, yaşları da beraber ise çocuğu çok olan tercih olunur. Çocuk adedi de beraber olur ise kura çekilerek kurada adı önce çıkan azalığa alınır*⁷⁷⁹.

Kadınların 1933 yılından itibaren köy idaresinde yasal hak elde etmesi konusu kamuoyunda memnuniyetle karşılanmış gerek mecliste gerek dönemin gazetelerinde kadınların söz konusu hakkı kazanmalarıyla ilgili olumsuz bir düşünce yer almamıştır.

1934 yılına gelinildiğinde Türkiye’de Türk kadınları milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde ettiler. Malatya mebusu General İsmet İnönü ve 191 arkadaşı Meclise, Teşkilatı Esasiye Kanunu’nun 10 ve 11. maddeleri ile İntihabı Mebusan Kanunu’nun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bir madde eklenmesi hakkında kanun teklifinde bulunmuşlardır. Teklifin mecliste kabul edilmesi ile beraber Türk kadınları mebus seçme ve seçilme hakkını elde etmişlerdir. Teşkilatı Esasiye Kanunu’nun 10 ve 11. maddeleri aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

“Madde 10-Yirmi iki yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçmek hakkını haizdir.

*Madde 11-Otuz yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçilebilir*⁷⁸⁰.

İntihabı Mebusan Kanunu’nun 5,11,16,23,58. Maddelerindeki 18 yaşını bitirenler kaydı 22 yaşını bitirenler şeklinde değiştirilmiş ve bu maddelerdeki (Zükûr) kaydı kaldırılarak yerine kadın, erkek konulmuştur.

⁷⁷⁸ TBMM ZC., D.4,C.17, İ.2,76.İnikat, 26.10.1933,s.50.

⁷⁷⁹ A.g.e.

⁷⁸⁰ TBMM. ZC.,D.4,İ.4, C.25,5.12.1934, 12. İnikat, s.85.

İsmet İnönü'nü mecliste, henüz söz konusu kanun kabul teklifi oylanmadan önce Türk kadınının mebus seçme ve seçilme hakkının verilmesi ile ilgili kullandığı ifadelerden bir kısmı şöyledir:

“Yüce arkadaşlar, Türk inkılâbını tarih anlatırken bunun bir kurtuluş olduğunu en başta söyleyecektir. Bu kurtuluşun muhtelif safhaları içinde de, bilhassa kadınların kurtulmasını anacaktır. Bizim inkılâbımızın, bu memlekette görülen birçok ıslahat teşebbüslerinden en baş ayrımlarından biri, kadınlığa verdiğimiz mevki ve kadın haklarını tanımakta gösterdiğimiz isabettir. Türk inkılâbı denildiği vakit, bunun, kadının kurtuluş inkılâbı olduğu beraber söylenecektir. Şimdi almakta olduğumuz teşebbüs, bu kurtuluş istikametinin tamamlanması, neticelenmesi ve en verimli bir hale getirilmesidir. Gelecek büyük millet meclisinde kadın sayımlarla beraber çalışmak, Büyük Millet Meclisi'nin, kuruluşundan beri bu memlekete getirdiği feyizlerin daha çok genişlemesini, daha ileri verimlerde bulunmasını temin edecektir kanaatindeyiz. Temiz duru kanaatimiz budur.

Arkadaşlar, bizim inkılâbımızı gerek ona önderlik etmekte gerek onu feyizli ve verimli kılmakta, Atatürk, en anlaticı bir surette temsil etmektedir. Kadınları hakkından mahrum edilmekle, yarı yarıya kötürüm bir hale gelen ulusumuzun üstünden bu baskıyı kaldırması, Atatürk'ün başlıca hizmetleri arasında sayılacaktır.

Yüksek heyetinizin şimdi gösterdiği tezahürü Türk ulusunun ilerlemesi ve yükselmesi için çalışan yüce önderimiz Atatürk'ün gayretlerini; sevgi ve saygılarla karşıladığınızın esaslı ve yeni bir delili olarak alıyoruz.

Arkadaşlar; fevkalade iyi işler başaran Büyük Meclis, bütün umutlarına erişmiş bulunuyor. Memlekete ettiğiniz hizmetlerin en parlaklarından birini bugün, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun tadili ile yapmış olacaksınız. Gelecek nesil dördüncü Büyük Millet Meclisi'nin büyük işlerini anarken, Türk kadınına bütün hakları vermek, kötü bir sistemin kendilerini karanlıkta bırakan usullerinden onları kurtarmak için gösterdiğiniz gayretleri daima şükranla, minnetle tekrar edecektir. Türk kadınının memlekete hizmetleri, onun kurtuluşunu tamamlamakla taçlamış oluyorsunuz.”⁷⁸¹.

⁷⁸¹ TBMM. ZC.,D.4,İ.4, C.25,5.12.1934, 12. İnikat, s.83.

İnönü'ye göre Türk kadını çetin bir imtihan vermiştir. Ona göre; ülkede yaşanan tüm zorluklara karşı savaşıyor, üreten, mücadele eden aklıyla ve yüreğiyle kendini ispatlamış olan Türk kadının bu haklara sahip olması oldukça doğaldır. Ülkenin geleceği için emek veren Türk kadının bu konuda söz söyleme hakkının da bulunması gereklidir.

Kadınların siyasal haklar bakımından yoksul bırakılması ülkenin kuruluş felsefesi ile uyuşmamaktadır. Demokratik bir yapı ile kurgulanan yeni devletin, toplumun bir parçası olan kadına siyasal hak tanımaması cumhuriyet rejimine aykırı bir durum görünümü yaratabilirdi. Bu nedenle erkek gibi toplumun diğer bir unsuru olan kadının da söz konusu haklara sahip olması bir gerekliliktir. İsmet İnönü, meclise sunduğu teklif ve mecliste yaptığı konuşma ile sadece kadınlara siyasal hak verilmesini önermiyor, aynı zamanda ülkenin siyasal düzeninin, cumhuriyetin pekişmesini sağlamak için önemli bir adım atmaya çalışıyordu.

İsmet İnönü'nün konuşmasının hemen ardından diğer milletvekilleri de kadınlara söz konusu hakkın verilmesinden memnun olduklarını açıklamışlardı. Sivas Mebusu İsmail Memet, konu ile ilgili şu saptamayı yapmıştı:

“Baylar senelerden beri hizmet ettiğimiz padişahlardan biz bu hakkı isteseydik Türk köylüsü, Türk kadını mebusluk hakkı isteseydi mükâfat olarak bizi ya ipe çekerdi ya denize atardı.

“Şu cümleyle söylemek isterim ki Türk kadınları, Türk Köylüleri! Sizin saadet yollarınız açıldı ve açılmıştır. Çünkü başımızda Atatürk'ümüz, başbakanımız vardır”⁷⁸².

Gazeteler, 1934 yılında Aralık ayı boyunca kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde etmeleri ile ilgili haberlere yer verdiler. Mecliste bu konudaki gelişmeler günü gününe takip edildi. Zaman Gazetesi, 5 Aralık 1934'te fırka grubunun kadınların mebus seçme ve seçilmelerini kabul ettiğini yazmıştı⁷⁸³. Gazeteler, “Kadınlar da Mebus Olacak- Meclis Dün Teşkilatı Esasiye ve İntihap

⁷⁸² A.g.e., s.84

⁷⁸³“Tarihi Karar Bugün Veriliyor- Meclis Bugün Teşkilatı Esasiye ve İntihap Kanunlarını Değiştirecek”, **Zaman**, 5 Kanun-u Evvel 1934,s.s.1-2.

Kanunlarını Değiştirdi”⁷⁸⁴ şeklinde başlıklara yer vermişlerdi. Aynı zamanda gazeteler İsmet İnönü'nün konu ile ilgili meclisteki nutkuna yer vermişlerdi. İnönü'nün nutku gazetede şu şekilde yayınlanmıştır:

“Arkadaşlar, Türk kadınının haklı olduğu yerden ayrılıp, bir süs gibi, memleket işine karışmaz bir varlık gibi, bir köşeye konması Türk ananesi değildir. Türk ananesinin ve Türk anlayışının zıddı olan bir usuldür ki, onun, Türk memleketlerinde yerleşmesi, asırlarca -elemlerinizi ve acılarınızı tekrar uyandırmayayım- geçirdiğimiz felaketlerin başlıcalarından ve esaslılarından birini teşkil eder.

Arkadaşlar, eski alışılmış darbu meselleri tekrar edecek değilim. Ulusumuzun bütün ihtiyaçlarını, içinden ve yakından görmüş ve yetmişmiş adamlar olarak, inançla söyleyebiliriz ki, Türk kadının geniş alanda ulus işlerine karışmasından istifade etmekteyiz. Ve istifade edeceğiz.

Yakın gelecekte Türk devletinin ve Türk ulusunun geniş kudretlerinin sırrı anlaşıldığı zaman, bunun başında ilk günden beri Türk İnkılâbının Türk kadınına verdiği haklar esaslı bir delil olarak ileri sürülecektir. Bizim bugün yaptığımız bu teşebbüs B.M.Meclislilerin ve Türk inkılâbının yıllardan beri güttüğü siyasanın tam bir varımıdır.

İnkılâpçılar yüce heyetiniz, bunu yurdun ve ulusun menfaati ve iyiliği namına anlayışlarımızın yeni bir belgesi olarak gösterip övünebiliriz. Ancak arkadaşlar, yeni teklifimizle Türk kadınına bu hakkı bir lütuf olarak veriyoruz kanaatinde asla değiliz ve kimse bu kanaatte olamaz. Bizim kanaatimiz, bizim ananemiz, Türk kadını için böyle vazifelere girmek esasen hakkı olduğu ve yanlış olarak, zulüm olarak çoktan beri geri bırakıldığı merkezindedir.

Türk İnkılâbı denildiği vakit bunun, kadının kurtuluş inkılâbı olduğu beraber söylenecektir. Şimdi almakta olduğumuz bu teşebbüs, bu kurtuluş istikametinin tamamlanması, neticelenmesi ve en verimli bir hale getirilmesidir. Gelecek B. M. Meclisi'nde kadın sayımlarla beraber çalışmak, B.M. Meclisi'nin, kuruluşundan

⁷⁸⁴“Kadınlar da Mebus Olacak- Meclis Dün Teşkilatı Esasiye ve İntihap Kanunlarını Değiştirdi”, **Zaman**, 6 Kanun-u Evvel 1934,s.1.

beri bu memlekete getirdiği feyizlerin daha çok genişlemesini daha ileri daha ileri verimlerde bulunmasını temin edecektir, kanaatindeyiz. Temiz, duru kanaatimiz budur.

Arkadaşlar, bizim inkılâbımız, gerek ona önderlik etmekte, gerek onu feyizli ve verimli kılmakta, Atatürk, en anlatıcı bir surette temsil etmektedir. Kadınlar hakkından mahrum edilmekte, yarı yarıya kötürüm bir hale gelen ulusumuzun üstünden bu baskıyı kaldırması Atatürk'ün başlıca hizmetleri arasında sayılacaktır”⁷⁸⁵.

Türk kadınlarının 1934 yılındaki siyasal hak kazanımları kamuoyu tarafından sevinçle karşılandı⁷⁸⁶. Kadınlar, yurdun çeşitli yerlerinde toplanarak tezahüratlarda bulunmuşlardı⁷⁸⁷. Zaman Gazetesi'nin 7 Aralık 1934 yılında attığı bir başlık şöyleydi: “Türk Kadını Heyecan İçinde! Bu Sabah Kadınlar Beyazıt'ta Toplanıp Büyük Tezahüratta Bulunacaklar”⁷⁸⁸. Habere göre kadınlar, mebus seçimine katılma hakkını elde ettikleri için büyük bir sevinç yaşamışlardı. Kadınlar, Ankara'da toplanıp Büyük Millet Meclisi'ne giderek tezahüratta bulunmuşlardı. İstanbul kadınları da Beyazıt'ta toplanmışlardı. Kadın birliği yayınladığı bir beyanname ile tüm kadınları bu günü kutlamak için meydanlara davet etmişti. Kadın birliğinin beyannamesinde şöyle söylenmekteydi:

“Türk Kadını! Büyük Atatürk, yüce önder Türk kadınının hakkını verdi. Saylav seçmek ve seçilmek büyük ulus kurultayınca kabul edildi.

Türk kadını unutma ki Türk içtimai hayatının temelisin. Buna istiklal savaşının kara günlerinde sırtında cephane taşıyarak kara sapanla toprak kazıyarak eriştin.

⁷⁸⁵“Başvekilin Meclisteki Mühim Nutku”, **Zaman**, 6 Kanun-u Evvel 1934, s.7.

⁷⁸⁶ “Kadınlarımızın sevinci-Bugün, Bir Büyük Mitingle Me'bus Seçimi Hakkı Kutlanıyor”, **Son Posta**, 7 Birinci Kanun 1934, s.s.1-10.

⁷⁸⁷ “İstanbul Müstesna Bir Bayram Günü Yaşadı”, **Son Posta**, 8 Birinci Kanun 1934, s.s.1-8.

⁷⁸⁸ “Türk Kadını Heyecan İçinde! Bu Sabah Kadınlar Beyazıt'ta Toplanıp Büyük Tezahüratta Bulunacaklar”, **Zaman**, 7 Kanun-u Evvel 1934,s.1.

*Hız alan inkılâpta aldığın yerle kendi mevkiini kendin kurdun. Lâyık olduğun siyasi hak sana verilmiştir. Bu mesut günü bugün hep beraber kutlayacağız. Saat 10'da Beyazıt Cumhuriyet Meydanına gel!*⁷⁸⁹

8 Aralık 1934 yılında Zaman Gazetesi şöyle bir başlık atmıştı: *“Kadınlarımızın Bayramı- Dün İstanbul'da ve her yerde Türk kadını büyük tezahüratta bulundu-Beyazıt' ta ve Taksim'de yapılan tezahürat-bayan Saadet Rafet, Nakiye ve İffet Halim'in heyecanlı hitabeleri- kadın mebus olarak ileri sürülen iki namzet var: Bayan Nakiye ve Bayan Safiye Ali...”*⁷⁹⁰

1934 yılında kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde etmesi ile beraber kadınlara ilişkin yeni bir konu gündeme gelmiştir. Mecliste, mebuslar arasında kadınların da asker olması konusu tartışılmıştır. Konuya taraftar olan mebuslara göre kadın ile erkekler arasında sosyal ve siyasi haklar eşitlendiği için kadınlar da erkekler gibi vatan müdafaasında hizmet etmeli, asker ve zabıt olmalıydılar. Özellikle cephe gerisi hizmetlerinde faydalı olabilecekleri iddia edilmiştir⁷⁹¹. Kadınların askerlik yapması fikri daha önce 1927 yılında Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Us ve dönemin Milli Savunma Bakanı Recep Peker tarafından gündeme getirilmişti⁷⁹².

Kadın birliği başkanı Latife Bekir, gazetenin kendisi ile yaptığı mülakatta kadınların siyasi hak kazanımının yıldönümlerinin “kadınlar bayramı” olarak kutlanacağını söylemiş ve kadınların asker olması fikrine de olumlu bakmış, kadınların bu işin üstesinden gelebileceğini belirtmişti⁷⁹³.

Kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde etmesinden sonra kadınların sayılab oluncaya ne yapacakları, askerlik vazifesi yapıp yapmayacağı ve mebus olma kıstasları dönemin gazetelerince işlenen konular oldu. Kamuoyunun bu konudaki fikirleri dönemin gazetelerince gündeme getirildi. Nihayetinde Türk kadınları söz konusu haklarını kullanmak üzere Halk Fırkası'nın çeşitli şubelerine müracaat ederek kaydolmuşlardır. Seçim defterleri hazırlanarak 22 Aralık 1934'ten itibaren vilayetlere asılmıştı. Dönemin gazeteleri defterlerin 15 gün asılı kalacağını

⁷⁸⁹ A.g.e.

⁷⁹⁰ Zaman, 8 Kanun-u Evvel 1934,s.1.

⁷⁹¹“Mebus Seçip, seçilebildikten Kadınların da asker olmaları isteniyor”, Zaman, 6 Kanun-u Evvel 1934, s.1-2.

⁷⁹² TBMM Zabıt Ceridesi, D.2, İ.4, C.33, 79.İnikat, 21.06.1927, s.385.

⁷⁹³ Zaman, 7 Kanun-u Evvel 1934,s.7.

haber vermekteydi⁷⁹⁴. Mebus Adayları ise şu kişilerdi: Mebrure Gönenç, Satı Çırpan, Türkan Baştuğ, Sabiha Gökçül, Şekibe İnel, Fatma Şakir, Nakiye Elgün, Fakihe Öymen, Benal Nevzad, Ferruh Güp güp, Bediz Aydilek, Mihri Pektaş, Meliha Ulaş, Esmâ Nayman, Sabiha Görkey, Seniha Hizal, Huriye Baha Öniz⁷⁹⁵.

8 Şubat 1935 yılında yapılan seçim sonucunda 17 bayan mebus seçildi⁷⁹⁶. 1935 yılında Türk kadınları milletvekili seçme ve seçilme hakkını fiili olarak kullanmışlardır.

1923 yılından itibaren kadınların yasal hak edinim süreci 1936 yılına kadar devam etmiştir. 1936 yılında kadınlar İş Kanunu'nun⁷⁹⁷ yürürlüğe girmesi ile bir takım yasal haklar elde etmişlerdir. Kadınların çalışma koşulları ve özlük hakları ile ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştır. 1923 yılından 1936 yılına kadar geçen sürede hükümet, hızlı bir biçimde Türk kadınlarını yasal açıdan güvence altına almaya çalışmış ve onlara yeni yasal haklar vermiştir.

Türk kadınları, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren aşamalı olarak bir takım yasal haklara sahip olmuşlardır. Türk kadını, yasal haklara sahip oldukça sosyal, ekonomik ve siyasal hayatın içine dahil olabilmişlerdir. Toplumsal eşitlikten yana olan Cumhuriyet rejiminin, kadınları yasal haklar bakımından desteklemesi bir gerekliliktir. Erkeğe nazaran yeterli sosyal, siyasal ve ekonomik fırsatlardan faydalanamayan Türk kadınlarına yeni kapıların açılması bir takım yasal ilerlemeler sayesinde olmuştur. Bu süreç içerisinde kadının, sosyalleşmesini ve toplum içerisinde etkin bir karakter olarak dönüştürülmesini zihniyet olarak kabul edemeyen kitleler var olsa bile, bu zihniyetlerin ortaya attığı fikirler yasal açıdan kabul görmemiştir.

8.2.Kadın ve Eğitim

Türk kadınlarının eğitim hayatına girmeleri Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine denk gelmektedir. Ayten Sezer'in araştırmasına göre Tanzimat Dönemi(1839-1876) kadın hakları konusunda ilk adımların atıldığı bir dönemdir.

⁷⁹⁴ “İntihab Defterleri Dün Asıldı”, **Zaman**, 23 Kanun-u Evvel 1934,s.s.1-2.

⁷⁹⁵ “Seçim Hazırlıkları Bitiyor- Sayırlığa Namzetlikleri Konulan Bayanların Tercümei Halleri...”, **Zaman**, 6 Şubat 1935,s.s.1-7.

⁷⁹⁶ “Yeni Sayırlar Dün Seçildi- Mebusların 17 si Bayan, 13 Müstakil Sayırlığa Kimler İntihab Edildi?”, **Zaman**, 9 Şubat 1935, s.1.

⁷⁹⁷ 3008 Numaralı İş Kanunu için **bkz. TC. Resmî Gazete**, 15 Haziran 1936, S.3330, s.s.6621-6644.

“Bu dönemde ilk kez devlet eliyle kızların eğitim ve öğretimine yönelik çalışmalar yapıldı. Sübyan okulları üstünde rüştiye, idadi ve sultani gibi ortaöğretim kurumlarına gitmeye hak kazanan kızlar, söz konusu kurumların öğretmen ihtiyacını karşılamak için açılan kız öğretmen okullarına(Darülmuallimat) da devam hakkına kavuştular (1870). Ebe ve Kız Sanayi Mektepleri gibi okulların da açılmasıyla hem kızların eğitim seviyesinin yükselmesi hem de başta öğretmenlik mesleği olmak üzere çalışma hayatına atılmalarına fırsat sağlanmış oluyordu. Basındaki gelişmeler çerçevesinde fikir hayatında kadının durumu tartışılmaya başlandı ve ilk kez kadınlar lehine yayın yapan dergiler çıkarıldı”⁷⁹⁸. Meşrutiyet Dönemi’nde de 1915 yılında İnas Darülfünun’un açılması ile kadınlar yükseköğrenim hakkını elde ettiler. Ancak Osmanlı Devleti’nde kadınının eğitim hayatındaki yeri oldukça kısıtlıydı. Kadınlar, erkekler kadar eğitim fırsatını bulamadıkları gibi eğitim alanlar da eğitimlerini mesleki yaşama aktaramamışlardı. Hâlihazırda ülkede yaşanan siyasal ve ekonomik krizler ülkenin eğitim sisteminin genelinde sıkıntılar meydana getirmişti. Eğitim sisteminde ikililikler söz konusu idi. Söz konusu ikililikten dolayı dünya görüşleri birbirine tamamen zıt olan insanlar yetişiyordu. Mektep ve medreselerin uğradığı dejenerasyon ile bu kurumların kişilerin eğitim ihtiyacına cevap veremediği ve kişileri çağdaş hayata hazırlayamadığı açıkça görülüyordu.

Anadolu’da yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile beraber Eğitim politikaları ele alındı. Türk Eğitim Sisteminin temel ilkeleri ve amaçları belirlendi. *“Türk Milli Eğitimin amaçları daha Kurtuluş Savaşı sırasında Atatürk tarafından konulmaya çalışılmıştır. Atatürk 1922 yılında TBMM’ni açarken yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:*

“Efendiler! Yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize görecekları tahsilin hududu ne olursa olsun en evvel ve her şeyden evvel Türkiye’nin istiklaline, kendi benliğine ananat-ı milliyesine düşman olan bütün anasırla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir.”

Bunun için yeni Türk Devleti’nin eğitimi milli esasta düzenlenmiştir. Osmanlının kurumlarda yaptığı inkılabı, Cumhuriyet insanların düşüncelerinde

⁷⁹⁸ Ayten Sezer, “Türkiye’deki İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclisteki Çalışmaları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S.42, 1998, s.s.889-890

*yapmak istemiş; eğitim sisteminin Türk Milleti'ni medeni ve müreffeh hale getirmesi istenmiştir*⁷⁹⁹.

Eğitim kişilerin bireysel yetkinliklerini sağlamakla kalmamakta aynı zamanda onların toplumsal hayatta yer edinmesine fırsat vermektedir. Bu nedenle eğitim, yeni kurulmuş olan Türkiye Devleti'nin en önem verdiği ve milletinin birlik içinde gelişmesi, ilerlemesi, çağdaşlaşması ve kalkınması için zorunlu gördüğü bir konuydu. Bu nedenle Cumhuriyet Rejimi eğitim ve öğretim sisteminin hedeflerini akılcı, ilerlemeci, eşitlikçi, laiklik esasları ile donatmıştır.

Öğretimin milli olması, bir bütün olması, bilim ve tekniğe dayanması, bilgisizliği ortadan kaldırması, karma, laik olması hedeflenmiş ve ülkede bu doğrultuda çeşitli gelişmeler yaşanmıştır. Yeni Türkiye Cumhuriyeti eğitim ve öğretim konusunu asli görevi olarak saymıştır. Artık eğitim- öğretim faaliyetleri yeni kurulan devletin kontrolüne girmiştir. 16 Temmuz 1921 yılında Ankara'da Maarif Kongresi yapılmıştı. Mustafa Kemal Atatürk, kongrenin açılış konuşmasını yaparak, Türk eğitim sistemine ışık tutmuştur. Mustafa Kemal bu konuşmada şu ifadeleri kullanmıştır:

*“Bir milli eğitim programından söz ederken, eski devrin boş inançlarından ve yaradılış niteliklerimizle hiç de ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, Doğudan ve Batıdan gelebilen bütün etkilerden tamamen uzak, milli karakterimiz ve tarihimizle uyumlu bir kültür kastediyorum. Çünkü milli dehamızın tam olarak gelişmesi ancak böyle bir kültür ile sağlanabilir. Herhangi bir yabancı kültür, şimdiye kadar takip edilen yabancı kültürlerin yıkıcı sonuçlarını tekrar ettirebilir. Kültür ortamla uyumludur. O ortam milletin karakteridir*⁸⁰⁰.

Türk eğitim sisteminde öğretimin bütünlüğü açısından atılan en önemli adım Tevhid-i Tedrisat Kanunu'dur. 3 Mart 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu⁸⁰¹ (Öğretim Birliği Yasası) çıkarılarak eğitim kargaşasına ve ikiliğine son verilmeye çalışılmış ve eğitim işleri devletin denetimine girmiştir⁸⁰². 430 numaralı Tevhid-i

⁷⁹⁹ Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi 1-2, Yükseköğretim Kurumları Yay., Yayın No:6, Ankara, 1997, s.48.

⁸⁰⁰ Bkz. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yay., C.II, 1952

⁸⁰¹ Bkz. Resmi Gazete, S.63, 06.03.1924.

⁸⁰² Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na Göre Okullarda Uygulanacak Esaslar için bkz. BCA, Fon:51-0-0-0/ Diyanet İşleri Reisliği, Yer.3.27.1,23.03.1924.

Tedrisat Kanunu⁸⁰³ ile karma eğitime geçilmiş ve kızlar da erkekler gibi eşit eğitim hakkına yasal açıdan kavuşmuşlardır. Bu tarihten itibaren kızlar ve erkek aynı okullarda eğitim almaya başladılar. Böylece kadının eğitimi önündeki perde hızlı bir biçimde kaldırılmıştı.

*“İslam eğitiminde kadınların örgün eğitim kurumlarından uzak tutulması tarihte bize çok şeyler kaybettirmiştir. Bunun bilincinde olan Atatürk, yeni Türk eğitiminde kadın ve erkeklerin aynı şekilde, aynı programlarla ve mümkün olduğunca aynı okullarda okutulmalarına büyük özen göstermiştir. Okullarda bu yönde alınan tedbirler sayesinde Cumhuriyetin Türk kadınına verdiği birçok sosyal hakları kullanmak kabil olmuştur”*⁸⁰⁴. Yine aynı kanunla Türk çocukları kız- erkek karışık Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda laik ve milli nitelikte eğitim alma fırsatına kavuşmuşlardır.

Cumhuriyet Dönemi modernleşme sürecinin merkezinde olan “kadın” a eğitim hakkını vermek dönemin en temel meselelerindedir. Cumhuriyet yönetimi kadınları eğitsel açıdan desteklemeyi ve onlara yeni fırsatlar tanımayı kendisine görev bilmiştir. Kadının bireysel gelişimine imkân vermeyi, toplumsal ve ekonomik hayatta bir yere sahip olmasını arzulayan yeni yönetim, bu arzusunu kadının eğitimi ile mümkün kılmaya çalışacaktır. Zira eğitilmiş kadın, modern ülke ve nitelikli nesil demektir. Mustafa Kemal Atatürk Türk kadınının iyi ve nitelikli bir anne, vatandaş ve insan olması için çaba harcadı ve Türk toplumunu bu doğrultudaki bir düşünceye sevk etmişti.

*“Türk kadını dünyanın en aydın, en faziletli ve en ağırbaşlı kadını olmalıdır... Milletın kaynağı, sosyal hayatın esası olan kadın, ancak faziletli olursa görevini yerine getirebilir. Herhalde kadın çok yüksek olmalıdır”*⁸⁰⁵.

*“Bu millet, esas terbiyesini aileden almaktadır. Türk milleti öyle analara sahiptir ki her devrin büyük adamlarını bu analar yetiştirmiştir. Türk kadını daha yüksek nesiller yetiştirmeye kabiliyetlidir”*⁸⁰⁶.

⁸⁰³ Tevhid-i Tedrisat Kanunu Sureti için bkz. BCA, Fon:51-0-0-0/ Diyanet İşleri Reisliği, Yer.2.4.8,20.03.1924.

⁸⁰⁴ Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi 1-2, Yükseköğretim Kurumları Yay.,Yayın No:6,Ankara, 1997, s.49.

⁸⁰⁵ Bkz. Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri,Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yay., C.II, 1952, s.s.234-235.

*“Daha esenlikle, daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır. (Bu yol) büyük Türk kadınına çalışmamıza ortak yapmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınına ilmi, ahlaki, sosyal, ekonomik hayatta erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve destekleyicisi yapmak yoludur”*⁸⁰⁷.

Yukarıda yazılı olan söylemler Mustafa Kemal’e aittir. Mustafa Kemal, toplumun ilerlemesi açısından kadının eğitimini gerekli görmektedir. O, kadınların eğitim sürecini ilköğretim ile sınırlı tutmamaktadır. M. Kemal, kadınların ilköğretimden yüksek öğretime kadar eğitim görmesi için gerekli okulların yapılması taraftarıdır. Mustafa Kemal, kadınların erkeklerle aynı öğretim kademelerinden geçmesi ve yetişmesi gerektiğini düşünmekteydi.⁸⁰⁸ Hem erkeklerin hem de kadınların ilköğretimden sonra eğitimde devamlılığını sağlayacak gelişme 1926 yılında olmuştur. 22 Mart 1926 yılında 789 numaralı Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun’un⁸⁰⁹ kabul edilmesi ile beraber ilk ve ortaöğretimin esasları belirlenmiştir. Yeni esaslara göre yeni okulların açılması erkekler kadar kızların da eğitim imkânlarını arttırmıştır. Bu süreçte ilköğretim, ortaöğretim okul sayısının artması kızların eğitim sürecini oldukça etkilemiştir. İlk muallim mektepleri, köy muallim mektepleri, köy gündüz, köy yatı mektepleri, şehir –kasaba gündüz ve yatı mektepleri bu kanunla belirli esaslara vatandaşların eğitim aldıkları okullar olmuş, kızlar da bu okullarda okuyabilmişlerdir.

*“1928’den itibaren açılan yeni okullar arasında en dikkate değer olanları Cumhuriyet’in modern ideal kadın tipini yetiştirecek olan Kız Enstitüleri’dir. Enstitülerin iki gayesi vardır. Bunlardan biri kızları ideal bir ev kadını yapmak, diğeri ise hayatlarını kazanabilecek kabiliyette yetiştirmektir. Yani, bu kurumlardan beklenen, bir anlamda kadının evini ve kendini modern hale getirmesi ve aile bütçesine katkı sağlamasıdır”*⁸¹⁰. Ülkede Kız Enstitülerinin yanı sıra, Kız Sanat Okulları, Kız Öğretmen okullarının yaygınlaşması mesleki ve teknik eğitim imkânlarının kızlara sağlanması ve kızların ev ve iş hayatında başarıya ulaşmasında

⁸⁰⁶ Enver Behnan Şapolyo, **Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi**, Rafet Zaimler Yay., İstanbul 1958, s.529

⁸⁰⁷ Bkz. **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yay., C.II, 1945, s.224.

⁸⁰⁸ **A.g.e.**, s.151

⁸⁰⁹ Bkz. **Resmî Gazete**, No.338, 3.04.1926, s.1233

⁸¹⁰ Ayten Sezer Arıg, “Türkiye’de Kız Enstitüleri: Gelenekten Geleceğe”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 2014 Bahar(20), s.197.

önemli bir rol oynamıştır. 1923 yılından 1941 yılına kadar bu tür okullarda 14.455 kız öğrenci öğrenim görmüştür⁸¹¹.

1937 yılında Türkiye'deki orta mektep ve liselerin sayısını Ulus Gazetesi'nde yer alan haberden öğrenmekteyiz. Gazetede haber şu şekildeydi: *“Maarif Vekâleti Orta Tedrisat Umum Müdürlüğüne tespit edilen rakamlara göre, memleketimizde 36 lise, 11 muallim mektebi, 109 orta mektep var. (Bu rakamlara orta ihtisas ve meslek mektepleri dahil değildir). Liselerin 6'sı kız, 13'ü erkek, 17'si muhtelit lisedir. Muallim mekteplerinden 5'i kız, 6'sı erkektir. 11 kız, 19 erkek 79 muhtelit orta mektep mevcuttur.*

Liselerde 263 kadın, 830 erkek, muallim mekteplerinde 89 kadın,106 erkek, orta mekteplerde 387 kadın, 1047 erkek muallim ve gene liselerde 7715 kız, 26832 erkek, muallim mekteplerinde 3027 kız, 1367 erkek, orta mekteplerde 8887 kız, 28960 erkek talebe vardır. Kadın muallimler 739, erkek muallimler 1983, kız talebe 19629, erkek talebe 57159 dur. Bütün muallim yekunu 2722 talebe yekunu 76788 e baliğ olmaktadır”⁸¹².

Ulus Gazetesi'nden edindiğimiz istatistiğe göre orta ve mesleki eğitime olan ilginin arttığını ve kızların da bu eğitim sisteminin önemli bir parçası haline geldiğini söyleyebiliriz. Tekin Alp'e göre; *“kadının özgürlüğüne doğru yürüyüşte itici güçlerin en büyüğünü uygulayan okul olmuştur. Cumhuriyet Hükümeti karma okul sistemini kabul etmiştir. Kemalist döneminden 10,12 yaşlarına doğru birbirinden ayrılmaya başlayan kız ve erkek çocuklar, şimdi bu okullardan üniversiteye kadar aynı sıraya oturuyorlar. Kız ve erkek genç öğrenci, üniversite öğrenimlerini bir arada yaptılar ve asıl dikkate değer nokta şudur ki, Türk yüksek okullarında ve Türk Fakültelerinde ders gören gençler arasında kız öğrenci sayısı; Avrupa'nın birçok okulları ile fakültelerindeki kız öğrenciye oranla daha çoktur. Cumhuriyet Hükümeti ve devletin denetim ve etkisi altında bulunan ekonomik kurumlar, yükseköğretim bitirenlere görev vermek konusunda, özellikle kadın adayları özendirmeyi ve kadının özgürlüğünü gitgide daha çok arttırmayı hiçbir zaman savaştıklarıdır”⁸¹³.*

⁸¹¹Bkz. **İstatistik Göstergeler,1923-2009**,Türkiye İstatistik Kurumu Yay., Ankara 2010, s.s.73-74

⁸¹² **Ulus**, 18.02.1937, s.2.

⁸¹³ Tekin Alp, **Kemalizm**,Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul 1998,s.130.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kadınlara tanıdığı eğitim imkânlarından bir diğeri de yetişkinlere okuma-yazma öğreten mekteplerin açılmasıdır. Türkiye'de 1928 yılında Latin Harflerinin kabul edilmesi ile beraber bir okuma yazma seferberliği başlamıştır. Bu seferberlik sürecinde yetişkin kadın ve erkeklere okuma yazmanın öğretileceği yerler Millet Mektepleri olmuştur. 1928 yılında hazırlanan Millet Mektepleri Yönetmeliği, Milli Eğitim Bakanlığının önerisi değiştirilmiş sonrasında Bakanlar Kurulu tarafından 22 Eylül 1929 yılında kabul edilip, Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmıştır. Millet Mektepleri vasıtasıyla Türk kadınları okuma yazma öğrenmeye başlamışlardır. Böylece okula gidememiş ve okuma yazma öğrenememiş kadınlara yeni fırsatlar sunulmuştur. Kadınların okuma-yazma oranı 1927'de %4 iken 1935 yılında %10.5'e yükselmiştir⁸¹⁴. Bununla beraber Türk kadınları, Cumhuriyetin eğitim ve kültür politikalarının bir neticesi olarak kurulan yükseköğretim kurumlarında eğitim görme imkânına kavuşmuşlardır. 1923-24 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde 341 kız öğrenci eğitim almaktaydı. Zaman içerisinde yükseköğretimde eğitim gören kadın sayısı artmıştır. Bununla beraber yüksek öğretmen okullarında okuyanların sayısı da artmıştır⁸¹⁵. Cumhuriyetin diğer önemli eğitim ve kültür yuvası olan Halkevleri'nde de kadınlar eğitim imkânlarından faydalanmışlardır⁸¹⁶.

Türkiye kuruluşunun ilk yıllarından itibaren toplumun ihtiyaçlarına ve modern yaşayışa uygun eğitim-öğretim politikaları oluşturmuş, bu politika dahilinde kadınları, erkeklerle eşit kılma çabası içerisinde olmuştur. İlköğretimden yüksek öğretime kadar açılan yeni okullarda kadınlar eğitim imkânlarından istifade etmişlerdir. Bu sayede Türk kadınları çalışma ve toplum hayatında yer alabilmişlerdir. Ülkenin ortaya koyduğu değerler eğitim yoluyla kadınlara aktarılmış böylece sosyalizasyonu sağlanabilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kadının eğitimi onu iyi bir anne, vatandaş ve meslek sahibi kişi kılmak üzere tasarlanmıştır. Laik, eşitlikçi, çağdaş değerler eğitimin esasları olarak kabul edilmiş ve bu esaslar dahilinde kadınlar özgürleşip, ilerleyebilmişlerdir.

⁸¹⁴ Mustafa Albayrak, "Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları(1928-35)", **TC. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S.29, C.X, Temmuz 1994, s.s.471-483.

⁸¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Müjgan Cunbur, "Atatürk Dönemi'nde Kadın Eğitimi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S.23, C.VIII, Mart 1992, s.s.259-272.

⁸¹⁶ Halkevleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Yavuz Özdemir, Elif Aktaş, "Halkevleri(1932'den 1951'e)", **A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 45, Erzurum 2011, s.s.235-262.

8.3.Çalışma Hayatında Kadın

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kadınlar, çalışma hayatının birer parçası olmuşlardır. Bu durum Osmanlı'dan devralınan ekonomik yapı ile ilintilidir. Ahmet Makal'ın ifade ettiği gibi; *“Osmanlı imparatorluğu ile Cumhuriyet Türkiye arasında, birçok açıdan olduğu gibi kadının çalışma hayatındaki yeri açısından da süreklilikler ve geçişlilikler mevcuttur”*⁸¹⁷.

Osmanlı'da kadınlar sınırlı ekonomik faaliyetler içerisinde belli bir konuma sahiplerdi. Kadınlar köy hayatının içinde daha çok tarım faaliyetlerinde çalışmaktaydılar. Bununla birlikte kadınlar evde kurulmuş küçük atölyelerde halıcılık mesleğini icra etmekte ve özellikle de kırsal kesimde gıda üretiminde çalışmaktaydılar. 19. Yüzyılda kadınlar ve çocuklar, ipek, ipik, kibrit fabrikalarında ücretli olarak çalışmışlardır. İmparatorluğun son dönemlerde sürekli büyük savaşların içerisinde olmasıyla erkeğin cepheden cepheye koşmuş ve erkeğin bıraktığı iş kollarına kadınlar sahiplenmek zorunda kalmışlardır⁸¹⁸.

*“Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyıl sonları, 20. yüzyıl başları itibariyle kadının çalışma yaşamındaki yeri, küçümsenemeyecek bir düzeydedir. Bu yer, genel çizgileriyle ve belirli bir zaman aralığıyla Batı ülkeleri deneyimine koşut özellikler göstermektedir. Bununla birlikte, Batı ülkelerinde tetrici bir biçimde kadın çalışanları koruyucu sosyal politika önlemleri alınmışken, imparatorlukta bu önlemler mevcut değildir. Tüm ücretliler itibariyle aşağı yukarı hiçbir sosyal politika önleminin olmadığı bir toplumda, salt kadınları koruyucu önlemlerin bulunmaması da şaşırtıcı değildir. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kadın işçiler ile çalışma koşulları, Cumhuriyetin özellikle ilk dönemlerinde de benzer koşullarda devam edecektir”*⁸¹⁹.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan ekonomik yapıya baktığımızda gelişmiş sanayi kollarının olmadığını ve buna bağlı sektörlerde çalışan işçi sınıfının bulunmadığını söyleyebiliriz. Sanayileşmede gecikmiş bir ekonomik düzeni devralan yeni rejimin en önemli hedeflerinden bir tanesi sanayileşmeyi hızlandırmaktı. Yeni fabrikaların açılması ile topluma yeni iş kapıları açıldı. Bu süreçte kadınlar, yeni iş

⁸¹⁷ Ahmet Makal, “Türkiye’de Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Emeği”, **Çalışma ve Toplum**, 2010/2, s.21.

⁸¹⁸ **A.g.e.**,s.s.13-39.

⁸¹⁹ **A.g.e.**, s.21.

kollarında çalışmaya başladılar. Türkiye’de daha çok tarım ve hizmet sektöründe çalışan kadınlar artık kamu ve sanayi sektörlerinde yer aldılar.

Teşviki Sanayi Kanunu kapsamına giren kuruluşlardaki kadın işçi oranları ve 1927 Sanayi Sayımında yer alan kadın işçi sayıları konusunda araştırma yapmış olan Ahmet Makal’a göre; her dört işçiden biri “kadın-kızıdır”⁸²⁰. Fabrikalarda çalışan kadın ve küçük kız sayısının çokluğu erkek emeği kadar kadın emeğinin de ülke ekonomisinde önemli bir yere sahip olduğunun göstergesidir.

Kadınların fabrikalarda çalışması ile beraber yeni sorunlar veya yeni konular gündeme gelmeye başlamıştır. Sosyal politikalar bakımından yetersizliklerin yaşandığı ve bu tür politikaların geliştirilmeye başlandığı Erken Cumhuriyet döneminin yüz yüze kaldığı meselelerden bir tanesi de çalışma hayatı ile ilgiliydi. İşçi hakları, güvenliği, ücret ve çalışma saatleri gibi konuların yasal düzenin temsilcisi olan hükümet tarafından belirli yasal esaslara göre düzenlenmesi gerekmektedir. Kadınların çalışma hayatı ile ilgili olarak ortaya çıkan meseleler daha çok çalışma süresinin uzunluğu, gece mesai ve çocuk sahibi olanların çocuk bakımına dair kuruluşların olmaması ile ilgiliydi.

Kadınların çalışma hayatı ile ilgili bir takım sosyal hakları Umumi Hıfzıssıhha Kanunu⁸²¹ ile desteklenmiştir. 1930 yılında çıkarılacak olan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nun gerekçesi şu şekilde ifade olunmuştur:

“Yedinci fasıl işçiler hıfzıssıhhasına müteallik mevadî ihtiva etmektedir. Bu fasılda çocuklarla, kadınların ve ailelerinin işçi ve amelenin sıhhatlerinin muhafazası ve kaza sebebiyle düşer olacakları maddî zararlar ve hastalıkların tedavisi derpiş olunmuştur. Bizde maalesef şimdiye kadar işçinin sıhhati ve hayatı daima ve her yerde ihmal edilmiş ve bunlar kadın çocuk ve hatta kâhil bir sürü sai erbabın hayatı ve sıhhati pahasına üç beş kuruş kazanç peşinde koşan bir takım adamların elinde birer esir gibi istihdam edilmişlerdir. Memleketimizin sanayi hayatında buna dair her gün birçok misaller bulunabilir. Çalışan kol olmak itibari ile herhalde daha iyi bir nasibe malik olması lazım gelen bu zavallı insanların mukadderatını ıslah etmek

⁸²⁰ A.g.e.,s.22.

⁸²¹ Umumi Hıfzıssıhha Kanunu için bkz. TC. Resmi Gazete, S.1489, 6 Mayıs 1930.

ve bunların sıhhatini, hayatını, istikbalini korumak devlet için en mühim bir vazifedir”⁸²².

Kadınların iş hayatına dair yapılan yeni düzenlemelerden bir tanesi olan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nun 155. Maddesinde kadınların çalışma koşulları ile ilgili şu ifadeler yer almaktadır:

“Kendisi ve çocuğunun sıhhati için bir zarar husule getirmeyeceği bir tabip tarafından tahriren tasdik edilmedikçe kadınların doğumlarından mukaddeten üç hafta ve doğurmasını müteakip yine üç hafta zarfında fabrika, imalathane ve umumî ve hususî müesseselerde çalışması ve çalıştırılması memnudur”⁸²³. Böyle bir düzenleme ülkenin sağlık, nüfus ve çalışma düzeni için olumlu bir gelişmedir. Aynı kanunun 7. bölümü “İşçiler Hıfzıssıhhası” ile ilgilidir. Bu bölümde kız çocukları ve kadınların çalışma şartları ile ilgili çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. On iki yaşından aşağı kız ve erkek çocukların çalıştırılması yasaklanmış, on iki ile on altı arasında bulunan kız ve erkek çocukların günde sekiz saatten fazla çalıştırılmayacağı kanunda yer alan maddelerdir. Kanunun 177. Maddesi ise şöyledir:

“Gebe kadınlar doğumlarından evvel üç ay zarfında çocuğunun ve kendisinin sıhhatine zarar veren ağır hizmetlerde kullanılamaz. Doğurduktan sonra 155. maddede tayin edilen muayyen müddet istirahatını müteakip işe başlayan emzikli kadınlara ilk altı ay zarfında çocuğunu emzirmek üzere mesai zamanlarında yarımşar saatlik iki fasıla verilir”⁸²⁴. Söz konusu madde ile hamile kadınların çalışma süresi, doğum ve süt izni konularında belirli esaslar ortaya konulmuştur. Cumhuriyet Halk Fırkası, gerek rejimi güçlendirmek gerek sosyal politikalar üretmek adına işçilerle ilgili meseleleri gündemlerine almışlardı. Cumhuriyet Halk Fırkası’nın 1931 yılında yayınladığı parti program ve nizamnamesinde “içtimai hayat ve umumi sıhhat” ile ilgili olan bölümde kadın işçilerle ilgili olan ibare şöyleydi: “Fırka çocuk hayatıyla sureti mahsusada alakadardır. Doğumevlerinin arttırılmasına çalışacaktır. Amele mıntıklarında kadın işçilerin çalıştıkları esnada çocuklarına bakacak müesseseler yaptırılmasına ve bunların arttırılmasına devam olunacaktır”⁸²⁵. Bu ibare ile Cumhuriyet Halk Fırkası, kadınların çalışma koşullarının düzenlenmesini

⁸²²“Umumi Hıfzıssıhha Kanunu Esbabı Mucibe Lâyihası”, **TBMM ZC.**, D.3, C.18,s.4

⁸²³ Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Kanun Numarası:1593, Kabul Tarihi:24/4/1930,**TC. Resmi Gazete**, S.1489, 6 Mayıs 1930, s.8903.

⁸²⁴ **A.g.e.**

⁸²⁵ **C.H.F. Nizamnamesi ve Programı**, TBMM. Matbaası, 1931 Ankara, s.37.

programına alarak kadın hayatını geliştirme konusunda sorumluluk yüklenmiştir. Parti, çocuklu annelerin rahatça çalışabilmesi için çocuk kreşlerini yaygınlaştırmak istemiştir. Hâlihazırda Belediyeler bu hizmeti vermek için çaba göstermekteydi. Cumhuriyet gazetesinde yer alan habere göre; 1929 yılında İstanbul vali vekili Muhittin Bey, İstanbul'un en fakir muhitlerinde yaşayan fakir ve çalışmak zorunda kalan kadınlarının çocuklarının bakılması için bir çocuk bakım yurdu açmaya karar verdiklerini açıklamıştı. Zincirlikuyu'da Cedit Ali Paşa medresesi bu yuva için tahsis edilmiş bir yer idi. Kadınlar buraya çocuklarını gündüz bırakıp işe gidebilecek iş dönüşünde teslim alacaklardı. Bu çocuk bakım yurduna sütineler, hasta bakıcılar ve bir de çocuk hastalıklarında bilgili olan bir doktor da bulunacaktı⁸²⁶.

8 Haziran 1936 yılında kabul edilen İş Kanunu⁸²⁷ kadınların çalışma hayatına dair bir takım düzenlemeler getirmiştir. 1936 İş Kanunu'nda çalışan kadınlarla ilgili olan maddeler şunlardır:

“Madde 49: Maden ocakları işleri, kablo döşenmesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altında veya su altında çalışılacak işlerde, 18 yaşını doldurmamış erkek çocukların veya istisnasız her yaştaki kız ve kadınların çalıştırılmaları yasaktır.

Madde 50: I. Sanayiye ait işlerde 18 yaşı doldurmamış erkek çocuklarla her yaştaki kız ve kadınların çalıştırılmaları yasaktır.

II. Bu kanun mer'iyete girmesinden itibaren dört yıl müddetle, sosyal ve ekonomik bakımdan görülecek lüzuma dayanarak, İktisat Vekâleti, bazı sanayi işlerinde, istisnai ve muvakkat mahiyette olmak üzere, 16'dan yukarı yaştaki kız ve erkek çocuklarla daha büyük kadın işçilerin gece çalıştırılmalarına izin verebilir.

Bu takdirde işçi kadınların veya kız ve erkek çocukların ne gibi şartlar altında ve ne yolda gece çalıştırılabileceklerinin tayin ve tespiti de aynı Vekâlete aittir.

III. Bir İşyerinde önceden tahmin edilmeyen veya önüne geçilemeyen ve muayyen vakitlerde vuku bulmak mahiyetini göstermeyen bir arızanın çıkması gibi

⁸²⁶ Bir Çocuk Bakım Yurdu Açılacak, **Cumhuriyet**, 5 Haziran 1929, s.2.

⁸²⁷ 3008 Numaralı İş Kanunu için Bkz. **TC. Resmi Gazete**, S.3330, 15 Haziran 1936, s.s.6621-6644.

mücbir sebeplerin hudûsu takdirinde I numaralı fıkradaki gece çalışma yasağı, 16 dan yukarı yaştaki kız ve erkek çocuklarla daha büyük kadın işçiler hakkında, o hadiseye münhasır olmak üzere varid olmayabilir. Şu kadar ki böyle bir hadisenin zuhurunda, işveren, bu hadisenin mahiyetini, başlama ve bitme anlarını, 24 saat içinde, mahalli hükümetin alâkadar makamına bildirmeye mecburdur.

Madde 51: Her işveren, işyerinde çalıştırdığı işçilerden:

a.12-16 yaşlar arasındaki çocukların;

b.16 dan yukarı ve 18 yaşı henüz doldurmamış çocukların;

c.18 yaşı doldurmuş ve daha büyük yaştaki kadın işçilerin;

ç.18 yaşı doldurmuş ve daha büyük yaştaki erkek işçilerin ayrı ayrı cetvellerini yapmaya ve bu cetvellerde işçilerden her birinin isimleri ile doğum tarihlerini, her gün işe başlama ve bitirme saatlerini, dinlenme zamanlarını, emzikli kadınlar için çocuk emzirme zamanlarını, gebe kadınların vaziyetlerini kaydetmeye ve hükümetin alakadar makamınca vuku bulacak her isteyişte bu cetvelleri ibraz etmeye mecburdur”⁸²⁸.

1936 İş Kanunu ile kadınların çalışma zamanları, mesai süreleri ve çalıştırılmaması gereken iş kolları ile ilgili düzenlemeler yapıldı. Bu tür yasal gelişmeler ülkenin sosyal politikalar geliştirmesi açısından önemlidir.

Türkiye’de kadınların sanayi sektöründe çalışma koşulları düzenlenmeden önce kadınlar için yeni sayılacak bir iş sektörü olan kamu sektöründe çalışma izni 1926 yılında verilmişti. Türkiye’de kadınların devlet dairelerinde memur olarak çalışmasına olanak veren kanunun Memurun Kanunu’dur. 18 Mart 1926 yılında kabul edilen 788 numaralı Memurin Kanunu’nda⁸²⁹ kadınların, memur ve müstahdem olabilecekleri hükmü yer almıştır. Yasaya göre; “Kadınların memur ve müstahdem olmaları caizdir. Ne gibi memuriyet ve hizmetlerde istihdam edilecekleri her vekâletin memurlarına ait kanunlarında tespit olunur”⁸³⁰. Ayrıca bu kanunla çalışan kadınlara, çocuklarının eğitimi ile ilgili kolaylıklar da sağlanmıştır. Kamu kuruluşları iş imkânı açısından kadınlar için yeni bir kapı olsa da Cumhuriyetin ilk yıllarında

⁸²⁸ 3008 Numaralı İş Kanunu için Bkz. **TC. Resmi Gazete**, S.3330, 15 Haziran 1936, s.s.6621-6644.

⁸²⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, D.II, İçtima Senesi III, C.23, Kanun No:788, TBMM matbaası, s.136.

⁸³⁰ Kanun için Bkz. **Resmi Ceride**, S.336, 31 Mart 1926.

erkek memur sayısı, kadınlara oranla oldukça daha yüksektir. Kamu görevlerinde erkeklerin egemenliği kadınlara oranla yüksek olsa da süreç içerisinde kadınlar kamu kurumlarına girmeyi başarabilmişlerdir. Kamu görevliliği erkek hegemonyasına dayalıydı. Kadınlar bu hegemonyayı kırma çabası içerisinde girmekten de geri kalmadılar. Devlet kurumlarındaki varlıklarını güçlendirme çabası içerisinde olan kadınlar, kamu görevliliği yapma konusunda erkeklerle eşit yetiye sahip olduklarını dile getirmekten çekinmemişlerdi.

1933 yılında memur kadınların çalışma hayatı ile ilgili bir sorun gündeme gelmiştir. *Vakit Gazetesi*'nde "Daktilo Hanımlar- Vazifelerinin Erkek Memurlara Gördürülmesi Düşünüyor" başlığı ile bir habere yer verilmişti. Habere göre; hükümet bütçe tasarrufu için böyle bir karar alma düşüncesindeydi. Hükümet resmi dairelerde çalışan daktilocu kadınların, işleri kadrolu memurlara devretmesi, mevcut memurların daktiloyu öğrenmesi gerektiğini aktarmıştı⁸³¹. Bu durum karşısında bu mesleği icra eden bayanlar büyük bir tepki vermiş ve gazetelere açıklamalar yapmışlardı. Bu mesleği icra eden kadınlar, bu duyum karşısında "erkeklerle imtihana hazırız, biz de aile geçindiriyoruz"⁸³² gibi ifadeler kullanıp, tepki vermişlerdi. *Vakit* gazetesi bu mesleği icra eden hanımlara konu ile ilgili fikirleri sorulduğunda hanımların kullandıkları ifadeler ilgi çekiciydi. "Bu haberi ben de sabahleyin (*Vakit*) te okudum. Doğrusu hayret ettim. Niçin daktilolar çıkarılıyor? Bütün memurlar imtihan edilsin, işe yaramayanlar çıkarılsınlar. Zira bizler yalnız daktiloluk değil memurluk ta yapıyoruz. Çünkü bir hanım bir daireye daktilo olabilmek için hiç olmazsa orta tahsilini bitirmesi lazımdır. Şimdiye kadar bize erkek memurların işi verilmediyse kıskançlıktan bizim çabuk terakki etmemizden korktuklarındandır. Düşünün Türkiye'de binlerce daktilo var. Bunları bir günde kolundan tutup atmak doğru olur mu, bunların aileleri ne olacak?"

*Aile geçindirmek yalnız erkeklere vergi değil ya... Çoğumuz ailemize bakmak için çalışıyoruz. Keyfimiz için değil... Yoksa hali vakti yerinde hanımlar gibi biz de evimizde işimiz, gücümüzle uğraşmayı çok isteriz ...*⁸³³

⁸³¹ "Daktilo Hanımlar- Vazifelerinin Erkek Memurlara Gördürülmesi Düşünüyor", *Vakit*, 26 Birinci Kanun 1933, s.1.

⁸³² "Daktilo Hanımların Evlerine İadesi Tasavvuru", 27 Birinci Kanun 1933, *Vakit*, s.s.1-10.

⁸³³ **A.g.e.**

Kadınların 1933 yılına gelindiğinde kendi haklarını arama konusunda cesaretlendiklerini görmekteyiz. Kadının çalışma hayatında kendini gösterebilmesi ve mevkiini koruyabilmesinde, siyasal hak ediniminin de etkisi büyüktür. Yasal haklarla desteklenen kadınlar, çalışma hayatında hakkını koruyabilme, söz söyleyebilme yetisini kendilerinde bulabilmişlerdir. Kadınların çalışma hayatında yer edinme mücadelesine ve cesaretine rağmen onların çalışma hayatına entegrasyonunda geleneksel kalıpların yıkılması çok ta kolay olmamıştır. Kadının çalışma hayatına atılması toplumun bazı kesimlerinin tepkisine neden olmuştur. Kadının çalışma hayatının içerisinde olması, erkekle eşit koşullarda çalışması, aile ve ülke ekonomisine bu yolla katkı sağlaması olumlu karşılandığı gibi belli kesimler tarafından da olumsuz karşılanmıştır. Bazı mesleklerin erkeklere özgü olduğu, kadının bu tür mesleklere girmesi ile erkekliğe özendiği, kadının çalışma hayatına girmesi ile aile içindeki vazifelerini yapamayacağı gibi fikirler ile kamuoyunu etkilemeye çalışanlar da oldu. Kadınların siyasal haklarını kazandıkları 1930'lu yıllardan itibaren kadınların çalışma hayatında daha da etkin olduğunu ve daha önce hiç çalışmadıkları iş kollarında çalıştıklarını ifade edebiliriz. Kadınların toplumsal ve siyasal hayata katılımının arttığı bu dönemde kamuoyu, kadının çalışma hayatını tartışmakta ve bu konuyla ilgilenmekteydi. Kadınların 1930'lu yıllarda fark atarak çalışma hayatında kendilerini gösterdikleri, kadının modernizasyonunun sağlanmaya çalışıldığı dönemde konuya muhalif olanlar fikirlerini gazetelerde açıklamaktan çekinmediler. Kadınların mebusluk, polislik gibi meslekleri icra etmesinden oldukça rahatsız olan kimseler gazetelere demeçler verdiklerinde yine tepkileri ilk önce kadınlardan aldılar.

Kadınların polislik mesleğine girişi bu dönemde bazı çevrelerce eleştirilmişti. Kadının bu mesleği icra etmesini uygun görmeyenler meseleyi erkekliğe özenmek, eline silah almak, kadınlık vazifelerini yitirmek bakımından ele almışlardı. Hatta kadınların erkeklere ait mesleklere atılmasıyla erkeklerin işlerinden olacakları bile düşünülmekteydi. Efzaiş Suat Hanım, kadınların siyasal hak kazanımı ile ilgili Kadın Birliği'nde konferans verirken kadın polis meselesi ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştı: *“Birçok sui tefehhüm ve dedikoduya maruz kalan kadın polis meselesinin hakiki manası üzerine bilhassa nazarı dikkatinizi celbederim. Kadın polis zannedildiği gibi kasatura, revolver gibi hiçbir aleti cariha taşımayacak, müsademelere karışmayacak, sarhoşluk hadiselerinde bazı kuvveti göstermeyecek,*

yalnız zaafa kapılan kadınlara doğru yolu gösterecek, kimsesizlerin hamisi olacak, sokak çocuklarının hayatını teftiş ile onlara bir ana gibi rehberlik edecek, böylelikle umumi ahlaki vikaye ederken gizli hastalıkların önüne geçmiş olacaktır”⁸³⁴.

Yabancı basın Türk kadınının geçirdiği değişimi dikkat ile takip etmekte ve bu konuya yer vermektedir. Sheffield Daily Telegraph, 2 Eylül 1927 yılında “The Turkish Woman” atılmıştı. Gazeteye göre, Türk kadınları artık birçok meslek dalında çalışmaktaydı. Bununla birlikte ülkede feminist hareketin başladığından bahsetmekteydi. Avrupalı kadınlar hak kazanımları konusunda kendilerini kanıtlamışlardı. Türk kadınlarının bu konuda Avrupalı kız kardeşlerinden geri kalmayacağı ve yakında Türk kadınlarının hükümette yer alacağından bahsedilmişti⁸³⁵. Nitekim de öyle oldu. Türk kadınlarının 1930 yılında Belediye seçimlerinde, 1933’te muhtar, 1934’te mebus seçme ve seçilme hakkını elde etmesi ile kadına siyaset sahası açılmıştı. Kadınların siyasal hak edinimleri ve bu sahada iş sahibi olmalarını hoş karşılamayanlar konuları farklı açılardan ele aldılar.

Cumhuriyet Döneminin ilk çocuk doktorlarından biri olan Dr. Kadri Raşit (Anday) kadınlık ve kadınların intihap hakları ile ilgili 1930 yılına Türk Ocağında verdiği konferansta şunu söylemiştir: “*Şimdi bir mesele var. Kadınlara intihap hakkı veriyoruz. Bu onlara umumi işlere karışmak cesaretini fazlaca verecektir. Ve binnetice halaskâr vaziyetini kaybedecektir. Avrupa, çocukların kurtarılması için mühim servet ve teşkilata maliktir. Hâlbuki bizim yoktur. Bu gayet nazik bir noktadır. Bence kadının en güzel vazifesi kendi aile ocağındadır. Bu aile ocağına bağlanma vaziyetini hareketini takviye etmek icap eder. Esasen mesela Fransa, İtalya, Almanya gibi Avrupa’nın müterakki memleketlerinde de kadınların aile ocağında kalması esası gözetilmiş, tercih edilmiştir*”⁸³⁶. Dr. Kadri Raşit, ülkedeki çocuk ölüm oranlarının daha çok meme çağında gerçekleştiğini, kadınların çalışma hayatına atılması ile çocuklarını anne sütünden mahrum ederek hastalık ve ölümlerine vesile olabileceğini anlatmış kadının çalışma hayatındansa aile hayatındaki vazifelerini yerine getirmesini uygun görmüştür. Türkiye’de söz konusu dönemde çocuk himaye teşekküllerinin azlığı bir gerçektir. Ancak Dr. Kadri Raşit’in salt çocuk hayatını

⁸³⁴ “Erkekler, Müsterih olunuz! Kadınlar İşlerinizi Ellerinizden Almayacaklar?”, **Vakit**, 1 Nisan 1930,s.4.

⁸³⁵ “The Turkish Woman”, **Sheffield Daily Telegraph**, 2 September 1927, p.6.

⁸³⁶ “Kadınların Yeri Siyaset Sahası Değil, Aile Ocağıdır”, **Vakit**, 18 Nisan 1930, s.3.

gerekçe göstererek kadının çalışma hayatında yer almasını istememesi ve bu fikri yaymaya çalışmasının gerçekliğe uygunluğu tartışılmalıdır!

1930 yılında Vakit Gazetesi'nin düzenlediği bir ankette çeşitli kişilere “kadınların belediye işlerinde söz sahibi olmaları, bu mümkün olunca yapılmasını düşündükleri işler, hâkimlikleri, mebuslukları hakkındaki fikirleri nelerdir?”⁸³⁷ gibi sorular sorulmuştu. Hüseyin Rahmi Bey kadınların toplumsal hayata atılışı ve meslek sahibi olmaları ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştı: “Yalnız şeklen erkeğe yaklaşmak değil, bu son devirde ricale mahsus mesleklere de atıldı. Avukatlığa, mübaşirliğe, polisliğe, şoförlüğe, pehlivanlığa kadar kalkıştı.

Kadın, erkeğe mahkûm olmak için yaratılmış olduğunu unutuyor. Çocuk havzası süt hazinesi anadadır. Dokuz ay cisminin içinde bir cisim taşımaya doğurma sancılarını geçirdikten sonra uzun müddet kaynaktan yavruyu emzirmeye mahkûmdur. Kadına nispetle hilkatın erkeğe ne kadar bariz bir mümtaziyet vermiş olduğunu inkâr kabil mi? Baba olmaya özenen analar geçemedikleri tabiat sınırı önünde sinirleniyorlar.

Nihayet intihap işlerine karışmak bayrağını açtı. Mutlaka güzel, kıyafetleri şık olanları seçecektir. Zayıf iradeli bazı kocaların elinden hayat ve idare direksiyonunu alırlar. Kadına teslimi nefsededen erkeğin akıbeti gülünç ve ekseriya feci olur”⁸³⁸. Görünen o ki Hüseyin Rahmi, erkeği kadından üstün görmekte ve bazı meslek dallarını erkeğe özgü bulmaktaydı. Onun yaklaşımına göre kadının görevi annelikle sınırlıdır. Özellikle de 1930 yılında bu tür fikirler ortalığı kızıştırmıştı. Bu meselelerin ortaya atıldığı dönemde Vakit Gazetesi, Efzayiş Suat Hanım'ın konuşmasından bir kesite yer vermişti. “Erkekler, müsterih olunuz! Kadınlar İşlerinizi Ellerinizden Almayacaklar?”⁸³⁹ diyen Suat Hanım bir açıklama yapmıştı. Ona göre; kadınlar erkekler gibi cemiyeti teşkil eden bir ortaktı. Bu ortaklıkta kadın, iş hayatında erkeğin de ortağı ve yardımcısı olacak ve kadınlık vazifelerinden bir şey kaybetmeyecek veya erkeklığe özenmeyecekti.

1930 yılında gazeteler hem kadınların yasal hak kazanımı ile ilgili yazılara hem de çalışma hayatında önemli mevkilere gelen Türk kadınlarına dair haberlere

⁸³⁷ “Belediyecilik, Hâkimlik, Mebusluk Bahsinde Kadınlar”, **Vakit**, 2 Nisan 1930, s.1.

⁸³⁸ “Kadın Erkeğe Mağlûp Olmak İçin Yaratılmıştır”, **Vakit**, 4 Nisan 1930, s.1.

⁸³⁹ “Erkekler, müsterih olunuz! Kadınlar İşlerinizi Ellerinizden Almayacaklar?”, **Vakit**, 1 Nisan 1930, s.4.

yer vermekteydiler. Örneğin Türkiye'nin ilk kadın hâkimi olma şerefine layık olan Nezahat Hanım'dan bahsetmekteydi⁸⁴⁰. Hukuk Fakültesi'nden mezun olan Nezahat Hanım, Ankara âza mülazimliğine, Beyhan Hanım⁸⁴¹ ise İstanbul asliye aza mülazimliğine tayin edilmişlerdi. Dönemin gazetesinde yer alan bilgiye göre bu iki isim Türkiye'nin ilk kadın hâkimleri idi. Bu dönemde Türkiye'nin dışında kadın hâkime sahip olan tek devlet ise Almanya idi⁸⁴². Vakit Gazetesi'nce Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt'a hukuk fakültesini bitiren kadınların hâkimlik yapıp yapamayacağı ve kadınların siyasi ve teşrii hayatta katılması konusunda soru sorulmuştu. Bozkurt, hukuk fakültesini bitiren kadınların hâkimlik yapma hakkının bulunduğunu ve kadınların siyasal hayata katılımlarını desteklediğini söylemiştir⁸⁴³. Kadınların meslek hayatlarında iyi mevkilere gelmesi görüldüğü üzere bazı kimseler tarafından da olumlu karşılanmakta ve destek verilmekteydi. Gazeteler sıklıkla kadının meslek hayatındaki yeri ile ilgili haberlere yer vermekteydi. İlginç örneklerden bir tanesi berberlik mesleği ile ilgili idi. Berberler Cemiyeti tarafından 1930 yılında İstanbul'da Beyoğlu'nda berberler mektebi açıldığı haber edilmişti. İlk kez kadın talebe alınmıştı. Fakat 3 aylık eğitimden sonra bu mektebin kapanmıştı⁸⁴⁴.

Gazetelerde: *“Kadınlar her işe giriyorlar. Kadın simitçiden, kadın gazete satıcısından sonra kadın salepçiler de görülmeye başlamıştır. Resmimizde bir kadın salepçi sütlü salep dolu güğümü, fincanları ile sokakta dolaşırken görünüyor”*⁸⁴⁵ şeklinde haberlere rastlamak mümkündür. Gazeteler Türk kadınının mesleki ilerlemesini takip etmekte ve önemsemekteydiler. Cumhuriyet Gazetesi, 14 Ağustos 1929 yılındaki nüshasında “Yeni Türk Kadını” başlığı ile yer alan yazıda Avrupalıların, Türk Kadınının çalışma hayatına olan bakış açısını ele almış ve Türk kadınının gerçekteki mesleki yaşantısı hakkında açıklama yapmıştır. Bir İngiliz muharriri olan Rosita Forbes Daily Telegraph gazetesinde Türk inkılâbında Türk kadınının icra ettiği rolü ile ilgili bir makale yazmıştı. Ona göre; Türk kadını, ilerleme açısından Batıyla aynı sırada olmak isteyen Mustafa Kemal'in davetiyle peçeyi atmış ve bunun üzerinden on yıl geçmişti. Türk ailesinde biçimsel olarak büyük değişimler olmuştu. Aile üyelerinin giyim, kuşam ve davranış tarzlarında

⁸⁴⁰ “İlk Kadın Hâkim”, **Akşam**, 4 Nisan 1930, s.2

⁸⁴¹ “İlk Hâkim Hanım”, **Vakit**,30 Nisan 1930, ,s.1.

⁸⁴² “İlk Kadın Hakimler”, **Akşam**, 30 Nisan 1930,s.1.

⁸⁴³ “Adliye Vekilimiz Vakit'e Beyanatta bulundu- Hanımlarımız Yeni Bir Kanuna İhtiyaç Olmadan Hâkimlik Edecekler-Ceza Mahkemeleri Usulünde Tadilat”, **Vakit**,2 Nisan 1930,s.1.

⁸⁴⁴ “Yarıda Kalan Bir İş-Berberler Mektebi Kapandı”, **Vakit**, 2 Nisan 1930, s.3.

⁸⁴⁵ “Kadın Salepçi”, 3 Kânun-ı Sâni 193,**Akşam**, s.3

değişimler vardı. Kadınlar, ilerleme için kendilerine bahşedilen haklardan dolayı Mustafa kemal'e karşı derin bir minnet ve şükran duymaktaydılar. Yeni Türkiye'nin hedef ve emeli tahsildi. Ona göre; Türk kadınların çoğu Darülfünun'u başarılarının son gayesi olarak görmekteydiler. Ülkede tahsil görmüş kadınlar zaman içerisinde iş bulamayan sınıfın bir üyesi olmaktadır. Darülfünunu bitiren kadınlar zeki ve çalışkandı ancak yaratıcı ve orijinal değillerdi. Bunların yaşlıları ev kızı olduğundan ve bedensel açıdan yetersiz sayıldığından iktisadi hayatta katılmaları zordu. Genç kızlar ise yeni okullarda hıfzıssıhha ve jimnastik öğrendikleri için daha mukavemet sahibidirler. Ancak bu kızların zihniyetleri mücadeleciler değildi. Ancak yeni yaşam koşullarında kadınlar çalışmak, iktisadi hayata katılmak ve aile geçimine katkı sağlamak zorundaydı. Yine İngiliz yazar Rosita Forbes Türk Kadınının çalışma kolları için şu ifadeleri kullanmıştı: "Hâlihazırda hayatta kadınlara çok az kapı açıktır. Kadınların ne belediye nede siyasi intihabatta rey hakları yoktur. Birkaç gazeteci, Ankara'da bir hukukşinas ve bir sıhhiye müfettişi müstesna olarak kadınlara açık olan işler daktilo ve kâtiplik gibi vazifelerdir. Kadın iş âlemine henüz kabul edilmemiştir. Siyaset kadar alakadar olmuyor. En kolay bulunduğu şey muallim olmaktır. İrfan için ihtiras beslediğinden hukuk ve tıp tahsil etmeyen kızlar ileride profesör olma emelini takip ediyorlar." Cumhuriyet Gazetesi'nde Rosita Forbes'in görüşlerine yer verilmişti. Gazete'de Forbes'in görüşlerine yer verildikten sonra onun kadınların çalışma hayatına dair görüşlerinin gerçeği yansıtmadığını ifade edilmişti. Gazetede yer alan yazının devamında şu ifadeler kullanılmıştı: "*Mis Rosita Forbes, henüz esaretten kurtulmuş olan Türk kadını için, siyasi haklardan başka her türlü hakların verilmiş olduğunu ve Türk kadınlarının pek az zaman zarfında memur, Sa'natkâr, avukat, doktor, dışçı hülasa her şey olduklarını bilmiyor*"⁸⁴⁶.

Türk kadınının iş hayatında yer almasıyla beraber ilgi bu meseleye çekilmiş ve bu konuyu dönemin gazeteleri sıklıkla ele almıştır. Örneğin Vakit Gazetesi, 1929 yılında konu ile ilgili bir anket düzenlemiş ve ilgili çeşitli meslekler mensup fikirleri sorulmuştu. "İş Hayatında Kadın" başlığı ile konuya yer veren Vakit Gazetesi, yaptığı ankette kişilere; "İş hayatına ne zaman, nasıl, niçin girdiniz? İş hayatından memnun musunuz? Kadınların iş hayatına intisap zaruretlerini nasıl telakki

⁸⁴⁶ Yeni Türk Kadını, **Cumhuriyet**, 14 Ağustos 1929, s.1.

ediyorsunuz? Kadınlık için istediğiniz istikbal? Müsavatı hukuk ve siyasi haklar hakkındaki intibalarınız?” gibi sorular yöneltmişti⁸⁴⁷.

Türk Devrimi ile beraber Türk kadını, toplumsal hayatta yer bulmaya başladı. Kadınlar çeşitli alanlarda meslek hayatına atılmaya başladılar. Türk Devrimi ile kadının çalışma hayatına katılması sağlanıyor diğer yandan toplumda, kadının meslekteki yeterliliğine dair güven algısı yaratılmaya çalışılıyordu. Toplumun bazı kesimlerinde, kadının çalışma hayatında mesleki bilgi ve beceri açısından yetersiz olduğuna dair bir kanı bulunmaktaydı. Bu yanlış kanının düzeltilmesi için bazı gazetelerde çeşitli meslek dallarında çalışan kadınlar ile ilgili yazılara yer verilmekteydi. Akşam Gazetesi yazarlarından olan Hikmet Feridun, çeşitli alanlarda çalışan Türk kadınları ile röportaj yaparak kadınların meslek hayatlarındaki başarılarına ve toplum hayatındaki katkılarını anlatmaktaydı. Hikmet Feridun, bir kadın mühendisle yaptığı röportajda bazı erkeklerin, duydukları güvensizlikten dolayı kadın avukat ve doktorlara gitmediğini anlatmaktaydı⁸⁴⁸. 4 Teşrin-i Evvel 1926 yılında Cumhuriyet Gazetesi'nin bir sayısında “Bir Kadın Doktorumuz Amerika’da İkmali Tahsil Ederek Döndü” başlığı ile yaptığı haberde bir Türk kadının eğitim ve iş hayatındaki başarısına yer verilmekteydi. Amerika’da tıp eğitimi alan ve daha sonra Fransa’da bu konuda çeşitli eğitimler alan Fatma Reşid Hanım’ın bundan sonra Türkiye’de hizmet vereceği anlatılmaktaydı⁸⁴⁹. Feridun’un, bir bayan mühendisle yaptığı röportajda kadınların da erkeklerin çalıştığı işlerde çalışabileceği, bilgi ve becerilerine güvenilebileceği topluma anlatılmıştı. Nihayetinde eğitilmiş ve meslek sahibi olan kadınların başarısı, Türk Devrimi’nin başarısının bir yansıması demektir. Diğer bir röportaj bayan doktorla yapılmıştı. “Muallim Oluyorken... 26 Yaşında, 500 Ameliyat Yapmış Kadın Operatör, Rasim Kızı Suat Hanım Operatörlüğe Nasıl ve Neden Heves Etmiş?”⁸⁵⁰ başlığı ile Akşam Gazetesi’nde yer alan mülakatta bayan doktorun başarılarından söz edilmiştir. Gazeteye bu mülakata yer verdikten sonra kadınların çalışma hayatındaki yeri ve önemi şu şekilde ifade edilmişti: *“Hiç şüphe yok ki bu rejimin en büyük hizmetlerinden biri de, kadınlarımıza çalışmak hakkını vermiş olmasıdır. İnsan yazı yazan kadın, belediye*

⁸⁴⁷ A.Sırrı, “İş Hayatında Kadın- Bir Zevk Meselesi- Kadınlar, Aile Ve Meslek Kadınları Olarak İkiye Ayrılmalıdır”, **Vakit**, 2 Nisan 1929,s.s.1-3.

⁸⁴⁸ Hikmet Feridun, “Mühendis Hanımla Bir Saat”, **Akşam**, 28 Nisan 1933,s.1-2.

⁸⁴⁹ “Bir Kadın Doktorumuz Amerika’da İkmali Tahsil Ederek Döndü”, **Cumhuriyet**, 4 Teşrin-i Evvel 1926, s.1.

⁸⁵⁰ “Muallim Oluyorken... 26 Yaşında, 500 Ameliyat Yapmış Kadın Operatör, Rasim Kızı Suat Hanım Operatörlüğe Nasıl Ve Neden Heves Etmiş?”,**Akşam**, 1Ağustos 1932,s.1-4.

kürsüsünde söz söyleyen kadın, yazı makinesi başında çalışan kadın gördüğü zaman iftihar ediyor.

Fakat bir ameliyat masası başında, beyaz gömlekli, eli pensli ve makaslı 26 yaşında bir genç kız gördüğü zaman bu iftiharını heyecan derecesini buluyor. Memleketimizde doktor Suat Rasim hanım gibi genç kızların çoğalmasını temenni ederiz.”⁸⁵¹.

Türkiye’de 1930’dan itibaren kadının çalışma hayatına girişi hızlanmıştı. 1932 yılında basılan gazetelerin haberlerine baktığımızda ülke yönetiminin, Türk kadınlarının birçok alanda çalışması için yeni fırsatlar yarattığını görmekteyiz. “Hukuk mezunu kadınlar merkez memuru olacak” başlığı ile verilen haberde yeni polis teşkilatı kanununun tatbikine başlandığı bu kanuna göre İstanbul’da yeni merkez memurları tayin edilecek ve polis müdüriyetinde de bazı teşkilat yapılacaktı. Yeni merkez memurluklarına ve diğer görevlere, aranılan şartlara uygun olan kadınlar da başvurabileceklerdi⁸⁵².

1933 yılında Türk kadınları, belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkını elde etmiş ve bu süreçten itibaren belediye meclislerinde görev almışlardır. 1934 yılında ise mebus seçme ve seçilme hakkını elde etmişlerdir⁸⁵³. 8 Şubat 1935 yılında yapılan seçim sonucunda 17 bayan mebus seçilmişti⁸⁵⁴. Kadınlar, bu gelişmelerle siyasal hayatın da içine girebilmeyi başardılar. Kadınların meclisteki faaliyetleri ve güçleri tartışılan bir konu olsa da bu gelişme geleneksel kalıpların kırılmasında oldukça önemliydi. Türk kadının geçirmiş olduğu değişim, diğer dünya ülkeleri tarafından izlenmekte ve bu süreç devletin çağdaşlaşma hızıyla eş tutulmaktaydı. Kadının görevinin aile içinde sınırlı olduğunu düşünen zihniyetin değiştirilmesi gerekiyordu. Türk kadınının hayatı sadece köy ile sınırlı değildi. Kadının tek görevi tarlada çalışmak, hayvanlara bakmak ve bu yolla köy ekonomisinin bir üyesi olmak değildi. Türk kadınları daha fazla hizmet sunabilme potansiyeline sahiptirler. Eğitim-öğretim birliği sağlamaya ve kadın- erkeğe eşit eğitim imkânları sunmaya çalışan yeni rejimin hedefi eğittiği kadını eve mahkûm etmek değildi. Gerçek anlamda

⁸⁵¹ **A.g.e.**,s.4.

⁸⁵² “Hukuk Mezunu Kadınlar Merkez Memuru Olacak”, **Akşam**, 5 Ağustos 1932, s.1,2

⁸⁵³ Sevilay Özer, “Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları”,**Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Mart 2013, s.s.131-167

⁸⁵⁴ “Yeni Sayımlar Dün Seçildi- Mebusların 17 si Bayan, 13 Müstakil Sayımlıya Kimler İntihar Edildi?”, **Zaman**, 9 Şubat 1935, s.1.

çağdaşlaşma kadınıyla beraber tüm toplumun ortak kalkınması ile sağlanabilirdi. Kadını eğitmek ve kadını üretken hale getirmek gibi fikirler yeni rejimin temel amaçları arasında sayılmaktadır. Bu nedenle tabiri caiz ise Türk kadınının meslek öncüleri yaratılmıştır. Afet İnan, Sabiha Gökçen, Sabiha Sertel, Halide Edip... gibi nice başarı ve mevki sahibi kadınlar, Türk kadın ve kızları için bir rol model olmuşlardır.

Akşam Gazetesi'nin 1937 yılında bayan planörcü Bayan Naciye ile yaptığı mülakattan Türk Kadınının meslek öncülerinin diğer kadınlara rol model olmada başarıya ulaştıklarını söyleyebiliriz. Bayan Naciye ile tayyarecilik hakkında yapılan görüşmede gazete şu satırlara yer vermiştir: *“İdealiniz nedir? İdealim göklerimizde Türk kızlarından mürekkep bir filo görmek. Yalnız Türk kadınları filosu... Başında Sabiha Gökçen... Yalnız birçokları ideallere güç olabilecek işler gibi bakarlar. Ben bu fikirde değilim. Benim bu idealim, görmek istediğim Türk kızları filosunu pek yakında göreceğimi ümit ediyorum. Gençlikte havacılığa karşı öyle bir aşk var ki...”*⁸⁵⁵

Cumhuriyetin ilk yıllarından 1938'e kadarki zaman diliminde Türk kadınları, hızlıca biçim değiştirmiş sosyal, siyasal ekonomik hayatın içinde yer almışlardır. Kadınların kişi hak ve özgürlüklerinin yeni rejim tarafından yasal güvence altına alınması kadının mesleki hayata girmesini hızlandırmıştır. Kadının da erkek gibi toplumun eşit bir parçası olduğu görüşü dönemin politikalarıyla anlatılmıştır. Rejim, kadına yönelik çağdaş bir algı yaratımı amacındaydı. Yeni rejimin eğitim politikaları ile Türk kadınlarına eşit eğitim imkânları verilmiş, bunun neticesinde kadının çalışma hayatına katılımının önü açılmıştır. Yeni devlet, yarattığı yeni kadına cinsiyet ayrımı yapmaksızın her sahada çalışması için yasal olanaklar sağlamaya çalışmış, diğer taraftan da buna karşı olan tabuları yıkmaya çalışmıştır. Türk kadınlarının birçok sahada çalışma hayatına girmesiyle toplumda oynadıkları rol, yaptıkları vazife sadece sosyal ve siyasal alanlarla sınırlı kalmamıştır. 1938'e gelinceye kadar artık Türk kadını iktisadi hayata da katkı sağlayan ve iktisadi sorumluluklar alan bir fert haline gelmiştir. Kadınların çalışma hayatına girme süreci, Türkiye'nin modernleşme sürecinin bir parçasını oluşturmuştur. 1938'e kadar gelinen nokta da kadınların çalışma hayatıyla ilgili türlü sıkıntıları olsa da yaşanan

⁸⁵⁵ “Planörcü Türk Kızı Anlatıyor: İdealim mi?Göklerimizde Türk Kızlarından Mürekkep Hava Filosu Görmek”, **Akşam**, 30 Nisan 1937,s.6.

gelişmeler inkâr edilemeyecek kadar hızlıdır ve kadın hayatının gelişimi için önemli bir başlangıçtır.

8.4.Kadının Görsel Değişimi, Moda, Güzellik, Eğlence

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren başlayan modernleşme sürecinde Türk kadınlarının sosyal, siyasal ve ekonomik hayatlarında köklü değişimler yaşanmıştır. Yaşanan modernleşme sürecinde Türk kadınlarının sosyal hayat içindeki davranış şekillerinde de değişimler meydana gelmiştir. Türk kadınları görselliklerine önem vermeye başlamış, onların giyim-kuşamlarında, eğlence alışkanlıklarında farklılaşmalar yaşamıştır.

Cumhuriyetin kadına verdiği değer, onları toplum içinde daha etkin bir birey haline getirmiştir. Türk kadını kendine duyduğu güvenle kendisini her sahada göstermeye başlamıştır. Kadınlar, Batılı ile uyumlu bir görüntü içerisine girmişlerdir. Cumhuriyetin ilk on beş yıllık zaman dilimindeki değişim sürecinde kadınlar bir takım bocalamalar da yaşamışlardır. Bu bocalamaların sebebi ise kadınların, geleneksel normlar ile modern hayatın gerekleri arasında kalmaları idi. Kadın ve giyim, kadın ve güzellik, kadın ve eğlence gibi konular yeni bakış açılarıyla ele alınmış, dönemin tartışılan konularını oluşturmuştur.

Türkiye'de Türk kadını 1925 yılında ilk defa sosyal bir ortamda görsel açıdan kendisini gösterme cesaretinde bulunmuştur. 4 Eylül 1925 yılında Beşiktaş İdman Kulübü tarafından Taksim bahçesinde düzenlenen muhtelif eğlenceler arasında küçük çocuklar arasında güzellik yarışması, güzel bacak müsabakası yapılmıştı. Garden(bahçe) parti düzenlenmiş 3 yaşından 5 yaşına kadar olan çocuklar arasında güzellik yarışması yapılmış ve bu müsabakaya on dört çocuk katılmıştı. Cumhuriyet Gazetesi, söz konusu bahçe eğlencesi ile ilgili haberde şu satırlara yer vermişti:

“Ba'de Türk kadınının muhtelif asırlardaki tarzı telbisine ait revü yapılmıştır. Fakat maalesef bu revü pek yanlış gösterilmiştir. Türk kadınının muhtelif asırlardaki tarzı telbisinden ancak beş çeşit gösterilebilmiş, bilhassa Anadolu Köylülerinin tarzı telbisi olan ferace ve meşlah türleri Abdülhamit devrinden sonra başlayan peşli çarşafın süreti iktisası gösterilememiştir. Türk kadınının tarzı telbisinde en son gösterilen hal hâlihazırdaki kadınlarımızın şık ve medeni kıyafet garden partiye iştirak edenlerin memnuniyetlerini mucib olmuş ve hararetli alkışlarla karşılanmıştır. Bu gösterinden sonra eğlence, güreş ve kadınlar arasında güzel

bacak ve dans birincileri müsabakaları icra edilmiş, sinema gösterisi yapılmış ve eğlence akşama kadar devam etmiştir”⁸⁵⁶.

Güzel bacak yarışmasına sadece 4 tane hanım katılmıştı. Katılım azlığının nedeni ise böyle bir yarışmanın ilk defa yapılması ve ülke için yeni olmasıydı. Yarışmayı Enise Hanım isminde Amerikan kolejinde okuyan bir küçük hanım kazanmıştı. Dans yarışmasında da birinciliği Nadide Hanım kazanmıştı.⁸⁵⁷ Söz konusu eğlence ve yarışmalar Türkiye’de ilk kez yaşanan sosyal aktivitelerdir. Siyasal bir yönü bulunmamaktadır. Dönemin gazetelerini incelediğimizde bu yarışmaların ilk defa yapıldığı ifade edilmekteydi. Bunun dışında kız ve erkeğin toplum önünde dans etmesinin veya güzel bacak, güzel çocuk yarışmasının doğruluğu ya da yanlışlığı üzerinde durulmamıştır. Ancak dönemin muhafazakâr nitelikli yayınlarında dans ve kadının dış görünümü ile ilgili konularda farklı görüşlere yer verilmiştir.

Kadın ve güzellik ilişkisi ve kadının görseelliği üzerine ilk tartışmalar 1929 yılında Cumhuriyet gazetesinde yer almıştır. Türkiye’de ilk kez güzellik yarışması 1929 yılında Cumhuriyet Gazetesi tarafından düzenlemiştir. 2 Eylül 1929 yılında yapılacak müsabakaya Türk tebaasından ve daha önce evlenmemiş genç kızlar katılabilecekti. Kızların müsabaka günü dekolte tuvalet giymesi zorunluydu⁸⁵⁸. 2 Eylül 1929 yılında yapılan Türkiye güzellik yarışmasında Feriha Tevfik Hanım birinci, Semine Hanım ikinci, matmazel Araksi Çetiniyan üçüncü olmuştu⁸⁵⁹. Güzellik yarışmasına olan ilgi oldukça fazlaydı. Gazete, yoğun ilgiden dolayı bu yarışmayı her sene düzenleyeceğini ilan etmişti. Böyle bir yarışma Türkiye’de bir ilkti. Ancak Türkiye’de güzellik yarışmasının yapılması bazı kesimlerce hoş karşılanmamıştı. Bu yarışmanın amacının kadının bedenini sergilemek veya Müslümanların ahlaki yapısını bozmak ile ilgili olduğunu savunanlar olmuştu. Yunus Nadi, bu görüşleri reddederek ülkede ilk kez yapılan güzellik yarışmasının amacını şu şekilde ifade etmişti:

“Güzelliğin yalnız keyfi heves aleti olacak bir oyuncak değil, belki bir millet bünyesinin salâbetine temel taşı teşkil edecek çok makbul ve çok ahlaki –tabii daima

⁸⁵⁶ Küçük Çocuklar Arasına Güzellik Müsabakası, **Cumhuriyet**,5 Eylül 1341/1925,s.1.

⁸⁵⁷ “Memleketimizde İlk Defa Başlayan Bir Müsabaka”, **Cumhuriyet**,6 Eylül 1341/1925,s.1.

⁸⁵⁸“Türkiye Güzellik Kraliçesi”, **Cumhuriyet**, 31 Ağustos 1929,s.1.

⁸⁵⁹ “Türkiye Güzellik Kraliçesi İntihap Edildi”, **Cumhuriyet**, 3 Eylül 1929, s.1

bedii-bir kuvvet olduğu bizde bundan sonra daha iyi takdir olunacaktır. Güzel akıl sağlam vücutta bulunur diyen hekimin hatası yoktur. Fakat güzellik denilen bedii hassiyetin esasen ancak sağlam ve mütenasip vücutlarda tecelli edebileceği de çok müsellemler bir hakikattir. Onun içindir ki müterakki memleketlerde tabii güzellikler fennin ve sanatın yardımıyla en mütakâmil derecelerine çıkarılmaktadır. Bizde de bu böyle olacak, vatan evladının müstakbel anaları olan genç kızlığımız her gün daha ziyade itina ve ihtimama mazhar hakiki güzellikler içinde inkişaf ve inşirah bulacaktır.

Güzellik yalnız gözleri okşayan bir nümâyışten ibaret değildir. Denilebilir ki güzellik aynı zamanda ve belki daha ziyade sıhhat ve saadetin parlak alametidir. Filhakika hiçbir hasta vücudunun güzel olması ve güzel görünmesi ihtimali yoktur. Onun için güzellik demek, her şeyden evvel sıhhat ve salâbet demektir. Fertçe ve milletçe hayatta muvaffak ve mesut olmanın ilk şartı ise budur ve yalnız budur.

Güzellik müsabakası ile vusulü istihdaf olunan gaye şimdi daha iyi anlaşılıyor değil mi? Biz bu müsabaka ile işte o gayeye gitmeyi kurduk. Oraya gidiyoruz ve oraya varacağız...”⁸⁶⁰

Yeni rejimin kadın algısında güzelliğin de bir yeri vardı. Cumhuriyet yönetimi, güçlü ve sağlıklı nesiller doğuracak, yetiştirecek kadın yaratımından yanaydı. Fakat bu idealini gerçekleştirirken kadını aslında çirkin ve güzel olarak sınıflandırmıyordu. Güzelliği sağlıklı olmakla ilişkilendiriyor, bu tür yarışmalarla rekabet yaratıyor ve onları kendi kadın idealine yaklaştırmak istiyordu. Aynı zamanda yabancı devletler Türkiye’deki kadının geçirdiği evrimi takip etmekteydiler. Bu yarışmalar, Türk kadınının güven ve gücünü göstermede önemli bir yoldu. Türk kadınının diğer ülkedeki kadınlar kadar güzel olduğu ispat edilmeye çalışılmaktaydı. Nihayetinde Türk kadını, Avrupalı ülkeler tarafından haremlik-selamlık anlayışının bir parçası, geri kalmış bir fert olarak görülmekteydi. Bu tür düşünce kalıplarının yıkılması için güzellik yarışmaları belki de bir fırsattı. Daha önce çocuklar arasında da “Gürbüz Türk Çocuğu Müsabakası” yapılmıştı. Bu da Cumhuriyetin çocuk idealini gerçekleştirmede bir araçtı. Çocuk ve kadın hayatını geliştirmek isteyen bir yönetimin bu tür yarışmalara izin vermesini sınıfçılık, cinsiyetçilik bakımından ele almak ve değerlendirmek ne kadar doğru olabilir?

⁸⁶⁰ Yunus Nadi, “Güzellik Müsabakamız”, **Cumhuriyet**, 3 Eylül 1929, s.2

Türkiye'deki ikinci güzellik yarışması 10 Ocak 1930 yılında yapılmıştır. Bu tarihte Turkuvaz Salonu'nda Güzeller Balosu yapılmıştır⁸⁶¹. Bu baloda seçkin aileler, hükümet erkanı, bazı sefirler ve sefaret mensupları da bulunmuştu. Yarışmaya daha önce Cumhuriyet Gazetesi tarafından Türkiye Güzeli seçilen Feriha Tevfik, ikinci gelen Semine Hanım da katılmıştı. Tahmini olarak yarışmaya 40 kadın katılmıştı önce ilk 20 seçilecek sonra bunların arasından birinci seçilecekti. Söz konusu balo çok eğlenceli geçmişti. Akşam Gazetesi'nin 15 Ocak 1930 yılındaki sayısının birinci sayfasında yarışmanın birincisinin Mübeccel Namık Hanım olduğu yazılmıştı. Feriha Tevfik ikinci, Nehzet İhsan Hanım üçüncü olmuştu. Hakem heyetinin yarışma ile ilgili hisleri dönemin gazetelerinde şu şekilde aktarılmıştı: "*Halit Ziya Bey: Bayıldım. Hüseyin Rahmi Bey: Bolluk içinde seçmek güç oluyor. Ahmet İhsan Bey: Rüya görüyorum sanıyorum. Hüseyin Cahit Bey: Hayranım...*"⁸⁶² Yapılan seçimin ardından Türkiye Güzellik Kraliçesi, Avrupa Güzellik yarışına katılmak için Paris'e gitmişti. Mübeccel Namık Hanım, bu yarışmada ilgi çekenlerden biri olmasına rağmen dereceye girememiş, 6 Şubat 1930 yılında Yunan Güzeli Diplarako Avrupa Güzellik Kraliçesi seçilmişti⁸⁶³.

1930 yılından sonra da Türkiye'de güzellik yarışmalarına devam edilmiş ve 2 Temmuz 1932 yılında yapılan yarışmada 18 yaşındaki Keriman Halis Türkiye Güzellik Kraliçesi seçilmiştir⁸⁶⁴. Keriman Halis, 31 Temmuz 1932 yılında Brüksel'de yapılan Dünya Güzellik yarışmasına katılmış ve birinci olmuştur. "*Neticeden çok memnunum... Bugünün heyecanını hiç unutmayacağım. Ne tiyatro ne sinema artisti olacak değilim. Evlenerek Türkiye'de asude bir hayat geçirmek istiyorum*"⁸⁶⁵.

Keriman Halis'in 1932 yılında Dünya Güzeli seçilmesi üzerine Mustafa Kemal Atatürk, konu ile ilgili görüşlerini şu şekilde ifade etmişti:

⁸⁶¹ "Türkiye Güzeli Kim Olacak? Güzeller Balosu Çok Parlak ve Eğlenceli Oldu Fakat Müsabakaya İştirak Edenler İçinde Türkiye'yi Temsil Edebilecek Güzel Yoktu", **Akşam**, 11 Kanun-u Sâni 1930, ss.1-2

⁸⁶² "Güzellik Kraliçesi, Mübeccel Namık Hanım 1930 Kraliçesi Oldu", **Akşam**, 15 Kanun-u Sâni 1930, s.1

⁸⁶³ "Yunan Güzeli Birinci Geldi", **Akşam**, 7 Şubat 1930, s.1., "Kraliçeler, Bütün Güzeller Paris'te Toplandı", **Akşam**, 5 Şubat 1930, s.1., "Kim Olacak? Avrupa Güzellik Kraliçesi Bugün İntihap Ediliyor", **Akşam**, 6 Şubat 1930, s.2.

⁸⁶⁴ "Türkiye Güzellik Kraliçesi Seçildi", **Akşam**, 3 Temmuz 1932, s.1.

⁸⁶⁵ "Mis Türkiye'nin Muvaffakiyeti, Keriman H. Nasıl Dünya Güzellik Kraliçesi Oldu?", **Akşam**, 1 Ağustos 1932, s.s.1-2.

“Türk ırkının güzelliğinin daima mahfuz olduğunu gösteren dünya hakemlerinin bu Türk çocuğu üzerindeki hükümlerinden memnunuz. Fakat Keriman Ece(Türk dilinde kraliçe demektir) işittiğimiz gibi söylemiştir ki o bütün Türk kızlarının en güzeli olmak iddiasında değildir. Bu güzel Türk kızımız ırkının kendi mevcudiyetinde tabii olarak tecelli ettirdiği güzelliğini dünyaya dünya hakemlerinin tasdiki ile tanıttırması olmakla elbette kendisini memnun ve bahtiyar addetmekte haklıdır. Türk milleti bu güzel çocuğunu şüphesiz samimiyetle tebrik eder.

Şunu ilave edeyim ki Türk ırkının dünyanın en güzel ırkı olduğunu tarihi olarak bildiğim için Türk kızından birinin Dünya güzeli intihap olunmuş olmasını çok tabii buldum. Fakat Türk gençlerine bu münasebetle şunu da tahattur ettirmeği lüzumlu görürüm.

Müftehir olduğumuz tabii güzelliğinizi fenni tarzda muhafaza etmesini biliniz ve bu yolda uyanık bir tekâmülün mütemadi tahakkukunu ihmal etmeyiniz. Bununla beraber asıl uğraşmaya mecbur olduğunuz şey analarınızın ve atalarınızın oldukları gibi yüksek kültürde ve yüksek fazilette dünya birinciliğini tutmaktır”⁸⁶⁶.

Türk kadınlarının siyasal, sosyal ve sosyal haklara sahip olması konusunda öncülük yapan Mustafa Kemal, Türk kadınının kendi kültürüne has özellikleri de bünyesinde bulundurmasından ve çağdaş bir yol takip ederek kendisini yetkinleştirmesinden yanaydı. Türkiye’de ilk defa güzellik yarışmalarının yapılması Türkiye’deki siyasal otoritenin kadına olan bakış açısını sergilememektedir. Söz konusu yarışmaların siyasal bir kimliği olmadığı gibi yönetimin de Türk kadınına sadece görsel açıdan sergileme veya bu açıdan ona değer verme gibi bir yaklaşımı yoktur.

Türk Modernleşme sürecinde kadının geçirdiği değişimin kadın hayatında olumlu katkıları olsa da bu süreci yanlış anlayanlar ve hayatlarını sadece şekilsel olarak Avrupalı kadınlara benzetmeye çalışanlar görülmüştür. Bu da ülkede birbirinden oldukça farklı kadın profiline doğmasına sebep olmuştur. Kimi kadınlar sadece süs, eğlence, alışveriş gibi konularla ilgilenmekte, kimileri hem şarklı hem batılı özellikleri bünyesinde bulundurmakta, kimileri ise süs, eğlence... gibi konulardan çok uzak, zor koşullarda yaşayan Anadolu kadınlığını yansıtmaktaydılar.

⁸⁶⁶ “Gazi Hz. Diyorlar Ki: Asıl Uğraşmaya Mecbur Olduğumuz Şey, Yüksek Kültürde Ve Yüksek Fazilette Dünya Birinciliğini Tutmaktır”, **Akşam**, 3 Ağustos 1932, s.1.

Özellikle İstanbul’da bu farklı kadın tiplerini görmek mümkündür. Resimli Ay’da bu konu “Bugünkü Türk Kadınları”⁸⁶⁷ başlığı ile uzun uzun ele alınmış ve kadınların toplumsal hayattaki yerleri ve vazifeleri sorgulanmıştır. Yazı Resimli Ay’da şu şekilde ele alınmıştır:

“Her memleketin terakkisi kadınların cemiyette oynadığı iktisadi, içtimai, insani vazifelerle ölçülür. Üç tepîde toplanan Türk kadını bir anne midir? Bir vatandaş mıdır? Bu memlekete verdiği nedir?”

Her milletin terakkisi kadınlarının cemiyette oynadığı iktisadi, içtimai ve insani vazifelerle ölçülür. Her bir yerde kadınlar memleketin terakkisiyle mütenasip bir inkılâp geçiriyorlar. Bazı yerde iktisadi rekabetin müşkülleşmesi, kadının şahsiyetini ve izzeti nefsin tanıması kadını hayata atıyor, bazı yerlerde kadınlar anne veya ev kadını vazifelerini hakkıyla ifa için bunları tedris eden mekteplere koşuyorlar. Bazı yerlerde de hayır cemiyetleri teşkil etmek, hiç olmazsa insaniyete faydeli olmak gayesini takip ediyorlar”⁸⁶⁸.

Resimli Ay’da yer alan yazıda İstanbul’daki kadınlar Şişli, Kadıköy, Beyazıt ve Edrinekapı kadınları olarak sınıflandırılmış ve bu kadın tiplerinin sosyal hayatları ve toplumdaki vazifeleri irdelenmiştir.

“Şişli kadını acaba hangi sınıfa dahildir?”

Şişli kadını ev kadını değildir. Hayatta daha çok refaha mazhar olan kadınlar az çok Şişli’de toplanmıştır. Her birinin iktisadi vaziyetleri nispetinde bir iki veya üç hizmetçisi vardır. Evin yevmi idaresi bunlara tevdi’ edilmiş, hanım hayatını istediği şekilde tertip için serbest bırakılmıştır. Ailedeki iktisadi vazifesi arkadaşının verdiği almaktır. Yiyeceği için almak giyeceği için almak yol parası için eğlencesi için hülasa hayati ihtiyaçlarının tatmini için mütemadiyen almaktır. Şişli kadını anne değildir. Çocuklarını cahil bir dadın eline terk etmekteki günahı henüz takdir etmemiştir. Çocuk büyütme bir fendir. Çocuğun gıdası, uykusu, havası, yıkanması, bedeni ve fikri terbiyesi, her annenin tedris edeceği bir meslektir... bunu okumak külfetini üzerine almayan kadın, zahmetini dahi almamak için çocuğunu hizmetçilere tevdi’ den hiç çekinmez.

⁸⁶⁷“Bugünkü Türk Kadınları”, **Resimli Ay**, Mart 1340, S.2, Sene 1,s.s.27-30

⁸⁶⁸“Bugünkü Türk Kadınları”, **Resimli Ay**, Mart 1340, S.2, Sene 1,s.s.27-30

Şişli kadını memleketin ne hissi, ne fikri hiçbir cereyanıyla alakadar değildir. Hergünlük meşgalesi pek kıymetli saatlerini işgal eden tuvaletini bitirdikten sonra ya ödemesi hiç bitmeyen ziyaretleri ya da sinema, tiyatro veya alışveriştir. Şişli kadınının tuvaleti hiçbir Parisli kadıninkinden geri değildir. Fransa'yı iktisaden mahveden kadınlar bu boşluğu kendilerini her gün Fransa'yı dolduran milyonlarca ecnebilere satmakla tevzin ediyorlar. Şişli hanımı bu kirden münezzehtir. O yalnız hikmetini sebebini tahlil etmeden süslenir. Bazen kendisini kocasına, bazen kirlî günahlarına satmak için süslenir. Bu süslenişinde yüksek bir zevki ve gururu vardır. Fakat bütün bu kendini satmak için ona saatlerini zayı ettiren süsün onu cemiyette bir hiç mevkiine düşürdüğünün farkında değildir. Zevk-i bediîyi yükselten süs, sadelik ve temizlik içinde olanıdır. Şişli kadını bu süs zihniyetini maa-l-esef Fransız kadınından almış ve onun yaşadığı pazarla kendi yaşadığı aile ocağındaki farkı ölçmeden almıştır. Fransız kadını hayatta erkeğin oyuncağı olmaktan başka hiçbir rolü olmayan kadındır. Hâlbuki Şişli kadınının gözleri önünde on iki senelik harbin aç, çıplak gezdirdiği yüz binlerce yetim ve şehit çocuğu, aç ve çıplak dullar, sefiller ve bedbahtlar vardır. Şişli kadını bir Türk kadını olarak süsü değil, memleketi ve memleketin aç çocuklarını daha çok düşünecek ve sevecek bir vaziyettedir.

Şişli kadını süsünü temin için parasını Beyoğlu'nda zevkini en çok okşayan hangi pazara rast gelirse orada sarf eder. Onun zevkini okşayacak en nefis eşya ekseriya Rum ticarethanelerinde bulunur. Ve Şişli hanımı birçok senelik tecrübelerle öğrenmiştir ki burada verdiği paranın yüzde onu, yirmisi hatta bazen ellisi Yunan mültecilerine, Yunan donanmasına ve Yunan siyasi fırıldaklarına sarf ediliyor. Bütün bilgisine rağmen, parasını oralara sarf etmek için kendince mecbur bir sebep var. Süs... Onun memleketinin geçirdiği iktisadi buhranla hiç alakası yoktur.

Onu bekleyen birçok mukaddes vazifeleri görmeksizin süsünden artan kıymetli vakitlerini dostlarını vatandaşlarını ziyaretle geçirir. Bu ziyaretlerin hikmeti hatır sormaktır. Mevzû-i bahis olan meseleler elbise dedikoduları, salonlardaki danslar, çay alemleri, cemiyetlerde sivrilen ve sivrilmeye yüz tutan kadınlar ve erkekler, bazen de hizmetçi meseleleridir. Şişlide gazete okuyan kadınların adedi yüzde onu geçmez. Fakat bilâ-istisnâ hepsi roman okur. Fransızca, Türkçe aşk romanları, bu hâileler çok kıymetli saatleri öldüren, bu kadınların salon hayatında rehber rolünü oynayan fâcialardır. Memleketine ait pek çok şeyden bihaber iken Fransız adab-ı muaşeretini, salon ittikâ'larını bir Fransız kadını kadar güzel

öğrenmiştir. Fakat Türkiye’de hükümetin himaye edemediği iki yüz bin yetimin sokaklarda sürüldüğünü, kocalarını harpte kaybeden birçok kadınların işsizlik yüzünden çocuklarını attığını ve fuhuş ile hayatlarını kazandığını, fabrikada amelelik eden kadınların on dört saat çalıştığını ve kaç kuruş kazandığını hiç bilmez. Memleketin geçirdiği iktisadi buhranla hiç alakası yoktur ve ziyaretlerden artan zamanını tiyatrodaki sinemada geçirir. Hayırlı bir iş için para vermesine memleketin iktisadi buhranı mani olduğu halde tiyatro ve sinema için buhran mevzû-i bahis değildir. Bu yalnız kendi için yaşayan, ferdi ihtiyaçlarını tatmin için her vasıtayı bulan kadının bir hayır cemiyetine parasını ve vaktini sarf için ne bütçesi nede zamanı müsaittir. Şişli kadını Fransız kadınının bir kopyasıdır. Memleketin iktisadi, içtimai, insani hiçbir müessesesiyle alakası yoktur. Bunlar memleketin (alakasızları) dır. Binaenaleyh Şişli kadını ev kadını değildir, anne değildir, hayat kadını değildir, vatandaş değildir. O halde Şişli kadınının, bu en buhranlı devirde, memleketine verdiği nedir?...

*Kadıköy kadını:*Kadıköy kadını birçok noktalarda Şişli kadınıyla birleşir. Fakat Kadıköy kadınının kendine mahsus bir tabiatı var ki süsünde, eğlencesinde, hatta fuhşunda bile kendini gösterir. Kadıköy kadını ince bir tuvalin altına sakladığı benliğinde Şarklı kadının seciyesini kaybetmemiştir. O Fransız kadınının mukallidinden ziyade Şarkın tekamül ettirdiği zevce, anne veya fahişedir. Bu üç safhada da daima Şarklı’dır.

Zevce vazifesinde Şarkın her kadını gibi kocasının taht-ı temlikindedir. Yalnız şu farkla ki sadakat zihniyeti, kafasında biraz bulutludur.

Anneliği İstanbul’un her annesi gibi cahil ve şefkat üzerine müessesidir. Fuhşunda da bütün Şarklılığı gösterir. Sanki sıcak çöllerin verdiği hararet, gözlerinde şehvet, yürüyüşünde bütün nazarları kendine çeken bir cazibe yaratır. Eti, kanı, kemiği, kadınlığı hepsi satılıktır. Süsünde Şişli kadınının gururu yoktur. Yüzündeki allıkları, gözlerindeki sürmeleri... ile Şark güzelidir. Gülüşünde, yürüyüşünde, yürüyüşünde hatta duruşunda daima bir davet manası vardır.

Memleketin iktisadi buhranı içtimai inkılâbı, siyasi didişmeleri kafasında bir siyah noktadır. O sanki eğlence yaratıldığı gece doğmuş, meclislerinde aşkla şarabı karıştıran hükümdarların elinden aşk ve fuhş sihrini içmiş ve Kadıköy’de beyaz bir bürümcekin altına sakladığı vücudunu Şarka teşhir için kökten inmiş bir eğlence perisidir.

Bu kadından Türkiye ne isteyebilir?

Beyazıt kadını: Beyazıt kadını bütün manasıyla bir Türk anası, bir Türk kadınıdır. Kulağında daha dün ona hayati, zevceliği ve analığı öğreten ihtiyar babasının vakur sesi var: namus için... hayatta her şeyinin manası bunun içine sıkışmıştır. Hayatının nâzımı daima bu kelimedir. Zevceliğinde yalnız efendisine hürmet eden ona kalbini vücudunu açan, hayatını her şeyini sabûr ve mütevekkil veren, ondan korkan ve onu çıldırırçasına seven Türk kadınının hicâb ve iffeti var. Yediği ekmeğe minnet besleyen bir esirin müteşekkir nazarları her sabah kocasını geçirir ve dört gözle delikli kafesin atından büyük bir sabırsızlıkla avdetini bekler. Evini aşkının yuvası olduğu için sever. Onu ince bir zevkle silip temizlemek bütün bu iptidai işler onun için zevktir. Akşam işinden yorgun argının dönen kocası temiz bir evde, temiz bir sofrada çocuklarını topladığı zaman, o bütün yorgunluğunu unuttur. Çocuklarını nasıl büyüttüğünü bilmeden kader ve Allahın yardımıyla büyütür. Doğurduğu altı çocuktan elinde bir veya iki tane kalır. Ne yapmalı ölüm Allahtan... Cehaleti içinde öyle mütevekkil bir sabrı bir imanı var ki bu safvet ve temizlik Türk anasının en büyük faziletidir.

Süsü temiz ve kibardır. Memleketin içtimai ve fikri cereyanlarını takip edecek kadar yükselmemiştir. Alakasızlığı safvetini bağışlatabilir. Fakat hiç olmazsa, kurulmuş bir yuvayı yapmak ve yaşatmak emeli var ki bir zevce ve anne için vatanına karşı yapılmış büyük bir iştir. Buna hürmet etmek icap eder.

Fakat çok yazık değildir ki bu sabûr ve imanlı Türk kadınının kızı, annesini değil (zaten annesini kopya etmesini ben de istemiyorum) fakat Şişli kadını kopya ediyor. Süsünü onun gibi yaraştıramamıştır. Yüzünde allığı, gözünde sürmeleri hatta üstündeki çarşafı bile düşecek gibidir.

Az çok mekteple alakası olan bu genç kız, evlenmek için okur. Bu gayeye kavuştuktan sonra artık kitapların işi bitmiştir. Evleninceye kadar zamanı aşk romanları, Şehzadebaşı ve Direklerarası'da muâşaka ile geçer. Avrupalılaşmak onun nazarında erkeklerle sevişmesini ve bunun usulünü öğrenmektir. Fransa'nın Mon Marter(?) aşkı, bu zavallı kızlar için bir numune, Şişli'nin kopya edilmiş hayatı bir idealdir. Bu iki cazibenin arasında yolunu şaşırması, zavallı kız bu sahte süsü, bu yamalı kafasıyla iki hayatın arasında bir cambaz gibi sallanıyor. Delikli kafeslerinin arasında, hayatının bütün manasını (namus) içine sıkıştıran Türk anası bunu ne gözle seyrediyor, ne düşünüyor, bilmiyorum.

Fakat bu Türk kızı yarının anasıdır. Memleketle alakası, mektup çekmecesini ile bir mülâkat vaadi arasına sıkışan bu kızın memlekete vereceği istikbal için pek ümid-

baş bir şey olmasa gerek. Aşk her gencin hakkıdır. Hayatta iktisadi, içtimai, insani vazifelerini yapan her kadının bu hakkı istemesi pek tabii bir şeydir. Fakat bu vazifelerden sarf-ı nazar, anasının zevceliğini ve analığını bile alamayan bu kadının Türkiye'ye vereceği, Kadıköy ve Şişli kadınından hiç de fazla değildir.

Edirnekapı kadını: Hayatın bütün yükü bu zavallı kadının sırtına yüklenmiştir. O hem zevcedir, hem annedir, hem hayat kadınıdır. Bu üç büyük yükün altında omuzları çökmüş, kemikleri fırlamış kadın hayatını kazanmak için tütün fabrikasında çalışır, evlerde çamaşır yıkar, pazar yerinde ekmek satar, sebze satar, kocasının doyuramadığı sofraya bir dilim ekmek katabilmek için günde on dört saat çalışır. Kocasını âdi bir ameledir. Ticari ve sanayi bir buhran onun işten kovulmasıyla neticelenmiştir. Hastalık ve ölüm bu ailenin her günlük misafiridir. Sa'y ne kadar çok olsa sefalette o kadar çoktur. Fazla say'ı vücuduyla ödeyen bu kadın sıhhatini de beraber verir. Felaket felaketi takip eder. İşsiz kocası manevi yorgunluğunu meyhanede dinlendirir. Son metelikte orada kalır.

Kadın evini ve çocuklarını bir tarafa bırakıp ta işine koştuğu zaman, çocuklar ihtiyar bir kadının yahut cahil ve terbiyenin olduğundan bi haber bir komşunun eline, bazen de sokaklarda kalır. O öğleyi bir parça kuru ekmekle geçirirken çocuklar sudan ibaret çorbalarını içerler. Erkek sarhoş, kadın yorgun argın eve döner. Mesut ve sakin bir eve mukabil, viran, harap dibinde iki parmak gaz yanan küçük bir kandille aydınlanır gibi olmuş bir ev. İşte bütün cinayetlerin ve fenalıkların menbaı küçük ve gazsız lambadır. Kadın evine yorgun döndükten sonra elleri yine işle doludur. Evinin işlerini görmeye, ağlayan çocukları yedirip yatırmaya, evinin dikişlerini dikmeye gece yarısına kadar çalışmaya mecburdur. Ana baba tam manasıyla cahildirler. Bu sefalet ve işretle sınırları gerilmiş babanın çocuğuna vereceği terbiye çocukların başına inen yumruklarla başlar. Kadın hayvan gibi çalışmanın sınırlarını gerdiği bir asabiyetle yavruları üzerine bir canavar gibi saldıran kocasına göğüs gerer, gecenin sonu kavga ile gelir.

Bu kadın hangi cemiyette neden, nasıl, niçin yaşadığını bilmez. Saadeti ve refahı tembel ve tufeyli bir zümreye bahşeden kaderin hangi kader olduğunu da bilmez. O memlekete her şeyini verir: çocuğunu, vücudunu, sıhhatini, zamanını, saadetini hep bu memleket uğruna feda eder, fakat bu verdiklerine mukabil, ne çocuğunun kemiklerini soğuktan saklayacak bir gömleği, ne ekmeği, ne de mektebi vardır. Salonlarda kadife halılar üzerinde ipek pabuçlarla dolaşan hanımefendilerin

yanında o hakir bir mahlûktur. Hayatta nasibi bu viran ev, bu gazsız lamba, bu çıplak çocuktur.

Her memleketin terakkisi kadınlarının cemiyette oynadığı iktisadi, içtimai, insani vazifelerle ölçülür. Türk kadını, Türkiye'yi nereye götürüyor?... ”⁸⁶⁹

Cumhuriyet yönetimi ile beraber Türk kadınının yaşam biçiminde köklü değişiklikler yaşanmıştı. Siyasi rejim kadını toplumsal hayatın bir parçası haline getirmeye çalışmaktaydı. Öte yandan ülkede hayat biçimindeki değişimlerle beraber Türk kadını, yeni hayat düzeni içerisinde kendi benliğini yeniden kurgulamaya çalışmaktaydı. Ancak bu süreçte Türk kadınları arasında bocalama yaşayanlar olmuştu. Yen hayat tarzına adapte olmaya çalışırken bazı kadınlar modernleşmeyi idrak edemeyerek sadece şekilsel değişim geçirmişlerdir. Giyim, kuşam ve eğlence hayatı ile oldukça ilgilenen bir kadın sınıfı ortaya çıkmıştır. Bu sınıfın toplumda sosyal, siyasi ve ekonomik görev üstlenme konusunda sorumluluk almadığını görmekteyiz. Bununla beraber bu sınıfın yeni modern hayat tarzını sadece balolara gidip dans etmek, ithal kıyafetler giymek, sıklıkla tiyatro ve sinemaya gitmek ile ilişkilendirdiğini görmekteyiz. Gerçek Batılılaşma ilgisi olmayan bu özentî hayat tarzı sadece İstanbullu zengin kadınlar arasında yaygın değildi. Genç kızlarda da bu yönde bir eğilim söz konusuydu. Aile hayatındaki görevlerini hizmetçilere devreden söz konusu özentî kesimin hareket tarzları dönemin basını tarafından da ele alınmaktaydı.

1930 yılında Türkiye'deki ekonomik darboğaz kadınların da gündeminde yer edinmekteydi. “Hanımlarımız ve Tasarruf” adında bir yazı dizisi yayınlanmıştı. Türk kadınlarının ülke ekonomisine olan katkıları ve tasarruf konularında toplumun çeşitli kesimlerinden olan kadınların fikirlerine yer verilmişti. “Tasarruf için bugünkü zihniyetimizi, adetlerimizi değiştirmek lazımdır” diyen Rezan Emin isimli bir bayan konu ile ilgili fikirlerini şu şekilde ifade etmişti: “*Sosyeteden maksat içtimai seviyeleri müsavi olan bir takım insanların koydukları müşterek kanunlara, kayıtlara ve nizamlara riayet ederek yaşananları mı, yoksa alafrangalık yapmak, ecnebi lisanı konuşmak ve muayyen saatlerde, muayyen yerlerde çay içerek dans etmek midir? Ben sosyete bu şekilde anlamıyorum. Modaya muvafık giyinmeyen, dans etmeyen, ecnebi lisanı bilmeyen, okumuş olan, fakat muayyen bir muhite dahil bulunmayan bir Türk kadını sosyete kadını değildir? Ve gene güzel giyinen, iyi dans eden vatani*

⁸⁶⁹ “Bugünkü Türk Kadınları”, **Resimli Ay**, Mart 1340, S.2, Sene 1, s.s.27-30

ve milli duygulardan uzak, ağızdan çıkan kelimelerin yüzde sekseni Frenkçe olan bir züppe hanım sosyete efradından mıdır?”⁸⁷⁰ Söz konusu mülakatlarda kadınların baloya gitmeye çok meraklı oldukları ve her baloda farklı elbise giymek için çok para harcadıkları eleştirilmiştir⁸⁷¹. Nakiye Hanımefendi ise yapılan mülakatta “Her Baloya yeni tuvaletle gelen kadını istihfaf edeceğim” demiştir⁸⁷². Yine bazı kadınlar, kıyafet alırken yurtdışında üretilmiş ve dikilmiş olanları tercih etmekteydi. Bu tür tercihler zamanında bazı kadınlar tarafından tamamen bir özentî olarak değerlendirilmekteydi⁸⁷³. Bununla birlikte Türkiye’de yaşanan modernleşme sürecinde Türk kadınlarının giyim tarzında önemli değişiklikler olmuştu. Kadınların giyim-kuşamları ile ilgili bir yasa yapılmamasına rağmen peçe ve ferace giyiminde azalma olmuştu. Bu durum Resimli Ay Mecmuası’nda şöyle ifade edilmişti:

“Bugün İstanbulda eşkâli güzel çarşafalara nadir tesadüf ediyoruz. Türk kadınlarının kendilerine has güzelliği göstermek için çok cazib bir şekil olan çarşaf yavaş yavaş ortadan kayboldu. Beyoğlu’nda Kadıköy’de, İstanbul’un kibar mahallerinde güzel çarşaf numunelerine rast gelmek mümkün değildir. Türk kadını nazarlarda bir kat daha güzelleştiren Şarka has kıyafetler görünmez oldu. Vaktiyle Avrupa kadınları bile Türk kadınının kıyafetini taklide özenirdi.

Fakat her şeyimizi Avrupa’dan almak sevdasına düşmüş hanımlarımız çarşafımızı Avrupa kıyafetlerine benzete benzete nihayet eski kıyafetlerini unuttular. Ortaya tamamen Avrupalı kıyafetlerle çıkmaya başladılar

Türk hanımı kendi hususi zevkini ancak başında göstermek fırsatına mahzardır. Elbiselerimizi aynı Avrupa kataloglarından kopya ediyoruz. Fakat başlıklar bizim malımızdır ve bizim zevkimizin eseridir. Binaenaleyh Türk kadını giyimindeki bütün zevkini başlığında temerküz ettirmeye mecbur kalmıştır. Bugünkü çarşaf başlıkları âdî bir bağlayıştan ibarettir. Bunlarda milli ve mahalli bir güzellik aramak beyhudedir. Hâlbuki Türk kadını kendisine güzelliğini göstermek için sakladığı bu küçük sahaya bütün zevkini bütün hususiyetini vermelidir. Bu ihtiyacı nazar-ı dikkate alarak terzizâde Osman Zeki beyin kızları müze müze dolaşarak tetkikatta bulunmuşlar ve eski sultan başlıklarını takliden yeni ve milli başlıklar

⁸⁷⁰ “Tasarruf ve Hanımlarımız”, **Akşam**, 12 Kanun-u Sâni 1930,ss.1,4

⁸⁷¹ **A.g.e.**, 8 Kanun-u Sâni 1930,ss.1,2

⁸⁷² “Tasarruf Ve Hanımlarımız”, Nakiye Hanımefendi Düşüncelerini Anlatıyor: Her Baloya Yeni Tuvaletle Gelen Kadını İstihfaf Edeceğim, **Akşam**, 15 Kanun-u Sâni 1930,s.1-4.

⁸⁷³ “İş Hayatında Kadın”, **Vakit**, 1 Nisan1929,s.1,4.

vücuda getirmişlerdir. Bu sahifede görülen başlıklar onlar tarafından suret-i mahsusada mecmuamız için yapılmıştır. Bu başlıklar millidir, mahallidir ve yenidir”⁸⁷⁴ Resimli Ay Mecmuası, kadının giyim tarzındaki değişime ışık tutmaktaydı. Resimli Ay’a göre; Türk kadınları giyim tarzlarında değişim yaşamaktaydılar fakat bu değişimle birlikte kendi kültürlerine has özellikleri de kaybetmekteydiler. Resimli Ay, yeni ancak milli niteliği olan kıyafetlerin tercih edilmesine taraftardı. Bu nedenle milli ve yeni kıyafet modelleri dergide yer almıştı. Yeni çarşaf modelleri siyah renkli, bol kesim, kolları bir yırtmaçla açılan, belden kemerliydi⁸⁷⁵. Yeni çarşaf modellerinde peçe bulunmamaktaydı. Bunun yerine tüllü veya tülsüz başlıklar örnek gösterilmekteydi. Çarşafın dışında yeni elbise modelleri de dönemin kadın dergilerinde yer almaktaydı. Yine çeşitli renklerde yakası açık, uzun ve dökümlü elbise modelleri hanımların beğenisine sunulmuştu. Resimli Ay’ın kadınlara sunduğu yeni tarzdaki elbiseler kadınlar tarafından beğenilmiş ve bu tarzda giyim başlamıştı. Bu gelişme mecmuada şu şekilde ifade edilmişti: “Resimli Ay’ın ortaya attığı yeni milli başlıklar büyük bir hüsnü kabule mazhar oldu. Beyoğlu, Şişli ve Kadıköy hanımları arasında Resimli Ay modellerinden başlıklar görünmeye başladı. Türk kadınının süs ve giyinişinde kendi hususiyetine verdiği bu ehemmiyet takdirle zikredilmeye layık bir harekettir. Türk kadını giyinişindeki zevki ile tanınmıştır. Şehrimizde yaşayan ecnebiler bile onları taklide yeltenmektedirler”⁸⁷⁶.

Değişen moda anlayışı ile beraber Türk kadınları farklı modellerde şapkalar kullanmaya başladılar. Bunda şapka kanununun da bir etkisi bulunmaktaydı. 5 Eylül 1925 yılında Cumhuriyet Gazetesi’nde; “Şapka Süratle Tamim Ediyor-Hanımlar Arasında da Şapka Giymeye Başlayanlar Var”⁸⁷⁷ başlığı ile bir habere yer verilmişti. Mustafa Kemal şapka giyerek, halkı medeni serpuşu giymeye ve onu kabule teşvik etmekteydi. Başta İsmet Paşa olmak üzere diğer bürokratların ve devlet memurlarının şapka giymesi kadınlar üzerinde de etki yapmıştı. Yapılan habere göre kadınlar da şapka giymeye başlamışlardı. Fakat hanımların o günkü baş sarma şekilleri çok zarif görülmekteydi. Bu nedenle şapka modası Türk Kadınları arasında erkeklere göre kadınlar içinde daha yavaş bir biçimde takip edilecek gibi zannedilmekteydi.

⁸⁷⁴ “Başlık Modelleri”, **Resimli Ay**, Şubat 1340, S.1, s.32.

⁸⁷⁵ “Yeni Çarşaf Modelleri”, **Resimli Ay**, Şubat 1340, S.1, s.33.

⁸⁷⁶ “Başlık Modelleri”, **Resimli Ay**, Mart 01340, S.2, s.32.

⁸⁷⁷ “Şapka Süratle Tamim Ediyor-Hanımlar Arasında da Şapka Giymeye Başlayanlar Var”, **Cumhuriyet**, 5 Eylül 1341/1925, s.1.

“1925 Şapka Kanunu’nun kabulü ile fes ve sarık benzeri başlıklar giymek yasaklanmıştı. Buna rağmen kadın kıyafetlerine ilişkin yasaklayıcı bir tedbir alınmamış, herhangi bir yasa çıkarılmamıştı. Medeni Kanun’un kabulünden sonra çarşaf ve peçenin kaldırılması için kamuoyu hazırlanmaya başlanmış, bazı büyük şehirlerde düzenlenen tören ve balolarda saçları ve yüzleri açık olan kadınlar görünmeye başlamış, bir süre sonra da tesettür uygulamayan kadınlar çoğalarak batılı kıyafetler benimsenmişti. Atatürk, kadını sosyal hayattan uzaklaştıran örtünme biçimlerine karşı çıkarak, Türk kadınının kendisine rahat hareket imkânı tanıyan bir kıyafet şeklini benimsemesini istemekteydi”⁸⁷⁸.

Kadınların şapka veya pantolon giymesi belli bir kesim tarafından hoş karşılanılmamaktaydı. Kadınların erkeğe özendikleri, bu giyim tarzı ile erkeğe benzediğini ve kendi milli karakterini yitirdiğini düşünenler bulunmaktaydı. Sebilürreşad’ta 1339/1923 yılında kadınların şapka giymeye özendirilmesini hoş karşılamadığını belirten bir yazı kaleme alınmıştı. “Frenkleşmek Hevesi: Müslüman Kadınlara Şimdi de Şapka Giydirmek mi İstiyorlar!” başlığı ile yazılan yazıda Vakit Gazetesi eleştirilmekteydi. Vakit Gazetesi’nde “Güzel Bir Baş Modası” başlığı ile yazılan bir yazı eleştirilmekteydi. Vakit Gazetesi’nde bir tür kadın şapkası ile ilgili bir yazı yazılmıştı. Sebilürreşad’ta bu yazı şu şekilde eleştirilmişti. “Avrupa gazetelerinin Frenk kadınları için tersim ve takdim ettiği kışlık şapkanın zarif bir şekil alacağını beyan Vakit Gazetesi’nin bu satırlarından adeta bizim kadınlarımızın bu baş modasını taklit etmelerini tavsiye ettiği anlaşılıyor.” Sebilürreşad’a göre Vakit Gazetesi “Şapka propagandası” yapmakta, memleketi Frenkleştirmek ve hüviyetini kaybettirmek için çalışmaktaydı”⁸⁷⁹.

Türkiye’de kadınlık ve tesettür konusu ve kadının geçirdiği değişim Avrupalılar tarafından da takip edilmekteydi. Illustrated London News sayfalarında 1926 yılında Türk kadınlarının geçirdiği değişimden bahsedilmekteydi. “The Yashmak Discarded After 1300 Years: Turkey’s “New Woman” başlığı ile Türkiye’de peçenin 1300 yıl sonra kalktığından, İstanbul’da kadınların modern

⁸⁷⁸ Leylâ Kaplan, **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını(1908-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1998,s.182.

⁸⁷⁹“Frenkleşmek Hevesi: Müslüman Kadınlara Şimdi de Şapka Giydirmek mi İstiyorlar!”, **Sebilürreşad**, Kasım 1339, C.23, S.575,ss.42-43.

kıyafet ve şapkalarla gezdiğinden, Ankara’da modern okullarda modern kıyafet giymiş kızların hockey gibi sporları yaptığından söz edilmekteydi⁸⁸⁰.

Paris’te çıkan “Nouvelles Litteraires” ve Şangay’da neşredilen “The Eastern Miscellany” gazeteleri şark muhabiri M. Cheng Tcheng 1929 yılında Ankara’yı ziyaret ederek bir hafta boyunca tesettür ve kadınlık meseleleri hakkında tetkikatta bulunmuştu. Suriye, Mısır ve Filistin’de araştırma yapan Tcheng, bu ülkelerde tesettür kullanımını iktisadi bir duruma bağlamıştır. Bu ülkelerde yüksek ve orta tabakaya mensup, çalışan kadınların tesettür giydiğini ifade eden araştırmacıya göre; Büyük gazi herkesin müşkül gördüğü bir işi yapmış, füsunkâr bir el ile kadınların peçesini kaldırmıştır⁸⁸¹.

“Türkiye’de çarşaf ve peçenin kalkmasında kamuoyu çalışmalarının yanı sıra seçimlerde oy kullanmada meydana gelen bazı olaylar sonrasında alınan tedbirlerin de etkisi büyüktür. Yüzleri kapalı olan ve kimlikleri tespit edilemeyen kişilerin oy kullanması yasaklanmış, daha sonra da çarşaf ve peçeyi yasaklayan kararlar yerel meclislerce alınmış ve uygulanmıştır”⁸⁸².

Tesettürün dışında Türk Kadınlarının eğlence hayatına girişi de eleştirilen bir konu oldu. Cumhuriyet Dönemi’nde kadın ve erkeklerin ortak katılımı ile balolar düzenlenmekteydi. Baloların bir kısmı devlet erkani tarafından resmi bir şekilde verilmekteydi⁸⁸³. Bunun dışında çeşitli derneklerin veya kurumların verdiği özel balolar da yapılmaktaydı. Bu balolara yerli ve yabancı kimseler kadın-erkek davetliler katılmaktaydı. Bu baloların bazılarında içki içilmekte ve dans ta edilmekteydi. Kimilerine göre bu balolar modern toplumda kabul görülen olağan bir organizasyondur. Ancak kimilerine göre, Türk kadınlarının ve erkeklerinin, ailelerin ahlakını bozacak organizasyonlardı. “Dans, Şarap, Kumar: Hürriyet-i Nisvan Davacılarının İstedikleri Şeyler Bunlar mıydı? Başlığı ile 1925 yılında Sebilürreşad’ta yazı yazan Eşref Edip şu ifadeleri kullanmıştı: “Bu hafta bazı İstanbul hanımları Beyoğlu’nda Pera Palas salonlarında bir (Lale Balosu) verdiler.

⁸⁸⁰ “The Yashmak Discarded After 1300 Years: Turkey’s “New Woman””, **Illustrated London News**, 23 October 1926, p.13.

⁸⁸¹ “Kadınlık Ve Tesettür: Bir Çinli Gazeteci Tetkikat Yapmak İçin Şehrimize Geldi”, **Cumhuriyet**, 15 Eylül 1929 Pazar, s.1.

⁸⁸² Leylâ Kaplan, **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını(1908-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1998, ss.182-187.

⁸⁸³ Dönemin Gazeteleri, yılbaşı münasebetiyle Hariciye Vekaletince Ankara’da verilen Mustafa Kemal’in katılımı ile gerçekleşen balo ile ilgili resim ve haber yayınlamıştı. Bkz. “Hariciye Vekaletinde Verilen Balo”, **Vakit**, 12 Kanun-u Sâni 1930, s.1.

Bu suretle şair-i İslamiye aleyhinde mürettib fiili harekete “kadın birliği” de resmen iştirak etmiş oldu. On beş seneden beri İstanbul’un hürriyet isteyen kadını bu hafta asıl gayesine varmış oldu: Beğendiği erkeği koluna takarak, göğsünü göğsüne yapııştırarak, şampanyalar içerek Pera Palas Salonlarında dans etti. Artık hürriyet davası neticelendi. Tanin Gazetesi’nin bir baş makalesinde dediği gibi “artık memleketimizde kadın meselesi hallolundu”⁸⁸⁴.

Eşref Edip, söz konusu yayında fikirlerini şu şekilde beyan etmişti: “İşte kendisinin esaret altında bulunduğu söyleyip hürriyet isteyen ve kendilerine “yüksek kadın zümresi” namı veren bir kısım İstanbul kadını hürriyeti niçin istediğini meydana koydu: Müslüman, Hıristiyan, Frenk, Yahudi, beğendiği herhangi bir erkekle birlikte umumi salonlarda dans etmek, istediği meyhanelere, birahanelere giderek şarap, rakı, şampanya içmek, arzu ettiği kumarhanelere giderek kumar oynamak!”⁸⁸⁵

Türk kadınlarının ve erkeklerinin yeni dönemdeki yaşantı biçimi Sebilürreşad tarafından sıklıkla ele alındı. Dans, balo, sinema, içki gibi konuları gündemine alan Sebilürreşad’ta bunlar tehlikeli bulunmakta, bunların ülkenin ahlaki yapısına uygun görünmediği ileri sürülmekteydi. Sebilürreşad’ta “Gençler Sinemalarla Danslarla Zehirleniyorlar!”⁸⁸⁶, “Garplılaşıyoruz! Balo Dans...Dans, Balo”⁸⁸⁷ gibi bir çok yazıya yer verilmiş, batılılaşma hevesi ile toplumun gerçek karakterini ve etik değerlerini yitirdiği anlatılmaya çalışılmaktaydı.

Muhafazakâr kesim tarafından kadınlara dair eleştirilen diğer bir konu da kadın saç modası idi. Kadınların saçlarını kısa kestirmesi erkekliğe özentisi olarak değerlendirilmekte ve kabul görmemekteydi. Ancak meselenin başka yönleri bulunmaktaydı. Resimli Ay Mecmuası’nda kısa saç modası ile ilgili bir yazı yer almaktaydı. “Kesmeli mi? Kesmemeli mi? Başlığı ile yazılan yazıda şu satırlara yer verilmişti: “Saçları kesmeli mi kesmemeli mi? İşte bugün bütün genç kızları meşgul eden en mühim tuvalet meselesi. Kadınlar hayata girince evde oturup uzun uzadıya tuvalet yapmaya, başları için saatler sarf etmeye vakit bulamaz oldular. Tufeyli

⁸⁸⁴ Eşref Edip, “Dans, Şarap, Kumar: Hürriyet-i Nisvan Davacılarının İstedikleri Şeyler Bunlar mıydı?”, **Sebilürreşad**, 13 Teşrin-i Sâni 1340, C.XXV, S.625, ss.12-13.

⁸⁸⁵ **A.g.e.**

⁸⁸⁶ “Gençler Sinemalarla Danslarla Zehirleniyorlar!”, **Sebilürreşad**, Mayıs 1340, C.24, S.601, s.47.

⁸⁸⁷ “Garplılaşıyoruz! Balo Dans...Dans, Balo”, **Sebilürreşad**, Mart 1340, C.23, S.594, ss.349-351.

devrin icabı olan uzun saçlara uzun tuvaletlere bir nihayet vermek lazım geldi. Ve bu cereyan ilk defa en çok hayata girmiş olan Amerika'dan başladı... Fakat henüz kadının hayata girmediği cemiyetlerde bu saç kesme modası biraz güç intişar etti. Filvaki saçlar kesilince kadın gençleşiyor, daha cazib ve sevimli oluyordu. Bu, bütün kadınların en zayıf noktasıdır. Bu tesirle kesik saç modası bizim gibi kadını henüz eve terk etmemiş cemiyetlere de girdi.

Fakat muhafazakâr cemiyetler bu ani tebdile hoş bir nazarla bakamazlar. Bizim de muhafazakâr erkeklerimiz bu modayı beğenmediler. Binaenaleyh kesik saç modası mahdut bir sahada kaldı”⁸⁸⁸. Türkiye’de kadınların saçlarını kesmeye başlamasını hoş karşılamayanlar durumu erkekliğe özentî olarak değerlendirseler de gerçekte kadının bu görünümüyle çalışan ve kendine güvenen bir profil çizmesinden hoşlanmamaktaydılar. Aslında kadınlarda kısa saç modası, yaşanan hızlı değişimin bir parçasını yansıtmaktaydı. Dönemin gazeteleri bu konuyu gündemlerine almışlar ve çeşitli yorumlar yapmışlardı. Örneğin Cumhuriyet Gazetesi’nde “Kadın Saç Modası- Gün Geçtikçe Ne Hale Geliyor!” başlığında bir yazıya yer verilmiş ve konu değerlendirilmişti. Değerlendirme şu şekildeydi: “Kadınlar arasında erkeğe benzemek modası aldı yürüdü. Kadın kıyafetleri, erkek kıyafetlerine her gün biraz daha benzemektedir. Saçlar ise kesile kesile öyle bir hale geldi ki kadın başlarında bazı çok saçlı erkek başlarından daha az saç kaldı. Resmimizdeki İngiliz modası, kadınların saçlarını erkekler gibi kestirmekte ne kadar ileri gittiklerini gösteriyor. Amerika’da erkek çocuklar ve gençler arasında revac bulan ense ve şakak saçlarını başın derisi meydana çıkacak kadar kısa ve derin kesmek modası şimdi İngiliz kadınları arasında moda olmuştur. Gözümüz alışmadı da ondan mı yoksa hakikaten çirkin olduğu için mi bu cavlak moda kadınlara hiç yaraşmıyor”⁸⁸⁹.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren başlayan modernleşme sürecinin merkezinde mutlaka “kadın” yer almıştır. Kadının görsel değişimi ve ön plana çıkışı, kadının biçimsel olarak kendini tanımlama süreci yenilikçi ve muhafazakâr çevre tarafından yakından takip edilmiştir. Kadının yaşam biçimindeki ve bedensel değişimindeki ilerlemeler ile ilgili olarak hem yenilikçiler hem de muhafazakârlar çeşitli fikirler ortaya koymuş ve tartışmışlardır. Kadının saçı, başı, giyimi, eğlence hayatı baştan ayağa hızlıca değişmişti. Ancak bu değişim sürecinde bazı adaptasyon

⁸⁸⁸ “Kesmeli mi? Kesmemeli mi?”, **Resimli Ay**, Mayıs 1340, S.4,s.27

⁸⁸⁹ “Kadın Saç Modası- Gün Geçtikçe Ne Hale Geliyor!”, **Cumhuriyet**, 5 Teşrin-i Evvel 1926,s.1.

problemleri yaşandı. Bazı kadınların görsel değişimi, gerçek batılılaşmadan uzak bir biçimde Avrupalıya dönüşmek şeklinde oldu. Dans, süslenme, giyim, alışveriş, balo... gibi konular belli bir zümreye ait kadınların aklını meşgul eden yegane konulardı. Avrupalı kadınları sadece biçimsel olarak taklit eden bu hanımlar, seçkin ve eğitim sahibi kadınların eleştirisi yağmuruna tutulmaktaydı. Diğer taraftan da dans, içki, kumar, sinema, balo, kokain meraklısı kadın kitlesinin varlığı ve onların yaşam tarzı modernleşme karşıtı kesimi harekete geçirdi. Kadının modernleşmediği aksine “Frenkleştiği”, yeni dönemde ahlaki ve dini yapının bozulmaya başladığı bu kesim tarafından iddia edildi. Ancak unutulmaması gereken bir konu vardı. Özenti yaşantıya sahip olan kadınların miktarı Türkiye’de kısıtlı imkânlarla yaşayan fakir ve değişmeye imkân bulamamış kadınlara oranla oldukça azdı.

Kadın hayatındaki değişimleri en yakından takip eden ve bu değişimlere pek sıcak bakmayan yayın Sebilürreşad idi. Yayının 1338/1922 yılındaki sayısında yer alan “Türk Kadını Frenkleşiyor” adlı makalede kadınların giyim tarzlarındaki değişimin onların ruhlarında yaptığı etkiden söz edilmekteydi. Garbın kucak kucak yığıldığı moda gazete, reklam ve kataloglarının kadınları zehirlediği, bunları hediye eden gazetelerin Türk kadınına ihanet ettiği anlatılmaktaydı. Yazıya göre; “*necitede ruhundaki ibda’ kudreti susmuş, yanlış mecralarda varlığını kaybederek Türk kadını şimdiki kisvesiyle bir garp madam ve matmazeli olmuştu*”⁸⁹⁰. Yazıda anlatıldığına göre libas ve ruh doğrudan doğruya birbiriyle etkileşen şeylerdi. Türk kadını giyim tarzındaki değişimle yabancılaşmaktaydı. Bu değişim onun ruhuna ve hareket tarzına olumsuz yönde etki etmekteydi. Bu tür kadınların ellerinde kitap, kucaklarında çocuk, karşılarında zevc olmazdı. Ancak ellerinde şampanya kadehleri olurdu. Yine bu yazıda şu ifadeler kullanılmıştı. “*Sokağa çıkmak üzere aynadan ayrılan bir kadının baş tuvalinden iskarpinlerine kadar bütün icrasının teşkil ettiği heyeti umumiyeden husule gelen bedii ifade eğer: Ben Frenk kadınıyım...! diyor sa sahibesi hüsnü eytamından farkına varamadan kuvvetli kamçılarla Frenk olmaya koşar ve eğer o ifade-i ciddiyet ve ulubet-i milleyeyi ihtar edemiyorsa kadın o yolda yetişir*”⁸⁹¹. Kadınların giyimlerindeki değişime muhalefet olan söz konusu yayında kadınların ev dışında çalışmalarını da hoş karşılamadığı ifade edilmişti. Yazıda yer alan ifadeler şu şekildedir: “*Kadınları hariçte iş işlemesi modasına gelince: bu*

⁸⁹⁰ “Türk Kadını Frenkleşiyor”, **Sebilürreşad**, Nisan 1338, C.20, S.499, s.54.

⁸⁹¹ **A.g.e.**, s.55.

meselede bizde gittikçe ehemmiyet peyda ediyor. Kadını mümkün merteye aile sahibi eylemelidir. Bir kadın için tevhül imkan dahilinde olmazsa o zaman kadın aile dışarısında işle meşgul olur. Kadın öğreneceğini öğrenmeli, hukukuna sahip olmalı, fikren teali eylemelidir. Kadının malumat sahibi olması bilhassa ailesi ve evlatları için gerektir”⁸⁹².

Türkiye’de yeni rejim, kadının görsel değişiminde dış güzelliği, yüzü, süsü, modası ile ilgilenmeyi kendine bir esas olarak belirlememişti. Kadını özgürleştiren ve onu erkekle eşitleyen siyasal otorite, kadının akıl, fikir ve kültür sahibi olmasını kendisine esas olarak belirlemiştir. Kadının özgürleşme sürecinde yaşadığı görsel değişimde gel-gitler ve uyumsuzluklar yaşansa da geleneksel kalıpların yıkılarak yeni bir hayat tarzına geçmek çok ta kolay olmamıştır. Kadını ruhsal ve bedensel olarak derinden etkileyen bu süreçte adaptasyon problemleri yaşansa da Türk kadını zamanla bu problemleri aşarak kimliğine ve çağına uygun bir biçime girmiştir.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren aile kurumunu önemsemiş, bu kurumun çağdaş bir biçime bürünmesi ve yeni esaslara göre şekillenmesi için çalışmıştır. Bu dönemde ideal ailenin profili çizilmiş, yeni aile anlayışı içerisinde kadın, erkek ve çocuk tek tek ele alınmış ve onların rollerinde önemli değişimler yaşanmıştır. Medeni yaşamın gereği olarak medeni bir aile tipi oluşturulmak istenmiştir. Özellikle de kadın ve çocuğa yönelik yeni sosyal politikalar geliştirilmiştir. Ancak idealize edilen yeni aile, kadın, çocuk, yaşam anlayışının yerleşmesi pek de kolay olmamıştır. Bunun sebebi ise Osmanlı’dan devralınan toplum, aile yapısı ve alışkanlıkların idealize edilen ile uyumsuzluğudur. Bu nedenle aile ve toplum hayatında geri kalmış olan çocuk ve kadının istenilen konuma getirilmesi için bir takım yasal destekler zorunlu hale gelmiştir. Atatürk döneminde aile kurumunu direk ve dolaylı olarak destekleyen çeşitli kanunlar çıkarılmıştır. Bu kanunlar Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Belediye Kanunu, Memurin Kanunu ve İş Kanunu’dur. Türk Medeni Kanun’un aile ile ilgili olan kısmı Türk toplumun esas kültür özelliklerini ortaya koymuş kadın, erkek ve çocuk ilişkilerini medeni kurallara göre şekillendirmiştir. Medeni Kanun

⁸⁹² “Nüfus Meselesi ve Kadınların Harici İşle Uğraşmalarındaki Hata”, **Sebilürreşad**, Ağustos 1334,C.15, S.366, ss.35-36.

öncesinde Türk kadını aile içinde erkekle eşit haklara sahip değildi. Medeni Kanun ile bu adaletsizliğe son verilmek istenmiştir. Evlilik akdinin resmi makamlarca yapılması, nikâh sırasında kadının özgür iradesinin esas alınması, tek eşliliğin gelmesi, kadınların boşanmada, mirasta ve çocukların velayetinde söz sahibi olması Medeni Kanun'un kadına dair adil getirileridir. Yasal desteklerle Türk kadınının sosyalizasyonu sağlanmış böylece kadınlar aile ve toplum hayatında kendilerine bir yer bulabilmişlerdir. Medeni Kanun'un kabulünden kısa bir süre sonra toplum yeni aile anlayışına adapte olmuş, kanunun getirdiği yeni kurallara göre bir yaşayış stiline sahip olmaya başlamıştır.

Atatürk döneminde genel olarak kişilerin aile kurması istenmiştir. Aileye yönelik politikalardan bir tanesi evliliklerin arttırılmasıydı. Evliliklerin arttırılması düşüncesinin ortaya çıkış sebeplerinden bir tanesi nüfusu arttırmaktı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülkenin güçlenmesi için nüfusun artması gereği ortaya konulmuş bu yönde çalışmalar yapılmıştı. Evliliklerin teşvik edilmesi ve çiftlerin çocuk yapmaya özendirilmesi ülkenin hem aile hem de nüfus ve ekonomi politikaları ile ilgiliydi. Nüfus hem nitel hem de nicel olarak arttırılmak isteniyordu. Evliliğin özendirilmesinin diğer bir sebebi ise frengi ve fuhuşun önüne geçmek, engellemektir. Evliliği özendirmek ve buna yönelik propaganda yapmak dönem için geçerli sayılabilecek bir politikadır. Ancak bunu sağlamak için kimi bürokratlar "Bekarlık Vergisi" gibi önerileri sunmuş, evliliği zorunluluk esasına bağlanmaya çalışarak dönemin anlayışı ile çelişen geçersiz politikaların savunucusu olmuşlardır. Evliliği zorunlu hale getirecek olan yeni vergi türünün teklif bile edilmesi Türk kamuoyunda yankı bulmuş, dönemin gazeteleri bu konularda anketler düzenlemiş ve evlilik, çocuk sahibi olma gibi konular serbestçe tartışılmıştır. Bunun sonucunda toplumun büyük bir kesiminin evliliğin, aile kurmanın, çocuk yapmanın alelade veya zorunlu bir kararla gerçekleşmemesi gerektiği fikrinde birleştiği görülmüştür. Yine bu dönemde aile hayatına dair yeni algılamaların ortaya çıktığını görmekteyiz. Çocukluğun sıhhi ve terbiyevi inkişafı için çalıştığını iddia eden Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası 1926 yılında Çok Evlatlılar Müsabakası düzenleyerek ebeveynleri yine rekabet yoluyla çok çocuk sahibi olmaya teşvik etmiştir. Evlilik öncesi kadın ve erkeğin sağlık kontrolünden geçmesi gerektiği fikri ortaya atılmıştır. Nihayetinde 1930 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile evlenecek erkek ve kadınların sağlık kontrolünden geçmesi zorunlu hale gelmiştir. Bunun temel nedeni bulaşıcı hastalıkları engellemek ve

sağlıklı nesiller yetiştirmektir. Yine bu dönemde ilk kez anne ve babalar, çocukların fiziksel ve ruhsal bakımı konusunda bilinçlendirilmeye çalışıldı. Onlara sağlıklı bir neslin yetiştirilmesi için çeşitli sorumluluklar yüklendi. Çocuğun sadece anne ve babanın tasarrufunda olan bir birey olmadığı aynı zamanda devletin ve milletin de bu konuda hakları olduğu ebeveynlere anlatılmaya çalışıldı. Ancak devlet ebeveynlerin çocuğa dair sorumlulukları yerine getirememesi durumunda çocuğu aileden alma ve devlet himayesine sokma konusunda herhangi bir yasal girişim veya düzenlemede bulunmadı.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren devlet çocuğu ülkenin geleceği olarak görmeye başlamıştır. Ancak ülkenin kuruluş yıllarında çocuğa dair manzaranın çok ta iyi olmadığını söylemek mümkündür. Bu görüşün dayanağı ise çocuk ölüm oranının yüksekliği, hastalıkların yaygınlığı, kimsesiz, himaye edilememiş çocukların fazlalığı, ailelerin çocuk yetiştirme ve eğitimindeki bilinçsizliği ve toplumdaki çocuğa dair algıydı. Aileler çocuklarını doğdukları andan itibaren besleme, bakma ve eğitme konusunda yeterli donanıma sahip değillerdi. Bunun sebebi ise Osmanlıdan bu yana Türk toplumunun sosyal ve ekonomik yaşantısının çağın oldukça gerisinde kalması, ebeveynlerin eğitsel ve ekonomik yetersizlikleri olarak görülebilir. Ülkede çocuklar doğuyor bir yandan da ailelerin bilgisizliği ve bir takım sağlık hizmetlerinin eksikliği neticesinde diğer yanda da ölüyorlardı. Doğum oranının yüksekliğine rağmen süt çağındaki bebeklerin ölüm oranındaki yükseklik yönetimin ve toplumun önde gelen bir takım kişilerinin dikkatini çekmişti. Çocuk ölümleri ile mücadele etmek, kimsesiz çocukları himaye etmek, aileleri fenni çocuk bakımı konusunda bilinçlendirmek, güçlü, sağlıklı bir nesil yetiştirmek cumhuriyet yönetiminin sosyal politikalarının bir parçası olmuş ve bu konuda bir algı yaratımı içerisine girilmiştir. Bununla beraber çocuğa dair meselelerin yalnızca bunlar olmadığı görülmüştür. Bundan başka ülkede çocuk ticaretinin, dilenci çocukların, işçi çocukların varlığı da çocuğa dair diğer meseleler olarak görülmüş bu konular sıklıkla gündeme gelmişse de yeteri kadar çözüm bulunamamıştır. Örneğin çocukların çalışması yasal açıdan tamamen yasaklanamamıştır. Çocuk işçiler konusunda yaş sınırı getirilmiş, çalışma saati ve çalışma yerleri konusunda çeşitli esaslar belirlenmiştir. Dönemin Türk Ceza Kanunu ve İş Kanunu ile bu konuda bir takım esaslar getirilse de yasal denetimler yeteri kadar olamamıştır.

Atatürk döneminde çocuk, kadın ve erkeklere yönelik yeni algılayış biçimi Türk toplumunun ve ailesinin yeni bir bünyeye kavuşmasını sağlamıştır. İlk olarak dönemin idealize ettiği çocuğun vasıflarına bakmak gerekir. Yeni algılayış biçimine göre Türk çocuğu bedenlen ve ruhen sağlıklı olmalıdır. Ahlaki bir yaklaşım olarak yalan söylememelidir, ailesini sevmelidir, vatanperver, yardımsever, eğitimli olmalıdır. Hatta bu dönemde çocuklara iktisadi erdemler bile belirlenmiştir. İdeal çocuk tasarruflu olmalıdır. İşte bu algılayış biçimini toplumun zihninde yerleştirmek için toplumun önde gelen isimleri çaba sarf etmişlerdir. Çocuğun bedenlen sağlıklı olması için özellikle anneler bilinçlendirilmek istenmiştir. Bedenen sağlıklı bir neslin yaratımına yardımcı olmak üzere annelere yönelik salnameler, küçük el kitapçıkları yazılmıştır. Annelerin doğumdan önce uygulaması gerekenler, doğumdan sonra bebeğe yapacağı fiziksel bakım kuralları birçok kitap ve broşürle kadınlara anlatılmış, dönemin çocuk meselesi ile en çok ilgilenen Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası'nda bu konular işlenmiştir. Vatanın bekçisi olarak görülen çocuğun sağlam bir bünyeye sahip olması gerekli görülmüştür. Bu düşünce Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası tarafından da desteklenmiş, dergi bu konuda propaganda yapmış, bilimsel makaleler yayınlamış hatta başlattığı Gürbüz Çocuk Yarışması ile toplumda rekabet yaratmıştır. 1926 yılında Gürbüz Çocuk Müsabakası, 1929 yılında Güzel Yavrular Müsabakası ile dönemin çocuk algısına yön verilmeye çalışılmış, rekabet ortamı yaratılarak ebeveynlerin ve toplumun zihinlerine yeni bir çocuk imajı çizilmiştir. Buna göre çocukların sağlığı, güzelliği, bakımı gibi konular ön plana çıkarılmıştır. Aile içinde çocuğun önemli bir unsur olduğu, milletin geleceği olduğunun altı çizilmiştir. O güne kadar verem, tifo, dizanteri, frengi, kızamık, kızılılık gibi hastalıkların çocuklar arasında sıklıkla görülmesi, çocuk hayatını tehlikeye atmakta diğer taraftan ise yeteri kadar beslenemeyen çocukların sağlık durumu kötüye gitmekteydi. Bütün bunlar ülke yönetiminin dikkatini çekmiş, dönemin sağlık politikaları çocuk ve anne sağlığını destekleme yönünde geliştirilmiş, Kızılay ve Himaye-i Etfal gibi cemiyetler ülke çocuklarının beslenmesi ve sağlığı konusunda çeşitli yardımlar yapmışlardır. Özellikle Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin sihi banyoları, çocuk bahçeleri, ultraviyole uygulamaları, güneş banyoları, sağlıklı süt tesisleri sağlıklı çocuk yaratımına katkı sağlamıştır. Çocuğun bedensel olarak güçlenmesi için beden eğitiminin önemli olduğu bu dönemde sıklıkla vurgulanmıştır. Çocukların küçük yaşlardan itibaren açık havada oynamaları, spor yapmaları sıhhat

toplamları açısından faydalı görülmüş ve ebeveynlere bu yönde telkinler yapılmıştır.

Atatürk Dönemi'nde çocuklara yönelik algı yaratımında çocukların bedensel iyileşmesi ne kadar önemliyse ise yeni terbiye anlayışı da o kadar önemlidir. Çocuğun kıymetli bir varlık olduğunu ortaya koymaya çalışan yeni rejim, ebeveynlerin çocuk yetiştirme konusunda eski alışkanlıklarının bir kenara bırakılmasından yanadır. Çocuğun sevgi dolu bir ailenin içinde büyütülmesi, çocuğun ahlak eğitiminin modern koşullara uygun olması kabul gören genel esaslardır. Bununla birlikte çocuğu dövmek, korkutmak ya da aile içinde ona bir yer vermemek dönemin sosyologlarının uygun görmediği aile içi yaklaşımlardır. Bu dönemde çocuğun, eğitim ve terbiyesini sağlama konusunda birincil ödev annelere sonra da babalara verilmiştir. Ancak özellikle İstanbul'da yaşayan bazı zengin ailelerin bu konuda üzerlerine düşen görevleri yerine getirmek yerine sorumluluğu mürebbilere verdikleri görülmüştür. Bu durum dönemin çocuk ve kadın dergilerde bahsedilmiş ve eleştirilmiştir. Çocuk terbiyesinin tecrübesiz bir mürebbiye terk edilecek kadar önemsiz bir mesele olmadığı ortaya atılmıştır. Aileler, çocuk yetiştirme konusunda bilinçlendirilmeye çalışılmıştır. Çocuklara kötü örnek teşkil edecek şeyler üzerinde durulmuştur. İçki, kumar, sigara gibi alışkanlıkların aile ve çocuk üzerinde olumsuz etki bırakacağı bu dönemde üstünde durulan konular olmuştur. Yine bu dönemde çocuklar üzerinde kötü etki yapan, onları ahlaki açıdan bozacağı düşünülen yayınların yasaklanmasını öngören yasalar yapılmıştır. 1927 yılında çıkarılan Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu ile çocukların maneviyatı koruma altına alınmak istenmiştir. Dönemin çocuk meseleleri ile ilgilenen ve Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin kurucusu olan Kırklareli Mebusu Dr. Fuat Umay, 1927 yılında çocukların umumi sinemalara ve tiyatroya girmelerinin yasak edilmesi hakkında kanun teklifini sunmuştur. Çocukların kendi yaşlarına uygun olmayan sinema ve tiyatro gösterilerine gitmemeleri gerektiği Türkiye Büyük Meclisi'nde oldukça tartışılmış, nihayetinde içine bar ve dans salonları da katılarak 1930 yılında bir düzenleme yapılmıştır. 1930 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 167. Maddesi gereğince on iki yaşından aşağı çocukların sinema, tiyatro, dans salonu bar gibi mahallere girmesi yasaklanmıştır. On altı yaşından yukarı olanların ise gündüz terbiyevi mahiyetteki sinema ve tiyatrolara girmesine müsaade edilmişti. Bu süreçten itibaren çocuklara yönelik sinema ve tiyatro gösterimlerinin düzenlenmesi gündeme

gelmiştir. Özellikle bazı ebeveynlerin kendi eğlenceleri için geceleri süt çağındaki veya küçük yaştaki çocukları sinemaya götürmeleri hoş karşılanmayan bir eylem olarak görülmüştür.

Atatürk Dönemi'nde çocuk ile ilgili toplumda oluşturulmak istenen algı yaratımında özel gün ve haftaların yeri oldukça önemlidir. İlk olarak Amerika'da dikkatleri çocuk meselesine çekmek üzere başlatılan "çocuk haftası" uygulaması Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin girişimleri ile Türkiye'de de yapılmaya başlandı. 1926 yılından itibaren Nisan ayında "çocuk bayramı" kutlanmıştır. 1929 yılında Mustafa Kemal Atatürk, 23 Nisanın aynı zamanda çocuk bayramı olarak kutlanmasına destek verdi. Çocuk Bayramı ve haftası boyunca çocuklara dair sorunlar dile getirildi. Dönemin gazeteleri çocuklara ait gıdasızlık, himayesizlik, çocuk işçiliği, eğitimsizlik gibi meseleler konusunda kalem oynatarak toplumda çocukların lehine bir algı yaratmak istediler. Bu bayram süresince özellikle çocuklar ön planda tutulmuştur. Özellikle Milli Mücadele sırasında şehit olan kişilerin kimsesiz kalan çocukları üzerine bir algı yaratılmak istenmiştir. Şehitlerin öksüz ve yetim kalan çocuklarının toplumun ve milletin bir emaneti olduğu, bu çocukların kıymetli olduğu onları himaye etmenin temel bir vazife olduğu anlatılmaya çalışıldı. Bu özel günlerde toplanan yardımlarla muhtaç çocuklar Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin çatısının altında korundu. Ülkedeki bütün çocukların eşit olduğunu, çocukların vatan ve millet için değerli olduğu bu özel günlerde anlatıldı. Hatta bu bayramın çocuklar üzerinde milli duygular ve devrimci ruh kazandırmada bir araç olduğunu söylemek mümkündür. Çocukların eğlendiği, baloların, pikniklerin düzenlendiği bu günde çocukların ellerindeki pankartlarla kendilerine ait sosyal meseleleri gündeme getirdiklerini belirtmek gerekir. "Kavga etmeyen anne, baba", "çocuk bahçeleri", "çocuk parkları", "temiz hava", "temiz su", "bol gıda", "dispanserler", "sıhhi süt", "himaye edilmek", "dövülmemek", "sevgi ve şefkat", "mektep", "şehir mezarlıklarının kalkması, asri mezarlıkların kurulmasını" isteriz yazılı olan pankartları taşıyan çocuklar hem siyasi teşkilatı hem de toplumu göreve çağırırmaktaydılar. Çocuk bayramı ve haftası 1938'e kadar aynı heyecan ve hızla kutlanmıştır. Ancak 1938'e gelinceye kadar halen çocuklara dair meselelerin tam anlamıyla çözümlenemediğini söylemek mümkündür. Zira dönemin gazetecileri 1926'dan beri çocuklara dair anlattıkları sıkıntıları 1938 yılında da dile getirmekteydiler.

Atatürk Döneminde kadına olan bakış açısı ve kadını algılayış biçimi değişmiştir. Atatürk dönemi öncesinde Türk kadınının yaşamı ev işleri ve çocuk bakımı ile sınırlandırılmıştı. Kadının dilediği gibi giyinmesi, çalışması veya aile içinde söz hakkına sahip olması pek mümkün değildi. Türkiye’de kurulan yeni rejim Türk kadınının her alanda ilerlemesinde öncülük etmiş, Türk kadını eski anlayışların içerisinde çekerek onu toplumun önemli bir parçası haline getirmeye çalışmış ve bu yönde bir algı çalışması yapmıştır. Türk kadınının eğitimi, anneliği, çalışma hayatı, ahlakı, giyimi, aile ve toplum içindeki rolüne yeni bir yön verilmiştir. Türk kadını eğitilmiş, çalışan, toplumsallaşmış bir kişi, iyi bir eş, iyi bir anne, sağlıklı bir birey, tasarruflu kişi olarak idealize edilmekteydi. Kadın ile ilgili en temel konu eğitim idi. Osmanlı döneminde eğitim imkânlarından yeteri kadar faydalanamamış Türk kadınına yeni okul anlayışı içerisinde fırsat tanınmış kadınların erkeklerle bu konuda eşitliği sağlanmak istenmiştir. Kadının eğitsel açıdan desteklenmesi ve donatılması yeni nesil yetiştirmek, çağdaşlaşmak ve kalkınmak için önemli görülmüştür. İyi, bilinçli bir anne olmanın yolunun eğitimden geçtiği anlaşılmıştır. Özellikle çocuk bakımı, beslenmesi, hijyeni, sağlığı gibi konularda anneleri eğitmeye yönelik bir takım çabalar harcanmıştır. Dönemin anlayışına göre Türk kadınının çocuğuna karşı şefkat ve sevgi hisleri yüksek olsa da Türk kadını bilgi açısından geri idi. Kadınların fenni çocuk bakımı konusundaki bilgisizliğinin önüne geçilmek istenmiş, böylece sağlıklı bir neslin yaratımına çalışılmıştır. Kadınların bilinçli anne vasfına ulaşabilmelerinde yayın yolu oldukça etkili olmuştur. Özellikle Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin ve dönemin Sağlık Bakanlığı’nın çıkardığı yayınlar anneleri çocuk bakımı ve sağlığı konusunda aydınlatmıştır. Bununla beraber Sabiha Zekeriya Sertel, Ali Vahit Yaşat, Selim Sırrı Tarcan, Besim Ömer, Mehmet Fuat Umay, Cemal Zeki Önal, Fatma Reşide gibi dönemin önemli isimler bu konuda bilimsel açıdan ileri düzeyde yazılar yazarak, ülkeyi bu konuda Avrupa standartlarına yaklaştırmak istemişlerdir.

Türkiye’de 1924 yılından itibaren başlayan karma eğitim modelinin içinde, toplumsal eşitlik çerçevesi içerisinde kadınlar ilk, orta ve yükseköğretim kurumlarında eğitim alabilişlerdir. Bunun neticesi olarak kadınlar, ülkede çalışma hayatının bir parçası olmaya başlamışlardır. Ancak kadınların çalışma hayatına girişini olumlu karşılamayanlar olmuş ve bu yöndeki düşüncelerini dönemin gazetelerinde dile getirmekten çekinmemişlerdir. Kişiler kadını algılama biçimlerine göre topluma

fikirlerini sunmakta ve toplumu etkilemeye çalışmaktaydılar. Kadının çalışma hayatının içinde olmasına taraftar olmayanların kadına dair algılama biçimi kadını aile hayatı içinde sınırlandırmaya yönelikti. Buna göre kadının temel ödevi çocuk doğurmak, beslemek, aile hayatının gerektirdiği işlerle meşgul olmaktı. Kimileri kadının çalışmasını, erkekliğe bir özentî olarak algılamaktaydı. Hatta kadınların iş hayatına girmesi ile kadınların erkeklerin işlerini ellerinden alacağını ifade edenler de bulunmaktaydı. Bu tür olumsuz fikirlere rağmen ülke yönetimi kadınların eğitimini esas kılarak onları çalışma hayatına adapte etmeye çalışmıştır. Bunun neticeleri de bariz bir şekilde görülmüştür. Kısa süre içinde Türk kadınları çeşitli mesleklere girebilmişler ve başarılı olmuşlardır. Dönemin gazetecileri, çalışan ve başarıyı yakalayan kadınların hayat hikâyelerine gazete sütunlarına yer vererek toplumdaki yanlış kanaatleri yıkmaya çalışmışlardır.

Cumhuriyet'in kurguladığı çağdaş toplum tipinin esas unsurlarından bir tanesi kadındır. Toplumsal yaşamın en önemli ögesi olan kadınlara çeşitli hakların tanınması, cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi toplumsal ilerlemelerin sağlanması açısından önemli görülmüştür. Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan feminist hareket, kadınların maddi ve manevi hayatta var olma çabalarını oluşturmaktaydı. Bununla beraber kadının aleyhine olan düzenin değişmesi yani eğitim, çalışma, oy hakkı gibi konularda erkekle eşit olma taleplerini de yansıtmaktaydı. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile beraber kadınların bu taleplerine olumlu cevaplar verilmeye başlandı. Kadınların çalışma hayatına hem özel hem de kamu sektöründe görülmeye başladılar. Medeni Kanun ile kadının aile içindeki statüsü modern bir biçim kazandı. Kadınlar, ekonomik ve kamusal hayatın bir parçası olmakla beraber fikri hayata da daha aktif bir şekilde kendilerini ifade edebildiler. Kadınların kamusal alana giriş sürecindeki en önemli gelişme onların siyasal hak kazanımı ile meydana geldi. Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren gündeme gelen fakat elde edilemeyen bu kazanım, Türkiye'de yeni rejimle beraber kadınlara tanındı. 1930, 1933 ve 1934 yıllarında kadınların seçme ve seçilme hakkını elde etmesi ile toplumsal eşitlik ve modern yaşamın gerekleri sağlanmış oldu. Her ne kadar 1938'e gelinceye değin kadının sosyal ve toplumsal statüsündeki bu değişim süreci bazı çevreler tarafından hoş karşılanmasa da ülke elitinin kararlı tutumları ile istenilen noktaya taşındı. Bu sayede Türk kadınları toplumsal ve ekonomik hayatta görünür olmaya başladılar. Türkiye'de Türk kadınlarının aldığı yeni hal, Avrupa ve Doğu dünyasının dikkatini

çekmiş, kadın hayatındaki değişimler ülkedeki modernleşme süreci ile eş tutulmuştur.

KAYNAKÇA:

I.Arsivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-Kaynaklar

İSAM Osmanlıca Makaleler Veritabanı

TBMM Zabıt Ceridesi

II.Sürelı Yayınlar

A.Gazeteler

1.Yerli Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Hakimiyeti Milliye

Son Posta

TC. Resmi Gazete

Ulus

Vakit

Zaman

2.Yabancı Gazeteler

Illustrated London News

Sheffield Daily Telegraph

The Times of India

B.Dergiler

A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi

Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi

Amme Dergisi

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Belleten
Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Çağdaş Hukuk
Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
Çocuk Dünyası
Çocuk Sesi
Erkekler Dünyası
Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Gazi Akademik Bakış Dergisi
Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Gürbüz Türk Çocuğu
Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi
Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi
Hayat
History Studies-International Journal Of History
İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
İçtihat
İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Kurgu Dergisi
Kadro
Resimli Ay
Sebilürreşat
Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Sevimli Ay
Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Tarih İncelemeleri
Tarih ve Toplum
Tarih ve Toplum
TBMM Tutanak Dergisi
The Journal of Academic Social Science Studies
Toplumsal Tarih
Turkish Studies
Türkiyat Araştırmaları Dergisi
Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi

Ülkü

Yavrutürk

Yeni Türk Mecmuası

C.Ansiklopediler

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi

TDV İslâm Ansiklopedisi

Türkiye Ünlüleri Ansiklopedisi-Ünlü Kadınlar
Türkler

III.Tezler

KIRANLAR, Safiye, “Savaş Yıllarında Türkiye’de Sosyal Yardım Faaliyetleri(1914-1923)”,**İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü(Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, İstanbul, 2005.

ÖZMEN, Hülya, “Nafi Atuf Kansu ve Türk Eğitimine Katkıları”,**İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2015.

TEKİN, Gürkan, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti’nden Sağlık Bakanlığı’na(1920-2000), **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü(Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, Ankara, 2011.

YILDIRIM, Cevriye, Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti İzmir Merkezi’nin Kuruluş ve Faaliyetleri(1911-1945), **Uşak Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Yüksek Lisans Tezi**, Haziran, 2013.

IV. Osmanlıca Araştırma Eser ve Kitaplar

_____, **Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Nizamnamesi**, Sivas,1335/1919.

_____, **Herkese Nâfi Sağlık Öğütleri**, İzmir Verem Mücadele Cemiyeti Neşriyatı, No:4, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul, 1924.

_____, **Sineklerle Mücadele**, Müt: Rüşdi Edhem, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti Neşriyatı, Hilal Matbaası, İstanbul, 1926.

_____, **Türk Maarif Cemiyeti Nizamnamesi**, 13 Kânûn-ı Sâni 1928.

_____,**Hukûk-ı Âile Kararnamesi**, Kader Matbaası, İstanbul, 1336.

_____, **Türkiye Nüfusu**, Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet Merkezi İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, Neşriyat No:3, Ankara, 1928.

ÂLİ, E. **Çocuklarımız İçin Manzumeler**, Bilgi Matbaası, İzmir, 1927.

Annelere ve Çocuklara Salname, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yay., Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul, 1927.

ANTEL, Sadreddin Celal, **Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat 2.Sınıf**, Hüsn-i Tabiat Matbaası, İstanbul, 1928.

ANTEL, Sadreddin Celal, **Cumhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat 3.Sınıf**, Hüsn-i Tabiat Matbaası, İstanbul, 1928.

CELAL, Muhyiddin, **Çocuk Hıfzıssıhhası**, TC.Maarif Vekaleti Yay., İstanbul, 1340/1924.

CEVAD, Naki, **Malarya Mücadelesinde: Nakil ve Müntin Sivri Sineklerin Teşhis ve Teşrihi Usulleri**, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti Neşriyatı, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1341/R 1925.

FAHREDDİN, Rızaeddin Bin, **Aile Sinesinden Kadın ve Erkek**, Suhulet Matbaası, İstanbul, 1925.

GÖKALP, Ziya, **Türkçülüğün Esasları**, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara, 1339.

GÖKALP, Ziya, **Yeni Hayat**, Neşriyat: Yeni Mecmua, İstanbul, 1918.

HAMDİ, Hikmet, **Sıhhî Müze Rehberi**, TC. Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, Yenigün Matbaası, Ankara, 1928.

KENAN, İsmail, **İçtimai Hastalıklardan Tahaffuz ve Vikaye Çareleri**, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1342.

NURİ, Celal, **Kadınlarımız**, Matbaa-i İttihad, İstanbul, 1331.

ÖMER, Besim, **Nüfus Meselesi ve Küçük Çocuklarda Vefeyât**, Kanaat Matbaası, İstanbul 1339/1923.

ÖNAL, Cemal Zeki, **Bebek Beslemek**, Kader Matbaası- İktisad Matbaası, 1928.

ÖNAL, Cemal Zeki, **Çocuk Düşürmek: Esbabı, Tehlike ve Akıbetleri ve Buna Mani Olabilecek Tedabir**, Kader Matbaası, İstanbul 1926.

ÖNAL, Cemal Zeki, **Gebelik, Doğum, Lohusalık Devresinde Görülen Hastalık ve Ölümünden Korunma Çareleri**, Kader Matbaası, İstanbul 1925.

ÖNAL, Cemal Zeki, **Gebelik, Doğum, Lohusalık Hıfzıssıhhası ve Bu Devrede Görülen Hastalık ve Ölümünden Korunma Çareleri**, Kader Matbaası, İstanbul 1928.

SERTEL, Sabiha Zekeriya- HALİM, Belkıs- SERTEL, M. Zekeriya, **Evde Mektep- Annelerle Hasbihal**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1927.

VAHİD, Ali, **Annelere Nasihat**, Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye Vekâleti Matbaası, Ankara, 1926.

VAHİD, Ali, **Annelere Nasihat**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1927.

VAHİD, Ali, **Annelere, Memedeki Çocuk Nasıl Beslenir**, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfzıssıhha Şubesi Vatan Matbaası, İstanbul, 1924.

VAHİD, Ali, **Çocuk Büyütme İlmihali**, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfzıssıhha Şubesi Vatan Matbaası, İstanbul, 1924.

VAHİD, Ali, **Çocukluğun İctimai Hıfzıssıhhası**, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfzıssıhha Şubesi Vilayet Matbaası, Ankara, 1924.

VAHİD, Ali, **Hasta Çocuğa Bakım ve Bulaşıcı Hastalıklar**, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfzıssıhha Şubesi Ankara Vilayet Matbaası, Ankara, 1924.

V. Araştırma Eser ve Kitaplar

_____, **Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi 1-2**, Yükseköğretim Kurumları Yay., Yayın No:6, Ankara, 1997.

_____, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yay., C.II, 1952.

_____, **C.H.F. Nizamnamesi ve Programı**, TBMM. Matbaası, Ankara, 1931.

_____, **İstanbul Kütüphanesindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri**

Bibliyografyası, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Metis Yay., İstanbul 1993.

_____, **Sabiha Sertel-Roman Gibi**, Yay. Haz. Emre Taylan, Can Yay., İstanbul, 2015.

_____, **Tüccarzâde İbrahim Hilmi Çığraçan- Osmanlı Devleti'nin Çöküş Nedenleri**, Yay. Haz. Başak Ocak, Libra Kitap, İstanbul 2010.

_____, **Yeni Harflerle-Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu (1925-27)**, Haz. Nevin Yurdsever Ateş, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı 20. Yıl Özel Yayını, 2009.

_____, **İsmet İnönü- Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler 1933-38**,
Hazırlayan: İlhan Turan, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay. No:98,
Ankara, 2003,s.s.122-23.

_____, **İstatistik Göstergeler 1923-2011**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası,
Ankara, 2012.

ALP, Tekin, **Kemalizm**, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, Mayıs, 1998.

ARIBURNU, Kemal, **Milli Mücadelede İstanbul Mitingleri**, Yeni Desen Matbaası,
Ankara, 1975.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Medeni Bilgiler, Türk Milletinin El Kitabı**,
Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, Eylül 2010.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Tek Adam- Mustafa Kemal(1922-1938)**, C.III, Remzi
Kitabevi, İstanbul 2011.

Balıkesir Necatibey Öğretmen Okulu Yıllığı, 1937-1938, Resimli Ay Matbaası,
İstanbul.

ÇAPA, Mesut, **Kızılay(Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti(1914-1925)**, Rıhtım Yayınevi,
Ankara 2010.

EGELİ, Münir Hayri, **Haftamızı Oynuyoruz**, Ulusal Ekonomi ve Artırma
Kurumu Yay., Ankara, 1936.

EGELİ, Münir Hayri, **Yeni Ağustos Böcekleri ile Karıncalar**, Ulusal Ekonomi ve
Artırma Kurumu Yay., Ankara 1936.

ENSALACO, Mark - C.MAJKA, Linda, **Children's Human Rights: Progress And
Challenges For Children Worldwide**, Rowman&Littlefield Publishers, INC.,2005.

ERGÜN, Mustafa, **II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri(1908-1914)**, Ocak
Yay., Ankara, 1996.

GALİP, Reşit, **Çocuk Bakımı Öğütleri**, Maarif Vekâleti Halk Kitapları Serisi,
Devlet Matbaası, İstanbul, 1929.

GÜNDÜZ, Aka, **Gazi Çocukları İçin**, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Yay.,
Ankara, 1933.

IŞIK, İhsan, **Türkiye Ünlüleri Ansiklopedisi-Ünlü Kadınlar**, C.6,Elvan
Yay.,Ankara, 2013.

İNAN, A.Afet, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**,Türk Tarih Kurumu
Yay., Ankara 1998.

İNAN, Afet, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, Türk Tarih Kurumu
Basımevi, Ankara, 1998.

KANSU, Metin Atuf - KANSU, K.İşık, **Cumhuriyet Eğitim Devriminin Mülkiyeli Mimarı Nafi Atuf Kansu 1890- 1949 -Yaşamı ve Yazıları**, Mülkiyeliler Birliği Yay., Yayın no:2011/1, Ankara, 2011.,

KARABEKİR, Kâzım, **Çocuk Davamız**,Yay. Haz. Ziver Öktem, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015.

KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, Olgaç Matbaası, Ankara, 1984.

KURNAZ, Şefika, **Cumhuriyet öncesinde Türk Kadını (1839-1923)**,TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yay., Ankara, 1991.

MAKAL, Ahmet, **Türkiye'de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri:1920-1946**, İmge Kitapevi, 1999.

MARDİN, Şerif, **Türk Modernleşmesi-Makaleler 4**, İletişim Yay., İstanbul, 1991.

NAYIR, Yaşar Nabi, **İnkılâp Çocukları**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1933.

OKAY, Cüneyd, **Belgelerle Himaye-i Etfal Cemiyeti (1917-1923)**, Şûle Yay., İstanbul, 1999.

ÖGEL, Bahaeddin, **Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi**, C.I-II, TTK Yay., 2015.

ÖZTAN, Güven Gürkan, **Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, Ağustos 2013.

SARIKAYA, Makbule, **Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti(1921-1935)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2011.

ŞAPOLYO, Enver Behnan, **Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi**, Rafet Zaimler Yay.,İstanbul, 1958.

TANÖR, Bülent, **Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri**,Yapı Kredi Yay., İstanbul 2015.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Hürriyetin İlanı-İkinci Meşrutiyet'in Siyasi Hayatına Bakışlar**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.,İstanbul, Şubat, 2004.

UMAY, Mehmet Fuad, **Cumhuriyet'in Kuruluş Yıllarında Bir Devrimci Doktorun Anıları**, Çev. Cahit Kayra, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul,2014.

ÜSTEL, Füsun, **“Makbul Vatandaş”ın Peşinde/II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi**, İletişim Yay., İstanbul, 2011.

WILSON, Howard E. - BAŞGÖZ, İlhan, **Türkiye Cumhuriyet'inde Milli Eğitim ve Atatürk**, Dost Yay., Ankara, 1968.

YILDIRIM, Nuran, **İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi**, Darülaceze Vakfı Yay., İstanbul,1996.

ZÜRCHER, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, Çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yay., İstanbul, 2000.

VI. Osmanlıca Makaleler

_____, "Ebeveynin Günahları", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.4, Kanun-ı Sani 1927, s.13.

_____, "Amerika'da Çocuklara Karşı Gösterilen Muhabbet ve İhtimam", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.10, Temmuz,1927, s.18.

_____, "Memlekette İlk Prevantoryum", **Gürbüz Türk Çocuğu**, S.23, Ağustos 1928, s.5.

_____, "Asrî Çocuklar", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.10, Temmuz 1927, s.17.

_____, "Bebekleri Ana Sütünden Mahrum Etmek Na Kabul Afv Bir Hatadır", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.2, Teşrin-i Sani 1926, s.13.

_____, "Bilmeyerek Yapılan Hayat Hırsızlıkları", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.3, Kânûn-ı Evvel 1926, s. 2.

_____, "Çocuk Psikolojisi", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.3, Kanun-ı Evvel 1926, s.28.

_____, "Çocuklarımızı Ölümden Kurtarmak İçin Kalplerimizi Seferber Edelim", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.4, s.s.1-2.

_____, "Gürbüz Türk Çocuğu Niçin İntişar Ediyor", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.1, Teşrin-i Evvel 1926, Ankara, s.1.

_____, "23 Nisan Türklerin Kurtuluş Günü ve Çocuk Günüdür", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Çocuk Gününe Mahsus Fevkalade Nüsha, 23 Nisan 1927, s.2.

_____, "Bilmeyerek Yapılan Hayat Hırsızlıkları", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.3, Kânûn-ı Evvel 1926, s. 2.

_____, "Çocuğunuza Rehber Olunuz", **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.4, Kanun-ı Sani 1927, s. 10.

_____, "Çocuk Doğumu, Çocuk Ölümü Ve Çocuk Iskati Hakkında Doktorlarımız Ne Diyor?", **Resimli Ay**, No.2, C.4, Nisan 1927, s.30.

_____, "Çocuk Doğumu, Çocuk Ölümü Ve Çocuk Iskati Hakkında Doktorlarımız Ne Diyor?", **Resimli Ay**, No.2,C.4, Nisan 1927, ss.30-33.

_____, “Çocuk Ölümüyle Mücadele”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.4, Kânûn-ı Sâni 1927, ss.3-5.

_____, “Her Türk Ailesi Mutlaka Bir Aile Hekimine Muhtaçtır”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.6, Mart 1927, ss.2-3

_____, “Mesut Bir Aile Nasıl Teşkil Eder?”, **Erkekler Dünyası**, 6 Kânûn-ı Sâni 1329, s.5-6.

_____, “Milli Siyasetlerin En Mühimi Çocuk Siyasetidir ”, **Gürbüz Türk Çocuğu**, S.1, Teşrin-i Evvel 1926, s.1-3.

AHMET, Ağaoğlu, “Çocuk Günü”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Çocuk Gününe Mahsus Fevkalade Nüsha, 23 Nisan 1927, s. 11.

AKÇURAOĞLU, Yusuf, “Milli Şuur ve İnsani Vicdan, Himaye-i Etfal’e Yardımı Emreder”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Çocuk Gününe Mahsus Fevkalade Nüsha, 23 Nisan 1927, ss.12-14.

BAHA, Ali, “Çocuk Terbiyesi” , **İçtihat**, C. XVII, S.141, 15 Kanun-u Sâni 1922, s.s.2969-2971.

ÇELEBİ, Veled, “Himaye-i Etfal”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Çocuk Gününe Mahsus Fevkalade Nüsha, 23 Nisan 1927, ss.36-39.

EŞREF, Ruşen, “23 Nisan ve Himaye-i Etfal”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Çocuk Gününe Mahsus Fevkalade Nüsha, 23 Nisan 1927,s.28.

HAYRİ, Münir, “Yaz ve Çocuk”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.12, Eylül 1927, ss.2-4.

HAYRİ, Münir, “Yaz ve Çocuklar”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.12, Eylül 1927, ss.2-4.

HÜSNÜ, Cevad, “Beyoğlu’nda Dilenci Çocuklar Mektebi”, **Resimli Ay**, S.2, Mart 1340,s.s.10-12.

MALİK, Hilmi A., “Çocuk Psikolojyası: Çocuklukta Cinsiyet ve Terbiyesi”,**İçtihat**, C.XXI, S.208, 15 Temmuz 1926,ss.4037-4038.

NAMİ, Kazım, “Terbiyevi Muhasebe”, **Hayat Mecmuası**, C.IV, S.98, 11 Teşrin-i Evvel 1928, Ankara, ss.391-392.

NAMİ, Kazım, “Usul-ü Terbiye, Çocukta Seciye Yaratmaktır”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası** S.4, Kanun-ı Sani 1927, ss.11-12.

NAMİ, Kazım, “ Anne ve Babalara Bazı Vesâyâ”,**Annelere ve Çocuklara Salname**, Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1927, ss.63-66.

- NAMİ, Kazım, “Muhtelif Yaşta Çocuklar ve Tecribî Ruhiyat”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.3, Kanun-ı Evvel 1926, ss.4-6.
- NASUHİ, Ömer, “Sakat ve Iskat-ı Cenin Faciaları”, **Sebilürreşad**, Şubat 1340, C.23, S.588, ss.242-245.
- NAZİF, Süleyman, “Unutmayın ve Verin”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Çocuk Gününe Mahsus Fevkalade Nüsha,23 Nisan 1927, ss. 22-23.
- NİHAL, Şükûfe, “Avare Çocuklar, Hele sizler! Hele sizler”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Çocuk Gününe Mahsus Fevkalade Nüsha, 23 Nisan 1927, ss.25-26.
- NİHAT, Halil, “İnkılâbın Manası ve Bugünkü Neslin Vazifesi”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, 23 Nisan 1927, Çocuk Gününe Mahsus Fevkalade Nüsha, s.35.
- NUSRET, Halide, “En Büyük Vazife”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Çocuk Gününe Mahsus Fevkalade Nüsha, 23 Nisan 1927, s.24.
- RASİM, Ahmet, “23 Nisan”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Çocuk Gününe Mahsus Fevkalade Nüsha, 23 Nisan 1927, s.10.
- RASİM, Ahmet, “Çocuk Günü, Düğün Günü”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.8, Mayıs 1927, ss.37-38
- REFİK, “1926 Senesinde Baba Olmak Ne Demektir?”, **Sevimli Ay**, S.9, Teşrin-i Sâni 1926, ss.34-35.
- REŞİD, Fatma, “Amerika’da Çocuklar Saltanat Sürüyorlar”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Kanun-ı Sâni 1927,S.4, s.6.
- REŞİD, Fatma, “Mekteplerde Ameli Sıhhat Dersleri”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Mayıs,1927, S.8, ss.18-23.
- SERTEL, Mehmet Zekeriya, “Amerika’da Himaye-i Etfal ve Çocuk Haftası”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Çocuk Gününe Mahsus Fevkalade Nüsha, 23 Nisan 1927,ss.44-45.
- SERTEL, Sabiha Zekeriya, “Bu Çocuktan Kim Mesuldür?”, **Resimli Ay**, S.1,Şubat 1340, s.s.35-38.
- SERTEL, Sabiha Zekeriya, “İctimâî Bahisler: İctimâî Sa’y: Çocuk Salâhı IV(Child Welfare),**Hayat Mecmuası**, C.I, S.19, 7 Nisan 1927, Ankara, ss. 364-365.
- SERTEL, Sabiha Zekeriya, “İstikbal Davası”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Çocuk Gününe Mahsus Fevkalade Nüsha, 23 Nisan 1927, ss.30-31.
- SERTEL, Sabiha Zekeriya, “Muazzez Ailesine Kavuşuyor”, **Resimli Ay**, S.2, Mart 1340, s.s.40-41.

- SERTEL, Sabiha Zekeriya, “Nereye Gidiyoruz? Cemiyetimizi Tehdit Eden Müthiş Tehlikeden Haberdar mıyız? İçin İçin  len Bir Millet”, **Resimli Ay**, S.1, şubat 1340, ss.5-9.
- SERTEL, Sabiha Zekeriya, “Satılık ocuk Beş Yüz Liraya”, **Resimli Ay**, S.4, Mayıs 1340, s.s.5-8
- SERTEL, Sabiha Zekeriya, “Üsküdarlı K uk Melahat”, **Resimli Ay**, S.2, Mart 1340, s.36.
- şEVKİ, Hikmet, “ocuğun Ailedeki Mevkii”, **Gürbüz Türk ocuğu Mecmuası**, S.6, Mart 1927, ss.12-13.
- şEVKİ, Hikmet, “ocuk Nasıl Eğlenmelidir?”, **Gürbüz Türk ocuğu Mecmuası**, S.11, Ağustos 1927, ss.15-16.
- şükrü, Ali, “Doğacak ocuklar İçin Sıhhi Ne Gibi Hazırlıklar Yapılmalıdır”, **Gürbüz Türk ocuğu Mecmuası**, S.5, şubat 1927,s.4.
- şüKRü, Ali, “Sağlam Bir ocuk Elde Etmek İçin Gebelik Zamanında Yapılması Lazım Gelen Tedbirler”, **Gürbüz Türk ocuğu Mecmuası**, S. 4, Kanun-ı Sâni 1927, ss. 18-20.
- TARCAN, Selim Sırrı, “Bakımsız ocuklar(Yetimler- ks zler-Kimsesizler-Piçler)”, **Gürbüz Türk ocuğu Mecmuası**, S.1,Teşrin-i Evvel 1926,Ankara Hakimiyeti Milliye Matbaası, ss.10-11.
- TARCAN, Selim Sırrı, “Milletlerin En Büyük Derdi: ocuksuzluk-Fransa Ne Halde Biz Ne Haldeyiz?”,**Gürbüz Türk ocuğu Mecmuası**, S.2,Ankara Hakimiyeti Milliye Matbaası, Teşrin-i Sani 1926, s.s.14-16
- TEVFİK, Abdülfeyyaz , “ Terbiye ve İlmi Terbiye”,**Gürbüz Türk ocuğu Mecmuası**, Kanun-ı Evvel 1926, S.3, ss.23-26.
- TEVFİK, Abdülfeyyaz , “ocuk ve Terbiye- ocuğun İçtimai Ehemmiyeti”, **Gürbüz Türk ocuğu Mecmuası**, S.2, Teşrin-i Sâni 1926, s.17.
- TUNÇ, Turhan “Gürbüz ocuk Nasıl Meydana Gelir”, **Gürbüz Türk ocuğu Mecmuası**, Teşrin-i Sâni 1926, S.2, s.8.
- TUNÇ, Turhan, “Gürbüz ocuk Nasıl Meydana Gelir”, **Gürbüz Türk ocuğu Mecmuası**, S.3, Kânûn-ı Evvel 1926, s.10.
- UMAY, Fuat, “ocuk Parkları”, **Gürbüz Türk ocuğu Mecmuası**, S.6, Mart 1927, ss.4-7.
- UMAY, Fuat, “Milli Facia: Çocuklarımız Yüzde Yetmiş  l yor”, **Gürbüz Türk ocuğu Mecmuası**, S.5, şubat 1927,s.2.

VII. Makaleler

_____, “Çocuğun Bedîî Terbiyesi”, **Hayat**, Nakleden: Vahit, C.V, S.126, 25 Nisan 1929, Ankara, ss.426-427.

_____, “Mecmuamızın Yeni Müsabakası- Güzel Yavrular”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.37, Ekim 1929.

_____, “Çocuk Hakları”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.60, Haziran 1931, ss.7-8.

_____, “Çocuk ve Şikâyetler”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası’nın 23 Nisan 1931 Fevkalade Nüşhası, s.20.

_____, “Her Türk Annesi, Büyük Gazinin Sözlerini Bir Düstur Olarak Kabul Etmelidir”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.41, Şubat 1930, ss.17-19.

_____, “Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt’un 1926 Yılında Yazdığı Medeni Kanun Genel Gerekeçesi”, **Mahmut Esat Bozkurt Anısına Armağan(1892-1943)**, İstanbul Barosu Yay.,2008, s.118.

_____, “Ailede Tek Çocuk- Tek Çocuk Hüzün Çocuğudur “, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.49, Ağustos 1930, s.s.2-4.

_____, “Doğumevleri ve Ana Kucakları”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası’nın 23 Nisan 1931 Fevkalade Nüşhası, s.21.

_____, “Beklediğimiz Çocuk”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, 23 Nisan 1931 Fevkalade Nüşhası, s.59.

_____, “Beynelmîlel Çocuk Himaye Teşekkülleri”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası’nın 23 Nisan 1931 Fevkalade Nüşhası, s.42.

_____, “Cumhuriyetin Sağlık, Bakım ve Yardım İşleri”, **Ülkü**, S.9, C.2, Birinci Teşrin 1933, s.253.

_____, “Çocuk Haftası”, **Hayat Mecmuası**, C.V,S.127, 2 Mayıs 1929, Ankara, s.441.

_____, “Haydi Kızlara, Güneş!”, **Yavrutürk**, S.7, 13 Haziran 1936.

_____, “Zengin Olmanın Bir Tek Yolu: Kumbara, Kumbara, Kumbara, Kumbara...”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.41, Şubat 1930, ss.20-21.

AKBAYRAK, Hasan, “Himaye-i Etfal Cemiyeti”, **Tarih ve Toplum**, S.52, Nisan 1988, ss.31-33.

- AKKOYUN, Turan “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Bekarlık Vergisi Teşebbüsleri”, **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Tarih İncelemeleri Dergisi**, C.15, Yıl 2000,ss.183-198.
- ALBAYRAK, Mustafa, “Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları(1928-35)”,**TC. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.X, S.29, Temmuz 1994, s.s.471-483.
- ALİ, Necip, “Türk İnkılâbında Yeni Bir Adım Daha”, **Ülkü**, S.10,C.2, İkinci Teşrin 1933, s.273.
- ALTIN, Hamza, “1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri”, **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 13:1, 2008, s.280.
- ARIĞ, Ayten Sezer, “Türkiye’de Kız Enstitüleri: Gelenekten Geleceğe”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**,2014 Bahar(20), s.197.
- ARIĞ, Ayten Sezer, “Türkiye’deki İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclisteki Çalışmaları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S.42, 1998, s.s.889-890
- ASLAN, Erdal, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Ders Kitapları”,**Eğitim ve Bilim**, C. 35, S.158, 2010, ss.215-231.
- ASLAN, Kadir, “Değişen Toplumda Aile ve Çocuk Eğitiminde Sorunlar”, **Ege Eğitim Dergisi**, S.2, 2002,s.27.
- ATUF, Nafi, “Çocukları Koruyan Teşekküller”,**Gürbüz Türk Çocuğu**, S.44, Mayıs 1930, ss.9-11.
- AVNİ, Meliha, “Işığa Sapan, Zafere Giden Yola Nasıl Girilir?” **Yeni Türk Mecmuası**, S.3, Birinci Kanun 1932, İstanbul Devlet Matbaası 1932,s.248.
- AYDIN, Mehmet Akif, “Hukûk-ı Âile Kararnamesi”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1998, C.XVIII, s.314.
- BASKIN, Bahar, “II. Meşrutiyette Kadın Eğitime Yönelik Bir Girişim: İnas Darülfünunu”, **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:38, Mart 2008, s.91.
- BİLGE, Yunus, “Halide Edip’in Yedigün Dergisi’ndeki Yazılarında Kadına Bakışı”, **The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science**, Volume 5, Issue 4, August 2012, p.43-44,
- BULUT, Taner, “Cumhuriyet’in Bir Gençlik Projesi Olarak Kızılay Kampları (1936-1950)”,**ÇTTAD**, VI/14, 2007 Bahar, s.103.
- BOZKIR, Gürcan, “Türk Kadın Birliği”, **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, C.3, S.10, 2000, s.114.

- CUNBUR, Müjgan, “Atatürk Dönemi’nde Kadın Eğitimi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.VIII, S.23, Mart 1992,s.259-272.
- ÇANDIR, Muzaffer “Mehmet Akif’in Şiirlerinde Fakirliğe Islmi Merhamet Duygusuyla Yaklaşım”, **CB. Sosyal Bilimler Dergisi**, C.10, S.I, 2012, ss.82-90.
- ÇELEBİ, Mevlüt, “Atatürk’un Himayesinde Kurulan Türk Maarif Cemiyeti (1928-1933)”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C.XIX, S.2, Aralık 2004, ss.35-53.
- DEMİRTAŞ, Bahattin, “Atatürk Dönemi’nde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler”, **Gazi Akademik Bakış**, C.1, S.2, Yaz 2008, ss.155-176.
- DİNÇER, Hasan-AYSAL, Necdet, “Ulusal Bağımsızlık Savaşı’nın Örgütlenme Aşamasında Melek Reşit Hanım ve Faaliyetleri”,**.T.T.A.D.**, XII/24,2012 Bahar, s.s.149-169.
- DOğAN, İsmail, “Tanzimat Sonrası Sosyo-Kültürel Değişmeler ve Türk Ailesi”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C.1,Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yay., Ankara,1992, ss.168-190.
- DUMAN, Doğan - DOğDU, Mustafa, “1930-50 Dönemi Çocuk Dergilerinde Yurttaşlık Bilinci Gelişimi Kapsamında Ulus-Devlet Algısının Sağlanması: “Türk ocuğu- Cumhuriyet çocuğu”, **ÇTTAD**, IX/20-21,2010/Bahar-Gz, ss.157-170.
- DUMAN, Doğan- VARNALI, Özgür Şahap,“1930’larda Çocuk Piyaselerinde Yerli Malı Kullanma ve Ulusal Ekonomi Bilincini Oluşturma abaları”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, V.6, I.2, February 2013, p.1534.
- DUMAN, Doğan, “Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti”, **ağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, C.1, S.2, Haziran 1992,ss.127-141.
- EKİCİ, Fatma Yaşar, “Türk Aile Yapısının Değişim ve Dönüşümü ve Bu Değişim ve Dönüşüme Etki Eden Unsurların Değerlendirilmesi”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Number:30, Winter I/ 2014, p.221.
- ERDAL, İbrahim, “lk Mecmuası’na Göre Erken Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikası(1923-38)”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Güz 2011, s.788.
- ERGİL, Doğu, “Toplumsal Örgütlenmenin Yapısı”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C.39, S.1, 1984,ss.15-30.
- ERKUL, Ali, “Eski Türklerde Aile”, **Türkler**, C.3, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.97-106.
- EYCE, Berrin, “Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi**, S.4,2000, s.224.

- FARUK, Mehmet, “ Kulüp Rozetlerimiz”, **Çocuk Sesi**, No. 100, 7 Kanun-ı Evvel 1931, s.3.
- FARUK, Mehmet, “ Kulüp Rozetlerimiz”, **Çocuk Sesi**, No:100, 7 Kânun-u Evvel 1931, s.3.
- GÖKÇE, Birsen, “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, **Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, C.8, S.1-2, Mart-Ekim 1976, Ankara, s.48-49.
- GÖMEÇ, Saadettin, “Türk Ailesine Genel Bir Bakış”,**Aile Yazıları/7**,TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, Aralık 2015,ss.3-12.
- GÜLER, Ali, “İlk Yazılı Türkçe Metinlerde Aile ve Unsurları”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yay., Ankara,1992.
- GÜLER, Deniz- ULUTAK, Nazmi ,“ Aile Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Toplum Yaşantısında Aile”, **Kurgu Dergisi**, S.11, 1992, s.51-76.
- GÜNDÜZ, Aka,“Bir Koltukta İki Karpuz”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.37, Ekim 1929, ss.8-10.
- GÜNGÖR, Servet “Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne Bir Hayır Örgütü: İstanbul Darülaceze Müessesesi”, **Türk İdare Dergisi**, Haziran/Eylül 2009, Yıl:81, S.463-464, s.160.
- GÜRSOY, Gencay, “Sağlık”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.VII, İletişim Yay., İstanbul 1983,s.1719.
- HALİL, Neşet, “Çocuk Haftası-Nedir? Nasıl Geçti? Niçin Yapılıyor?”,**Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.56, Mayıs 1931, s.2.
- HALİL, Neşet, “İstismar Edilen Çocuk”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.43,Nisan 1930, s.6.
- HÜSREV, İsmail, “İktisadi Kronik:Asya’da Nüfus Hareketleri”, **Kadro**, S.4, Nisan 1932, s.44.
- İHSAN, Muallim, “Tasarruf”,**Çocuk Sesi**, No:103, 28 Kanun-ı Evvel 1931, İstanbul, s.14.
- İNAN, Afet, “Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti”, **Büyük Zaferin 50. Yıl Dönümüne Armağan**, İstanbul 1972
- İNÖNÜ, İsmet, “Türk Kadınlarının Siyasa Alanına Girişleri”, **Ülkü**, C.4, S.23, İkinci Kanun 1935, s.s.321-22.

KARABULUT, Umut, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Sağlık Hizmetlerine Toplu Bir Bakış: Dr. Refik Saydam’ın Sağlık Bakanlığı ve Hizmetleri (1925-37)”, **ÇTTAD**, VI/15, 2007 Güz, ss.151-160.

KAVCAR, Cahit, “Cumhuriyet Döneminde Dal Öğretmeni Yetiştirme”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C.35, S.1-2, Yıl:2002, ss.1-14.

KEMAL, Nusret , “Çocuk ve Sinema”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.41, s.35.

KESKİN, Yusuf, “Cumhuriyet Dönemi İlkokul Sosyal Bilgiler ve Onun Kapsamına Giren Ders Programlarında Bir Değer”, **Değerler Eğitimi Dergisi**, C.7, No:17, Haziran 2009, ss. 69-92.

KOÇ, İ.Ceyhan, “İzmir İktisat Kongresi’nin Türk Ekonomisinin Oluşumuna Etkileri”, **Atatürk Dergisi**, C.3, S.I, Şubat 2010, ss.145-167.

KONGAR, Emre, “Türkiye’de Aile Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri”, **Amme Dergisi**, C.3,S.2, TODAİ Yay., 1970, s.62-65.

MAKAL, Ahmet, “Türkiye’de Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Emeği”, **Çalışma ve Toplum**, 2010/2, s.21.

MALİK, Hilmi, “Kışla ve Köy Terbiyesi”, **Ülkü**, Nisan 1933,C.1, S.3,Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, ss.237-240.

MANDALOĞLU, Mehmet, “İslâmiyetten Önce Türklerde Aile Hukuku”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.33, 2013, s.s.133-159.

NASIR, Zeki, “Halk Sıhhati”, **Ülkü**, S.1,Şubat 1933, s.74

NASIR, Zeki,“Nüfus İşinin Tetkiki”, **Ülkü**, C.1, S.5, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, Haziran 1933, s.415.

ÖZBEK, Nadir, “II. Abdülhamid ve Kimsesiz Çocuklar, Darülhayr-ı Âlî”, **Tarih ve Toplum**, S.182, Şubat 1999, ss.11-20.

ÖZDEMİR, Nuray, “Türk Kadınına Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkı Tanınması Üzerine Yapılan Kutlamalar”, **History Studies-International Journal Of History**, Volume 6, Issue 5, September 2014, p.179.

ÖZDEMİR, Yavuz- AKTAŞ, Elif, “Halkevleri(1932’den 1951’e)”, **A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 45, Erzurum, 2011, s.s.235-262.

ÖZER, Sevilay, “1929 Dünya Ekonomik Bunalımı Çerçevesinde Yerli Malı ve Tutum Haftası Kutlamaları”, **Turkish Studies**, V.8/5, Spring 2013, s.607.

ÖZER, Sevilay, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bekârlık Vergisi’ne İlişkin Tartışmalar”, **Gazi Akademik Bakış**, C.6, S. 12, Yaz 2013, s.173.

- ÖZER, Sevilay, “Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Mart 2013, ss.131-167.
- SARIKAYA, Makbule, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Türkiye’de Nüfus Konusunun Dönemin Dergilerine Yansımaları Örneği: Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi”, **Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu- 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi), 10-15 Eylül 2007, Ankara/Türkiye, Çevre, Kentleşme Sorunları ve Çözümleri, C.I, Ankara 2011, s.729-745.**
- SARIKAYA, Makbule, “Gülbüz Türk Çocuğu ve Mevsimler”, **Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi**, Yıl V, S.1, Ocak 2013, s.s.1-16.
- SARIKAYA, Makbule, “Türkiye’de Zirai Eğitime Bir Örnek: Kalender Ziraat Yurdu”, **Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi**, Yıl IV, S.7, Ocak 2012, s.s.87-101.
- SÜREYYA, Şevket, “Polemik: Çok Nüfuslu Anadolu”, **Kadro**, S.5, Mayıs 1932, s.35.
- ŞAHİN, Mustafa, “Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Türkiye’de Hayat Bilgisi Dersi Programlarının Gelişimi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.2/8, 2009, s.405.
- ŞENTÜRK, Ünal, “Türk Aile Tarihi”, **Aile Yazıları/7, TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, Aralık 2015, s.13-28.**
- TABAKOĞLU, Ahmet “Osmanlı toplumunda Aile”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yay., Ankara, 1992.
- TANYERİ, Yücel, “İzmir Sağırılar Okulu”, **Turkish Archives of Otorhinolaryngol**, 2016, V.54, P.1-4.
- TARCAN, Selim Sırrı, “7 Yaşından 15 Yaşına Kadar Çocuklarda Tenbellik”, **Gülbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.38, Kasım 1929, ss.7-8.
- TARCAN, Selim Sırrı, “Vatan Nedir?”, **Gülbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.42, Mart 1930, ss.7-8.
- TEMP, Güldam, “Hukuk Önünde Kadın-Erkek Eşitliği”, **Çağdaş Hukuk**, Çağdaş Hukukçular Derneği Yay., Yıl:2, Eylül-Ekim 1993, ss.17-18.
- TEPEKAYA, Muzaffer - KAPLAN, Leyla, “Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1877-1923)”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.10, Konya, 2003, s.200.

- TEZCAN, Mahmut ,“Çocuk, Çalışma Yaşamı ve Boş Zaman Uğraşları”, **Çocuk ve Eğitim**, Türk Eğitim Derneği Yayınları, Şafak Matbaası, Ankara, 1980, s.173.
- TOPRAK, Zafer, “Erken Cumhuriyet, Kürtaj ya da Iskat-ı Cenin”, **Toplumsal Tarih**, S.282, Haziran 2017, ss.50-61.
- TOPRAK, Zafer, “Halk Fırkası’ndan Önce Kurulan Parti Kadınlar Halk Fırkası”,**Tarih ve Toplum**, S.51, İletişim Yay., Mart 1988, s.30.
- TOPRAK, Zafer, “Türkiye’de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası’ndan(Arsiulusal Kadınlar Birliği Kongresine (1923-1935))”,**İ.Ü. Kadın Araştırmaları Dergisi**, S.2, 1994, s.5-13.
- TOPRAK, Zafer, “Sabiha (Zekeriya) Sertel ve Türk Feminizmi”,**Toplumsal Tarih**, S. 51, Mart 1998, s.7-14.
- TOPRAK, Zafer, “II. Meşrutiyet Dönemi’nde, Devlet, Aile ve Feminizm ”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yay., Ankara,1992,s.221.
- TUĞLUOĞLU, Fatih, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İkinci Nüfus Sayımı: 20 İlkteşrin 1935 “Ne Bir Eksik Ne Bir Fazla””,**Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XII/25, Güz 2012, s.56.
- TUNCER, Oya, “Çocuk, Aile ve Çevresi”, **Çocuk ve Eğitim**, Türk Eğitim Derneği Yayınları, Şafak Matbaası, Ankara, 1980, ss.1-45.
- TUNÇ, Mehmet Şekip, “Milli Bayram ve Halk Terbiyesi” , **Yeni Türk Mecmuası**, S.2, Teşrin-i Sâni 1932, İstanbul Devlet Matbaası, s.149.
- TURAN, Refik, “Osmanlıların Kuruluş Yıllarında Türk Ailesi”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yay., Ankara,1992.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, “Türk Ailesinin Genel Yapısı”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, TC. Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yay., Ankara,1992.
- ULUSAN, M. İlhan, Türk Medeni Kanunu’nun Dünü ve Bugünü, **İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.I, S.1-2, 2002, ss.157-158.
- ÜNVER, Süheyl, “Atatürk ve Türk Kadını(metin içinde 3 sayfa tıpkıbasımla birlikte)”,**Belleten**, C.XX, S.80, 1956, ss.739-742.
- VERGİLİ, Ayhan, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Dönem Nüfus Politikası(1923-1960)”, **Sosyoloji Yıllığı**, S.22, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2013, ss.313-324.

YILDIRIM, Neşide, “Yaşam Döngüsünde Aile, Aile Bireyleri ve Akrabalıklar”, **Aile Yazıları/7**, TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, Aralık 2015, ss.44-67.

YÜCEL, Hasan Âli, “Terbiye’de Birlik ve Ahenk”, **Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası**, S.60, Haziran 1931, ss.2-6.

YÜKSEL, Sera Reyhani, “Türk Medeni Kanunu Bakımından Kadın-Erkek Eşitliği”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.XVII, S.2, Yıl:2014, Ankara, ss.175-200.

ZAFER, Ayşenur Bilge, “Cumhuriyet ile Birlikte Değişen Türk Aile Yapısı ve Kadının Durumu”, **U.Ü.Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:14,S.24, 2013/1, s.s.121-134.

ZARİÇ, Sami, “Tarihsel Kökeninden Ülkelere Göre Türlerine Aydınlanma Felsefesi(Çağı) ve Türkiye Cumhuriyeti”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl 2017/3, S.28, s.s.33-54.

VIII.Gazete Makaleleri

_____, “23 Nisan Çocuk Bayramıdır. Bu Bayramı Tesit Ederken Küçük Yaşta Çalışan Çocukları Unutmayalım”, **Akşam**, 24 Nisan 1930,s.6.

_____, “Ankara’da Gürbüz Çocuk Müsabakası”, **Akşam**, 28 Nisan 1933, s.5.

_____, “Çocuğu Sevmeli mi Sevmemeli mi?”, **Cumhuriyet**, 26 Ekim 1930.

_____, “Kadınlık ve Tesettür”, **Cumhuriyet**, 15 Eylül 1929.

_____, “Türkiye Güzellik Kraliçesi İntihap Edildi”, **Cumhuriyet**, 3 Eylül 1929.

_____, “Yeni Türk Kadını”, **Cumhuriyet**, 14 Ağustos 1929.

_____, Kadınlık ve Tesettür, **Cumhuriyet**,15 Eylül 1929, s.1.

_____, Küçük Dilenciler, **Akşam**, 18 Ağustos 1929, s.3.

_____, Yeni Türk Kadını, **Cumhuriyet**, 14 Ağustos 1929,s.1.

_____, “Onlar mı Güzellerimiz? Bizimkiler mi? Güzellerimiz Avrupa Güzellik Kraliçelerinin Bazılarından Muhakkak Güzeldir”, **Cumhuriyet**, 7 Eylül 1929.

_____, “Medeni Kanun Hükümlerine Aykırı Surette Evlenenler”, **Ulus**, 18.02.1937,s.2.

_____, “Umacı İstemeyiz, Salıncak İstemeyiz- Çocuk Bayramı Münasebetiyle Çocuk Mevzu ile Uğraşanların Mütalâaları”, **Akşam**,23 Nisan İlavesi, 23 Nisan 1937.

_____, “Türk Kadınlığı Hakkında Tetkikat”, **Cumhuriyet**, 30 Ağustos 1929.

AKŞAMCI, “Haftalar”, **Akşam**, 25 Nisan 1934, s. 3.

AKŞAMCI, “Medeni Kanun’a Göre Evlenmek İstemeyenler”, **Akşam**, 7 Nisan 1937, s.3.

Atay, F.R. “Nüfusumuz”, **Ulus**, 25 İkteşrin 1935,s.1.

FERİDUN, Hikmet, “Çalışan Çocuk”, **Akşam**, 23 Nisan 1933, s.3.

FERİDUN, Hikmet, “Çalışan ve Aile Geçindiren Çocukları da Düşünmeliyiz”, **Akşam**, 23 Nisan 1937.

İNÖNÜ, İsmet, “Kemal Atatürk-Türk Cumhuriyetini Yaratın”, **Cumhuriyet**, 05.02.1937.

NADİ, Yunus, “Güzellik Müsabakamız”, **Cumhuriyet**, 3 Eylül 1929.

NUREDDİN, Vâlâ, “23 Nisan Çocuk Bayramı”, **Akşam**, 23 Nisan 1938, s.3.

NUREDDİN, Vâlâ, “Çocuklar İçin Bütün Bunları İsteriz”, **Akşam**, 30 Nisan 1938, s.3.

NUREDDİN, Vâlâ, “Çocuklara Karşı Kusurlarımız”, **Akşam**, 25 Nisan 1933, s.3-4.

ONUR, Ahmet Asım, “Fennî Doğumun Nüfusun Artmasında Ehemmiyeti”,**Akşam**, 28 Nisan 1938,s.6.

SARC, Ömer Celâl, “Yeni Nüfus Sayımımız”, **Ulus**, 2 İkteşrin 1935,s.2.

TAN, M.Turhan, “Çocuklar Arasında”,**Cumhuriyet**, 26 Şubat 1927, s.5.

TENGİRŞENK, Y.Kemal, “935 Nüfus Sayımı”, **Ulus**, 7 İkteşrin 1935, s.3.

YÜCEL, Hasan Âli, “Yirmi Üç Nisan”, **Akşam**, 23 Nisan 1937, s.1.

IX.İnternet Kaynakları

<http://www.darulaceze.gov.tr/Kurumsal/Darulaceze>

<http://gordes.bel.tr/SEHITMAKBULEHANIM>

www.tdk.gov.tr

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Çocuk>

<http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>

<https://www.kizilay.org.tr/Kurumsal/tarihcemiz>

<http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/765.htm>

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc004/kanuntbmmc004/kanuntbmmc00400765.pdf

<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-02/cagdaslasmada-kadin-haklari>

<http://kizilaytarih.org/dosya005.html>

<https://m.bianet.org/biamag/kadin/108437-1908-in-kadinlar-acisindan-anlami>

EKLER

Çocuk Haftasında kumbara alayı

İçi neş'e ile dolu
Birer kumbaramız var
Biz aşarız her yolu
Çünkü kumbaramız var

Bayaram ne kadar tatlı
Arabamız kanatlı
Neş'emiz iki katlı
Çünkü kumbaramız var

Türkiye İş Bankası

EK.1. Akşam Gazetesi 24 Nisan 1932.

EK.2.Akşam Gazetesi 25 Nisan 1933.

EK.3.Ulus Gazetesi 18.02.1937.

Yarın başlayacak olan çocuk haftası manzaralarından:

EK.4.Akşam Gazetesi 22 Nisan 1933.

Çocuk haftası bugün başladı.

EK.5.Akşam Gazetesi 23 Nisan 1933.

EK.6. Akşam Gazetesi 30 Nisan 1933.

**Düşünen, ağlayan çocuk
yerine,
Gülen, koşan çocuk !**

—
Sevinmek, gülmek, eğlenmek çocuğun hakkıdır. Çocukları bir köşeye bütölüp oturmaya, masa başında düşünmeye değil, gülmeye ve oynamaya teşvik ediniz.

—
Kumbara, çocuğa yalnız ıstıkbal yapan değil, fakat sevindiren en güzel vasıtaadır

—
**Siz de çocuğunuza
İŞ BANKASINDAN
bir kumbara alınız**

Ek.7. Akşam Gazetesi 22 Haziran 1934.

İki bayram dün her tarafta büyük şenliklerle kutlandı

Halkevinde büyük bir toplantı yapıldı, çocuklar için muhtelif eğlenceler tertip edildi

Dün milli hâkimiyet ve çocuk bayramları pek parlak bir surette kutlanmıştır. Havanın çok güzel ve yazı hatırlatacak derecede sıcak olması hemen herkesi erkenden sokaklara dökmüştü. Her taraf donanmıştı. Resmî daireler ve birçok müesseseler bu münasebetle tatil yapmışlardı.

Sabah sekizden itibaren çocuklar Fatih parkında toplanmağa başladılar. Burada birçok mektep talebesi, bayraklarla birlikte izciler bulunuyordu. Alay saat onda buradan hareket etti. Belediye, Himayetfal, fırka merkezleri, halkevi, vilâye, kordu merkezi ziyaret edildikten sonra doğruca Taksim meydanına gidildi.

İstiklâl marşı dinlendikten ve Türk bayrağı selâmlandıktan sonra şehir meclisi âzasından Nakiye hanım bir nutuk irat etti, müteakiben hep bir ağızdan Cumhuriyet marşı söylendi, âbi-deye çelenkler kondu.

Saat on beşte halkevinde bir toplantı yapıldı. Toplantıda halkevi reisi Ali Rıza bey güzel bir nutuk söyledi, Köprülü zade Fırat bey, Gazi Hz. nin nutuklarından bazı parçalar okundu. Hâkimiyet günü kutlandı.

[Devamı ikinci sahifede]

Taksimde izciler ve mektep talebeleri Cumhuriyet marşını söylerken

EK.8. Akşam Gazetesi 24 Nisan 1934.

EK.9. Akşam Gazetesi 24 Nisan 1934.

Ankarada Çocuk bayramına ait bir kaç enstantane: Yukarıda solda başvekil İsmet paşa miniminilerle bir arada, sağda küçüklerin Reiscumhur Hz. ni ziyaretlerinden bir intiba, aşağıda solda başvekil İsmet paşa küçüklere şeker dağıtırken, sağda küçükler Büyük millet meclisi reisi Kâzım paşa ile bir arada.

EK.10. Akşam Gazetesi 25 Nisan 1934

EK.11. Akşam Gazetesi 25 Nisan 1934.

Çocuk haftası başladı, bugün birçok toplantılar yapılacak

Saat on birde mektepliler âbide etrafında toplanacaklar, burada nutuklar söylenecek

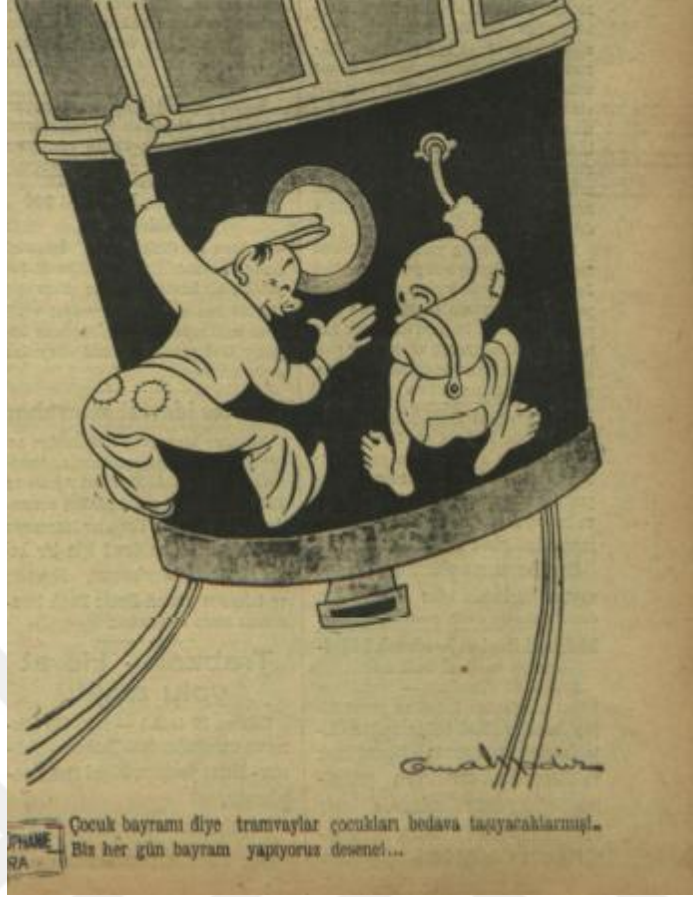
Dün Beyoğlu Halkevi tarafından kendilerine elbise ve çamaşır dağıtılan çocuklar

Bugünden itibaren çocuk haftası başlıyor. Bu hafta içinde çocuklarımızın eğlenmeleri için müsamereler tertib edilecek, çocuk esirgeme kurumu ve Halkevleri marifetle çocuklar giydirmek suretile sevindireceklerdir. Bugün saat 11 de gerek Beyoğlu gerek İstanbul tarafındaki mektepler Takasimde Cumhuriyet âbidesi etra-

fında toplanacaklardır. Ervelâ İstiklâl marşı çalınacak, bundan sonra nutuklar söylenecektir. Çocuk esirgeme kurumu namına bayan Muazzez Tasin ilk sözü alacak ve çocuklara hitab ederek çocuk bayramının mâna ve ehemmiyetini tebarüz ettirecektir.

(Devamı 4 üncü sahifede)

EK.12. Akşam Gazetesi 23 Nisan 1937.

EK.13.Akşam Gazetesi 23 Nisan 1937.

EK.14. Akşam Gazetesi 23 Nisan 1937.

Umacı çocukları değil, çocuk- lara hor bakanları yer!

“Sen,, deme dediler, bunun için size “Birsen,,
demiyorum “Birsiz,, diyorum

— Dön baba dönelim... — Bana bir yıldız tut!..

EK.15. Akşam Gazetesi 23 Nisan 1937.

EK.16. Akşam Gazetesi 23 Nisan 1937.

Düncü Bayram büyük merasimle kutlandı

Taksimde yapılan merasim ve söylenen
nutuklar - Atatürke telgraf çekildi

Mektepliler Cumhuriyet âbidesine giderken ve âbide önünde İstiklâl
marşını söylerken

EK.17. Akşam Gazetesi 24 Nisan 1937.

Çocuk haftasının ikinci günü de çok neşeli geçti

EK.18. Akşam Gazetesi 25 Nisan 1937.

Çok çocuklu aileler İzmirde birinciliği 11 çocuk babası kazandı

İzmir (Akşam) — 23 Nisan bayramı münasabıyla İzmir çocuk esirgeme kurumu tarafından çok çocuklu aileler arasında birincilik müsabakası yapılmıştır. Birinciliği Güzeliyahda Ççek sokakında 7 numaralı evde on bir çocuk babası bahçivan B. Mustafa, ikinciliği Değirmen dağında Necibefendi sokakında 11 çocuk anası bayan Binnaş, üçüncülüğü de Mumcu kahvesi sokakında gene on bir çocuk babası B. Şevket kazanmıştır.

Çocuk esirgeme kurumu, birinci aileye eli, ikinci aileye otuz ve üçüncü aileye yirmi lira mükâfat vermiştir. Kurum, her yıl bu müsabakaları tekrarlayacaktır.

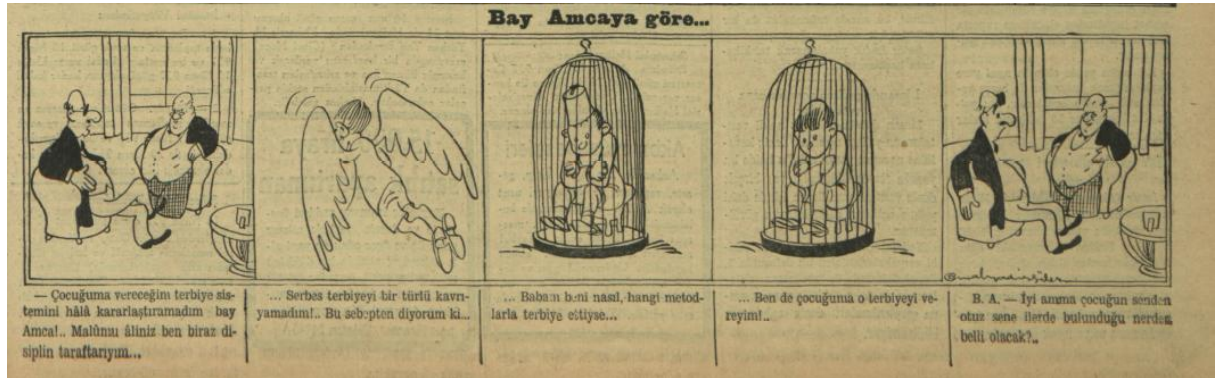

Birinciliği kazanan B. Mustafa ailesi efradile birlikte

Üçüncülüğü kazanan B. Şevket ve çocukları

EK.19. Akşam Gazetesi 28 Nisan 1937.

EK.20. Akşam Gazetesi 16 Nisan 1937.

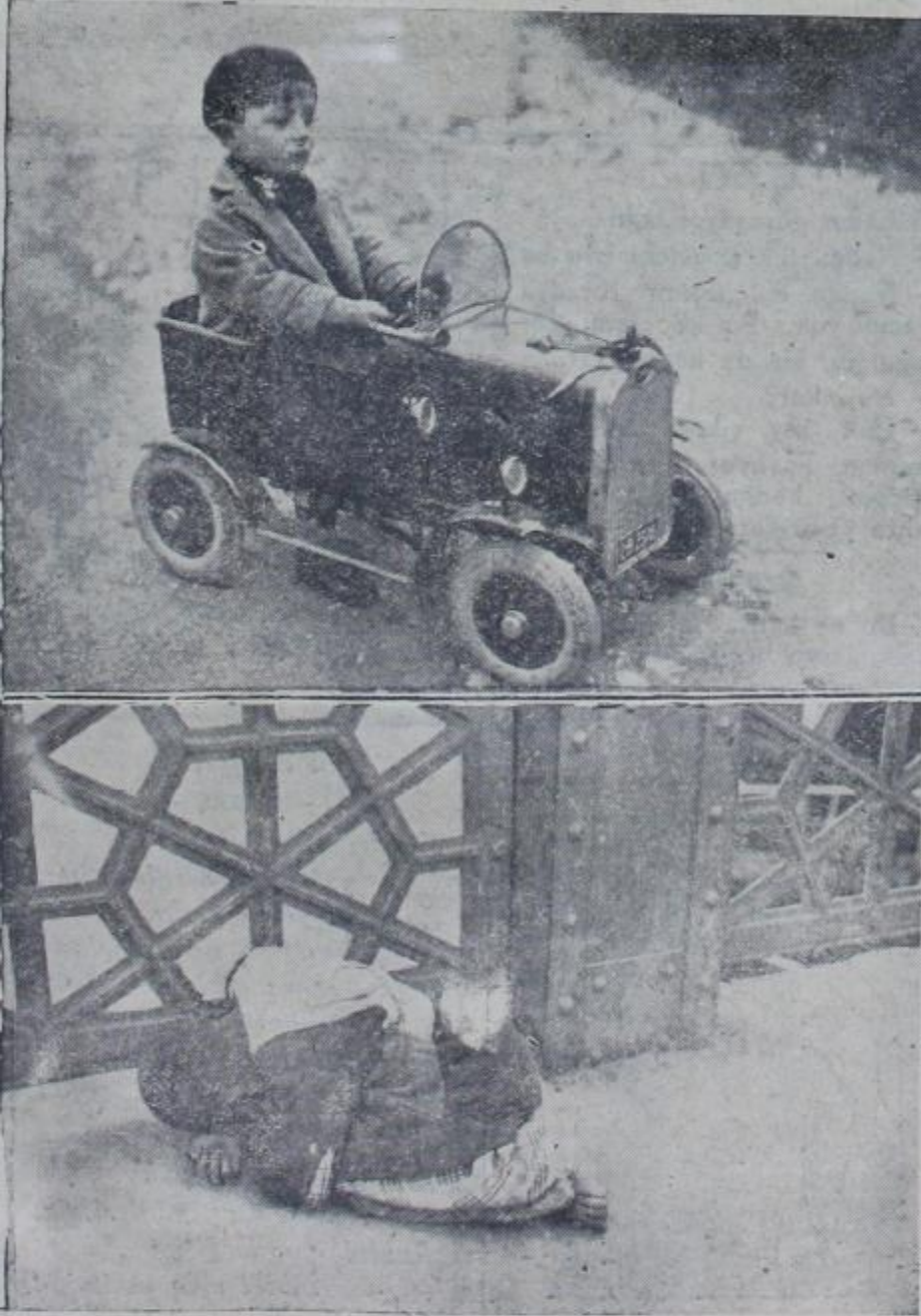
EK.21.Akşam Gazetesi 25 Nisan 1938.

23 Nisan Çocuk bayramında:

EK.22. Akşam Gazetesi 25 Nisan 1938.

Çocuk bayramı devam ediyor

Çocuk haftası çok neşeli ve eğlenceli geçiyor. Çocuklar balo verdiler, müsamereler tertip ettiler. Resimlerden birinde görülen çocuk elektrikle mütehârrik küçük otomobilile çocuk haftasını parkta geçiyor. Diğeri ise bayramdan nasibini alamıyan bir kimsesiz çocuğu gösteriyor.. Ne tezat lâvhası, değil mi?

EK.23. Akşam Gazetesi 29 Nisan 1930.

EK.24. Akşam Gazetesi 24 Nisan 1930.

Tarihî karar bugün veriliyor

Meclis bugün teşkilâtı esasîye ve intihap kanunlarını değiştirecek

Fırka grubu, kadınların mebus seçmelerini ve seçilmelerini kabul etti—40 bin nüfus bir mebus çıkaracak, 21 yaşını bitirenler seçime girebilecek Nüfusu az kasabalardan un vergisi kaldırılıyor — Ziraat bankasının ıslahı

General Ismet İnönü

General Kâzım Özalp

Ankara 4 (Telefonla) — Büyük Millet Meclisi yarın (bugün) saat on beşte toplanacaktır. Bu toplantıda teşkilâtı esasîye ve mebus

intihap kanunlarında dün bildirdiğim değişiklikler yapılacaktır. Bu meyanda intihabın yenilenmesi kararı da verilecektir.

Kanun Meclisten çıkınca Dahiliye Vekâleti bu husustaki tebliğati derhal alâkadarlara bildirecek ve her tarafta intihap faaliyeti başlanacaktır. Kadınlar da mebus intihap edebileceklerinde şimdiki kadar hazırlanan intihap defterlerinin de tadili lâzımlıdır.

Mebus intihabında yapılacak değişiklikler

Ankara 4 (Telefonla) — Mebus intihabı kanunusun bazı maddelerinin değişmesine ve kusura bir madde ilavesine dair hükümetin hazırladığı lâihâ Meclise verilmiştir.

Bu lâihaya göre, 50 bin nüfusta bir mebus seçilme keyfiyeti, 40 bin olarak değiştirilmiştir.

Bir intihap dairesinin nüfusu 70 binden azı olsa dahi bir mebus seçeceği gibi 55 bine kadar 1, 55 binden 95 bine kadar 2, 95 den 135 bine kadar 3, 135 binden 175 bine kadar nüfusu olan yerlerden de 4 mebus seçilecektir.

Devamı 2 inci sahifede

EK.26. Zaman Gazetesi 5 Kanunuevvel 1934.

— Ben bir kadınla konuştuğum vakit hakkında ne düşündüğünü anlarım!
— Demek hiç alıngan değilsin, kızmazsın!f.

EK.27. Zaman gazetesi, 5 Kanunuevvel 1934.

Mebus seçip, seçilebildikten sonra..

Kadınların da asker olmaları isteniyor

Son zamanların modasından: Avrupadaki kadın askerlerden bir nümune

Ankara 5 (Telefonla) — Kadınlara mebus seçmek ve seçilmek hakkının verilmesinden sonra, bilhassa mebuslar arasında, yeni bir cereyan başla-

mıştır. Bu cereyana göre kadınlar asker de olmalıdırlar.

Meclisin bugünkü "dünkü, içtimandan sonra koridorlar-

Lütfen sahifeyi çeviriniz

EK.28. Zaman Gazetesi, 6 Kanunuevvel 1934.

Türk kadını heyecan içinde!

Bu sabah kadınlar Beyazıtta toplanıp büyük tezahüratta bulunacaklar

Kadınlarımızın Atatürke ve diğer büyüklere şükranları — Ankaralı kadınlar dün Millet Meclisine gittiler ve tezahüratta bulundular — Her yıl "Kadınlık bayramı", yapılacak — Bayan Lâtime Bekir ne diyor ?

Kadınlarımız asker olmıya da hazır..

İstanbul kadınlığı, Türk kadınına meb'us seçimine iştirak etmek ve meb'us seçilebilmek hakkının verilmesini büyük sevinçle karşılamıştır.

İstanbul Umumi Meclisindeki kadın aza ile hayır cemiyetlerinde ki kadınların murahhasları dün sabah Başbakanı Pendikte karşılayarak, İstanbul kadınlığı namına teşekkür etmişler; kendisine bir buket vermişlerdir.

Busabahki toplantı

İstanbul kadınları bugün sabahleyin saat on buçukta Beyazıt meydanında toplanacaklar, bu haklarının tanınmasından dolayı duydukları sevinci ortaya koyacaklardır.

Toplantının istenildiği gibi kalabalık olması için hususî davetler de yapılmış, kapı kapı dolaşarak mümkün müertebe çok kadın bu toplantıdan haberdar edilmiştir. Kadın hocalarını toplantıya tama-

Türk Kadın Birliği reisi Bayan Lâtime Bekir

men iştiraki de temin olunmuştur.

Bu sabahki toplantıda halk hatiplerinden Bayan Saadet Rafet söz söyleyecek, İstanbul kadınlarının duyduğu büyük heyecanı, sevinci ve büyüklere karşı olan saygıyı anlatacaktır. Ondan sonra Atatürke, Büyük Millet Meclisi Başkanlığına, Başbakana ve C. H.

Kadın Birliğinin beyannamesi

Türk kadını

Büyük Atatürk, yüca önder Türk kadınına hakkını verdi. Sayılav seçmek ve seçilmek büyük ulus kurultayınca kabul edildi.

Türk kadını unutmak ki Türk içtimai hayatının temelisin. Buna İstiklâl savaşının kara günlerinde sırtında cephane taşıyarak kara sapanla toprak kazıyarak eriştin.

Hız alan inkılâpta aldığın yerle kendi mevkiini kendin kurdun. Lâtime olduğun siyasî hak sana verilmiştir. Bu mesut günü bugün hep beraber kutluluyacağız. Saat 10 da Beyazıt Cümhuriyet meydanına gel.

Türk Kadın Birliği

İstanbul Umumi Meclisindeki kadın aza da bütün kadınlarımızın bu sabahki topluluklara gelmelerini rica ediyorlar.

F. Genel Yazganına tel yazıları çekilmesi kararlaştırılacaktır.

Devamı 7 inci sahifede

Erken başladılar!..

- Ayol, gelininle neden geçinmiyorsun?..
— Neden olacak, o Nezihe Muhiiddü H. taraftarı; ben kadınlar birliği taraftarıyım; nasıl geçiniriz?..

EK.30.Akşam Gazetesi 11 Nisan 1930.

Erkekler, müsterih olunuz!
Kadınlar işlerinizi ellerinizden almıyacaklar?
Kadın birliğinde verilen konferans

Efzaiş Suat H., belediye azası olsak da kadınlığımızı muhafaza edeceğiz, diyor

Belediyecilik konferansını veren Efzaiş H. ve dinliyenler

Kadın birliğinde dün saat 16'da, kadınların belediye intihabına iştirakleri do'ayısıyla, Efzaiş Suat H. tarafından konferans verilmiştir. Efzaiş Suat Hanım konferansına şöyle başlamıştır:

— Bugün Türk kadınına yeni yeni ufuklar açan ve zengin bir istikbal hazırlayan pek büyük bir inkılâbın arifesinde bulunuyoruz.

İstiklâl harbindenberi hemen

hemen her sahada erkeklerle yan yana çalışan bizler, belediyecilik gibi teşriî mesaide de gene erkeklerle beraber çalışmak şerefini haiz olacağız.

İşte Büyük Millet Meclisimizden geçmek üzere bulunan yeni belediye kanunu, vatançılık hakkımızın beratını elimize verecek ilk ve kat'î hareket olacaktır.

Memleketimizi baştan başa canlandıran büyük inkılâp ve

[Alt tarafı 4 üncü sayfamızda]

Kimsesiz çocuklar

Şehrin kenar mahallelerindeki tozlu sokaklar kendi keyiflerine bırakılmış terk edilmiş çocuklarla doludur. İşte bunlardan bir tansı Bu böyle olmalı mı ?

EK.32.Vakit Gazetesi 3 Nisan 1930.

Kadın salepçi

Kadınlar her işe giriyorlar. Kadın simitçiden, kadın gazete satıcısından sonra kadın sahlepçiler de görünmeğe başlamıştır. Resmimizde bir kadın sahlepçi sütlü sahlep dolu güğümü, fincanlarile sokakta dolaşırken görünüyor.

EK.33. Akşam Gazetesi 3 Kanun-ı Sâni 1934.

مملکت مزده ایلک دفعه یاسیلان بر مسابقه

نواکی آتنامی کوزل باجاق مسابقه سنه دوت خانم اشتراک ایشدر

1925 Eylül 6
Cumhuriyet

واسن معاينه صوره برین کمان لاجه خانم

کوزل باجاق مسابقه سنه دوت خانم اشتراک ایشدر

بشکطاش فلوی طرفدن تقدیم باجاق مسابقه ترتیب
ایدیلن باجاقه اکتانجا ندم برده کوزل باجاق مسابقه سی
موجود اولدییق یازمشدق . مملکت مزده ایلک اجرا
ایدیلن یوم باجاقه بالدرینک کوزلکنه چوق ایدین
ومروردوت خانم اشتراک ایشدر . مسابقه یوقدر
آزخانم اشتراک ایشدی استایولده کوزل باجاق و بالدرینک
آزاندن دکل ، قطره یوله بر مسابقه ی . یئکی اولدیی
ایچون - اشتراک جاسونق هر کوزل بالدرینک مسابقه
کوستمه مسابقه دوز . گرچه صوک مودا ایسه لک
دیز قاپلریه قدر قیصالان اتکاری هر کون هر کسک
فطرلری مئدی بر باجاق مسابقه سنک حکمی یایدیر -
مقدمه دوز اما ، اوزمه مسابقه سوزی کیریمجه حاجی
فضله اولانک جسانی قیریلی یئک طبیعیدر .
هر حال ایسه باجاق مسابقه سنه اشتراک ایدین دوت
قادرین آرمسته بریمچیلیک ایشخانم اسیدیه آسریشان
قره نده اوقویان بر کوچوک خانم قازانمشدر .
اوکون تورک خانملری قیاقی ده دوسته ده عصری
تورک خانمی قیاق ایدین ایسه خانم ، شمعی استانبولک
ایک کوزل باجاق قانق اولقده انضار ایدیه ییلیر .
دانس مسابقه سنه اشتراک ایدین جیقلر آرمسته ده
کلیده خانم ایله آرقادایی بریمچیلیک اجرا ایشلردوز .

بارینکی نسخه مزده

آقره - سواس یولده

میری : روشن اشرف

كوچوك چوققار آره سنده كوزلك مسابقه سي

دون تقسيم باغچه سنده بشكطاش ادمان نالوك ترتيب ايتديكي شتات اكلجهل
آره سنده كوزل باجاق مسابقه سي ده بايلاشدر.

كوزلك مسابقه سنده اشتراك ايدنه چوققار قوزل مازده

كوچوك چوققار كوزلك مسابقه سنده

بهرجهي كلن نيسره، اينجهي كلن بوري

ايرا ايديش وينه ماكوستله زك اكلن به سايه
قدر دوام اولوشدر. دوزكي خاوند بوزل خاق
طرخدن بك زنده بلهين رويلا اولوشدر.

طب قونفره سي ييتيري

قونفره اذضاسي دون خصوصي ترله
يخشى خانه قدر برتيره بايتشدر

آقره [مخيار غصه مودن] - طب
قونفره سنده اشراق ايدن دو قونفره سون بوكون ميا. اين
يدي يفتنه خصوصي بر ترله يخشى خانه قدر ترتيب
ايدان بر نوزه سياخته چيقتله در. قونفره بوكون
غنام بولشدر. بر نيس 3هور غلزي چشا حضرتري
دون قونفره به فتريف بوپوره نبي حريان ايدن
مداكراتي دهكي شلردر.

بانا حضرتريك حضورى شاسته ازميردن
كثيران اين ديليز كرسه به چيقتله و كترين
ديلسرلكن قونفره نالري همچون دو قونفره
متضمن تيره بر نطق سوبه شلردر

دون بشكطاش ادمان
فلوق طرفدن تقسيم باغچه
سنده بر (خاردن بازي)
ترتيب ايدشدر.
اكلجهل سه ساعت آلتينه
باشلايشمش و كچه صياحه
قدر دوام اولوششدر.
ايك اول 3 باشندن بش
بشه قدر اولان چوققار
آره سنده بر كوزلك
مسابقه سي اجرا ايدشدر
بو مسابقه اون دوت
مين بين اشتراك ايتش
بوچون دن زيره سالم اسنده
بش باشنه بر نيز بوزكي
اسنده دوت باشنده بر
ازك برنجيكي قراشدر.
برنجيكي قراين بوزورون
زيره به كندى كي كوزل

بريك، بوزكي دهه بر آواه او بوچاق به ايدشدر.
كوزلك مسابقه سنده حكيمه يني شهر امين كل
بشكطاش فلوق ازك ايدن نوري، عبدالقادر، صالح
عباس بكارگن تشكيل ايتش بو هيت هر چويي
اولختارنق.

— الله باغشلايين، جيس كوزل ديكدن
صوكره ايكنسته برنجيكي بو مشلردر.
بهنده تورك قونيك مختلف صرلردكي طرز
تاينه غايد ره وو بايلاشدر. قط مع الاسف بو
ره وو يك ياكش كوسترلشدر. تورك قونيك
مختلف صرلردكي طرز تلمسندن آتخي بش
چشده كوسترله ياشمش باغاه آناطولي كويليزيك
طرز قلسي اولان فراجه و مشلخ دودلري
عبدالهد دووندن صوكره و شلازلان پشلي چارشاواك
صورت اكسامي كوسترله به شدر. تورك قونيك
طرز تاينه اك صوك كوسترلن طال خاطردهكي
قونفره سنده شين و مدي ايامت خاردن بازي و اشتراك
ايدن كوسترلري بو بو اوتش و حرا نتي آلفيترله
قارشايتشدر.
بو نوزدن صوكره كوردهش، شاسب ايدانه فلوقلر
آره سنده كوزل باجاق، دالين برنجيكي مسابقه لري

EK.36. Akşam Gazetesi 26 Teşrin-i Evvel 1933.

شاپقه سرعتهه تعمم ایدیور

۱۹۲۵ اغوست ۵
Cumhuriyet

۶
خاتملر آره سنده ده متایقه کییمکه باشلا بانلر وار

غازی باشانک شاپقه کییمه سی و خانی بر مدنی سرپوشی قبوله تشویق ایله، مدهسی اوزرینه مملکتک هر طرفنده شاپقه سرعتهه تعمم ایتمکه باشلا شادر

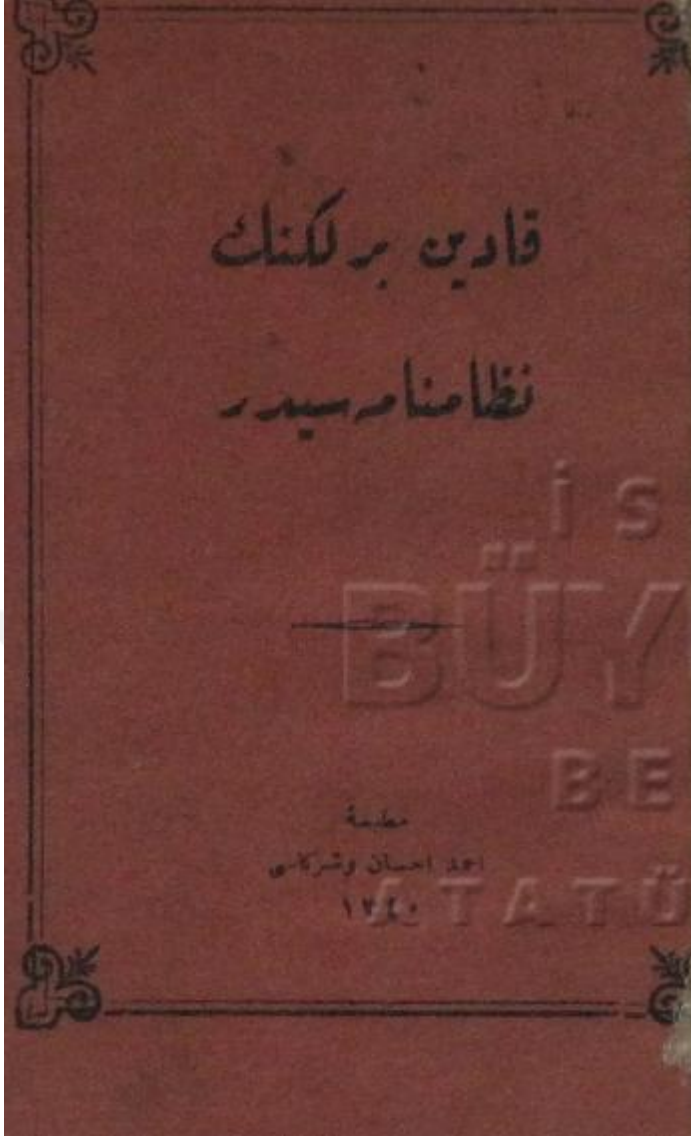
۱۳

مملکتک هر طرفنده خانی آره سنده شاپقه سرعتهه تعمم ایتمکه باشلا دی . پاشامه غازی باشانک و باشده عصمت پاشا اولقی اوزره و کینلرک شاپقه کییمکه باشلامالی اوزرینه مدنی سرپوشه رفیت آرتشدر . مملکت پاشا اولان غازی پاشا و بوسورتیه پاشمهزه کییمه کییمز سرپوشی تبدیلی و تمین خصوصنده ده خاتمه پاش اولشدر .

غازینک و کینلرک و ماموزین دولتک شاپقه کییمه لری اوزرینه ناملرله . شاپقه کییمکه باشلامشدرده مع مافیسه خاتملرک شمعی پاش سازماری چوق طریف اولدی بی ایچون شاپقه موداسی و تورک فادینتری ایچنده آرتکاردن ده آرتسرعتهه تعمم ایتمه جک کی گرزوبیورده ایتملم مدنی طایفه بیچون خصوصی بر شاپقه ایتمدای موضوع بحث اولنده در مکتب اداره بی هنوز بر تک و شکل ثبت ایتمش ایسه ده سیاه رنگی اولمسنده حال حال عمومی بر تالی موجودور .

EK.37. Cumhuriyet Gazetesi 5 Eylül 1925.

EK.41.Kadın Birliğinin Nizamnamesi